

**TOPLUMSAL DEĞİŞME SÜRECİNDE HALK
KÜTÜPHANELERİNİN YERİ VE YENİDEN
ORGANİZASYONU İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ**

Zeynep ONAT ÖZ

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Kütüphanecilik Anabilim Dalı için öngördüğü

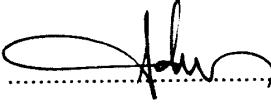
DOKTORA TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

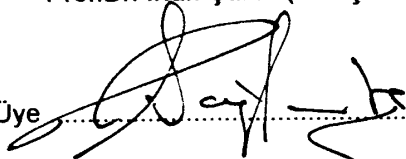
Ankara
Şubat, 1997

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kütüphanecilik Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

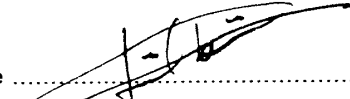
Prof.Dr. İrfan Çakın (Danışman)

Üye

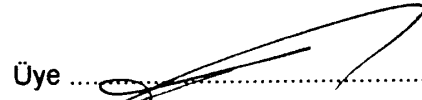
Prof.Dr. Tülin Sağlamtuğ

Üye

Prof.Dr. Mustafa Akbulut

Üye

Prof.Dr. Gölün Baydur

Üye

Doç.Dr. Ahmet Çelik

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylanm.

.../.../1997

Prof.Dr. Hüsnü Arıcı

Enstitü Müdürü

değerli aileme...

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu araştırmanın ortaya çıkmasında değerli önerilerini esirgemeyen tez danışmanım ve hocam sayın Prof. Dr. İrfan Çakın'a;

Araştırmanın tüm aşamalarında her türlü kolaylığı sağlayarak, tamamlanmasına çok büyük ölçüde destek olan Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Esen Onat'a ve dekanlık çalışanlarına;

Deneyimlerini hiçbir çalışmadan esirgemeyen sevgili hocam sayın Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç'a;

Araştırmanın oluşumu için gereken verilerin sağlanmasında, yoğun iş tempoları içinde bile yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım / meslekdaşlarım Nafiz Ertürk ve Tayfun Gülle'ye;

Araştırmam için gereken temel kaynaklara ulaşmamı sağlayan ve zengin kütüphanesini kullanmama izin veren, değerli fikirleriyle çalışmama yol gösteren arkadaşım / meslekdaşım Mehmet Toplu'ya;

Veri toplama aşamalarında başvurduğum tüm bilgi merkezlerinde yardımlarını ve güler yüzlerini esirgemeyen değerli meslekdaşlarıma;

Tez çalışmamın başlangıcından yazım aşamasına kadar desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Fatih Cengiz Öz'e;

Akademik çalışmalarımı her zaman destekleyen ve yardımlarıyla kolaylaştıran, sıkıntılı zamanlarda moral veren aileme yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Zeynep Onat Öz

ÖZET

Halk kütüphaneleri, toplumlarda belirli zaman süreçleri içinde meydana gelen toplumsal değişimin sonucunda, okur-yazarlığa ve demokratik toplum anlayışına paralel olarak ortaya çıkmışlar, zaman içinde yaygınlaşarak, kalkınmada etkin bir toplumsal kurum haline gelmişlerdir.

Türkiye'de ise gelişmiş ülkelerden alınmış bir model olarak halk kütüphaneleri, ülkenin toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısı içinde, toplumsal değişimde etkin bir hale getirilememiştir. Araştırmamızın amacı da, ülkemizde halk kütüphanelerinin toplumsal değişimde etkin bir kurum olamamasının temel nedenlerini saptamak ve bu bulgulara dayanarak bir model ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda problemimiz şu şekilde tariflenmektedir: 'Toplumun sosyo-kültürel kalkınmasında rol oynayan kurumlardan, halk kütüphanelerinin işlevlerini yerine getirememesinin nedenleri nelerdir? Buna göre hipotezimiz ise şöyledir: 'Toplumsal değişim sürecinin dinamikleri çerçevesinde, halk kütüphaneleri etkin bir rol üstlenecek biçimde organize edilip geliştirilememiş, gelişmiş ülkelerden ithal edilen bir model olarak, toplumsal kalkınmayı hedefleyen uzun vadeli politikalar yerine gelişigüzel kısa vadeli kararlarla yönlendirilmişlerdir'.

Araştırmamızda 'Tarihsel Yöntem' kullanılmış, 1920-1995 dönemine ek olarak hipotezi desteklemesi açısından önemli görüldüğü için Osmanlı İmparatorluğu'nun halka açık kütüphanelerin gelişimini etkileyen belirli dönemleriyle, 1996 yılı uygulamalarına da yer verilmiştir.

Araştırmamızın sonucunda elde edilen bulgularla hipotezimiz kanıtlanmış, bu bulgular doğrultusunda, ülkenin idari yapısı da göz önünde bulundurularak geliştirilmeye açık bir çerçeve model oluşturulmuştur.

SUMMARY

Public libraries have emerged parallel to literacy and to the notion of democratic society as resultants of social change during certain processes. They have become widespread by time and have turned into influential institutions upon social development.

However in Turkey, they have been adopted as models from developed countries and in the social change process they haven't become effective formations within the country's social, cultural, economic and political structure. In this sense, our aim is to determine the basic reasons behind the ineffectiveness of public libraries within social change and to obtain a model relying on those research findings.

Thereby, the problem is defined as follows: 'What prevents public libraries to fulfill their function in socio-cultural development? Hence, our hypothesis is as such: "Within the framework of dynamics of social change, public libraries haven't been organised and developed effectively; being models imported from developed countries, they have been manipulated by short term casual decisions instead of long term policies aiming at social development'.

In our research, 'Historical Method' has been used and in addition to 1920-1995 period, certain periods of Ottoman Empire and 1996 applications have also been included in supporting our hypothesis.

The findings have proved our hypothesis and a frame model in accordance with the country's administrative structure has been proposed which also gives opportunity for further development.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEŞEKKÜR SAYFASI	i
ÖZET	ii
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO VE ŞEKİLLER ÇİZELGESİ	vii
ÖNSÖZ	viii
I. GİRİŞ	1
I. 1. KONUNUN ÖNEMİ	1
I. 2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZİ	4
I. 3. ARAŞTIRMANIN ALANI, KAPSAMI VE EVRENİ	5
I. 4. YÖNTEM	6
I. 5. ARAŞTIRMANIN DÜZENİ	8
I. 6. TERMİNOLOJİ	9
I. 7. KAYNAKLAR	11
II. TOPLUMSAL DEĞİŞME VE HALK KÜTÜPHANESİ	12
II. 1. TOPLUMSAL DEĞİŞME KAVRAMI	12
II. 2. HALK KÜTÜPHANESİ KAVRAMI VE İŞLEVİ	27
II. 3. TOPLUMSAL DEĞİŞMEDE HALK KÜTÜPHANELERİNİN ROLÜ	34
III. DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ İÇİNDE TÜRKİYE'DEKİ TOPLUMSAL DEĞİŞMEDE	
ARA KESİTLER	59
III. 1. GİRİŞ	59
III. 2. 1921 ANAYASASI	61
III. 3. 1924 ANAYASASI	62

III. 4. 1961 ANAYASASI.....	66
III. 5. 1982 ANAYASASI.....	71
IV. CUMHURİYET TÜRKİYESİNDE HALKA AÇIK KÜTÜPHANELER VE GELİŞİMLERİ.....	79
IV. 1. CUMHURİYETTEN ÖNCEKİ DÖNEM.....	79
IV. 1. 1. HALKA AÇIK KÜTÜPHANELER.....	79
IV. 1. 2. TÜRK OCAKLARI VE KÜTÜPHANE İŞLEVLERİ.....	85
IV. 2. CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİ.....	87
IV. 2. 1. TÜRK OCAKLARI VE KÜTÜPHANE İŞLEVI.....	87
IV. 2. 2. HALKEVLERİ VE KÜTÜPHANE İŞLEVI.....	92
IV. 2. 3. HALKA AÇIK KÜTÜPHANELER.....	105
IV. 3. 1960 VE SONRAKİ DÖNEM.....	120
IV. 3. 1. HALKA AÇIK KÜTÜPHANELERİN "HALK KÜTÜPHANESİ" ADIYLA YENİDEN OLUŞUMU VE GELİŞMELER.....	120
IV. 3. 2. KÜLTÜR MERKEZLERİNİN OLUŞMA NEDENLERİ VE HALK KÜTÜPHANESİ İŞLEVLERİNİ(MEKANSAL) OLARAK YÜKLENMESİ.....	146
V. TÜRKİYE'DEKİ TOPLUMSAL DEĞİŞMELERİ ETKİLEYEN POLİTİKALARIN HALK KÜTÜPHANELERİNE YANSIMASI.....	150
V.1. GİRİŞ.....	150
V.2. 1920-1950 DÖNEMİ.....	151
V. 3. 1950-1960 DÖNEMİ.....	175
V. 4. 1960-1980 DÖNEMİ.....	185
V. 5. 1980-1995 DÖNEMİ.....	230
VI. TOPLUMSAL DEĞİŞMENİN ÖNEMLİ BİR DİNAMİĞİ OLARAK HALK KÜTÜPHANELERİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ.....	323
VI. 1. GİRİŞ.....	323
VI. 2. MODEL ELDE ETME SÜRECİ.....	335

VII. SONUÇ VE ÖNERİLER	352
VII. 1. SONUÇ	352
VII. 2. ÖNERİLER	362
 KAYNAKÇA	 365
 EK 1	 417

TABLO VE ŞEKİLLER ÇİZELGESİ

Sayfa No

ŞEKİLLER

Şekil 1. Sosyo-Kültürel Yapının Oluşumu.....	17
Şekil 2. Halk kütüphaneleri Örgütü İşleyiş Modeli.....	344

TABLolar

Tablo 1. 1935-1945 Yılları Arası Halkevi, Halkevi Kütüphanesi ve Genel Kütüphane Sayıları.....	102
Tablo 2. 1944-1945 Yılları Arası Genel Kütüphaneler, Halkevi Kütüphaneleri, Halk Odaları ve Halk Okuma Odaları Sayıları	118
Tablo 3. Beş Yıllık Dönemlerde Türkiye'de Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Nüfus	316
Tablo 4. Beş Yıllık Dönemlerde Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Okuyucu Sayıları (yılda, ayda, günde)	317
Tablo 5. Beş Yıllık Dönemlerde Kütüphane Başına Düşen Ortalama Kitap Sayısı	318
Tablo 6. Beş Yıllık Dönemlerde Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Personel Sayısı	319
Tablo 7. 1975-1994 Yılları İçindeki 5er Yıllık Dönemlerde Genel Bütçelerde Genel Kütüphanecilik ve Kütüphanecilik Hizmetleri Yatırım Projelerine Ayrılan Miktarlar ile Bunların 1994 Fiyatlarıyla Karşılıkları ve Artış / Eksiliş Oranları	320
Tablo 8. Bütçe Ödeneklerinin Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Miktarları	320

ÖNSÖZ

İnsanlık kendi yarattığı olayların gelişimine engel olamayıp, onlara ayak uydurabilmek için çabalıyor ise, tekrar başa dönmenin zamanı gelmiş demektir. (epilog)
(Yurtsever, 1989:65)

Toplumların gelişmişliğinde, okur-yazarlık oranları, eğitim ve kültür seviyeleri ile birlikte halk kütüphanesi kurumunun gelişmişliğinin de ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Tüm toplumların 2000'li yılları karşılamaya hazırlandığı bu dönemde, gelişmiş toplumlar düzeyine ulaşabilmek çabası içinde, kütüphanelerin ve demokratik yapının simgesi olarak halk kütüphanelerinin toplumsal değişme, toplumsal bütünleşme içindeki rolünün önemini kavramak ve benimsemek, bu konuda atılacak ilk adım olmalıdır. Bundan sonra eğitim ve kültür politikalarının yeniden yapılandırılması, okur-yazarlığın fonksiyonelleşmesi çalışmaları içinde varlığı kaçınılmaz olan halk kütüphanesi kurumunun, en baştan yeniden yapılandırılarak toplumsal kalkınma içindeki yerini alması gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı, ülkenin bugün içinde bulunduğu sosyo-kültürel durumun düzelmesine bu boyutuyla katkıda bulunmaktır.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

I. 1. KONUNUN ÖNEMİ

Toplumların gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, her toplumun sürekli bir dinamizm ve değişme içinde olduğu bilinmektedir. Belli bir üretim biçimiyle biraraya gelen örgütlü bireyler topluluğunun karşılığı olarak kullanılan toplumla birlikte, bireylerin sosyal ilişkilerinden oluşan toplumsal yapı, bu yapının belli bir düzen içinde yürümesi için oluşan kuralların biraraya gelmesi ile ortaya çıkan toplumsal kurumlar da sürekli değişme göstermektedirler.

İnsanların yerleşik düzene geçmesi ile birlikte ortaya çıkan bu kavramlar, okuryazarlığın artışıyla birlikte değişme içine girmiş ve toplumdaki farklılıklar göstermiştir. Toplumsal değişimin gelişme ve ilerleme yönünde olabilmesi için okuryazarlık giderek önem kazanmış, önceleri bireylere aile içinde verilen eğitim yeterli görülürken, ilerleyen zaman içinde eğitim kurumsallaşmış ve örgün eğitim kurumları ortaya çıkmıştır. Değişimin hızlı yaşandığı toplumlarda, örgün eğitim kurumlarının da gelişme ve ilerleme için yeterli olmaması sonucu, eğitimin yaşam boyu süren bir süreç olduğu anlayışı benimsenmiş ve bu doğrultuda ortaya çıkan bilgi gereksinimini karşılayacak toplumsal kurumlar oluşmaya başlamıştır.

Endüstri devrimini takiben gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm toplumlarda yaşanan değişimler hızlanmış, demokrasi anlayışı içinde şekillenmiştir. Bunu takiben kaçınılmaz olarak ortaya çıkan değişimin eğitimle yönlendirilmesi, kültürel kimliğin bu değişim içinde korunarak geliştirilmesi ön plana çıkmıştır. 19. yüzyılın sonlarıyla, 20. yüzyılın başlarında demokrasi anlayışına bağlı olarak ortaya çıkan halk kütüphaneleri

de, toplumsal değişmeyi yönlendirecek bir sürekli eğitim kurumu anlayışı içinde gelişmişlerdir.

İkinci Dünya savaşının bitimiyle birlikte yeniden yapılandırılma çalışmalarını içinde, iç göçlerin hızlanması, hızlı nüfus artışı, temel gereksinimlerin karşılanması, ekonomik düzeyin yükselmesi, teknolojiye görülen hızlı gelişmeler ve bunun günlük yaşama etkileri, bilim dallarının çoğalması ve uzmanlaşmanın ortaya çıkması ile maddi kültür unsurları ön plana çıkmış ve toplumsal değişimin temel ögesi olan toplum bu değişimin dışına itilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte ortaya çıkabilecek toplumsal çözümlerin ve kültürel gecikmelerin engellenebilmesi için 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kültürel kimliğin korunmasına yönelik yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda eğitim daha da önem kazanmış, kültürel kimliğin kişilere kurumsal eğitim ile verilebileceği, kurumsal eğitim sonrası, eğitimin süreklilik kazanması ile de kimliğin geliştirilebileceği ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmelerle paralel olarak gelişmesi sağlanan bu anlayış, diğer kütüphane türleriyle birlikte halk kütüphanelerinin de birer enformasyon merkezi olarak önem kazanmasına neden olmuş, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş yapan gelişmiş ülkelerde ülkelerin gelişmişlik düzeyi bu kurumların gelişmişlik düzeyi ile ölçülmeye başlanmıştır.

Sonuç olarak, toplumsal değişimlerden doğan bir gereksinim sonucu ortaya çıkan halk kütüphaneleri, toplumsal değişimi gelişme ve ilerleme yönünde destekleyen önemli bir toplumsal kurum olarak toplumsal yapı içindeki yerini almıştır.

1920 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, önemli bir toplumsal değişim süreci içine giren Türk toplumu da, öncelikle eğitim ve kültür alanlarında ard arda gerçekleştirilen devrimlerle gelişmiş ülkeler arasına girme çabasına girmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında kültürel kimliğin kazanılmasına ve geliştirilmesine önem verilmiş ve bunun için oluşturulacak eğitim ve kültür politikalarının

belirlenmesinde gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden yararlanılmıştır. Bu gelişmelere karşın, toplumun Osmanlı toplumsal yapısından aldığı önemli öğelerin de etkisiyle eğitim ve kültür alt yapısı oluşturulamamıştır. Toplumsal değişimde sürekli ön plana çıkan ekonomik sorunların çözülememesi okur-yazarlığa verilmesi gereken önemi geri plana atmıştır.

"Gerçekte toplumumuz ekonomik, teknolojik ve kültürel açılardan homojen bir toplum niteliği göstermez...Buna ek olarak, gelişmenin her alanda dengeli bir bütün olarak ele alınması yerine ekonomik büyümeye özel bir ağırlık verilmesi ve büyümenin dengesiz dağılımına engel olunamaması toplumsal yapıyı büsbütün karmaşık bir hale getirmiştir..." (Onat 1996:89).

Bu nedenlerle toplumsal bir değişmeden doğan bir gereksinim olarak ortaya çıkmak yerine, gelişmiş ülkelerden alınan bir model olarak ortaya çıkan halk kütüphaneleri, ülkenin toplumsal, kültürel ve siyasal değişmesi içinde şekillenmiştir.

Tüm dünya ülkeleriyle birlikte 21. yüzyılı karşılamaya hazırlanan ülkemizde halihazırda sağlıklı bir eğitim ve kültür politikası oluşturulamamış, okur-yazarlık süreklilik kazanmamış, demokrasi bilinci yerleşmemiş, bilgi alt yapısı oluşturulamamış, buna karşın teknoloji ithali artmıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak toplumsal kurumlar kilitlenmiş, sistemde kopukluklar, çözümler başlamıştır. Bu yapı içinde şekillenen halk kütüphanesi kurumunun da toplumsal değişme içindeki yerini alarak, değişimde etkin bir rol üstlenmesi mümkün olmamıştır. Bu durumda, toplumsal değişme içinde örgün eğitim kurumları kadar önemli olan halk kütüphanelerinin, bugünkü duruma gelmesinde öncelikli olarak etkin olan sosyo-kültürel olayların saptanarak, değerlendirilmesi, buradan çıkacak sonuçlar çerçevesinde, ülke şartları içinde halk kütüphanelerinin yeniden yapılandırılması için uygulanabilir bir çerçeve model önerisi getirilmesi toplumsal bütünleşmenin sağlanması için gerçekleştirilmesi gereken öncelikli aşamalardan biridir.

Benzer konuları içeren çalışmalar olmasına karşın, 1920-1996 yılları arasında toplumsal değişimin sosyo-kültürel boyutunu ele alan ve bu süreç içinde kültür politikalarının belirgin olarak saptanabileceği anayasaları, kanunları, kalkınma planlarını, hükümet programlarını, yönetmelikleri, bütçeleri ve uygulamaları halk kütüphaneleri yönünden inceleyerek değerlendiren ve sonuçlardan bir model önerisine giden herhangi bir çalışma olmaması araştırmanın gerekliliğini desteklemektedir.

I. 2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZİ

Araştırmamızın amacı;

- (1) Toplumsal değişimde, özellikle de farklı dış kültürlerin etkisi altında değişime uğrayan toplumlarda, kültürel kimliğin korunarak geliştirilmesinde, halk kütüphanelerinin önemli bir rol oynaması gerektiğini belirlemek,
- (2) Halk kütüphanelerinin toplumsal değişim sürecindeki rolünün ne olması gerektiğini saptayıp, Türkiye'de temel kanunlar çerçevesinde uygulanmış politikalar ışığında, halk kütüphanelerine ilişkin politikaları incelemek ve halk kütüphanelerinin örgütsel, işlevsel ve mekânsal yapısının toplumsal değişim sürecinde etkili olup olmadığını ortaya çıkarmak,
- (3) Halk kütüphanelerinin bu işlevi yerine getirebilmesi için nasıl organize edilmesi gerektiği konusunda alternatif öneri geliştirmektir.

Toplumun sosyo-kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmesinde, çağın gerektirdiği düşünce sistemleriyle, demokratik düşünme ve iletişim yollarını kavramasında rol alan kurumların başında halk kütüphaneleri yer almaktadır. Türkiye'de ise, toplumsal değişim sürecinde ortaya çıkan dalgalanmalar ve etkili olmaya çalışan farklı unsurlar çerçevesinde, söz konusu kurumların işlevlerini yeterince yerine getiremediği söylenebilir. Bu noktada araştırma problemimiz; *Toplumun sosyo-kültürel kalkınmasında rol oynayan kurumlardan, toplumsal eğitimin sürekliliğini sağlması*

gereken halk kütüphanelerinin işlevlerini yerine getirememesinin nedenleri nelerdir?’ şeklinde ifade edilebilir. Bu doğrultuda, araştırma hipotezimiz de, şu şekilde tariflenebilir; ‘1. Hızlı nüfus artışı, göçler, hızlı kentleşme ve yeni teknolojilerin hızlı ithali ile ivme kazanan toplumsal değişme sürecinde, halk kütüphaneleri etkili bir rol üstlenecek biçimde organize edilip geliştirilememiştir; 2. Kültürel değişme süreci, toplumsal kalkınmayı hedefleyen ortak bir amaç doğrultusunda gelişen politik kararlar yerine, hükümetler ve hatta bakanlar düzeyinde, belli bir kültürel planın parçası olmayan gelişigüzel politik kararlarla yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak, başlangıçta toplumsal bir gereksinmeden doğmayan halk kütüphaneleri, gelişmiş toplumlardan alınmış bir model olarak, zaman içinde topluma sonradan kazandırılmış bir gereksinim haline gelebilecek bir etkinliğe de kavuşturulamamıştır.’

I. 3. ARAŞTIRMANIN ALANI, KAPSAMI, EVRENİ

Araştırma, esas olarak Cumhuriyet dönemini ve konu bütünlüğünün sağlanabilmesi için halka açık kütüphane kavramının gelişmeye başladığı bir önceki dönemin konuyla ilgili belirgin gelişmelerini kapsayacaktır. Belirlenen bu dönem içinde kapsam şu şekilde oluşturulacaktır:

- * Halk kütüphanelerinin toplumsal gelişmede nasıl bir rol oynaması gerektiği, ulusal ve uluslararası kabuller çerçevesinde incelenerek, Türkiye koşulları açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.
- * Türkiye’de toplumsal değişimin siyasal ve kültürel göstergelerine ilişkin veriler, bu konuda yapılmış kapsamlı araştırmalardan seçilerek incelenecek, bu incelemede özellikle kültürel kimlik sorunu üzerinde durulacaktır.
- * Aynı dönem içinde Türkiye’de halka açık tüm kütüphanelerin, Türk Ocaklarının, Halkevlerinin, Halk Kütüphanelerinin, Kültür Merkezlerinin kuruluş amaçları, programları, fiziksel ve örgütsel nitelikleri incelenecek, çeşitli dönemlerdeki politikalar ile bu kuruluşların işlerliği belirlenecektir.

* Toplumsal değişmenin hızı ve şekli ile ortaya çıkan kültürel sorunlar karşısında halk kütüphanelerinin durumu ve bir kültürlenme aracı olarak etkililiği tartışılacak ve değerlendirilecektir.

* Toplumsal değişmede amaçlanan etkili rolü oynayabilmesi için, halk kütüphanelerinin birer kültür ve/veya iletişim merkezi olarak hizmet vermesini sağlayabilecek bir organizasyon modeli önerisi geliştirilecektir.

Bu kapsam içinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar toplumsal değişmenin sosyo-kültürel boyutu ele alınacak, bununla beraber toplumsal değişmeyi etkileyen diğer faktörlere (ekonomik, coğrafi, ve benzeri) gereklikçe ve genel olarak değinilecektir.

Araştırmamıza örnekleme oluşturması açısından belli bir kütüphane veya belli bir bölge seçilmemiştir. Araştırılan dönemler içinde (1920-1995) kurulan ve geliştirilen tüm 'Halka Açık Kütüphaneler' çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma süremiz içinde gelişmesi ve hipotezimizi desteklemesi nedeniyle 1996 yılı içinde ortaya çıkan gelişmelere de V. Bölüm'de yer verilmiştir.

I. 4. YÖNTEM

Araştırmamızda yöntem olarak 'Tarihi Yöntem' kullanılmıştır.

"Geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesinde kullanılan yöntem "tarihi yöntem" denir. Tarihi yöntem, gerçeği bulmak, başka bir deyişle, bilgi üretmek için geçmişin tenkidi bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir." (Kaptan 1993:53).

Tarihi yöntemin sadece tarihçiler tarafından kullanılabileceğini düşünmek hatalıdır. Tarihçi olmadan da bir olayı tarihi yönden incelemek; bir tarihi oluşu herhangi bir disiplinle ilişkisi yönünden ele alıp araştırmak ve problemlerin çözümüne esas olacak kanıtları geçmiş zaman içinde aramak mümkündür. Böyle bir çalışmayı yürütmeye kullanılacak araştırma

yöntemine tarihi yöntem, araştırmaya da tarihi survey adı verilmektedir. Bu yöntem, daha çok bir doküman inceleme yöntemidir. (Kaptan 1993:54).

Tarihi yöntemde temel kaynak olarak sayılabilecek dokümanlar şunlardır:

"(1) resmi kaynaklar, raporlar, hukuki belgeler, (2) kurumlara ait kayıtlar, açılışla, kuruluşla ilgili belgeler, yayınlar; (3) hatıralar, biyografiler, kişisel mektuplar." (Kaptan 1993:56-57).

Araştırmamızda bu yöntem, Cumhuriyetin ilan edilmesinden bu yana toplumsal değişmeyi etkileyen sosyo-kültürel politikalar, olgular, kararlar ve sonuçların saptanmasında, incelenmesinde ve açıklanmasında, ayrıca halk kütüphanelerinin planlama, programlama ve işleyişlerine ilişkin amaçlarla, uygulamaların belirlenmesinde, yorumlanmasında ve değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Böylece, bir yandan halk kütüphanelerinin amaçlarını gerçekleştirebilecek bir organizasyona sahip olup olmadığı belirlenirken, bir yandan da bu organizasyonun toplumsal değişmedeki etkililiği değerlendirilecektir.

Araştırmamızda konuyla ilgili tarihsel gelişmenin belirlenmesi için, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Kütüphane, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, Resmi Gazetede yayınlanmış ilgili kanun ve yönetmeliklerden büyük ölçüde yayınlanmıştır.

Araştırmamızda kullanılan istatistiksel veriler çalışma süremiz içinde yayınlanmış en son kaynaklar kullanılarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda halk kütüphanelerine ilişkin olarak 1996 yılında yayımlanan 1994 yılı verileri, nüfusa ilişkin olarak 1990 yılı rakamları ve 1994 yılı tahmini rakamları kullanılmıştır.

Değişik kaynaklarda, halk kütüphanelerine ilişkin rakamlarda tutarsızlıklarla karşılaşmıştır. Çalışmamızda Devlet İstatistik Enstitüsü yayınları hem eski yılları da kapsamı, hem de ülkenin resmi istatistik kurumu olması nedeniyle tercih edilmiştir.

Araştırmanın oluşumu için gereken veriler toplandıktan sonra değerlendirilmiş ve bu değerlendirme sonucu elde edilen bilgiler bir bütün olarak yorumlanmıştır.

I. 5. ARAŞTIRMANIN DÜZENİ

Araştırmamız 7 bölümden oluşmaktadır. Buna göre,

I. Bölüm, konunun önemi; araştırmanın amacı ve hipotezi; araştırmanın alanı; kapsamı ve evreni; yöntem; araştırmanın düzeni; terminoloji ve kaynakları içeren giriş bölümüdür.

II. Bölüm'de, toplumsal değişme ve toplumsal değişmeyi oluşturan unsurlarla, halk kütüphanelerinin tanım, amaç ve işlevlerine ilişkin kuramsal bilgiler verilerek, toplumsal değişme içinde halk kütüphanelerinin rolünün nasıl olması gerektiği, gelişmiş ülkelerdeki uygulamalarla desteklenerek belirlenmiştir.

III. Bölüm'de, Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumuyla beraber incelenen anayasaların oluşum dönemleri çıkış noktası olarak alınmış, yaşanan toplumsal değişmelerdeki dönüm noktaları belirlenerek incelenmiş ve bu dönüm noktalarına göre 1920-1995 yılları dört döneme ayrılmıştır.

IV. Bölüm'de, Cumhuriyetin oluşumundan önce eğitim ve kültür kurumlarının alt yapısını oluşturan gelişmelerden başlanarak, halka açık kütüphanelerin ortaya çıkması, örgütsel, işlevsel ve mekânsal olarak gelişmesi kronolojik bir sıra ile incelenmiştir.

V. Bölüm'de, toplumsal değişmeleri etkileyen kültürel politikaların halk kütüphanelerine nasıl yansıdığı, III. Bölümde belirlenen dört dönem içinde değerlendirilerek, halk kütüphanelerinin gelişimine etkileri yorumlanmıştır.

VI. Bölüm'de, ortaya çıkan bulgular doğrultusunda, ülkemizde halk kütüphanelerinin

toplumsal değişme içindeki etkin rolünü üstlenebilmesi için bir çerçeve model oluşturulmuştur.

VII. Bölüm'de, araştırma kapsamı içinde ulaşılan sonuçlar, öne sürülen hipotez çerçevesinde tartışılmış ve bu doğrultuda öneriler sunulmuştur.

I. 6. TERMİNOLOJİ

Tezimizin kapsamı içinde incelenen Bakanlık, örgüt, demek, ve benzeri kurumlar, araştırmamızdan yararlanacak kişilere kolaylık sağlaması bakımından, incelendikleri dönemler içinde geçerli olan adları ile ifade edilmişlerdir. (Maarif Vekaleti-Milli Eğitim Bakanlığı; Cumhuriyet Halk Fırkası-Cumhuriyet Halk Partisi gibi)

Tezimizin VI. Bölümünde önerilen model, araştırmamızın sonucunda ortaya çıkan bulgular ve ülkenin bugünkü idari yapısı temel alınarak oluşturulmuş, denenebilir bir çerçeve modeldir.

Araştırmamızda sık kullanılan, buna karşın akış içinde tanımlanmayan bazı temel kavramlar aşağıda verilmektedir. Araştırma kapsamı içinde ayrıntılı olarak tanımlanan kavramlar ise bu bölümde tekrarlanmamıştır.

Bilgi Edinme Özgürlüğü: Resmi belgelere erişim hakkı; kamunun, resmi kuruluşların kararlarından, eylemlerinden ve bu eylemlerdeki yöntemlerinden haberi olması hakkıdır (İcimsoy 1996:46-47).

Genel olarak bilinen bu tanıma karşın, bilgi edinme özgürlüğü kavramı araştırmamız içinde, halka açık bir kütüphanede bulunabilecek ve sergilenebilecek her türlü basılı, yazılı materyale, görsel-işitsel materyale, sahne sanatlarına, güzel sanatlara

ve benzeri etkinliklere, düşüncelere ulaşabilme, katılabilme anlamlarını da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Bilgi Edinmek: Öğrenmek, bilgi almak; bir durumu öğrenmek (TDK 1974:117).

Bina Elde Etme Süreci: Bir binanın nesnel olarak gerçekleştirilebilmesi için binanın bir ihtiyaç olarak kabul edilmesini, programlanmasını, planlanmasını, tasarlanmasını, yapımını ve donatımını kapsayan süreç.

Fonksiyonel Okur-Yazarlık: Bu kavram araştırmamızda, örgün eğitim içinde okuma-yazma becerisi edinmiş ve bu beceriyi yaşam boyu devam eden süreç içinde gerek bireysel, gerek toplumsal gelişme için kullanabilen kişileri ifade edecek anlamda kullanılmıştır.

Fonksiyonel: Bir şeyin yapısı veya bünyesiyle değil, işleyiş veya faaliyet tarafıyla ilgili (Okyanus... 1971: 818); Bir toplumsal olgunun devamlılığını sürdürebilmesi için fonksiyonel olması, yani topluma bir hizmette bulunması hali (Güvenç 1991a:86).

Okuryazar: Okuması yazması olan, eğitim görmüş (kimse) (TDK 1988:1103).

Okuryazarlık: Okuryazar olma durumu (TDK 1988:1103).

Halk: Belli bir bölgede veya çevrede yaşayanların bütünü (TDK 1988:601)

Halka Açık Kütüphaneler: Araştırmamızda bu kavram, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1960 yılında 'Halk Kütüphanesi' adını alana kadar geçen süre içinde kısmen ya da tamamen halka açık olan ve oldukça değişik adlarla anılmasına karşılık, günümüz halk kütüphanelerinin temelini oluşturan tüm kütüphaneleri ifade etmek üzere kullanılmıştır.

Sosyo-kültürel: Anlamlar, değerler, kurallar, teknolojik araçlar ve toplumsal kurumları oluşturan bireyler arası ilişkilerin bütünü sosyo-kültürel olayları oluşturmaktadır (Kongar 1985:41).

Tıp Proje: Belirli bir işleve sahip bir binanın (okul, hükümet konağı, kütüphane gibi) birden fazla yerde uygulanması amacıyla yapılan projesi. (Onat 1989:13)

I. 7. KAYNAKLAR

Araştırmamızda kullanılan temel kaynaklar şunlardır:

Dissertation Abstracts (1965-)

Library Literature (1934-)

Library Science Abstracts (1950-1969)

Library and Information Science Abstracts (1969-)

T.C. Resmi Gazete (1920-)

Social Science Citation Index (1986-) (CD-Rom)

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni (1952-1986)

Türk Kütüphaneciliği (1987-)

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni-Türk Kütüphaneciliği: Dizin (1952-1992) (Gürdal ve diğerleri)

Türkiye Bibliyografyası (1935-)

Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952-)

Araştırmamızın yazımında izlenecek düzenin belirlenmesinde Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans ve Doktora-Sanatta Yeterlilik Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi (1996) ile Turabian (1987)'in A Manual for Writers of Term Papers Theses and Dissertations adlı eserlerden yararlanılmıştır.

II. BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞME VE HALK KÜTÜPHANESİ

II. 1. TOPLUMSAL DEĞİŞME KAVRAMI

Genel olarak toplumsal bilimler toplumsal çevreyi konu alırlar. Buna göre:

"Çevre sözcüğü ile anlatılmaya çalışılan olgu, bizleri etkileyen tüm doğal nesne ve koşullarla, insan yapısı çevre ve koşulları kapsayan, alt ve üst yapı kurumlarıyla toplumsal örgütlenmeyi içeren bir bütünü ifade etmektedir." (Onat 1982:1).

Çağımız toplumunda, çevrenin oluşumunda, kültürlerin, gereksinmelerin, kanunların, yönetmeliklerin ve benzeri faktörlerin etkin olduğunu gözönüne alırsak, bu faktörlerin de toplumsal olduğunu görebiliriz. Toplumsal bilimler tüm bu toplumsal faktörleri inceleyerek, toplumların işleyiş kanunlarını bulmaya çalışır ve bu doğrultuda kendi toplumsal düzenini oluşturmayı amaçlarlar. Oluşturulan toplumsal düzen dengeye ulaşmıyorsa, uyumunu yapabilmesi için yapısında değişikliklerin meydana gelmesi gerekmektedir. İşte bu değişikliğe toplumsal değişme denmektedir. Bu genel belirlemelerden anlaşılacağı gibi, toplumsal değişme kavramına ulaşmak için incelenmesi gereken ilk kavram toplum olmalıdır.

II. 1. 1. TOPLUM

Her konuda olduğu gibi toplum konusunda da kabul edilmiş tek bir tanım bulmak mümkün değildir. Bu durum da, öncelikle toplumbilimle ilgili yayınlarda yer alan çeşitli tanımları incelemek gereğini ortaya çıkarmaktadır.

" Belli bir üretim biçimiyle belirlenen örgütlü insan topluluğu; tarihsel gelişme içinde biçimlenmiş bulunan, belirli bir üretim biçimini temel alan ve insanın gelişmesinde bir aşama olarak ortaya çıkan bir toplumsal bağlantılar ve büyük insan kümeleri arasındaki ilişkiler dizgesidir (sistemidir). Toplumun bilimsel tanımı budur. Toplum tanımının dışında kalan insan kümeleşmeleri topluluk deyiimiyle nitelenir. " (Hançerlioğlu 1986:375).

" Toplum insanları etkileyen gerçek ilişkiler bütünüdür. " (Özkalp 1994:6). Bu tanıtımda gerçek ilişkiler cümlesiyle ifade edilen, belli bir amaç ya da ideal için organize olmuş bireylerdir. Toplumun temelini üretim biçimi oluşturur. Bu üretim biçimi değiştğinde toplumdaki tüm ilişkilerin de değişmesi gerekmektedir.

"Toplum olarak değerlendirdiğimiz fert ve sosyal gruplardan meydana gelen insan topluluklarında sosyal sistem, sosyal ilişkilerden ve sosyal müesseselerden örölmüş bir ağ gibidir. Toplum olarak adlandırdığımız bütün içinde her müessesenin varlığı bir anlamda, o müessesenin yerine getirmekle yükümlü olduğu göreve dayanmaktadır. Toplumun sosyal yapısını meydana getiren müesseseler ve bunların fonksiyonları dolayısıyla sosyal sistem ahenkli bir şekilde işleyebilir. " (Erkal 1991:76).

" Toplum, insan ömründen uzun yaşayan, görelili bir kararlılığa sahip olan ve kendi kendini devam ettiren bir insan topluluğudur. " (Kongar 1985:46).

Toplum tanımını içeren örnekleri çoğaltmak mümkündür. Buna karşın, genelde tanımlar incelendiğinde ortak görüşün, toplumun biraraya gelmiş bireyler topluluğundan öte, bireylerin arasındaki organize ilişkiler toplamı olduğunda ve bir organizmaya benzediğinde yoğunlaştığı görölmektedir. Durum daha da özetlenirse, " toplum kendisini meydana getiren bireylerin aritmetik toplamı değildir. " (Kongar 1985:41). Çünkü birey, toplumun üyesi olduğundan itibaren tek başına bir bireyin niteliklerine sahip olmaktan çıkarak, toplumdaki etkilenen bir parça haline gelmektedir. "Toplum içinde yer alan bireye de aktör denmektedir. " (Kongar 1985:32).

Her organizmanın olduğuy gibi toplumun da bir yapısı vardır ve bu yapı bir bütündür. Toplumsal yapıyı, bireylerin sosyal ilişkilerinin tümü oluşturmaktadır. Bu yapının ve onu

oluşturan sosyal ilişkilerin belli bir düzen içinde yürüyebilmesi, toplumun temel değerlerinin korunması için, birtakım kuralların varolması gerekmektedir. Bu kurallar oluştuktan sonra, bireyler de bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu kuralları benimserler. Kurallar önem derecelerine göre, resmi kurallar ve gayri resmi kurallar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Söz konusu kuralların biraraya gelmesi de toplumsal kurumları ortaya çıkarır. "Bu kurumlar, din, ahlak, kültür, ekonomi, siyaset, eğitim gibi çeşitli alanlardaki insan etkinliklerini düzenlerler." (Kongar 1985:282).

II. 1. 2. TOPLUMSAL KURUM

Kurumun çeşitli anlamlarını incelersek:

1. "Yasal ve törel değeri olan ve toplumca benimsenen kural veya uygulama." 2. "Bunları sürdürmeyi amaçlayan örgüt, kuruluş, müessese." 3. "Kamu hizmeti gören kuruluş."¹

"Kurum deyimi, bilimsel anlamda toplumun üst yapı olgularını dile getirir. Devlet, din, ahlak, vb. birer kurumdurlar. Dernek ve kuruluş anlamlarında da kullanılıyorsa da (Türk Dil Kurumu gibi) bu anlamı onlarla karıştırmamalıdır. Kurumlar belli bir toplumsal düzeni sürdürme araçlarıdır, ama toplumsal düzen değişince onlar da kökten değişirler." (Hançerlioğlu 1986:247-248).

" Toplumsal Kurum, toplumun yapısı ve temel değerlerinin korunması bakımından zorunlu sayılan, nisbeten sürekli kurallar topluluğudur. " "Sosyolojide toplumsal düzeni sağlayan kurumlar genelde 5 tanedir:
- Aile Kurumu
- Siyasal Kurumlar
- Din Kurumu
- Ekonomi Kurumu ve
- Eğitim Kurumu. " (Özkalp 1994:14).

Bu durumu örneklersek: yasal veya geleneksel olarak, toplumca benimsenen kural veya uygulamalar sonucu ortaya çıkan eğitim kurumu, geniş anlamda bir toplumsal kurumdur. Söz konusu kural ve uygulamaları sürdürmeyi amaçlayan dar anlamdaki kuruluşlar ise, eğitim kurumu içinde yer alan öğretim kurumlarıdır.

¹ 'Kurum', Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük, IV: 1974.

Toplumsal kurumlar birbirleriyle uyum ve koordinasyon içinde olmak zorundadırlar. Aksi takdirde toplumsal düzeni sağlamak mümkün olamaz. Toplumbilim sözlüklerinde de toplumsal (kurumsal) düzen; "Karşılıklı olarak birbirine uyarlanmış ve bağımlı kılınmış kurumların oluşturduğu toplumsal bütün şeklinde tanımlanmaktadır." (Haçerlioğlu 1986:249)

Toplumsal kurumların sınıflandırılmasında da farklılıklar söz konusudur. Bu sınıflandırmalardan bazılarıncı incelersek:

Konularına göre:

- Ekonomik ve Endüstriyel Kurumlar,
- Evlilik ve Aile Kurumu,
- Siyasal Kurumlar,
- Dinsel Kurumlar,
- Ahlaksal Kurumlar,
- Eğitsel ve Bilimsel Kurumlar,
- İletişimsel Kurumlar,
- Estetik ve İfadeşel (Sanat) Kurumlar,
- Sağlık ve Dinlenme ile İlgili Kurumlar gibi.

Önceliklerine göre;

- Alt Yapı Kurumları,
- Üst Yapı Kurumları.

Oluşum Süreçlerine göre;

- Yavaş Oluşan Kurumlar,
- Daha Hızlı Oluşan Kurumlar,

ya da

- Kendiliğinden Oluşan Kurumlar,
- Bilinçli Bir Biçimde Oluşan Kurumlar (Özkalp 1994:16-17).

İnsanoğlu doğduğu andan itibaren yaşadığı toplumda yerleşmiş kültürü, yaşam biçimini benimser ve bu süreç yaşam boyu sürer ve gelişir. Toplum içinde oluşmuş davranış kalıplarına (kurallar topluluğuna) uyum ve dolayısıyla toplumsal kurumlara katılım, toplumsallaşmanın oluşmasını sağlar. Yani insan bu süreçte hayvansal yönlerini bırakarak, insani değerler kazanır, kişiliğini bulmaya ve ona şekil vermeye başlar. İşte bu sürece toplumsallaşma süreci denir. Toplumsallaşma temelde karşılıklı ilişkilerle sağlanır. Karşılıklı ilişkilerin önemli bir aracı da, yazılı ve basılı materyaller ile kitle iletişim araçlarıdır.

"Toplumsallaşma kurumları, toplumun sahip olduğu kültürün aktarılmasından sorumlu ve önemli organizasyonlardır. Bu kurumların arasında en önemlileri aileler, arkadaş grupları, öğretmenler, eğitim kurumları ve kitle iletişim araçlarıdır." (Özkalp 1994:89).

Eğitim kurumları bunların içinde daha resmi ve örgütlü toplumsallaşma kurumlarıdır.

Eğitim ve ğretim faaliyetleri, devlet ve fertlerin gerek ayrı ayrı, gerekse birarada ortaya koydukları gayretlerle gerçek işlevlerini yerine getirebileceklerdir. Bireyler tarafından, gelecek nesillere aktarmak ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunmak için gerekli olan kültürün kazanılabilmesi ve sindirilebilmesi de ancak eğitim ve ğretim faaliyetleriyle gerçekleşebilir. Bu sistematik etkileşim şematik olarak şekli 1'de gözükmektedir.

Şekil 1 : Sosyo-Kültürel Yapının Oluşumu

Birey	
	Toplumda bir yer ediniyor.
Aktör	
	Aktörler biraraya gelerek etkileşim doğuyor.
Toplumsal Sistem	
	Sistem içinde davranışların kural ve kalıpları belirleniyor.
Toplumsal Kurumlar	
	Kurumların oluşması yapıyı belirliyor.
Toplumsal Yapı Alt Üst Yapı Yapı	
	Üretim ve mülkiyet ilişkileri olan sınıflar ve toplum bilinci oluştuktan sonra anlamlar, değerler ve kurallar ortaya çıkıyor.
Kültürel Yapı	
Toplumsal Yapı + Kültürel Yapı	
	Sosyo Kültürel Yapı oluşuyor.

II. 1. 3. EĞİTİM

"Yetişkin nesiller tarafından, sosyal hayata hazır olmayan nesiller üzerinde uygulanan bir işlem olarak ifade edilen eğitim, kültür naklini ve sosyal hayatın sürekliliğini sağlamaktadır. Eğitim, bilgi, davranış ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve kazandırılması için uygulanan sürekli faaliyetler dizisidir. Toplum hayatını bu derece geniş kapsayan eğitim gibi bir disiplinin, bir sistem içinde sosyal hayatta oynadığı rol büyüktür." (Erkal 1991:90).

"Eğitim, 19. yüzyıldan itibaren sistemli ve güdümlü olarak resmi öğretim kurumlarında ve bu iş için özel olarak yetişmiş kişilerce yapılan, bilgi ve değerlerin öğretilmesiyle insanlara yeni davranışlar ve becerilerin kazandırılması sürecidir." (Özkalp 1994:154).

"Eğitim, toplumun genç üyelerinin var olan ekine yetişkin üyelerce bilinçli, amaçlı ve düzenli bir biçimde hazırlanması sürecidir. Genel olarak eğitim kavramı içinde yetişkin eğitimi ise, bir ülkede zorunlu eğitim yaşı üzerindeki

bireylere, okullarda kazandırılan bilgi ve beceriler dışında ya da onları zenginleştirici nitelikte bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlayan örgün eğitim çalışmasıdır." (Hançerlioğlu 1986:120).

Aynı eser de eğitim kavramıyla ilgili olarak bilim, kültür, bilgi, okuryazarlık kavramlarına gönderme yapılmıştır.

II. 1. 4. KÜLTÜR

Kültür kavramının tarihçesini inceleyen Güvenç (1991a:95-97)'in çıkardığı sonuca göre literatürde kültür dört ayrı anlamda kullanılmıştır. Bunlar;

- "(1) Bilim alanındaki kültür: *Uygarlıktır.*
- (2) Beşeri alandaki kültür: *Eğitim sürecinin ürünüdür.*
- (3) Estetik alandaki kültür: *Güzel sanatlardır.*
- (4) Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda kültür: *Üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme.*"

"Kültür, bilgiyi, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri kapsadığı gibi, insanın toplumun bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün kabiliyet ve alışkanlıklar da içine alan bir bütündür... Kültürün saklanması ve kazanılması biyolojik olmayıp sosyal bir süreçtir. Bu özelliği dolayısıyla kültüre toplum mirası veya sosyal miras da denilmektedir. " (Erkal 1991:111-112).

Kültür eğitimin sosyal fonksiyonudur ve bireylere üyesi oldukları toplumun eğitim politikasının yanısıra, belli bir kültür politikası ile aktarılmalıdır. Bu o toplumun devamlılığı için ilk şarttır.

"Kültür, toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır... İnsanoğlu hayatta bazı değer, inanç ve sosyal ilişkileri öğrenerek toplumsal bir varlık haline gelir... Kültür, bir toplumda ilerlemenin, üretimin, eğitimin, bilimin, güzel sanatların, insan ve toplum anlayışının gelişim düzeyini gösterir." (Özkalp 1994:71-72).

Kavram olarak tanımlanması oldukça zor olan kültürün bilimsel ve evrensel özellikleri şöyle belirlenmiştir:

1. Kültür, ferdi olmayıp sosyal değerler ve davranışlar sistemidir, bir yaşayış şeklidir.
2. Kültür, insanın fizyolojik ve içgüdüsel hayatıyla ilgili olmayan süper-organik bir olaydır. Kültür, sosyal bir mirastır ve genç kuşaklara öğrenme ve şartlanma yoluyla geçilir. Kültürün muhafazası ortak bir dilin varlığı ile mümkündür.
3. Kültür bir birikimdir, malı olduğu toplumun geleceğini muhafaza etmek için kendi normlarını muhafaza etmek zorundadır.
4. Kültür, bir toplumun bütün ideallerinin ve sosyal kişiliğinin sembolüdür. Her toplum kültürünü oluşturan bu idealleri geliştirmeye çalışır.
5. Kültürde değerlerin muhafazası ne kadar hayati bir öneme sahipse, kültürde değişme olgusu da o kadar önemlidir. Yani kültür değerleri dogmatik olmayıp çağın ihtiyaçlarına göre değişmek zorundadır.
6. Kültürde değişme ne şekilde olursa olsun, bir uyum (adaptive) ve yorum (reninterpretative) olmak zorundadır. Her çeşit kültürel değişimde, yerli ve yabancı olmak üzere iki unsurun ve değişmenin yer alacağı dimağ ortamının var olması şarttır.
7. Her kültür, içindeki bütün unsurların oluşturduğu organik bir bütündür. Yani kültürün bütünü, unsurlarının toplamından farklı ve daha büyük bir sentezdir." (Kantarcioglu 1983:5).

İncelenen kaynaklarda karşılaşılan ortak bir belirleme olarak, kültürün iki temel öğeden oluştuğu görülmektedir. Bunlar maddi öğeler ve manevi öğeler olarak ikiye ayrılmaktadır: *Maddi Öğeler*, toplumun toplumsal gelişim içinde teknolojik ilerlemesini, üretimini, teknik, hüner ve beceri düzeyini ifade eder. Fonksiyonu gelişme ve yenilemedir. *Manevi Öğeler*, toplumun davranış ve normlarını oluşturan değer, inanç, kanun, gelenek, görenek ve ahlak kurallarından oluşur. Fonksiyonu koruyuculuktur. İlgili kaynakların bir kısmında manevi kültüre kültür, maddi kültüre medeniyet denmektedir. Maddi ve manevi öğeler düzenli bir uyum içinde gelişirler (Özkalp 1994:74 ; Erkal 1991 117-118 ; Kongar 1985:24). Manevi kültürün belli bir seviyede olmadığı toplumlarda, maddi kültür öğelerini uygulamak ve buna bağlı olarak da gelişme sağlamak zorlaşacaktır. Toplumun temelini oluşturacak olan değer yargılarını, tamamen kendine ait gelenek ve göreneklerini, oto kontrolü sağlayacak olan ahlak kurallarını, inançlarını, kanunlarını ve anlamlarını oluşturamamış, oluşturmak için de başka kültürleri taklit etmeye çalışan toplumlarda, teknolojik ve buna bağlı olarak endüstriyel, ekonomik ilerlemeleri sağlamak mümkün olmayacağı gibi, oluşmamış manevi öğelerin üzerine ithal etme yoluyla oturtulmaya çalışılan yeni maddi öğeler, gelişmenin ters yönde olmasına, bu durum da toplumda, 'kültürel gecikme'ye neden olacaktır (Erkal 1991:120).

Gerek maddi, gerekse manevi kültür öğelerinin istenilen yön ve düzeyde geliştirilebilmesindeki temel etken eğitimidir. Eğitim insan davranışlarında istenilen değişimlerin sağlanması amacıyla yürütülen etkiler sistemidir. Her ne kadar eski zamanlarda eğitimin kurumsallaşmadığını, aile ve toplumsal geleneklerin eğitimde yeterli sayıldığını görsek de, giderek ekonomik yapının, teknolojinin hızlı değişimi, buna bağlı olarak bilgiye duyulan ihtiyacın artması, bireyleri doğrudan veya dolaylı yollardan bilgilendirecek ve zihinsel gelişmelerini sağlayabilecek kurumların ortaya çıkmasını zorunlu hale getirmiştir (Özkalp 1994:153). Bu gelişmelerden sonra eğitim kurumsallaşmış ve önemli görevler üstlenmiştir. Bu görevler ise şu şekilde belirlenmektedir:

- Kültürel mirasın yeni kuşaklara aktarılması,
- Bireylere bilimsel ve mesleki bilgi aktarılması, ilgi alanlarını ortaya çıkararak beceri kazandırılması,
- Bireylere akılcı bir düşünce alışkanlığı kazandırarak, doğal ve toplumsal çevresini bu alışkanlık doğrultusunda değerlendirmesini sağlamak, toplumun, dolayısıyla da o milletin her alanda seviyesini arttırmasına aracı olmak, başka bir deyişle düşünmeyi öğretmek,
- Günümüz bilgi toplumunda en üstün otorite olan bilimin gelişmesini sağlamak. (Özkalp 1994:155)

Sonuç olarak görülmektedir ki, eğitim ve onun fonksiyonu olan kültür, toplumsal değişmeyi sağlayacak bir araç niteliği taşımaktadır.

II. 1. 5. TOPLUMSAL DEĞİŞME

İster ilkel olsun, ister az gelişmiş ya da gelişmiş olsun, her toplum sürekli bir dinamizm ve değişme içindedir. Toplumun gelişmişlik düzeyine göre değişim hızının farklılıklar göstermesine karşın, toplumsal yapılar, toplumsal sistemler ve toplumsal kurumlar sürekli olarak değişen öğelerdir.

"İnsanlararası ilişkilerin değişmesi demek olan toplumsal değişme, hem üretim ve mülkiyet ilişkisinin değişmesine, hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesine bağlıdır. Öte yandan, hem üretim ve mülkiyet ilişkilerinin değişmesi, hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesi genel toplumsal değişmeye yol açabilir. Bir başka deyişle toplumsal değişmenin temelinde ya teknoloji, ya da ideoloji yatar. Değişme bir defa başladıktan sonra ise, teknoloji ve ideoloji yoğun bir etkileşim içine girerler." (Kongar 1985:24).

Bu belirlemeden de anlaşılacağı gibi maddi ve manevi kültür öğelerinin değişmesi toplumsal değişmenin temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak;

"Toplumsal değişme anlayışı ile toplumsal-kültürel-siyasal değişme anlayışı arasında bir fark yoktur. Çünkü kültürel ve siyasal yapıyı belirleyen öge insan ilişkileridir ki buna da toplumsal yapı denir... Bu durumda toplumsal değişme terimine, toplumsal, kültürel ve siyasal alanları kapsayan değişmeyi belirten bir terim olarak bakılabilir." (Kongar 1985:56-57).

"Toplumun kendisi ve kurumlarında belirli bir zaman sürecinde meydana gelen değişmeye toplumsal değişme denmektedir." (Özkalp 1994:265)

Toplumbilimcilerin bir kısmı toplumsal değişme ile kültürel değişmeyi teorik olarak birbirlerinden ayırmaktadırlar. Toplumsal değişmeyi, toplumsal yapıda ve bu yapı içindeki ilişkilerde meydana gelen değişme olarak tanımlarken, kültürel değişmeyi de toplumun kültürel yapısındaki değişme olarak tanımlamaktadırlar. Ancak konuyla ilgili kaynaklar çoğaltıldığında, bu iki kavramı kesin çizgilerle birbirinden ayırmanın kolay olmadığı, toplumsal şartlarla kültürel değerlerin içiçe olduğu ve toplumsal değişmeyi

birebir etkiledikleri görülmektedir. Kültürel değerlerin korunması toplumlar için ne kadar hayati önem taşıyorsa, çağın ihtiyaçlarına göre aslını bozmadan değişime uğraması da toplumsal değişme için aynı oranda önem taşımaktadır.

Toplumsal değişmeyi, toplumsal gelişme ve ilerleme; kalkınma ve büyüme; evrim ve devrim gibi kavramlarla karıştırmamak gerekmektedir. Toplumsal gelişme ve ilerleme kavramları, belli bir ölçüte göre ve belli bir hedefe doğru olan değişimi ifade etmekte ve bir değer yargısı taşımaktadırlar. Toplumsal değişme bilimsel olması dolayısıyla değer yargısı taşımamaktadır. Kalkınma ve büyüme gibi kavramlar ise ekonomik ölçütler göz önünde bulundurularak belirlenen değişimin yönünü ve miktarını belirtirler. Evrim ve devrim değişiminin özel şekilleridir. Başka bir deyişle toplumsal değişimin alt başlıklarıdır. Modernleşme ise az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülkenin, gelişmiş ve gelişimini ekonomik, teknolojik ve benzeri alanlarda kabul ettirmiş bir ülke modeline uygun olarak değişmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu bakımdan toplumsal değişimin özel bir halidir (Kongar 1985: 59,304 ; Erkal 1991:232-236 ; Tezcan 1984:8 ; Özkalp 1994:280-282).

Toplumsal değişmeye sebep olan kaynaklar her toplumbilimciye göre farklılaşabilmekte, etkenler içerden ya da dışardan olabilmektedir.

- " Dış Kaynaklar:
 - Çevresel Değişme,
 - İstila,
 - Kültürel Temas,
 - Yayılma,

- İç Kaynaklar:
 - Keşifler ve İcatlar,
 - Nüfus Hareketleri'dir. " (Özkalp 1994:284).

Aynı şekilde değişmeye etki eden faktörler arasında:

- Çevresel Faktörler,

- Biyolojik Faktörler,
- Teknolojik Faktörler,
- Kültürel Faktörler,
- Demografik Faktörler,
- Siyasal Faktörler,
- Dini Faktörler,
- Askeri Faktörler,
- İletişimsel Faktörler, ve benzerlerini saymak mümkündür (Erkal 1991:225-230 ; Tezcan 1984:10-14).

Toplumsal bütünleşme ve toplumsal çözülme kavramları ise, toplumsal değişme kavramı ile birebir ilişki içindedir. Bütünleşmenin olmadığı toplumlarda değişmelerin etkisinin olumlu yönde olması mümkün değildir. Toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmemesi o toplumda çözümlere neden olacak, bu durum da toplumu yeni ve farklı bir toplumsal değişmeye götürecektir.

" Organlaşmış bir toplum teşkil etmek üzere farklı zümrelerin karşılıklı birbirine uyması haline toplumsal bütünleşme denmektedir. " (Hançerlioğlu 1986:58).

Bir başka tanımına göre de; " İşleyen bir bütüne ve sosyal sisteme sahip olabilmek için sosyal sistemin parçalarının birbirleriyle uyum sağlamalarına bütünleşme denmektedir. " (Erkal 1991:244).

Bir toplumda bütünleşmenin olmaması ulusal birliğin, dolayısıyla manevi kültür öğelerinin yeterince güçlü olmadığına göstergesidir. Toplumsal bütünleşmenin olmadığı toplumlarda toplumsal değişmelerin sonuçlarının olumlu olabilmesi, toplumsal bütünlüğün yanısıra toplumsal sistem kurulabilmesi, dolayısıyla da sağlıklı ilişkiler içinde

işleyen toplumsal kurumlardan sözedilebilmesi mümkün değildir. Bir toplumda toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesi için gerekli olan temel koşulları belirleyecek olursak;

- Toplumda uzmanlaşmanın ve iş bölümünün artması,
- Demokratikleşme sürecine geçme çabaları,
- Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması,
- Sosyal statülerin bireylerin başarıları sonucu elde edilmesi,
- Sosyal adalet dengesinin genel kalkınma hızını aksatmayacak şekilde kurulması,
- Din ve mezhep ayrılıklarının giderilmiş olması,
- Azınlık bilincinin yaratabileceği tahriplerin azaltılması,
- Toplumun her kesiminden gelen bireylerin toplum bütünü içinde yer aldıklarına dair kazandınlacak bilincin düzenli kültür politikaları ile sağlanması ve dolayısıyla kültürel yabancılaşmanın önlenmesi,
- Toplumsal bütünlüğün sağlanmasının en etkili yolunun eğitim ve kültür politikalarına verilen önem olduğunun benimsenmesi ve söz konusu politikaların oluşturulmasında amacın zorlayıcılıktan ve tipleştiricilikten uzaklaştırılması,
- Aile yapısının güçlü olması,
- Sosyal politikaların işler olması,
- Orta sınıfın varlığı,
- Yetişkin eğitiminin teşvik edilmesi, kültür ve sanat alanlarında birleştirici mesajlar verilmesi,
- Dilin sürekliliğine önem verilmesi,
- Yeni kentli nüfusun sosyal problemlerini çözerek çevreye uyum sağlamalarına yardım edilmesi,
- Konut sorununun çözülmesi,
- Sosyal ve kültürel konuların değişik kesimler arasındaki tartışmalarının aşılacak birlik sağlanması (Erkal 1991:253-254 ; Kongar 1985:283-285).

Buna karşın;

"Bir toplumda maddi ve manevi kültür unsurlarının biraraya gelerek, bir anlam ifade edecek ve işleyen bir bütün meydana getirecek tarzda birbirlerini tamamlayamamalarına toplumsal çözülme denmektedir... Başka bir tanıma göre, toplumsal çözülme, cemiyetteki sosyal gruplar arasındaki sosyal mesafenin cemiyetin işleyen bütününü aksatmasıdır. " (Erkal 1991:257).

Toplumsal değişme, toplumsal kurumların işlevlerini yerine getiremeyecek şekle sokuyorsa ve dolayısıyla toplumsal sistemde kopukluklar meydana getiriyorsa o toplumda çözülmeye neden olabileceği söylenebilir. Bu durum da, daha öncede değindiğimiz gibi kültürel gecikmeye neden olmaktadır. Toplumsal çözülme doğuracak faktörler ise;

- Sosyal ilişkiler ve aile yapısındaki bağıllık ve dayanışmanın zayıflaması,
- Dilde nesiller arası kopukluklar olması,
- Milli bütünlüğe yönelen iç ve dış tehlikelere karşı birliğin sağlanamaması,
- Din ve mezhep ayrılıklarının giderilememesi,
- Eğitim ve öğretimin milli olma özelliğini yitimesi,
- Toplumda demokratik yapıya geçilememiş olunması,
- Aydınların toplumla yabancılaşması, dolayısıyla toplum içinde kültürel yabancılaşmanın ortaya çıkması,
- Bireylerde topluma dahil olmama şuurunun yerleşmesi,
- Ekonomik istikrarsızlık dolayısıyla ahlaki değerlerin zedelenmeye başlaması,
- İşsizlik,
- Orta sınıfın yok olması,
- Adalet sisteminin zedelenmesi,
- Anayasa dışına çıkma eğilimlerinin artması,
- Kültür ve sanat faaliyetlerinin toplumda birleştirici olmak yerine, bölücü faaliyetler göstermesi,

- Toplumda yaşanan değişim sürecinde toplumsal yapıya uygun yeni toplumsal kurumların ve düzenin kurulamamış olması, buna bağlı olarak da toplumsal dengelerin sağlanamaması,
- Milli tarih şuurunun bir bütün olarak gelişmemesi,
- Milli eğitim ve kültür politikalarında ve bu politikaları uygulayacak olan kurumlarda belirsizliklerin yoğunlaşması,
- Geleneksel toplum yapısı ile modern toplum yapısı arasında denge ve uyum kurulamaması sebebiyle toplumsal değişmelerin sağlıklı sonuçlar vermemesidir (Erkal 1991:261-262 ; Kongar 1985:283-285).

Tüm bu kavramların tanımları ve ilişkileri incelendiğinde, toplumların var oldukları sürece sosyo-kültürel değişmeler yaşadıkları ve yaşamaya da devam edecekleri anlaşılmaktadır. Bu değişmeler evrensel olmalarına rağmen, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar göstermekte ve toplumların gelişme düzeyiyle doğru orantılı olarak, farklı hızlarda ve farklı zamanlarda yaşanmaktadır. Toplumların gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun,

"Toplumsal değişme sürecinin altında insanoğlunun tüm birikimi yatar. Bu birikim maddi kültür alanında teknoloji, manevi kültür alanında ise ideolojidir." (Kongar 1985:60).

"Teknoloji, uygulamalı amaçların gerçekleşmesi için örgütlenmiş bilgi anlamına geldiğine, ideoloji de, dünya ve toplum hakkında birbiriyle tutarlı olan inanç ve bilgi (yani düşünce) sistemi..." (Kongar 1985:343).

olarak tanımlandığına göre, görülüyor ki toplumsal değişmenin altında en basit anlamda bilgi yatmaktadır ve bir toplumda meydana gelen değişmenin tüm insanlığı etkileyebilmesi de ancak kültürel yayılma ile gerçekleşebilmektedir. Bilimi de teknolojiyi de maddi ve manevi kültür düzeyi en ileri olan ülkelerin elinde tutması ve bununla beraber az gelişmiş toplumlara da kendi teknolojisini ve bilimini kabul ettirmesi, konunun öneminin anlaşılması açısından üzerinde durulması gereken noktalarıdır.

II. 2. HALK KÜTÜPHANESİ KAVRAMI VE İŞLEVİ

Araştırmamızda halka açık kütüphane kavramı, ortaya çıkışlarından 1960 yılında resmi olarak 'Halk Kütüphanesi' adı altında toplanana kadar, umumi, milli, genel, halk, şehir, belediye ve benzeri isimler altında toplanan, buna karşılık amaçları, bulunduğu yerin halkına sınırlı da olsa bilgi hizmeti vermek olan tüm kütüphanelere karşılık olarak kullanılmaktadır.

Halk kütüphaneleri için, günümüze dek pek çok tanımlama yapılmıştır. Ülkemizde halka açık hizmet veren kütüphanelerin resmi olarak halk kütüphanesi adını almasından sonra hazırlanan 'Kütüphaneler Komitesi Raporu'na dayanarak, Osman Ersoy tarafından yapılan tanım literatürde en çok yer alan tanımdır . Buna göre;

"Halk kütüphaneleri, kadın-erkek, her yaşta, her seviyede ve her meslektan okuyucunun çeşitli konulardaki fikir ürünlerinden ücretsiz ve serbestçe yararlanmasını sağlayarak, bölgesinin kültürel, sosyal ve teknik kalkınmasına yardımcı olan kurumlardır. " (Ersoy 1966:1).

Ersoy'un tanımı değişen şartlara uygun olarak şu şekilde genişletilmiştir:

"Halk kütüphaneleri cins, yaş, ırk, milliyet, din, dil, eğitim, kültür, sosyo-ekonomik düzey ve politik görüş farkı gözetmeden, her tür kütüphane materyali ve çeşitli iletişim yolları aracılığıyla kültür ürünlerini ve bilgiyi insanlığın hizmetine ücretsiz sunarak, onlara ömür boyu eğitim ve boş zamanlarını değerlendirme olanağı veren, toplumla bütünleşip, sağlıklı kamuoyunun oluşmasına olanak sağlayan, toplumun ekonomik, sosyal, eğitsel, kültürel ve teknik kalkınmasının gerçekleştirilmesini etkileyen, dünya barışının sağlanmasına yardımcı olan demokratik kuruluşlardır." (Sağlamtuğç 1990:54).

Halk kütüphanelerinin amaç ve hedeflerini, buna bağlı olarak işlevlerini daha iyi ortaya koyabilmek için, yapılmış olan uluslararası tanımlardan örnekler verecek olursak;

"Halk kütüphanesi, insanlığın bilgi ve kültürdeki başarısını değerlendirmede sürekli ve ömür boyu süren bir işlem olan evrensel eğitime demokrasinin duyduğu inancın uygulamalı bir göstergesidir. " (IFLA Section...1986:57).

1972 yılında yapılan bu tanımdan sonra, 1994 yılında UNESCO ve IFLA işbirliği ile, değişen şartlar gözönüne alınarak yenilenen Unesco Halk Kütüphanesi Bildirgesi'ne göre de:

"Halk kütüphanesi kullanıcılarına her türlü bilgi ve enformasyonu gönüllü olarak sağlayan yerel bir enformasyon merkezidir." (Unesco Public... 1994:1).

"Halk kütüphanesi, yerel- veya bazı durumlarda merkezi- kamu yönetimi veya onun adına bir başka kurum tarafından kurulup, finanse edilen, ayırım gözetmeksizin kullanmak isteyen herkese açık olan kütüphanedir." (IFLA Section... 1986:7).

"Halk kütüphanesi 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başında Anglo-Amerikan demokrasi anlayışına bağlı olarak ortaya çıkmış ve çok büyük bir hızla yayılıp genişlemiş bir kütüphane türüdür. Halk kütüphanesi düşüncesinin özünde, toplumların yarattığı çeşitli kültür verilerinden (kitaplar, filmler, ses kayıtları, resimler, konferanslar, açık oturumlar, v.b.) pay almak isteyen, fakat bunları kendi başına elde edecek parası ya da bilgisi olmayan insana yardım etme amacı ya da görev duygusu yatmaktadır." (Baysal 1983:1312).

Baysal'ın tanımında, halk kütüphanesi fikrinin özünde bilgiye ulaşabilmek için yeterli maddi gücü ya da bilgisi olmayan kesime hitap etme görevi yattığı ifade edilmekteyse de, en fazla enformasyonu, buna bağlı olarak da teknolojiyi üreten ülkelerin, gerek ekonomik, gerek siyasi yönlerden en gelişmiş ve buna bağlı olarak da söz sahibi olmuş ülkeler haline geldiği düşünülürdüğünde, söz konusu kurumun günümüzde sadece bu görevi üstlenmesinin ne kadar yetersiz olacağı açıktır.

1917 yılından beri standartlar konusunda sürekli araştırmalar yapan 'Amerikan Kütüphane Demeği', 1966 yılında yeniden hazırladığı 'Halk Kütüphanesi Sistemleri için Asgari Standartlar' (Minimum Standards for Public Library) başlıklı yayında 'Halk Kütüphanesi niçin vardır' sorusuna cevap olmak üzere şu ifadeleri kullanmıştır:

* Halk Kütüphanesi bireyin, günlük hayatın dar sınırlarını aşarak, bütün insanlığın, sınırsız bilgi, görgü, düşünce, duygu ve deneyim birikiminin uçsuz bucaksız alanına sığınmasını sağlayan bir araçtır. ... Daha geniş bir dünyaya açılan kapının anahtarı, kitaplardır; ancak bu kapı, sürekli açık ise,

anahtara gerek kalmaz. ... İşte Halk Kütüphanesinin görevi, kitapların sınırsız dünyasına açılan bu kapıyı sürekli olarak açık tutmak ve bu dünyaya girmek isteyenlerin önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır. ... Bu ifade, Halk Kütüphanesinin, kendisini bir milli pedagoğ olarak görmesi anlamına gelmez. ... Bizim gereksinim duyduğumuz şey, oy verme çağındaki erkeklerimizin ve kadınlarımızın, üzerinde değer yargıları oluşturmaları gereken çeşitli sorunların niteliği ve niceliği konusunda daha açık ve doğru, daha derinlemesine bilgi sahibi olmalıdır. ... Bu ise, gerçeği arayan herkese, en çabuk ve en kolay biçimde gerçeğe ulaşmasını sağlama gereğini ortaya koyar. Büyük bir çoğunluk için, dünyanın en iyi düşüncelerine en hızlı ve en kolay ulaşabilmenin yolu Halk Kütüphanesinden geçer." (Withers 1988:327).

İncelenen tanımlamalardan toplumsal bilincin kazanılması ve toplumsal kalkınmanın sağlanması için gereksinim duyulan bilgilerin demokratik bir düzen içinde halka sunulmasının gerçekleştirilmesinde varlığı kaçınılmaz olduğu görülen halk kütüphanesi kurumunun, toplumsal değişme içindeki rolünü belirginleştirmek için, amaç ve hedeflerinin neler olduğuna da genel olarak değinmek gerekmektedir.

17. yüzyılla birlikte Fransa, İngiltere ve İtalya'da görülmeye başlanan halka açık kütüphaneler, ilk kütüphane kanunu ile birlikte 1850 yılından sonra halk kütüphanesi olarak örgütlenmeye başlamış ve bu doğrultuda hedefleri üzerinde de çalışmalar yapılmıştır. O dönemlerde belirlenen hedeflerin temeli eğitime dayandırılmış ve bu çalışmalarda her ülkenin kütüphane demekleri öncü olmuştur. 19. yüzyılın sonlarıyla, 20. yüzyılın başlarında İngiltere, Amerika gibi ülkelerde halk kütüphanelerinin amaçlarına ilişkin raporlar hazırlanmıştır. 1850-1960 yılları arasında yoğunlaşan bu çalışmalar paralelinde ilk uluslararası çalışma 1949 yılı sonunda Unesco tarafından yayınlanan 'Halk Kütüphanesi Bildirisi'dir. (Gardner 1971:16-17) Bildiri 1972 ve 1994 yıllarında gözden geçirilerek yeniden yayınlanmıştır (Unesco Public... 1972 ; Unesco Public... 1994). Bu gelişmeler ışığında, çeşitli ülkelerin kütüphane demekleri de kendi ülkelerindeki kütüphanelerin hedeflerini belirleyici çalışmalar yapmışlardır.

1972 yılında Unesco tarafından yayınlanan Halk Kütüphanesi Bildirgesi'ne göre:

". Yaşam boyu evrensel eğitime katkıda bulunmak,

- . Kùltür ve bilimde insanlığın başarılarının değerdendirilmesine yardımcı olmak,
- . İnsan düşünce ve fikirlerinin kayıtlarının ve yaratıcı hayal gücünün ürünlerinin serbestçe herkesin hizmetine sunulacağı başlıca kaynak olmak,
- . Dinlenmek ve eğlenmek için kitap ve diğer iletişim araçlarının hizmete sunulması ile insan moralini canlandırmak,
- . Öğrencilere yardımcı olmak,
- . Teknik, bilimsel ve sosyolojik güncel bilgileri hazırlayıp, vermek. " (IFLA Section... 1986:9).

İngiliz Kütüphane Demeği'nin Londra Halk Kütüphanesi Araştırma Grubu ve Dahili İliçeler Şubesi'nin belirlediği amaçlar ise;

- ".Eğitim: Kişi ile kaydedilmiş bilgi arasındaki boşluğu kapatarak, eğitimin hangi aşamasında olursa olsun, kişinin / topluluğun kendini geliştirmesi için gerekli araçları geliştirmek ve sağlamak,
- .Bilgi: Özellikle ilgi çeken güncel konularda kişiye / topluluğa, doğru bilgiyi en çabuk ve en kapsamlı biçimde sunmak,
- .Kùltür: Kùltürel hayatın temel merkezlerinden biri olmak ve bütün sanatlara heves ile katılma, onlardan zevk alma ve beğenmeyi geliştirmek,
- .Boş Zamanlar: Boş zamanların olumlu bir biçimde kullanılmasını özendirilmede, değışiklik ve rahatlama için materyal sağlamada rol oynamak." (Campbell1983:24).

Bu belirlemeler ışığında halk kütüphanelerinin işlevleri, en temel anlamda bilginin sağlanması, organize edilmesi ve topluma sunulmasıdır. Halk kütüphanelerinin işlevlerini yerine getirebilmeleri için de ülke çapında yaygınlaştırılmaları gerekmektedir. Bu konuya 'Unesco Halk Kütüphanesi Bildirgesi'nin 1972 yılı basımında şöyle değinilmiştir:

"Halk Kütüphanesi açık yasa emri ile kurulmalı, böylece ülke çapında halk kütüphanelerinin kurulması güvenceye alınmalıdır. Kütüphaneler arasında işbirliğinin sağlanması önemlidir, bununla ulusal kaynakların tümü tam olarak kullanılabilir ve her okuyucunun hizmetine sunulabilecektir." (IFLA Section... 1986:57).

1994 yılında UNESCO ve IFLA işbirliği ile yeniden kaleme alınan 'UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi'ne göre de halk kütüphanelerinin temel görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Küçük yaştan başlayarak çocuklarda okuma alışkanlığı yaratma ve bunu güçlendirme,

2. Bireysel ve kendi kendine eğitimi desteklemenin yanısıra her düzeyde örgün eğitimi de destekleme,
3. Kişisel yaratıcı gelişme için fırsatlar sağlama,
4. Çocuk ve gençlerin imgelem ve yaratıcılığını teşvik etme,
5. Kültürel miras duyarlılığını; sanatın, bilimsel başarı ve yeniliklerin takdirini geliştirme,
6. Tüm uygulamalı sanatların kültürel anlatımlarına erişim sağlama,
7. Kültürlerarası diyalogu geliştirme ve kültürel çeşitliliği hoşgörme,
8. Sözlü geleneği destekleme,
9. Tüm vatandaşların her çeşit yerel topluluk (community) bilgisine erişimini temin etme,
10. Yerel girişimcilere, demeklere ve çıkar gruplarına uygun bilgi hizmetleri sağlama,
11. Bilgi ve bilgisayar okur-yazarlığı becerilerinin geliştirilmesini kolaylaştırma,
12. Tüm yaş grupları için edebi etkinlik ve programları destekleme ve bunlara katılma, ve gerekirse bu tür etkinlikleri başlatma." (Unesco Public... 1994:1).

Bildirgede, halk kütüphanesi hizmetlerinin çekirdeğini oluşturması amacıyla belirlenen temel görevlerle birlikte mali kaynaklar, yasal düzenlemeler, bilgi ağları, işletme ve yönetimle ilgili birtakım belirlemeler de yapılmıştır. Buna göre, temel bir ilke olarak hizmetlerinin ücretsiz olması gerektiği düşünülen halk kütüphanesi, yerel ve ulusal yetkililerin sorumluluğunda olması gereken ve bu ulusal ve/veya yerel yönetimler tarafından finanse edilen bir toplumsal kurumdur. Halk kütüphanelerinin bu çerçevede içinde, özel kanunlarla desteklenmesi de kaçınılmaz olmalıdır. Ulusal düzeyde eşgüdüm ve işbirliğini sağlamak için ulusal bir kütüphane ağı tanımlanmalı ve bu ağ tüm kütüphane türleri ile ilişki içerisinde oluşturulmalıdır. Halk kütüphanesinin amaçları, hizmet verdiği yerel topluluğun gereksinimleri doğrultusunda belirlenecek açık bir politika ile saptanmalı, işletmede mesleki standartlar uygulanmalıdır. Halk kütüphaneleri, iyi programlanmış kütüphane binalarına ve mekânlarına sahip olmalı, gerekli teknolojileri kullanmalı, hizmet verilen saatler iyi ayarlanmalı, çağın gerekleri doğrultusunda yeterli hizmet verebilmek için kütüphanecilere sürekli mesleki eğitim verilmelidir. Toplumun tüm kesimlerine hizmet verebilmek için kullanıcı eğitimi programları uygulanmalı, kütüphaneye gelemeyenlerin de kütüphaneden

yararlanmalarını sağlamak amacıyla 'outreach' hizmeti (kütüphaneyi kullanıcının ayağına götürme hizmeti) verilmelidir (Unesco Public... 1994:1-2).

Gelişmiş ülkelerde halk kütüphanelerinin toplumsal değişimler doğrultusunda gelişimini izleyebilmek amacıyla, 'Unesco Halk Kütüphaneleri Bildirgesi'nin 1994 yılı versiyonda 1972 yılı versiyonuna göre ön plana çıkan noktaları inceleyecek olursak:

- . Halk kütüphanelerini demokrasinin gelişiminde etkin bir araç olarak yaymak,
- . Her türlü medya aracılığıyla enformasyon, bilgi ve kültür sağlamak,
- . Modern teknolojiyi de içine alan her türlü materyali ön planda tutmak,
- . Evrensel ulaşılabilirliği vurgulamak,
- . Halk kütüphanesinin enformasyon dünyasına açılan yerel bir kapı, geçiş olduğunu vurgulamak,
- . Potansiyel kullanıcıları da kapsayan her kullanıcının gereksinimini karşılayacak koleksiyon ve hizmetleri sağlamak gerektiğini doğrulamak,
- . Okuma becerilerinin bilgi için anahtar olduğu bilinciyle, bu becerilerin geliştirilmesi için özel hizmetleri sağlamak,
- . Kültürel farklılıklara göre gereksinimleri belirlemek, sözel ve duyuşsal bilgi transferine ilgi göstermek,
- . Etkin ve Profesyonel işletme anlayışıyla iyi organize edilmiş kütüphaneler sağlamak,
- . Hizmetlerin ücretsiz olmasının altını çizmek,
- . Yöneticilerin halk kütüphanelerini ve ulusal kütüphane ağını desteklemelerini sağlamak, şeklinde ifade edilen maddelerde 1972'de hazırlanan Bildirge'nin genel fikir ve eğilimlerini tuttuğu, bununla birlikte gelişmeler doğrultusunda yeni öncelikler getirildiği görülmektedir (Niegaard 1994:5)

Unesco Halk Kütüphanesi Bildirgesi'nin;
1949 yılında eğitimle ilgili ihtiyaçlara yönelik olması,

1972 yılında buna ek olarak kültürü yaymaya, yerel bir kurum olarak keyif ve huzur vermeye yönelik olması,

1994 yılında bir yerel merkez olarak, bir de enformasyon merkezi olarak iki farklı rol üstlenmesi (Niegaard 1994:4), halk kütüphanelerinin toplumsal değişmelerden ne denli etkilenecek şekilde değiştiğini açıkça göstermektedir.

Halk kütüphanelerinin gerek tanımları incelenirken, gerek hedefleri belirlenirken en sık karşılaşılan kavramlar kültür ve eğitim kavramlarıdır. Halk kütüphanelerinin hedefleri incelendiği zaman, söz konusu hedeflere ulaşabilmek için, çok amaçlı toplumsal kurumlar olmalarının yanında kültürel bilgi merkezleri olarak planlanmaları ve kullanılmalarnın kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır. Halk kütüphaneleri, kurumsal eğitim merkezleri olmamalarına karşın, bu tip merkezlerle doğrudan işbirliği içinde olması gereken, kurumsal ve kurumsal olmayan eğitim içindeki yeri ve önemi tartışılmaz olan kurumlardır. Başka bir deyişle kendi başına bir kültürleme merkezidir. Kültürel, sanatsal faaliyetler düzenleyerek gerek toplumun zevk ve beğenisini geliştirmek, gerekse toplumda kültürel ve sanatsal faaliyetlerin bütünleştirici fonksiyonunu kullanmak halk kütüphanelerinin işlevleri arasındadır.

Eğitimin en önemli destekçisi olan kütüphane kurumu, ilk ve ortaöğretimde okul kütüphaneleri olarak, yüksek öğretimde ise üniversite kütüphaneleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk ve orta öğretimde bireyler kendilerine verilen ödevleri, araştırmaları yapmak için okul kütüphanelerine, yüksek öğretimde ise aynı amaç için üniversite kütüphanelerine gitmek ihtiyacındadırlar. Bu durum araştırma kütüphaneleri için de geçerlidir. Esas konumuz olan halk kütüphaneleri ise, toplumun gitmekle zorunlu kıldığı ya da belli bir görevi yerine getirmek için her toplumda birebir ihtiyaç duyulan kurumlar değildir. Toplumsal değişme sürecinde bireylerin hayat boyu eğitime ve toplum içindeki statüleri ne olursa olsun sürekli yenilenen bilgilere gereksinim duymaları, bu kurumun önemini ve o toplumun gelişmişliğini belirlemektedir. Özellikle halk

kütüphaneleri, ait oldukları toplumların sosyal, ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel yapılarının göstergesidirler.

Halk kütüphaneleri, toplumun, gerek maddi, gerekse manevi kültür öğelerinin hedeflenen yönde gelişerek değişmesinde ve bu gelişmenin yeni kuşaklara aktararak sürdürülmesinde önemli sorumluluklar taşıyan kuruluşlardan biridir. Başka bir deyişle, halk kütüphaneleri, özellikle toplumsal değişme sürecinde toplumsallaşma kurumu olma özelliğini sürdürmek amacı ve bilinciyle örgütlenmesi gereken, 'Eğitimsel-Bilimsel ve Kültürel' amaçlı bir üst yapı kurumudur.

II. 3. TOPLUMSAL DEĞİŞMEDE HALK KÜTÜPHANELERİNİN ROLÜ

Ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, savaşın bitimini takip eden yıllarda gösterdiği hızlı yükselme ile birlikte, tüm toplumlarda kentlerin yeniden inşa edilmesi, buna bağlı olarak ortaya çıkan göçler ve hızlı kentleşme, toplumların temel gereksinimlerinin daha iyi biçimde karşılanması, maddi gelişmeler, şartların iyileştirilmesi, teknolojideki inanılmaz gelişmelerin yaşam şartlarına getirdiği kolaylıklar, bilim dallarındaki çoğalma ve uzmanlaşma gerçek kalkınma için anahtar gelişmeler olarak görülmüştür. Oysa 1960'lı yılların sonlarında bu görüş geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Yalnızca maddi kültür öğelerinin gelişmesi sonucu, gelişmiş toplumlarla, gelişmekte olan veya az gelişmiş toplumlar arasındaki dengelerin bozulması, gelişen teknolojinin doğal sonucu olarak insanların çevrelerini yıkmaya ve daha yenisini, daha iyisini yapma eğilimleri, toplumların çeşitli kesimleri arasındaki eşitsizliklerin giderek büyümesi, insanların ve yaşam biçimlerinin tipleşmesi, ilişkilerin yokolması, tüm bu olumsuz gelişmelerin sonucu olarak da manevi kültür öğelerinin bozulması, yavaş yavaş da olsa kendini hissettirmiş, toplumsal değişimin en temel ögesi olan toplum, bu değişmelerin dışında kalmıştır. Ekonomik, teknolojik ve bilimsel alanlarda gelişerek siyasal bağımsızlığına kavuşmuş ve birçok alanda söz sahibi olmuş ülkelerde dahi,

kültürel kimliğin korunması ve maddi kültürle paralel olarak geliştirilmesi çabaları görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak 1960'lı yıllardan itibaren, 1944 yılında kültürel iletişim ile barışın korunması amacıyla oluşturulan UNESCO'ya üye devletler, kültürel işlerden sorumlu bakanlıklar ya da başka bakanlıklara bağlı alt birimler kurarak, kültürel kimliklerin korunması ve geliştirilmesi konusunda politikalar geliştirme yoluna yönelmişlerdir. 1970'li yıllarda ise kültür konusunda konferanslar düzenlenmeye başlanmıştır. Bu konferanslar dizisinin sonucu olarak 1982 yılında Meksiko'da düzenlenen Kültür Politikaları Üzerine Dünya Konferansı'nda, "Kültür, her bireyin ve her topluluğun yaşamında temel ögedir" düşüncesi benimsenmiştir (Kültürel Gelişmenin... 1990:21). Söz konusu konferansta, 'Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı' adı altında bir program ortaya çıkmış ve bu program 4 ana hedef etrafında toplanmıştır. Bu hedefler:

- Kalkınmada kültürel boyutun göz önünde bulundurulması,
- Kültürel kimliklerin tanınması ve zenginleştirilmesi,
- Kültür yaşamına katılımın genişletilmesi,
- Uluslararası kültürel işbirliğinin geliştirilmesi. " (Kültürel Gelişmenin... 1990:25).

"Kültürel kimlik, bir insanın, yerel, bölgesel, ulusal topluluğuyla ve bu topluluğu belirleyen ahlaki ve estetik değerler ve dille kendiliğinden özdeşleşmesi, bu topluluğun tarihine, geleneklerine, törelerine ve yaşam tarzlarına sahip çıkma biçimi, ortak bir yazgıya katılma, bu yazgıyı paylaşma ya da değiştirme duygusu, sürekli olarak kendi görüntüsünü yansıtan, eğitim yoluyla kişiliğini oluşturmasını ve çalışarak bu kişiliği geliştirmesini sağlayan kolektif bir ben'de yansılama biçimidir." (Kültürel Gelişmenin... 1990:27).

Modernleşmenin, az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülkenin, gelişmiş ve gelişimini ekonomik, endüstriyel, siyasal, bilimsel ve benzeri alanlarda kabul ettirmiş bir ülke modeline uygun olarak değişmesi anlamına geldiğini ve toplumsal değişimin özel bir hali olduğunu düşünürsek, maddi kültürün manevi kültürü yoketmesine olanak tanımadan kültürel kimliğin korunması ve korunurken de modernleşmeye paralel olarak gelişmesinin birlikteliğiyle mümkün olabileceği açıkça ortaya çıkacaktır. Aksi takdirde toplumda kültürel gecikme görülecek ve toplumsal değişim ters yönde gelişecektir.

Kültürel kimliğin korunması ve geliştirilmesi için, kültürel yaşama halkın her kesiminden kişilerin katılımının sağlanması, başka bir deyişle kültürel yaşamın demokratikleştirilmesi gerekmektedir:

"Bir toplumun bireylerinin, toplumun gelişmesine ve ilerlemesine gösterdiği tepkiler - kayıtsızlık veya katılım - , o toplumun kültürel kimlik kazanmasına hizmet eder. " (Çetin 1989:5).

Bu da öncelikle kurumsal eğitimle gerçekleştirilebilecektir. Eğitim, kişilerin kültürel kimliklerini kazanmalarını sağlayacaktır. Kurumsal eğitimden sonraki çalışmalar ise, bu kimliğin gelişmesine yardımcı olacaktır. İnsanlar ve topluluklararası iletişim de bu aşamada çok önemli rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler kullanılarak kurulacak iletişim ağları gerek eğitim, gerekse kültürel değişim için çok önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumların kültürel kimliklerini kaybetmesine en büyük neden olduğu düşüncesine karşın, gerçekte bilim, teknoloji ve kültür birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Teknolojinin kültürel gelişme üzerindeki olumlu etkileri konusunda verilebilecek en önemli örnek matbaanın icadıdır. Matbaanın icadından sonra, toplumların büyük emeklerle, sonraki nesillere kültürel miras olarak bırakmak üzere kitap haline getirdikleri el yazmaları, teknolojik olarak daha hızlı, daha kolay yollardan basılmış ve çoğaltılmıştır. Bu şekilde kültür nesilden nesile, toplumdan topluma teknolojinin yardımıyla aktarılmaya ve yenileri üretilmeye başlamıştır.

"Bilim, bilgi temeline, yani bilmek istek ve yeteneğine dayanan bir sistem, bir gerçekler ve değerler topluluğudur. Kültür de öncelikle onu bilmekle edinilen ve sürdürülebilir bir bütün olduğuna göre, bilgi / bilim, kültürün ayrılmaz bir parçası demektir. " (Turan 1990:152).

"Bilgi, her yerde, aynı koşullarda, tekrarlandığında aynı sonucu veren, toplumsal kimliğine bakılmaksızın herkesin gereksinimi olan ve en önemlisi, yeni bilgi ve becerilerin hem temel taşıını oluşturan, hem de o bilgi ve becerilerin geliştirilmesini sağlayan öğretilerdir." (Demirsoy 1996:13).

Bilimin ve temelinde bilginin, gerek maddi kültür öğelerinin, gerekse manevi kültür öğelerinin gelişmesini sağladığını, bilim sayesinde kişilerin düşünce ufuklarının açıldığını düşünürsek, toplum hayatındaki en büyük gelişmelerin bilimden kaynaklanmış ya da bilime dayandırılmış olanlar olduğunu söylemek de şaşırtıcı olmaktan çıkacaktır.

Toplumsal değişme kavramının incelendiği bölümde de belirtildiği gibi, toplumsal değişimin temelinde en basit anlamda bilgi yatmaktadır, toplumsal değişmelerin olumlu yönde gelişebilmesi ve tüm insanlığa yayılabilmesi de kültürel yayılma ile mümkün olabilecektir. Sonuç olarak görülüyor ki, bilgi, bilim, eğitim, kültür, kültürel ve toplumsal değişme kavramlarını birbirlerinden ayrı olarak değerlendirmek imkansızdır.

İncelenilen kavramlarla birlikte ortaya çıkan bir başka önemli nokta da, demokrasi kavramıdır. Toplumsal değişimin olumlu yönde olabilmesi için öncelikle toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesi gereğine değinmiştik. Toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesi için gereken temel ve en önemli şartlardan biri de, o toplumun demokratikleşme sürecine geçme çabalarıdır. Başka bir deyişle, bir toplumda demokratik yapıya geçilememiş olması o toplumda çözümlere neden olacak önemli etkenlerden biridir. En kısa ifadesiyle, eğitim, kültür ve bilgi için demokratik bir kuruluş olarak tanımlanan ve endüstri devrimi ile birlikte Anglo-Sakson demokrasi anlayışına bağlı olarak ortaya çıkan halk kütüphanelerinin oluşum ve gelişmelerinin temeli de demokrasi anlayışına bağlıdır. Bir toplumda kültürel kimliğin kazanılması, korunması ve geliştirilmesi için öncelikle kültürel yaşamın demokratikleştirilmesi gereğini de bunlara eklersek, konumuz kapsamı içinde demokrasi kavramına değinmenin kaçınılmazlığı ortaya çıkmaktadır.

"Demokrasi, bir halkın cehaleti de dahil olmak üzere, tüm yanlış ve doğrularını deneyebildikleri, kendi yaşamları ve gelecekleri hakkında alınan kararlara katılabildikleri bir sistemin adıdır." (Çetin 1989:19).

"Demokrasi kavramı, hukuken iktidar olma yetkisinin halk elinde bulunması; halk tarafından hükümet edilmesi ya da halkın kendini yönetecekleri kendi iradesince seçmesi demektir. Bir düzenin demokratik sayılabilmesi için:

- İdare ve iktidarda var olan yetkiler kişilere değil kurumlara ait olmalı, mevkiler ve bunların verdikleri sorumluluk kanunlar ve objektif kurallarla belirlenmiş bulunmalı,
- Vatandaşlar 'siyasal parti' ve 'baskı grupları' kurabilme hakkına sahip olmalı,
- Kitle haberleşme araçlarının hürriyetleri sağlanmış olmalıdır." (Özkalp 1994:196).

Demokrasinin istenen nitelikte olabilmesi için de aşağıdaki koşulların gerçekleştirilmesi gerekmektedir:

*.Demokratik yönetimin kuralları ve işleyişi ussal olmak zorundadır. Demokraside akılcılığın seçilmesi hem insana saygının hem de en doğruyu aramanın gereğidir. Toplumun çoğunluğunun istediği ama topluma zararlı olabilecek konularda akılcılık, yönetime doğru yolu göstermek için gerekmektedir.

.Demokratik yönetim yol gösterici olarak bilimi seçmek zorundadır. Bilimin ve teknolojinin yeni bulgulara uymadığı bir yönetim çağdaş olamaz. Çağdaş olamayan bir yönetim ise, toplumun gelişmesini gereken düzeyde sağlayamaz.

.Demokratik yönetim evrensel insan haklarına ve hukuka uygun işlemek zorundadır. Hukukun üstünlüğü demokrasinin vazgeçilmez özelliğidir. Ayrıca demokratik yönetim, 'insana saygı' ilkesinin gereği olarak, insan haklarına uygun işlemelidir." (Başaran 1986:4).

Daha basit bir tanımla demokrasi;

"Halkın, halk tarafından ve halk için yönetimidir." "Demokrasi, özgürlüğün kurumsallaşmasıdır." "Buna bağlı olarak toplumların demokratik toplumlar olarak adlandırılabilmesi için, anayasal yönetimin, insan haklarının ve yasa önünde eşitliğin, zamanın sınavından geçmiş esaslara sahip olması gerektiğini belirlemek mümkündür." (Demokrasi... 1992:9-10).

Demokratik bir yönetimin dayandığı temel taşı da, -temel yükümlülüklerin, sınırlılıklarına, usullerine ve kurumlarına ilişkin resmi düzenleme olan- anayasasıdır. Anayasa ait olduğu topraklar üzerindeki en üstün yasadır ve en üst düzeydeki yöneticiden, en alt düzeydeki kişilere değin herkes Anayasa önünde eşittir (Demokrasi... 1992:32). Ölçek bakımından gün geçtikçe büyüyüp, toplumsal yapı açısından da karmaşıklaşan günümüzün çağdaş toplumlarını demokratik olarak yönetebilmenin ilk

şartı iletişim kurabilmektir. Bu da radyo, televizyon, gazeteler, dergiler, kitaplar ve bilgisayarlarla düzenlenmiş veri tabanları aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Demokrasilerde, kamusal politikalar hakkında bilinçli kararlar alabilmek için bireylerin önyargısız, kendi fikir özgürlüğü ile seçebileceği, farklı bakış açılarını tarafsızca yansıtan hızlı ve doğru bilgiye ihtiyaçları vardır. Aksi takdirde bilgilendirilmemiş ya da yanlış bilgilendirilmiş bir toplumun yönetime sağlıklı fikirlerle katılması mümkün olmayacaktır. Bunu 1919 yılında Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesinin yargıçlarından birinin söylediği bir sözle toparlarsak: "Gerçeğin en iyi biçimde sınanması, onun piyasanın rekabeti içinde kabul edilebilir kılacak olan düşüncenin gücüdür." (Demokrasi... 1992:64-66). Özgürlük, refah, bireylerin ve buna bağlı olarak toplumun gelişmesi temel insani değerlerdir. Bu değerler de ancak bilgili ve eğitilmiş bireylerin demokratik haklarını arama, kullanma ve toplumsal gelişme sürecinde etkili olabilme aracılığıyla elde edilebilir. Bunun için de tek başına kurumsal eğitim yeterli değildir. Bireyler gerek eğitim sürecinde, gerekse eğitim öncesi ve sonrası yaşam sürecinde ihtiyaç duyduğu bilgi, düşünce, kültür ve enformasyona serbestçe ve kısıtlanmadan ulaşabilmelidir (Unesco Public... 1994:1).

"Demokrasi kuramcılarından Montesquieu'ya göre düşünce özgürlüğü en önemli özgürlüktür. Bir demokraside düşünce özgürlüğü kavramının temel öncülü, vatandaşların bilgiye-özellikle devlet organlarınınca üretilen bilgiye-erişim hakkıdır." (Çelik ve Tonta 1996:1).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi, düşünce özgürlüğüne anlam kazandıran bilgi edinme özgürlüğüdür (Gülle 1996:22). Başka bir deyişle, toplumun ve kişinin maddi ve manevi alandaki gelişmesinin özü olan düşünce özgürlüğünün oluşabilmesinin ilk şartı, kişinin bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşabilmesini, fikir edinebilmesini ve özgürce ulaşabildiği bu kaynaklar arasından seçme yapabilmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin ve garantilerin bulunması gerekmektedir. Bu aşama gerçekleşmezse, düşünce özgürlüğünü sağlayacak diğer aşamalara geçmek mümkün olmayacaktır (Çağlayan 1991:1).

Gerek ekonomik kalkınma ile bilgi sağlama olanaklarının, gerekse bilgi edinme özgürlüğü ile demokratikleşmenin arasındaki ilişkiyi çok önceden farkedenden Thomas Jefferson, bilgiyi "demokrasinin değer birimi" olarak nitelendirmiş ve bu görüşü temel alarak, demokrasinin de sadece bilgili vatandaşlar tarafından geliştirilebileceğini kabul eden ülkelerde, bilgi edinme özgürlüğünün önünü kapatan engeller ortadan kaldırılmış ve bunun doğal bir sonucu olarak kütüphanelerin temelini oluşturduğu tüm bilgi merkezleri önemli ölçüde desteklenmiştir (Türk Kütüphaneciler Demeği Genel... 1995:2-3). Bilgi edinme özgürlüğünün kullanılabilmesine olanak verecek ve düşünce özgürlüğüne hak tanıyacak en önemli kurumlardan birinin de, ayırım yapmaksızın toplumun her kesimine açık ve hizmetleri ücretsiz olan halk kütüphaneleri olduğu düşünülürse, gelişmiş ülkelerde halk kütüphanelerine verilen önem ve bunun nedeni çok açık ve basit olarak ortaya çıkmaktadır.

Kongar (1985:315)'ın da belirttiği gibi, bilim ve ideolojinin, teknolojisi en ileri olan ülkelerin tekelinde olduğu ve bunları yayarak daha çok kalkındığı gerçeğinden yola çıkarak, kavramların tanımlarına tekrar kısaca değinirsek:

İdeoloji: "dünya ve toplum hakkında, birbiriyle tutarlı olan inanç ve bilgi sistemidir."

Teknoloji ise: "uygulamalı amaçların gerçekleştirilmesi için örgütlenmiş olan bilgidir. Bu bilgi her türlü araç, gereç ve makineleri olduğu kadar, bilgisayar dilleri ve matematik teknikler gibi zihinsel öğeleri de kapsar." (Kongar 1985:343).

Tüm bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, bilgi gelişmenin temelidir ve toplumları oluşturan bireylerin bilgi çağını yaşadığımız bu dönemde bilinçli birer bilgi tüketicisi olmaları gerektiği, bilginin kalkınma için ve Gayrı Safi Milli Hasıla'nın (GMSH) gelişimi için enerji kadar önemli ve değerli bir kaynak olduğu her fırsatta belirtilmekte, ABD gibi gelişmiş toplumlarda kütüphanecilik, bilgi sektörü ile ilgili meslekler en popüler on meslek arasında yer almaktadır (Türk Kütüphaneciler Demeği Genel Yönetim... 1995:68). Bilgi sağlama ile ekonomik kalkınma ve demokratikleşme arasındaki doğru

orantılı ilişkiyi bulmuş ve ciddiye almış toplumlarda, "Demokrasinin değer birimi olarak kabul edilen" (Türk Kütüphaneciler Demeği Genel Yönetim... 1995:68) bilgiye, serbestçe ve kısıtlanmadan ulaşımı sağlayacak, yaşam boyu eğitimi destekleyen en önemli kurumlar Halk Kütüphaneleridir. Bu aşamada önemli olan, toplum ile halk kütüphanesi arasındaki sıkı bağın değerinin ve öneminin kavranmasıdır. "Gelişmiş ülkelerde geleceğin iş kollarının: % 5-10 sanayi sektörü, % 5-10 tarım sektörü, % 15 hizmet sektörü ve % 65-70'inin ise bilgi/enformasyon sektörü olacağı" (Duman 1996:61) şeklinde yapılan tahminlerden ve daha şimdiden bilgi sektörüne yönelik mesleklerin en popüler meslekler arasına girmesinden ipucu alarak, bu konuya verilmesi gereken önemin kavranmasında ne denli hızlı davranmak gereği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal bilimciler genellikle ülkelerin gelişmişlik düzeyini kentleşme ile yani, kentsel nüfusun kırsal nüfusa olan oranındaki fazlalık ile bir tutarlar. Geleceğe yönelik olarak kentleşmeyle ilgili tahminlerde ise, gelişmiş ülkelerde kentsel nüfusun kırsal nüfusa olan oranının 50 yıl içinde % 90'lara kadar çıkacağı öngörülmektedir (Özbay 1989:44-47).

Nüfus artışlarının, buna bağlı olarak da iç göçlerin ve kentleşmenin giderek arttığı, gelişmiş, özellikle de gelişmekte olan toplumlarda yaşanan toplumsal ve kültürel değişimlere ayak uydurabilmek, maddi kültürle manevi kültür arasındaki paralelliği koruyabilmek amacıyla, ulusal ve yerel yönetimlere düşen sorumluluklar da artmaktadır. Tarihin belli çağlarının ancak müze, kütüphane, tiyatro gibi kültür kurumlarında yaşatılabileceği, sağlıklı ve yaşayan kentlerin kültür ve sanat etkinliklerine yabancı kalmadan, geçmişini yaşatan bu tür kurumlara öncelik vermesi gerektiği bu sorumlulukların başında ele alınmalıdır. Kültürel ve kentsel kimliği kazanma, koruma ve geliştirme ancak kültürel kurumların desteklediği bir eğitim ve tarih bilinci ile gerçekleştirilebilir (Güvenç 1991b:72). Ülkelerdeki gelişmişlik oranının kentleşme ile doğru orantılı tutulmasının yanısıra önem kazanan bir başka konu, kentleşme ile birlikte ortaya çıkan iç göçler ve kentleşme sorunudur. Kentleşme: "Bir ülkede, tarımsal

olmayan üretimin görece ağırlık kazanmasına koşut biçimde, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran nüfus birikimi olayı" olarak tanımlanırken, Kentleşme: "Kırda çözülme' ve 'Kentte Yoğunlaşma' nedeniyle kırdan kente göçen nüfusun ekonomik ve sosyal bakımlardan kırsal özelliklerinden annarak kentin özelliklerini kazanması süreci" olarak tanımlanmaktadır (Kartal 1992:23). Bu durumda ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren kentleşmeyle birlikte, kentlerin yeni bireylerinin kentleşmesi, kültürel ve kentsel kimliği kazanması için de en önemli sorumluluk yine eğitim ve kültür kurumlarına düşmektedir.

"Halk Kütüphaneleri kuşkusuz, içinde bulunduğu toplumun en önemli kültürel ve sosyal merkezlerinden biridir." (IFLA Section... 1986:19). Kütüphane kurumu, insanların göçebe yaşantıdan yerleşik düzen olan kent yaşamına geçişleri sonucu ortaya çıkan eğitim, okur-yazarlık kavramlarıyla doğru orantılı olarak ortaya çıkmış ve yaygınlaşarak toplumsallaşmıştır. Böylece toplum içindeki yerini toplumsal bir kurum, daha da özelleştirilirse, bir toplumsallaşma kurumu olarak almıştır. Toplumsallaşma kurumları, toplumun sahip olduğu kültürün aktarılmasından sorumlu, toplumun kalkınması ve gelişmesinde başlıca rol oynayan önemli organizasyonlardır.

"Kalkınma, nüfus başına düşen gelirin düşük olduğu ülkelerin, maddi yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla mal ve hizmet üretimini arttırmalarını sağlayan işlemdir ve gerçekleştirilmesinde rol oynayan araçların başında insangücü, bilgi ve insangücü ile bilgiyi biraraya getiren eğitim ve bilim kuruluşları gelmektedir." (Çapar 1985:165).

Kütüphane kurumunun da, bilgi kaynakları ile toplum arasında verimli bir ilişkinin oluşturulması için belirlenmiş amaç ve işlevleri doğrultusunda hizmetler vererek, toplumsal kültürün aktarılmasında oldukça önemli bir rol üstlendiği düşünülürse (Çakın 1986:11), toplumsal kalkınmayı hedefleyen bir toplumsallaşma kurumu olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

"Kütüphane kurumunun insanlarla bilgi kaynakları arasında temel unsur olduğu düşüncesi, kütüphaneciliği bu ilişkinin üretkenliğini arttıracak her

türlü bilgi, beceri ve tekniklerden oluşan toplumsal bilimlerin bir dalı olarak belirler." (Çakın 1982:155).

Genel olarak kütüphane kurumu, okul, hastane gibi toplumun acil gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkmamış, oluşumu için toplumun ancak belirli bir kısmından destek görebilmiştir. Buna ek olarak kütüphaneciler de, kütüphaneciliğin uygulamalı kısmı ağır basan ve kütüphanenin iç örgütlenmesine yönelik olarak çalışmalarına ağırlık vermişler, toplumun sürekli değişen dinamik yapısından karşılıklı olarak etkilenen kütüphane kurumunun, toplumsal yapı içinde gereken statüyü kazanmasına bir anlamda engel olmuşlardır (Çakın 1982:156-157). Oysa kütüphane kurumunu yalnızca okuyucu, koleksiyon, bina, bütçe, personel unsurları açısından ele almak, toplumun kendisi ve kurumlarında belirli bir zaman sürecinde meydana gelen gelişme olarak tanımlanan, toplumsal, kültürel ve siyasal alanlardaki değişimin oluşturduğu toplumsal değişim ile karşılıklı etkileşiminden ayrı tutmak mümkün olmadığı kadar doğru da değildir. Kütüphane türleri, tüm toplum kurumları gibi tarihsel süreç içinde, ait oldukları dönemin ve toplumun, toplumsal, siyasal, ekonomik gücüne ve yapısına bağlı olarak ortaya çıkmış ve geliştikçe bu güç ve yapıyı etkileyerek karşılıklı bir etkileşim içine girmiştir (Alpay 1975:289).

Çakın (1986:15)'a göre, kütüphanelerin oluşturulmasında gereksinim ön koşuldur. Bununla birlikte kütüphaneye gereksinim duyan kitlenin, kütüphanenin oluşmasında ve işlevlendirilmesinde gerekli olacak maddi ve manevi desteği sağlamasının önemi de belirtilmiştir. Burada söz konusu olan maddi destek, kütüphane kurumunun işlevlendirilebilmesi için gereken parasal kaynağın, arsanın, binanın, bütçenin ve diğer donanımın sağlanmasını, manevi destek ise, kütüphane kurumunun amaçlarının, işlevlerinin ve bu doğrultuda izlenecek politikaların belirlenmesini, bunun içinde esas olarak kanun ve yönetmeliklerin oluşturulmasını içermektedir (Çakın 1986:15). Kurumun toplum içinde üstlendiği rolü tam olarak yerine getirebilmesi, işlevselliğinin

kazandırılabilmesi ve sürekliliğin sağlanabilmesi için kanun ve yönetmeliklerin oluşturulması kaçınılmaz olmalıdır.

Her ülkede halk kütüphanelerinin ortaya çıkış nedenleri birbirinden farklı olmuştur. Bazı toplumlarda demokratik, sosyal toplum yapısına geçme çabaları, halkçılık ilkesinin benimsenmesi, sanayileşmeyle birlikte halk eğitiminin yaygınlaşması, kentleşme, okur-yazar oranlarının artması, bilgiye duyulan ihtiyaç, hatta toplumdaki ahlaksızlıkların önlenmesi, sansür uygulanabilmesi gibi pek çok olay halk kütüphanesi düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Amerika, Kanada, İngiltere gibi ülkelerde de, ilk başlarda oldukça küçük bir grup tarafından desteklenen ve bu gönüllü grubun gerek maddi, gerek manevi destekleri ile gelişebilen halk kütüphaneleri için yasal düzenlemeler bulunmadığı bilinmektedir. Fakat kısa bir zaman içinde gerek halk kütüphanesindeki hizmetin sürekliliği, gerekse yetkililere öneminin kavratılması ve isteklerinde zorlayıcı olabilmesi için yasal düzenlemelere ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bu ihtiyaçla birlikte İngiltere'de halk kütüphanesi hizmeti, diğer yerel hizmetlerle birlikte (eğitim, yol, su, yangından koruma, v.b.) aynı model içinde örgütlenmiştir (Mittermeyer 1994:4-5).

Keseroğlu (1989:14)'nin da belirttiği gibi, halk kütüphanesi politikalarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, politikaların yazılı olmasının kaçınılmaz olduğu, yazılı olmayan politikaların resmi ve yasal olarak tanınmayacağı gibi, iyi niyetli olmayan kararlar doğrultusunda toplumsal kalkınmada tehlikeli sonuçlar doğurabileceği görüşleri vurgulanmıştır. Özellikle de merkezi yönetim biçimiyle yönetilen kütüphanelerin, politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynayan kütüphane kanunlarının oluşturulmamış olmasının muhtemel sonucu olarak, zamandan zamana, kişiden kişiye değişen uygulamalara görüleceği ve bu durumun da tehlikeli sonuçlara sebep olacağı belirtilmiştir.

Toplumun yararlanması amacıyla oluşturulmuş yerel kütüphanelerin kurulması için gerekli olan yasal düzenlemelerin varlığı birkaç yüzyıldan beri bilinmektedir. 1850 yılında Avrupa'daki halk kütüphanesi mevzuatının temelini oluşturan 'İngiliz Halk Kütüphaneleri Kanunu (British Public Library Act)'nın çıkmasıyla, kamu kuruluşları için halk kütüphanesi kurmak görev haline gelmiştir. Bu kanununun temel ilkeleri, halk kütüphanelerinin hayır bağışları ve hediyelerden bağımsız finansmanlarının olması ve koleksiyonlarının seçiminde siyasi ve dini etkilerden uzak, özgür bir politikaya sahip olmaları şeklinde belirlenmiştir. İkinci Dünya savaşından sonra yerel sistemlerle birlikte bölgesel, metropolitan, eyalet gibi çeşitli sistemleri içeren kütüphane mevzuatlarına yönelilen ilginin artmasından sonra, her ülkede mevzuatlar toplumsal ve ekonomik değişimler doğrultusunda geliştirilmiştir (Campbell 1983:49-50). Halk kütüphaneleri konusunda en gelişmiş ülkeler arasında yer alan İskandinav ülkelerinden Danimarka da ilk olarak 1920 yılında bir Halk Kütüphaneleri Kanunu (The Danish Public Library Act)'na sahip olmuştur (Gardner 1971:76 ; Şenalp 1957:80). İskandinav ülkeleri içinde halk kütüphaneleri en gelişmiş ülke olarak bilinen İsveç'te ise 1905 yılında konuyla ilgili bir kanun yürürlüğe girmiştir (Gardner 1971:197). Nüfus yoğunluğunun seyrekliği dolayısıyla halk kütüphanesi hizmetlerinin merkezi noktalardan halka hizmet vermesi konusunda önemli güçlüklerle karşılaşıl原因 Norveç'te de ilk kütüphane kanunu 1935 yılında çıkarılmış ve yasal düzenlemeler sayesinde etkin bir halk kütüphanesi hizmeti gerçekleştirilmiştir. (Gardner 1971:61 ; Withers 1988:265-266)

İlk kanuna 1850 yılında sahip olan İngiltere'de bu uygulamalar toplumsal değişimlere paralel olarak güncellenmiştir, 1972'de yeniden düzenlenen bu düzenlemeyle, 'İngiliz Kütüphane Kurulu' (British Library Board) kurulmuştur (Campbell 1983:54). Söz konusu kurul başka ülkelerde de değişik şekillerde oluşturulmuştur. İlk Halk Kütüphanesi Kurulu (Public Library Board) 1834 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde, Peterborough Şehir Kütüphanesi'nde oluşturulmuş, fakat esas olarak 1852 yılında Boston Halk Kütüphanesi için yapılan düzenlemeyle geliştirilmiştir (Mittermeyer 1994:5). Vergilerle desteklenecek,

ücretsiz bir halk kütüphanesi hizmeti fikrinin işlerliğinin sağlanması ilk başlarda çok yavaş ilerlemiş olmasına rağmen, Boston, Newyork, Philadelphia gibi kentler arasındaki hizmet rekabeti nedeniyle, halk kütüphanesi hizmetinin organize edilmesi ile ilgili gelişmeler hızlanmıştır. Burada da oldukça küçük bir grup tarafından desteklenen (maddi-manevi) kütüphane kurumuna, toplumun genelinde bir talep olmamıştır. 19. yüzyılın ortalarında mali sıkıntıların gelişimi etkilemesiyle birlikte, yerel otoriteler (yönetimler) tarafından desteklenen bir kütüphane oluşturmanın avantajları eğitimin demokratikleştirilmesi çabalarının içinde önem kazanmaya başlamış, eğitimin ve dolayısıyla eğitim kurumlarının demokratikleştirilmesi için yönetimlerinin, özel ellerden alınmasının ve siyasi düşünce farklılıklarından etkilenmeyecek şekilde organize edilmesinin ilk şart olduğu benimsenmiştir. Bununla birlikte, halk kütüphanesinin bir eğitim kurumu olduğu kavranmış, gönüllü ve hayırsever grupların desteği ve çabaları ile özerk olarak çalışacak bir halk kütüphanesi ' Mütevelli Heyeti' oluşturulmuş, bir yerel yönetim üyesi, bir Halk Meclisi üyesi (Common Council) ve birleştirilmiş şehir meclisi tarafından her yıl seçilen beş üyeden oluşan heyet, yasal olarak yetkilendirilmiştir (Mittermeyer 1994:6). Tüm gelişmiş ülkelerde bazı yapısal farklılıklarla birlikte uygulama alanı bulan bu halk kütüphanesi modeli, varlığını üç önemli duruma borçludur. Bunlar:

- . Öncelikle, halk kütüphanesinin bir eğitim kurumu olduğunun kavranması ve yönetimlerin siyasi görüşlerinden etkilenmesinin önlenmesi amacıyla, özel kesimin idaresinden alınarak, yeni bir model geliştirilmesi,
- . Kütüphanenin demokratik yaşam içindeki önemini çok iyi bilen gönüllü grupların maddi-manevi destekleri ile oluşturulan ve yasal olarak kabul ettirilen özerk bir idarenin varlığı,
- . Halk kütüphanesi hizmetinin de, ilk başlarda toplum içinde daha önemli gibi görünen yol, su, elektrik gibi hizmetlerin geliştirilmesi için oluşturulan modele (municipal public corporation model) göre organize edilmesidir (Mittermeyer 1994:6-7).

1850 yılında İngiltere’de yürürlüğe giren ve pek çok ülkede uygulama alanı bulan kütüphane kanunlarıyla belirlenen bu modelin varlığına rağmen zaman içinde kitaplara (1939), dolayısıyla bilgi edinme özgürlüğüne ve kütüphanelere (1953) kısıtlamalar getirilmek istendiği görülmektedir. Kütüphane sisteminin alt yapısını oluşturan önemli kütüphane demeklerinden biri olan Amerikan Kütüphane Demeği tarafından, ‘Okuma Özgürlüğü’ ve ‘Kütüphane Hakları’ üzerinde çalışmalar yapılarak iki ayrı bildirme (Freedom to Read ; Library Bill of Rights) oluşturulmuştur. (American Library... 1989) Tüm gelişmiş ülkelerde yenilenerek geçerliliğini koruyan bu çalışmalar halk kütüphanelerinin gelişmesinde, yönetimlerin siyasi görüşlerinden etkilenen bir yapıdan uzaklaşarak özerk bir kütüphane sistemi oluşturulmasının gereğini göstermesi bakımından önemli örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nde oluşturulan kütüphane kurumlarının da yoğun bir şekilde etkilendiği İngiliz Kütüphaneleri, ‘Merkeziyetçi Olmayan Kütüphane Sistemi’ne göre organize edilmişlerdir (Gardner 1971:24). Bu sistem; “Bir ülkenin kütüphane kaynaklarının çeşitli kurumlar, kuruluşlar eliyle ayrı ayrı yönetilmesidir.” (Ersoy 1972:14). İngiltere’de merkeziyetçi bir yönetim ve denetim mekanizması olmamasına karşın, kütüphanelerin kurulması ve geliştirilmesi için kaçınılmaz olan yasal düzenlemeler Parlamento’dan (House of Common) çıkarılmıştır. I. ve II. Dünya savaşlarında gerek ülkesi, gerekse de kütüphaneleri büyük oranda yakılıp, yıkılmış olan Fransa’da kütüphaneler, ‘Merkeziyetçi Kütüphane Sistemi’ içinde organize edilmişlerdir (Gardner 1971:24). Bu sistem de; “Bir ülkenin kütüphane kaynaklarının bir elden yönetimidir.” (Ersoy 1972:14). Fransız kütüphaneleri, 1897 yılında çıkarılmış bir kanun ve 1926 yılında yayımlanmış bir karamame gereğince Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmışlardır. Gerek devlet ve gerekse de belediyeler tarafından desteklenen kütüphaneler, beş ayrı başlık altında toplanmışlardır. Bunlar, Milli kütüphaneler, üniversite kütüphaneleri, araştırma kütüphaneleri, belediye kütüphaneleri (halk kütüphaneleri), il kütüphaneleri görevini yürüten bir tür halk kütüphanelerinden oluşmaktadır. Kütüphaneler merkezi

sistem içinde, Bakanlığa bağlı Kütüphaneler Dairesi'nin müfettişleri tarafından denetlenmekte ve bu denetim belediyelerle işbirliği içinde gerçekleştirilmektedir. Faaliyet ve sorumlulukları Amerikan kütüphanelerindeki gibi olmamakla beraber, Fransa'da da seçimle gelen bir 'Kütüphane Kurulu' bulunmaktadır (Ersoy 1972:15-16). İskandinav ülkeleri de yoğunlukları ve uzaklıkları farklı yerleşim yerlerine göre oluşturulmuş büyüklü küçüklü halk kütüphaneleri ile 'Merkeziyetçi Olmayan Sistem' içinde organize edilmiş kütüphane sistemlerine sahiptirler (Withers 1988:177,265,288). Seçilen kütüphane sistemleri, ait oldukları ülkenin idari yapıları ile doğrudan ilgilidir. O dönemki adıyla Sovyetler Birliği, tüm organlar gibi kütüphanelerini de merkeziyetçi sistem modeli içinde örgütleyen bir başka ülke olarak gösterilebilir. Burada tüm organlar komünist sistem içindeki hükümetin liderliği altında yönetilmektedir. Bu doğrultuda yerel otoritelerin kanun yapma ya da bazı hakları elde etmede yetki sahibi olma gibi durumlar geçerli değildir. (Gardner 1971:24) Hindistan gibi ülkelerin bir kısmında ise, kendi geleneksel yapılarıyla, etkilendikleri ülkenin yapısı karışarak halk kütüphanesi gibi toplumsal kurumları etkilemektedir. (Gardner 1971:24) Tüm bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, ülkelerin gelişmişlik dereceleri de idari, sosyal ve ekonomik yapıları gibi seçilen sistemleri etkilemektedir. Örneğin Ersoy (1972:17-18)'a göre, yetmiş, nitelikli personeli sağlayamayan bir ülkede merkezi olmayan sistemden başarılı sonuçlar beklemek hiç de kolay olmayacaktır.

Görüldüğü gibi öncelikle, halk kütüphanesi kurumunun amaç ve hedefleri doğrultusunda, sürekli eğitim, dolayısıyla kalkınma içindeki öneminin kabul edilmesi ve yerinin kavranarak maddi-manevi desteğin sağlanması, demokratik bir yapı içinde (değişen hükümetlerin siyasi görüşlerinden etkilenmeden) ait olduğu ülkenin idari yapısına uyarlanacak bir model geliştirilmesi ya da başarı ile uygulanan yerel modellerin adapte edilmesi, kurumsallaşmanın ve sürekli bir başarının sağlanması için yapılacak ilk işlerdir.

Oluşum nedenleri ve yapıları ne olursa olsun halk kütüphaneleri, toplumsal değişimin, eğitimin ve kültürel kimliğin kazanılmasının temeli olan ve bir tür sermaye niteliği kazanan bilginin, gün geçtikçe daha önemli hale geldiği çağımızda oldukça önemli ve diğer kütüphane türlerinden farklı olarak karmaşık görevler üstlenmişlerdir. Diğer kütüphane türlerine göre görevlerinin çokluğu ve önemi, hizmet vermeyi hedeflediği topluluğun fazlalığı ve sürekli değişim içinde bulunan toplumsal yapıya uyum sağlama zorunluluğu, herhangi bir kâr amacı gütmeksizin en fazla kullanıcı kesimine ulaşma gerekliliği, günün yenilenen bilgiyi ve onun gerektirdiği teknolojiyi takip ederek, kullanıcılarını nerede olursa olsun bilgiye ulaştırma çabaları dolayısıyla, tarihsel ve toplumsal yerlerinin saptanması oldukça karışık olmuş ve olmaktadır. Buna karşın halk kütüphaneleri, tüm bu zorlukları üstlenebilmek için toplum içindeki yerlerini çok amaçlı bir kültür merkezi olarak edinmek ve toplumun güvenini kazanmak zorundadırlar. Toplumsal değişimlere ancak bu şekilde ayak uydurabilecekler ve bu ölçüde de başarılı olabileceklerdir.

Bir toplumda öncelikle bireylerin, dolayısıyla da toplumun kültürel kimliğinin oluşmasında etkili olan en önemli kurumların başında eğitim kurumları gelmektedir. Gelişmiş ülkelerden alınan maddi kültür öğeleriyle, o topluma ait manevi kültür öğelerinin paralel olarak gelişmesi ancak iyi bir eğitim politikasıyla yetiştirilmiş bireylerle gerçekleşebilecektir. Kurumsal eğitim sürecinde bireyler kültürel kimliklerini kazanacaklar, kurumsal eğitim sonrasında yapılacak çalışmalarla da kültürel kimliği geliştireceklerdir. Eğitimle kazanılan kültürel kimliğin korunmasında ve geliştirilmesinde en önemli rol de, çok amaçlı bir merkez olarak işlevlendirilen halk kütüphanelerine düşmektedir. Bununla birlikte, gerek başka alanlarda gerekse de kütüphanecilikte ileri gitmiş ülkelerde dahi sorunların tam anlamıyla çözülmediği, en iyi hizmeti verebilmek için gelişmiş ülkelerde halk kütüphanelerinin devamlı yenilik içinde olduğu görülmektedir. 'Okuyan uluslar, önder olan uluslardır' sloganını benimseyen ülkelerdeki halk kütüphaneleri, kültürel aktivitelerle donatılmış toplum merkezleri olma yolunda

çabalar sarfetmekte ve yenilikler üretmektedirler (Kumar 1995:4). Bu yeniliklere genel olarak değinmek gerekirse:

- . Kullanıcı tipinin değışmesi sonucu yeni kullanıcının tiplere ayrılması ve hizmet verilen bölgedeki kullanıcı tiplerinin belirlenmesi, (belirli bir materyale ulaşmak amacıyla gelen kullanıcının değışerek, uzmanlık alanlarının gerektirdiği özel bilgilere ulaşmak amacıyla kütüphaneye gelen kullanıcı tipi)
- . Kullanıcı tiplerine göre kütüphane içinde yeni bölümler oluşturulması, (örn. popüler kütüphane, özel ihtiyaçlar merkezi vb.)
- . Vatandaş Danışma Büroları ve Yerel Bilgi Hizmeti, (bu bölümde halkın her türlü özel soruları toplanan broşür, kitapçık ve benzeri materyallerle cevaplanmaktadır.)
- . Gençlik Kütüphaneleri, (halk kütüphanesinin içinde yer alan çocuk kütüphanesi ve yetişkin kütüphanesinin arasında kalan yaş grubunu çekmek için oluşturulmuş koleksiyon, müzik gösterileri, sergiler, ilgi çekici konularda konferanslar düzenlemeye imkân verecek mekânlar)
- . Yabancı azınlıklara verilen hizmetler,
- . Özürlülere verilen hizmetler,
- . Okullara verilen hizmetler,
- . Halkla ilişkiler, reklam ve tanıtımda yenilikler,
- . Kütüphane açılışları,
- . Kütüphane tanıtım turları,
- . Kütüphane Günleri,
- . Emeklilik törenleri,
- . Kütüphane kullanımına yönelik küçük ödüller,
- . Kitap tanıtımları, yazarlarla söyleşiler, yeni kitap tanıtımları, konferanslar, metin okumalar, vb.
- . Müzik, tiyatro, film gösterileri,
- . Oyunlar, turnuvalar, bilmece düzenlemeler,
- . El becerileri ve hobilerle ilgili kurslar,

- . Duvar gazeteleri,
- . Eski kitapların ucuz fiyatlarla satılması,
- . Sergiler,
- . Çocuklara düzenlenen faaliyetler, (oyunlar, kitap okuma saati, yazar-ressamlarla tanışma saatleri, yarışmalar, atölye çalışmaları, değişik tatil programları, kütüphane bayramı, çocukları yazmaya yöneltecek yarışmalar, vb.)
- . Konu haftaları,
- . Basın-kütüphane ilişkileri,
- . Konu uzmanlarıyla ilişkiler,
- . Kurumlarla ilişkiler,
- . İletişim araçlarından halka ulaşabilmek için gerçekleştirilecek faaliyetler. (Sağlamtuğ 1987:23-35 ; Campbell 1983:87-104)

"Çağdaş bir Halk Kütüphanesi, yaşayan bir sosyal güçtür." Bu doğrultuda kavranması gereken, Halk Kütüphanesi gibi kurumların sağladığı kendi kendine eğitim, eğitim ve öğrenme sürecinin en iyi, en verimli şekli olduğudur". (Kumar 1995:4-5).

Sürekli gelişim ve değişim içinde bulunan bu hizmetleri en iyi şekilde verebilmek için de, halk kütüphanesi hizmetlerinin ülke çapında yaygınlaştırılması, bunun için de öncelikle bir halk kütüphanesi sistemi oluşturulması gerekmektedir.

"Halk Kütüphanesi Sistemi. Personelin ve yönetimin paylaşıldığı, kitap koleksiyonları ve diğer materyallerin ortaklaşa kullanıldığı, bir arada yönetilen bir grup halk kütüphanesi ve hizmet noktasıdır." (IFLA Section... 1986:7).

"Bir toplulukta mütevazı ve kişisel ilgileri paylaşmak dileği ile bir kişi tarafından kurulan bir halk kütüphanesi, başka kişilerin kişisel ve toplumsal gelişmelerine katkıda bulunur, toplumsal ve ekonomik gelişmeyi etkiler. Bir bütün olarak toplum tarafından kurulduğunda, kütüphane, bir temel toplumsal bilgilendirme ihtiyacına cevap verir ve toplumsal değişimin güçlü bir desteği haline gelir." (Campbell 1983:17-18).

Halk kütüphanesi sistemleri de, ülkedeki yaşam standartlarını yükseltmede ve fakirliği önlemede çok önemli bir rol oynamaktadırlar (Campbell 1983:17). Bir halk kütüphanesi sistemi oluşturmak için yapılması gereken ilk iş, bu organizasyonu sağlayacak bir yasanın oluşturulması ve kabul edilmesinin sağlanmasıdır. Uygulanabilir ve çağdaş bir kanunu olmayan halk kütüphanesi sistemlerinin, uzun vadede başarılı olması mümkün değildir. Oluşturulacak mevzuatın çok ciddi çalışmalar sonucu elde edilmesi de, sistemin başarısı için büyük önem taşımaktadır (Campbell 1983:66). İdari yapıları ve şartları ne olursa olsun, çeşitli ülkelerdeki halk kütüphanesi sistemlerinin oluşumları ve gelişimleri incelendiği zaman, öncelikle ve ayrıntılı olarak bir kanun tasarısı geliştirmiş, resmileştirmiş ve gerektiğinde yeniliklere açmış ülkelerde halk kütüphanelerinin toplumsal kalkınma içindeki yerine oturduğu ve halkın kültür merkezi olarak kurumsallaştığı, buna karşılık mevzuat oluşturamayan ülkelerde, toplum hayatının dışında kalarak gelişemediği ortaya çıkmaktadır (Withers 1988:127-341). Oluşturulacak kanunun ülke yapısı içinde uygulanabilir olması da hizmetlerin gelişmesi için ayrıca önem taşımaktadır. Gardner (1971:15)'in da belirttiği gibi, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya gibi köklü eğitim ve kültür temelleri olan ve uzun yıllardır halk kütüphanesi kanununa sahip ülkelerin, yasalarında görülen önemli eksiklikler nedeniyle halk kütüphanesi kurumlarını geliştirememeleri bu duruma verilebilecek iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık, halk kütüphanesi hizmetinin yaygınlaştırılması açısından oldukça sorunlu bir yerleşim düzenine ve nüfus yoğunluğuna sahip olan İskandinav ülkelerinde bu durum, kanunların uygulanabilirliği sayesinde çözülmüş ve bu ülkeler halk kütüphanesi hizmeti açısından dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında yer almışlardır. (Gardner 1971)

Halk kütüphaneleri, kuruldukları ülkenin genel özellikleri, idari yapısı, büyüklüğü gözönüne alınarak, yerel sistemler, bölgesel sistemler, ulusal sistemler olarak oluşturulmalı ve bu sistemler arasında oluşturulacak bilgi ağları ile ulusal çapta işbirliği sağlanmalıdır. Böylece toplumu oluşturan bireylerin tümünün başvurabileceği,

demokratik bir merkez haline gelerek, toplumsal değişmeyi olumlu yönde destekleyebilecektir. Söz konusu sistemler ve özellikleri, her ülkede değişiklik gösterebilirler. Gerek hizmetlerin tanımlarındaki farklılıklar, gerekse de mali desteklerdeki büyük değişiklikler, halk kütüphanesi için evrensel olarak uygulanabilir amaç ve hedefler belirlenmesini engellemektedir. Sistemleri oluşturan organizasyon üniteleri de toplumdaki değişmelere paralel olarak çeşitlilik kazanmışlardır.

. Genel yönetim ve denetim ünitesi, (kütüphanenin planlama, finans ve iç politikasının belirlenmesi ile ilgilidir.)

. Sistem çapındaki hizmet merkezleri, (materyal seçimi ve sağlanması, kataloglama, muhafaza etme, kütüphanelerarası ödünç verme, halkla ilişkiler, bilgi sağlama, hizmet uçları ile ilişkiler)

. Kullanıcılara doğrudan doğruya hizmet veren uçlar, (halkın her türü kaynak ve bilgi ihtiyacını karşılamak, her türlü soruya cevap vermek, ödünç verme, koleksiyonu muhafaza etmek ve ihtiyaç doğrultusunda güncelleştirmek gibi günlük işler)

- . Şube kütüphaneleri,
- . Alt şubeler veya ödünç verme servisleri,
- . Gezici kütüphaneler,
- . Depozito istasyonları veya geçici koleksiyonlar,
- . Posta ile ödünç kitap verme hizmeti,
- . Telefonla bilgi sağlama hizmeti,
- . Bilgisayarla bilgi sağlama hizmeti (Çapar 1987a:38-41 ; Campbell 1983:66-67).

İkinci dünya savaşından önce ulusal ve uluslararası planlamadan ayrı tutulan, yerel ve bölgesel halk kütüphanesi sistemleri, ancak 1950'lerden sonra ulusal eğitim ve kültür politikalarının içine girmeye başlamış ve buna bağlı olarak da ülkelerin ekonomik ve toplumsal kalkınma planlarına dahil edilme fikri ortaya çıkmıştır. Hemen hemen tüm toplumlarda önceleri kütüphanelere, eğitim ve kültür planlaması içinde gereken önemin verilmediği gözlenmektedir (Campbell 1983:29-30). 1960'lann ortasından itibaren

dünyanın pek çok yerinde inceleme konusu olan halk kütüphanesi sistemleri, yaşanan toplumsal değişme akımları, okur-yazarlığın artırılması çabaları, dolayısıyla eğitimden beklenenlerin artması, teknolojinin hızlı gelişimi, kitap ve giderek daha özel bilgiye duyulan gereksinim sebebiyle yetersiz kalmış, 1980'lerde bu sistemlerin toplumsal değişmeye ve ekonomiye en iyi şekilde katkıda bulunabilmesi için yapılması gerekenler araştırılmaya başlanmıştır. Oluşturulan yerel, bölgesel ve ulusal halk kütüphanesi sistemlerinin amaç ve hedefleri, yaşanan toplumsal değişmeler ışığında her on yılda bir değişikliklere uğramışlardır. Bu, halk kütüphanelerinin tüm tarihi gelişimleri içinde süre gelmiş bir durumdur. Buradan çıkartılan sonuç da şöyle ifade edilmektedir: Kütüphaneler ne kadar az şey gerçekleştirirlerse, karşılık olarak toplumdan o kadar az destek görürler (Campbell 1983:22-23). Buna bağlı olarak da halk kütüphanelerinin birer kitap deposu olmaktan çok daha öte, toplumun kültür hayatının merkezi olacak şekilde işlevlendirilmelerine önem verilmiştir. Halk kütüphanesi sistemleri oluşturulurken, pek çok ülkede hükümetler, konu uzmanı olan kişilerden oluşan ulusal komisyonlar belirlemişlerdir. Çok önemli olan bir başka nokta da, halk kütüphanesi sistemlerini oluştururken, belirlenen amaç ve hedeflere toplumun katılımının ve desteğinin sağlanması olmuştur. Sistem oluşturulurken karşılaşılan en zor görevlerden biri olarak nitelendirilen halk katılımının sağlanmadığı halk kütüphanesi sistemlerinin başarısı mümkün olmamaktadır (Campbell 1983:25-26,38).

"Gittikçe karmaşıklaşan ve devlet hizmetlerinin artan bir biçimde merkezileştiği ve büroratikleştiği bir toplumda, halk kütüphanesi sistemi, yerel toplumun ihtiyaçlarının daima farkında olmaya çalışmalı ve yerel yurttaşların katılımını sağlamalıdır." (Campbell 1983:164).

Bu uygulama da, demokratik bir yönetim yapısının varlığı ile birebir ilgilidir.

Kültürel kimliğin geliştirilmesinde ve buna bağlı olarak toplumsal değişimin olumlu yönde yaşanmasına birebir etkili olabilmesi için gerekli olan noktalardan bir diğeri de, halk kütüphanesi sistemi planlarının ülkenin ulusal bilgi politikası içinde yer alması ve hizmetlerin koordinasyonunu gerçekleştirecek bir ulusal kuruluşun /

büronun oluşturulmasıdır. Söz konusu kuruluş, ulusal kütüphane sisteminin oluşturulmasında ve uygulanmasında liderliği üstlenmeli ve aynı zamanda sistemi tüm yönleriyle denetlemelidir. Bu kuruluş aracılığı ile devlet hizmetleriyle işbirliği kurmak daha kolay olacaktır. Bu uygulamanın, toplumda hizmetlerin etkinliğini gösterebilmesi için önemli rol oynadığı, gelişmiş ülkelerdeki örneklerden saptanmıştır (Campbell 1983:46-48).

Oluşturulan halk kütüphanesi sistemlerinin, toplum içindeki etkinliğinin sağlanması için gerekliliği tartışılmaz olan bir başka nokta da halk kütüphanesi standartlarıdır. Gelişmiş ülkeler tarafından uzun ve kapsamlı araştırmalardan sonra oluşturulmuş yerel, bölgesel ve ulusal halk kütüphanesi standartları, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler tarafından, zaman zaman değiştirilerek, zaman zaman da değiştirilmeden kullanılmaktadırlar. Nitelikleri oldukça değişik olan toplumlarda yapılmış araştırmalar sonucu elde edilen standartların, başka toplumlarda ne derece başarıya ulaşacağı konusundaki tartışmalar da yoğun bir şekilde sürdürülmektedir (Campbell 1983:58-61).

Halk Kütüphanesi sistemlerinin geliştirilmesinde, daha da önemlisi var olabilmesinde en hayati unsur mali destektir. Gelişmiş ülkelerde, bir zamanlar sadece yerel gönüllü desteği ile finanse edilen halk kütüphaneleri, günümüzde ait olduğu ülkenin yapısına göre, tamamen veya kısmen merkezi yönetim tarafından desteklenen ulusal hizmetler kapsamına alınmış, verilecek hizmetlerin siyasi baskılardan ve değişmelerden etkilenmemesi için, ne şekilde finanse edileceğinin halk kütüphanesi mevzuatıyla belirlenerek, kalkınma planlarında yer alması gerektiğine karar verilmiştir. Bu karar, 1974 yılında yapılan Unesco Hükümetlerarası Konferansı'nda oy birliğiyle alınmıştır (Campbell 1983:73-75).

Tüm bu aşamaların gerçekleştirilmesinden sonra oluşturulan halk kütüphanesi sistemlerinin kaliteli ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için nitelikli personele ihtiyaç

vardır. Nitelikli personeli halk kütüphanelerine çekebilmek için de, toplum içindeki statülerinin ve ücret politikalarının çok iyi belirlenmiş olması gerekmektedir. "Bir kütüphanenin toplumsal felsefesini belirleyen en önemli faktör, kütüphanenin kendi elemanlarına karşı gösterdiği ilgidir." Bunun somut kanıtları da politikalar, ücretler, gelişim imkanları, v.b'leridir (Wasserman 1989:41). Gelişmiş ülkelerde bu sorun büyük ölçüde halledilmiş, buna karşın gelişmekte olan ülkelere kütüphaneciler -özellikle de Halk Kütüphanecileri- çok düşük statülerde, düşük ücret politikalarıyla çalıştırılmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerde, bir üniversite kütüphanecisine profesör maaşı ve statüsü verilmesi ya da bir araştırma ekibine bilgi hizmeti veren kütüphanecilere bilim adamlarıyla aynı maaş politikasının uygulanması şaşırtıcı bir durum olmaktan çıkmıştır (Campbell 1983:140-141). Bunun sonucu olarak da son yıllarda kütüphanecilik ve bilgi hizmetleri en çok tercih edilen on meslek arasında yer almış, verilen hizmetlerden beklenen sonuçlar da bu doğrultuda belli bir standardın üzerine çıkmışlardır. Kütüphanecilik mesleğinin toplum içinde saygın bir yere oturtulması sorununun, bilginin toplumsal değişme içindeki yerinin kavranması ve önemsenmesi, belli bir mevzuatın oluşturulması, tüm bilgi hizmetlerinin ulusal bilgi politikaları ve kalkınma planlarının içinde yer alması, bilgi sektörüne ayrılan mali destek gibi konularla doğru orantılı olarak yükselen bir grafiği olduğu da oldukça açıktır.

Son olarak, halk kütüphanesi sistemleri toplumsal değişimin temeli olarak değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Sürekli bir yenileme ve gerek olumlu gerek olumsuz eleştirme süreci olan değerlendirmenin, demokratik toplumların her alanında olduğu gibi, halk kütüphanesi sistemlerinin başarısında da esas faktör olduğu vurgulanmaktadır (Campbell 1983:163).

Özgün bir kimlik kazanmak için verilecek eğitim, toplumsal bütünleşmeye, aksi ise toplumsal çözülmeye sebep olacaktır. Belirlenecek eğitim politikası, ilk olarak bu gerçeğe dayandırılmalıdır (Demirsoy 1996:38). Bu doğrultuda oluşturulmuş bir eğitim

politikası içinde yetişmiş ve kültürel açıdan bir kimlik kazanmış kişiler, kazandıkları bu kimliği, yaşadığı toplumun değişim hızı ve gerekleri içinde sürekli olarak geliştirme ihtiyacı duyacaklardır. Bu noktada:

"Devletin görevi, kişiye, bireysel kimliğini ve becerilerini geliştirmeye, kendini ve evrenin yapısını anlamaya yönelik bilgileri ve sorunları çözmeye yönelik yetenekleri kazandırmak olmalıdır." (Demirsoy 1996:13).

Bu doğrultuda eğitim almış bireyler de, doğal olarak bilgiye ve bu bilgiye en kısa zamanda, en doğru biçimde ulaşmasını sağlayacak bir kuruma ihtiyaç duyacaktır. Söz konusu kurum, o zaman toplumun gerçekten ihtiyaç duyduğu bir merkez olarak işlevlendirilmesi kaçınılmaz olan halk kütüphanesidir. Her geçen gün değişen maddi kültür öğelerinin tüm dünyadaki gelişmelerini takip edebilen bir kişi, kendi toplumsal yaşamı içinde kabul ettiği manevi kültür öğelerini de belirli sınırlar içinde geliştirmek ve kullandığı maddi kültür öğelerine uydurabilmek için kurumsal eğitim dışında özgürce kullanabileceği merkezlere gereksinim duyacaktır. Maddi ve manevi kültür öğeleri birarada gelişen kişilerden oluşan toplumlar da, kültürel kimliklerini geliştirmekte ve tüm dünyaya kabul ettirmekte güçlük çekmeyeceklerdir. Halk kütüphanelerinin kültürel kimliğin oluşmasında ve gelişmesindeki çok önemli rolü -gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda henüz yeterince kavranamamış olmakla birlikte- yalnızca kurumsal eğitim sonrası değil, okuyucu olmanın ancak çocukluktan başladığı gerçeğine dayanarak (Türkiye'de ve... 1989:40), çocuk kütüphaneleri ile aileden başlayarak kurumsal eğitim süresince ve kurumsal eğitim sonrası tüm yaşam süresince devam eden toplumsal bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun bir an önce kavranarak, halk kütüphanesi sistemlerinin oluşturulması ve geliştirilmesi için gerekli olan aşamaların organize edilmesi ve gerek kültürel kimliğin geliştirilmesindeki, gerekse toplumsal kalkınmadaki önemli yerini alması gerekmektedir.

'Kitap Bildirgesi (Charter of the Book)'nin yedinci maddesinde "Kütüphaneler bilginin aktarımı ile bilgelik ve güzellikten zevk alınması için ulusal kaynaklardır." denmektedir (Campbell 1983:174). Toplumsal ve ekonomik gelişmenin, bilginin sağlanması ve dolaşımına bağlı olduğu benimsenmeli ve bu doğrultuda ulusal enformasyon politikaları belirlenerek, kütüphanelerin gelişimi bu politikalar doğrultusunda saptanmalı ve tüm ülke çapında organize edilmelidir (Montviloff 1995). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kütüphanelerin ulusal kaynaklar olduğunun kavranması, bu doğrultuda politikalar belirlenmesi ve destek sağlanarak kurumsallaştırılması, atılması gerekli olan ilk ve temel adımlardır.

III. BÖLÜM

DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ İÇİNDE TÜRKİYE'DEKİ TOPLUMSAL DEĞİŞMEDE ARA KESİTLER

III. 1. GİRİŞ

Anayasalar, devletlerin temel yapılarını, örgütünü ve bu örgütün işleyiş kurallarını gösterdiği gibi aynı zamanda, çıkarılacak kanunların uyması gereken temel ilkeleri de gösterir. Çağdaş devlet, demokratik yapının yasal düzenlemelerle sağlam temellere oturtulduğu bir yapı içinde gelişebilir. Bu bağlamda demokrasi ile anayasalar arasında önemli bir ilişkiden söz etmek mümkündür.

"Toplumun siyasi yapısını oluşturan temel organların kuruluşunu, işleyişini, görev ve yetkilerini ve kişilerin devlet karşısındaki hak ve özgürlüklerini düzenleyen kurallar bütünü tarifi anayasanın maddi anlamdaki tanımıdır." (Çağlayan 1991:4).

"Şekli anlamda Anayasa ise, çıkarılacak kanunların uymak zorunda oldukları temel ilkeleri gösterir." (Çağlayan 1991:5).

Temel ilkeleri belirleyen kurallar çoğunlukla soyuttur, geniş ve tartışmalı anlamlar içerir (Aliefendioğlu 1991:28). Anayasaları oluşturan temel ilkeler daha çok bireylerin temel hak ve özgürlükleri, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları ile ilgili bir program niteliğindedir (Tanilli 1982:111). İlk anayasal belgeler de iktidarı yetkilerini sınırlamak için getirilmiş ve söz konusu belgelerin tümünde kişinin temel hak ve özgürlüklerini otorite karşısında koruma amacı güdülmüştür. 19. ve 20. yüzyılda kişinin özgür olması da yetmemiş, kişinin özgürleşmesinin -yani, ekonomik ve sosyal durumunun iyileştirilmesi, insanca bir yaşam sağlanabilmesi, vb.- gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu görüş 20. yüzyılda bütün anayasaları etkilemiştir (Aliefendioğlu 1991:27).

Türk tarihinin ilk yazılı anayasası olan 'Kanun-i Esasi' (Temel Kanun), halk iradesine dayalı bir hareketin sonucu olarak değil, 'Genç Osmanlılar' adı verilen aydınların padişah üzerinde yaptıkları etki yoluyla 1876 yılında yürürlüğe girmiştir. Söz konusu anayasaya göre, egemenlik kayıtsız şartsız Osmanlı ailesine aittir ve buna bağlı olarak da padişahın kişiliği kutsaldır. Yasama ve yürütme yetkileri padişahın yetkisine verilmiş, yargının bağımsız olarak belirlenmesine rağmen af hakkı da padişaha verilmişti. Toplantı yapma, parti veya demek kurma gibi özgürlüklerin dışındaki temel haklar bireylere tanınmış olmakla birlikte, gerek söz konusu temel hak ve özgürlükler, gerekse de can, mal, ırz ve konut dokunulmazlıkları yine padişah tarafından sınırlandırılabilir veya kaldırılabilirdi (TBMM 1994:10). 1877 yılında 'Kanun-i Esasi' doğrultusunda çalışmalarına başlayan ilk Türk Parlamentosu 'Meclis-i Umumi' (Genel Meclis), aynı yıl içinde çıkan savaş sonucu iki kez dağıtılmış, ülke 1978'den 1908 yılına kadar meclis olmadan idare edilmiştir. 1908 yılında şiddetlenen aydınlar muhalefeti nedeniyle meclisin yeniden toplanması sonucu Anayasa da uygulamaya konmuştur. 1876 yılında yürürlüğe giren Anayasa 1909, 1912, 1914 ve 1916 yıllarında sekiz kez değişikliğe uğramıştır (TBMM 1994:12). Değişiklikler sonucunda padişahın vatandaşları yurt dışına sürgün etme hakkı kaldırılmış, basın özgürlüğü genişletilmiş, sansür getirilmiş, toplantı yapma ve parti-demek kurma hakkı tanınmış, padişahın meclisi dilediği zaman dağıtma hakkı engellenmiş ve yetkilerine önemli sınırlamalar getirilerek demokratik parlamenter sisteme geçilmeye çalışılmıştır. Fakat söz konusu sistem iç ve dış olaylar sebebiyle uzun süre yaşamamış, bunun üzerine savaşlar da eklenince demokratik gelişme söz konusu olamamıştır. I. Dünya savaşının kaybedilmesi ve Mondoros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra çeşitli kereler toplanıp, padişah tarafından dağıtılan meclis en son olarak 1920 yılında dağıtılmış ve böylece Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı tarihe karışmıştır (TBMM 1994:12-13,18).

Toplumsal gelişmelerin belli bir aşamaya ulaşması, toplum içinde işbölümü yapılması gerekliliğinin belirgin hale gelerek, bir toplumsal örgüt yapısı doğması ile

beraber devlet adı verilen kurum ortaya çıkmıştır. Söz konusu kurumun temel işlevi de ortaya çıkan gereksinimleri karşılamaktır (Şaylan 1983:388). Devlet esas olarak mevcut toplumsal düzeni koruma, sürdürme ve bu düzen içinde oluşan ilişkileri yeniden üretme işlevini yerine getirmekle yükümlüdür. Söz konusu işlevler daha somut olarak, ülkenin dışa karşı güvenliğinin sağlanması, toplum içi sürtüşmelerin azaltılması ve çözülmesi, toplumsal gelişmenin ve toplumsal refahın sağlanması olarak da tanımlanabilmektedir (Şaylan 1983:389). Hükümet ise siyasal gücü devlet adına kullanan kurumdur, güç ve otoriteyi devlet adına elinde bulundurur ve uygular. Bu doğrultuda görevleri de genel olarak: toplumla ilgili belirli amaçları saptamak, bu amaçlar için plan ve program geliştirmek (Beş Yıllık Kalkınma Planları vb.), yine bu amaçlar doğrultusunda toplum kaynaklarını harekete geçirmek, doğal kaynakların dağıtımını yapmak, toplumun düzen ve kontrolünü sağlamak şeklinde belirlenebilir (Özkalp 1994:192-193).

III. 2. 1921 ANAYASASI

23 Nisan 1920 tarihinde açılan, milli egemenliğe dayalı yeni Türk parlamentosunun adı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olarak benimsenmiş ve 1921 yılında da resmileştirilmiştir. TBMM'nin açılışı ile birlikte milli egemenliğe dayalı yeni Türk Devleti doğmuştur. Ancak bu yeni devletin toplumsal işbölümünü sağlayacak, buna bağlı olarak toplumsal yapısını ortaya çıkaracak ve bu yeni devlet sistemini tanımlayıp, düzenleyecek bir anayasası bulunmamaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan milli egemenliğe dayalı ilk Anayasa (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) aynı yıl yürürlüğe girmiştir (Teşkilatı Esasiye...1943:89-91; TBMM 1994:21-23). 1876 Kanun-u Esasisi henüz resmen kaldırılmadığı için, sadece 23 maddeden oluşan (Çağlayan 1991:45) anayasaya göre, egemenlik kayıtsız şartsız millete aittir, yasama ve yürütme yetkileri milletin tek temsilcisi olan TBMM'ne verilmiş, bununla birlikte bireylerin hak ve özgürlükleri düzenlenmemiş, yargı ile ilgili hükümler oluşturulmamıştır. Temel hak ve özgürlükler konusunda 1909 yılında yapılan değişiklikler yürürlükte kalmıştır (Çağlayan 1991:47).

Devlet Başkanlığı kurumunun olmadığı anayasanın 11. maddesine göre, vilayetler özerk yönetim birimleri olarak düzenlenmiş, eğitim, sağlık, bayındırlık, tarım gibi hizmetlerin halk tarafından seçilen 'vilayet şuraları' tarafından yürütülmesi benimsenmiştir. Günümüz için bile oldukça demokratik olan bu düzenleme, yine savaş sebebiyle uygulamaya konamamış ve bugün de ağırlığını hissettiren merkezi yönetim, vilayetlerde de tüm devlet örgütlenmesini kapsamıştır (Şaylan 1983:389).

1921 anayasasının kabulünden sonra saltanat ve hilafet kaldırılmış, cumhuriyet resmen ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, meclis hükümeti sisteminde değişiklikler yapılmış ve bu durum anayasaya da yansıtılmıştır.

III. 3. 1924 ANAYASASI

Oldukça önemli eksiklikleri olan ve zaman geçtikçe gelişmelerin çok gerisinde kalan 1921 anayasası yalnızca 3 yıl geçerliliğini koruyabilmiş, tümüyle yeni bir anayasanın hazırlıklarına başlanmış, 20 Nisan 1924'de de yeni Anayasa büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir (TBMM 1994:24 ; Şaylan 1983:390).

23 maddeden oluşan 1921 anayasasına karşın, Türk siyasi yaşamının gelişmesine önemli katkılarda bulunan 1924 anayasası 105 maddeden oluşmuştur (Teşkilatı Esasiye... 1942:365-372). Parlamenter sistem kurmayı hedef alan yeni anayasada, temel insan hak ve özgürlüklerine yer verilmiş, siyasi partilerin kurulması meşrulaştırılmıştır. Temel hak ve özgürlükleri belirleyen 68. maddeye göre:

"Tabii haklardan olan hüriyetin herkes için sınırı, başkalarının hüriyetlerinin sınırındır. Bu sınırın ancak kanun çizer. Bundan sonraki maddelerde klasik hak ve özgürlükler (eşitlik, kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, akit, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, demek kurma, ortaklık kurma gibi hak ve özgürlükler) kısa birer cümle ile sıralanmaktadır." (Soysal ve Sağlık 1983:26).

Bu özellikleriyle demokrasiye açık olan anayasada, ekonomik ve sosyal haklarla, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin detaylı maddelere yer verilmemiştir. Bu haklara ilişkin tek ve o günün şartlarına göre en sağlam güvence, üstünlüğü 1921 anayasasında olduğu gibi sarsılmaz olan, halkın tek temsilcisi TBMM'nde toplanmış ve TBMM de halk tarafından seçilmiş mebuslardan oluşmuştur (TBMM... 1994:24). Temel hak ve özgürlüklerle birlikte yargı hakkının gerçekleşmesi de yasal düzenlemeye bırakılmış, yargı organını yasama ve yürütmenin etkisinden kurtaracak bağımsız anayasal düzenlemeler 1924 anayasasında yer almamış, bu da daha sonraları demokratik yapıya ters düşecek sorunlara sebep olmuştur (Soysal ve Sağlam 1983:26-27).

1920 geleneğinden kopamayarak meclis üstünlüğünün sürdürüldüğü 1924 anayasası, parlamenter sisteme geçilmesini tam olarak başaramamışsa da parlamenter sistem niteliği ağır basan bir karma sistemi ortaya çıkartmıştır (Soysal ve Sağlam 1983:24). Bu sistem, Demir ve Karatepe (Demir ve Karatepe 1986:129)'nin belirttiği gibi uygulamada sorunlar çıkmasına neden olmuş, 1946 yılında çok partili döneme geçişle birlikte 'parlamento üstünlüğü' 'iktidar partisi' üstünlüğü'ne dönüşmüştür. Bu durum da, Anayasa ve Anayasa doğrultusunda oluşturulan yasaların dışına çıkan uygulamalara neden olmuştur.

1930'lu yılların ortalarına kadar merkezi devlet örgütlenmesi de esas olarak 11-12 Bakanlık çerçevesinde oluşturulmuş, daha sonraları İçişleri, Dışişleri, Milli Savunma, Adalet, Maliye gibi klasik örgütlenmelerin yanısıra, Milli Eğitim, Sağlık-Sosyal, Bayındırlık, Tarım, Ticaret, Ekonomi gibi sosyal ve ekonomik içerikli hizmetlerin yerine getirdiği örgütlenmeler ortaya çıkmıştır (Şaylan 1983:391). 1920'li yıllarda devlet yönetiminde egemen olan ekonomik politika 'liberalizm' -toplumun ekonomik gelişiminin esas olarak özel girişim ve kararlara bırakılmış olması-'dir.

Buna karşılık eğitim- öğretim alanı Cumhuriyetin ilk başından itibaren devlet eliyle yürütülmüş ve milli eğitim politikası oluşturmak devletin en önemli işlevleri arasında yer almıştır. O yıllardaki Milli Eğitim Bakanlığı personelin sayısı ve bütçesi bu önemin en belirgin kanıtıdır (Şaylan 1983:391-392). 1930'lu yıllarla birlikte merkezi devlet örgütünün genişlemesi, 1929 yılında tüm dünyada yaşanan ekonomik krizin ülkemize de yansması sonucu liberal politikaların yetersiz kaldığına karar verilmiş ve 'devletçilik' politikası gündeme gelmiştir. Devletçilik uygulamasıyla beraber kamusal örgütlenme hızla büyümeye başlamış, ekonomik ve sosyal işlevli bir devlet örgütlenmesi ortaya çıkmıştır (Şaylan 1983:392). Söz konusu uygulama 1937 yılında anayasal ilke olarak da benimsenmiştir (Özmen 1983:432).

Önemli toplumsal değişimlere öncü olan bu Anayasa da zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. 1928 yılında yapılan değişiklikle devlet laikleştirilmiş, 1934 yılında yapılan değişiklikle kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiş, 1937 yılında yapılan değişiklikle de devletin 'cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı' nitelikleri belirlenmiştir. 1924 anayasası tüm eksiklikleri ve değişiklikleriyle 36 yıl yürürlükte kalmış ve Türk Anayasa tarihinin en uzun yürürlükte kalan metni olmuştur (TBMM 1994:24-25).

1924 anayasasının yürürlükte kaldığı sürede oluşan, Türk siyasi tarihinin ve demokratikleşme sürecinin önemli gelişmelerinden biri de, Cumhuriyetin ilanından önce kurulan ve uzun yıllar tek parti olarak ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşılık, yeni partilerin ortaya çıkmasıyla birlikte tek partili dönemden, çok partili döneme geçiştir. (1946) Demokratik bir toplum yapısı için son derece büyük önem taşıyan çok partili dönem 1960 yılına kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. Çok partili döneme geçişle birlikte yeni ve kapsamlı kalkınma politikaları uygulanmaya başlanmış, buna bağlı olarak da merkezi devlet örgütlenmesi genişletilmiştir. (Devlet Bakanlıkları, Çalışma Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, vb.) Bu dönemle birlikte yeniden uygulanmaya başlanan

liberal ekonomi politikasının plansız olarak yürütülmesi bir süre sonra ülkeyi ekonomik bunalıma sürüklemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı takiben başlayan köyden kente göç, 1950 yılından itibaren giderek hızlanmıştır. Yapılan araştırmaların sonucu olarak, 1950-1980 yılları arasında kırsal alan nüfusu % 60 artarken, kentsel nüfus % 277 artmıştır (Kartal 1992:21). Buna bağlı olarak da, kentleşme, kültürel kimlik, eğitim, işsizlik gibi sorunlarla birlikte konut ve gecekondu sorunları da giderek büyümeye başlamıştır.

1950-1960 yılları arasında merkezi idarenin taşra örgütlenmesinde de farklılıklar görülmüş, Osmanlılardan devir alınan ve ülkenin coğrafi olarak illere, illerin ilçelere ayrılmasını öngören Mülki İdare düzenlenerek, illerin ve ilçelerin başına merkezden birer yönetici (vali, kaymakam) atanmış ve merkezi idareye bağlı taşra örgütleri bu yöneticinin emri altına girmiştir. Devlet işlevlerinin giderek çoğalması, uzmanlık alanlarının ortaya çıkması ve plansızlık sebebiyle, idare sistemi işlerliğini kaybetmiştir (Şaylan 1983:393-394). Bunun sonucu olarak bazı merkezi idare sistemleri kendi başlarına örgütlenmeye gitmişler, vali ve kaymakamların işlevleri sınırlandırılarak yalnızca asayişten sorumlu hale gelmişlerdir. Bu da devlet örgütlenmesinde geleneksel ve uzmanlaşmış olmak üzere iki yönetici tipinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şaylan 1983:394). Bir yöneticinin değişik uzmanlık alanlarına giren konulardan sorumlu olmasına karşın bu yeni uygulamayla, her yöneticinin kendi uzmanlık alanına giren konularda yöneticilik yapması ya da yöneticilik yaptığı konuda uzmanlaşması gereği ortaya çıkmıştır.

Gerek Milli Eğitim politikası içinde, gerekse de demokratik bir toplum yapısı oluşturma politikası içinde oldukça önemli bir yer tutan bir diğer değişim de, o yıllarda diğer tüm eğitim ve kültür kurumları gibi Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan üniversitelerin, 1946 yılında çıkarılan bir kanunla özerk, tüzel kişiler olarak tanımlanmalarıdır. Bilim ve kültür üreten ve yaygın kurumların gerçek demokratik toplum yapısını içinde siyasi iktidarların ve bu iktidarlar tarafından üretilen politikaların dışında

kalmaları, bu doğrultuda kendi kendilerini yönetmeleri gereğinden yola çıkarak, demokratik gelişme adına bugün için bile oldukça önemli sayılan bu gelişme de 1924 anayasasının önemli maddelerinden biri olmuştur. Buna karşılık 1924 anayasasında yerel yönetimlerle ilgili bir düzenleme yer almamaktadır (Şaylan 1983:396).

Tüm bu sosyo-politik değişimler her alanda yeni örgütlenmelere sebep olmuş, politikaların planlı bir biçimde yürütülmemesi ülkeyi ekonomik bunalımlara sürüklemiştir. Bunun sonucu olarak dış yardımlar kesilmiş, planlama konusunda danışmanlık yapmak üzere yurtdışından bir uzman getirilmiştir. Bu durum da 1960'lı yıllarda planlamanın anayasal bir kurum olarak süreklilik kazanmasına ve Devlet Planlama Teşkilatının oluşturulmasına ön ayak olmuştur (Şaylan 1983:393).

Gerek muhalefet çevrelerinde ve gerekse toplumda oluşan tepkilerin artması, demokrasiyi yaşatabilmenin tek yolu olarak Anayasa ayarlamaları gereğinin giderek yaygınlaşması, iktidar partisinde yaşanan gerginliklerle birleşince huzursuzluklar doruk noktaya ulaşmış, 1946 yılında çok partili dönemle birlikte oluşmaya başlayan demokratik toplum yapısı 27 Mayıs 1960'da yapılan askeri darbe ile kesintiye uğramış, bu da yeni bir anayasanın gerekliliğini ortaya koymuştur (Soysal ve Sağlam 1983:27-28).

III. 4. 1961 ANAYASASI

27 Mayıs ihtilali ile ülkenin yönetimine el koyan askeri idare yeni bir Anayasa için kurucu meclis oluşturmuş, bir yıl süresince hazırlanan yeni Anayasa 9 Temmuz 1961 yılında halk oyuna sunularak yüzde 81 katılımın yüzde 61,5 'evet' oyu ile kabul edilmiştir. Topluma yeni bir düzen getirmek amacıyla, oldukça uzun ve ayrıntılı olarak hazırlanan ve önemli yenilikler getiren 1961 anayasası Türk tarihine, ilk kez bir kurucu meclis tarafından hazırlanarak halk oylamasına sunulmuş bir Anayasa olarak geçmiştir (Türkiye Cumhuriyeti... 1962:941-971;TBMM 1994:26). 1961 anayasası ile planlı

döneme girilmiş ve henüz Anayasa oluşturulmadan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Bu oluşumdan sonra kabul edilen anayasada da ifade edildiği gibi:

"...iktisadi, sosyal, ve kültürel kalkınmayı kültürel yollarla gerçekleştirmek: bu maksatla milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yönlendirmek ve kalkınma planları yapmak devletin ödevidir." (Tanilli 1982:531).

"...iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır. Kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir...planın hazırlanmasında, yürürlüğe konmasında, uygulanmasında ve değiştirilmesinde gözetilecek esaslar ve planın bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesini sağlayacak tedbirler özel kanunla düzenlenecektir." (Tanilli 1982:532).

"İktisadi, sosyal ve kültürel faaliyetlerin belli bir zaman çerçevesi içinde, önceden düşünülmüş, hesaplanması ve eşgüdümü" (Tanilli 1982:525) anlamına gelen 'planlama' kavramı, "mecbur edici veya zorlayıcı değil, yalnızca 'yön verici' bir nitelik" (Tanilli 1982:529) taşımaktadır. 1961 anayasası ile Türk hukukuna giren planlama kavramı bu tanım doğrultusunda değerlendirildiğinde, yön verici olmaktan çok kanunla düzenlenen ve her organın uymakla yükümlü olduğu bir kural niteliği taşıdığı gözlemlenmektedir. Kalkınma planlarının uygulanmaya başladığı bu yıllardan itibaren DPT'na gereken önem verilmediği ve yeterince etkin olamadığı ve çözümlerin birbirleriyle çelişmesine rağmen sürekli değiştirildiği belirtilmektedir (Tanilli 1982). Bu saptamalardan da anlaşılacağı üzere kalkınma planları, plansız dönemin ülkeyi soktuğu durumlardan kurtuluş olarak görülen ve ilk yıllarda üzerinde önemle durularak ciddi çalışmalar yapılan niteliğini sürdürememiş, konulan hedeflere ulaşmada -yani uygulamada- etkin bir yöntem olamamıştır.

Yeni anayasaya göre yasama ve denetim TBMM'ne, yürütme Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna, yargı ise bağımsız mahkemelere bırakılmıştır. Bununla birlikte TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere yapılandırılmış, yasalardan anayasaya uygun olup olmadığını saptamak üzere Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.

Anayasada bu nokta, "Millet egemenliğini, anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır." şeklinde belirtilmiştir (Soysal ve Sağlam 1983:30). Bu uygulama ile TBMM, 1921 ve 1924 anayasalarında geçerliliğini koruduğu tüm yetkilerin kaynağı olma özelliğini kaybederek, yetkili organlardan biri haline gelmiştir.

1961 anayasasının getirdiği ilkelerden biri, 'İnsan Haklarına Saygılı Devlet' ilkesidir. Bu ilke doğrultusunda oluşan devlet, "insan haklarını kendi varlığının temeli sayan, bu hakların ve ödevlerin düzenlenmesinde, insan onuruna ve kişi özgürlüğüne öncelik tanıyan devlet" (Çağlayan 1991:72) anlamına gelmektedir. 1961 anayasasıyla, ikinci kısımda düzenlenen temel haklar ve ödevler kısmı, bu ilke doğrultusunda oluşturulmuştur. Demokratik ve sosyal devlet ilkeleri de aynı çerçevede içinde, 1961 anayasasında yer alan bir diğer bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1961 anayasasının 1924 anayasasına göre değiştirilen bir maddesi de, 1937 yılında eklenen 'cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, inkılapçılık' ile ilgili olan maddedir. Buna göre, cumhuriyetçilik ilkesi, yeni anayasada aynen korunurken, laiklik ilkesi daha sağlam güvencelere bağlanmış, milliyetçilik ilkesi milli devlet ilkesi adı altında sürdürülmüş, bunlara karşılık inkılapçılık, devletçilik ve halkçılık ilkelerine yer verilmemiştir. İnkılapçılık ilkesi "Atatürk devrimlerine bağlılık" sözü ile devam ettirmeye çalışılırken, halkçılık ve devletçilik anayasal bir ilke olmaktan çıkarılarak, hükümet programlarında yer alacak bir sosyal politika ilkesi olarak kabul edilmiştir (Soysal ve Sağlam 1983:34).

Anayasada benimsenen bir diğer ilke de hukuk devleti ilkesidir ki, bu ilkede bireylerin hukuk güvenliğinin eşitlik içinde sağlanması kaçınılmaz olmalıdır (Soysal ve Sağlam 1983:38-39).

1961 anayasasında yer alan ilkelerle devlete yeni sosyal işlevler kazandırılmıştır (TBMM 1994:26). Söz konusu yeni işlevlerle devlet örgütlenmesi giderek büyümüş, devlet önemli bir iş kapısı haline gelmiş, bu da giderek, devlette çalışan personel sayısının çoğalmasına ve nitelik açısından çeşitli sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 1946 yılında üniversitelerle yasallaşan özerklik anayasada da yer almış ve üniversitelerle birlikte devlet tekelinde bulunan TRT de özerkleştirilmiştir (Şaylan 1983:408).

Kamu yönetimi içinde bazı kurumlar da merkezi idareyi denetleyen ve kullanan siyasi iktidara karşı özerklik kazanmışlardır (Şaylan 1983:397). Bunların yanısıra temel hak ve özgürlükler en ayrıntılı şekliyle ele alınarak düzenlenmiş ve demokratik devlet ilkesi çeşitli hükümlerle somutlaştırılmıştır. Düşünce özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü gibi konularla ilgili olarak da, ilk kez çok açık ifadelerle belirlemeler yapılmıştır. Sosyal devlet ilkesini uygulayabilecek düzeye gelme yolunda da bazı maddeler eklenmiştir. Buna göre:

"Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar. İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planları yapmak devletin ödevidir." (Soysal ve Sağlam 1983:35).

"Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir... Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir... Kitap ve broşür yayımı izne bağlı tutulamaz; sansür edilemez... Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir..." (Türkiye Cumhuriyeti... 1962:943,944,947).

Yukarıda verilen maddelerinden de anlaşılacağı üzere, 1961 anayasasının toplumsal değişmeye sağladığı en önemli özelliklerden biri, Türk toplumunun kültür ve düşünce rönesansı sayılmasına sebep olan özgürlük ortamıdır. Bu dönemde çok çeşitli

nitelik ve nicelikte kitap ve dergilerin basılması, bu eserler aracılığıyla değişik düşüncelerin geniş kitlelere yayılma olanağı, medyada yönlendirilen tartışmalara halkın katılma şansının doğması, yeni kavramlar, yeni kurumlar Türkiye'de kültürel ve düşünsel hayata yeni ve canlı bir dönem kazandırmıştır (Çetin 1989:36). 1961 anayasası ile birlikte gelişmeye başlayan bu yeni dönemde 'halkla ilişkiler' kavramı da Türk kamu yönetimi anlayışına girerek 1962 yılında hazırlanan Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi Raporu'nda, "devlet kuruluşlarının her kademesindeki çalışmalarda ve kararların alınmasında, halkla yakın temas sağlamanın zorunluluğu dile getirilip, Türk kamu yönetiminde çeşitli kademelerdeki her kurumun, kendi yapısına uygun biçimde halkla ilişkiler ve dinleme teknikleri kurması" önerilmiş, kalkınma planları ve yıllık programlarda da ele alınmıştır. 1971 yılında konuyla ilgili olarak hazırlanan raporlar incelendiğinde, halkla ilişkilerin yeteri ve etkin ölçüde yürütülemediği, bunun için de daha ciddi bir örgütlenme ve koordinasyonun gerektiği görülmektedir (Türk Kamu... 1994:4-5).

1924 anayasasında hedef alınan, fakat bu düzenlemeyle meclis hükümeti ile parlamenter sistem arasında yer alan karma sisteme geçebilen Türkiye Cumhuriyeti, gerçek demokratik yapıya kavuşabilmek için gerekli olan parlamenter sisteme esas olarak 1961 anayasası ile adım atabilmiştir. 1961 anayasası 1971 yılında yapılan değişikliklerle 1980 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1965 yılında yapılan seçimlere kadar herhangi bir tepkiyle karşılaşmayan anayasanın, seçimlerle iktidara gelen hükümetin hızla artan tepkilerine hedef olması, 1968 yılında Avrupa ülkelerinde görülen öğrenci hareketlerinin Türkiye'ye sıçraması ve önlenemeyerek önemli boyutlara ulaşması, yeni bir Anayasa bunalımına yol açmış, 12 Mart muhtırası ile kurulan partilerüstü hükümetler sorunlara çözüm getirmek amacıyla Anayasa değişikliklerine gitmişlerdir. 1971 ve 1973 yıllarında yapılan değişikliklerin bazılarını gözden geçirmek gerekirse; Temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasıyla ilgili olarak bazı sınırlamalar getirilmiş, verilen özgürlüklere yeniden kısıtlamalar getirilmiş, gözetimine

alma süreli uzatılmış, memurların sendika hakları kaldırılmış, hükümete kanun hükmünde karamame çıkartma yetkisi tanınmış, TRT'nin özerkliği kaldırılmış, devlet güvenlik mahkemeleri oluşturulmasına karar verilmiştir (Soysal ve Sağlam 1983:42). Demokratik bir toplum yapısına kavuşma çabaları yeni başlamışken, söz konusu değişiklikler bu yolda geri adımlar atılmasına sebep olmuş, bununla beraber yapılan değişikliklerle ülkeyi çıkmaza götüren sorunlar da çözülememiştir. Ülkenin içinde bulunduğu durumun tek sebebi olarak gösterilen 1961 anayasası da demokratikleşme adına gelişmeden yıpranmış, durumun giderek kötüleşmesi sonucu 12 Eylül 1980 yılında yeni bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir.

III. 5. 1982 ANAYASASI

Ülkenin yönetimini ele alan askeri güçler yeni bir Anayasa hazırlıkları için yeniden bir 'Kurucu Meclis' oluşturulmuş, iki yıl içinde hazırlanan Anayasa 7 Kasım 1982 yılında halk oylamasına sunulmuştur. 1982 anayasası, geçerli oyların yüzde 91,37 'evet' oyuyla kabul edilmiştir (TBMM 1994:29 ; Soysal ve Sağlam 1983:44).

Toplumsal sorunların niteliği farklı olmasına rağmen, 1982 anayasasına da 1961'de olduğu gibi tüm sorunları çözecek bir kurtarıcı gözüyle bakılmıştır. Temelde bir daha anarşinin olmayacağı bir anayasal düzenleme yapmanın amaçlandığı 1982 anayasası ile, iki meclis sistemine son verilerek, 1921 ve 1924 anayasalarında uygulanan tek meclis sistemine geri dönmüş, yasama yetkisi zorlaştırılmış, yürütme yetkisi daha güçlendirilerek meclis üstünlüğünden tam olarak vazgeçilmiş, Cumhurbaşkanının görevleri artırılmış, Bakanlıkların kurulması için kanun yapma şartı getirilmiş, kamu hizmetlerinin verimli ve uyumlu şekilde yürütülebilmesi için 'Bölge Valilikleri' oluşturulmuş, temel hak ve özgürlüklere ait sınırlamalara yeni ve daha kesin ölçüler getirilmiştir. Bununla birlikte listeye, gençliğin korunması, sporcunun korunması, sanatın ve sanatçının korunması gibi hak şeklinde kişilere yansıyabilmesi için bazı yasal

düzenlemeler gerektiren yeni haklar eklenmiştir. 1961 anayasasında da yer alan kişi özgürlüğü ve güvenliği, toplantı özgürlükleri parti, sendika kurma hakları gibi maddeler de çok ayrıntılı hükümlerle belirtilmiştir (Soysal ve Sağlam 1983:47). Yeni Anayasa ile birlikte gelen sistemin en temel özelliği tüm kamu yönetimlerinde merkeziyetçiliği güçlendirmek olmuş, bunun yanısıra özerklik eğilimi de sınırlanarak, özerk kuruluşlara yeni statüler verilmiştir. Bu doğrultuda, 1946 yılında özerkleştirilerek demokrasi adına önemli bir gelişme olarak nitelendirilen üniversitelerin yönetim özerkliği 1982 anayasası ile kaldırılmış, bilimsel özerkliği ise yeni kurulan hiyerarşik yapının izin verdiği ölçüde gerçekleşmesini öngörmüştür (Şaylan 1983:410 ; Soysal ve Sağlam 1983:50). 1982 anayasası ile 'halkla ilişkiler' kavramı kamu yönetimine tam olarak girmiş ve bu isim altında birimler oluşturulmaya, personel yetiştirilmeye, ilgili yayınlar çıkarılmaya ve bu konuda hizmet veren özel şirketler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu konudaki tüm bu çabalara rağmen, kamu yönetiminde halkla ilişkiler yeterli düzeye çıkarılamamıştır (Türk Kamu... 1994:6).

1961 anayasasınının 2. maddesinde yer alan 'demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti' ilkeleri değiştirilmemiş, 'milli devlet' 'Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet' olarak, 'insan haklarına dayanan devlet' de 'insan haklarına saygılı devlet' olarak değiştirilmiştir (Soysal ve Sağlam 1983:48-49).

Bu değişikliklerle 1961 anayasasına göre temel hak ve özgürlüklere daha kısıtlayıcı bir yaklaşım getiren 1982 anayasasınının kabulünden bir yıl sonra, yeni kurulan 3 parti ile seçimlere gidilmiş ve böylece demokratik süreç bir anlamda yeniden başlatılmıştır. Bunu izleyen 1991 milletvekili seçimleri ise, ellerinden siyaset yapma hakkı alınmış siyaset adamları da dahil olmak üzere, serbestçe kurulmuş çok sayıda partinin katılımıyla gerçekleştirilmiş ve parlamenter demokrasi yeniden işlerliğe geçirilmiştir (TBMM 1994:29).

2709 sayılı kanun ile Kasım 1982 yılında yürürlüğe giren 1982 anayasası, 1987, 1993 ve 1995 tarihlerinde çeşitli değişikliklere uğramakla birlikte halen geçerliliğini korumaktadır. Buna göre,

"Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:34).

Bu doğrultuda devletin temel amaç ve görevleri de,

"Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır." (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:35).

Anayasa kanun önünde eşit olmayı da, "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir." ifadesiyle belirlemiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:36). Kanun önünde eşit olan herkesin temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve bunlarla ilgili sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı da anayasada yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:37-38). Bu doğrultuda kanunun düşünce ve kanaat hürriyeti ile ilgili olan 25. maddesi, "Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir." demektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:46). Bilim ve sanat hürriyeti ile ilgili olan 27. maddesi, "Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahiptir." diye belirlenirken, 42. madde de, "Kimse, eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz." şeklinde yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:48,58).

Siyasal gücü çağdaş devlet adına elinde bulunduran hükümetler tarafından konan temel hak ve yükümlülüklerin belirlenmesi için kanunlar devreye girmektedir. 1982 anayasası ile daha güçlendirilen yürütme yetkisinin içinde yer alan ve anayasada 'kuruluş ve görevleriyle bir bütündür' şeklinde belirlenen idare, kanunları günlük yaşama uygulamaktadır. Idarenin kuruluşu ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanmaktadır (Tanilli 1982:401-405 ; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:118-119). Bu doğrultuda kanunların günlük yaşama uygulanabilmesi için de hükümetlerin, idarenin düzenleme yetkisi içinde çeşitli tüzükler, yönetmelikler, karamameler çıkarması, genelge ve sirkülerler yayınlaması gerekmektedir. Buna göre 'tüzük': kanunun uygulanmasını göstermek ya da kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan nesnel, genel, emredici kurallardır. (Tanilli 1982:406) Yönetmelikler ise: kendi görev alanlarını ilgilendiren kanun ve tüzük hükümlerini açıklamak ve bu hükümleri daha somut durumda uygulamak üzere idare organınca (Bakanlıklar ve kamu tüzel kuruluşları) hazırlanan yazılı hukuk kurallarıdır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:119). 1971 anayasasında yapılan değişiklikle Türk hukukuna giren ve 1982 anayasası ile dahada geniş biçimde tanımlanan kanun hükmünde karamame de: "Bakanlar Kurulu'nun, yasama organından aldığı yetki çerçevesinde çıkarttığı genel düzenleyici nitelikte karamamedir".² Demokratik toplum yapılarında yasama organınca yürütülen kanun koyma işi, bir takım zorunluluklar sebebiyle yürütme organına, kanunla aynı nitelikte ve etkide bazı kurallar koyabilme yetkisi olarak verilmiş ve bu doğrultuda kanun hükmünde karamameler ortaya çıkmıştır (Tanilli 1982:407). 1982 anayasasına göre temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde karamamelerle düzenlenememekte, yalnızca sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler, TBMM tarafından kabul edilen bu karamamelerle düzenlenebilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:90). İdari örgütü oluşturabilmek için çıkarılan kanun, tüzük, yönetmelik, kanun hükmünde karamame hiyerarşisi içinde, konulmuş tüm kurallara bağlı kalınarak, kurum içinde hangi yolda,

² 'Kanun Hükmünde Karamame', Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük, IV: 1277.

nasıl çalışılması gerektiğini belirleyen yönergeler ve benzeri duyurular yayınlayarak düzenlemeyi devam ettirmek mümkündür.

Gerek ekonomik ve sosyal koşullara, siyasal görüşlere, ülkenin coğrafi konumuna, gerekse de kamu hizmetlerinin gereklerine ve teknik niteliklerine göre ülkeden ülkeye değişiklik gösteren idare örgütü, merkezden yönetim ve yerinden yönetim olmak üzere iki yönetim biçimine ayrılmış ve genellikle bu iki yönetim biçimi birarada yürütülmüştür. Buradaki farklılık merkezden yönetime ve yerinden yönetime verilen görevlerde ortaya çıkmaktadır. 1982 anayasası'na göre,

"Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetinin gereklerine göre, illere; illerde diğer kademeli bölümlere ayrılır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir." (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:120).

Merkezden yönetimlerde faaliyetler hiyerarşik bir düzen içinde yürütülmektedir. Bu doğrultuda, herhangi bir hizmetin başında bulunan kişi (memur) merkezin karar ve emirlerini uygulamak, bu uygulamaları da tüzük, yönetmelik, yönerge, vb. kurallara dayandırmak zorundadır. Bu durumda uzmanlığı doğrultusunda kendi başına karar verip, uygulamak söz konusu değildir. Diğer yönetim biçimi olan yerinden yönetim ise,

"İl, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişilikleridir." Merkezi idareler, mahalli idareler üzerinde kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir." (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:121-122).

Yerinden yönetim, yer bakımından yerinden yönetim ve hizmet bakımından yerinden yönetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yer bakımından yerinden yönetim, belli bir bölgede oturanların orada oturmaları dolayısıyla oluşan ve genelleşen ortak yararlarını korumak amacıyla ortaya çıkmış olan yönetim tarzıdır. Hizmet bakımından

yerinden yönetim ise, merkez tarafından özelliği ve teknik yapısı dolayısıyla idare edilemeyeceği için mahalli idarelere devredilmiş yönetim biçimidir. Yer bakımından yerinden yönetimde, demokrasi düşüncesi ağır basarken, hizmet bakımından yerinden yönetimde hizmetin zorunlulukları ve uzmanlık kaygıları ön planda yer almaktadır (Tanilli 1982:414).

Demokratik yapıya sahip ya da bu doğrultuda gelişmeye çalışan tüm halklar ve uluslar için ortak bir başarı ölçüsü olması için hazırlanmış 'İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de: Herkesin görüş ve anlatım özgürlüğüne, bu hakla birlikte karışmasız görüş edinme, istediği bilgi ve düşünceleri arama, alma ve yayma özgürlüğüne, bireylerin onur ve kişiliğinin özgür gelişmesinin ayrılmaz bir ögesi olarak ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının gerçekleşmesi hakkına, herkesin insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik bir eğitim hakkına, toplum içindeki kültürel yaşama özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak yararlarını paylaşma hakkına eşit oranlarda sahip olduğu belirtilmiştir (İnsan Hakları... t.y.:9,10,12,13). İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyada bıraktığı olumsuz izlerden sonra sürekli bir barış sağlanması amacıyla oluşturulan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün üzerinde çalışmaya başlayarak, uluslararası hukuk alanına çıkartılan ve 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, temel özgürlüklerle, ekonomik ve sosyal hakların bir sentezini yapmıştır. İnsan hakları kavramının, ayırım yapmaksızın tüm insanların, belli bir takım temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi gereğini yansıttığı, bu doğrultuda insan haklarının kuramsal olarak bütün insanlara tanınması özlenen ideal bir haklar listesi olduğu belirtilmiştir. Günümüzde ise daha farklı olarak insan hakları kavramı, temel hak ve özgürlüklerin uluslararası boyutunu belirlemek ve bu doğrultuda devletlerin tüm insanlık onuruna yakışır şekilde demokratik bir düzeye ulaşması adına bir ölçü olarak kabul edilmektedir (Aybay 1983:55-64). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi daha sonraki yıllarda

bölgesel boyutlarda ve daha sınırlı olarak oluşturulmuş ve o bölge içinde bulunan ülkelerin Anayasa oluşum ve değişimlerine temel olmuşlardır.

Bir Birleşmiş Milletler Örgütü üyesi olarak Türkiye de bildirgeye olumlu oy vermiş ve Türkçe çevirisi 1949 yılında bazı eksiklik ve yanlışlıklara rağmen Resmi Gazetede yayınlanmıştır. O dönemlerde toplumsal ve ekonomik yaşam üzerinde önemli bir etkisi görülmeyen bildirgenin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi adıyla oluşturulan bölgesel nitelikteki versiyonu da 1954 yılında onaylanarak Resmi Gazetede yer almıştır. 1961 anayasasına kadar birebir bir etkisi görülmeyen insan hakları konusu, 1961 anayasası ile ilk kez anayasanın bazı maddelerinde yer almış, bununla birlikte toplumsal ve siyasal yaşamda herhangi bir etkisi görülmemiştir. 1966 yılında onaya sunulan ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi gibi bazı antlaşmalar Türkiye tarafından onaylanmamıştır (Aybay 1983:60-62). 1982 anayasasında da insan hakları kavramına yer verilmiş, buna rağmen uygulamadaki önemini tam anlamıyla kazanamamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden günümüze kadar gelen dönem içinde siyasal ve ona bağlı olarak kültürel açılardan incelediğimiz ve bugünkü toplumsal yapının temeli olan kültürel çerçeveyi oluşturan etkenleri toplarsak;

- Oldukça zengin bir kültür mozağine sahip ve Anadolu'da 1000 yıllık bir geçmişi olan düşünebilen ve kendini ifade edebilen bir halkın 14. yüzyılda Osmanlı egemenliği ve giderek güçlenen devlet baskısı ile suskunluğa itilmesi, halkın giderek devletten kopması ve kültürel kimliğin oluşamaması,
- Felsefesi savaş olan, dolayısıyla toprağa bağlanma, kentleşme gibi ihtiyaçlar duymayan göçebe ve savaşçı Osmanlıların toplumu değişime zorlaması, devletin en üst makamında oturan padişahın kutsal olduğu ve savaşların Allah adına yapıldığı inancının halka aşılması, yeryüzündeki yaşamın geçiciliği üzerine kurulmuş bir dünya görüşünün devlet tarafından benimsenmesi ve topluma aşılması, baskıcı Osmanlı

devlet yapısının toplumsal değişime yol açacak bir halk hareketini, halkın örgütlenmesini, devlet korkusunu yenerek fikirlerini ve gereksinimlerini açıklamasını, yaratıcılığı engellemesi,

- 200 yılı aşan bir süre içinde süregelen Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık tartışmalarının sonuçlandırılmamış, fikirlerin çoğu zaman demokratik platformlarda tartışılmamış, dolayısıyla da kendilerini yenileyememiş olması,

- Cumhuriyetin kurulmasından sonra giderek belirginleşen merkezci kültür politikalarının günümüzde de geçerliliğini sürdüren ve bir toplumun kültürel etkinlik alanının devlet tarafından belirlenmesi anlamına gelen resmi kültür haline dönüşmesi, devlet eliyle gerçekleştirilen devrimler aracılığıyla halka kazandırılan hakların hiçbir çaba sarfedilmeden elde edilmesi, buna bağlı olarak halkın söz konusu hakların kıymetini bilememesi ve devletin herşeyin en iyisini kendi adına yapacağı fikrinin yerleşmesi, düşünme ve ifade etme hakkına sahip olmanın öneminin kavranamaması, bunun doğal sonucu olarak da demokratikleşme süreci içinde devletin topluma tanıdığı haklarla, toplumun gereksinimleri arasında bir dengenin kurulamaması, şeklinde özetlenebilir. Böyle bir yapı içinde sürekli değişen hükümetlerin siyasal görüşlerine bağlı olarak sınırlanan kültürel yapı toplumun gelişimine ve kültürel kimliğin oluşumuna hizmet edemeyecektir (Çetin 1989).

IV. BÖLÜM

CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE HALKA AÇIK KÜTÜPHANELER VE GELİŞİMLERİ

IV. 1. CUMHURİYETTEN ÖNCEKİ DÖNEM

"Türkiye'de dokuz yüzyıllık bir kütüphane geleneği vardır. Önce Anadolu Selçuklular, sonra Beylikler, daha sonra da Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde kütüphane kurma gayretleri aralıksız olarak sürmüştür. " (Baysal 1983:1307).

Türkiye'de halk kütüphanesi kavramı, kullanılış olarak Cumhuriyet döneminde ortaya çıkmasına karşın halka ücretsiz kütüphane hizmeti sunma eylemi oldukça eskilere dayanmaktadır.

Kısaca inceleyeceğimiz halka açık kütüphanelerin hepsi tam olarak bugünkü anlamda 'Halk Kütüphanesi' işlevlerini görmüyorlarsa da, yine de ait oldukları dönemin halka açık kütüphaneleri arasında yer alan örnekler olmaları ve bugünkü halk kütüphanelerine temel olmaları nedeniyle araştırma kapsamı içine alınmışlardır.

IV. 1. 1. HALKA AÇIK KÜTÜPHANELER

Türklerde ilk kütüphanelerin kuruluşuna Orta Asya Uygur Türkleri zamanında rastlanmasına rağmen, Anadolu beylikleri dönemine kadar halka açık kütüphaneler oluşturulmamış, halk kütüphanesi niteliğindeki ilk örnekler bu dönemle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır (Şan 1992:27 ; Baysal 1991:52).

Osmanlıların ilk dönemlerinde, bilim ve kültür hayatını inceleyen araştırmalar, bu dönemlerde henüz bilimsel kurumların belli bir seviyeye ulaşmadığını göstermekte,

bununla doğru orantılı olarak da kitap ve kütüphanelere gereksinimden sözedilememektedir. 1331 yılında Osmanlılarda ilk medresenin oluşumu ile birlikte öğretim için gerekli bazı kitapların sağlandığı belirtilmekle birlikte, herhangi bir kütüphane ya da kitaplığın varlığını ispat edecek yeterli bilgi bulunmamaktadır (Erünsal 1988:3-4).

I. Murat devrinde Edime'nin fethi ve bazı beyliklerin alınmasıyla, söz konusu beyliklerden ulema akınının hızlanması, Osmanlı ilim adamlarının devrin ilim merkezlerine giderek bilgilerini artırma çabaları sonucu doğal olarak kitap ihtiyacı ortaya çıkmış, medreselerden yetişen ilim adamları eser vermeye başlamış, bu eserler çoğaltılarak okunmaları sağlanmış, bu gelişmelerin sonucu olarak da bir kitap birikimi başlamıştır. Buna rağmen kitaplıklar özel koleksiyonlar olarak kalmaktan öteye gidememişlerdir (Erünsal 1988:5-6).

Yıldırım Bayezid zamanında, bir bilim ve kültür merkezi haline gelen Bursa'da bazı medreselerde müstakil kütüphane odaları bulunduğu kayıtlardan saptanmıştır. Tam olarak işlevleri belirlenememesine rağmen Edime'den başlayarak çeşitli illerde, cami ve medrese içlerinde kütüphaneler oluşturulduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. (Erünsal 1988:7) Saraylarda oluşan ve kullanım alanları belirli bir kitle ile sınırlı olan kütüphanelere karşın, İstanbul'da halka açık olarak işleyen ve ödünç kitap veren ilk kütüphane, 1459 yılında Eyüp Sultan Külliyesi içinde kurulmuştur (Koç 1994b:172). Daha önceleri bir ya da iki örneğine rastlanan vakıf kütüphaneleri XV. ve XVI. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamışlardır. Baysal (1973:100)'a göre,

"Gerek Selçukluların devletleri gerekse Osmanlı İmparatorluğu, İslam Ortaçağ medeniyeti içinde yer alan devletlerdir. İslam medeniyeti çerçevesi içinde kütüphane, devlet bütçesi eli ile değil, özel vakıflar şeklinde ortaya konmuş bir müessesedir."

Genellikle devrin bilgin kişilerinden olan kimselerin evlerinde ya da vakfettikleri binalarda kurulan vakıf kütüphanelerinde, vakfedilen kitaplardan öncelikle vakfı yapanın, sonra kendi soyundan gelenlerin, daha sonra da o bölgedeki bilgin kişilerin ve daha sonra bu kitapları anlayabilecek herkesin istifade etmesi şartı konulmuştur (Erünsal 1988:43). XVII. yüzyılın ortalarına doğru İstanbul'da halka hizmet veren kütüphanelere önem verildiği, ödünç verme hizmetinde fakir halka öncelik tanındığı belirtilmektedir (Koç 1994b:173). Devamlılığı sağlanamayan bu tür denemeler o dönem için oldukça ilginç uygulamalar olarak tarihe geçmiştir.

XVII. yüzyılın sonlarına doğru medrese, türbe, cami, tekke, hastane ve bir çeşit esnaf kütüphanesi olan çarşı (bedesten) gibi halk ya da halkın belli kesimlerine açık kütüphane türlerine yeni bir kütüphane türü eklenmiştir. İşleyişi diğerlerinden farklı olmayan bu kütüphanenin özelliği ise, müstakil bir binada kurulmuş ilk kütüphane olarak belirtilmesidir. Müstakil bir binada kurulmuş olma özelliğinin yanısıra bu kütüphaneler, koleksiyonlarının zenginliği ile olduğu kadar, devrin kütüphane mimarisini yansıtan ilk örnekler olmaları bakımından da önem taşımaktadırlar. Bu türe gösterilen ilk örnek de Köprülü Kütüphanesi'dir (Emsen 1960:18)

Sonuç olarak, bir insanın doğumundan ölümüne kadar hayatın her safhasında duyabileceği ihtiyaçlara cevap verebilmek gayesiyle kurulan vakıf müessesesi ve buna bağlı olarak vakıf kütüphaneleri dendiği zaman, cami, tekke, türbe ve medreselerin içinde ve yanında kurulan kütüphaneler anlaşılmaktadır. Söz konusu kütüphanelerin amaçları ve işleyişleri incelendiğinde bir kısmı herkese açıkken, başka bir kısmının belirli bir kesime açık olduğu gözlenmektedir. Bu durumda amaçları da birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. İlgili kaynaklar incelendiğinde, dönemin kütüphanelerinin çağın gereklerini yeterince cevapladığı ortaya çıkmaktadır (Cunbur 1962:3-21). 10. yüzyılda, İslam ülkelerindeki kütüphane oluşumunun batı ülkelerindeki kütüphane oluşumlarına göre birkaç yüzyıl ileride olduğu görüşü de, bu durumu destekleyen bir

başka görüş olarak karşımıza çıkmaktadır (Heffening 1955:1129). Köprülü kütüphanesini takiben giderek çoğalan İstanbul kütüphanelerinin, her mahalleye bir veya iki kütüphane düşecek şekilde düzenlendiği ve kendi iç yönetmelikleri doğrultusunda yönetildiği konusundaki belirlemeler o dönemlerde kütüphanelerin düzeyini göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Plessner 1955:1129-1130).

Sonuç olarak amaçları ve başarıları ne olursa olsun, söz konusu kütüphaneler dönemin ilk halka açık olarak işleyen kütüphaneleridir ve halk kütüphanelerinin temelini oluşturmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğunun tüm toplumsal kurumlarıyla birlikte çökmeye başlaması, kütüphaneleri de olumsuz yönde etkilemiş ve giderek çağın gereklerini karşılayamaz hale gelmiştir. Bundan sonra kütüphaneler, 14 Ekim 1826 yılında kurulan Evkaf Nezareti'ne bağlanarak devlet yönetimi kapsamına alınmışlardır. 1857 yılında oluşturulan Maarif-i Umumiye Nezaretini takiben, 1869 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile de kütüphanelerin denetimi okullarla birlikte Maarif Nezaretine verilmiş ve böylece kütüphane kurumu ilk kez, devlet tarafından belirlenen eğitim politikasında bir kamu görevi kimliği kazanmıştır (Soysal 1987:21 ; Baysal 1991:54). Söz konusu gelişmeler, kütüphanecilik tarihinde oldukça önemli bir yer taşımaya rağmen kütüphanelerin işlerlik kazanmasında rol oynayamamıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni takiben, 1869-71 yılları arasında Meclis-i Maarif Başkanlığı görevinde bulunan Münif Paşa ve Hariciye Mektupçusu Ethem Pertev Paşa, sadrazam Ali Paşa'ya İstanbul'da herkesin yararlanabileceği bir kütüphane kurulması düşüncesini de içeren bir rapor sunmuşlardır (Soysal 1976:256 ; Baysal 1991:54). 1881 yılında kütüphanelerle ilgili yönetmelik olan 'Kütüphanelerin Suret-i İdaresi Hakkında Talimatname' yayınlanmış, 1882 yılında devlet eliyle kurulan ilk halka açık kütüphane olan 'Kütüphane-i Umumi' (Kütüphane-i Umumi-i Osmani) (Bugünkü Beyazıt Devlet Kütüphanesi) açılmıştır (Soysal 1976:257). Bu kütüphanenin bazı yayın organlarında

'Milli Kütüphane' şeklinde ifade edildiğini belirten Duman (1984:3)'a göre, oluşumunun temelinde de 'millîlik yatmaktadır.

Kütüphane-i Umumi'nin açıldığı dönemde kütüphanelerin de okullar gibi müfettişler tarafından denetlendiği, buna karşın kütüphanelerin okullardan farklı olarak siyasi tercihe bağlı olarak geliştiği gözlenmektedir. Tüm uygulamaların batıdan aynen alındığı görülen bu dönemde uygulanan sansür, bugünkü kütüphanecilik anlayışında önemli olumsuzluklar bırakmıştır. Yine bu dönemlerde halk kütüphanesi işlevini yüklenecik bir olgu gündeme gelmiş, basılan her yayının bir merkezde toplanmasının önemi tartışılmıştır (Koç 1994b:174).

Halka açık olarak işleyen bir kütüphane türünün gerekliliği konusunda önemli çalışmaların yapıldığı 19. yüzyılda, yaşanan toplumsal değişimler eğitim ve kültür kurumlarını, dolayısıyla da kütüphaneleri değişime zorlamış, değişim gerçekleşmeyince yeni kütüphane türleri ortaya çıkmıştır (Keseroğlu 1989:87). Olumlu bir gelişme olarak toplumsal değişimin kütüphanelerde etkin olması ve halka açık kütüphane türlerine gerek duyulmasına karşın, bu dönemde de kütüphaneler toplumsal değişmeyi etkileyecek bir dinamizme kavuşturulamamışlardır.

II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte Osmanlı devleti çok partili bir siyasal yaşamın içine girmiştir. Bu dönemin ilk iktidar partisi olan İttihak ve Terakki Fırkası, hükümet programlarında kütüphanelere yer vermiştir (Soysal 1976:252-254). Bu belirleme, kütüphanelerin kültürel politikanın bir parçası olarak siyasi yaşam içindeki gelişimi açısından önem taşımaktadır.

Kütüphanelerin toplum içinde bulunması gereken konuma gelebilmeleri için yapılan çalışmalar ikinci meşrutiyet döneminde de sürdürülmüş, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programında 1911'den sonra milliyetçilik görüşü hakim olmuş ve bu doğrultuda

Cemiyet'in IV. kongresinde 'Milli Kütüphane' kurma önerisi gündeme gelmiştir (Soysal 1976:253). 1912-1918 yılları arasında özellikle, kültür merkezi haline gelen illerde 'Milli Kütüphane' adı altında daha çok umumi kütüphanelerin görevlerini yapan kütüphaneler oluşturulmuş, daha sonraları bunlar halk kütüphanesi adı altında toplanan kütüphanelere dahil edilmişlerdir. Bir 'Osmanlı Kütüphanesi'nin kurulması, buna bağlı olarak kütüphane binasının da yeni metodlara göre yapılması, derleme yasasının gerekliliği ve kütüphanelerin Maarif Nezaretine bağlı olması düşüncesi de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yalnız oluşturulması önerilen kütüphane halka açık değildir (Ötüken 1956: 211,223).

1913 yılında hizmete açılan Kadıköy Kütüphane-i Umumisi ise, halk kütüphaneleri oluşturulmaya çalışılan 1960'lı yıllardan 47 yıl önce kurulmuş ve bugünkü halk kütüphanesi anlayışına en yakın olan kütüphane olmuştur (Sançar 1963:116-119). Kütüphanenin oluşturulmasına, toplumun içinde bulunduğu felaket ve mahrumiyetlerin, yıllardır süregelen cahillik ve maarifsizlikten kaynaklandığı gerekçesiyle karar verilmiştir (Sançar 1963:119).

"Bu umumi kütüphanelerde, milli kütüphane olma özlemi, araştırma kütüphanesi olma isteği ve halk kütüphanesi olma amacı birarada bulunur."
(Alpay 1981:126).

Alpay'ın da bu belirlemesinden açıkça anlaşıldığı gibi, bu dönem içinde kütüphane kurumunun gelişimi incelendiğinde bir kavram kargaşası bulunduğu görülmektedir. Buna rağmen gerek halka açık kütüphaneler oluşturma düşüncesi, gerekse bu kütüphanelerin devlet eliyle yönetilmesi, günümüz halk kütüphanelerini doğrudan etkileyen gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

IV. 1. 2. TÜRK OCAKLARI VE KÜTÜPHANE İŞLEVİ

Karaer (1990:55)'e göre,

"Türk Ocağı, Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk fikir ve toplum hayatında önemli roller oynamış gönüllü bir kültür kuruluşudur."

"Tanzimat Devri'ndeki bazı Türk aydınları, 'dünyanın çok değişik ve geniş bölgelerine yerleşmiş, değişik isimler altında zaman zaman birçok devletler kurmuş bütün Türklerin tarih ve dil birliği ve bütünlüğü' görüşünü ortaya atarak, 'Türk milletinin sadece Osmanlılardan oluşmadığı, Osmanlı Türkleri'nin onun ancak bir parçası olduğu' gerçeğini yaymaya çalışmışlardır. Bu tür fikirlerin, II. Abdülhamit idaresi sırasında bastırılması nedeniyle 1908 yılına kadar teşkilatlanamamışlardır." (Akyüz 1986:201).

Bu doğrultuda, Türk Ocakları aynı görüşü savunan demeklerin, Türk Demeği (1908) ve Türk Yurdundan (1911) sonra üçüncüsüdür ve tüzüğü'nün I. maddesine göre 1912 yılında kurulmuştur (Tunaya 1952:376-378 ; Akyüz 1986:201).

"Türk Ocakları ilk başlarda, açık bir yasal ilişkisi olmamasına rağmen, aydınlar ve gençler arasında İttihat ve Terakki Cemiyetinin düşüncelerini yaymak amacıyla kullanılmışlardır." (Çavdar 1983:878 ; Çeçen 1990:99).

Türk Ocaklarına göre;

"Osmanlıcılık ve aldatıcı Tanzimat, hatta İslamcılık kabuslarından kurtularak ve evvela Türk Milleti fikrini öne sürerek bu fikrin hakimiyetini tesis Türk Ocağı'nın deruhte ettiği vazifedir." (Tunaya 1952:380).

"Kuruluş gayesi; Türklerin milli terbiye ve ilmi, ictimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve itilası ile Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak olarak belirlendiği Türk Ocakları, asla politikaya karışmayacak ve siyasi partilere hizmet etmeyecekti. Tüzükle belirlenen bu hedeflere ulaşabilmek için de; okullar yaptıracak, kendi adını taşıyan kulübler açacak, buralarda dersler, konferanslar, halka açık toplantılar düzenleyecek, kitaplar ve dergiler yayınlayacak, milli serveti korumak ve çoğaltmak maksadı ile -değişik mesleklerdeki uzmanlara danışarak- milli iktisada ve ziraate yol gösterecek ve bu alanlardaki kuruluşların doğup yaşamalarına yardımcı olacaktı." (Akyüz 1986:202-203).

Atatürk de bir konuşmasında, bu tür kurumların batı memleketlerinde oluştuğunu, doğu memleketlerinde ise bu konuda boşluklar olduğunu belirtmiş ve bu belirlemeyi Türk Ocakları adı verilen bu kültür kurumunun ortaya çıkmasının temel nedeni olarak ifade etmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II 1989).

Türk ocaklarının kurulmasına neden olaylar da, Kadıköy Kütüphane-i Umumisi'nde olduğu gibi, bilgisizlik ve eğitimsizlikten dolayı toplumun gerileme dönemine girdiği ve yönetimin bu durumu kullanarak, siyasi üstünlüğü toplumsal üstünlüğe tercih ettiği görüşü üzerinde toplanmaktadır. Buna karşın, gelecek nesillerin güçlü, duyarlı ve bilimsel olarak zengin nesiller olabilmesi için ilk şartın bilgisizlikle mücadele edilmesi gereği üzerinde birleşilmiş ve bir kültür kurumu olarak ocaklar bu görevi üstlenmek amacı gütmüşlerdir.

Türk ocaklarının Cumhuriyetten önceki dönemlerde gerçekleştirdiği kütüphane çalışmaları ile ilgili olarak, 1913 yılında toplanan Türk Ocağı Kongresi'nde; kütüphanelerini doldurduklarından ve yeni bir kütüphane oluşturmak için de kıymetli kitaplar elde ettiklerinden söz edilmiş, 1918 yılında hazırlanan raporda da; 1250 ciltlik bir kütüphane oluşturdukları ve bu koleksiyonun müracaat eserlerinin yanısıra gerek sosyal bilimlere, gerekse fen bilimlerine ait önemli eserlerden oluştuğu belirtilmiştir. Söz konusu kütüphanede bu koleksiyona ek olarak, diyalozitif ve fotoğraflardan oluşan bir koleksiyon oluşturulması da kütüphaneye bakış açısını yansıtmaya bakımından önem taşımaktadır (Karaer 1992:141-142).

Yurt içi ve yurt dışında bir birlik kurmak ve böylece kültürel kimliğin oluşmasına olanak sağlamak amacıyla kurulan Türk ocaklarının, savaş şartlarının ağırlaşması ve çalışmaları engellemesi sonucu 1918 yılında kapatıldığı belirtilmektedir (Akyüz 1986:206 ; Keseroğlu 1989:103). İstanbul'da bulunan Türk ocağı genel merkezi'nin de

1920 yılında işgal kuvvetleri tarafından kapatıldığı, kütüphanesinin de dağıtıldığı ifade edilmektedir (Karaer 1992:16).

IV. 2. CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİ

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) kurulup çalışmaya başlamasıyla birlikte hazırlanan hükümet programlarında, eğitim ve kültür konusundaki politikaların ortaya konmaya başlandığı ve bu konular üzerinde öncelikli olarak durulduğu görülmektedir. TBMM'nin ilk hükümetinin 1920'de okunan ve tamamı 4,5 sayfa olan programının hemen hemen beşte birinin eğitim ve kültür işlerine ayırdığı belirtilmektedir (Kongar 1978:7).

1923 yılında TBMM'nin ikinci hükümetinin açıkladığı programda da, eğitimle ilgili olarak Tanzimattan beri süregelen gelişmelerin oluşturduğu temel üzerine, halkın anlayabileceği dilde ve düzeyde, milli birliği ve kültürel kimliği geliştirecek kitapların yazılması ve teşvik edilmesi, halkın eğitimini amaçlayan çıraklık okullarının ve kurslarının açılması, 1920 yılıyla birlikte Maarif Vekaleti adı verilen Bakanlığın içinde kültür işlerinden sorumlu bir müdürlüğün (Hars Dairesi) oluşturulması öngörülmüştür. (Ersoy 1966:17 ; Yazıcı 1984:120-124). 1923 yılında tek partili siyasal örgütlenme ile oluşan Türkiye Cumhuriyeti için yeni hukuk düzeniyle, ekonomisiyle, eğitim sistemiyle, kültür yapısıyla önemli bir yeniden yapılanma dönemi başlamıştır.

IV. 2. 1. TÜRK OCAKLARI VE KÜTÜPHANE İŞLEVİ

Kurtuluş Savaşının başlamasıyla birlikte kapanan Türk Ocaklarının, 1922 yılından itibaren İzmir ve Bursa başta olmak üzere yeniden örgütlenerek açılmaya başladığı belirtilmektedir (Karaer 1992:17). Bu dönem içinde hızla çoğalan Türk ocakları, Atatürk'ün kararıyla 1930 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ile birleştirilmişlerdir

(Karaer 1992:22). Türk ocaklarının düzenlenmesi için oluşturulan ve yıkdan yıla değişikliğe uğrayan yönetmelikle, ocakların ve ocaklıların siyasetle uğraşmayacakları, siyasi emellere alet edilemeyecekleri belirlenmiş olmasına karşın (Karaer 1992:36), 1927 yılında iktidar partisi ile birleştirilmiş olmaları bir süre sonra kültürel niteliklerinin geri planda kalmasına neden olmuştur.

Ocaklar Türk halkının bilinçlenerek kültürel kimliğini kazanması, hükümetin yeni uygulamalarının halka yayılıp, halkın katılımıyla işler hale gelmesi için konferanslar, tiyatro gösterileri, okuma-yazma, yabancı dil ve muhasebe kursları açmış, sağlık hizmetleri ve sosyal yardımlarda bulunmuş, süreli yayınlar ve kitaplar çıkartmışlar, halkı kahve köşelerinden çekerek, boş vakitlerini değerlendirmek amacıyla kitaplıklar kurulmuşlardır. 1930 yılı Merkez Heyeti Raporu'na göre tüm ocakların bir kütüphanesi bulunmaktadır (1930 Kurultayına... 1930:108).

Ocakları yurt gezilerinde uğrak yeri haline getiren Atatürk, 4 Kasım 1931 tarihli Aydın Türk Ocağı konuşmasında:

"Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkasının hars şubesidir. Fırka, millete mürebbilik yapacak; ilim, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar gibi bütün hars sahalarında vatandaşları yetiştirmek için pişvalık edecektir..." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II 1989:300).

demmiştir. Buna ek olarak, toplumsal bütünleşmenin sağlanması için ocakları, hükümetin kültür politikasını cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık idealleri içinde yayacak birer demek olarak gördüğünü dile getirmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III 1989:130). Türk ocakları Atatürk'ün desteği ile birlikte, TBMM, Hükümet, Bakanlıklar, Mahalli Kuruluşlar ve özel kişilerin de maddi, manevi destekleriyle gelişmiştir (Karaer 1992:23-28).

1923 yılında Ankara'da toplanan Birinci Heyet-i İlimiye'nin sonucunda kurulmasına karar verilen Milli Tarih Kütüphanesi de (Sakaoğlu 1992:19), Türk Ocaklarının Hars Heyeti Üyesi Ziya Gökalp'in düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu da o yıllarda gerek hükümetin, gerekse de Ocaklarının kütüphane kurumuna verdiği önemi göstermektedir.

Türk Ocağı Kütüphaneleri ocak binaları içinde teşkil edilmiş, ve kütüphane fonksiyonlarına çok önem verilmiştir. Türk Ocakları mesai programı incelendiğinde; kütüphanelerin halka açık olduğu, geliştirilmeleri için yapılacak önerilerin değerlendirileceği, koleksiyonu oluşturan materyalin kitaplarla sınırlı kalmadığı, gör-ışit koleksiyonuna önem verildiği, düzen sağlanamadığı için ödünç kitap verilmediği ve bunların yanında Türkiyatla ilgili bir ihtisas kütüphanesi oluşturulması hedeflendiği gözlenmektedir. Kütüphanelere bilgi temininde kitaplarla yetinilmemiş, süreli yayınlarda çıkan makaleler de sağlanarak, gerekli olanlar tercüme edilmiştir. Kitap seçiminde bibliyografya ve yayın kataloglarından yararlanıldığı, koleksiyonun günden güne arttığı, toplumun her kesiminden insanların yararlandığı belirtilen Türk Ocağı kütüphaneleri tüm bu gelişmelerden de anlaşılacağı gibi ait oldukları dönemin çok ilerisinde, günümüz kütüphanecilik felsefesine çok yakın bir anlayışla hizmet vermişlerdir (Karaer 1990:56-59).

Toplumsal bütünlük ve kültürel kimliğin kazandırılmasında önemli bir rol üstlenen Türk Ocakları için, genel merkez olan Ankara'da bir bina yaptırılmasına da karar verilmiş ve dönemin mimari tarzını tüm çizgilerinde yansıtan, bugün ise Devlet Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılan, Mimar Arif Hikmet Koyunluoğlu'nun abide-eseri Türk Ocağı binası inşa edilmiştir (Akyüz 1986:206). Yapının gerek mimarı, gerekse tarzı dikkate alındığında Atatürk'ün o dönemde Türk Ocaklarına verdiği önem açıkça ortaya çıkmaktadır. Kararer (1990:59)'in belirttiğine göre, Türkiye'nin en büyük kütüphanesi kabul edilen Millet Kütüphanesi'nde 17.915 kitap mevcutken, Ankara Türk Ocağı'nda 40.000 ciltlik bir kütüphane oluşturulmuştur. Fransızların ve Yunanlıların bağışladıkları

kitaplarla daha da zenginleşen 'Ankara Türk Ocağı Kütüphanesi'nin güncel yayınları izlediği ve halka açık olduğu belirtilmekte, yalnız halk derken buna bir sınırlama getirmektedir. Türk Ocakları için hazırlanan yönetmeliğe göre, Ocaklı olmayan her Türklerin de yönetim kurulu kararıyla Ocağın kütüphanesini kullanabileceği belirtilmiştir. Buna karşılık düzenleme, kütüphaneden -Türlere önemli hizmeti geçmiş yabancılar dışında- Türk olmayanların yararlanamayacağını belirtmekte ve ocağa kabul edilecek Türkler için de şartlar koymaktadır. Buna göre:

- On sekiz yaşını bitirmiş olmak,
- Fena şöhretle tanınmamak,
- Ocağın mali ve insani umdelerine (prensiplerine) aykırı fikir ve kanaatte olmamak,
- Hissiyatı kıran bir suç ile mahkum veya medeni ve siyasi haklarından mahrum bulunmamak,
- Muayyen bir meslek ve maişate (geçim kaynağına) sahip olmak,
- Okur-yazar olmak, (bu kayıd bazı mıntikalarda Merkez Heyeti kararıyla kaldırılabilir.)
- Yazılacağı ocağın bulunduğu kaza hududu içinde sakin olmak." (Türk Ocakları... 1928:77)

İncelenen kaynaklarda 'Türk Ocakları Yasası' başlığıyla yer alan bu düzenleme, TBMM tarafından çıkarılan kanunlar içinde yer almamaktadır. 1912 yılında çıkarılarak 1924 yılında sonra hemen her yıl değişikliğe uğrayan 'Türk Ocakları Yasası', kapsam olarak kurumsal düzeni sağlamak amacıyla çıkarılan bir yönetmeliktir. Bu dayanaklar doğrultusunda 'Yasa' kelimesi ile ifade edilen bu düzenlemenin bugün kullanıldığı anlamda bir kanun niteliği taşımadığı ortaya çıkmaktadır.

Kütüphanelerindeki çalışmalarını, kendi yayın organları olan Türk Yurdu dergisinde aylık olarak duyuran Türk Ocakları, 1925 yılında da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çocuk kütüphanesini Akhisar'da kurmuştur (Akhisar Türk Ocağı 1341:612).

Türk Ocaklarının amaçlarında, hiçbir şekilde siyasete karışmayacakları belirtilmiş olmasına rağmen (Tunaya 1952:383), bazı Ocaklıların siyasete karışması, denetimi

altında bulunduğu CHF'na ters düşmesi ve ülke için tehlike oluşturmaya başladığına karar verilmesi sonucu, 1931 yılında kapatılmışlardır.

Türk Ocakları Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, halkın milli birlik altında toplanması, kültürel kimliğini kazanarak, bu kimliği geliştirmesi ve Türklüğünü yitirmeden batılılaşması, yani manevi kültür öğelerini yitirmeden batıdan alacağı maddi kültür öğelerini kullanabilmesi için kütüphane işlevi de içinde olmak üzere tüm sosyal ve kültürel faaliyetleri ile Cumhuriyetin kültür devrimine öncülük edecek bir kültür merkezi olma yolunda faaliyet göstermişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çocuk kütüphanesini kurmuş olmaları, bir Türk Tarih Kütüphanesi kurma fikrini hükümete benimsetmiş olmaları ve Türk kültür tarihindeki yerleri yadsınamayacak kadar önemli olan Halkevlerine temel oluşturmaları açısından önemli bir rol üstlenmiş olan Türk Ocakları, kütüphanecilik anlayışına oldukça çağdaş anlamda yaklaşmış görünmelerine rağmen, halka açık bir kütüphane daha ötesi bir kültür merkezi olarak gereken başarıyı gösterememişlerdir. Halkı gereksiz uğraşılardan kurtararak, boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmek ve bu arada da eğiterek kültürel kimliğin kazanılmasına ve dolayısıyla toplumsal değişime ayak uydurarak, ülke kalkınmasına yararlı olacak bir toplumun temellerini atmak amacını güderken, Türk olmayanların kütüphanelere alınmaması, kütüphane ve salonlardan yararlanacakların iyi, okumuş, ocağın fikirlerine ters düşmeyen, geçimini sağlayabilen ve belli bir meslek sahibi kişiler olması zorunluluğu, belirlenen kuruluş amacını temelinden çürütmüş, kütüphaneleri de kitapların korunduğu yerler olmaktan öteye götürememiştir. Kütüphane hizmetinin yanısıra, konferans, yayın, köycülük ve benzeri sosyal, kültürel faaliyetleri de içeren Türk Ocakları toplumsal değişimde rol alacak bir kültür ve/veya iletişim merkezi canlılığına ulaşamamışlardır.

IV. 2. 2. HALKEVLERİ VE KÜTÜPHANE İŞLEVİ

1931 yılında Türk Ocaklarının kapanmasından sonra CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası- 1931 yılında adı Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. (Korkud ve Yiğitbaş t.y:332))'nın üçüncü büyük kongresinde kurulması kararı alınan ve 1932 yılında da açılan Halkevleri, 1932-1950 yılları arasında faaliyette bulunmuşlardır.

Halkevleri fikri, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin varoluşunun temeli olarak tanımlanan halkçılık ve halk hükümeti kavramları doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan halk örgütünün bir parçası olarak doğmuş ve geliştirilmiştir. Bu doğrultuda Halkevleri, halkı yetiştirmek, bilinçli, birbirini anlayan, seven, ortak bir ideal altında toplanan bir kütle haline getirmek için, Cumhuriyet Halk Partisine bağlı bir örgüt olarak çalışmayı amaçlamışlardır (Çeçen 1990:122-123 ; Keseroğlu 1989:112-113). Ülkenin tek partisi durumunda bulunan CHP'nin yan kuruluşu olarak örgütlenmesine karşın, Halkevlerinin siyasal değil, sosyal ve kültürel kurumlar olduğuna işaret edilmektedir (Çeçen 1990:226 ; Keseroğlu 1989:112-113). Bu doğrultuda,

"Kurulduğu yıldan itibaren Halkevleri, CHP, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu ile birlikte çağdaş, uygar bir Türkiye oluşturmak için çabalayan dört ana kurumdan biri haline gelmiştir." (Saraoğlu 1990:IX).

Oluşumundan sonra, halk için parolası ve halkçılık ilkesiyle büyük katılımlar sağlanan Halkevleri için, Saraoğlu (1990:12)'nin belirttiği gibi, "Hiç bir ulusun yaşantısında, Türk dehasının yarattığı bu ilginç halk eğitim ocaklarının benzeri yoktur." ifadesi kullanılmıştır. Dönemin yöneticileri, bir millet olabilmek, halkı milli birlik altında toplayabilmek ve kültürel kimliği kazandırabilmek için, okul öğretiminin yanında ve daha sonrasında da halk eğitimine devam etmek, halkı birarada tutmak ve birlikte çalıştırmak gerektiğine inanmış, çağdaş uluslar için resmi eğitim kurumu olan okulların tek başına

yeterli olmayacağı belirtilmiştir. Halkevlerinin amacı da bu anlayış üzerine oturtulmuştur (Saraoğlu 1990:47 ; Sakaoğlu 1992:52).

Halkevlerinin kuruluşu sırasında çıkarılan ilk yönetmelik 'Halkevleri Teşkilat, İdare ve Mesai Talimatnamesi'dir. Yönetmelik, halkevlerinin kurulmasındaki esaslar, yönetim kurulu çalışmaları ve dokuz faaliyet kolunun çalışmalarına ilişkin hükümleri içermek üzere 3 bölümden oluşturulmuştur (Saraoğlu 1990:59).

1935 yılında başlayan dilde özleşme çalışmaları doğrultusunda yönetmelik, 'Halkevleri Öğreneği' adıyla yeniden yayınlanmış ve düzenlemeye yeni maddeler eklenmiştir (CHP Halkevleri Öğreneği 1938).

1940 yılında tekrar düzenlenen yönetmelik 'Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi' adını almıştır (CHP Halkevleri İdare ve... 1940). Bu düzenlemede Halkevleri şubelerinin çalışmalarına yer verilmemiş, bu çalışmalar için 'Halkevleri Çalışma Talimatnamesi' adıyla ayrı bir yönetmelik hazırlanmıştır (CHP Halkevleri Çalışma... 1940). Bu yönetmeliklere göre, Halkevleri partili olsun ya da olmasın herkese açıktı ve bir yerde halkevi açılabilmesi için bazı koşullar belirlenmişti. Bu koşullar:

- *. En az 200 kişiyi toplayacak bir salon, bir kütüphane, bir-iki çalışma odası ve açık hava jimnastiği yapılmaya uygun bir bina bulmak ve bu binayı döşemek,
- . En az bir memur ve bir müstahdem aylığını karşılayacak bir bütçeye sahip olmak." şeklinde ifade edilmektedir. (Saraoğlu 1990:93-94).

Bununla birlikte, kırsal kesimde bu koşulların sağlanması mümkün olmayacağı ve hizmetin büyük şehirlerde sınırlı kalma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Buna çözüm olması amacıyla Beşinci Büyük Kurultay'da, Halkevleri açılmayan yerlerde Halkodaları açılmasına karar verilmiş ve bir yönetmelik hazırlanmıştır. Bu talimatnameye göre, Halkodası açılacak olan yerlerde, en az 50 üyenin kayıtlı olması, bir toplantı salonu ile

bir okuma odasının bulunması ve bunları idare edecek bir bütçeye sahip olunması gerekmektedir. Bu da sağlanamıyorsa toplantı salonu olarak kullanılacak odanın uygun bir yerine mutlaka bir kitap dolabı konulacaktır (CHP Halkodaları... 1939).

Bu eğitim ve kùltür kurumlarıyla, milli birlik ve bütünlük içinde toplumsal ve kùltürel değişmenin olumlu yönde gerçekleştirilmesi için, yapılan devrimlerin halka ulaştırılması ve hükümet uygulamalarına halkın katılımının sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, bir halkevi ya da halkodası kurulmasının ilk şartlarından birinin, bir kütüphane ya da okuma odası, o da olamıyorsa bir kitap dolabı oluşturulacak olması, kütüphanelerin, ülkelerin kùltürel kimlik kazanmasında ne denli önemli bir rol oynadıklarını, bunun olmazsa olmaz bir koşul olarak kabul edildiğini açıkça göstermektedir.

Halkevleri faaliyete geçtikten sonra çalışmalarını dokuz kolda sürdürmüşlerdir. Önceleri şube olarak adlandırılan, daha sonraları ise karışıklıklara sebep olduğu için kol olarak değiştirilen çalışma alanları şunlardır:

- . Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi,
- . Güzel Sanatlar Şubesi,
- . Temsil Şubesi,
- . Spor Şubesi,
- . Sosyal Yardım Şubesi,
- . Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi,
- . Kütüphane ve Yayın Şubesi,
- . Köycülük Şubesi,
- . Müze ve Sergi Şubesi (CHP Halkevleri Çalışma... 1940:4).

Halkevlerinin gelişimi içinde kollarn adları incelendiğinde, bazı değişiklikler gözlenmektedir. Bu değişiklikler genellikle, ya kolun verdiği hizmetin kapsamındaki

değişiklikten (Müze ve Sergi Şubesi - Turizm ve Gezi Kolu) ya da Türk dilindeki kavram değişikliklerinden (Ar Şubesi - Güzel Sanatlar Şubesi - Plastik Sanatlar Kolu) kaynaklanmaktadır. 1932 yılında ilk kuruluşunda adı Kütüphane ve Neşriyat Şubesi olan çalışma kolu, Türk dilinin özleşmesi çalışmalarıyla birlikte Halkevleri Öğreneği olarak değiştirilen yönetmeliğe göre, Kitapsaray ve Yayın Şubesi olarak değiştirilmiş, daha sonraları ise yeniden Kütüphane ve Yayın Şubesi; Kitaplık ve Yayın Kolu haline dönüştürülmüştür. Kütüphane ve kütüphanecilik tarihinde daha evvel hiç kullanılmamış olan 'Kitapsaray' deyimini Halkevlerinin bu kola ne kadar önem verdiğinin bir başka göstergesidir.

Halkevlerinin kuruldukları yıldan itibaren dokuz çalışma koluyla birlikte verdikleri hizmetleri kısaca inceleyecek olursak;

. Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi; Bu şubenin oluşturuluş amacı: Türk dilinin, tarihinin ve edebiyatının yabancı unsurların etki ve istilasından kurtararak, halkın anlayabileceği biçimde kendine özgü, milli bütünlüğü ve kültürel kimliği yansıtacak şekilde çalışmaların yapılması ve bu çalışmaların ülkenin her kesimine ulaştırılmasıdır (Saraoğlu 1990:129). Konferans düzenlemek, Türk dili ve folkloru üzerine araştırmalar yapmak, tarih, edebiyat çalışmaları yapmak, bu doğrultuda şiir, kompozisyon yarışmaları düzenlemek, kitap sergileri açmak gibi işlerin yanısıra, Halkevleri tarafından çıkarılan dergilerin yayınlanması da Dil, Tarih, Edebiyat şubesinin hizmetleri arasına girmektedir. Aylık olarak yayınlanmakta olan bu dergiler, toplumsal kültürün ve bilginin artırılmasında önemli roller üstlenmişler, dergilerde yayınlanacak inceleme ve araştırmaları yaparken Kitaplık ve Yayın Şubesiyle işbirliği içinde çalışmışlardır (Saraoğlu 1990:130-138).

. Güzel Sanatlar Şubesi; Müzik, resim, heykel, mimarlık gibi sanatın tüm alanlarında sanatçıları ve yetenekleri biraraya toplamak ve gelişmelerini sağlamak, müzik çalışmaları yapmak ve halkın müzik seviyesini arttırmak, milli türkü ve

oyunlarımızı geliştirmek, genç yetenekleri geliştirmek amacıyla güzel sanatların her alanında kurslar açmak, resim atölyeleri kurmak ve sergiler düzenlemek, fotoğrafçılık konusunu teşvik etmek Güzel Sanatlar Şubesinin hizmet alanına girmektedir (Saraoğlu 1990:140-145 ; Çeçen 1990:125).

. Temsil Şubesi; 1935 yılındaki öz türkçe akımına uyum sağlayarak adı Gösterit Şubesine dönüştürülen, 1940 yılında tekrar eski adını alan Temsil Şubesi, tiyatro, film, opera, bale çalışmalarının ülkede gelişmesini, yeteneklerin desteklenmesini, toplumun ilgi ve beğenisinin bu yöne çekilmesini ve bu tür görsel sanatlar yoluyla toplumun konuşma yeteneğinin artırılması, karagöz oyununun desteklenerek geleneksel sanatlarımızın unutulmamasını sağlamak gibi toplumsal ve kültürel düzeyin artırılmasına yönelik önemli görevler üstlenmiştir (Saraoğlu 1990:145-150).

. Spor Şubesi; Halkevlerinin kuruluş şartlarından biri olan, hizmet verdiği topluma açık hava jimnastiği yaptırmaya müsait bir binaya sahip olmak cümlesi, yeniden oluşturulmaya çalışılan bu toplumda, siyasal ve kültürel devrimleri gerçekleştirirken sporun ve dolayısıyla sağlıklı nesiller yetiştirmenin ne derece önemli olduğunun bir göstergesidir. Bu doğrultuda sporla ilgili konferanslar, etkinlikler düzenlenmiş, planlı olarak geliştirilmesi ve yaşam biçimi olabilmesi için çalışmalar yapılmıştır (Saraoğlu 1990:150 ; Çeçen 1990:125-126).

. Sosyal Yardım Şubesi; Bu şubenin amacı, halkevinin bulunduğu yerdeki yardıma muhtaç kişiler için her türlü hayır kurumlarıyla ilişkilerde bulunmak, bu tür kurumların açılmasını destekleyici çalışmalar yapmak ve bu arada halkın sağlık bilgisini arttırmak, sosyal yardım bilincini yaygınlaştırmaktır (Saraoğlu 1990:154 ; Çeçen 1990:126).

. Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi; Bu şube de, halkın bilgi ve becerilerini değerlendirecek ve geliştirecek her türlü konuda, uzman öğretmenler eşliğinde kurslar

açmakla görevlidir. Halkevi şubeleri arasında en yoğun çalışmalarda bulunan şubelerin başında gelmektedir. Açılan kurslarla okuma-yazma oranı artmış, yeni bilgiler ve beceriler kazanan toplumun kültür düzeyinde önemli adımlar atılmıştır. Özellikle yeni yazının kitlelere yayılmasında, okuma-yazma oranının artırılmasında çok önemli katkılar sağlayan bu şube kurslarla teşvik ettiği okur-yazarlığı kütüphane ve okuma odalarıyla desteklemiştir. Yeni çıkan kitaplar tüm şubelere dağıtılmış, önemli kitaplar üzerine toplantılar düzenlenmiştir. Bu yolla halk gerçekten de kahvelerden halkevi kütüphanelerine çekilmeye başlanmıştır (Çeçen 1990:158-159 ; Saraoğlu 1990:157).

. Köycülük Şubesi; Bu şubenin amacı da kırsal bölgenin her açıdan gelişimini sağlamak, kentli ile köylü arasında temeli sevgiye dayanan işbirliğini oluşturmaktır. Bu hedefler doğrultusunda geziler, toplantılar, özel günler düzenlenmiş, tarımla ilgili konferanslar yapılmış, dersane ve kurslar şubesiyle işbirliği yapılarak, okuma-yazma bilmeyenlerin mektupları yazılmış, fakir çocuklar kentlerde okutulmuştur (Çeçen 1990:127 ; Saraoğlu 1990:163-164).

. Müze ve Sergi Şubesi; 1940 yılındaki yönetmelikle Tarih ve Müze Şubesi adını alan bu kolun görevleri de, Halkevinin bulunduğu yöredeki tarihi eserlerin korunması için yetkilileri uyarmak, tarihi nitelik taşıyan nadir eserleri toplamaya ve yörede bir müze oluşturmaya çalışmak, sanat eserlerini sergilemek, yerli mallarını tanıtmak ve kullanılmalarını teşvik etmek olarak belirlenmiştir (Çeçen 1990:127-128).

. Kütüphane ve Yayın Şubesi; 1932 yılında Kütüphane ve Neşriyat Şubesi adıyla kurulan, 1935 yılında Türkçenin özleşmesi akımıyla Kütüphanecilik terminolojisinde ilk defa kullanılan Kitapsaray ve Yayın Şubesi adını alan, daha sonra Kütüphane ve Yayın Şubesi, Kitaplık ve Yayın Kolu olarak isim değiştiren bu şubeye büyük önem verilmiş, bir yerde Halkevi kurulabilmesi için -orada halka açık olarak işleyen bir başka kütüphane olsa bile- bir kütüphanenin oluşturulması, eğer imkanlar el vermiyorsa bir kitap dolabının

bulundurulması şart koşulmuştur (Saraoğlu 1990:159). CHP tarafından, Halkevlerinin örgütlenmesinde rehber olması amacıyla hazırlanan Halkevleri Öğreneğine göre, Halkevlerinin kütüphaneleri halkın bilgilendirilmesinde temel etkindir (CHP Halkevleri Öğreneği 1938:16). Bu belirleme kütüphanelerin oluşumunun en temel noktası olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Enformasyon çağını yaşadığımız, bilginin ülkeler arasında bir sermaye haline geldiği günümüzde dahi bir türlü benimsenemeyen bu görüşün, bundan yaklaşık 65 yıl öncesinde benimsenmiş ve uygulanmış olması, kütüphaneciliğin gelişimi açısından düşündürücü bir nitelik taşımaktadır. Halkevi kütüphanesinin oluşturulacağı yerde halka açık bir başka kütüphanenin olmasının yeni bir kütüphane oluşturmaya engel kabul edilmemesi, o dönemde de devlet eliyle işletilen kütüphanelerin kültür politikalarının olmadığının ve Cumhuriyet Türkiye'sinin kültürel devrimlerini halka ulaştırabilecek düzeye gelmediklerinin göstergesidir.

Okuma-yazma kurslarına ilginin gündün güne gözlenebilen bir grafikte artması, yeni yayınlanan her kitabın kütüphanelere gönderilmesiyle koleksiyonların zenginleşmesi sonucu kütüphanelere talep beklenenin de üzerine çıkmış, Halkevleri kendi binalarındaki kütüphanelere ek olarak, buldukları yörenin yakınındaki köylerde de okuma odaları oluşturmaya başlamışlardır. Çeçen (1990:175)'in belirttiğine göre, "kitap sayısı tam dört misli artmış olmasına rağmen okuyucu sayısı bunun çok üstüne çıkmıştır." Okur-yazar sayısının artmasıyla çoğalan kütüphanelerin koleksiyonlarını oluşturan materyaller de gereksinimlere bağlı olarak çeşitlenmiş, kütüphanelere gelen bu canlılıkla okuma-yazma ve araştırma yapmaya ilgi çoğalmıştır. Halkodalarının oluşum kararı da bu genişlemenin ardından alınmıştır. Halkevlerinin açılışından bir yıl sonra yapılan istatistikler, bu süre içinde Halkevlerinin topluma ne denli bir canlılık getirdiğini göstermektedir. Buna göre, 1933 yılı içinde Halkevlerinde toplam 1663 toplantı, 915 konferans, 373 konser, 511 temsil düzenlenmiş, kütüphanedeki kitap sayısı

60000'i geçmiş, kitaplıklardan yararlananlar 150.000'i bulmuştur (Halkevlerinin 1933... 1934:123-124). Üçüncü yılında kuruluş amaçlarına uygun olarak, gerçek birer kültür merkezi haline geldikleri ifade edilen Halkevlerinde kapatıldıkları yıl olan 1950 yılında, dergiler hariç 600.000 kitapla, 1.719.292 okuyucuya hizmet verildiği belirtilmektedir (Saraoğlu 1990:161). Bu gelişmelere bağlı olarak halkevleri, dış ülkelerden ziyarete gelen devlet adamlarının da ilgisini çekmiş ve giderek dış ülkeler için de model olarak alınmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmelerle beraber, daha büyük, genişlemeye imkân sağlayabilecek ve müstakil binalara gereksinim duyulmuş ve daha önce gelişi güzel, ihtiyaç programları oluşturulmadan yapılan Halkevleri yerine, o günün mimarlarına, yarışma ya da sipariş yoluyla yapı olarak da kişileri kendine çekebilecek nitelikler taşıyan yapılar oluşturulmaya başlanmıştır (Halkevleri, ve... 1946:5 ; Çeçen 1990:177).

Yurdun birçok değişik yerinde yapılan Halkevi binaları incelendiğinde;

- . İlk Halkevi binalarının tip projelere göre yapıldığı ve bir süre kullanımdan sonra tip binaların mahsurlarının anlaşılacak, yarışma ya da sipariş yoluyla elde edildiği,
- . Dönemin mimari özelliklerini taşıyan, güleryüzlü yapılar olduğu,
- . Bahçesinin olmasına (özellikle açık hava sporları için) ve yeşillendirilmesine özen gösterildiği,
- . Halkevlerinin gelecek yıllarda ki büyüme oranları gözönüne alınarak yapıldığı,
- . Bulunduğu bölgedeki kentsel gelişmeler hesaplanarak, herkesin rahatlıkla ulaşabileceği kent merkezine inşa edildiği,
- . Programlama aşamasında kütüphane gibi halkın sık girip çıktığı mekanların zemin kata konduğu,
- . Her bölgede, halkın ve dolayısıyla Halkevinin ihtiyaçları doğrultusunda hangi faaliyetler sağlanacaksa ona göre mekanların programlandığı görülmektedir (Oran 1944:13-14 ; Halkevleri, ve... 1946:5-8 ; Sonat 1945:19-22).

Gerek mimari akımların, gerek toplumsal ve kültürel değişimlere yol açan teknolojik gelişmelerin ve toplumsal ihtiyaçların, gerekse de nüfus oranlarının "bir hayli" değiştiği ve farklılaştığı bugün hala, birer kültür ve/veya iletişim merkezi olması beklenen halk kütüphanelerinin elde edilmesinde kullanılan tip projelerin, Halkevlerinin yapımında kullanıldıktan sonra yetersizlikleri görülerek değiştirilmesi ve binalarının yapımında gösterilen titizlik, Halkevleri adı verilen kültür merkezlerinin o dönemdeki yerini ve önemini yansıtan bir başka gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halkevi kütüphanelerinin yayın sağlama yolları da Çalışma Talimatnamesine uygun olarak belirlenmiştir. Buna göre yayınlar,

- . Bakanlıklar, Genel Müdürlükler, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve benzeri kamu kurumlarından,
- . CHP Genel Sekreterliği'nden,
- . Kendi bütçelerinden satın alınarak,
- . Denetlenen kitap bağışları arasından seçilerek,
- . Dublike olan yayınların kütüphanelerarası değişimi yapılarak sağlanmaktaydı (CHP Halkevleri Çalışma... 1940:25-26).

Yayın sağlanırken de yine Çalışma Talimatnamesi doğrultusunda uygulanan bir sansür mekanizması bulunmaktadır. Bu çerçevede,

- “.Türk inkılabı ideolojisine uymayan,
- . Dini mahiyette olan,
- . Yabancı rejim ve ideolojileri tasvir eden,
- . Alelumum milli ve realist görüşler dışında kalan hurafeleri, geri ve irticai zihniyeti istihdaf eden,
- . Bedbinlik telkin eden, cinayet, intihar gibi vakaları tasvir eden,
- . Şehvet ve ihtiras temayüllerini kamçılaman ve gençleri sıhhata muzır itiyatlara teşvik eden eserler” kapsam dışı bırakılmıştır (CHP Halkevleri Çalışma... 1940:25).

Halkevi kütüphaneleri için, kütüphaneden anlayan, okumayı seven kişilerin görevlendirilmesi gereğinin belirtildiği, yayınların ne şekilde tasnif edileceğine, ciltleme işlemlerine, kütüphane istatistiklerine, kütüphanedeki memurun görevlerinin neler olduğuna, kitapların ödünç verme ve iade edilme kurallarına ve hatta kitapların nasıl okunacağına kadar bilgiler içeren bir de rehber yayınlanmıştır. Buna göre kütüphanelerde fiş kataloglar kullanılmakta, kataloglama ve sınıflama bilimsel yollardan yapılmaktadır. Çalışma saatlerinin sabah 9.00'dan akşam 22.00'ye kadar, cumartesi-pazar ve tatillerde açık olması tavsiye edilmektedir (İğdemir 1939).

1935-1936 yılında Ankara Halkevi'nin faaliyetlerini anlatan bir eserde, Kitapsaray ve Yayın Şubesinin o yıl, eldeki tüm kitapların tasnifini bitirdiği, okuyucuların aradıklarını kolayca bulabilmeleri için 3 türlü fiş yapıldığı, bu fişlerin, kitapların konusuna göre; yazarlarına göre; adlarına göre olduğu, 2100 kadar kitabın ciltlendiği, bir kitap deposu olduğu (kapalı raf sistemi işlediği), yeni kitap alımı için okuyucular arasında anket yapıldığı, ülkede ve yabancı memleketlerde yeni çıkan kitapların incelendiği ve artık kitapsarayın sabahtan akşam saat 18'e kadar açık bulundurulduğu belirtilmektedir (Ankara Halkevi... 1936:34-35). Buradan da uygulamaların her halkevinde değişik olduğu anlaşılmaktadır.

Halkevleri kütüphaneleri, açılışlarından sonraki yıllarda basında ve halk arasında bazı eleştirilerle de karşılaşmışlardır. Kuruluş amaçlarını oluşturan temel düşünce her kesimden halkın katılımının sağlanması olarak belirlenmesine rağmen, faaliyetlere katılımların daha çok aydın kesimden olduğu belirtilmiş, bu durumun da hedeflere ulaşamadığının bir göstergesi olduğu iddia edilmiştir. Keseroğlu (1989:129)'nun da belirttiği gibi, bir yerde Halkevi kurulabilmesinin şartlarından biri kütüphane kurmak olmasına rağmen, halkevlerinin sayısı kütüphane ve okuma odası sayısından fazla çıkmaktadır. Bu da kütüphane kurma şartının her yerde uygulanmadığını, kütüphanelere verilen önemin her yerde yeterince kavranmadığı, buna bağlı olarak da yeterince

denetleme yapılmadığını göstermektedir. Her yeni çıkan kitabın tüm Halkevi kütüphanelerine gönderildiği, koleksiyonlarının her geçen gün arttığı yolunda verilen bilgilere karşın basında, Ankara, İstanbul gibi büyük merkezler dışında kalan kütüphanelerin yetersizliği, bazen bir kitaba ulaşmak için aylarca beklenildiği, bazı Halkevlerinin bu ihtiyaçlara cevap verecek bir Kütüphane ve Yayın Kolu dahi olmadığı yolunda haberler çıkmıştır (Keseroğlu 1989:129-130). Köylerde Halkodalarının açıldıktan sonra faaliyetlerini -değişik nedenlerle- sürdürmemeleri ile ilgili olarak basına yansıyan haberler de Halkevlerine ve Halkodalarına verilen önemin her yerde aynı olmadığını göstermektedir (Saraoğlu 1990:96).

Tablo 1 : 1935-1945 Yılları Arası Halkevi, Halkevi Kütüphanesi ve Genel Kütüphane Sayıları

YIL	HALKEVİ SAYISI	KÜTÜPHANE SAYISI	GENEL KÜTÜPHANE SAYISI
1935-36	136	22	80
1936-37	167	165	89
1937-38	210	166	89
1938-39	373	207	87
1939-40	379	374	81
1940-41	363	377	83
1941-42	389	378	83
1942-43	394	393	84
1943-44	406	392	85
1944-45	438	395	82

Kaynak : (Milli Eğitim Genel... 1947:II ; Saraoğlu 1990:98)

Bir toplumda yapılan işlerin toplumun her kesimi tarafından beğenilmesinin, her bireyin ayrı ayrı, aynı uygulamalardan memnun kalmasının, verilmesi amaçlanan hizmetlerin ülkenin her yerinde aynı standartta olmasının en gelişmiş ülkelerde dahi ne kadar imkânsız olduğu düşünülürse, olumlu eleştirilerin yanısıra olumsuz eleştiriler de olmasının ne derece kaçınılmaz olduğu açıkça görülebilecektir. Yapılan tüm eleştirilere

rağmen Halkevleri, 1932-1950 yılları arasında Türk kültür yaşamına tarihsel gelişim içinde görülmemiş bir canlılık getirmiş ve Türk kültür tarihine imzasını atmıştır.

Halkevlerini ve Halkevlerinin kütüphane işlevlerini değerlendirirken Kütüphane ve Yayın Kolunu ayrı, Halkevini oluşturan diğer sekiz kolu ayrı düşünecek olursak, kütüphanenin yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetin, günümüz halk kütüphanesi anlayışına oranla çok zayıf kalacağı açıkça ortaya çıkacaktır. Çünkü, hem Halkevi kütüphaneleri, koleksiyonları, okuma-yazmayı teşvik etmeleri, okuyucu ve kitap sayılarını yıldan yıla arttırmaları dışında kütüphanecilik işlemleri açısından oldukça geri düzeydedir, hem de Kitaplık ve Yayın Kolunun yapmakla yükümlü olduğu faaliyetler (sanat ve kültür yayınları yapmak, kitap sergileri düzenlemek, halkın kitap gereksinimini karşılamak gibi) diğer kolların faaliyetlerinden ayrı düşünüldüğü zaman oldukça zayıf kalmaktadır. Buna karşın, bugünkü halk kütüphaneciliğine örnek olarak gösterilecek olan Halkevi oluşumunun tüm şubelerinde verilen hizmetler, yani bütün olarak izlenen kültür politikası ile bu kurumun ve politikanın oluşumunda esas olan kültür merkezi felsefesidir. Bu noktada altı çizilmesi gereken, bu merkezin oluşumunda temel şartın kütüphane olmasıdır. Bu doğrultuda, bugün olması gereken halk kütüphanesi anlayışı ile 65 yıl önce oluşturulmuş Halkevi anlayışı karşılaştırılacaksa, oluşum dokuz şubesiyle bir bütün olarak ele alınmalıdır. Halkevleri, kültürel kimliğin oluşmasındaki yeri tartışılırken bu şekilde bir bütün olarak değerlendirilecektir.

Birtakım eleştirilere rağmen, 1932-50 yılları arasında Türk kültür yaşamına benzeri bir daha gerçekleştirilememiş bir canlılık getiren Halkevleri, hükümetin (tek partili dönemde) kültür politikası doğrultusunda gelişme gösterip hizmet sunmuşlardır. Bu doğrultuda örgütsel yapı olarak iktidar partisinin bir yan kuruluşu olarak örgütlenmeleri, demokratik yaşama geçme çabaları içinde çok partili siyasal yaşama geçiş ve dolayısıyla hükümetin ve kültür politikasının değişmesini takiben kapatılmalarına sebep olmuştur. Halkevlerinin siyasal değil sosyal ve kültürel bir kurum olduğunun sık sık ifade

edilmesi, hizmetlerinin ve katılımın gün geçtikçe artması, kurumun politik bir nedenle kapatılmasını engelleyememiştir.

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri Demokrat Partinin kazanmasıyla Halkevlerinin kapanmasına ilişkin kanun çıkarılarak, mal varlıkların yeni hükümete devredilmiştir (Keseroğlu 1989:132-133 ; Çeçen 1990:253-256). Çok partili rejime geçiş kararıyla birlikte CHP'liler, Halkevlerinin ortak olarak istifade edebilecek bir kurum olabileceğini, esas olanın Halkevlerinin bir kültür kurumu olduğu konusunda görüşler öne sürmüşlerdir (Saraoğlu 1990:167). Seçimler sonuçlanana kadar tartışılan bu görüş, seçimlerden sonra reddedilmiştir. İktidarın değişmesiyle birlikte bu kurumların kapatılması kararı üzerine İsmet İnönü, bu kurumların çağdaş bir ulus için gerekliliğini açıklarken şöyle demiştir:

"Bir milletin yetişip geleceğe hazırlanmasında klasik kurumlar okullardır. Fakat çağdaş uluslar, bir varlık olarak yetişip örgütlenmek için okulların bilinen yöntemlerini yeterli görmüyorlar... Bu sırada, okul öğretiminin yanında mutlaka bir halk eğitimi yapmak ve halkı birarada çalıştırmak gereklidir." (Sakaoğlu 1992:52).

Hükümetin değişmesiyle birlikte Halkevleri binalarının, 1949 yılında yeniden açılan Türk Ocaklarına devredilmesi gündeme gelmiştir. Buna karşın 8 Ağustos 1951 tarih ve 5830 sayılı kanun ile Halkevleri ve odaları kapatılmış, binaları hastanelere, okullara ve resmi dairelere devredilmiştir. Oluşturulan yönetmeliğe göre, her Halkevi için ayrı bir eşya listesi hazırlanarak, kitaplar Milli Eğitimin kitaplıklarına, diğer eşya ve müzeli eserler Milli Emlak Müdürlüğüne aktarılacaktı. Gereksinimlerin dışında kalan eşyalar ise satılabilecekti. Alınan tüm bu kararlara rağmen yeni iktidarın eski iktidara sağlamak istediği üstünlük sonucunda tüm eşyalar yağmalanmış, kitaplar ırmaklara atılmış, kağıtçılara toptan verilmiştir. Bununla da kalmıyarak, bazı bölgelerde kamyonlara doldurulan kitaplar boş alanlarda yakılmış, bazı bölgelerde de yakacak maddesi olarak satılmıştır (Çeçen 1990:254-255 ; Saraoğlu 1990:170-171).

Sonuç olarak görülüyor ki, Türk kültür tarihinde uzun yıllar etkinliğini sürdürmüş bu önemli kurumlardan günümüz halk kütüphanelerine, oluşum felsefesi dışında hiç birşey aktarılamamış, sonraki yıllarda yeniden açılmalarına karşın benzer bir etkinlik sağlanamamıştır.

IV. 2. 3. HALKA AÇIK KÜTÜPHANELER

Cumhuriyet dönemi öncesi halka açık kütüphanelerin oluşumunu incelerken, bu kavramın önceleri vakıf kütüphaneleri, daha sonra ise kütüphane-i umumi (umumi kütüphaneler) olarak ortaya çıktığını, bununla beraber hiçbirinin tam anlamıyla halka açık olmadıklarını ve işlevlerinin belirlenmediğini görmüştük. Alpay (1981:126)'ın umumi kütüphane adı altında oluşan kütüphanelerin, milli kütüphane, araştırma kütüphanesi ve halk kütüphanesi olmayı gerektiren amaç ve hedefleri birarada taşıdığı görüşüyle de desteklenen bu tartışmanın ortaya koyduğu gibi, Cumhuriyet dönemine kadar kütüphane türleri ve bu türlere göre kütüphanelerin işlevleri arasında ayrımlar yapılmamış, tek bir kütüphane türü altında tüm işlevler toplanmaya çalışılmıştır. Yine aynı dönemde milli kütüphane adı altında oluşmaya başlayan kütüphaneler de çeşitli siyasi akımlarla ortaya çıkmışlar, işlev olarak umumi kütüphanelerden çok farklı özellikler göstermemişlerdir.

Türk kütüphaneciliğinin kurumsal yapısındaki örgütlenmenin ilk önemli gelişimi, 1869'da Türk eğitimini bir bütün olarak düzenlemek amacıyla çıkarılan 'Maarifi Umumiye Nizamnamesi'dir. "Bu nizamname ile kütüphaneler bir kurum olarak 'eğitim politikasında resmen ve ilk kez kamu görevi kimliği' kazanmışlardır." (Soysal 1987:21). 1913 yılında yapılan bir uygulama geri adım atılmış, Kütüphane-i Umumi (Beyazıt Devlet Kütüphanesi) dışındaki tüm kütüphanelerin yönetimi ve denetimi Maarif Nezareti'nden alınarak tekrar Evkaf Nezaretine verilmiştir. 1924 yılına kadar sağlanamayan eğitim-öğretim birliği, kütüphanelerdeki düzensizliğin daha da karmaşıklaşmasına neden olan önemli etkenlerden biridir (Soysal 1976:261).

1920 yılında ilk olarak ele alınan eğitim ve kültür politikalarının belirlenmesi çalışmaları ile Maarif Vekaleti içinde kurulan 'Hars Dairesi', daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı içinde oluşturulan 'Kültür Müsteşarlığı' ile aynı görevleri üstlenmiştir (Ersoy 1966:17). 1921 yılında kurulan Kütüphaneler Müfettişliği tarafından denetlenen halka açık kütüphaneler, çok çeşitli adlar altında toplanmışlardır. Bu adlar incelendiğinde; umumi kütüphane, halk kütüphanesi, halk kitapsarayı, milli kütüphane'nin yanısıra şehir kütüphanesi, vatan kütüphanesi, memleket kütüphanesi, maarif kütüphanesi, gazi kütüphanesi gibi hangi kesime ve ne tür hizmet verdiği ifade edilemeyen adlarla da karşılaşmaktadır (Türkiye Kütüphaneleri Rehberi 1957:105-196).

TBMM'nin kurulmasıyla birlikte, Ankara'da bir umumi kütüphane açılmasına gereksinim olduğu yolunda haberler yayınlanmış ve Maarif Vekaleti'nin bir odasında 'Maarif Vekaleti Umumi Kütüphanesi' oluşturulmuştur. Ankara'da oluşturulan umumi kütüphane ile ilgili üç farklı tarih bulunmaktadır. Bunlar; 1922 (Sağlamtuğ 1994:206), 1923 (Alpay 1981:126), 1928 (Türkiye Kütüphaneleri Rehberi 1957:112)'dir. Maarif Vekaletinin elinde bulunan kitaplarla oluşturulan bu kütüphanenin zenginleştirilmesi için aydın kesimden yardım istenmiştir. Belli saatler arasında, Pazartesi ve Çarşamba günleri dışında erkeklere, Çarşamba günleri de kadınlara açık olduğu belirtilen kütüphane, uzun yıllar yer sorunu nedeniyle etkin bir hizmet verememiştir (Sağlamtuğ 1994:206-212). 1957 yılında ülkedeki tüm kütüphanelerin bir envanterini yapmak ve niteliklerini belirlemek amacıyla hazırlanan Türkiye Kütüphaneleri Rehberi'ne göre, Ankara'da Amerikan, İngiliz, Fransız kültür heyetlerine ait kütüphanelerin yanısıra bir umumi kütüphane ve bir de Türk Ocağı kütüphanesi bulunmaktadır (Türkiye Kütüphaneleri Rehberi 1957:109-112). Bu bilgiden de anlaşılacağı gibi Ankara'da, ilki 1922 yılında oluşturulan Bakanlığa bağlı kütüphaneler, aradan geçen 35 yıl içinde nicelik itibarıyla arttırılamamıştır.

1923 yılında toplanan Birinci Heyet-i İlimiye, eğitim işlerinin ele alındığı, sorunların tartışıldığı ilk ciddi girişimdir. 26 maddeden oluşan gündem, öğretim programları, sanat programları, milli müzik-edebiyat, müzeler ile birlikte, milli kültür, milli arşiv, milli sözlüğün hazırlanması, milli tarih kütüphanesi, ilkokul sonrası hayati eğitim programı gibi kütüphaneleri birebir ilgilendiren konulardan oluşmuştur (Sakaoğlu 1992:19).

1921 yılında Maarif Kongresinde de yapılan görüşmelerden sonra, 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu (öğretimi birleştirme) kabul edilmiştir (Tevhid-i Tedrisat... 1924). Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile bir eğitim kurumu olarak kimliğini kazanan kütüphaneler bu kanunla Maarif Vekaleti'ne bağlanmışlardır. Soysal (1987:21)'ın da belirttiği gibi, "Böylece kütüphaneler vakıf tüzel kişiliklerinin malı olmaktan çıkarak devlet malı haline gelmişlerdir."

Kütüphanelerin birer eğitim kurumu olarak kabul edilmesi ve buna bağlı olarak eğitimle ilgili bakanlığa bağlanmasının ardından, günün şartları ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda gelişmelerini sağlayabilmek için, kültürel açıdan gelişmiş ülkelere görüş istenmiş ve uzmanlar getirilmiştir. Bu uzmanların ilki Atatürk tarafından davet edilen, Amerikalı eğitimci John Dewey'dir. Dewey raporunda (1924) genel olarak; okur-yazar oranlarının artırılmasının ve halka okuma alışkanlığının kazandırılmasının ilk şart olduğunu belirtmiştir. Buna bağlı olarak gelişmesini önerdiği kütüphaneyi tanımlarken de okullarda oluşturulacak kütüphanelerin yanısıra, halk için de umumi kütüphaneler oluşturulmalı demiş, ancak okul ve halk kütüphanesi arasında belirgin bir ayırım yapmamıştır (Dewey 1952:4-12). Ayrıca, gezici kütüphanelerin oluşturulmasına ve halkı kütüphanelere çekmek için gezici kütüphanelerin önemine dikkat çeken Dewey, 1937-38 döneminde hizmete giren Köy Enstitüsü fikrini çok benimsemiştir (Dewey 1952:2). Dewey'in gezici kütüphane önerisi ile birlikte halkın kütüphanelere çekilmesi ve kütüphanelerin tüm halka açık olması ilk olarak Köy Enstitülerinde uygulanmıştır. Dewey raporunda, kütüphanelerin örgütlenmesine ilişkin olarak da Maarif Vekaleti içinde bir

Kütüphane Dairesi oluşturulmasının, Muallim Mektebinde kütüphanecilik dersleri verilmesinin, bu da yeterli olmazsa bir kaç kişinin yurtdışına eğitilmek üzere gönderilmesinin önemini belirtmiştir (Dewey 1952:6,12).

Bakanlığa bağlı kütüphanelere ilişkin olarak oluşturulan ikinci rapor, Maarif Vekaleti Hars Dairesi Müdürü (1925-26) görevini sürdüren Hamit Zübeyr Koşay tarafından (1925) hazırlanmıştır (Koşay 1960:36-40). Ülkedeki kütüphanelerin gerek nitelik, gerekse nicelik bakımından yetersiz olduğu, ülke genelindeki dağılımlarının da eşit olmadığı, koleksiyonların eski, içeriklerin din ağırlıklı olduğu, pek çok değerli eserin Batı'ya kaçırıldığı, yazmaların biraraya toplanması gerektiği, kütüphanecilik eğitimi verilmesinin kaçınılmaz olduğunun belirtildiği raporda, halk kütüphanesi kavramı diğer kütüphane türlerinden ayrılmış, işlev ve hedefleri belirlenmiştir. Buna göre:

"Kaza ve büyükçe nahiyelerde ve hatta büyük kütüphanesi olan merkezlerde ayrı halk kütüphanesi teşkil olunmalıdır. Dermesi bilimsel değil, eğitsel ağırlıklı olmalı, yayın sağlama merkeze bağlı gelişmeli ve bulunduğu yerdeki herkes (memurdan kaymakama) yararlanabilmelidir. Halk kütüphaneleri resmi okullar dışında, kişilerin kendi kendini eğitebilecekleri ikinci bir okul olarak değerlendirilmelidir". (Koşay 1960:38).

Koşay, halk kütüphaneleri konusunda ilk çeviri kitap olan 'Halk Kütüphanelerinin Suret-i Tesis-i ve Usulü İdaresi' adlı esere yazdığı 'Başlangıç' yazısında 'Hars Dairesi'nin görevlerini belirlemiştir. (Koşay 1341:3-4) Arkasında bir 'Gezici Kütüphaneler Yönetmeliği'nin de yer aldığı eserin (Sağlamtunç 1995:136) 'Başlangıç' yazısında yer alan bu belirlemelere göre Hars Dairesi'nin görevleri, yönetimi Evkaftan Milli Eğitim Bakanlığı'na (Maarif Vekaleti) bırakılan ve karışık bir kitap deposu durumunda bulunan kütüphanelerin düzenlenmesi ve gereksinimler doğrultusunda halk eğitimi için etkin bir araç olacak halk kütüphaneleri kurmak şeklinde belirlenmiştir. Soysal (1987:22) tarafından bir 'Ek Rapor' olarak değerlendirilen bu yazıda, halk kütüphanelerinin yeniden yapılandırılması için alınması gereken tedbirlere de yer verilmiştir. (Koşay 1341:3-4)

Koşay'ın, halk kütüphanelerinin amaçlarını daha açık ve uygulanabilir biçimde ortaya koyduğu bir diğer rapor ise, 'İslahat Raporu'dur. Bu rapor, bugünkü anlamda halk kütüphanelerinin ortaya çıkışının temeli olması açısından tarihi önem taşımaktadır. Bu rapora göre, mevcut kütüphaneler koleksiyon bakımından oldukça değerli, buna karşın nitelik olarak oldukça yetersizdir. Toplumun bilgi düzeyine göre kütüphane türleri oluşturulmalıdır. Bunlar, 'Bilimsel Kütüphaneler' ve 'Halk Kütüphaneleri'dir. Halk kütüphaneleri bilimsel kütüphanelerden farklı olup, eğitim görmemiş halkın eğitim seviyesini yükseltecek, halkta bilgilenmeye karşı istek uyandıracak, boş zamanlarını değerlendirecek kolleksiyonlara sahip olmalıdır. Halk kütüphaneleri resmi eğitimi desteklemeli, aynı zamanda sergiler, müzeler, konferanslar, halkın katılacağı eğlenceler, konserler, kutlamalar düzenlemeli, bu yolla da hem kültürel seviyeyi arttırmalı, hem de halkı kütüphaneye çekmelidir. Merkezde kurulacak halk kütüphanesinin yanısıra, şube kütüphaneleri de kurulmalı, bunlar gezici kütüphanelerle desteklenmelidir. Kütüphane kurulamayan yerlerde 200-300 ciltlik kitap alacak dolaplar oluşturulmalıdır. Okuma-yazma oranları arttıkça bu kütüphanelere ihtiyaç da artacaktır. Koşay'ın raporuna göre, oluşturulacak halk kütüphanelerinin binaları, rutubet, yangın gibi her türlü zarardan korunmuş olmalı, ilerde büyüyeceği göz önünde bulundurularak seçilecek yer gürültüden uzak, merkezi bir bölgede olmalı, bitişiğinde bina bulunmamalıdır. Her il kendi bütçesinden halk kütüphanesi için bütçe ayırmalıdır (Koşay 1926:315-317).

İlk kez Soysal (1987:22-25) tarafından tam metin olarak çevrilen bu rapor, Türk halk kütüphaneciliği tarihinde, gerçek anlamda halk kütüphanesi kavramını ortaya koyan, kütüphanenin oluşum nedenlerini, işlev ve hedeflerini belirleyen, diğer kütüphane türleri ile ayırmalarını ortaya koyan, kütüphanenin kısa ve uzun dönemdeki hedeflerini belirleyen, bununla birlikte kütüphanenin yer seçim ve şartlarıyla, bütçesine de değinen tarihi bir belgedir.

TBMM'nin açılışından sonra Maarif Vekaletine bağlanan Hars Müdürlüğü, 1926 yılında yerini "Kütüphaneler", "Müzeler", ve "Güzel Sanatlar" olarak üç ayrı 'Şube Müdürlüğü'ne bırakmıştır (Ersoy 1966:17 ; Baysal 1991:57). Bu da genel olarak kültür müdürlüğü adı altında toplanan kültürel faaliyetlerin, o günkü faaliyetler ve ihtiyaçlar doğrultusundaki örgütlenme arayışları olması bakımından önem taşımaktadır. Aynı yıl Maarif Vekaleti Kütüphaneler Müfettişliğinin de kaldırıldığı görülmektedir.

Kütüphaneciliğin gerek örgütsel yapısında, gerekse işlevsel yapısında arayışların gündeme geldiği, Cumhuriyetin bu ilk yıllarında bir başka önemli gelişme de kütüphanecilik eğitimi konusunda olmuştur. Yurt dışında kütüphanecilik eğitimi gören ilk Türk kütüphanecisi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin kurucusu olan Fethi Ethem Karatay 1925-26 yıllarında İstanbul'da bir kurs açmış ve 30 kadar kütüphane memuruna belge vermiştir (Ötüken 1979:45). Açıldığı dönem için oldukça önemli bir girişim olan kursun, kütüphaneler konusundaki diğer çalışmalar gibi kalıcılığı sağlanamamıştır.

1927 yılında, "Tekke ve zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbelikler ile İlgili Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun" (Tekke ve... 1925) ile, bu kurumlardaki koleksiyonlar Maarif Vekaleti'ne bağlı kütüphanelere aktarılmıştır. Böylece tüm yurttaki kütüphaneleri oluşturan eski, yeni eserler yavaş yavaş belli merkezlerde toplanarak zaman içinde kütüphanelerin hizmet verdikleri kesim ve buna bağlı olarak koleksiyonları farklılaşmaya başlamıştır. Koleksiyonların belli merkezlerde toplanması gerek standartlaşmaya gidilebilmesi, gerekse toplu katalogların çıkarılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Nitekim aynı yıl, yazmaların sınıflandırılması ve kataloglanması çalışmaları başlamış ve İstanbul kütüphanelerine ait bir dizi toplu katalog çıkartılmıştır (Baysal 1991:58).

Cumhuriyet dönemi'nde gerek toplumsal, gerekse kültürel gelişim açısından irdelenmesi gereken bir başka girişim de, Harf Devrimi olarak kültür tarihimize geçmiştir.

Türkçenin 8 sesli harfe ihtiyacı olmasına karşın, 3 sesli harf içeren Arap alfabesinin asırlarca kullanılması, minyatür ve mimarlık alanlarında kıymetli bir unsur olmanın ötesinde, öğrenilmesindeki zorluk Türk toplumunda genel eğitim ve kültür alanlarının geri kalmasının en önemli nedeni olmuştur (İlgürel 1981:25). Amacı tüm ulusu en kısa zamanda okur-yazar yapmak olan bu devrim, kütüphanelerimizi dokuran ve tarihimizi gelecek nesillere aktaracak olan çok değerli eserlerimizin, yayın hayatımızın yok olmasına sebep olacağı endişesiyle pek çok çevre tarafından ağır eleştirilere uğramıştır. 1928 yılında kabul edilen yeni harflerin en kısa zamanda yayılması için de Maarif Vekaleti'ne öncelikli işlerin saptanmasına dair bir program iletilmiştir. Bu programa göre öncelikle ele alınacak konular şunlardır:

- . Kanunlar, yönetmelikler, kayıtlar, tapular, siciller, ve benzeri resmi evraklar,
- . Okul kitapları,
- . Halk ve Eğitim Yayınları,
- . Milli Kütüphane,
- . Devlet Matbaası (Soysal 1987:32).

Harf Devriminin kabulünden sonra eğitim ve kültür faaliyetlerinde gözle görülür bir hızlanma olmuş, Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Köy Enstitüleri, Halkevleri, Halk Eğitim Merkezleri gibi eğitim ve kültür merkezleri oluşmuştur. Harf Devriminin yarattığı okuma yazma seferberliğinin sistemli ve disiplinli bir şekilde yürütülmesi amacıyla eğitim faaliyetleri ilk kez hükümet programına alınmış, ilk yaygın eğitim olan Millet Mektepleri de bu programda açıklanmıştır (İlgürel 1981:29). Bu dönemlerde de gelişimi oldukça yavaş ilerleyen Halk Kütüphanelerinin işlevlerini, özellikle dönemin kültür hayatına önemli boyutlarda canlılık getiren Halkevleri (1932) üstlenmiştir. Aynı yıllarda Maarif Vekaletine bağlı kütüphanelerin örgütsel yapısındaki arayışlar sürmüştür, 1929 yılında Maarif Vekaleti Hars Dairesi Kütüphaneler Müdürlüğü kurulmuştur (Keseroğlu 1989:136 ; Kantarcıoğlu 1990:19).

1932-1933 yıllarında halk kütüphanelerine dair ilk resmi istatistiki bilgiler yayınlanmaya başlanmış, bu uygulamayı takiben Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren öngörülen tüm plan ve program çalışmaları resmi sayılara dayanarak hazırlanmıştır (Ersoy 1966:39). Gelişmiş ülkelerde istatistiki bilgilerin resmi ve basılı şekilde hazırlanması, uygulanan halk kütüphanesi standartlarının ülke şartlarına uygun olarak hazırlanmasına olanak sağlamıştır. Halk kütüphanelerine ait istatistiki bilgilerin resmi olarak tutulmaya başlanması, standartlara dayalı planlı çalışmaların önünü açması bakımından önem taşımaktadır.

1728 yılında ilk Türk basımevinin kuruluşundan harf devrimine kadar geçen 200 yıllık sürede hangi eserlerin basıldığını bilememekle beraber bunların tam bir koleksiyonuna da sahip olmadığımız düşünülürse, bu konuda bir yasal zorunluluğun olmasının önemi açıkça ortaya çıkacaktır. Buna bağlı olarak Cumhuriyet dönemi Halk Kütüphaneciliğini etkileyen önemli olaylardan bir diğeri de 1934 yılında çıkarılan ve tüm yurttaki basılan eserlerin derlenmesini amaçlayan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'dur. Kanunun çıkış hikayesi ise, Atatürk'ün kitaba ve araştırmaya verdiği önem ile doğrudan ilişkilidir. 1934 yılında bir davet sırasında konuklarından birinin Atatürk'ün yeni yayınlanan bir kitabını (Cumalı Ordugâhı) hediye etmesi sonucu, ülkede yayınlanan yeni yayınların herhangi bir kütüphanede toplu olarak bulmanın mümkün olmadığını Maarif Vekaletinden öğrenen Atatürk, vakit kaybetmeden yabancı ülkelerdeki uygulamaları öğrenmiş ve kanun taslağı o gece hazırlanmıştır (Gökman 1952:112-113 ; Sönmez 1993:68-69). Bu düzenlemeye göre:

"Türkiye'de her türlü baskı usulleriyle basılıp neşredilen ikinci maddede yazılı basma yazı ve resimleri basanlar bunların beş nüshasını Maarif Vekaletinin emrine vermeğe mecburdurlar." (Basma Yazı ve... 1952:177).

Kanun gereğince ülkede yayınlanan her eserin gönderileceği kütüphaneler, Milli Kütüphane, Ankara Umumi Kütüphanesi (Ankara İl Halk Kütüphanesi), İstanbul

Üniversitesi Kütüphanesi (İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi), İstanbul Umumi Kütüphanesi (Beyazıt Devlet Kütüphanesi), İzmir Umumi Kütüphanesi (İzmir Milli Kütüphanesi)dir. 1976 yılında '1934 Sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplığı Kanunu' ile Meclis Kütüphanesi de derleme alan kütüphaneler arasına girmiştir (Türkiye Büyük... 1976). 1934 yılında yürürlüğe giren 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu', aynı zamanda ulusal düzeyde bir bibliyografya hazırlanmasına ortam sağlamış, 1921'den beri oluşumu üzerinde konuşulan Milli Kütüphanenin de çekirdeğini oluşturmuştur. 1935 yılından sonra İstanbul'da Derleme Müdürlüğü tarafından, 1955 yılından sonra Milli Kütüphane tarafından çıkarılan 'Türkiye Bibliyografyası' ve 1952'den beri yayınlanan 'Türkiye Makaleler Bibliyografyası' bu önemli gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkmışlardır (Ötüken 1979:35-36 ; Baysal 1991:61). Derleme yasasının hazırlanması, kütüphane hizmetlerinin o dönem içindeki gelişimi açısından çok önemli bir çalışmadır.

1935 yılında bir başka uzman tarafından değerlendirilen kütüphanelerin istatistiklerinde yıldan yıla tutarsızlıklar olduğu, buna bağlı olarak da kitap sayılarının bilinemediği, şehir kütüphaneleri, Halkevi kütüphaneleri, Medrese kütüphaneleri gibi değişik adlarla anılan kütüphaneler olduğu, koleksiyonların gereksinimleri karşılamadığı şeklinde belirlemeler yapılmıştır (Stummvoll 1935:325-327). Bakanlığa bağlı kütüphanelerdeki düzensizliği bu şekilde belirleyen Stummvoll, ilki yaklaşık on yıl önce denenen kütüphanecilik kursu uygulamasını yeniden başlatmış, 30-40 kişinin devam ettiği bu kurs da tamamlandıktan sonra tekrarlanmamıştır (Ötüken 1979:49).

1937 yılında Yaşar Nabi Nayır tarafından değerlendirilen kütüphanelerimizin, ortaçağ manzarasından kurtulamadığı belirtilmektedir. Nayır, ayrıca devletin vakit kaybetmeden bu konuya eğilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

"...Bütün kültür işleri gibi, birinci planda ehemmiyeti olan kütüphanelerimiz de doğrudan doğruya devletçe bir kalkınma mevzuu olarak ele alınmak ve bu hususta gereken maddi fedakarlıklardan kaçınılmamak lazımdır..." (Umumi... 1937:2).

1939 yılında kütüphane sorununa planlı bir çalışma ile çözüm getirilebileceğini vurgulayan bir diğer uzman ise Nahid Sırmı Örik'dir. Örik raporunda, öncelikle son derece kıymetli olan tüm yazma eserlerin Ankara ve İstanbul umumi kütüphanelerinde toplanmaları gerektiğini, bunun ülkenin eğitim sorununun çözmek için ilk şart olduğunu, bu işlemin tamamlanmasından sonra söz konusu eserlerin kataloglama ve sınıflandırma işlemlerinin yapılması gerektiğini belirtmiş, bu arada yazmaların toplanacağı yerler olarak gösterilen Ankara ve İstanbul Umumi Kütüphanelerinin binalarının da kütüphane mimarisi konusunda ihtisas sahibi mimarlara yaptırılması gerektiğine değinmiştir. Buna ek olarak üniversite olmayan kentlerde oluşturulacak umumi kütüphaneler için bazı standartlar belirlemiştir. Kütüphanelerde bulunan kitapların bir listesinin Maarif Vekaleti tarafından hazırlanması, yapılacak çalışmaların bu listelere göre planlanması, kütüphanelere ait bina ve malzeme konuları beş yıllık planlar çerçevesinde hesaplanması, kütüphanelerde çalışacak kütüphanecilerin Avrupa kütüphanelerinde staj görebilecekler arasından seçilmesi de raporda altı çizilen önemli tedbirlerdir (Örik 1939:371-372).

Halka açık kütüphanelerin gelişmesini ve işlerlik kazanmasını sağlayabilmek amacıyla peşpeşe raporların hazırlandığı bu dönemde, kütüphanelerin ve kütüphanecilerin toplumsal yapı içinde gereken yerlerini alabilmelerini önemli ölçüde engelleyen iki yasal düzenleme uygulamaya girmiştir. Bunlar Türkiye'de devlet sektörüne bağlı kurumlarla, döner sermaye ile yönetilen kurumların uymak zorunda oldukları, biri 1927 yılında yürürlüğe giren 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu (Muhasebe-i... 1927), diğeri de 1939 yılında yürürlüğe giren, Ayniyat Talimatnamesi'dir (Ayniyat... 1938). Özet olarak, kitapların okunmak için değil korunmak için, kütüphanecilerin de topluma bilgi kazandırmak için değil kitapları kitap hırsızlarına karşı korumak için kütüphanelerde buldukları anlayışını getiren bu kanun ve talimatnameye göre, kütüphaneci ayniyat muhasibi, kütüphane ambar, kitap da demirbaş eşya olarak işlem görmektedir. Pek çok bürokratik işlemi zorunlu kılan bu anlayış, okuyucuya

sunulacak her türlü kaynağı sınırlamakta ve kayıp olmaları durumunda görevlilere ceza uygulamayı zorunlu tutmaktadır (Ersoy 1965:11-18). Sonuç olarak, zaten oldukça geri kalmış kütüphane hizmetleri, bu tür yasal engellerle imkânsız hale getirilmiştir. Söz konusu yönetmeliğin kütüphanelerde ne şekilde uygulanacağı konusuna açıklık getirmek amacıyla, Kütüphaneler Müdürlüğü ve Maliye Bakanlığı işbirliği ile 'Kütüphanelere Mahsus Ayniyat Talimatnamesi' hazırlanmıştır. (T.C. Maarif Vekaleti... 1956)

Cumhuriyet idaresinin 1923 yılında kuruluşundan sonra Türkiye'de, oluşturulması mecburi hale gelen Milli Kütüphane için, Almanya'da kütüphanecilik eğitimi gören ve daha sonra Maarif Vekaleti Neşriyat Müdürlüğü görevine getirilen Adnan Ötüken'in çabalarıyla gerekli çalışmalara 1946 yılında başlanmıştır (Ötüken 1979:4-5). Oldukça zorlu ve özverili çalışmalar sonucu 1948 yılında Milli Kütüphane açılmış, böylece nitelik itibarıyla ayrımları yapılamayan, milli, umumi, halk kütüphanesi kavramlarından biri, gerçek amacına uygun olarak işlevlendirilmiştir. Yine Ötüken'in gayretleriyle 1942 yılında Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi içinde bir kütüphanecilik kursu açılmış, bu kurs daha öncekiler gibi kesilmemiş, aksine 1954-55 öğretim yılında bölüm haline gelmiştir (Ötüken 1979:50-69). 1950 yılında da Milli Kütüphane Kanunu çıkarılmış ve böylece kuruluşu ve işleyişi kanunla belirlenmiş tek kütüphanemiz olma özelliğini kazanmıştır. (Milli Kütüphane... 1952:174-176)

1949 yılında Unesco Türkiye Milli Komisyonu kurulmuş ve bilgi sağlama hizmetleri için bu yolla uzmanlar getirilmiş, kütüphanelere teknik yardım sağlanmış ve kütüphanecilik eğitimi konusunda burslar verilmiştir. Bunun yanısıra kütüphanecilikle ilgili olarak temel kitaplar çevrilerek kullanımı sağlanmıştır. Unesco Türkiye Milli Komisyonunun çalışmaları sonucu oluşturulan raporlar incelendiğinde genel olarak, halk kütüphaneleri için örnek bir kütüphane oluşturulması, imar planlarında kütüphane kurumuna yer ayrılması, kütüphane kanununun çıkarılması, Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanununun hazırlanması gibi belirlenmelerin yapıldığı belirlenmektedir. Buna

karşın komisyon üyelerinin sık sık değişmesi, alınan kararların uygulamaya dönüştürülememesi, kütüphanecilere komisyonlarda gereğince yer verilmemesi, komisyonun bağlı olduğu Bakanlık ile bağlı olması gereken Bakanlığın farklı olması sonucu ortaya sorunlar çıkması gibi ülkenin genel politikasının bu komiteye de yansımaları hazırlanan raporların belge olmaktan öteye gitmediği ve halk kütüphanelerini de içerecek bir kütüphane sistemi oluşturulması konusunda Unesco'nun çalışmalarından yararlanılmadığı görülmektedir (Çapar 1987b:169-174). Türkiye'deki bu gelişmelere karşın, Unesco'nun halk kütüphaneleri üzerine bazı Afrika ve Asya ülkelerinde yaptığı çalışmalar ve buna bağlı olarak Gana, Doğu Nijerya ve Tanzanya gibi ülkelerde ortaya çıkan başarılı sonuçlar (Gardner 1971:24) gözönüne alındığında, Unesco çalışmalarından yararlanılmasının önemi de ortaya çıkmaktadır.

1951 yılı Aralık ayından 1952 Mart ayına kadar yeni bir rapor hazırlamak üzere ülkemizde bulunan ve daha sonra 'Türkiye Kütüphaneleri Geliştirme Programı' (İstanbul 1952) adlı kitabı yazan Dr. Lawrence S. Thompson, diğer raporlardan farklı olarak kütüphaneler için genel bir planın değil, kuvvetli bir programın hazırlanması gerektiğini vurgulamış, demokrasi savaşının ancak kütüphanelerle kazanılacağını belirtmiştir. Raporda öncelikle Milli Kütüphanenin sorunlarına öneriler getiren Thompson'un bu konudaki en önemli belirlemelerinden biri, Milli Kütüphaneyi üniversite öğrencilerinin ders çalışma salonu niteliğinden kurtarma gerekliliğidir (Thompson 1952:5). Bununla birlikte kütüphanecilik eğitiminin, yetişecek kütüphanecilerin statü ve ücret politikalarının önemine de değinilmiştir. Halk, çocuk ve okul kütüphanelerinin sorunlarına birlikte değinen Thompson, Avrupa'da en hızlı gelişen bu üç kütüphane türünün ülkemizde en az gelişmiş kütüphaneler olduğunu vurgulamış ve yeni neslin okuyan, düşünen bir nesil olarak yetişmesi sağlanamazsa, dünyanın en güçlü ordusuna da sahip olursa, demokrasiyi korumanın mümkün olmayacağını belirtmiştir. (Thompson 1952:16) Okul kütüphanelerini oluşturamayan bir ülkenin gerçek işlevlerini üstlenmiş umumi kütüphanelere sahip olamayacağını belirten uzman, umumi kütüphanelerle halk

kütüphaneleri arasında da ayırım yapmıştır. Buna göre umumi kütüphanelerin, sıradan halka hizmet veren kütüphaneler olmadığını, British Museum, Library of Congress, gibi kütüphanelere umumi kütüphane adı verildiğini belirtmiştir (Thompson 1952:19). Halk Kütüphaneleri hizmeti için kuvvetli bir programın Kütüphaneler Müdürlüğü tarafından geliştirilmesi gereğinin, kütüphanelerarası işbirliğinin hazırlanacak bir kanun çerçevesinde uygulamaya girmesinin gelişmekte olan ülkeler için öneminin vurgulandığı raporda 'Orta Öğretim Kütüphane'leri için ayrı bir bölüm bulunmaktadır (Thompson 1952:49-62). 1952 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulan rapor kütüphane sisteminin bir bütün olduğunu, kütüphane türlerinden birinin sistem içinde yer almadığı takdirde aksaklıkların çıkacağı ve bunun da toplumsal kalkınmayı doğrudan etkileyeceği konusunun vurgulanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Aynı yıl bir rapor hazırlayan Yaşar Karayalçın da, 1944-45 yıllarında halkevi kütüphanelerinin kitap ve okuyucu itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı genel kütüphanelerle boy ölçüştüğünü, plan ve eşgüdüm olmadığından genel kütüphanelerin amaçlarının belirlenemediğini, ayrı kütüphane türlerinin aynı amaçlara hizmet ettiğini, bu konuda kesin bir politikanın belirlenmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtirken, kütüphaneler konusunun bir halk eğitimi, halk kültürü, milli kültür konusu olduğunu, bunun için de gerek Milli Eğitim Bakanlığı, gerek üniversiteler ve gerekse bilimsel demeklerin destekleriyle büyük bir kongre yapılması ve sorunların burada tartışılması gerektiğini vurgulamaktadır (Karayalçın 1952:9,24-25). Bu durumu 1944-1945 yıllarına ait bir tabloda (Karayalçın 1952:6) istatistiksel olarak görmek gerekirse:

Tablo 2 : 1944-1945 yılları arası Genel Kütüphaneler, Halkevi Kütüphaneleri, Halk Odaları ve Halk Okuma Odaları Sayıları

	<i>Kütüphane</i>	<i>Kıtap</i>	<i>Okuyucu</i>	<i>Giderler (TL)</i>
Genel (Halk) Kütüphaneleri	82	658698	908952	215050
Halk Okuma Odaları	230	17657	39881	15165
Halkevi Kütüphaneleri	395	648408	1373672	141272
Halk Odaları	366	73681	485984	153541

Söz konusu rapordan iki yıl sonra Türkiye'nin bibliyografik sorunlarını tartışırken aynı düşüncelerini yeniden vurgulaması da, hazırlanan raporlara rağmen bu süre içinde hiç bir çalışma yapılmadığını göstermektedir.

Yalmanoğlu (1993:111)'na göre, halkevlerinin, halka açık kütüphaneler karşında bu denli başarılı olmaları üç önemli sebebe bağlanmaktadır. Bunlar, halkevlerine devlet desteği sağlanmış olması, yerel teşkilatlanma olması ve özerk olması şeklinde belirlenmiştir. Bununla beraber aynı dönemlerde eğitim ve kültür politikasını belirleyip oturtamayan, dolayısıyla da halka açık kütüphanelerin halkevlerine göre geri planda kalmasını önleyemeyen Maarif Vekaleti, bu dönem içindeki belirsizliği eğitim ve kültür faaliyetlerini ifade edecek olan ismine de yansıtmıştır. Bakanlık 1935-1961 yılları arasında beş defa isim değişikliğine uğramış, bundan sonraki dönemlerde ise görevleri de değişerek, başka Bakanlıklara bölünmüştür. İleriki bölümlerde daha kapsamlı olarak değinilecek olan bu tutum, eğitim ve kültür politikalarında tutarlılığın sağlanamamasının başlıca göstergesidir:

- . Maarif-i Umumiye Nezareti adı altında eğitimle ilgili ilk bakanlığın oluşması (1857)
- . Maarif Vekaleti adını alması (1920-1935)
- . Maarif Vekaleti adının Kültür Bakanlığı olarak değişmesi (1935-41)
- . Kültür Bakanlığı'nın tekrar Maarif Vekaleti adını alması (1941-46)
- . Maarif Vekaleti adının Milli Eğitim Bakanlığı olması (1946-1950)

- . Milli Eğitim Bakanlığının tekrar Maarif Vekaleti adını alması (1950-1960)
- . Maarif Vekaleti adının Milli Eğitim Bakanlığı olması (Mayıs 1960-) (Kantarcioğlu 1990:15-16 ; Yazıcı 1984:84-124).

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra gerçek bir doğuş yaşadığı belirtilen Türk Kütüphaneciliği 1949 yılında bir meslek derneğine sahip olmuş, söz konusu demek 1952 yılından bugüne değin düzenli olarak yayınlanan, kütüphaneciliğin tüm dallarında araştırmalara yer veren mesleki bir dergi çıkartmış ve uluslararası kütüphanecilik derneğine üye olmuştur (Baysal 1973:112). Ancak Demek, bu dönemde olduğu kadar ilkeri dönemlerde de gelişmiş ülkelerde karşılaştığımız kütüphane demekleri gibi etkin bir görev üstlenememiştir.

1950'li yıllarda da aynı tartışmaların sürdüğü, halk kütüphanesi kavramının, umumi kütüphane kavramından ayrılamadığı gözlenmektedir. 1950-1960 yılları arasında, Halkevlerinin ve o dönemki kırsal ve kentsel eğitimin öncüleri olan Millet Mekteplerinin ve Köy Enstitülerinin kapanmasıyla doğan boşluğu kapatılabilmek için Bakanlığa bağlı halka açık kütüphanelerin yeniden örgütlenmesi gereği ortaya çıkmıştır (Keseroğlu 1989:150). 1952 yılında çocuk kütüphaneleri yönetmeliği, 1959 yılında da okul kütüphaneleri yönetmeliği çıkararak kütüphane hizmetlerinin yasalarla belirlenmesi konusunda aşama kaydedilmiştir (Çocuk Kütüphaneleri ... 1952:201-207 ; Baysal 1973:106). Bu dönem içerisinde henüz bir halk kütüphanesi yönetmeliği dahi oluşturulamamışken, halk kütüphanelerinin bir parçası olan çocuk kütüphaneleri yönetmeliği 1952-1961 yılları arasında dört kez değiştirilmiştir (Çocuk Kütüphaneleri... 1955 ; Çocuk Kütüphaneleri... 1957:237-245 ; Çocuk Kitaplıkları... 1961). Söz konusu yönetmeliklerle birlikte 1953 yılında, CENTO Kütüphaneciliği Geliştirme Semineri Raporunda da halk kütüphanesinin başlıca görevi olarak belirtilen ödünç kitap verme işleminin gerçekleştirilebilmesi için Halk İare Servisi Yönetmeliği yayınlanmıştır (Kütüphaneler Halk... 1953). Yönetmelik, 1959, 1965 ve 1978 yıllarında değişikliklere

uğrayarak yeniden yayınlanmıştır (Kütüphaneler Halk... 1959 ; Kütüphanelerden Halka... 1965:283-286 ; Kütüphanelerden Halka... 1978:434).

Halk kütüphanesi hizmetinin yaygınlaştırılması açısından bir başka önemli gelişme de 1958 yılında 'Ürgüp Tahsinağa İlçe Halk Kütüphanesi' bünyesinde hizmete giren gezici kütüphane uygulamasıdır (Ersoy 1963:31-42). Binik hayvanları aracılığıyla yürütülen bu uygulama ile hizmetin köylere kadar ulaştırılması sağlanmıştır. İmkanlar doğrultusunda şekillenen bu uygulama, halk kütüphanelerinin tarihsel gelişimi içinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

IV. 3. 1960 VE SONRAKİ DÖNEM

IV. 3. 1. HALKA AÇIK KÜTÜPHANELERİN "HALK KÜTÜPHANESİ" ADIYLA YENİDEN OLUŞUMU VE GELİŞMELER

1960'la başlayan dönem tüm kamu görevlerinde planlama kavramını getirmesi açısından oldukça önemli bir dönemdir. 1961 Anayasası ile belirlenmiş olan bu dönemde ulusal kalkınmanın devlet tarafından hazırlanarak, kalkınma planları uyarınca düzenlenip yürütüleceği belirtilmiştir (Soysal ve Sağlam 1983:43). Buna bağlı olarak:

"Anayasa'nın 41. ve 129. maddeleri, iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmanın demokratik yollarla ve bir plana bağlanarak, bu plana göre gerçekleştirileceğine; 50. maddesi, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunacağına ve bu görevin de Devlete verildiğine amirdir." (Salgır 1973:96).

Eğitim ve kültür alanında çeşitli değişmelere öncü olan 1960 yılında gözlenen bir başka yenilik de Maarif Vekaleti içinde Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün oluşturulmasıdır. 1949 yılında ilk yaygın eğitim girişimi olan Millet Mekteplerinin, 1950 yılında da Halkevlerinin kapatılması sonucu ülke genelinde bu konuda ortaya çıkan

boşluğu doldurmak amacıyla, 1952 yılından beri 'Halk Eğitim Bürosu ve Halk Eğitim Demeği' adlarıyla örgütlenen ve bünyesinde 'Halk Okuma Odaları' açılan bu merkezler, 1960 yılında bakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak örgütlenmiştir (Sakaoğlu 1994:517-518). VII. Milli Eğitim Şurasına sunulan rapora göre:

"Halk Eğitimi, yurttaşların çalışma gücünü artırmak, yaşayış seviyesini yükseltmek, milli ve insani meziyetlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında veya yanında yapılan eğitim ve öğretim çalışmasıdır." (Yedinci Milli Eğitim... 1962:297).

Amacı halk kütüphanelerinin amaçlarıyla oldukça içiçe olan bu yeni kurum, halk kütüphaneleriyle işbirliği içinde çalışmamış, aynı zamanda halk kütüphanelerinin görevlerini üstlenerek gelişimlerine de engel olmuştur.

1960 yılı ile birlikte halk kütüphanelerinin örgütsel yapısında da değişiklikler yaşanmıştır. Adı 1950 yılından sonra Milli Eğitim Bakanlığı'ndan tekrar Maarif Vekaleti'ne dönüştürülen, 1960 mayısından sonra yeniden Milli Eğitim Bakanlığı haline getirilen, bakanlığa bağlı Kütüphaneler Müdürlüğü, 1960 yılında bir karamame ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü olmuştur. 1949 yılında kurulan Türk Kütüphaneciler Demeği de 1960'lı yılların başlarından itibaren yurt çapında örgütlenmeye başlamıştır (Ersoy 1993:19).

Planlı Kalkınma Dönemine hazırlık çalışmalarının ilki sayılabilecek Kütüphaneler Komitesi Raporu, Türk Kütüphanecilik tarihinde, gerek kütüphanelerin kalkınmadaki önemini belirlemesi bakımından, gerek halk ve umumi kütüphaneler arasındaki ayırımı yapması bakımından, gerekse de kütüphane hizmetine ilişkin sorunların bir bütün içinde ve ilk kez konu uzmanları tarafından saptanıp, çözüm aranması bakımından teorik olarak oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye kütüphanelerinin (milli, halk, umumi, okul) gelecek 10 yıllık plan ve programını hazırlamaktır (T.C. Milli Eğitim... 1961:6). Bu rapora göre Umumi Kütüphane:

"Kitap hazinelerine herhangi bir amaç gütmeden her çeşit ve her konuda kitap alan ve çevresine hiçbir ayrıntı göstermeden topyekun hitap ve hizmet eden kütüphanelerdir." (T.C. Milli Eğitim... 1961:18) Söz konusu kütüphanelerin o günkü faaliyetleri de şu şekilde belirlenmiştir: "müracaat kütüphanesi hizmeti görmek, mevcut koleksiyonlarından halkın kütüphanede faydalanmasını sağlamak, ilim adamlarının ve araştırmacıların faydalanmasını sağlamak, öğrencilere okuma ve ders çalışma imkanlarını sağlamak." (T.C. Milli Eğitim... 1961:19).

Bu belirlemeler doğrultusunda yeniden yapılandırılmaları gerektiği belirtilen umumi kütüphanelerin, bir kısmının Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olduğu, bir kısmının özel idarelere bağlı olduğu, bir kısmının da tesis, demek ve özel teşebbüslerce kurulduğu konusuna da değinilmiştir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı... 1961:20). Aynı rapora göre Halk Kütüphaneleri:

"Her yaşta, her seviyede okuyucunun çeşitli konulardaki fikir ürünlerinden ücretsiz olarak serbestçe istifade etmesini temin suretiyle bölgesinin kültürel, sosyal ve teknik kalkınmasını sağlayan müesseselerden biridir. Halk kütüphanesi, çevresinin her türü kültürel ve sosyal hizmet merkezlerinden biri olarak, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirme ve gerçek demokrasinin kurulması vazifesinde amacına erişebilmek için çevrenin kültürel ve sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına göre kitap, gazete, dergi koleksiyonları bulundurabileceği gibi görme ve işitme yoluyla eğitim araçlarından da faydalanır." Halk Kütüphaneleri, okul öncesi, okul çağı ve okul sonrası eğitim ve öğretimde olduğu gibi halk eğitimi çalışmalarının da daha verimli olmasını sağlar." (T.C. Milli Eğitim... 1961:22).

Kütüphaneler Komitesi Raporunun belirttiği bir başka önemli nokta da, halk kütüphanelerin örgütsel yapısının oluşumu ile ilgilidir. Buna göre halk kütüphaneleri, bölge halk kütüphaneleri, il halk kütüphaneleri olarak örgütlenecek, ilçe halk kütüphaneleri il halk kütüphanelerine bağlı olarak faaliyet gösterecek, her halk kütüphanesi hizmet vereceği bölgenin özelliklerine göre hedeflerini belirleyecektir. Gerekirse gezici kütüphane hizmeti verilebilecek, yeni bir halk kütüphanesi şubesi açılacaktır. Bu belirlemelere bağlı olarak, bölge ve il halk kütüphaneleri ile bunlara bağlı olarak çalışacak diğer halk kütüphanelerinin görevleri, personelin nitelik ve nicelikleri, yapılacak kütüphane binalarının nitelikleri ve tahmini maliyetleri 10 yıllık süreler için belirlenmiştir (T.C. Milli Eğitim... 1961:22-29). Oluşturulacak il ve ilçe halk

kütüphanelerine özel idare ve belediyelerin yardımlarının sağlanması, halkın ve çeşitli kurulların da buna teşvik edilmesi öngörülmüştür (T.C. Milli Eğitim... 1961:27). Bunun yanısıra 1950 yılından sonra bağımsız olarak gelişmeye başlayan çocuk kütüphanelerinin, Kütüphaneler Komitesi Raporu'na göre halk kütüphaneleriyle birleştirilmesi öngörülmüştür (T.C. Milli Eğitim... 1961:31).

Cumhuriyet tarihinin ilk Kütüphaneler Kanunu tasansı da bu raporla oluşturulmuştur. Halk kütüphaneleri, İstanbul Devlet Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesinin ayrı ayrı ele alındığı bu çalışma, kütüphaneleri oluşturan tüm unsurları ele alan ayrıntılı bir rapordur. Bu tasarıyla umumi kütüphanelerin, halk kütüphanesi şekline dönüştürülmesi ve bölge, il, ilçe halk kütüphaneleri olarak derecelendirilmesi önerilmiştir. Buna bağlı olarak 15 bölgede ve bu bölgelere bağlı belli illerde kurulması önerilen kütüphanelerin görevleri, personel ve bina ihtiyaçları belirtilmiştir.. (T.C. Milli Eğitim... 1961:30-35).

İlk, orta ve yüksek öğretim kütüphaneleri için de belirlemelerin yapıldığı, bir okul kütüphanesi yönetmeliğinin hazırlandığı, personel yetiştirme, kütüphanelerarası işbirliği konularının incelendiği raporda ele alınan önemli konulardan bir diğeri de, 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nda yapılması öngörülen değişikliklerin 'Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu' adı altında Meclise sunulmasıdır. Söz konusu değişikliğin nedeni, yürürlükte bulunan yasanın film, fotoğraf, plan, v.b. dokümanların derlenmesine imkân tanımaması olarak belirtilmiştir (T.C. Milli Eğitim... 1961:61). Bu gerekçeyle birlikte, derleme sayısını beşten yediye çıkararak, kurulacak bölge halk kütüphaneleri planlamasına da uygun olarak tüm Türkiye'nin derlemeden yararlanmasının sağlanması önerilmiş, buna göre de ayrıntılı bir örgütlenme modeli hazırlanmıştır (T.C. Milli Eğitim... 1961:62-72).

Kütüphanecilik uzmanları tarafından, oldukça kapsamlı olarak hazırlanan bu rapor gerçek anlamda bir 'Halk Kütüphanesi Sistemi' oluşması için ilk ciddi adım olarak değerlendirilebilir.

1961 yılında yayınlanan 'Kitap Kataloglama Kuralları', halk kütüphanelerimizin daha iyi hizmet anlayışı ve çağın gereklerini karşılayabilme gayretleri içinde geç kalmış standartlaşma çalışmalarından biridir. Kitap Kataloglama Kurallarının ardından, sınıflandırma sistemlerinde standartlaşmanın sağlanması için de 1962 yılında 'Dewey Onlu Sınıflama Sistemi'nin 15. basımının çevirisi (Dewey 1962) yayınlanmıştır (Ersoy 1966:37 ; Baysal 1973:106-107). Kütüphanelerde standartlaşmaya gidilmesi, gerek mesleğin herkes tarafından yapılamayacağına anlaşılmasını, gerek kullanıcılara daha sistematik ve standart hizmet verilmesini, gerekse de tüm dünyada uygulandığı şekliyle, kütüphanelerin artık ülke gelişimindeki yerlerini alması gerektiğini vurgulaması bakımından önem taşımaktadır.

1962 yılında Türkiye'de halk kütüphanelerinin amaçlarının ve buna bağlı olarak da işlevlerinin ortaya konmasını sağlamak amacıyla 'CENTO Kütüphaneciliği Geliştirme Semineri' yapılmıştır. Söz konusu seminerin sonucunda ortaya çıkan rapora göre halk kütüphanelerinin amaçları; bireylerin bilgi, buna bağlı olarak eğitim ve eğlenme maksatlarıyla serbestçe kitaplara ulaşmasını sağlamak, resmi eğitim kurumlarına destek olmak, ihtisas kütüphaneleriyle rekabete girebilmek, kültürel hedefleri içinde bireyler arasında ayırım yapmadan hizmet vermek, evlere ödünç kitap vermektir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için de yapılması zorunlu olan bazı işler belirlenmiştir. Bunlar da; kütüphaneler için bir kanun çıkarılması ve uygulanmasının zorunlu tutulması, halk kütüphanelerinin bağımsız bir hizmet statüsüne sahip olması, yalnızca gerekli durumlar için bir merkezi idare makamı bulunması, mümkünse halktan maddi yardım sağlanması, merkezi idarenin altında mahalli bir denetim ve bütçeye bağlı olması, öncelikle kent ve kasabalarda yeni halk kütüphaneleri oluşturulması, kütüphanenin yapılacağı alanın

boyutları ve yeri belirlenirken bölgenin coğrafi ve ulaşım durumu göz önüne alınmalıdır şeklinde özetlenebilir (Ankara CENTO... 1962:105-106).

1950'li yıllardan sonra tüm dünyada dokümantasyon merkezleri oluşturulmaya başlanmış, dokümantasyondan sonra enformasyon kavramı da literatürde yerini almıştır. Bu dönem içinde araştırmaları destekleyen, anında ve güncel bilgiyi sağlayan, değişen okuyucu tipine cevap verebilen çağdaş bilgi merkezlerine ihtiyaç doğmuştur. Bunun Türkiye'deki ilk örneği 1963 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan TÜBİTAK ve 1965 yılında bu kurum içinde gerçekleştirilen TÜRDOK olmuştur (Baysal 1973:108). Bilimin ve tekniğin ortaya koyduğu ve enformasyon çağının gerektirdiği bilgilere en kısa zamanda ve en doğru biçimde ulaşmayı amaçlayan bu tür dokümantasyon ve enformasyon merkezlerinin çoğalmaya başlaması, verilen hizmetlerin kalitesi ve hızı, değişen kullanıcı tipinin çağı yakalamadaki başarısını desteklemesi açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

Kültür işlerinin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılarak Kültür Bakanlığı altında örgütlenmesi gereği ve bu yolla da gelişmelerinin sağlanabileceği inancıyla yola çıkan dönemin sanatçı, edebiyatçı ve düşünürleri, 1960 yılıyla birlikte bu düşüncelerini hayata geçirebilmek için harekete geçmişler, çeşitli çalışmalar sonucu reddedilen dört girişimden sonra, Kültür Bakanlığının kurulmasını kabul ettirememekle birlikte, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk Kültür Müsteşarlığı'nı 1965 yılında kurduğunu başarmışlardır (Kongar 1978:8-10). Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün de bünyesinde yer aldığı ilk Kültür Müsteşarlığının oluşturulmasının halk kütüphaneleri açısından çok önemli olan bir başka özelliği de, kütüphanecilik eğitimi görmeleri için yurtdışına gönderilen birkaç kişiden biri olan Adnan Ötüken'in ilk Kültür Müsteşarı olarak atanmasıdır (Yazıcı 1984:202-203).

Halk kütüphanelerine ilişkin yönetmeliklerin artmaya başladığı bu dönemde 'Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği' yayımlanmıştır. Amacı kütüphanelerarası işbirliğini kolaylaştıracak bir kataloğun hazırlanması olan bu yönetmelik de, nitelik olarak kütüphanelerin durumlarının uygun olmaması nedeniyle uygulamada başarıya ulaşamamıştır (Kütüphanelerarası Basma... 1965:287-288).

1961 yılında planlı döneme geçişle birlikte oldukça umut verici olarak görünen uygulamaların, bu dönemde de başarı istikrarını sürdüren bir grafik izleyemediği yapılan uygulamalardan anlaşılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarlığı 1966 yılından geçerli olmak suretiyle, Bakanlığa bağlı tüm kütüphanelere gereken yayınların bir elden satın alınmasına karar vermiş, böylece kütüphaneciler merkezi sistemin ellerinden aldığı bağımsız yöneticilik isteklerini, kitap seçimi konusunda da kaybetmişlerdir (Ersoy 1966:37). Tek elden yapılmasının sakıncalı olduğu bu uygulamaya karşılık, aslında gerçek bir standartlaşma sağlanması gereken ve dolayısıyla da asıl tek elden yapılması gereken kataloglama ve sınıflama konusunda tam birliktelik sağlanamamış, her kütüphane kendi seçtiği sistemi uygulayarak, kullanımda ve kütüphanelerarası işbirliğinde, dolayısıyla bilgisayar uygulamalarına geçişte önemli problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bir standartlar mesleği olarak tanımlanan kütüphanecilik hizmetlerinin günümüzde dahi standartlaşması sağlanamamıştır.

Temeli 1920 yılında Maarif Vekaletine bağlı olarak kurulan Hars Dairesi'ne kadar inen Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, daha sonraları sırasıyla, Kütüphaneler Müfettişliği, Kütüphaneler Şube Müdürlüğü, Kütüphaneler Müdürlüğü ve en son olarak Kütüphaneler Genel Müdürlüğü adı altında Milli Eğitim Bakanlığı'na (Maarif Vekaleti) bağlı kalmıştır. 1935-1941 yıllarında Maarif Vekaleti'nin adı Atatürk tarafından Kültür Bakanlığı olarak değiştirilmiştir (Sönmez 1993:76-79 ; Bölge Sanat... 1935:531-532 ; Yazıcı 1984:200). Bu değişim kapsam olarak Bakanlıkta herhangi bir değişikliğe neden olmamış, yalnızca

ad değişikliği olarak kalmıştır. Gelişmiş ũlkelerde kũltũrle ilgili bakanlıklar oluşturulmasını takiben, ũlkemizde uzun zaman oluşturulması için tartişılan Kũltũr Bakanlığı 1971 yılı ortalarında 13897 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kanunla oluşturulmuş, (T.C. Resmi Gazete 1971:1) fakat bu sũre içinde Kũtũphaneler Genel Mũdũrlũęũ ve Basma Yazı ve Resimleri Derleme Mũdũrlũęũ Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kalmış, Milli Kũtũphane ise Kũltũr Bakanlığına bağlanmıştır (Sefercioğlu 1971:129). Bu gelişme ile kũtũphanelerin kũltũrel hizmetlerin içine alınmadığı dũřũncesi, olumsuz tepkilere neden olmuştur. Bununla birlikte, Kũltũr Bakanlığına bağlı olmaları gereği Unesco Tũrkiye Milli Komisyonu'nca da belirtilen halk ve ocuk Kũtũphanelerinin, Bakanlığın kũltũr politikası içinde okul kũtũphanesi olarak işlevlendirildiği açıkça ortaya çıkmaktadır (Sefercioğlu 1971:130). 1972 yılında Kũltũr Bakanlığı'nın kaldırılmasından sonra, Kũtũphaneler Genel Mũdũrlũęũ Kũltũr Mũsteřarlięi'na, Kũltũr Mũsteřarlięi da Başbakanlığa bağlanmış ve iki yıl boyunca bu Şekilde kalmıştır. 1974 yılında Kũltũr Bakanlığı'nın 15066 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kanunla, (T.C. Resmi Gazete 1974:1-2) yeniden Hũkũmette yer almasıyla Kũltũr Mũsteřarlięi ve dolayısıyla Halk Kũtũphaneleri, kũtũphanecilerin de yoğun istekleri doğrultusunda bu Bakanlığa bağlanmıştır. Bu dŕnem içinde, gerek Bakanlığın adının, gerekse ŕrgũtsel yapısının değişimi, dolayısıyla kişilere ve siyasi gŕrũřlerine bağlı olarak kũtũphane yŕnetim ve kararlarının etkileşimi, halk kũtũphaneleri konusunda istikrarlı politikalar ũretilmesini birebir etkilemiştir.

En son olarak Kũltũr Bakanlığının 1974 yılında, 15066 sayılı Resmi Gazetede ŕngŕrũldũęũ ũzere yeniden hũkũmette yer almasından sonra (T.C.Resmi Gazete 1974:1-2), Halk Kũtũphaneleriyle ilgili yŕnetmeliklerin hazırlanması, standartların oluşturulması için komisyonların toplanması, halk kũtũphanelerinin ũlke genelinde yaygınlaştırılması çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Bu dŕnemde Halk Kũtũphaneleri ile ilgili olarak yũrũrlũęe giren yŕnetmeliklerden biri de 'Kũltũr Bakanlığı Kitap ve Sũreli yayınları Seçme Kurulu Yŕnetmelięi'dir (Kũltũr Bakanlığı Kitap... 1975:3-4). Amacı Halk

Kütüphanelerine sağlanacak kitap ve süreli yayınların seçimindeki ilkeleri değerlendirecek olan kurulu belirlemek olan yönetmelik bu adıyla 1975-1981 yılları arasında -bazıları aynı yıl içinde- beş kez değişime uğramış ve 1981 yılında yayınlanan yönetmelikte, bazı değişikliklerle 1975 yılında yayınlanan yönetmeliğe geri dönüş olmuştur (Kültür Bakanlığı Kitap... 1975:13-14 ; Kültür Bakanlığı Kitap... 1978:7-8 ; Kültür Bakanlığı Kitap... 1978:9 ; Kültür Bakanlığı Kitap... 1981:24-26).

1977 yılı ortalarında Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ile birleşerek, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı haline getirilmiş fakat bu değişiklik sadece bir ad değişikliği olarak kalmış, örgütsel olarak herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. Söz konusu Bakanlık bir yıl süreyle bu isimde kalmış, 1978 yılının başında yeniden ayrı Bakanlıklar olarak hükümetteki yerlerini almışlardır (Kantarçioğlu 1990:21-22).

1978 yılında bir Kültür Yüksek Kurulu oluşturulmuş ve buna bağlı olarak da 'Kültür Yüksek Kurulu Yönetmeliği' yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğe göre söz konusu kurulun görevleri kısaca şöyle belirlenmiştir:

- . Ulusal kültür politikasının oluşturulması ve geliştirilmesi amacıyla; İlkeleri ve öncelikleri belirlemek, araştırmalar önermek,
- . Toplumdaki kültürel yaşamın gelişmesi ve desteklenmesi amacıyla; kültürel programları desteklemek, arttırmak ve yaygınlaşmasını sağlamak için ödüller vermek, milli kültürümüzle, yabancı kültürlerin etkileşimi için girişimlerde bulunmak, Kültür Bakanlığı'na ya da diğer kamu kuruluşlarına bağlı kültür kurumlarının işlerliklerini kazanmaları için geliştirme ve yeniden örgütlenme çalışmalarına girişmek, kültürel yaşamın özerkleşmesini sağlamak, bugüne kadar çıkartılamamış olan kanun, tüzük, yönetmelik gibi hukuki metinlerin hazırlanmasına yardımcı olmak (Kültür Yüksek... 1993:A-119).

Yönetmelikte belirlenmiş olan görevler halk kütüphaneleri açısından değerlendirildiğinde, büyük bir çoğunluğunun halk kütüphanelerine çağın gerekleri doğrultusunda işlerlik kazandırılmasıyla birebir ilgili olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilanından bu yana kültürel politikaların oluşturulamaması, buna bağlı olarak kültürel yaşamın işlerlik kazanamaması, ilgili makamların ve buna bağlı olarak yasal düzenlemelerin sürekli değişmesine veya sadece yeni adlar kazanmasına sebep olmuştur.

Halk kütüphaneleri ile ilgili olarak yayımlanmış yönetmeliklerden bir diğeri de 1979 yılında yayımlanan 'Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Uzman Personel Yönetmeliği'dir. Bu yönetmelikle, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü merkez ve taşra örgütünde meslek ve teknik dallarda çalıştırılacak personelin, başuzman, uzman, uzman yardımcısı ve uzman yardımcısı adayı olarak işe alınmaları ve ilerlemeleri yasal olarak belirlenmiştir (Kütüphaneler Genel... 1993:A-123).

Bu dönem içinde hazırlanan yönetmeliklerden bir diğeri de, ilk olarak 1965 yılında yayımlanan 'Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği'dir. 1981 yılında yayımlanan yönetmeliğin amacı, "Türkiye'de mevcut Halk Kütüphanelerinde bulunan basma kitapların Kütüphaneler arası ödünç verme işlerini yürütmektir." (Kütüphanelerarası... 1981:18). Derleme nüshaları dışında, evlere ödünç verilmesinde sakınca olmayan kitapları, ve bir araştırmaya temel olacak, kaynak niteliği taşıyan kitapları içeren yönetmelikle, okuyucu ülkenin neresinde olursa olsun, aradığı kitaba herhangi bir halk kütüphanesinde olması şartıyla, ulaşabilecektir (Kütüphanelerarası... 1981:18-19).

1981 yürürlüğe giren bir başka yönetmelik de, amacı "Halk Kütüphaneleri ile bunlara bağlı şube, bölüm ve servislerde görevli personelin görev ve sorumluluklarını düzenlemek" olan 'Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği'dir (Halk

Kütüphaneleri Görev ve... 1981:26). Söz konusu yönetmelikle, il halk kütüphanesi müdüründen uzmanlara, ilçe halk kütüphanesi müdüründen şeflere, memurlardan bahçivana kadar bir kütüphanede görev alabilecek tüm personelin işleri belirlenmiştir. Böylelikle hem halk kütüphanelerinde verilecek hizmetler tanımlanmış, hem de kurum içi iş bölümünde standartlaşma sağlanmıştır (Halk kütüphaneleri Görev ve... 1981:26-38).

Oluşturulan yönetmelikler içinde en önemlilerinden biri olmasına karşın en sık değişikliğe uğrayan ve değişen yönetimlerden en çok etkilenen yönetmelik 1981 yılında beşinci kez değişikliğe uğrayan, 'Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği'dir. Söz konusu yönetmeliğin amacı, Kültür Bakanlığı kuruluşları ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı kütüphanelerin koleksiyonlarını oluşturacak, kitap ve süreli yayınları seçecek ve böylece toplumun bilgi, görgü ve kültür seviyesini arttırarak toplum kalkınmasına yardımcı olacak, çağın gerektirdiği medeniyet seviyesini geliştirecek yayınları imkanlar çerçevesinde ilgili kuruluşlara kazandıracak, buna bağlı olarak da araştırmalara temel olacak eserlerin yazılmasını teşvik edecek ve ödüllendirecek 'Kurul'u seçmek ve çalışma esaslarını belirlemektir. Söz konusu kurul, Müsteşar veya onun görevlendireceği bir yetkili, Kütüphaneler Genel Müdürü, Milli Kütüphane Müdürü, Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanı, Milli Folklor ve Araştırma Dairesi Başkanı, Muhasebe Müdürü ve Bütçe Dairesi Başkanından oluşmaktadır (Kültür Bakanlığı Kitap... 1981:24).

Halk kütüphanelerinin bilgiyi depolayan ve ancak istendikçe yayın kuruluşları olmadığı, buna karşın gerek hizmet verdiği bölgede yaşayanları kütüphaneye çekmek ve bunu gereksinim haline getirmek, gerekse de bireylerin bilgi ve kültür seviyelerini değişik kültürel faaliyetlerle desteklemek amacıyla, 1981 yılında 'Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği' yayımlanmıştır. Bu yönetmelikle, Kütüphane Haftası, 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos gibi özel günlerle, bugünlerin dışında kalan mahalli

günlerinde yapılacak faaliyetler ve bu faaliyetlerin yapılabilmesi için gereken şartlar tanımlanmıştır (Kütüphanelerde Eğitici ve... 1981:23). Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliğinin bir maddesi 1984 yılında değişikliğe uğramış, 19 Mayıs sebebiyle yapılacak kültürel faaliyetler gençlik haftası düzenleme komitesinin kararına bırakılmıştır (Kütüphanelerde Eğitici ve... 1993:A-252).

1981 yılında, 1934 yılında 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gereğince yürütülen derleme işleri ile ilgili hükümleri hakkında 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği' yayımlanmıştır. Yönetmeliğin amacı:

"Türk Ulusunun kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat ürünlerinin, en etkin ve sağlıklı bir biçimde toplumun bilgi ve yararına sunulmasını ve ulusal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak üzere derlenmesini gerçekleştirmektir." (Basma Yazı ve... 1981:16).

Buna bağlı olarak Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Derleme Müdürlüğü, Derleme Büroları ve Derleme Servisleri oluşturulmuştur. Hali hazırda geçerliliğini sürdüren Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gereğince tüm ülkede yayınlanan yayınların bir kopyasının belli kütüphanelerde toplanması gereği, ülkemizde üretilen bilgilerin biraraya toplanması bakımından önemini korusa da, bu işlem yalnızca Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere üç büyük kent ile sınırlı kalmaktadır. 1934 yılında yürürlüğe giren, 1961 yılında 'Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu Tasarısı' adıyla yeniden düzenlenen ve yasallaşamayan tasarı, 1978-79 yılları arasında yeniden oluşturulmuş, 1980 yılında gözden geçirilmiştir. Tüm bu çabalarla birlikte yeni haliyle yasallaşması sağlanamamıştır (Çapar 1981:27).

Halk kütüphanelerinin işlevini kazanabilmesi, çağın ve demokrasinin gereği olan okuma özgürlüğünü karşılayabilmesi için oluşturulmaya çalışılan yönetmelikler de, gerçek anlamda bir kültür politikası olmadığı ve kültürel faaliyetler politik amaçlardan ayrılmadığı için yerine oturtulamamış, aynı belirsizlikler ilgili Bakanlığa da yansiyarak

1981 yılı sonlarında Kültür Bakanlığı, 17540 sayılı Resmi Gazetede yayımlandığı üzere kaldırılmış, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın adı Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak değiştirilmiştir (Bakanlık Kaldırılması... 1981:1). Buna bağlı olarak her iki Bakanlık da Kültür Müsteşarlığı ve Turizm Müsteşarlığı olmak üzere iki ayrı müsteşarlık altında örgütlenmişlerdir (Kantarcioglu 1990:22).

Kültür Bakanlığı'na bağlı kütüphanelerin Kültür ve Turizm Bakanlığı altında Kültür Müsteşarlığına bağlanmasını takiben, 1982 yılında 'Kütüphane Haftasını Kutlama Yönetmeliği' yayımlanmıştır. Yönetmeliğin amacı şu şekilde tanımlanmıştır:

"...Anayasa doğrultusunda kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmeye katkıda bulunan kütüphaneleri, vatandaşların yakından tanımalarını sağlayarak, daha çok yararlanmalarını temin gayesiyle kutlanan 'Kütüphane Haftası'nda yapılacak faaliyetleri belirlemektir". (Kütüphane Haftasını... 1993:A-269).

Buna bağlı olarak, her yıl Mart ayının son Pazartesi günü başlayan ve tüm halk kütüphanelerinde kutlanan haftada gerçekleştirilecek faaliyetler söz konusu yönetmelikle, merkezde ve taşrada olmak üzere belirlenmiştir (Kütüphane Haftasını... 1993:A-269-A-270).

1982 yılında, hala bir yasayla tanımlanmamış olan halk ve çocuk kütüphaneleri için bir yönetmelik yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmelik:

"...bütün vatandaşların bilgi edinmek, kendilerini yetiştirmek ve zamanlarını değerlendirmek için kitaplardan ve diğer bilgi kaynaklarından serbestçe, ücretsiz olarak yararlanmalarını sağlayacak halk ve çocuk kütüphanelerinin kuruluş, görev ve yükümlülüklerini düzenlemeyi amaçlar." (Halk ve Çocuk... 1982:22).

Halk ve çocuk kütüphaneleri yönetmeliği Resmi Gazetede yayımlanmadan önce Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayınlar Genel Müdürlüğü ile birleştirilerek Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü adı altında örgütlenmiştir (Kantarcioglu

1990:22-23). Bu yönetmelikle, il halk, ilçe halk, şube, çocuk, gezici kütüphanelerin ve Bakanlık tarafından gerekli görülen bölgelerde halk kütüphanesi bünyesinde oluşturulan bölge cilt atölyelerinin tanımları yapılmış ve görevleri belirlenmiştir. Kütüphanelerde verilecek hizmetler de yönetim hizmetleri, teknik hizmetler ve okuyucu hizmetleri olarak üçe ayrılmış ve gerek hizmetler, gerekse de hizmetleri gerçekleştirmede araç olarak kullanılacak malzemeler standartlaştırılmıştır (Halk ve Çocuk... 1982). 1984 yılında yönetmeliğin ödünç verme işleri kısmında bazı değişiklikler yapılmıştır (Halk ve Çocuk... 1993:A-289-A-290).

1982 yılında milli kültürün bir tanımını yapmak ve ülkedeki maddi ve manevi kültür öğeleri göz önünde bulundurularak bir kültür politikası oluşturmak amacıyla, I. Milli Kültür Şurası adı altında komisyonlar toplanmış ve her komisyon kendi alanı ile ilgili konuda geçerli olabilecek bir model oluşturmuştur. Bu çalışmanın başlangıcı olarak da UNESCO'nun milli kültür ve kültür politikası tarifleri esas olarak alınmıştır (I. Milli Kültür... 1983:90). Oluşturulan komisyonlardan biri halk kütüphanelerini de yakından ilgilendiren, kültür hizmetlerinin organizasyonunu içermektedir. İlgili komisyon, kültür hizmetlerinin öncelikle yalnızca 'Kültür Bakanlığı' adı altında oluşturulan Bakanlığa bağlı olmasını, tüm kültür hizmet ve faaliyetlerinin tek merkezden yürütülmesinin aksaklıklara yol açacağı gerekçesiyle, bazı hizmet ve faaliyetlerin özerk veya özel gönüllü organizasyonlar tarafından yürütülmesi gerektiğini, dolayısıyla 'Merkezden Yönetim' ve 'Yerinden Yönetim' ilkelerinin uyumlu ve dengeli birleşmesine dayalı bir model oluşturulmuştur (I. Milli Kültür... 1983:105).

1983 yılında, kamu hizmetlerinin düzenli, süratli, etkili, verimli ve ekonomik bir şekilde yürütülebilmesi için Bakanlıkların kurulması, teşkilat, görev ve yetkilerinin yeniden düzenlenmesi amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığının da yer aldığı bir 'Kanun Hükmünde Kararname' yayımlanmıştır (Kanun Hükmünde... 1983:1). Bu amaçtan da anlaşılacağı üzere kamu hizmetlerinin etkili ve verimli sonuçlarla yürütülememesi

devamlı yapılan değişikliklerle giderilmeye çalışılmış, gerek yönetimlerle doğru orantılı yapılan organizasyon değişimleri, gerekse yetki ve sorumluluklarda yapılan değişiklikler kamu hizmetlerinin diğer sektörlere oranla daha da geri kalmasına sebep olmuştur. Söz konusu karamameye göre görevleri yeniden belirlenen Kùltür ve Turizm Bakanlığı, 'Kùltür' ve 'Turizm' müsteşarlığı adı altında iki ayrı müsteşarlık olmaktan çıkarılarak yeniden organize edilmiştir. Buna göre esas konumuz olan halk kùtùphaneleri, Kùtùphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne bağlanmış ve görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- . Toplumunu oluşturan bireylerin kùtùphanelerden yararlanmasını sağlayacak önlemleri almak ve uygulamak,
- . Kùtùphanelerde uygulanacak standartları belirlemek ve hizmetin bunlara uygunluğunu denetlemek,
- . Yurtiçi ve yurtdişında basılmış okuyucuların yararlanabileceği her türlü yayını, Türk kùltürü ile ilgili yazma eser ve belgeleri temin etmek, kùtùphanelerin koleksiyonlarını zenginleştirmek,
- . Yazma eserlerin belirli merkezlerde toplanarak, okuyuculara sunulmasını ve gelecek nesillere aktarabilmek amacıyla bakım ve onarımlarının yapılmasını sağlamak,
- . Milli kùltürü tanıtacak yazılı belgeleri, fikir, sanat ve edebi eserleri hazırlatarak yayınlamak ve yayınlattmak,
- . Okuyucuların tarihi eserlere kolaylıkla ulaşmalarını ve onlardan yararlanmalarını sağlamak,
- . Kùltürün gelişmesine katkıda bulunacak eserlerin üretilmesini teşvik etmek ve desteklemek (Kanun Hükmünde... 1983:364-365).

1983 yılında, Bakanlığa bağlı kùtùphanelerde yapılacak teknik işlemlerin belirli standartlar çerçevesinde yürütülmesini amaçlayan bir yönerge oluşturulmuştur (Kùltür ve Turizm... 1993:C-5-C-26). Teknik işlemlerin, tüm halk kùtùphanelerinde standartlaştırılması bakımından büyük önem taşıyan uygulama, gerek kùtùphaneciler

açısından, gerekse de kullanıcılar açısından kolaylıklar getirmeye yönelik olarak düzenlenmiştir.

1955 yılında hazırlanan 'Kütüphanelere Mahsus Ayniyat Talimatnamesi'ne göre başlatılan, kütüphanecilerinin maaşlarından her ay %2'lik güvence parası kesilmesi uygulaması, 1986 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Duman 1995:219).

1987 yılıyla birlikte, halk kütüphaneleriyle ilgili çok önemli bir uygulama başlatılmıştır. Bu döneme kadar, ülkemizde halk kütüphanelerinin kitap alım ödeneği bütçenin, elektrik, yakacak, kırtasiye gibi cari giderler bölümüne dahil edilmekteydi. Bilgi üretmenin ve üretilen bilgiyi topluma ulaştırmanın ülke kalkınmasındaki rolünün ne denli kavranmadığını açıkça gözler önüne seren bu uygulama, 1987 yılında ödeneğin cari giderler bölümünden, köprü, baraj gibi yatırımlar bölümüne dahil edilmesiyle değiştirilmiştir (Duman 1995:223). Bu önemli uygulama ile, halk kütüphanelerinin kitap alım ödeneğinin iki-üç yıl içinde on katına çıktığı belirtilmektedir (Kütüphaneler ve... 1989:10).

1987-1988 döneminde, halk kütüphanesi hizmetinin devamlı olarak götürülemediği yerlerde de bireylerin okuma haklarını yerine getirebilmek amacıyla, 'Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği'nde de belirtildiği üzere (Halk ve Çocuk... 1993:A-292-A-293), ilk kez 'Belirli Gün Kütüphaneleri' oluşturulmuş, bir kısım bölgelere 'Geçici Koleksiyonlarla Hizmet Götürülmesi' uygulaması başlatılmış, imkanlar çerçevesinde Halk Kütüphanelerinin 'Gece Hizmete Açık Tutulması' faaliyetlerine geçilmiştir (Kütüphaneler ve... 1989:9 ; Duman 1995:224).

Kütüphanecilik bütün dünyada bir standartlar mesleği olarak uygulanmaktadır. Bu doğrultuda ülkemizde de halk kütüphanelerinin dengeli, planlı ve nitelikli bir şekilde yaygınlaştırılabilmesi, çağın gerekleri doğrultusunda yeniden işlerliklerinin

kazandırılabilmesi için, Bakanlığın kuruluş ve görevleri arasında yer alan "Kütüphanelerin uyması gereken standartları belirlemek ve bu standartlara uygun hizmet götürülmesi için gerekli tedbirleri almak" hükmü uyarınca bazı yeni düzenlemeler yapılması gerekli görülmüş ve halk kütüphaneleri ile ilgili sekiz komite oluşturulmuştur (Kütüphanelerde Yasal... 1988:3). Üç gün boyunca çalışan 8 komite iki ayrı grupta toplanmıştır. Buna göre komiteler,

***A- Kanun Taslakları**

1. Halk Kütüphaneleri Kanunu,
2. Kütüphanelerarası İşbirliği Kanunu,

B- Standartlar

1. Kitap (koleksiyon),
2. Personel ve İnsan Gücü Planlaması,
3. Kütüphane Malzemesi,
 - a) Tefriş-Donatım-İç Mimari,
 - b) Basılı Malzeme,
4. Bina ve Kütüphane Planlaması,
5. Bütçe" (Kütüphanelerde Yasal... 1988:12).

şeklinde sınıflandırılmıştır.

'Halk Kütüphaneleri Kanun Tasarısı'nda, kütüphanelerin kuruluş ve görevleri, kütüphanelerin oluşturulacağı arsalardan seçimi, binanın oluşturulması ve donanımı, kaynak yaratma programı ve yönetmelikler oluşturma zorunluluğu ile ilgili maddeler üzerinde çalışılmıştır. Hazırlanan 'Kütüphanelerarası İşbirliği Kanunu Tasarısı'nda da, idari hizmetlerde, teknik hizmetlerde ve okuyucu hizmetlerinde yapılması öngörülen işbirliği çalışmaları belirlenmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:19-28). Standartlarla ilgili olarak hazırlanan komite raporları da:

- . Kitap (Koleksiyon) Standartları Komitesi Raporu,
- . Personel ve İnsan Gücü Planlaması Komitesi Raporu,
- . Tefriş-Donatım-İç Mimari Standartlar Komitesi Raporu,
- . Basılı Malzeme Standartları Komitesi Raporu,
- . Bina ve Kütüphane Planlaması Komitesi Raporu,

. Halk Kütüphanelerinde Bütçe Standardı Komitesi Raporu şeklinde oluşturulmuştur (Kütüphanelerde Yasal... 1988:31-97).

Genel olarak tüm kütüphanelerin var olma nedeni olan bilgiyi içeren yayınların, halk kütüphanelerine sağlanma yollarını ve ilkelerini belirleyen ve yönetimlerde sık sık değiştirilen 'Yayın Seçme Yönetmeliği' 1988 yılında altıncı kez, adıyla birlikte değişikliğe uğramıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın... 1993). Yapılan bu değişiklikle ilk kez halk kütüphanelerine yayın seçme işlemine, halk kütüphanecileri de dahil edilmiş, buna karşın son karar yayın seçme kuruluna bırakılmıştır.

Ülkenin her bölgesinde aynı uygulamaların yapılması, dolayısıyla da hizmetlerin daha nitelikli olabilmesi amacıyla oluşturulan kütüphanecilik standartları yavaş yavaş Halk Kütüphanelerinde de uygulanmaya girmiştir. 1988 yılıyla birlikte kataloglama işlemlerinde 'Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları' kullanılmaya başlanmıştır (Duman 1995:220).

Yine 1988 yılında, Kültür Bakanlığı tarihinde ilk kez, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün Merkez Teşkilatı Görev ve Hizmet Kılavuzu hazırlanarak, yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile, genel müdürden şube müdürüne tüm yetki ve sorumluluklar belirlenmiştir. Kültür Bakanlığı genel müdürlükleri arasında ilk kez başlatılan bu uygulamayla, işbölümü yapılmış ve uygulamaya dönük şubeler oluşturulmuştur (Duman 1995:221).

1983 yılıyla birlikte 'Kültür ve Turizm Bakanlığı' adı altında teşkilat ve görevleri yeniden belirlenen Bakanlık, 1989 yılında yayınlanan 'Kanun Hükmünde Karamame' ile yeniden 'Kültür Bakanlığı' adı altında örgütlenmiştir (Kanun Hükmünde... 1989:1).

"Bu kanun hükmündeki karamamenin amacı, kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, kültür

konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve işbirliğinde bulunmak, tarihi ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek için Kültür Bakanlığı'nın kurulmasına, teşkilat ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir." (Kanun Hükmünde... 1989:1).

Bu amaç doğrultusunda Bakanlık yapısında yeniden değişiklikler olmuşsa da, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün görevlerinde herhangi bir değişiklik görülmemektedir (Kanun Hükmünde... 1989:3-4). Yeni karamame, yayımlanmasından 8 ay sonra değişikliğe uğramış, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü yeniden Kütüphaneler Genel Müdürlüğü adını almıştır (Kanun Hükmünde... 1989:3). Bu değişiklikle birlikte, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün görevlerine, 1983 yılında belirlenenlere ek olarak:

- . Yeni kütüphaneler kurulmasını önermek, kurulacak kütüphanelerin yönetimini ve uzmanlık gerektiren işlerini yürütmek,
- . Diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yönetilen kütüphanelerle birlikte, gerçek ve tüzel kişilerce kurulan halka açık kütüphanelerin idari, bilimsel ve teknik faaliyetlerinin düzenlenmesi ve geliştirilmesine yardımcı olmak ve rehberlik etmek ibareleri eklenmiş,
- . Buna karşın, kültürle ilgili yayın yapmak ve yayın yapmayı desteklemek ibaresi kaldırılmıştır (Kanun Hükmünde... 1989:4).

Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma çalışması kapsamında hazırlanan Kütüphanelerarası İşbirliği Komitesi raporunda öngörülen 'Danışma Kurulu' ile ilgili olarak çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda 1989 yılında, 'Türkiye Kütüphane ve Bilgi Merkezleri Hizmetleri Danışma Kurulunun Kurulması ile ilgili Yönerge Taslağı' oluşturulmuş ve bu kurul üyeleri ile toplantı yapılarak temel kararlar belirlenmiştir (Türkiye Kütüphane ve... 1989).

Halk kütüphanelerinin, Milli Eğitim Bakanlığı'dan ayrılarak Kültür Bakanlığı altında yönetilmesinden bu güne, ilgili bakanlığın ve genel müdürlüğün, geçirdiği tüm değişiklikleri birarada göreceğ olursak:

- . Kùltür Bakanlığının oluşumu. Kùtùphaneler Genel Mùdùrlùđünün Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması (1971-1972)
- . Kùltür Bakanlığının kaldırılması. Kùtùphaneler Genel Mùdùrlùđünün Kùltür Mùsteřarlıđına, Kùltür Mùsteřarlıđının da Başbakanlığa bağlanması (1972-1974)
- . Kùltür Bakanlığı oluşumu. Kùltür Mùsteřarlıđı ve dolayısıyla halk kùtùphanelerinin Kùltür Bakanlığı'na bağlanması (1974-1977)
- . Kùltür Bakanlığının Milli Eğitim Bakanlığı ile birleştirilerek Milli Eğitim ve Kùltür Bakanlığı adı altında toplanması (1977-1978)
- . Kùltür Bakanlığının yeniden bağımsız hale getirilmesi (1978-1981)
- . Kùltür Bakanlığının Turizm Bakanlığı ile birleştirilerek Kùltür ve Turizm Bakanlığı altında iki ayrı mùsteřarlık haline getirilmesi (1981-1983)
- . Kùltür ve Turizm Bakanlığı altında örgùtlenen iki ayrı mùsteřarlıkların kaldırılarak, yeniden genel mùdùrlüklerin oluşturulması. Kùtùphaneler Genel Mùdùrlùđünün Yayınlar Genel Mùdùrlùđü ile birleşerek Kùtùphaneler ve Yayınlar Genel Mùdùrlùđü adı altında toplanması (1983-1989)
- . Kùltür Bakanlığı Turizm Bakanlığı'ndan ayrılarak yeniden bağımsız bir bakanlık haline getirilmesi (Mart1989-Kasım 1989)
- . Kùltür Bakanlığı Kùtùphaneler ve Yayınlar Genel Mùdùrlùđünün yeniden Kùtùphaneler Genel Mùdùrlùđüne dònüřtürülmesi (Kasım 1989-)

1990 yılında, 'Kùltür Mùdùrlüklerinin Görev-Yetki, Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik' adıyla yeni bir düzenleme yapılmıştır:

"Bu Yönetmelik, Kùltür Mùdùrlükleri ile İl Sınırları içinde bu Mùdùrlüklere bağlı Mùzeler, Kùtùphaneler, Devlet Resim Heykel Mùzeleri, Devlet Gùzel Sanatlar Galerileri, Devlet Resim Heykel Mùze ve Galerileri, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Mùdùrlùđü ve Kùltür Merkezi Mùdùrlüklerinin faaliyetlerinin düzenle yürütülmesi için uygulanacak esasları kapsar." (Kùltür Mùdùrlüklerinin... 1993:A-485).

Kültür Bakanlığı teşkilat ve görevleri hakkındaki karamamenin 31'inci maddesine göre oluşturulan Kültür Müdürlükleri, yukarıda sayılan Müdürlüklerin faaliyetlerinin amacına uygun ve verimli şekilde yürütülmesini sağlayan yönetim ve denetim mercileridir. Buna göre görevleri de: Kültür faaliyetleriyle ilgili olanlar, İdari ve Mali işlerle ilgili olanlar, Koordinasyona ilişkin olanlar olmak üzere 3 başlık altında toplanmıştır. Söz konusu görevlerden Koordinasyona ilişkin olanlar, 1993 yılında eklenmiştir (Kültür Müdürlüklerinin... 1993:A-488 ; Kültür Müdürlüklerinin... 1990:3-6).

1990 yılında Türkiye'deki ilk örnekler olarak, İstanbul'da vakıf yoluyla iki kütüphane oluşturulmuş ve halkın kullanımına açılmıştır. Bunlar, İstanbul Kitaplığı ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'dir (Koç 1994b:175). 1980'li yılların başında iş çevrelerinin katkılarıyla oluşturulan ve belediye'ye bağlı olarak hizmet veren Atatürk Kitaplığı da 1988-1989 yıllarında Halk Kütüphanesi olarak düzenlenmiştir (Koç 1994b:175 ; Haseki 1990:48-58).

1992 yılında, okul öncesi çocuk, çocuk, gençlik ve yetişkin bölümlerinden oluşan 'Ömek Kütüphane' uygulaması başlatılmış ve bu çerçevede ilk olarak 'Or-An Sevgi Yılı Halk Kütüphanesi' hizmete açılmıştır. Bunu takiben de 1985 yılından beri hizmet vermekte olan 'Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi', imkânlar çerçevesinde 'Ömek Halk Kütüphanesi' olarak düzenlenmiştir. Aynı yıl TV, video, fotokopi makinası, bilgisayar gibi çağdaş araç-gereçlerin alımına da hız verilmiştir (Haberler... 1992:240-242). Uygulama, Antalya, İçel, Kırklareli gibi çeşitli bölgelerde de yaygınlaştırılmıştır (Sağlamtunç 1995:138). Ömek Kütüphane uygulamasıyla birlikte, Lions Klübü, Rotary Klübü, TKD, Unesco gibi kuruluşların da katkıları sağlanarak, merkezi İzmir'deki Atatürk Halk Kütüphanesinde olmak üzere görme özürlü okuyucular için özel koleksiyonlar oluşturulmuş, yine bu tür kuruluşların yardımlarıyla kütüphane dekorasyonlarına özen gösterilmiştir (Sağlamtunç 1995:246). 'Ömek Kütüphane' uygulaması içinde yer alan bir başka yenilik de, okuma alışkanlığının çok küçük yaşlarda başladığı gerçeğine

dayanarak oluşturulan 'Okul Öncesi Çocuk Bölümleri'dir. Bu uygulamayla birlikte koleksiyona da yenilikler getirilmiş, her yaş çocuk için uygun kitaplar, oyuncaklar, legolar, çizgi film kasetleri sağlanarak hem eğitici hem de eğlendirici etkinlikler düzenlenmeye başlamıştır (49. Cumhuriyet... 1993:64).

1992-93 yıllarında kütüphane koleksiyonlarının gelişmesini ve okuyucuların okuma özgürlüğünü büyük ölçüde engelleyen yasak yayınlar uygulaması kaldırılarak, demokrasinin doğal yapısı içinde oluşmuş -ya da oluşması gereken- Halk Kütüphanelerinin, bu özelliğine uygun olarak işletilmesi sağlanmıştır. Bu uygulamanın sonucunda 154.000 yasaklanmış yayın kitap depolarından çıkartılmış, Bakanlık tarafından daha önce bastırıldığı halde dağıtımı yapılmayan 1.200.000 kitabın dağıtımı yapılmış, güncel, çarpıcı, kamuoyunun gündeminde yer alan konularda kültürel etkinlikler düzenlenerek, halkın ilgisi çekilmeye çalışılmıştır (49. Cumhuriyet... 1993:7,64). Aynı yıllarda uygulamaya konan bir başka yenilik de personel niteliklerinin artırılmasına yöneliktir. Buna göre 1992-1993 yıllarında Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne sadece Kütüphanecilik Bölümlerinden mezun olanların katılabildiği sınavlarla eleman alınmıştır. (Sağlamtunç 1994:222-223)

1987-88 yıllarında başlatılan 'Geçici Koleksiyonlarla Hizmet Götürülmesi' uygulamasına dayanılarak, 1993 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Adalet Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı arasında protokol oluşturulmuş, buna bağlı olarak da yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, huzurevleri, cezaevleri ve çocuk islahahlerine halk kütüphanelerince koleksiyonlar iletilmiştir (49. Cumhuriyet... 1993:9).

Tip projelerin gelişmiş ülkelerde ekonomik ve kolay olması nedeniyle kullanıldığı ve tüm dünyaya yayıldığı dönemlerden beri, diğer tüm kamu kuruluşları gibi Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından üretilen tip projelere göre elde edilen kimliksiz, itici ve fonksiyonellikten uzak mekanlar içeren halk kütüphaneleri yapıları (Onat 1989:133-136),

1993 yılında kırsal bölgelerde, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün siparişi ile prefabrik yapım yöntemleriyle yaptırılmıştır. Daha kısa zamanda, daha ucuza maledilen prefabrik yapılar, Ankara-Mamak, İzmir-Buca-Tınaztepe halk kütüphaneleri yapılarının elde edilmesinde de kullanılmıştır. Mersin İl Halk Kütüphanesi gibi bazı kütüphane yapılarının da, başka amaçla yapılmış yapılardan dönüştürülerek elde edilmesi sağlanmıştır (Sağlamtuç 1995:247 ; Duman 1995:222).

Gerek Halk Kütüphaneciliği açısından, gerekse de ekonomik ve toplumsal olarak gelişmiş ülkelerde, bireylerin çocukluk çağlarından itibaren okumaya teşvik edildiği, en yoğun yaşanan merkezlerde ve mahalle aralarında halk kütüphanelerine yer verildiği ve toplumun büyük bir çoğunluğunun otobüs, tren istasyonları gibi beklemekle vakit geçirilen yerlerde oluşturulmuş kütüphanelerden yararlanarak, vakitlerini anlamlı hale getirdikleri her türlü kütüphanecilik literatüründe rastlayabileceğimiz bir uygulamadır. Bu doğrultuda 1993 yılı başında, ulaşım hizmetlerinde önemli bir potansiyele sahip olan Varan Turizm, Kültür Bakanlığı'nın da katkılarıyla, yarı yıl tatili boyunca seyahat edecek çocuklara hem hizmet vermek ve hem de yolculuk ederken geçecek zamanı bilgilendirerek değerlendirmek amacıyla 'Varan Çocuk Kütüphanesi' adı altında bir kütüphane oluşturmuştur (Sağlar 1992:125-126 ; Haberler 1993:70). Aynı dönemler içinde, yetişkinlerin okuma alışkanlığını desteklemek amacıyla Kültür Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışma da, Ankara, Manisa, Mersin, Diyarbakır gibi kentlerin tren garlarında kitap satış mağazaları açılmasıdır (49.Cumhuriyet... 1993:193).

Halk kütüphanesi binalarının kent merkezlerinde, merkezin en yoğun olarak kullanıldığı ve her semte ulaşımın en yakın olduğu bölgelerde yer alması, kütüphane yapılarının dikkat çekici bir özellik taşıması, kütüphanenin yerinin gerekli işaretlemelerle belirtilmesi, arabaların rahatlıkla park edebileceği bir otoparka sahip olması, kitap ve diğer kütüphane malzemesinin sağlığı açısından güneş ışınlarının ayarlanması ve bu sebeple binanın konumunun bu durum göz önünde bulundurularak belirlenmesi oldukça önem verilen özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk kütüphanelerinin işleviğini

diğer nitelikleriyle birlikte doğrudan etkileyen yer seçimi kriterlerinin uygulandığı gelişmiş ülkelerde, bireyler günlük yaşamlarının bir parçası olarak, dinlenmek, ödünç kitap veya bilgi almak, müzik dinlemek, özel bir konuyu araştırmak ya da günlük gazeteleri gözden geçirmek gibi çok çeşitli amaçlarla halk kütüphanelerini rahatlıkla kullanabilmektedirler. 1993 yılında bu anlayış doğrultusunda ülkemizde de 'İmar Kanunu Değişiklik Tasansı'na "toplular yerleşim yerlerinde Kültür Bakanlığı standartlarına uygun halk kütüphanesi yapma zorunluluğu getiren bir madde eklenmiştir." (Duman 1995:220). Bu da özellikle, kentsel gelişme ve kentsel tasarım süreçleri içinde oluşturulan yeni yerleşme bölgelerinde halk kütüphaneleri oluşturulması açısından ümit verici bir gelişmedir. Bu doğrultuda, Yerel Yönetimlerin de, temeli 1930 yılında dayanan 1580 sayılı kanuna göre (Aytaç 1994:17-18), bir maddesi kütüphane ve okuma salonları açmak olan kültür ve sanat görevleri (Dönmez 1994:479) gözönüne alınarak, yerel yönetimlerle işbirliği yapılmış ve hazır kütüphane binaları için arsa ve bina sağlanmıştır. 1992-1994 yılları arasında ilk defa belediyelerle yapılan işbirliği sonucunda 258 kütüphane açılmış ve maddi imkansızlıklar dolayısıyla halk kütüphanesi hizmeti sağlanamayan bölgelere hizmet götürülmüştür. (Sağlamtunç 1995:246) Kütüphane yapımına hız kazandırarak 'Her Gün Bir Kütüphane Açma Projesini' gerçekleştirebilmek ve bunun için rekabet ortamı yaratmak amacıyla yerel yöneticileri özendirmek ve desteklemek üzere bütçeye 'anahtar para' konulmuştur (Duman 1995: 222,224).

Yeni halk kütüphanesi binaları elde etmeyi desteklemek, özel kişi ve kuruluşları bu doğrultuda teşvik etmek amacıyla yapılan bir başka düzenleme de 1995 yılında 22301 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kanun değişikliğidir. Buna göre:

"3.6.1949 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 14üncü maddesinin 6 numaralı bendinin ikinci paragrafına'...ve spor tesisleri...' ifadesinden sonra gelmek üzere, '..., kütüphane, müze, sanat galerisi, kültür merkezi ve sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin sergilendiği tesisler...' ifadesi eklenmiştir." (5422 Sayılı Kurumlar... 1995:8).

Dolayısıyla bu tür kültürel yapılara yatırım yapmak isteyen girişimci kişilerin, bu yatırımlarını vergiden düşmeleri sağlanmıştır (Haberler 1995:206). Bu düzenlemeyle, maddi anlamda bir kâr getirisi olmadığı için çok az yatırım yapılan halk kütüphanesi oluşturma faaliyetinin yasalarla desteklenmesi ve teşvik edilmesi öngörülmüştür.

Halk kütüphanelerinde, hizmetlerde standartlaşmaya gidilmesi ve bunun yönetmeliklerle belirlenmesi çalışmalarının sonucu olarak getirilen Anglo-Amerikan Kataloglama Kurallarının ve Dewey Onlu Sınıflama Sisteminin kullanılması zorunluluğu, kütüphanecilik eğitimi görmüş kadronun azlığı dolayısıyla ciddi sorunlar doğurmuş, kütüphanelere gönderilen yeni yayınlar kataloglama ve sınıflama işlemlerine tabi tutulamadığı için raflara çıkartılamamışlardır. Bu sorunun en hızlı yoldan çözülmesi amacıyla 1994 yılında yeni bir çalışma başlatılmıştır. Buna göre, ilk aşamada merkezden satın alınan yayınların kataloglama, sınıflama ve katalog kartlarının üretilmesi işlemleri bilgisayar aracılığıyla, Genel Müdürlüğün uzman personelleri tarafından yine merkezden yapılarak Halk Kütüphanelerine gönderilecek ve öncelikle 1995 yılında satın alınan yayınların biran önce okuyucu kullanımına hazır hale gelmesi sağlanacaktır. Söz konusu çalışmanın ikinci aşamasında ise belirli kütüphanelerde gerekli donanım oluşturulduktan sonra bilgilerin, bilgisayarlar aracılığıyla merkezden bu kütüphanelere gönderileceği ve her kütüphanenin kendi bölgesindeki diğer kütüphaneler için katalog kartı üreteceği belirtilmiştir (Sağlamtunç 1995:248 ; Haberler 1995:356). Meslekten personelin yeni gelişmelerden haberdar edilmesi ve bu doğrultuda eğitilmesi amacıyla hizmetiçi eğitim seminerleri düzenlenmiş, yabancı dil eğitimi için gerekli girişimler yapılmış, kültürel işbirliği çerçevesinde kütüphaneciler belirli süreler için yurtdışına gönderilmiştir.

Tüm gelişimlerin bilgiye dayandığı ve bilginin ticari anlamda da sermaye haline geldiği günümüzde, toplumun gereksinimlerine cevap vermekten giderek uzaklaşan halk kütüphanelerinde uygulanmaya başlanan ya da tasarlanan yenilik ve gelişmeleri,

topluma duyurmak, halkla ilişkileri sağlayarak yeniden güven kazanmak amacıyla 1990'lı yıllardan sonra bazı çalışmalar yapılmıştır. Amacı kütüphaneciliği ve kütüphaneleri kamuoyuna tanıtmak olan 'Kütüphane Haftası'nın kutlandığı dönemde ilgi çekici sloganlar oluşturularak halk kütüphanelere davet edilmiş, bu davetler medyada geniş ölçüde yer almıştır. Kitap ve kütüphanelerle ilgili daha çok göze hitap eden afişler hazırlanarak herkesin görebileceği yerlere asılmış, halk kütüphanelerinde yıl boyunca düzenlenen toplantılar güncel konulardan seçilerek gerek halkın, gerekse de diğer bilim ve sanat dallarında özellikle halkın gündeminde olan kişilerin kütüphanelere çekilerek sorunlara ortak olması sağlanmıştır. Halk kütüphaneleri için ilk defa uygulanan bu tür atılımların sonucu olarak da, kadınları konu alan bir dergi tarafından verilen 'Yılın En Başarılı Kadınları Özel Ödülü' Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir (Haberler 1995:358).

Altıncı kez 1988 yılında adıyla birlikte değişikliğe uğrayan 'Yayın Seçme Yönetmeliği', 1995 yılında yeniden değişikliğe uğramıştır. 'Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği' adı altında Resmi Gazete'de yayımlanan yeni yönetmelikle, yayın inceleme komisyonlarının başkanlığı, Kültür ve Turizm Müdürlerinden alınarak İl Halk Kütüphanesi Müdürlerine verilmiştir (Kültür Bakanlığı Yayın... 1995:8-10).

1995 yılı sonlarında Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 4127 sayılı yazıları doğrultusunda henüz yürürlükte bulunan 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu' ile, 1978 yılında hazırlanan 'Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası' ve 1989 yılında hazırlanan 'Basılmış ve Çoğaltılmış Eserleri Derleme Kanunu' taslaklarını tartışmak üzere ilgili kuruluşların görüşlerine sunmuştur (Haberler 1995:470).

IV. 3. 2. KÜLTÜR MERKEZLERİNİN OLUŞUM NEDENLERİ VE HALK KÜTÜPHANESİ İŞLEVLERİNİ (MEKANSAL OLARAK) YÜKLENMESİ

1976 yılından beri, yönetim, işletme, kullanma ve benzeri işleri Kültür Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan ve Türk kültürünü gerek yurt içinde, gerek yurt dışında tanıtabilecek ve faaliyetlerini sergileyecek mekânlara ihtiyaç duyulmasıyla, tüm dünyadaki benzeri örneklerin de etkisiyle oluşturulan Kültür Merkezleri ile ilgili giderler önceleri genel yönetim ve destek hizmetleri içinde yer almış (1977-1979), daha sonra Atatürk Kültür Merkezi için ayrı, diğer kültür merkezleri için ayrı bölüm içinde yer almış (1980-1982), 1983'den itibaren ise kültür merkezleri hizmetleri adı altında toplanmıştır. (Bütçe Kanunları 1970-1995) 1976 yılında, 15575 sayılı Resmi Gazetede yayımlandığı üzere:

"6165 sayılı kanun ve eklerine göre Bayındırlık Bakanlığı'nca inşa ettirilen ve İstanbul Opera binası olarak anılan yapı, yeniden düzenlenen projelere göre bir Kültür Merkezi niteliği kazanmış olup Atatürk Kültür Merkezi olarak adlandırılmıştır". (Atatürk Kültür... 1976:8).

Amacı da: "...yurt içi ve uluslararası Sahne Sanatları ile Güzel Sanatları halk kitlelerine sunmak, yaymak ve tanıtmak..." olarak belirlenmiştir. (Atatürk Kültür... 1976:8) Bu yönetmeliğe göre, Atatürk Kültür Merkezi Müdürlüğü'nün işletilmesi, kullanılması ve yönetimi Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir (Atatürk Kültür... 1976:10). 1981 yılında Turizm Bakanlığı ile birleştirilmesinden sonra, 1983 yılında görevleri yeniden belirlenmiş olan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ana birim hizmetleri içinde Kültür Merkezleri Dairesi Başkanlığı da yer almış ve görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

"Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanununun 104 ncü maddesinde belirtilen esasları çerçevesinde Bakanlığa tahsis edilmiş ve edilecek tesis ve alanların, yönetim, işletme, kullanma, devir ve kiraya verilmesi işlemlerini yapmak,
İstanbul Atatürk Kültür Merkezi ve diğer il ve ilçelerdeki kültür merkezlerinin inşaa, onanm, yönetim, işletme ve diğer mali işlerini yürütmek,

. Bakanlık makamınca verilecek benzeri görevleri yapmak." (Kanun Hükümünde... 1983:366-367).

1989 yılında Kültür Bakanlığı adı altında yeniden organize edilerek gerek ana hizmet birimlerinde, gerekse görevlerinde bazı değişiklikler yapılan, Bakanlığa bağlı Kültür Merkezleri Dairesi Başkanlığının, görev belirlenmesinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır (Kanun Hükümünde... 1989:4).

Kültür Merkezlerini oluşturan yapıların bölümleri incelendiğinde; genelde galeri, müze, atelye, çalışma, toplantı ve gösteri salonları gibi çok amaçlı kullanılan salonlar, halk kütüphaneleri, ve benzeri mekanlardan oluştuğu ve gerek amaçları, gerekse de görevleri itibarıyla -genelde bir kültür ve eğitim faaliyeti olmanın dışında- halk kütüphanelerinden çok farklı bir kurum olduğu gözlenmektedir (Ankara Atatürk... 1993:C-27-C31 ; Atatürk Kültür... 1993:A-99-A-100).

Toplumların eğitsel ve kültürel gelişimine önemli katkılarda bulunabilecek en önemli araçlardan biri olan halk kütüphanelerinin, işlevlerinin çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi, kütüphanelerden yararlanma alışkanlığının -özellikle halk kütüphaneleri için- yok denecek boyutta olduğu ülkemizde halkın kütüphanelere çekilmesi için, kütüphanelerin birer 'kültür merkezi' gibi organize edilmesinin ne denli önemli ve kaçınılmaz olduğu araştırmamız kapsamı içinde belirlenmiştir. Ancak bu noktada, Kültür Merkezi kurumu ile halk kütüphanesi kurumu karıştırılmamalı, kültür merkezi işlevlerinin kütüphanelere yüklenmesi ve dolayısıyla böyle bir kuruma gerek olmadığı gibi bir yanlışlığa düşülmesinden önemle kaçınılmalıdır.

İlgili yönetmeliklerde de belirtildiği gibi Kültür Merkezlerinin amacı, ait oldukları ülkenin tüm sanatsal ve kültürel faaliyetlerini, yurt içinde ve yurt dışında sunarak tanıtmak ve yaymaktır. Mekanları da bu amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş ve

ilgilenenler için söz konusu sanatlarla ilgili bilgileri içeren bir de halk kütüphanesi eklenmiştir.

Halk kütüphanelerin amacı ise, toplumu oluşturan bireyler ile bilgi arasındaki boşluğu kapatarak, yaşı ve düzeyi ne olursa olsun toplumun kendini geliştirmesi için gereken araçları geliştirmek ve sağlamak, bu doğrultuda özellikle ilgi çeken güncel konularda topluma, doğru bilgileri en çabuk ve kolay yoldan sunmak, boş zamanların en olumlu biçimde değerlendirilmesini sağlamak ve gerek bilgilendirme ve özendirme, gerekse de halkı kütüphanelere çekme amacıyla kültürel hayatın temel merkezlerinden biri olmaktır. Halk kütüphaneleri de, kütüphanenin işlevlerini yerine getirebilecek ana mekanların yanısıra, düzenlenecek diğer kültürel faaliyetler için de gerekli bazı mekanlardan oluşmaktadır. Görüldüğü gibi halk kütüphanelerinde ana amaç, okur-yazarlık doğrultusunda bilgi edinme özgürlüğünü destekleyerek toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmaktır. Kültür Merkezlerinde ise ana amaç, sanatsal ve kültürel faaliyetleri tanıtarak ve destekleyerek toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmaktır. Bununla birlikte son yıllarda gelişmiş ülkelerdeki halk kütüphaneleri, konser salonları, gösteri salonları, diskotek, videotek, medyatek, sergi mekânları da içeren çok amaçlı mekânlar olarak şekillenmektedirler. Birer kamu yapısı olmakla birlikte, çağın mimari tarzını yansıtan, kentin en işlek bölgelerinde yer alan bu kurumların ana amacı yine bilgi edindirmektir (Kültür Yapıları... 1994:138-143 ; Jean-Pierre... 1990:8 ; Under the... 1993:94-101 ; Andrew... 1995:58-63).

Ülkemizde ise, 20 yıllık bir geçmişi olmasına rağmen, gerek Bakanlık tarafından oluşturulan projelerle, gerekse yarışma yoluyla elde edilen 'Kültür Merkezleri', yöneticilerin de konuya verdikleri önem çerçevesinde hızla tüm yurttan yaygınlaştırılmışlardır. İşlevsel olarak halk kütüphaneleriyle sürekli işbirliği içinde olması kaçınılmaz olan Kültür Merkezlerinin, imkânsızlıklar dolayısıyla ortaya çıkan mekânsal problemleri, bir kısım halk kütüphanelerinin geri plana atılmasına sebep olmuştur. Kültür

Merkezi bulunmayan bazı bölgelerde, daha önceden yapılmış olan halk kütüphaneleri, kullanılmayan mekanlara sahip olduğu gerekçesiyle Kültür Merkezine dönüştürülmüş, kütüphane kısmı da kültür merkezi binası içinde bir alt alan olarak tek mekana terkedilmiştir (49. Cumhuriyet... 1993:130-131 ; Sefercioğlu 1990:1-2).

V. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ TOPLUMSAL DEĞİŞMELERİ ETKİLEYEN POLİTİKALARIN HALK KÜTÜPHANELERİNE YANSIMASI

V. 1. GİRİŞ

Bölüm III'de incelenen ara kesitler doğrultusunda, toplumsal değişmelerin halk kütüphanelerine yansması şu tarihi çerçeveler kapsamında ele alınacaktır:

- * 1920-1950 Dönemi Cumhuriyetin İlanı, 1921 ve 1924 Anayasası, Tek Partili Dönem
- * 1950-1960 Dönemi Çok Partili Dönem, Demokratik Hayata Geçiş, Plansız Kalkınma Dönemi
- * 1960-1980 Dönemi 1960 İhtilali, 1961 Anayasası ve Planlı Kalkınma Dönemi
- * 1980-1995 Dönemi 1980 İhtilali, 1982 Anayasası, Kesintiye Uğrayan Demokrasi Sürecinin Yeniden Başlatılması

1920 yılından beri ülkemizde kültür politikalarının belirgin olarak, anayasalardan, kanun ve yönetmeliklerden, kalkınma planlarından, yıllık programlar ve icra planlarından ve hükümet programlarından belirlenebileceği (Kantarcıoğlu 1990:26) görüşü doğrultusunda, yukarıda saptanan dönemler içinde bu kaynaklardan konumuzla ilgili olarak belirlenen kısımlar incelenerek, yorumlanacaktır. Saptanan dönemler içinde kültür politikalarını belirlemek ve sonuçlarını görebilmek için sırasıyla, o döneme ait anayasanın ilgili bölümleri, konuyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili kanunlar, (1960'dan sonra) kalkınma planları-yıllık programlar-icra planları, hükümet programları, konuyla ilgili çıkmış ve hükümetlerle birlikte değişikliklere uğramış yönetmelik, yönerge ve benzeri hükümler, (1975'den sonra) Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne ait bütçeler ve ilgili dönemler içinde yapılması öngörülenlere karşın

gerçekleştirilen faaliyetler ortaya konarak, Türkiye'deki toplumsal değişmelerin halk kütüphanelerine yansması ve sonuçları belirlenmeye çalışılacaktır.

V. 2. 1920-1950 DÖNEMİ

Ülkemizde kütüphanelerin oluşumu için bir gereksinim doğması, halka açık kütüphanelerin yavaş yavaş görülmeye başladığı Osmanlılar Döneminde, gerek okur-yazar oranlarının çok düşük, eğitimin belirli bir kesime hitap eden bir düzeyde olması ve bu doğrultuda halka açık kütüphanelere ihtiyaç duyulmaması, gerekse de halkın gereksinimlerini dile getiremeyecek durumda olması gibi nedenlerle mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Osmanlılar döneminde izlenen eğitim sistemi de, demokratik yapının göstergesi olan, eğitimin ve düşünce özgürlüğünün, dolayısıyla da kalkınmanın desteklediği halka açık kütüphanelerin oluşumunu engelleyici yöndedir. Osmanlı medreselerinde 17. yüzyıla kadar sınırlı şekilde yürütülen tartışma serbestliği, 17. yüzyıldan sonra giderek yok olmuş ve hatta yasaklanarak, tartışmaya, düşünce özgürlüğüne, bilimsel araştırmalara dayanan dersler veren öğretmenler atılmıştır (Başgöz 1995:13). Daha sonraları yöneticilerin ve okur-yazar kişilerin kütüphane oluşumunun gereklerini belirttikleri raporlar doğrultusunda kütüphaneler oluşturulmuş ve zaman içinde halka açılmıştır. Ortada, bu kuruma gereksinim duyan herhangi bir grup ve sistem olmadığı için de, gelişmiş ülkelerde halka açık kütüphanelerin oluşumunda önemli yeri olan maddi ve manevi destekler kişisel girişimlerin dışına çıkamamıştır.

V. 2. 1. ANAYASA VE YASALAR

1920 yılında TBMM'nin açılmasını takiben yürürlüğe giren 1921 Anayasa'sında, eğitim, öğrenim, düşünce, bilimsel araştırma gibi temel, hak ve özgürlüklerin belirlenmemiş olması kültürel kurumların oluşmasını destekleyici özellik taşımamaktadır. Bununla birlikte 1924 anayasasında benimsenmiş olan, illerin özerk

yönetim birimleri olarak düzenlemesi ve bu doğrultuda eğitimin de içinde olduğu bazı hizmetlerin halk tarafından seçilen 'il şuraları' tarafından yürütülmesi fikri, diğer konuların yanısıra halk kütüphanelerinin yerel idare içinde örgütlenmesi ve gelişmesi için oldukça demokratik bir tutum olabilecek niteliktedir. Söz konusu madde savaş nedeniyle uygulanamamış, merkezi yönetim tüm devlet örgütlenmesini kapsadığı gibi Halk Kütüphaneleri örgütünü de kapsamıştır. Gittikçe her alanda yaygınlaşan merkezi yönetim tüm ağırlığı ve karmaşıklığı ile diğer alanları olduğu gibi halk kütüphaneleri sisteminin oluşumunu ve gelişimini engellemiştir. Halk katılımı olmadan hazırlanan ve onaylanan 1924 Anayasa'sında temel hak ve özgürlüklerin kapsamı içinde yer alan düşünce, konuşma, yayım gibi özgürlükler birer cümle olarak tanımlanmış, söz konusu özgürlüklerin korunmasına ilişkin belirlemelere yer verilmemiştir. Bu doğrultuda halkın, düşünce, okuma, bilimsel araştırma yapma gibi özgürlükleri ve bu özgürlüklerin gerçekleşmesi için gereken kurumların ortaya çıkmasına esas olacak ilkeler belirlenmemiştir. Milli eğitim politikası oluşturmanın devletin en önemli işlevleri arasında olduğu anayasayla belirlenmiş, tüm dünyada halk kütüphanelerinin oluşumuna temel olan halkçılık ilkesi de yine 1924 anayasası ile benimsenmiştir. Bu maddeyle, halka açık kütüphanelerin de içinde yer aldığı tüm eğitim ve kültür kurumları ve bu kurumların gerçekleştireceği hizmetler birarada, devlet tarafından oluşturulacak politikaya göre örgütlenmeye başlamışlardır. Anayasanın belirlediği ilkeler çerçevesinde, politikaların daha detaylı olarak belirlenmesi ve uygulanması için bazı kanunlar oluşturulmuştur.

1920-1950 döneminde, var olan tüm eğitim ve kültür kurumlarıyla birlikte kütüphaneleri de içine alan ilk kanun 'Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur (Tevhid-i Tedrisat... 1924). 1924 yılında yapılan ve eğitim-öğretim birliği anlamına gelen kanunla, tüm eğitim, kültür ve bilim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na (Maarif Vekaleti) bağlanmış, böylece eğitim ve kültür işlerinin devlet eliyle yürütülmesi yasallaştırılmıştır. 'Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, önce ilköğretim zorunlu ve parasız hale getirilmiş, daha sonra ise her kademedeki eğitim parasız hale getirilmiş, gelişmeleri ve

örgütlenmeleri için sık sık uzman görüşlerine yer verilen halka açık kütüphaneler de, zaman zaman görülen isim değişikliklerine rağmen Milli Eğitim Bakanlığı içinde örgütlenmelerini sürdürmüşlerdir. Milli Eğitim Bakanlığı içinde örgütlenen kütüphanelerin işlevleri belirlenememiş, araştırma, okul, halk, milli kütüphane işlevleri birarada düşünülmüştür. Bu da, halk kütüphanesi örgütünün oluşumunu ve işlevlerinin anlaşılmasını, dolayısıyla kurumun gelişimini engelleyen nedenler arasında yer almıştır.

1925 yılında Tekke, Zaviye ve Türbelerin kaldırılması ile ilgili olarak çıkarılan kanunu (Tekke ve... 1925) takiben, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kapsamına girmeyen tekke kütüphanelerinin koleksiyonları da, 1927 yılında çıkarılan kanunla halka açık kütüphanelere aktarılmıştır. Gerek, birer eğitim ve kültür kurumu kimliği kazanan kütüphanelerin devlet çatısı altında örgütlenmeye başlaması, gerek eğitimde birliğin kanunla belirlenerek zorunlu ve parasız hale getirilmesi ve halka inmesi, gerekse de kütüphane kaynaklarının halka açık merkezlerde toplanmaya başlaması, giderek devletten koparak kültürel kimliğini oluşturamamış, savaşla birlikte daha da fakirleşmiş olan halk için atılmış, oldukça önemli adımlardır. İnsanların göçebe yaşantıdan, yerleşik düzene geçmesi sonucu ortaya çıkan eğitim, okur-yazarlık kavramlarının gelişmesine bağlı olarak var olan kütüphane kurumu, Cumhuriyet Türkiye'sinin oluşumu ile birlikte ülkemizde de aynı sırayı takiben, ciddi anlamda önem verilmeye başlanılan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halkın okur-yazar olması ve buna bağlı olarak eğitimin ele alınacak ilk işlerin başında gelmesi kararını takiben çıkarılması kaçınılmaz olan ve halka açık kütüphanelerin gelişimini doğrudan etkileyen bir başka kanun da, latin harflerinden oluşan yeni alfabenin kabul edilmesiyle ilgili olan kanundur. Cumhuriyetin kabulüyle birlikte toplumsal yapıdaki değişimin gerektirdiği bir zorunluluk olarak ortaya çıkan 'Harf Devrimi' için önceleri, okuma-yazmayı güçleştireceği, yayın hayatını olumsuz etkileyeceği, geçmişten gelen kültür birikimiyle ilişkileri koparacağı ve ömrünün dört-beş

ayı geçmiyeceği yolunda ortaya atılan savlara karşın gelişmeler oldukça başarılı olmuştur. (Kocabaşoğlu 1991:113) 1928 yılında yürürlüğe giren Harf Devrimi ile birlikte okuma-yazma seferberliği başlatılmış, halk eğitimi konusunda girişimler yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yaygın eğitim uygulaması olan Millet Mektepleri, ilk kırsal eğitim uygulaması olan Köy Enstitüleri, ilk kültür merkezi uygulaması olan Halkevleri ve Halk Odaları da Harf Devrimini takiben ortaya çıkmışlardır. Bunun sonucu olarak 1928-1936 yılları arasında okuma-yazma bilenlerin sayısı 1 milyon kişiden, 2.5 milyon kişiye yükseltilmiş, Harf devrimi nedeniyle, eski alfabe ile okuma-yazma bilenlerin de yeniden okuma-yazma öğrenmeleri gerektiği göz önüne alınırsa, sekiz yıl gibi kısa bir sürede nüfusun 1/4'i okur-yazar hale getirilmiştir. İzlener bu politika ile, 1960 yılında tüm ülkenin okur-yazar olması hedeflenmiştir (Kocabaşoğlu 1991:114). Bu hedefe ulaşılamamasına rağmen, düşünölenlerin tersine oldukça başarılı işlere neden olan Harf Devrimi dolaylı olarak Milli Kütüphane kurma gereğini beraberinde getirmiş, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun oluşmasına neden olmuş, halk kütüphanelerinin amaçlarını belirginleştirmiştir. Tüm bunlarla birlikte okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında da artışlar olmuş, yayın hayatı canlanmış, tüm bu gelişmelere bağlı olarak halk kütüphanesi işlevlerini büyük ölçüde üstlenen Halkevlerinin oluşturulmasına karar verilmiştir.

1920-1950 döneminde, kütüphanelerle ilgili olarak çıkarılan bir başka kanun da 1934 yılında yürürlüğe giren Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'dur (Basma Yazı ve...1952). Kanunla ülkede basılan tüm yayınlar, zamanın şartları ve gelişmeler doğrultusunda, üç büyük kentte yer alan beş ayrı kütüphanede toplanmıştır. Kanuna göre verilmesi mecburi olarak belirlenen yayınlar şunlardır:

* Gazeteler, ajans tebliğleri, mecmualar, kitaplar, risaleler, tahsil tezleri, haritalar, atlaslar, tablolar, oyma baskılar (gravür), her çeşit resimler, sanat kıymetine haiz duvar ilanları, kılavuzlar, planlar, krokiler, destan ve şarkı mecmuaları, musiki notları, dans notları ve tiyatro piyesleri, cemiyet ve şirketlerce neşredilen raporlar, her çeşit kataloglar, takvimler, yıllıklar, yıllaçlar ve muhtıralar." (Basma Yazı ve... 1952:177).

Maarif Vekaleti tarafından gerekli görülen eserlerle, yurt dışından ithal edilen yayınlar da bu madde içine alınmıştır. Verilmesi zorunlu tutulan basma yazı ve resimleri, belirlenen müddetler içinde vermeyenler için de, elli liradan aşağı olmamak üzere para cezası belirlenmiştir (Basma Yazı ve... 1952:178). Fransızlardan alınarak uyarlanan derleme kanunu ile, ülkede çıkan tüm yayınların belli merkezlerde toplanarak, hem araştıncılara istedikleri konulara, yazarlara ve bilgilere ulaşma olanağı tanınmış, hem de her alanda ülke tarihinin gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmıştır. Bu kanun ile Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nın oluşumuna ve yayımlanmaya başlanmasına da zemin sağlanmıştır. Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk'ün merakı ve ileri görüşlülüğü sayesinde kazanılan derleme yasası ile, bugün 266 yıllık basım hayatına sahip bir toplumun, ancak 61 yıldır bastığı kitapları belli merkezlerde toplayarak, geçmişine sahip çıkmak mümkün olmuştur.

V. 2. 2. HÜKÜMET PROGRAMLARI

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM kurulup çalışmaya başladıktan sonra, bunun doğal bir sonucu olarak hükümetler kurulmuş ve her hükümet ülke kalkınması için saptadığı hedefleri ana çizgileriyle belirleyen programlar hazırlayarak, bunları yazılı hale getirmiştir. Bu yeni dönemde eğitim ve kültür konusunda politikalar oluşturulmasına önem verilmiştir. İlk hükümet programında eğitim ve kültür işleri, programın beşte birini oluşturmuş, 1920 yılında Milli Eğitim Bakanlığı içinde 'Kültür' (Hars) dairesi oluşturularak, eğitim ve kültür işlerinin devlet eliyle yürütüleceği belirlenmiştir. Atatürk' de, TBMM'nde yaptığı açılış konuşmasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın önem vermesi gereken işler arasında kütüphaneler oluşturulması gerektiğine değinmiştir (Salgır 1973: 94).

1950 yılında Çok Partili Döneme geçişe kadar oluşan hükümetlerin programlarını, bu programlarda belirlenmeye çalışılan eğitim ve kültür politikalarını, yapılması önerilen

kültürel faaliyetleri kronolojik sıra içinde incelersek:

3.5.1920 tarihli Fevzi Çakmak Başkanlığındaki İcra Heyeti Programı:

Türkiye Cumhuriyeti'nin bu ilk programında, gerek bireysel gelişmeyi, gerekse de toplumsal gelişmeyi sağlayabilmek amacıyla milli bir eğitim politikası oluşturmak, resmi eğitimi sağlayacak tüm okulları çağın gerekleri doğrultusunda düzenlemek ve programlarını oluşturmak, ülkenin coğrafi durumu, gelenekleri, tarihi gözönüne alınarak ders kitapları oluşturmak, dilimize ait bir büyük sözlük oluşturmak, tarih, edebiyat ve toplumbilimi konularını uzmanlara danışarak toparlamak, eski eserleri toparlayarak muhafaza etmek, gelişmiş ülkelerin fen bilimleri konularında yazılmış kitaplarını dilimize çevirmek ve bu gelişmelerle başlayarak, Milli Eğitimi çağdaş bir politika izleyerek oluşturmak, ilk hedefler olarak belirlenmiş ve kısa ve uzun vadede yapılması gereken işlerin aciliyeti belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:4 ; Kantarcıoğlu 1990:31). Programda, ilerde kütüphanelerin oluşması için de kaçınılmaz olan bir milli eğitim politikası oluşturulması gereğinin aciliyetinin üzerinde durulmasının yanısıra, Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişini ortaya koyan eserlerin toplanıp, muhafaza edilmesi ve yeni eserlerin oluşturulması gereği de, kütüphaneleri dolaylı olarak ilgilendiren bir başka konu olarak ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu ilk programında doğrudan kütüphane kavramını içine alan cümleler bulunmamaktadır.

24.1.1921 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Fevzi Çakmak Hükümeti Programı:

Hükümetin programı bulunmamaktadır (Hükümetler ve... 1988:6)

19.5.1921 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Fevzi Çakmak Hükümeti Programı:

Hükümetin programı bulunmamaktadır (Hükümetler ve... 1988:7 ; Kantarcıoğlu1990:31).

12.7.1922 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Hüseyin Rauf Bey Hükümeti

Programı:

Hükümetin programı bulunmamaktadır (Hükümetler ve... 1988:8 ; Kantarcıoğlu 1990:31).

14.8.1923 tarihli Fethi Okyar Hükümeti Programı:

Bu hükümetin programında genel bir eğitim politikası oluşturulmuş ve yapılacak işler bu politika çerçevesinde belirlenmiştir. Buna göre eğitim politikası, genel eğitim ve mesleki eğitim esaslarına dayandırılacaktır. Eğitim görevleri itibariyle, çocukların eğitimi, halkın eğitimi ve özel yeteneklerin eğitimi şeklinde sınıflandırılmış ve bu kategorilerde eğitimin hangi düzeyde, ne şekilde verileceği açıklanmıştır. Toplumun eğitimi için gerekli olan herşey sağlanacak ve eğitimde fırsat eşitliği oluşturulacaktır. Her kademedeki eğitim politikaları oluşturularak milli eğitimin çağdaşlaştırılması için yurt dışına bir heyet gönderilmiş, eğitim için gerekli olan aletlerin yurt içinde imal edilebilmesi için bir imalathane kurulması öngörülmüştür. Çalışkan ve yetenekli olduğu belirlenen öğrencilerin yüksek tahsilinin hükümet tarafından üstlenilmesi, ülke kalkınması için son derece önemli görülmüş, iki yıllık meslek okulları açılması da gerekli bulunmuştur. İlk öğrenimin zorunlu hale getirilmesi, okuma-yazma oranları çok düşük olan kadınların da eğitilmesi, üzerinde önemle durulan konular arasında yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın izleyeceği politikaları belirlemek ve geliştirmek amacıyla 'Heyet-i İlimiye' adı altında bir heyet oluşturulmuş, öğretmenliğin bir meslek haline getirilmesi için gerekli koşullar ortaya konmuştur. Tüm bu gelişmelerle birlikte bugünkü Kültür Bakanlığı'nın temelini oluşturan Hars Müdürlüğü de bu dönemde kurulmuş ve görevleri belirlenmiştir (Hükümetler ve... 1988:15-16 ; Kantarcıoğlu 1990:31-33). Kütüphanelerin oluşumunda çok önemli rol oynayan okur-yazarlık, eğitim ve kültür hizmetlerinin gelişimi için belirlenecek politikalar, bu programla ele alınmış, bu konularda yapılacak çalışmaların bilimsel olması için uygulamalar getirilmiş, eğitim ve kültür faaliyetlerinin birarada

örgütlenmesi ve yürütülmesi bir devlet politikası olarak benimsenmiştir. Kütüphane kavramı kelime olarak telaffuz edilmemişse de, gelecekteki Halk Kütüphanelerinin temelini oluşturacak önemli çerçeveler çizilmiştir.

29.10.1923 tarihli I. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Programda eğitim-kültür konularına yer verilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:23-24 ; Kantarcıoğlu 1990:33).

6.3.1924 tarihli II. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Hükümetin programı bulunmamaktadır (Hükümetler ve... 1988:25 ; Kantarcıoğlu 1990:33).

22.11.1924 tarihli II. Fethi Okyar Hükümeti Programı:

Ülke kalkınmasında yararlı bireyler yetiştirmenin, okur-yazarlığı artırmak ve halkın ilgisine cevap verebilmek için daha fazla öğretmen yetiştirmenin, okul programlarını ve bu doğrultuda eğitim politikalarını geliştirmenin hükümetin yapacağı ilk ve en önemli işlerden biri olacağı belirtilmekle beraber konuya çok yüzeysel olarak değinilmiştir (Hükümetler ve... 1988:29 ; Kantarcıoğlu 1990:33-34). Aynı yıl içinde oluşturulan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte, bu dönemdeki tüm hükümet programlarında, okur-yazarlığın artırılması ve eğitimin örgütlenmesi üzerinde durulmuştur. Bu da belirlenecek kütüphane politikalarının alt yapısını oluşturması bakımından çok önemlidir.

3.3.1925 tarihli III. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Ülkenin dış ülkelerle olumlu ilişkiler kurması, bayındırlık, ziraat, sağlık gibi işlerin önemi sebebiyle geliştirilmesi, verimliliğin ve düzenin sağlanması için maliyede, ticaretle, adliyede ve eğitimde devamlılık kaçınılmazdır denmiş ve bununla eğitimde de kurumsallaşmanın önemi vurgulanmıştır (Hükümetler ve... 1988:34 ; Kantarcıoğlu

1990:34). Cumhuriyet döneminin en önemli icraatlarından biri olan, Tevhid-i Tedrisat Kanununun yürürlüğe girmesini takiben hazırlanan bu program, oldukça kısa ve yüzeysel cümlelerden oluşmuş gibi görünmesine karşın, oluşturulacak politikaların devamlılığının ve politik görüşlerin değişiminden etkilenmesinin engellenmesi açısından çok önemli bir noktaya değinmektedir. Günümüzden tam 72 yıl önce programa alınmış bu önemli nokta sağlanamamış, genel olarak kültürel faaliyetlerin, özel olarak da birer kültür merkezi konumunda olması gereken Halk Kütüphanelerinin gelişememişliğinin başlıca nedeni olmuştur.

8.11.1928 tarihli IV. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Harf devriminin yapılmasıyla diğerlerine göre daha da önem kazanan bu programda, Türk harflerinin öğretilmesi için Millet Mekteplerinin kurulması, ülke çapında yaygınlaştırılarak, gerekli yerlerde iki ya da dörder aylık hızlı kursların açılması, işleri nedeniyle zamanı olmayanlar için gezici bir eğitim teşkilatı oluşturulması, statüsü ne olursa olsun devlet memurlarının okullarda görevlendirilmesi, Cumhurbaşkanının bu teşkilatta baş öğretmen olarak görevlendirilmesi öngörülmüş, bu doğrultuda bir yıl içinde bir kaç yüz bin kişinin okur-yazar olması hedeflenmiştir. İlk öğretim açısından o gün için belirlenen hedeflere, gelişmiş bölgelerde varıldığı, buna karşın gelişmemiş bölgelerde duraklamalar yaşandığı saptanmış, eğitim için 20 milyonu geçen bir bütçe ile birlikte eğitim yapıları oluşturulacağı ve eğitimin tüm ülkeye yayılacağı belirtilmiştir (Kantarcioglu 1990:34-35). Bu programda belirlenen somut hedeflerin (ilk yaygın eğitim uygulaması olan Millet Mekteplerinin oluşumu (1929) ve başarıyla uygulanması gibi) aynı yıllar içinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

27.9.1930 tarihli V. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Bir önceki hükümet programının devamı olan bu programda da belirlenen eğitim politikasının, az masrafla çok sonuç alma felsefesiyle devam ettirileceği belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:40 ; Kantarcioglu 1990:35). Bu dönemlerdeki programlardan da

anlaşılacağı üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte kültürel faaliyetlerin oluşturulmasının da ön koşulu olan eğitim faaliyetlerine çok önem verilmiş, buna karşın ülke ekonomisi bu faaliyetleri destekleyecek düzeye çıkarılamamıştır.

4.5.1931 tarihli VI. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Bu programda da hedefler ve imkanlar bir yıl önceki programla aynıdır (Hükümetler ve... 1988:45 ; Kantarcıoğlu 1990:35).

1.3.1935 tarihli VII. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Programda eğitimle ilgili konulara değinilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:49-50 ; Kantarcıoğlu 1990:35).

1.11.1937 tarihli I. Celal Bayar Hükümeti Programı:

Milli eğitim politikasının yanısıra bir milli kültür politikası oluşturulması, eğitimin genç kuşakların kültürel gelişmesi üzerindeki önemi ve bunun ülke kalkınması üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde ilk defa bu programla ele alınmıştır. Mecburi öğretimin ülke kalkınması için yeterli olmadığı, yeni yetişen kuşakların eğitimlerini mecburi eğitim sonrasında da devam ettirmelerinin özendirilmesi gerektiği, uzmanlaşmanın önemi ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bunların yanısıra, Ankara Üniversite'sinin kurulacağı, doğu bölgesinde bir kültür merkezi oluşturulacağı, tarih ve dil araştırmalarına devam edileceği, yurt dışında eleman yetiştirileceği ve yine yurt dışından danışmanlar getirileceği, Güzel Sanatlar Akademisi ile birlikte bir Milli Sahne oluşturulacağı, sporun ülke gelişimi içindeki önemli yeri dolayısıyla spor okulları kurulacağı da ilk defa bu programla ele alınmıştır. Söz konusu programda, toplumsal bütünlüğün sağlanmasının, maddi-manevi düzenin, refah, kültür seviyesinin yükselmesi için ne derece önemli rol oynadığına da değinilmiştir. (Hükümetler ve... 1988:78-81 ; Kantarcıoğlu 1990:35-38)

Bununla da demokratik düzen ile toplumsal ve kültürel değişme ve gelişme arasındaki birebir ilişkinin önemi vurgulanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yıla kadar hükümet programlarının eğitim alanında daha genel başlıklara değindiği, detaylara inerek doğrudan uygulamaya dönük belirlemeler yapılmadığı incelenen programlardan anlaşılmaktadır. Buna karşın, 1937 tarihli bu programda eğitimin ayrılmaz bir parçası olan kültürel faaliyetlere değinilmiş, ilk adım olarak bir kültür politikasının saptanması gereği ifade edilmiştir. Halk kütüphanelerini esasen doğrudan ilgilendiren yetişkin eğitimi ve bu eğitimin özendirilmesi için gereken işlerin yapılması gerektiği belirtilerek, kültürel düzeyin daha düşük olduğu Doğu Bölgesine bir kültür merkezi kurulması öngörülmüştür. Uzmanlaşmanın ve üniversiteler açmanın öneminin vurgulandığı bu programda da kütüphane kavramını içine alan bir cümleye rastlanmamaktadır.

1.11.1938 tarihli II. Celal Bayar Hükümeti Programı:

Bu programda da bir yıl önce belirlenen ilkeler çerçevesinde hedeflere ulaşmayı öngörmektedir (Hükümetler ve... 1988:86 ; Kantarcıoğlu 1990:38).

25.1.1939 tarihli I. Refik Saydam Hükümeti Programı:

Programda kültürün toplumsal kalkınmadaki yeri ve önemine değinilmiş, buna bağlı olarak gerek ilk öğrenimin, gerekse de yüksek öğrenimin geliştirileceği belirtilmiştir. Eğitim politikalarının ilk hedefinin, ruhça ve bedence sağlam, Cumhuriyete ve devrimlere sadık nesiller yetiştirmek olacağı söylenmiş, bununla beraber Ankara ve İstanbul Üniversiteleri ile diğer yüksek öğrenim okullarının kurulacağı, tarih ve dil devrimlerinin geliştirileceği vurgulanmıştır (Hükümetler ve... 1988:90 ; Kantarcıoğlu 1990:38-39). Genel olarak 1937 yılında çıkan hükümet programının hemen hemen aynısı olan bu programda kütüphanelerle doğrudan ilişkili bir politikaya değinilmemiştir.

3.4.1939 tarihli II. Refik Saydam Hükümeti Programı:

Bugüne kadar Cumhuriyet Halk Partisi tarafından belirlenen eğitim ve kültür politikalarının devam ettirileceği söylenen programda detaylara inilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:94 ; Kantarcıoğlu 1990:39).

9.7.1942 tarihli I. Şükrü Saracoğlu Hükümeti Programı:

Programda Cumhuriyetin kuruluşundan beri eğitim ve kültür politikalarıyla belirlenen hedeflerin bir çoğunun gerçekleştirildiği, bu doğrultuda ülkenin her geçen gün daha güçlenerek, halkın refaha kavuşacağı, köylülerin bilgi ile donatılacağı, üniversiteleri ve yüksek okulları dolduran gençlerin ve Köy Enstitülerine devam edenlerin çağdaş bir Türkiye için çalışmaya hazırlandığı belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:105-106 ; Kantarcıoğlu 1990:39-40). Genel olarak her programda vurgulanan eğitim ve kültür politikaları oluşturmanın öneminin yanısıra, hükümet programlarının çok soyut kaldığı gözlemlenmektedir.

9.3.1943 tarihli II. Şükrü Saracoğlu Hükümeti Programı:

1943 tarihli bu programda yapılması öngörülen işlerden çok eğitim ve kültür işlerine ayrılan bütçelerde ve öğrenci sayılarında görülen artışlar belirtilmiştir. Buna göre: 1933 yılında 10 milyon lira olan Milli Eğitimin bütçesi 43 milyon liraya çıkarılmış, ilk öğrenim öğrencilerinin sayıları on yıl içinde 525.000'den 970.000'e çıkarken, yüksek öğrenimde 7000'den 16.600'e, Güzel Sanatlar Akademisi'nde 157'den 547'ye, Köy Enstitüleri'nde dört yıl içinde 3000'den 12.000'e çıkmıştır (Hükümetler ve... 1988:113-114 ; Kantarcıoğlu 1990:40). Program bu dönemlerde eğitim ve kültür işlerine verilen önemin ve yapılan somut işlerin istatistiksel sonuçlarını görebilmek açısından önem taşımaktadır.

7.8.1946 tarihli Recep Peker Hükümeti Programı:

Bu programda da diğer programlarda olduğu gibi bugüne kadar belirlenen hedeflerin ve bu doğrultuda oluşturulan kurumların geliştirileceği, eğitimin tüm ülkede yaygınlaştırılacağı, ilköğrenimin yeterli sayılmayarak sürekli eğitimin özendirileceği, okumak isteyenlere devlet tarafından imkanlar sağlanacağı belirtilirken, bugüne kadarki programlarda ele alınmayan bazı önemli işlerin yapılacağı söylenmektedir. Bunlar, üniversitelerin verilmiş olan özerklik içinde geliştirilmesi, Devlet Opera ve Tiyatrosu'nun oluşturulması için kanun tasarısı hazırlanarak binasının yaptırılması, Güzel Sanatların çeşitli dallarında yeni kurumlar oluşturulması, Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü açılması ve Ankara'da bir Milli Kütüphane oluşturulması için gereken çalışmalara başlanırken, giderek artan okuyucu gereksinimlerini karşılamak için yeni kütüphaneler açılması ve var olanların da geliştirilmesi şeklindedir (Hükümetler ve... 1988:130-131 ; Kantarcıoğlu 1990:40-42). Söz konusu program, kütüphaneler konusuna genel de olsa değinen ilk program olma özelliğiyle önem taşımaktadır. Harf Devriminin yürürlüğe girmesi ve Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun kabulü ile ciddi olarak gündeme gelen Milli Kütüphane oluşturma işi de ilk kez bu programda ele alınmış, aynı yıl içinde Milli Kütüphane, gayri resmi de olmakla birlikte hizmete açılmıştır. Bununla birlikte programda yer alan bir başka önemli nokta da 1946 yılında üniversitelere tanınan özerklik kavramıdır. Bilim, kültür kurumlarının ve bu kurumlarla ilgili olarak alınacak kararların politik görüşlerden ve bu görüşlerin değişimlerinden etkilenmemeleri gereğinin, demokratik yapının temel şartlarından biri olduğu doğrultusunda üniversiteler için alınmış bu karar, demokratik yapının sürdürülmesi ve geliştirilmesi durumunda tüm bilim ve kültür kurumlarında uygulanacağı inancıyla çok büyük önem taşımaktadır.

10.9.1947 tarihli İ. Hasan Saka Hükümeti Programı:

Bu dönemde de Cumhuriyet Halk Partisi'nin belirlediği eğitim ve kültür politikalarının devam ettirileceği ve geliştirileceği belirtilirken yeni bir şey getirilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:141 ; Kantarcıoğlu 1990:42).

10.6.1948 tarihli II. Hasan Saka Hükümeti Programı:

Tek Partili Dönemin son programı niteliğini taşıyan bu programda ülke kalkınmasının ancak, halk iradesine dayanan bir idare ile mümkün olacağı, bunun için de eğitimde demokratik terbiyenin yerleşmesine önem verileceği belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:145 ; Kantarcıoğlu 1990:42). Söz konusu program, eğitim ve kültür alanlarında, gerçek anlamda gelişmiş bir toplum olabilmenin ilk koşulu olan demokrasinin, bir felsefe olarak benimsenmesi ve eğitim - kültür politikalarına yansıtılarak, devamlılığının sağlanması açısından kısa fakat oldukça önemli bir noktaya değinmektedir. Programların öngördüğü yıllar içinde yapılacak işlerin belirlenmesinden önce bu düşüncenin kavranması ve sindirilmesi kaçınılmaz olmalıdır.

16.1.1949 Tarihli Günaltay Hükümeti Programı:

Programda eğitimle ilgili konulara değinilmemiştir. (Hükümetler ve... 1988)

V. 2. 3. YÖNETMELİKLER

1920-1950 döneminde, kanunların günlük yaşama uyarlanabilmesi amacıyla hazırlanan yönetmeliklerden, doğrudan kütüphanelerle ilgili olarak pek fazla sayıda uygulamaya rastlanmamaktadır. 1927 yılında yürürlüğe giren Muhasebe-i Umumiye Kanunu (Muhasebei... 1927) doğrultusunda hazırlanan Ayniyat Talimatnamesi'yle (Ayniyat... 1938), amaç ve hedefleri yasal olarak düzenlenip, uygulanmamış olması nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen kütüphane kurumuna da bir takım yasal engeller getirmiştir. Dikkatli yapılmadığı takdirde insanların hayatlarını kaybetmeleriyle sonuçlanabilecek mesleklerde dahi bu tür cezai işlemlerin önemsenmediği düşünülürse, toplumsal kalkınmayı birebir etkileyecek bir kültürlendirme işine cezai uygulamalar getirilmesi, bu yolla kütüphanecilik mesleğinin ve kütüphanecilerin konumlarının daha da kötüleştirilmesi, kütüphanelerin toplumsal kalkınmadaki yerinin belirlenmesinde ve bu doğrultuda geliştirilmesinde oldukça olumsuz bir gelişmeye neden olmuştur. Bu

uygulama, halk kütüphanelerinin de içinde bulunduğu kültürel kurumların devlet eliyle yürütülmesinin olumsuz yansımalarından sadece biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1939 yılında yapılan eklemelerle, kütüphaneciyi bekçi, kütüphaneyi kitap deposu, kitabı da devletin demirbaş eşyası olarak yasallaştıran yönetmeliğin uzun yıllar geçerliliğini koruması 21. yüzyıla girmeye hazırlanan toplumumuzda eğitim ve kültür politikalarının neden hala gelişemediğinin açık bir göstergesidir.

V. 2. 4. UYGULAMALAR

Anayasa'nın ilgili kısımları, halka açık kütüphaneleri doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren kanunlar, dönemin hükümet programları ve ilgili olarak çıkarılmış yönetmelikler çerçevesinde, Bakanlığa bağlı ve halka açık kütüphanelerin gelişimini etkileyen uygulamaları değerlendirirsek;

1920 yılıyla birlikte TBMM Hükümeti'nin kuruluşunu takiben, hükümet programlarından da açıkça takib edilebildiği gibi eğitim ve kültür politikalarının oluşturularak sağlam bir alt yapı oluşturulmasına çok önem verilmiş ve ilk işlerden biri olarak Maarif Vekaleti içinde bir Hars Dairesi oluşturulmuş ve kütüphaneler de buraya bağlanmıştır. Bundan çok kısa bir süre sonra da, yine Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak Kütüphaneler Müfettişliği oluşturulmuş ve halka açık kütüphanelerin denetimi bu şekilde sağlanmıştır. Geride kalan idare biçiminin ve savaş yıllarının getirdiği zorlukların yanısıra, bambaşka bir yönetim biçimi ile yönetilecek yeni bir toplum yaratma ve onu, gerisinde kaldığı çağa uydurma çabaları içinde eğitim, kültür konularına, buna bağlı olarak da devlet eliyle yürütülmesi öngörülen kütüphanelere ilk iş olarak yer verilmesi ve uygulamaya geçilmesi, bu bakış açısının aynı hız ve ciddiyetle devam ettirilmesi halinde bugünkü halk kütüphanesi kurumunun gelişmiş ülkelerle boy ölçüşebilecek duruma gelebileceğinin bir göstergesidir. Adları birbirinden farklı olmasına karşın, işlevleri aynı olan halka açık kütüphanelerin, öğretimi birleştirme kanunu ile yasal olarak devlet malı

haline gelmesi ve devletin batılılaşma politikası içinde, gelişmiş ülkelerdeki örneklerin model olarak alınması düşüncesi ile halka açık olarak hizmet veren kültürel merkezler konusunda da hem yabancı uzmanlar getirilmiş, hem de bu konuda eğitim yapmak isteyenler yurt dışına gönderilmiş ve yapılan incelemeleri takiben, önerilerden oluşan raporlar hazırlanmıştır. Hars Dairesi Müdürü olarak görev yapan Hamit Zübeyr Koşay tarafından hazırlanan Rapor (Koşay 1960), hazırlananlar içinde en ayrıntılı ve ciddi olarak ele alınanlardan biridir. Bu da, zaman zaman öne sürüldüğü gibi, Batıdan alınan modellerin aynen uygulanarak, bir taklitçiliğe neden olduğu yolundaki iddialara karşın, alınan modellerin, uzman kişilerce incelenerek, ülke şartları içinde uygulanabilecek modeller yaratıldığını göstermektedir. İlk öğretimin zorunlu, zaman içinde tüm kademelerdeki eğitimin parasız hale getirilmesiyle bu konuya verilen önem belirginleşmiş, buna karşın günümüzde varlıklarını sürdüren halka açık kütüphaneler için bile geçerli olabilecek düzeyde hazırlanan bu raporlar raflarda kalmaktan öteye geçememiştir.

Halka açık kütüphaneleri yalnızca okul kütüphanesi işlevi görmekten kurtararak geliştirmek, topluma kültürel kimlik kazandırmak, halkın katılımını sağlayacak kültürel faaliyetlerle donatmak, okuma-yazma seferberliğini ve yetişkin eğitimini destekleyecek demokratik merkezler haline dönüştürmek için tüm gayretleri birleştirmek yerine, aynı işlevleri üstlenecek yeni merkezler oluşturma yoluna gidilmiştir. Amacı kültürel kimliğin kazanılması, hükümet uygulamalarının halka yayılması, halkın katılımını sağlayacak kültürel faaliyetler yapılması, eğitime yönelik kurslar açılması, yayın yapılması ve kütüphaneler açılması olarak özetlenebilen Türk Ocakları da, parti desteği ile kurulmuş yeni merkezlerden biri olmuştur. Adına 'Türk Ocakları Yasası' denmesine karşın, esasen bir yönetmelik çerçevesinde oluşturulan bu merkezler, bir süre sonra belirginleşerek kapatılmalarına sebep olan ideolojileri doğrultusunda kullanıcılara sınırlamalar getirmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çocuk kütüphanesi oluşturmak gibi olumlu çalışmaların yanısıra, yönetmelik ile siyasete karışmamaları gerektiği belirlenmiş olan

merkez, zaman içinde amaçlarını da yaptıkları siyaset çerçevesinde yönlendirerek saptırmış ve siyasete karışmaları gerekçesiyle kapatılmışlardır. Tamamen halkın eğitimi ve kültürlenmesi amacıyla kurulmuş olan bu merkezlerin kısa süren faaliyetleri ve kurumsallaşamamaları, kültürel faaliyetlerin hiç bir şekilde siyasi görüş farklılıklarına karıştırılmaması gereğinin kültür politikalarının temeli olduğunun somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte hükümet, Osmanlıların geriye bıraktığı iflas etmiş Türkiye ve yıllardır geri plana itilmesi nedeniyle kültürel ve toplumsal açılardan çok geri kalmış Türk Milleti kimliğini silmek ve yerine, gelişmiş ülkelerden aldığı maddi kültür öğeleriyle, kendine ait manevi kültür öğelerini biraraya getirerek bir kültürel kimlik oluşturmak zorunda olduğunun farkına varmış ve bunu ciddi anlamda ele almıştır. Gelişmiş ülkelerden alınan maddi kültür öğelerinin, halkın geri planda kalmış olması dolayısıyla daha da çok bağlandığı manevi kültür öğeleri ile uyumunun sağlanamadığı durumda, aydın kesim ile halkın arasındaki uçurumun daha da açılacağı, bunun da Türk milletinin kültürel gelişim ve dünyadaki yerini alma çabalarının sonu olacağı bilinci içinde öncelikle, yapılması kaçınılmaz olarak belirlenen devrimlerin halka tanıtılması ve halkın katılımının sağlanması yolunda girişimlerde bulunulmuş, okuma-yazma seferberliği ve halk eğitimi girişimleri örgütlenmiştir. Kültürel kimliğin oluşturulmasında, diğer tüm devrimlerle birlikte çok önemli bir yeri olan Harf Devriminin kabulü ve yaygınlaştırılması, gerek okur-yazarlık ve yaygın eğitimde, gerek basın ve yayın yaşamında, gerekse de kütüphanelerin oluşum ve gelişiminde çok önemli gelişmelere öncü olmuştur. Harf Devrimi ile başlayan bu gelişmeler, özellikle o dönemki genel kütüphanelerin yanısıra bugünkü anlamda halk kütüphanelerinin oluşması ihtiyacını doğurması açısından çok önemlidir (Kocabaşoğlu 1991:120). Türk Ocaklarının kapatılmasını takiben, yeni Türk harflerinin kabulü ile başlatılan eğitim seferberliğini destekleyerek halkla aydınları biraraya getirecek, anayasal ilke olarak da kabul edilen 'Halkçılık' ilkesi ve buna bağlı olarak gelişecek olan demokratik yapı doğrultusunda yeni

kültürel merkezlere gereksinim olduğu saptanmış ve Halkevleri oluşturulmuştur. Halkevleri, Türkiye'nin uygar ve çağdaş bir ülke olması çabalarında Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ile birlikte önemli görevler üstlenmiş kurumlardan biridir. Halkevleri dokuz şubesiyle birlikte bir bütün olarak düşünüldüğünde, 1932-1950 yılları arasında bugün için bile örnek olabilecek bir halk kütüphanesi hizmeti vermişler, halk ile aydınlar arasında bir köprü görevi üstlenmişlerdir (Alpay 1981:128).

Kültürel kimlik daha önce de tanımladığımız gibi,

"Bir insanın, yerel, bölgesel, ulusal topluluğuyla ve bu topluluğu belirleyen ahlaki ve estetik değerler ve dille kendiliğinden özdeşleşmesi, bu topluluğun tarihine, geleneklerine, törelerine ve yaşam tarzlarına sahip çıkma biçimi; ortak bir yazgıya katlanma, bu yazgıyı paylaşma ya da değiştirme duygusu; sürekli olarak kendi görüntüsünü yansıtan, eğitim yoluyla kişiliğini oluşturmasını ve çalışarak bu kişiliği geliştirmesini sağlayan kolektif bir ben'de yansılma biçimi" (Kültürel Gelişmenin...1990:27).

olduğuna ve bu kimliğin korunması ve geliştirilmesi için kültürel yaşama halkın her kesiminden kişilerin katılımının sağlanması, bir başka deyişle kültürel yaşamın demokratikleştirilmesi gerektiğine göre, Halkevi düşüncesinin kültürel kimliğin oluşturulmasındaki rolünün ne kadar temel bir nitelik taşıdığı da aksi hiçbir şekilde iddia edilemeyecek bir gerçektir.

"Cumhuriyet tarihimizin ilk dönemini oluşturan Halkevleri, beş bin civarındaki şubesi ile ülkenin hemen her yerinde örgütlenmeyi başarmış, yeni Cumhuriyet rejiminin topluma kök salan temellerinin oluşturulmasında önemli bir misyonun temsilciliğini yapmıştır." (Çeçen 1990:133).

Halkevlerinin oluşumunda etkili olan ve hedeflerinin temelini oluşturan düşünceleri incelediğimizde kültürel kimliğin tanımıyla birebir paralellik göstermektedir. Halkevleri genel olarak, bir millet olabilmek, halkı milli bir birlik altında toplayabilmek için, yaygınlaştırılacak eğitimi destekleyerek ve kurumsal eğitimin sonrasında da halk eğitimine devam etmek, halkın eğitim ve kültür faaliyetlerine katılımını sağlayarak kültür

düzenini arttırmak, halkı birarada tutmak ve birlikte çalışmak düşüncesinden yola çıkarak oluşturulmuşlardır. Toplumun ideolojilerinin (manevi kültür öğelerinin) çatıştığı, bununla birlikte kalkınabilmek için yeni teknolojilerin (maddi kültür öğelerinin) alınarak ülke şartlarına uyarlanmaya çalışıldığı bu zor dönemde, ideolojilerle teknolojilerin biraraya gelmemesi sonucu ortaya çıkan kültürel gecikme olgusuna düşmemesi görevi bu yeni kültür kurumlarına düşmüştür. Bu doğrultuda dil özleştirilmiş ve hemen arkasından da halkın okur-yazar olması ve eğitilmesi faaliyetlerine girilmiştir. Halkevleri dokuz şubesiyle birlikte, Türk dilini, tarihini korumak ve geliştirmek, resim, heykel, mimarlık gibi tüm güzel sanatları teşvik etmek, temsillerle tiyatro, film, bale, opera gibi kültürel faaliyetlere halkın ilgisini çekmek, sağlıklı düşünebilen ve yaşayabilen yeni nesiller hazırlamak için öncelikle sporu desteklemek, fakirlik, hastalık gibi sorunlarla uğraşan kesime yardım etmek, tarihi eserlerimize sahip çıkmak ve onları gelecek nesillere tanıtmak için korumak ve yediden yetmişe tüm yaşamları boyunca eğitime ve çalışmaya gerek olduğu inancını aşlamak için tüm ülkeye yayılmış çok amaçlı sosyal ve kültürel örgütlerdir ve model olarak hiçbir gelişmiş ülkeden alınmamışlardır.

Kültür tarihimizde benzeri bugüne değin oluşturulamamış olan bu kültürel örgütlenme, etkin olduğu 1932-50 yılları arasında hedeflerine ulaşamadığı, aksine halk ile aydınların arasını daha da çok açtığı konusunda olumsuz eleştirilere de rastlamak mümkündür. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte ekonomik şartların ağırlaşması ve buna bağlı olarak bürokrat kesimle halkın arasının açılması sonucu ortaya çıkan sorunların, somut düzeyde çözülememesi üzerine, ideolojik düzeyde çözülmesi yoluna gidilmiş ve buna bağlı olarak da Halkevi adı altında yeni örgütlenmelere ihtiyaç duyulmuştur (Çavdar 1983:879). Bu görüşe göre Halkevleri oluşumundan beri, yönetmeliklerinde yer almasına rağmen halk ile aydınları biraraya getirmesi, yani başarıya ulaşması mümkün olmayan örgütlenmelerdir. Çünkü gerçekte varolmayan bir toplum düzeni, bu örgütlenmelerle ideal planda varmış gibi gösterilmiştir. Buna bağlı olarak da Halkevlerinin faaliyetlerine katılanlar yine büyük bir çoğunlukla aydın kesim olmuş,

amaçlanan oranda halk katmanlarına inilememiştir. Özellikle dil çalışmaları aydın ve halk kesimi arasındaki uçurumu daha da arttırmış, her ne kadar Harf Devrimi okur-yazar oranlarında gerçek bir artış sağlamışsa da toplumsal yapıdaki çetin engeller dolayısıyla gelişme düzeyi daha ileri gidememiştir (Ortaylı 1983:1297). Bu karşıt görüşlere rağmen, tek bir siyasal partinin hüküm sürdüğü bu dönemin zor şartları gözönüne alınırsa Halkevleri, toplumsal değişme sürecinde kültürel kimliğin kazanılması, korunması ve geliştirilmesi çalışmalarında, kuruluş felsefesi, hedefleri ve örgütlenmesi açısından, kapatıldıkları dönemden bilgi çağı adını verdiğimiz bugünlere kadar bir eşi daha oluşturulamamış kültürel örgütlerdir. Faaliyetlerinin ve etkilerinin en yoğun olduğu dönemde kapatıldıkları ve kapatıldıklarında koleksiyonlarında bir milyondan fazla yayının bulunduğu da (Çeçen 1990:384) gözönünde bulundurularak, bu konudaki farklı yorumlar ve sonuçlar ne olursa olsun, Halkevleri Türk kültür tarihinde çok önemli görevler üstlenmiş bir kültür oluşumu olarak yer almaktadırlar. Faaliyetlerini geliştirmesine izin verilmediği için de hedeflerine ulaşıp ulaşmadığına karar vermek doğru olmayacaktır. Kültürel kimliğin oluşumunda birebir etkili olması amaçlanan bu kültür oluşumunun başarısına en büyük engel, siyasal bir partinin bir kolu olmasından kaynaklanmaktadır. Her türlü kültür faaliyetinin siyasetten ayrı tutulması, toplumsal bütünleşme için kültür faaliyetlerinin siyasete karışarak ayırıcı değil bütünleştirici nitelik taşıması gereğinden yola çıkarak, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar, kültürel kimliğin oluşturulmasında önemli roller üstlenen kültür kurumları içinde, kuruluş felsefesi doğrultusunda başarıya en yakın olarak değerlendirilebilen bu önemli kültür oluşumu da siyasi görüş farklılıklarından kaynaklanan sebeplerle kurumsallaşamamış ve yönetimin değişimiyle yok edilmişlerdir. Kütüphanelerin oluşturulmasında gereksinimin önkoşul olması ve gereksinim duyan grup tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmesi görüşüne karşın, tepeden inme bir kültür kurum olan Halkevlerinin kapatılması, hatta içerdiği bir kısım yayınların yok edilmesi geniş halk kitlelerinin ciddi bir tepki göstermesini engellemiştir. Bu da yıllarca baskı altında kalarak, devletin her şeyin en

iyisini yapacağı görüşüne inandırılmış kimliksiz bir toplumun olağan tepkisizliği olarak değerlendirilebilmektedir.

1920-1938 yılları arasında Türk kütüphaneciliğinde ve Türk kütüphanelerinde görülen uygulamaların incelendiği bir yorumda, Türkiye çapında kütüphanelerle ilgili olumlu bir gelişmeyi gerçekleştirecek ulusal bir plan olmadığı, böyle bir planın oluşmasını zorlayacak kullanıcı ve kütüphaneci kitlesi de olmadığı, başka bir deyişle kütüphane ihtiyacı duyulmadığı için, gerek araştırma kütüphanelerinin, gerekse umumi kütüphanelerin Cumhuriyetin kuruluşundan beri gelişme gösteremedikleri belirtilmiştir (Soysal 1987:40).

1932-1950 yılları arasında halkevlerinin hükümet desteği ile yükselen bir grafik çizmesi, kültürel kimliğin oluşumu için önemli bir gelişme olarak değerlendirilirken, diğer yandan eğitimle ilgili Bakanlığa bağlı olarak gelişmeye çalışan halka açık kütüphaneler olumsuz yönde etkilenmişler, başka bir deyişle kenara itilmişlerdir. Halkevlerine kuruluşlarından bir yıl sonra alınan Türkçe kitap sayısının, halka açık kütüphanelere alınan kitap sayısının yarısından fazla olduğu (Kocabaşoğlu 1991:119) örneği, bu durumu açıkça göstermektedir.

Tüm bu yorumlar Cumhuriyet dönemi kütüphaneciliğinde 1950'lere kadar hizmet vermeye dönük bir gelişme olmadığı fikrini desteklemektedir (Ersoy 1966:8). Üstelik çok partili döneme geçişle beraber demokratikleşme sürecinin de benimsenmeye başlaması beklenirken Halkevleri kapatılmış (1951), bir yıl sonra da yeniden Türk Ocakları açılmıştır (1952). Siyasetin içinde alet olan bu kültür merkezleri de amaçlarından tamamen şaşmışlar, bundan sonra da ne Türk Ocakları, ne de daha sonra yeniden açılan Halkevleri herhangi bir varlık gösterememişlerdir.

Hükümet programlarından da anlaşıldığı gibi eğitim ve kültür politikalarına ve bu politikalar doğrultusunda geliştirilecek faaliyetlere ilk iş olarak yer verilmiş ve programlarda belirlenen işlerin büyük çoğunluğu gerçekleştirilmiştir. Eğitimin halka indirilmesi uygulamaları içinde yer alan Millet Mektepleri, Köy Enstitüleri, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, üniversitelerin kurulması ve özerkleştirilmesi, Türk dilinin sadeleştirilmesi (Türk Dil Kurumu'nun oluşumu), Türk tarihinin araştırılması (Türk Tarih Kurumu'nun oluşumu), devletçilik kavramının ve uygulamalarının gündeme gelmesi, Milli Kütüphanenin kurulması, umumi kütüphanelerin çoğalması gibi uygulamalar, 1920-1950 yılları arasında gerçekleştirilen ve halka açık kütüphanelere gereksinimi doğuracak eğitim zeminini oluşturacak temel adımlar olmuşlardır.

Bir-iki cümle dışında hükümet programlarında yer almayan, Bakanlığa bağlı kütüphanelerde gerek işlevsel olarak, gerek mekansal, gerekse de örgütsel olarak çok başarılı uygulamalar gözlenememektedir. TBMM'nin oluşumu ile birlikte kurulan Hars Dairesine bağlı olan kütüphaneler için bir kısmı yerli, bir kısmı yabancı uzmanlar tarafından beş ayrı rapor hazırlanmıştır. Bu raporlar incelendiğinde genel olarak raporların, kütüphanelerin yetersiz ve dağınık olduğu, belli bir program içinde ele alınmadığı, koleksiyonlarının ihtiyaçları karşılamaktan ve halkı eğitmekten çok uzak olduğu, herhangi bir kültür ve kütüphane politikası olmadığı, kütüphane türlerinin ve işlevlerinin belirlenmesi gerektiği, bir halk kütüphanesi sistemi oluşturulması gerektiği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu raporların rafları doldurmaktan öteye gidemediği, günümüz halk kütüphanelerinin durumu incelendiğinde açıkça ortaya çıkmaktadır. Çünkü gerek alt yapıya yönelik olarak, gerekse üst yapıya yönelik olarak temel öneriler getiren 1920-1950 dönemi raporlarının ortak noktaları, aradan geçen 45-50 yıla rağmen günümüz halk kütüphaneleri için de geçerliliklerini korumalarıdır.

İşlevsel açıdan önemli gelişmeler kaydedemeyen halk kütüphaneleri, TBMM Hükümetinin kuruluşundan 6 yıl sonra, Hars Dairesi içinde ayrı bir Şube Müdürlüğü

olmuş, bu tarihten 3 yıl sonra da Müdürlük haline dönüşmüştür. Bu durum da 1920-1950 yıllarını kapsayan 30 yıllık dönem içinde, örgütsel açıdan oldukça yavaş bir gelişmedir. Hükümet tarafından desteklenen ve aynı işlevleri üstlenmiş olan Halkevleri, bir yandan halk kütüphanesi felsefesinin temelini oluştururken, diğer yandan da günümüz halk kütüphanelerinin gelişmemişliğinin nedenlerinden biri olmuşlardır. Buna karşın, tüm eğitim ve kültür kurumlarıyla beraber halka açık kütüphanelerin de bağlı bulunduğu Bakanlığın adı 3 kere değiştirilmiştir. Maarif Vekaleti'nin Kültür Bakanlığı adını alması dışında -dünyadaki benzeri gelişmeler incelendiğinde bunun ne kadar ileri görüşlü bir değişim olduğu anlaşılmaktadır-görülen ad değişiklikleri, değişik siyasi görüşlerin tercih ettikleri eski Türkçe, yeni Türkçe uygulamasının kurum ismine yansımaları göstermektedir. Verilen tüm öneme karşın oluşturulamayan eğitim, kültür politikaları ve bunun sonucu olarak faaliyetlerin giderek daha da kötüleşmesine karşın, değişen her hükümet ilk iş olarak Bakanlığın adını değiştirmiş, buna karşın sorunların derinlemesine inilmemiştir.

1920-1950 dönemi içinde halka açık kütüphanelerin mekansal olarak da olumlu bir değişim yaşadığına dair bir kaynağa rastlamak mümkün olmamıştır. Parmaksızoğlu (1964:36-37)'nin, devletin Cumhuriyet'in kuruluşundan tam 40 yıl sonra kütüphane binaları yapmayı kabul ettiğine dair saptaması, Altaban (1986:35-36)'ın 1923-1950 döneminde Ankara'daki kamu yapılarını gösteren makalesi bize, 1960'lı yıllara kadar mekansal olarak bir gelişim olmadığını kanıtlamaktadır. Buna karşın hükümet tarafından desteklenen gerek Türk Ocakları, gerekse de Halkevleri için kentin o zaman için en merkezi yerlerine, dönemin başarılı mimarlarına, yine dönemin mimari tarzını yansıtan ve kuruma verilen önemi yansıtan abide eserler yaptırılmış, Halkevleri için kullanılan tip projelerin mahsurları görülerek uygulamadan kaldırılmıştır. Tip proje uygulamasının, mimari açıdan önemi olmayan, özellik içermeyen basit ve yardımcı binalar için geçerli olabileceği, buna karşın resmi ve ulusal yapılar için uygulanmasının mümkün olmayacağı öne sürülmektedir (Sayar 1936:259). Gerek coğrafi, gerek iklimsel, gerekse

fiziksel olarak birbirinden çok büyük farklılıklar gösteren arsalar üzerine yapılacak binaların tek bir plana göre uygulanması ve sonuçta bu kurumun işleminin beklenmesi çağdaş düşünceden çok uzak bir durumdur. Bir dönem tüm dünyada yaygınlaşarak kullanılan tip proje uygulaması, yarardan çok zarar verdiği yapılan bilimsel araştırmalarla saptandıktan sonra, 1930'lu yılların ortalarında (Halkevleri için de, yakın yıllarda ve aynı görüş çerçevesinde tip proje uygulamasına son verilmiştir.) kaldırılmıştır. Tip proje uygulamasına tabi tutulan yapılara gereken önemin verilmemesi, proje işinde çalıştırılacak nitelikli elemanlar olmaması, tip proje uygulamasının gerek ekonomik açıdan, gerekse de mimari açıdan fayda sağladığına inanmak (Sayar 1936:260) gibi nedenlerle kullanılmaya başlanan bu uygulama, tip proje sayılarını arttırmak suretiyle geliştirilerek, tüm olumsuzluklarının saptandığı yıllardan tam 60 yıl sonra geçerliliğini korumaktadır. Günümüz Halk Kütüphanesi binalarının da, çeşitli mücadeleler sonucu değişik yöntemlerle elde edilen bir kaç dışında, büyük bir kısmının tip projelerle elde edildiği düşünülürse, bu ve daha sonraki dönemlerde de mekansal gelişimin boyutları da açıkça ortaya çıkacaktır.

Sonuç olarak, 1920-1950 döneminde Türkiye, Harf Devrimi, okuma-yazma seferberliği, Millet Mektepleri, Köy Enstitüleri, Halkevleri, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu, Milli Kütüphane gibi oluşumlarla birlikte, bu dönemde eğitimle uğraşanların yakıştırmaları doğrultusunda büyük bir okul gibi ele alınarak yeniden yapılandırılmıştır (Alpay 1994:4). Halka açık kültür merkezi olgusunu da içinde barındıran bu olumlu gelişmeler, 1950 yılında çok partili döneme geçişle birlikte sona ermiştir.

1920-1950 dönemi içinde Bakanlığa bağlı olarak işleyen halka açık kütüphane türleri için gerek işlevsel, gerek örgütsel, gerekse de mekansal olarak başarılı bir dönem olmadığı ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilan edildiği yılları izleyen bu dönemde görülen tüm olumlu gelişmeler, bunu izleyen dönemlerde politikaların yanlış

belirlenmesi, yönetimlerin kişilere bağımlı değişiklik göstermesi, bir önceki dönemde gerçekleştirilenlerin yok sayılması, yapılanların alt yapı oluşturmada hızlı sonuç verecek uygulamalara yönelik olması, eğitim ve kültürün toplumsal kalkınmadaki öneminin anlaşılabilmesi gibi her alanda karşımıza çıkan çok temel hatalarla yok edilmiştir.

V. 3. 1950-1960 DÖNEMİ

V. 3. 1. ANAYASA VE YASALAR

1950 yılıyla beraber, 30 yıl boyunca tek parti olarak iktidarda bulunan Halk Partisi seçimleri kaybederek Demokrat Parti iktidara gelmiş, böylece Türkiye Cumhuriyeti çok partili dönemle beraber yeni bir toplumsal değişme sürecine girmiştir. 1924 anayasasının 1960 yılına kadar geçerliliğini koruduğu bu dönemde de temel hak ve özgürlüklerde anayasal açıdan bir değişiklik olmamıştır.

Bu dönemde yürürlüğe giren en önemli kanun ise, 1946 yılında gayri resmi olarak hizmete giren ve 1948 yılında yeni binasına geçen 'Milli Kütüphanenin Kuruluş Kanunu'dur (1950). (Milli Kütüphane... 1952:174-176) Kütüphaneler içinde ilk ve tek olan bu Kanunla Milli Kütüphane, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ayrı bir müdürlük haline gelmiştir. Söz konusu kanunla amaç ve işlevleri belirlenen Milli Kütüphane, milli, umumi, şehir, ve benzeri isimlerle tanımlanan, buna karşın işlevleri aynı olan kütüphanelerden gerek tanım, gerekse de konum olarak farklılaşmıştır. Bu da, özellikle milli, umumi adlarıyla tanımlanan ve halka açık olan kütüphanelerin tanımlarının yapılarak, işlevlerinin belirlenmesi ve hizmetlerinin bu yönde organize edilmesi gereğini bir kez daha ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Harf Devrimi ve Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ile birlikte kurulması kaçınılmaz olan Milli Kütüphane, beraberinde ulusal bir bibliyografya hazırlanması gereğini getirmiş ve 1952 yılında

Bibliyografya Enstitüsü de Milli Kütüphane içinde kurulmuştur. (Raux 1952:120) Bu gecikmiş gelişmeler, bu yıllarda işlevsel olarak bir varlık gösterememiş olan halka açık kütüphaneleri doğrudan ilgilendirmiyormuş gibi görünmekle beraber, daha sonraki dönemlerde oluşan halk kütüphaneleri örgütü içinde yer alan kütüphanelerin derleme koleksiyonunun oluşması, kütüphanelerarası işbirliği için toplu kataloglar hazırlanması gibi önemli hizmetlerinin alt yapısını oluşturmaları bakımından ele alınmaktadır.

1956 yılında, 1934 tarihli Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nu güncelleştirmek amacıyla 'Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu' tasarısı oluşturulmuş, fakat çeşitli kereler Meclise sunulmasına karşın yürürlüğe girememiştir (Acaroğlu 1973:106). Üzerinde vakit ve emek harcanan diğer çalışmalar gibi bu tasarı da gerçekleştirilememiştir. Tüm ülkede basılan kitapların halka açık kütüphanelerde de kullanılmasını, Türkiye Bibliyografyası'nın hazırlanarak, buna bağlı olarak toplu kataloglar oluşturulmasını, kütüphanelerarası işbirliği ile sınırlı olan hizmetlerden ve kaynaklardan maksimum düzeyde yararlanılmasını sağlayacak olan bu düzenleme, başlı başına ülkenin kültürel düzeyini gösteren çok önemli bir göstergedir.

V. 3. 2. HÜKÜMET PROGRAMLARI

1950 yılıyla beraber, 30 yıldır iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi seçimleri kaybederek, Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Çok partili döneme geçişle beraber bu dönem, demokratik yaşamın da başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.

22.5.1950 tarihli I. Adnan Menderes Hükümeti Programı:

Programda, maddi kültür öğelerinin ne kadar ilerlemiş olursa olsun, manevi kültür öğeleri ile aynı paralelde gelişmesinin önemi vurgulanmış ve önceki iktidar döneminde bu yapılmadığı ve belirli bir plan dahilinde çalışılmadığı için, sürekli değişikliklere uğrayarak ilerleyemeyen eğitimin, demokratik yapı içinde ve bilimsel araştırma esasları

dahilinde belirtenecek bir plan çerçevesinde ilerileterek, yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:161-162 ; Kantarcıoğlu 1990:43). Kültürel faaliyetlerin ele alınmadığı program, ileri hedefleri belirlemek yerine, o güne kadar yapılmayanları ortaya koymak amacıyla hazırlanmış olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.

9.3.1951 tarihli II. Adnan Menderes Hükümeti Programı:

Tüm eğitim kademelerinde aynı eğitim politikasının uygulanacağını vurgulandığı programda, eğitimin kırsal kesime yaygınlaştırılacağı ve geri kalmış bölgelere öncelik verileceği belirtilmiştir. Doğuda bir üniversitenin kurulacağı belirtilen programda, bir önceki programda da olduğu gibi manevi kültür öğelerinin önemi vurgulanmış ve gençliğin öncelikle vatan ideali etrafında toplanması gereği belirlenmiştir (Hükümetler ve... 1988:176 ; Kantarcıoğlu 1990:43-44). Çok partili dönemin ikinci programında da kültür politikaları ve buna bağlı olarak kütüphanelerle ilgili hedeflere rastlanmamaktadır.

17.5.1954 tarihli III. Adnan Menderes Hükümeti Programı:

Maddi, manevi kültür öğeleri ile ilgili olarak aşağı yukarı aynı cümlelerin tekrar edildiği bu programda da, eğitim ve kültür politikaları ve faaliyetleriyle ilgili olarak somut bir belirleme yapılmamış, gelecek yıllarda eğitim konusunda önemli sonuçlar elde edileceği belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:197-198 ; Kantarcıoğlu 1990:44).

9.12.1955 tarihli IV. Adnan Menderes Hükümeti Programı:

Programda eğitim ve kültürle ilgili belirlemelere yer verilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:203-208 ; Kantarcıoğlu 1990:44).

25.11.1957 tarihli V. Adnan Menderes Hükümeti Programı:

Ülkedeki plansız gelişme ve buna bağlı olarak her alandaki gelişmelerin giderek kötüleşmesi gerekçesiyle yapılan, demokratik sürecin kesilmesine neden olan askeri

darbeden önceki bu son programda da eğitim ve kültür ile ilgili somut belirlemeler yapılmamış, yalnızca her türlü imkanlar kullanılarak gelişimin sağlanmasına çalışıldığı ifade edilmiştir (Hükümetler ve... 1988:218 ; Kantarcıoğlu 1990:45).

1950-1960 yılları arasındaki programların kültürel hedeflerin belirlenmesi bakımında oldukça zayıf olduğu, herhangi bir politikanın saptanmadığı, programların daha çok geçmiş dönemlerde yapılanları eleştirme maksadı güttüğü görülmekte, bunun da kültürel gelişim için yarardan çok zarar getireceği bugünkü sonuçlardan da anlaşılmaktadır.

V. 3. 3. YÖNETMELİKLER

Hükümet programlarında kütüphanelerle ilgili hiçbir belirlemenin yer olmadığı 1950-1960 dönemi, amaç ve işlevlerini belirleyen herhangi bir yasaya sahip olmamalarına rağmen, halka açık kütüphanelerde verilen hizmetlerle ilgili olarak yönetmeliklerin oluşturulmaya başlandığı bir dönemdir. "Yasa ve tüzük hükümlerini açıklamak ve bu hükümleri daha somut durumlara uygulamak üzere idari organlarca hazırlanan yazılı hukuk kuralı"³ olarak tanımlanan, başka bir deyişle yasaların uygulanmasını kolaylaştırmak üzere çıkartılan ve yasalara aykırı hükümler içermeyeceği belirtilen yönetmelikler, halka açık kütüphanelerde belirli bir yasaya dayandırılmadan hazırlanmışlardır. Bu yaklaşım da, hazırlanan yönetmeliklerin sürekli değişim gösteren yönetimlerle değişikliğe uğramasına ve ideolojilerin kütüphane hizmetlerine birebir yansımalarına neden olmuştur.

1952 yılında Türk Kütüphaneciliği, 1960 yılından sonra Halk Kütüphaneleri ile birleştirilmelerine karar verilen çocuk kütüphaneleri için hazırlanmış bir yönetmeliğe sahip olmuştur. Çocukların eğitiminin ve bu eğitimde çocuk kütüphanelerinin öneminin vurgulandığı genelde incelendiği zaman okul ve çocuk kütüphanelerinin işlevlerinin tam

³ 'Yönetmelik', Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, XXIV: 12599.

olarak ayrılamadığı anlaşılmaktadır. Yönetmelikte, dönemin Milli Eğitim Bakanı'na ait olan "her iki bin talebe için bir çocuk kütüphanesi açılması" (Genelgeler... 1952:201) cümlesi bunun açık bir örneğidir. "Öğretmen kütüphaneci" olarak adlandırılan öğretmenlerin idaresinde yönetilen çocuk kütüphanelerinin, elverişli ise okulların içinde açılması, açılıp kapanacağı zamanların okulların tatil olacağı zamanlara göre belirlenmesi ve kullanıcıların velilerinden oluşan danışman bir 'Kütüphane Aile Birliğinin' oluşturulması ve 'Okul Aile Birliği' yönetmelikleri dahilinde faaliyette bulunması ön görülmüştür. Yedi sayfalık yönetmelik içinde henüz ilkokula başlamamış çocuklara da hizmetler verileceği bir cümle ile belirtilmiştir. Bunlarla birlikte çocuk kütüphanelerinde yapılacak teknik işlemler belirlenmiş ve çocuk kütüphanelerine mahsus Dewey sisteminde tasnif cetveli oluşturulmuştur (Çocuk Kütüphaneleri... 1952:201-207). Kütüphane görevlisi olarak öğretmenlerin yer aldığı ve kuruma okul kütüphanesi işlevlerinin yüklendiği bu yönetmelik, 1955 ve 1957 yıllarında değişikliğe uğramıştır. 1955 yılında yapılan değişiklik, çocuk kütüphanelerinin idari olarak bağlı olduğu birimleri içerirken; 1957 yılında yapılan değişiklik verilen hizmetlere yöneliktir (Çocuk Kütüphaneleri... 1955 ; Çocuk Kütüphaneleri... 1957). 1957 yılında yapılan değişiklikle çocuk kütüphanelerinin açık olacağı saatler genişletilmiş, buna karşın ödünç verilecek kitaplara bazı sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalar incelendiğinde geriye, ödünç verilecek ve yarar sağlayacak kitap kalıp kalmadığı konusunda şüphe uyanmaktadır:

"Her türlü ansiklopediler, sözlükler ve müracaat kitapları,
Piyasada mevcudu tükenmiş kitaplar,
Kütüphanede okunmak üzere sık sık aranan kitaplar,
Fiatı, cildi masrafı da dahil, 5 lirayı geçen kitaplar,
Cildi bozuk ve tamire muhtaç kitaplar iare verilmez." (Çocuk
Kütüphaneleri...1957:237).

Bununla birlikte ödünç verme işlemleri de detaylı olarak tarif edilmiştir. 1957 yılında değişikliğe uğrayan bu yönetmelikte de çocuk kütüphanelerinin okulu tamamlayıcı kurumlar olduğuna değinilmiş, ödünç verme için detaylı olarak tarif edilen kart ve benzeri uygulamalar şekillerle gösterilmiştir (Çocuk Kütüphaneleri...1957:243-245). İlk

yayımlandığı yıldan itibaren beş yıl içinde üç kez değişikliğe uğrayan yönetmelikte hizmetlere ve kütüphanecilere yönelik olumlu bir gelişme olmamakla birlikte, ödünç verme şartlarına getirilen kısıtlamalar, çocukların okuma hevesini kırıcı yöndedir.

1950-1960 döneminde yayımlanan bir başka yönetmelik de, halka açık kütüphanelerin en önemli işlevlerinden biri olan ödünç verme hizmeti ile ilgili olarak hazırlanan yönetmeliktir. Halk İare Servisi Yönetmeliği adıyla yayımlanan yönetmelik 1953 yılında, umumi kütüphanelerde iare (ödünç verme) servisi açılması amacıyla Kütüphaneler Müdürlüğü tarafından hazırlanmış, valilikler aracılığı ile yayımlanan genelgede bu servisi açabilecek kütüphanelerin adları verilmiş, bununla birlikte kendilerinin bu hizmeti verebilecek düzeyde hisseden kütüphanelerin başvurularının değerlendirileceği belirtilmiştir (Yönetmelikler... 1953:11). Bu, kütüphanelerin halka daha fazla hizmet verebilmesi için hem personel, hem de hizmetler açısından gelişmesini teşvik edecek bir tutumdur. Gerek genel bütçe ile, gerekse de özel bütçelerle yönetildikleri anlaşılan umumi kütüphanelerde halka kitap ödünç vermenin önemi belirlendikten sonra, ödünç verilmeyecek kitapların bir listesi yapılmıştır. Bu liste, yazmalar ve eski harfle basılmış kitaplar, ilim, fen ve sanat bakımından araştırmalarda temel olacak kitaplar eklemesiyle beraber çocuk kütüphanelerinin ödünç verilmeyecek kitap listesi ile aynıdır. Bu dönemde kütüphanelerin koleksiyonlarının çok zengin olmadığı da gözönüne alınarak, söz konusu liste değerlendirildiği zaman kütüphanelerde, belirtildiği gibi "halkın fikir ve yaşama seviyesinin geliştirilmesine, iş ve güçlerinde daha başarılı ve bilgili vatandaşlar haline getirilmesine..." (Kütüphaneler Halk... 1953:11) imkân sağlamanın mümkün olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Bu üstü örtülü kısıtlamaya karşın, ödünç verme servisinden yararlanacak kişilere okuma yazma bilmeleri dışında herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Yönetmeliğin geri kalan kısmında ise, ödünç verilecek kitapların teknik işleriyle ilgili belirlemeler yapılmıştır. 1959 yılında, ilgili yönetmeliğin 5. maddesinde, depozito parası ile ilgili bir değişiklik yapılmıştır.

1960'lı yılların ortalarına kadar ödünç verme hizmeti ile ilgili bir değişiklik gerçekleştirilmemiştir.

1955 yılında, 1927 yılından beri uygulamada olan ve 1939 yılında kütüphanelerle ilgili değişiklik yapılan Ayniyat Talimatnamesi'ne ek olarak 'Kütüphanelere Mahsus Ayniyat Talimatnamesi' yayımlanmıştır (T.C. Maarif Vekaleti... 1956). Esas Ayniyat Talimatnamesi'nin yürürlüğe girişinden 16 yıl sonra (1955) hazırlanan bu talimatnamede (yönetmelik), kütüphanelere, kütüphanecilere ve kitaplara bakış açısını değiştirerek çağdaş düzenlemeler yapılacağı umulurken, yalnızca kütüphane içinde kimlerin ayniyattan sorumlu olacağı belirlenebilmiştir. (Ersoy 1965:15) Sadece böyle bir değişiklik yapılması için bile 16 yıl beklenmiş olması, kalkınmayı destekleyecek olumlu bir gelişme yapabilmek için gereken yasal düzenlemeler için çok uzun yıllar gerektiğinin açık bir göstergesidir.

1959 yılında yayımlanan Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği de, halka açık kütüphanelerle doğrudan ilişkili olmamasıyla birlikte, gerek halka açık kütüphanelerin, gerekse de çocuk kütüphanelerinin, okul kütüphanelerinden farkının belirlenmesi ve aynı kurumlar olduğunun, buna göre işlevlerinin farklı olması gerektiğinin yasal düzenlemelerle belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Buna karşın bugün, okul kütüphanesi adı altında bir kurumun ve işlevlerinin varlığından söz edilemediği, çocuk kütüphanelerinin de kapsayan halk kütüphanelerinin halihazırda okul kütüphanesi işlevini yürüttüğü düşünülürse, bundan 37 yıl önce çıkarılmış yönetmeliklerin hiçbir gelişim ve değişime öncü olmadığı ortaya çıkmaktadır. İstanbul'da halk kütüphanelerini ödev yapmak amacıyla kullanan öğrenci sayısı oranının, genel kullanım içinde %95 olduğu bilgisi bunun net bir örneği olarak verilebilir (Koç 1994b:175).

V. 3. 4. UYGULAMALAR

1950-1960 dönemi, gerek anayasanın temel hak ve özgürlükleri içeren maddelerinin yetersiz olması ve ilerleyen zamana karşın herhangi bir değişiklik yapılmaması, halka açık kütüphaneleri doğrudan ilgilendiren kanunların olmaması, hükümet programlarının kültür politikalarını belirlemek ve temel hedefler koymak açısından zayıf olması ve yine doğrudan halka açık kütüphaneleri içeren yönetmeliklerin çok az ve yetersiz olması dolayısıyla, yasal düzenlemeler açısından oldukça zayıf bir dönemdir. Bununla birlikte, demokratik yapının gelişimi ile birlikte ortaya çıkması ve bu yapıyı desteklemesi gereken halka açık kütüphanelerin gelişimi için gerçekleştirilenleri incelemek gerekmektedir.

1950 yılı Türkiye için önemli bir geçiş noktasıdır. Bu yıllarda birlikte demokrasinin koşullarından biri olan çok partili, çok sesli döneme geçilmiş, farklı fikirlerin ve politikaların birarada değerlendirilme olanağı bulacağı demokratik bir ortama adım atılmıştır. Teorik olarak böyle olması gereken bu ortam, halka inmeyi, her alanda halkın katılımını sağlamayı da beraberinde getirmektedir. Bunun da ilk şartı nitelikli bir eğitimden geçmektedir. Tüm dünyada, okur-yazarlık ve buna bağlı olarak gelişen kurumsal eğitimi ve gerek kurumsal eğitim öncesi, gerekse de kurumsal eğitim sonrası devam eden bilgilenme sürecini destekleyen, halka açık ve seçme şansını kişilere bırakarak, her türlü bilgiyi içeren Halk Kütüphaneleri de bu süreçle beraber ortaya çıkmışlar ve gelişmişlerdir. Demokratik yaşama geçişin tüm olumlu yanlarına karşın bu dönemin ilk icraatı, 1950 öncesi tek partili dönemde oluşturulan ve pek çok açıdan yetersizlikleri bulunan halka açık kütüphanelerin işlevlerini üstlenerek, o günün şartlarının çok üzerinde hizmetler veren Halkevlerinin kapatılması ve koleksiyonlarının büyük bir kısmının yok edilmesi şeklinde olmuştur. Başka bir partinin malı olmasıyla birlikte, Halkevlerinin halkın malı haline geldiği ve gelişmelerinin devamı için ortak kullanılacak, politik görüşlerden uzak bir kültür kurumu olarak muhafaza edilmesinin

toplum ve ülke kalkınması için çok önemli olduğu görüşlerine karşın kapatılmışlar, yerlerine yeniden Türk Ocakları açılmışlardır. Bununla birlikte Halkevi oluşumunun temel şartı olan kütüphanelerin koleksiyonları yok edilmiş, oldukça az bir kısmı halka açık kütüphanelere aktarılabilmektedir. Yönetimlerle birlikte açılıp kapanmayı günümüze kadar sürdüren gerek Türk Ocakları, gerekse de Halkevleri, bunu takip eden hiç bir dönemde varlık gösterememişler, politik birer kurum olarak kalmışlardır. Tüm bu olumsuz uygulamalar, kültürün siyasete alet edilmesinin ne kadar korkunç sonuçlar doğurabileceğinin tarihi bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Yönetimin değişimiyle birlikte gündeme gelen diğer bir uygulama da, Türk dilinin geliştirilmesi çalışmaları doğrultusunda değiştirilen Milli Eğitim Bakanlığı adının yeniden Maarif Vekaleti olarak değiştirilmesidir. Gerçek anlamda önemli yapısal değişiklikler gerektiren eğitim ve kültür kurumları olmasına ve politikaların belirlenememesi nedeniyle bu kurumların gelişmemesine karşın, yönetimler Türk dilini de siyasete alet etmişler ve her dönemde ilgili Bakanlığın adının, yönetimin politik görüşünün tercihi doğrultusunda (eski dil, yeni dil) değiştirilmesi gelenek haline gelmiştir. 1920-1960 yılları arasında 27 Bakan değiştiği (Sakaoğlu 1992:123) göz önünde bulundurulduğunda, kurumsallaşması sağlanamayan eğitim ve kültür politikalarının bu değişimlerden ne sıklıkta etkilendiği ortaya çıkmaktadır. İsim ve dil konusunda dahi birlik sağlanamayan kurumların politikalarında ve buna bağlı olarak işlevlerinde kurumsallaşma sağlanmasını beklemek hayal kurmaktan öteye gitmeyecektir.

Çok partili döneme geçişle beraber, merkezi devlet örgütlenmesi genişletilerek Çalışma Bakanlığı, Turizm Bakanlığı gibi yeni Bakanlıklar oluşturulmuş, buna karşın Milli Eğitim Bakanlığı içinde örgütlenen kültürel faaliyetler için ayrı bir bakanlık oluşturma düşüncesi gündeme gelmemiş, 1950-1960 döneminde, halka açık kütüphanelerin Bakanlık içindeki örgütlenmelerine ilişkin bir gelişme de olmamıştır.

1920-1950 döneminde de gözleendiği gibi yerli ve yabancı uzmanların görüşlerinin alınması ve bunların rapor haline dönüştürülmesi devam ettirilmiş, bu bir yıllık dönemde de iki rapor hazırlanmıştır. Söz konusu raporlar incelendiğinde genel hatlarıyla hepsinin birbirinin tekrarı olduğu görülmektedir. Bu da bize, halka açık kütüphanelerde yıldan yıla gelişme olmadığını, başvuru uzman görüşlerinin ve hazırlanan raporların uygulamaya konmadığını, dolayısıyla aynı sorunların artarak devam ettiğini göstermektedir. Bu raporların bir kısmında yapılan önerilerin günümüz Halk Kütüphaneleri için bile geçerli olması, o günden bu güne ne kadar yol katedildiğini de ortaya koyan üzücü sonuçlardır. Hazırlanan raporların kullanılmadan raflarda bırakılması, uygulamaya dönüşecek yönetmeliklerin uzmanlara danışılmadan geliş güzel hazırlanması, yönetmeliklerin dayanacağı yazılı politikaların olmaması, her yıl yeniden değişikliklere uğramalarına sebep olmuş, bu doğrultuda kütüphanelere işlerlikleri kazandırılmamıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, halka açık kütüphanelerle ilgili gelişmeler kronolojik olarak incelendiğinde nicelik olarak oldukça çok iş yapılmış gibi görünse de, nitelik olarak yapılan işlerin hiçbirini yerine oturtulamamıştır.

Tüm bu olumsuz gelişmelerle birlikte, denemeleri yıllardır süren kütüphanecilik eğitimi çalışmaları tamamlanarak, ilk üniversite düzeyinde eğitim 1954 yılında Ankara Üniversitesi içinde başlatılmıştır. Bu uygulama halka açık kütüphanelerde, nitelikli personel yokluğundan dolayı yapılamayan işlerin, bilimsel metodlar ışığında yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. 1920-1950 döneminin sonunda tüm dünyada kütüphanelerin, kütüphaneciliğin, özellikle de halk kütüphanelerinin gelişiminde ve haklarını elde etmelerinde önemli görevler üstlenen kütüphane demekleri doğrultusunda bir meslek demei kurulmuş ve bu demeiin çıkardığı dergi aracılığı ile -o dönem daha çok halka açık kütüphanelerle ilgili- yerli, yabancı bilimsel makaleler yayımlanarak uzmanlaşma sağlanmıştır.

1950 yılıyla birlikte başlayan hızlı kentleşme, kültürel kimlik, eğitim, kentleşme gibi sorunları daha da büyütmüş, yapılan işlerin belli bir plan dahilinde yürütülmemesi, kurumsallaşmanın sağlanamaması sonucu sistem işlemez hale gelmiş, toplum içinde başlayan huzursuzluklarla beraber, yeni yeni oturması gereken demokratik süreç 1960 yılında gerçekleşen askeri darbe ile kesintiye uğramıştır.

V. 4. 1960-1980 DÖNEMİ

V. 4. 1. ANAYASA VE YASALAR

1960 yılında demokrasinin kesintiye uğraması ile başlayan dönem, gerek Türkiye Cumhuriyeti için, gerekse de halka açık kütüphaneler için gerçek bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu durumun düzelmesi için yapılabilecek işlerin başında yeni bir Anayasa oluşturmak gereğine inanılmış ve oldukça ayrıntılı bir şekilde hazırlanan Anayasa, Türk tarihinde ilk kez halk oylaması ile kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Anayasaların, devletlerin yapıları, örgütlenmesi ve işleyiş kurallarıyla beraber, bireylerin temel hak ve özgürlükleri, ekonomik, sosyal, kültürel sorunları ile ilgili temel ilkeleri gösteren temel bir program olduğu düşünülürse, demokratik bir yapıyı temsil edecek bir anayasanın da demokratik yöntemlerle kabul edilmiş olması, işin felsefesinin benimsenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. 168 maddeden oluşan bu Anayasa ile tüm sorunların çözüleceğine inanılmış, Anayasa da bu doğrultuda oldukça detaylı olarak hazırlanmıştır.

1961 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile birlikte, kültürün de içinde bulunduğu her türlü alanda gelişmenin sağlanabilmesi için kalkınma planları yapılması gereği ve bunun devletin görevi olduğu belirlenmiş ve yasallaştırılmıştır. Önceki dönemin plansızlığının getirdiği olumsuz durumlardan kurtulmak için, özellikle ilk yıllarda planlı kalkınma çalışmalarına her alanda çok önem verilmiş, ciddi çalışmalar yürütülmüştür. 1961

anayasasında, halk kütüphanelerini de etkileyen devletçilik ve halkçılık ilkelerine yer verilmemiş, bunların hükümet programlarıyla belirlenecek sosyal politikalar olması gerektiği belirtilmiştir.

Ülke yönetiminde geçerliliğini sürdüren kişisel kararla yürütülen yönetim biçiminden kurtularak, gerçek demokratik yapıya kavuşmak için gerekli olan parlamenter sisteme geçmeyi sağlayan 1961 anayasası, halka açık kütüphaneleri doğrudan etkileyecek temel hak ve özgürlüklerin (düşünce, bilim, sanat özgürlüğü. v.b.) en detaylı tanımlandığı ve sağlandığı Anayasa özelliği taşımaktadır. Herkesin düşünce özgürlüğüne, bilim ve sanatı öğrenme, açıklama, yayma ve bu alanlarda araştırma yapma (diğer bir deyişle okuma) özgürlüğüne, kitap ve broşür çıkarma hakkına sahip olduğu ve bunların bazı hükümler dışında engellenemeyeceğine değinen Anayasa, bu belirlemelerle halk kütüphanelerinin oluşumuna ve gelişimine yol açıcı nitelik taşımaktadır. Devletin, kişi hak ve özgürlüklerini, sosyal ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde kısıtlayan politik, ekonomik ve sosyal tüm engelleri kaldırması, kişilerin maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gereken şartları hazırlaması (Türkiye Cumhuriyeti... 1962:942) ile ilgili madde de özellikle politik ve ekonomik nedenlerle, bilgi edinme, düşünce özgürlüklerini destekleme görevini yerine getiremeyen halk kütüphanelerini doğrudan ilgilendiren bir başka madde olarak karşımıza çıkmaktadır.

1961 Anayasasının çıkarılması, 1924-1960 yılları arasında kütüphanecilik alanında planlı çalışmanın kaçınılmazlığını belirten raporların ne derece yerinde olduğunu, aynı zamanda ilerleyememenin nedeni olan plansızlığın sadece kütüphanecilik alanında değil tüm toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal alanlarda geçerli olduğunun göstergesidir. Yalnızca uzmanlara danışılarak ve hazırlanan raporları rafa kaldırarak geçirilen zaman, kütüphanecilik alanında olduğu kadar, ülke gelişiminde de önemli bir kayıp olarak kalmıştır.

1946 yılında bilim ve sanatı öğrenme özgürlüğü çerçevesinde, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınarak özerkleştirilen üniversitelerle birlikte, 1961 anayasası ile de, basın ve yayın organlarına tanınan özgürlükler çerçevesinde, devletin tekelinde bulunan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu özerkleştirilmiştir. Buna karşın, düşünce, araştırma, okuma özgürlükleri çerçevesinde halkın çocukluktan başlayarak, eğitim ve eğitim sonrası yaşam sürecinde kendini yetiştirerek, toplumsal kalkınmaya birebir etken olan, üniversiteler ve basın / yayın organları kadar, politik görüşlerden etkilenmesi zarar getirecek olan halk kütüphaneleri, devlete bağlı kalmışlar, özerkleştirilmeleri konusunda hiçbir çalışma gündeme gelmemiştir. Bu tutum, halk kütüphanelerinin, merkezi örgütlenme içinde ve sıkça değişen hükümetlerin politik görüşlerine bağlı olarak, giderek kötüleşmelerine neden olmuştur.

1961 anayasası, devlete yeni sosyal işlevler kazandırmış, böylece merkezi devlet örgütlenmesi daha da büyüyerek çalışan personel sayısı önemli oranda artmıştır. Bu da giderek daha gerekli olan uzmanlaşmaya karşın, personelin niteliksizleşmesine ve alınan elemanların işe uygun olup olmadığının önemsenmemesine, eleman fazlalığı nedeniyle ücretlerin ve statülerin düşmesine neden olmuştur. Bu durum, nitelikli ve uzmanlaşmış elemanların çok önem taşıdığı halk kütüphanelerinde de etkilerini sürdürmüş, gerek uygulanan düşük maaş politikası nedeniyle, gerekse de değişik politik görüşler nedeniyle alınmış elemanların, sürgün yeri olarak görülmeleri dolayısıyla, nitelikli personelin giderek yok olduğu, kütüphanecilerin tercih etmediği kurumlar olarak bu yapı içindeki yerlerini almışlardır.

Halkevlerinin başarılı olmasında büyük payı olan halkla ilişkiler kavramı da, 1961 anayasası ile Türk kamu yönetimine girmiş ve gerek özel, gerekse de kamuda pek çok kurum bu dönemden sonra halkla ilişkiler kavramına çok önem vererek gelişmelerinin hızını arttırmışlardır. Avrupa'da çağdaş anlamda 1950'li yıllarda gelişmeye başlayan halkla ilişkiler, ülkemizde genel olarak Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte, yeni yönetim

biçiminin ve yapılacak reformların tanıtımı amacıyla, Atatürk tarafından 1920'de Anadolu Ajansı'nın kurulması, bunu izleyen Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının oluşumu ile ilk örneklerini vermiştir. Halkla ilişkilerin esas olarak bilinçli ve planlı faaliyetler içinde gelişmeye başlaması ise, 1960 sonrasında ve özellikle kamu kurumlarında görülmektedir:

- . Çok partili siyasal döneme geçişle birlikte, siyasal sistemin ve kamu yönetiminin halkın tepkilerine önem vermesi ve yönetimin halka dayandırılmasıyla yaşanan siyasal yapıdaki değişiklikler,
- . Sosyal devlet anlayışına dayalı olarak, çalışanların haklarını arama ve örgütlenme hakkının güvence altına alınmasını sağlayarak, yöneten-yönetilen ilişkisine yeni bir anlam getiren 1961 anayasasının etkileri,
- . 1950'li yıllardan başlayarak gittikçe hız kazanan köyden kente göç hareketi ve buna bağlı olarak değerlerin değişmesine ve halkın yönetimden beklentilerinin artmasına neden olan toplumsal yapıdaki değişiklikler,
- . Kitle iletişim araçlarının hızlı gelişimi ile ekonomik yapıdaki değişmelere karşılık olarak kamu yönetiminin de değişik sorunlarla karşı karşıya kalarak farklı ilişki biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olan endüstriyel ve ekonomik alandaki gelişmeler,
- . Tüm dünyada ortaya çıkan endüstriyel ve ekonomik alandaki gelişme ve değişimlerin daha açık toplumlar yaratması ve dolayısıyla Türkiye'yi de etkileyen dış gelişmeler, 1960 sonrasında halkla ilişkilerin özellikle kamu kurumlarında gelişmeye başlamasının başlıca etkenleri olarak değerlendirilmektedir (Seçim ve Coşkun 1995:37-38).

Söz konusu gelişmelere bağlı olarak, değişik adlar altında da olsa kurumlarda halkla ilişkiler işlerini yürüten birimler kurulmaya başlanmıştır. Bu gelişme, gelişmiş ülkelerdeki örnekleriyle birlikte Halkevleri örneğinde de yaşandığı gibi halk kütüphanelerinin işlevsel niteliklerinin ortaya çıkarılabilmesi ve etkin hale getirilebilmesi için büyük önem taşımaktadır.

1971 yılında yapılan değişikliklerle 1980 yılına kadar yürürlükte kalan Anayasa, 1968 yılında Avrupa ülkelerinde baş gösteren öğrenci hareketlerinin Türkiye'ye sıçraması ve giderek büyümesi sonucu değişikliklere uğramış, bunun sonucu olarak 1961 anayasası ile filizlenen demokratik yaşamı kısıtlayıcı maddeler eklenmiştir. Ancak on yıl uygulanabilen temel hak ve özgürlüklere, kötüye kullanıldıkları gerekçesiyle sınırlamalar getirilmiş, Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun özerkliği kaldırılmıştır. 1961 yılıyla birlikte gerçekleştirilen gelişmeler daha ileri gideceği yerde onar yıl arayla geri alınmış, buna bağlı olarak halk kütüphanelerinin oluşumu ve gerçek hedefleri doğrultusunda gelişimi için çok büyük önem taşıyan demokratik ortam oluşturulamamış, hükümetlerin yanlış politikalarından kaynaklanan problemlerin ortadan kaldırılması için ilk önlem olarak temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmış ve bu durum tüm kültürel kurumlarını etkilediği gibi halk kütüphaneleri için oluşturulacak sistemleri de olumsuz etkilemiştir.

1960-1980 döneminde, ilk çıktığı yıllarda halk kütüphanelerini dolaylı olarak ilgilendiren, daha sonraki dönemlerde örgütsel, işlevsel ve mekansal yapısını belirleyecek olan bir kanun yürürlüğe girmiştir. Bu yeni düzenlemeye göre, kültür işleri Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılarak yeni kurulan Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. 1971 yılında oluşturulan Kültür Bakanlığı halk kütüphaneleriyle ilgili genel müdürlüğü kapsamamış, bir yıl içinde de kaldırılmıştır.

1974 yılında yeniden, resmi gazetede yayınlanan bir kanunla hükümette yer alan Kültür Bakanlığı, bu oluşumunda kütüphanecilerin ve halk kütüphanelerinin işlevleri konusunda bilgili olan kişilerin baskısıyla halk kütüphanelerini de bünyesinde toplamıştır. Kültür Bakanlığı oluşumunun tüm kültür hizmetlerine olduğu kadar halk kütüphanelerine de önemli etkiler getirmesi beklenmiştir. Bunlardan biri, halk kütüphanelerinin sadece öğrencilerin ödevlerini yaptığı durağan mekanlar olmaktan kurtularak, tüm topluma hizmet veren, kültürel faaliyetlerle donatılmış aktif bir sosyal ve kültürel merkez olması gereğinin, çok bilinçli bir politika çerçevesinde olmasa da kabul edilmesidir.

Hem eğitim, hem kültür işlerinden sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığı'nın büyük bir eğitim sorunu ile karşı karşıya olmasından dolayı, kültür işlerinin ikinci planda kalmış, bu da kültürel kurumlara ilgili politikaların oluşturulmasını engellemiştir. 1960'lı yıllarda birlikte tüm dünyada örneklerinin görülmeye başlandığı, kültürel işlerden sorumlu ayrı bir bakanlığın oluşturulması işlemi özellikle ilk yıllarda, sorunların hafifletilmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Merkezi yönetimin Kültür Bakanlığı kolu içinde yerini alan halk kütüphaneleri, bu yönetim biçiminden doğan karmaşık yapı içine girmiş, sorunların çözülmesi beklentisine karşın, kurum nicelik olarak büyürken, nitelik olarak kötüleşmiş ve Kültür Bakanlığı oluşturulmadan önceki durağan yapısından kurtulması mümkün olmamıştır.

1960-1980 döneminde yürürlüğe girerek, halk kütüphanelerinde çalışan personelin özlük haklarını belirlemesi ve devlet memurları içindeki yerini göstermesi bakımından halk kütüphanelerini ilgilendiren bir başka kanun da 1965 yılında yürürlüğe giren, 'Devlet Memurları Kanunu'dur (Devlet Memurları... 1965). Söz konusu kanun 1975 yılında değişikliğe uğrayarak, '657 sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Bazı Maddeler Eklenmesine Dair 12 Sayılı Kanun Hükmündeki Karamamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun' adı altında yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre halk kütüphanelerinde çalışan kütüphaneciler, yönetim, icra, büro gibi hizmetler gören ve diğer sınıflara girmeyen mesleklerin yer aldığı 'Genel İdare Hizmetleri' sınıfı altında toplanmışlardır (657 sayılı Devlet...1993:10-11 ; Çapar 1981:28). Gerek kütüphanecilik mesleğinin kapsadığı görevler, gerekse alınan kütüphanecilik eğitimi doğrultusunda, 'Teknik Hizmetler', 'Eğitim Öğretim Hizmetleri' sınıflarına uygun görülmeyen bu düzenlemenin, kütüphanecilik eğitim programları doğrultusunda yeniden düzenlenmesi için çalışmalar yapılmış, buna karşın halk kütüphanesinde çalışacak kütüphanecilerin özlük hakları düzeltilememiştir. Mimar, mühendis, kimyager, istatistikçi gibi mesleklerin yanısıra üniversitelerin arkeoloji ve

sanat tarihi bölümlerinin bazı ana bilim dallarından mezun olanların da yer aldığı teknik hizmetler sınıfına ya da eğitim-öğretimle görevlendirilmiş öğretmenlerin yer aldığı eğitim-öğretim hizmetleri sınıfına kütüphanecilerin dahil edilmemesi, kütüphanecilik mesleğinin depo bekçisi anlayışından kurtulamadığını gösteren bir başka uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. 'Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği'nde üç grup altında toplanan hizmetlerden ikisini oluşturan 'Teknik Hizmetler' ve 'Okuyucu Hizmetleri' kütüphanecilerin teknik konularda ve eğitim konusundaki görevlerini açıkça belirlemektedir. Bu noktada, kütüphaneci kimliği anlayışının yanısıra bu kimliği tanımlayan bir kanun olmaması uygulamada yaşanan bu çelişkilerin nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Wasserman (1989:41)'in, toplumsal bir kurum olarak kütüphane felsefesini gösteren en önemli faktörün, bu kurumda çalışan elemanlara gösterilen ilgi olduğu ve bu ilginin somut göstergelerinin de, politikalar, ücretler, hizmetiçi eğitim gibi gelişme imkanları olduğu söylemine karşın ülkemizde, bu konuda da düzenlemelere gidilmemiş ve halk kütüphanelerine önerilen nitelikli personel alımı gerçekleştirilemediği gibi, istatistiklerde halk kütüphanesi var gibi görünen çoğu bölgede personel olmadığı için halk kütüphaneleri kapalı kalmaya terk edilmiştir. Bu uygulama da, kütüphane kanunu, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gibi ülkemizdeki halk kütüphanesi anlayışını ve bu anlayış çerçevesinde oluşturulan politikaları gösteren bir yasal düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamaya ek olarak, üniversite kütüphanelerinde çalışanlara akademik kadrolar verilebilmesi kütüphane sisteminin belli bir politika çerçevesinde ele alınmadığını gösteren başka bir uygulama olarak değerlendirilmelidir.

1960-1980 döneminde halka açık kütüphaneleri doğrudan ilgilendiren herhangi bir kanun yürürlüğe girmemiştir. 1961 yılında yayımlanan Kütüphaneler Komitesi Raporu içinde, 'Kütüphaneler Kanunu', 'Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu' tasarılarından başka 1975 yılında da 'Kütüphaneler Yasası Tasarısı' adı altında bir tasarı hazırlanmış

(Kütüphaneler Yasası... 1975), tüm bu çalışmalar da daha önce hazırlanan raporlar gibi belge olmanın ötesine geçememiştir. Bu çalışmaların daha sonraki dönemlerde de gündeme geldiği, buna karşın uygulamaya geçirilemediği düşünülürse, harcanan emeklerin ve zamanların ne kadar boşa gittiği ve politikaların değişmesine karşın uygulamadaki olumsuzlukların her dönemde aynı olduğu açıkça gözlemlenmektedir.

V. 4. 2. KALKINMA PLANLARI

1961 anayasasının Türkiye Cumhuriyetine getirdiği bir başka önemli yenilik, kalkınma planlarıdır. Anayasa ile devletin görevi olarak belirlenen ve anayasadan önce kurulan Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanması öngörülen kalkınma planlarının ilki (Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl), 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır.

Bu ilk planda, ülke kalkınması için planlama yapmanın, varılması gerekli hedefleri gerçekçi bir şekilde belirlemenin çok büyük önem taşıdığı konulardan biri olan eğitim, alt başlıklar halinde ele alınmış, 'Kitaplıklar' konusu da bu alt başlıklardan biri olarak belirlenmiştir. Dört satırdan oluşan bu kısımda, kitaplıkların eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğu, bu sebeple de harcamaların eğitim harcamaları içinde yer aldığı belirtilmiş, kitaplıkların geliştirilmesi için alınması gerekli tedbirlerin de eğitim politikaları doğrultusunda ve gereksinimler çerçevesinde yürütüleceği ifade edilmiştir (Kalkınma Planı Birinci... 1963:461). 1963-1967 yılları arasında yapılması öngörülen eğitim yatırımları da tablolarla gösterilmiştir. Bu tablolarda genel olarak kütüphaneler, 'Diğer Eğitim Yatırımları' içinde, kız teknik öğretmen okulları, yurtlar, MEB basımevi ve diğer Milli Eğitim yatırımları içinde yer almıştır. Oldukça genel olarak ele alınan bu kısım, gerek kültür ve kütüphane politikalarının saptanması, gerekse de kütüphanelerin türleri, bu türlere bağlı olarak amaç ve işlevlerinin belirlenmesi bakımından yetersizdir.

1963-1967 yıllarında çıkarılan kalkınma planı ile birlikte, daha genel hedefleri belirleyen planın uygulanmasını kolaylaştıracak alt başlıkların oluşumu, yapılacak olan işlerin ve bu işlere ayrılacak zamanın daha ayrıntılı olarak belirlenmesi için yıllık programlar ve icra planları oluşturulmuştur (1963 Yılı... 1963:232 ; 1964 Yılı... 1963:240-241 ; 1965 Yılı... 1964:300 ; 1966 Yılı... 1965:548-549 ; 1967 Yılı... 1966:355). Söz konusu programlarda da Halk Kütüphaneleri çok genel olarak ele alınmış, kütüphanelerin tüm kesimlere yaygınlaştırılacağı ve gereksinimlerin toplumsal kalkınma çalışmalarının bir parçası olarak ele alınacağı belirtilmiştir.

1968-1972 yılları arasında kapsayan ikinci beş yıllık kalkınma planında, kütüphanelere 'Kültür Faaliyetleri' başlığı altında yer verilmiştir. Buna göre, kültürel faaliyetlerin toplumun yaşam düzeyini yükseltmek ve yaratıcı gücünü arttırmak için çok önemli olduğu ve yerleşme merkezlerinde çeşitli kültür faaliyetlerine gereksinim olduğu, bu gereksinimin kırsal alanlara da yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. Belirlenen bu genel ilkelerden sonra bir durum saptaması yapılmıştır. Buna göre 1963 yılında, 7 milyonu okul kitabı olmak üzere 11 milyon kitap basılmış ve kişi başına düşen kitap sayısı 0,36'dır. Okuma alanında ortaya çıkan sorunlar arasında kütüphanelerin yetersizliği gösterilmiştir. 1966 yılında Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet veren halk kütüphaneleri sayısının 208 olduğu, buna ek olarak çocuk kütüphaneleri, gezici kütüphaneler ve evlere ödünç kitap verme servisleri bulunduğu ve okuyucu sayılarında artışlar olduğu da belirtilmiştir. Kütüphane binalarının her yönden yetersiz olduğu, kentleşmenin giderek arttığı merkezlerde kütüphanelerin bulunmadığı, halk eğitimi ve kütüphanecilik faaliyetlerinin işbirliği içinde yürütülmediği, kütüphanecilik alanında orta düzeyde insangücü sıkıntısı olduğu, o dönem içinde saptanan sorunlar arasında yer almıştır. Genel ilkelerle birlikte, içinde bulunulan durumun saptanmasında sonra, bu dönem içinde uygulanacak kültürel politikalar içinde kütüphanelerle ilgili olarak; Nitelikli kitap yayının teşvik edilmesi, kütüphane binaları yapılması ve niteliklerinin artırılması, Halk Eğitimi ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri arasında işbirliğinin

sağlanması, ödünç verme servislerinin, geçici kitaplıkların ve gezici kütüphanelerin artırılması ve kütüphanecilik alanında insangücünün yetiştirilmesi öncelikli işler olarak belirlenmiştir. Bir başka önemli nokta olarak da, kültür faaliyetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin ve gönüllü kuruluşların yerinin önemi vurgulanmış, bunların kültürel faaliyetleri destekleyeceği belirtilmiştir (Kalkınma Planı İkinci... 1968:187-190).

Kalkınma planlarında belirlenen hedeflerin uygulamaya dönük olarak detaylandırılması amacıyla çıkarılan yıllık programlar ve icra planlarında, halk kütüphaneleriyle ilgili olarak, belirlenen hedefler içinde detaylandırılan işler şunlardır:

- Kalkınma planında belirlenen orta düzey insangücü sıkıntısının, üniversitelerin kütüphanecilik bölümleri ile işbirliği içinde çözmek ve elemanların uzmanlaşarak, bu alanlarda çalışmalarını sağlayacak politikalar gütmek, buna bağlı olarak Milli Eğitim Bakanlığı içinde kurslar düzenlemek,
- Halk Kütüphanelerinin tanıtımı ve halkla ilişkiler çalışmaları için Bakanlık ve üniversiteler arasında işbirliği sağlamak,
- Her tür kütüphanenin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenmesini sağlamak,
- Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı kütüphanelerin kitap satın alma paylarını her yıl %15 arttırmak,
- Ankara'da bir Mili Kütüphane binası yaptırmak için gereken çalışmaları tamamlamak,
- Ülkenin kültürel yapısını ortaya koyan istatistiki bilgilerin toplanarak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında belirlenecek kültür politikalarına ışık tutması için yapılacak çalışmaları hızlandırmak (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:59-103).

İcra planlarında da, 1968-1972 yıllarını kapsayan kalkınma planı dönemi içinde yıllık olarak belirlenen bu öncelikli işlerden hangi kurumların sorumlu olacağı, hangi kurumlarla işbirliği yapılacağı ve ne kadar süreler içinde yapılacağı belirlenmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planına oranla, ikinci beş yıllık kalkınma planında Halk Kütüphanelerine verilen önemin ve buna bağlı olarak işlevlendirilmesine verilen önemin arttığı görülmektedir. 1968-1972 yılları arasında gerek kalkınma planında, gerekse de yıllık programlarda en sık tekrar edilen konunun kütüphanelerde çalışacak orta seviyede insangücü yetersizliği üzerine olduğu gözlemlenmekte, bununla beraber okuma oranlarının düşüklüğü vurgulanmış, bu da yayımlanan kitapların ve kütüphanelerin yetersizliğine bağlanmıştır. Kütüphane binalarının gerek nicelik, gerekse nitelik bakımından oldukça yetersiz olduğu ve bu binaların yapımında seçilecek yerlerin kullanımdaki önemi vurgulanmıştır. Kütüphanelerin tanıtımı ve kullanımı için halkla ilişkilerin ve halka açık olarak hizmet veren benzer kurumların işbirliğinin gerekliliği belirtilen diğer önemli noktalardır. 1968-1972 yıllarını kapsayan ikinci beş yıllık kalkınma planının kütüphaneleri ilgilendiren bir başka önemli maddesi, Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı kütüphanelerdeki kitap alım payının her yıl %15 arttırılmasını ön gören maddedir.

1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planda (Yeni Strateji ve... 1973), 'Kültür' başlığı altında toplanan kültürel faaliyetler, planlı dönemde gelişmeler, uzun dönemli gelişme yönü ve ilkeler, tedbirler olmak üzere üç alt başlığa ayrılmışlardır. Buna göre durum saptaması yapılan ilk bölümde, yayınlanan kitaplarda belli bir artış olmasına karşın, nicelik ve nitelik yönünden yeterli düzeye ulaştırılmadığı, Milli Kütüphane için yapılması düşünülen binanın ön hazırlıklarının tamamlandığı belirtilmiş ve bir önceki programda da belirtildiği gibi halk ve çocuk kitaplarıyla ilgili istatistiki bilgiler verilmiştir.

Halk ve çocuk kütüphaneleri ile halk eğitim odalarının dışında, daha çok kırsal alana hizmet götüren gezici kütüphanelerin sayısının da 1967 de 45 iken, 1970 yılında 52'ye çıkarıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte 396 ilçede halk kütüphanesi bulunmamaktadır (Yeni Strateji ve... 1973:783). Söz konusu plan incelendiği zaman,

genel olarak kültürel faaliyetlerde artış görülmesine karşın yeteri düzeyde yaygınlaştırılmadığı ortaya çıkmaktadır. Kültürel faaliyetlerin, toplumsal ve ekonomik yapının dışında tutulmasının gelişmeleri engelleyici başlıca neden olduğu belirtilmiştir. Bu, kültür politikalarının belirlenebilmesi için benimsenmesi gereken temel nokta olarak önem taşımaktadır. Kültürel faaliyetlerin uzun dönemli gelişme yönü başlığı altında toplanan kısmında ise: Türk toplumunun hızlı bir toplumsal değişme süreci içinde bulunduğu, bu değişimin temelini, kırsal topluluktan kentleşmiş bir sanayi toplumuna geçmesinin, kültürün de sözlü kültürden yazılı kültüre geçmesinin oluşturduğu, bu çerçevede içinde maddi kültür unsurları ile manevi kültür unsurlarının paralel olarak gelişmesini sağlayacak önlemlerin alınması gereğinden söz edilmektedir. Buna dayanarak çeşitli kültür ve sanat dalları için, laik, sosyal hukuk devleti ve demokratik yapı çerçevesi içinde derleyici, koruyucu, aktarıcı, yaratıcı, tanıtıcı ve bunu destekleyecek kurum ve kişileri teşvik edici bir sistem geliştirileceği belirtilmiştir. Oldukça genel olarak ifade edilen bu bölümden sonra ilkeler ve alınacak tedbirler başlığı altında da kütüphanelere oldukça genel ve kısa olarak yer verilmiştir. Buna göre, kütüphane olmayan yerlerde gereksinimi karşılamak için bir program düzenleneceği belirtilmiş, var olan kütüphanelerin düzeltilmesiyle ilgili bir belirleme yapılmamıştır. İkinci madde olarak boş zamanların değerlendirilmesine yönelik olarak kültür ve sanat faaliyetlerinin düzenleneceği, bundan okul çağında itibaren özel program uygulamaları ile yaygınlaştırılacağı belirtilmiş, buna karşın bu önemli konuda halk kütüphaneleri ile ilgili bir belirlemeye gidilmemiştir. Gerek özel, gerekse kamu sektörü tarafından yürütülen kültürel faaliyetlerin işbirliği içinde ve aynı politikalar ışığında yürütüleceği, bu doğrultuda personel yetiştirilerek, nicelikten çok niteliğe önem verileceği ve toplumun kültürel faaliyetlere katılması için belli merkezler açılacağı belirtilmiştir. Bu maddede yer alan merkezler, halk eğitim merkezleri, halk eğitim odaları, halkevleri ve okul, spor tesisi gibi yerlerin uygun mekanlarıdır (Yeni Strateji ve... 1973:786-788).

Gelişmiş ülkelerde, hedeflenen tüm bu faaliyetlerin yapılması ve yayınlanması düşünülen kitaplarla birlikte halka sunulması için işlevlendirilen halk kütüphanelerinin birer kültür merkezi olarak düşünülmediği ve buna bağlı olarak da işlevlendirilmediği ortaya çıkmaktadır. Bu da bize halkla ilişkilerin, salt kütüphane işlevi dışında kültürel faaliyetlerin olmadığı ve gerek koleksiyonları, gerekse mekanları geliştiremediği için orta öğrenim öğrencilerinin ödev yapma yerinden öteye gidemeyen günümüz halk kütüphanesi görünüşünün temelini, her alanda oldukça parlak bir dönemin yaşandığı planlı kalkınma dönemine dayandığını açıkça göstermektedir.

1973-1977 yılları için çıkarılan yıllık programlarda da önemli saptamaların dışında somut uygulamalara rastlanmamaktadır. Kütüphanelerin de içinde yer aldığı kültürel faaliyetlerde yapılan gelişmelerin, bir önceki döneme göre çok farklı olmadığı ve hızlandırılmaması halinde toplumsal değişme sürecine ayak uydurulamayacağı belirtilmiş ve bu program dönemi içinde kütüphanelerin yaygınlaştırılması için DPT ile bir 10 yıllık ana plan hazırlanması öngörülmüştür. Bu plan gerçekleştirilmiş, buna karşın bir yıl sonraki programda, belirlenen tedbirlerin Kültür Müsteşarlığı içinde politikaların belirlenememesi, yasal düzenlemelerin yapılamaması nedeniyle gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. Belli bir kültür politikası oluşturulabilmesi için 'Kültür Müsteşarlığı Teşkilat Kanunu'nun hazırlanması gereğine değinilmiştir. Kültür politikalarının belirlenebilmesi için öncelikle kültür hizmeti götüren kurumlar arasındaki ikilemelerin, karşılıkların, işbirliği eksikliğinin kaldırılması gereği vurgulanmıştır. Kültür politikalarıyla birlikte, kütüphane politikalarının da gelişimini doğrudan etkileyen bu temel nokta 1975 yılı programıyla saptanmış ve gerekli tedbirlerin alınması için çalışmaların yapılacağı belirtilmişse de, söz konusu programda yer alan bu önemli saptamanın 21 yıl sonra da geçerliliğini koruması, uygulamaya geçilemediğini gösteren açık bir durumdur. Cumhuriyetin kuruluşundan beri incelenen tüm gelişmeler gibi, kalkınma planlarında ve yıllık programlarda ele alınan gelişmeyi engelleyici sorunlar ve çözümler de belge niteliği taşımaktan öteye geçirilememiş, somutlaştırılmamıştır. Üçüncü Beş Yıllık

Kalkınma Planı için bu duruma örnek olacak bir başka nokta da, derleme kanunu ile ilgili kısımdır. Planın, 'İlkeler ve Tedbirler' başlığı altında derleme ve telif haklarıyla ilgili sorunların çözülebilmesi için yetersiz kalan mevzuatın geliştirileceği belirtilmektedir (Yeni Strateji ve... 1973:788). Bu çalışma tasarı halinde bir önceki dönemde de hazırlanmış, yasallaştırılmadığı için 17 yıl sonra yapılması gerekli bir iş olarak saptanmıştır. Gerek politik, gerekse de bürokratik engeller nedeniyle oldukça yavaş yürüyen ve çözülemediği için giderek çözülmesi mümkün olmayan noktalara gelen işlerin, çeşitli aralıklarla yeniden yapılması, içeriği çoğunlukla bir önceki ile aynı olmasına rağmen yeniden emek ve zaman kaybına neden olması, yine sonuçta uygulanmayarak bir anlamda çöpe atılması ve bu durumun bir kısır döngüye dönüşmesi, kültürel faaliyetlerin işlevlerini belirleyecek kalıcı politikaların oluşmamasının başlıca nedeni olmuştur.

1978 yılı programı ve icra planı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı arasında yer alan bir ara program olarak hazırlanmıştır (Özdemirci 1987:201). Bu programda, toplumun sanayi toplumuna özgü nitelikler kazanmaya başladığı, bununla birlikte az gelişmiş bölgelerin bu değişime ayak uyduramadığı ve bu durumun kültürel farklılaşmayı arttırdığı saptanmış ve buna karşı alınması gereken tedbirler belirlenmiştir. Buna göre, kültür ve sanat yaşamını engelleyici yasalar değiştirilecek, Kültür Bakanlığı kuruluş yasası çıkarılacak, gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında bulunan kütüphane ve bilim kurumları arasında değişim ve ödünç verme hizmetleri gerçekleştirilecek, yeni bir 'Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası' çıkarılacaktır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:145-146).

1960-1980 döneminin son kalkınma planı, 1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'dır. Bu planın 1980'den sonraki bölümü, tezimizin araştırma kapsamı içinde belirlenen dönemlerden 1980-1995 dönemine girdiği için, kalkınma

planının genel çerçevesi ve 1979, yıllık programı 1960-1980 dönemi içinde, 1980, 1981, 1982 ve 1983 yıllık programları 1980-1995 dönemi içinde incelenecektir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında da ilgili faaliyetlerin 'Kültür' başlığı altında toplanmasına karşın, durum saptaması, kısa veya uzun dönemli faaliyetler, ilkeler ve tedbirler gibi alt başlıklar belirlenmemiş, konu genel olarak ele alınmıştır. Buna göre, özellikle demokratikleşme sürecinde kültürel faaliyetlerin gelişmesinin ve toplumun her kesimine yayılmasının önemi belirtilmiş, kültürel gelişmenin, teknolojik, bilimsel ve toplumsal gelişmelerden ayrı tutulmaması gereği vurgulanmıştır. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde belirlenen hedeflere ulaşamadığı, sadece bazı alanlarda nicel artışlar görüldüğü, esas tedbirlerin uygulanamadığı, toplumun çeşitli kesimleri arasında görülen ekonomik ve sosyal dengesizliklerin kültürel farklılıkları derinleştirdiği belirtilmektedir. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı içinde genel anlamda belirtilen bir başka önemli nokta da, 1961 Anayasası ile sağlanan düşünce özgürlüğünün dönem dönem kısıtlanması, kitapların politik görüş farklılıkları nedeniyle yasaklanarak toplatılmasıdır (Dördüncü Beş Yıllık... 1979:149). Bu uygulama, tüm yayınları birarada bulundurarak halka okuma (bilgi edinme) özgürlüğü sağlayacak ve bu doğrultuda düşünce özgürlüğüne destek verecek olan temel kurumların başında gelen halk kütüphanelerinin bu işlevini olumsuz olarak etkilemiştir. Bu da merkezi örgütlenme içinde yer alan ve hükümetlere bağlı olan halk kütüphanelerinin, bu yapı içinde politik görüş farklılıklarından birebir etkilenmesinin sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki dönemlerde de rastlandığı gibi, bu dönemde de bir önceki planda belirlenen hedeflere ulaşamadığının saptanması, kalkınma planlarının gelişmeleri destekleyici özellik taşımadığını, planlı kalkınmaya 1961 Anayasası ile verilen önemin sürdürülemediğini ve kalkınma planlarında belirlenen ve yıllık programlarla detaylandırılan hedeflerin belge olmaktan öteye götürülemediğini göstermektedir.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan ve halk kütüphanelerini doğrudan ilgilendiren bir maddede, gerek çocuk ve halk kitaplıklarının, gerekse koleksiyonlarının nicelik olarak arttığı, buna karşın niteliklerinin artırılarak birer 'kültür-evi' durumuna getirilemediği ve öngörüldüğü gibi yaygınlaştırılmadığı belirtilmiştir. Milli Kütüphanenin II. Beş Yıllık Kalkınma Planında belirlenen düzeye getirilememesi ve okuyucu sayısının arttırılamaması da gerçekleştirilemeyen bir başka hedef olarak karşımıza çıkmaktadır (Dördüncü Beş Yıllık... 1979:151). Bu saptamalara bağlı olarak belirlenen 'ekonomik ve toplumsal hedefler ve politikalar' kısmında, kütüphanelerin ve kütüphanecilik mesleğinin kitap koruma ve isteyene verme anlayışından kurtararak, okumayı özendirme ve yaygınlaştırmak amacını hedefleyen ve bu anlayış için planlanmış bir hizmete dönüştürüleceği, yerel yönetimlerin bu doğrultuda özendirilmelerinin sağlanacağı ifade edilmiştir.

Halk bilimi dalındaki faaliyetlerin çok sayıda kuruluşa dağıtılmasının, bu alandaki kaynakların etkin ve işbirliği içinde kullanımını engellediğinin belirlendiği planda, benzer durumda olan Halk Kütüphaneleri için böyle bir saptamaya gidilmemiştir. Buna karşın, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren halka açık olarak, aynı amaçlar çerçevesinde işlevler yüklenen kurumların sayısı ve aynı zaman içinde yapılan faaliyetlerdeki paralellik göz önüne alındığı zaman, bu durumun Halk Kütüphanelerinin gelişimini etkin olarak engellediği de açıkça ortaya çıkmaktadır.

1979 yılı programında kültürel faaliyetler 'durum' ve 'önlemler' olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Durum başlığı altında halk kütüphanelerine doğrudan değinilmemiş, sanat, bilim ve düşün alanlarında gelişmelerin gerçekleştirilebilmesi ve toplumun her kesimine yaygınlaştırılabilmesi için mevcut kurumların yeniden düzenlenmesinin veya gerekiyorsa yeni kurumsallaşmalara gidilmesinin sağlanamadığı belirtilmiştir. Doğal olarak halk kütüphanelerini de içine aldığı düşünülen bu belirleme, durumun önceki dönemlerden farklı olmadığını göstermektedir. Önlemler başlığı altında

da, kütüphane hizmetlerine ağırlık verileceği, Bölge halk kütüphanelerine bağlı gezici kütüphaneler yoluyla hizmetin yaygınlaştırılacağı tek madde halinde yer almıştır. İlgili icra planında bu madde için belirlenen süre 'devamlı' olarak ifade edilmiştir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:153-155). Planlı döneme geçilmesinden beri, özellikle nitelik açısından hiç bir gelişmenin gerçekleştirilemediği bu noktada, alınacak önlemlerin bir cümle içinde belirlenmesi ve bu iş için belirlenen sürenin devamlı kelimesiyle ifade edilmesi, halk kütüphanelerinin Cumhuriyetin oluşumundan bu yana çözülemeyen, zaman geçtikçe de çoğalarak karmaşıklaşan sorunları için oldukça kısa ve yetersizdir. Bu da aslında gerek durum saptamasında, gerekse alınacak tedbirlerde gerekli araştırmaların yapılmadığını, uzmanlara danışılmadığını ve gereken önemin verilmediğini açıkça ortaya koymaktadır.

V. 4. 3. HÜKÜMET PROGRAMLARI

1960-1980 döneminde belirlenen kültür politikalarının profilini çıkarabilmek için incelediğimiz, Anayasa, kanunlar ve kalkınma planlarını takiben, dönemin hükümet programlarıyla belirlenen kültürel faaliyetleri de incelersek;

30.5.1960 tarihli I. Cemal Gürsel Hükümeti Programı:

Kültür politikalarından söz edilmeyen programda, milli eğitimin halledilmesi gereken ilk iş olduğu, demokrasinin kökleşmesinin, toplumsal ve ekonomik gelişmenin tamamıyla toplumun eğitimi ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Milli eğitimi durgun halinden çıkararak, başarılı bir eğitim politikası oluşturulacağı genel anlamda vurgulanmış, ayrıntılara girilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:11 ; Kantarcıoğlu 1990:45).

5.1.1961 tarihli II. Cemal Gürsel Hükümeti Programı:

Bu döneme ait hükümet programı olmadığı belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988 ; Kantarcıoğlu 1990:45).

20.11.1961 tarihli I. Koalisyon VIII. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Milli eğitimin yalnızca gençleri eğitmek için değil, ulusal kalkınmayı hızlandıracak ve geliştirecek bir yatırım olarak öne alındığı ve kısa / uzun vadeli planlar olarak oluşturulacağı, eğitimin sürekliliğine ve yetişkin eğitime önem verileceği, DPT'nin belirlediği sektörlerin gelişmelerinin dikkate alınacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, kültür ve sanat faaliyetlerinin yalnızca belirli kesimlere hitap ettiği, bu faaliyetlerin geniş kitlelere yaygınlaştırılacağı genel anlamda ifade edilmiş, kütüphanelerin de içinde yer aldığı bir takım hizmetlerin tüm ülkeye gerek nitelik, gerek nicelik bakımından hizmet verecek düzeye gelmesinin sağlanacağı programda yer almıştır. Yapılacak araştırmaların desteklenmesi de dolaylı olarak kütüphanelerin gelişimini gerektiren bir başka madde olarak dikkat çekmektedir (Hükümetler ve... 1988:23-24 ; Kantacıoğlu 1990:45-46).

25.6.1962 tarihli II. Koalisyon IX. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Bir önceki programda da belirtildiği gibi milli eğitimin, ülkenin sosyal ve ekonomik olarak kalkınması, dolayısıyla gelişmiş ülkeler seviyesine gelebilmesi için çok önemli bir yatırım olarak ele alınması ve bu doğrultuda planlanmasının gereği belirtilmiştir. Hemen her dönemde olduğu gibi, bu dönemin programında da eğitim ve kültür politikalarının ülke kalkınması için önemine değinilmesi, bu çerçevede yapılacak tüm faaliyetlerin yatırım olarak kabul edilmesinin vurgulanması, henüz politikaların belirlenmediğini, belirlenen politikaların kalıcılıklarının sağlanamadığını, eğitim ve kültüre yapılan yatırımların ölü yatırım olarak görüldüğünü göstermektedir.

Bu saptamayla birlikte halk kütüphanelerine direkt olarak yer verilmemiş, buna karşın halk kütüphanesi ihtiyacını arttıracak birtakım faaliyetlerin yapılacağı belirtilmiştir. İlkokuldan sonra öğrenime devam etme imkanı olmayanlar için, yaşadıkları çevrelerin sosyal ve ekonomik şartları içinde belirlenen alanlarda tamamlayıcı ve yetiştirici kurumlar açılması bu faaliyetlerden biridir. Sosyal ve ekonomik kalkınmanın şartlarından

biri olan bilimsel araştırma konusunun ele alınacağı ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun öncelikle faaliyete geçirileceği belirtilmiştir. Son olarak, planlı kalkınma içinde çalışma gücünü arttırmak, yaşam seviyesini yükseltmek, boş zamanları değerlendirmek amaçları doğrultusunda halk eğitimi çalışmalarına önem verileceği ve tüm çalışmaların ülkenin her kesimine yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir (Hükümetler ve...1988:43-44 ; Kantarcıoğlu 1990:46-48).

Bir önceki programa benzerlikler gösteren bu programda da çok genel belirlemeler yapılmış, yapılması öngörülen bu faaliyetler halk kütüphanelerine işlerlik kazandırılmasıyla çözümlenebilecek sorunlar olmasına karşın, halk kütüphaneleri konusuna programda yer verilmemiştir.

25.12.1963 tarihli III. Koalisyon X. İsmet İnönü Hükümeti Programı:

Kültürel ve sosyal kalkınma için olduğu kadar, ekonomik kalkınma için de çok büyük önem taşıyan milli eğitime öncelik tanıdıkları belirtilen bu programda da çok genel belirlemeler yapılmış, kalkınma planında belirlenen sayı ve nitelikte personel yetiştirileceği belirtilmiş, buna karşın genel olarak kültürel faaliyetlere de, kütüphanelere de yer verilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:62-63 ; Kantarcıoğlu 1990:48). Bu programın da genel olarak sorunları belirlediği, buna karşın sorunlara çözüm önerileri getirebilecek ve bu çözüm önerilerini uygulamaya geçirebilecek nitelikte olmadığı gözlemlenmektedir.

20.2.1965 tarihli IV. Koalisyon Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti Programı:

Genel olarak milli eğitimde eşitliğe önem verildiği anlaşılan bu programda da diğer programlarda olduğu gibi eğitimin ülke kalkınması için önemi süslü cümlelerle belirtilmiş, buna karşın program kültürel politikaları veya buna bağlı olarak ele alınması gereken kanun, yönetmelik ve benzer düzenlemeleri ele almamış, doğrudan ya da

dolaylı olarak kütüphane sorunlarına değinmemiştir (Hükümetler ve... 1988:80 ; Kantarcioğlu 1990:48-49).

27.10.1965 tarihli I. Süleyman Demirel Hükümeti Programı:

İncelenen tüm programlarda olduğu gibi, milli eğitimin ülke kalkınmasının en önemli politikalarından biri olduğu görüşünün vurgulandığı bu programda genel belirlemelerin yanısıra, sorunlar detaylandırılmış ve daha somut çözüm önerilerine gidilmiştir. Bu doğrultuda, öncelikle temel eğitim konusuna eğilmek, okur-yazar oranlarını gelişmiş ülkeler seviyesine getirmek, buna bağlı olarak da orta öğrenim, teknik öğrenim, yüksek öğrenim faaliyetlerini geliştirmek ve yetişkin eğitimi için düzenlemeler yapmak gereği belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:94-95 ; Kantarcioğlu 1990:49). Yetişkin eğitiminde ve bu programda amaçlanan eğitimin sürekliliğinde oldukça önemli sorumluluk üstlenen halk kütüphanelerine bu kısımda yer verilmemiştir. Genellikle ilk, orta ve yüksek öğretim sorunlarının ele alındığı programda, kütüphane ve kitap sorununa yalnızca üniversiteye yönelik olarak değinilmiştir. Araştırma kurumları, üniversiteler ve devlet dairelerinin işbirliği yapması gereği belirtilmiş, halk kütüphaneleri ile ilgili bir soruna değinilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:94-95 ; Kantarcioğlu 1990:50-51).

3.11.1969 tarihli II. Süleyman Demirel Hükümeti Programı:

Oldukça detaylı olarak, üniversitelerin ve üniversite gençliğinin sorunlarının ele alındığı bu programda halk kütüphanelerine yer verilmemekle birlikte, Milli Eğitim Bakanlığı'nın çok çeşitli iş yükümlülüğü altında, çalışmalarının verimliliğinin sağlanamadığı, bu doğrultuda kültür ve gençlik işlerinin ayrı bakanlıklar altında toplanmasına karar verildiği belirtilmiştir. Bunu takiben aynı program içinde, gençlik işleriyle görevli bir bakanlık kurulduğundan söz edilmiş, kültür işlerine değinilmemiştir. (Hükümetler ve... 1988:141-144 ; Kantarcioğlu 1990:50-55)

1960-1970 dönemi içinde incelenen hükümet programlarının genel olarak, kültür politikalarını ve halk Kütüphanelerini içermediği gözlemlenmektedir. Buna karşın bu dönemde, eğitim politikalarının oluşturulamaması, okur-yazarlık oranlarının yükseltilememesi, okul-öğretmen ihtiyaçlarının karşılanamaması gibi temel sorunlar karşısında Milli Eğitim Bakanlığı'nın çözmesi gereken sorunlar çoğalmış, halk kütüphaneleri gibi kalkınma içindeki önemli sorumluluğu yıllardan beri anlayamamış kurumlar daha da geri planda kalarak gündeme gelme şansı ortadan kalkmıştır. Bu program, durumun belirlenmesi ve kültürden sorumlu ayrı bir bakanlık oluşturularak, merkezi yönetimin getirdiği bürokratik zorlukların biraz olsun hafifletilmesi açısından bir adım niteliği taşımaktadır.

6.3.1970 tarihli III. Süleyman Demirel Hükümeti Programı:

Bu programda eğitim sisteminin düzenlenmesi ve geliştirilmesinin önemi ile birlikte, eğitim politikalarının hangi amaç ve ilkeler doğrultusunda belirleneceği, bu belirlemede hedeflerin neler olacağı yer almış, eğitim politikalarıyla birlikte geliştirilecek kültürel faaliyetlere de yer verilmiştir. Bu kapsam dışında somut çözüm önerilerine girilmeyen programın halk kütüphanelerinin örgütlenmeleri için önem taşıyan kısmı, Milli Eğitim Bakanlığı içinde yer alan ve daha önceki programda da belirtildiği gibi, ilgili Bakanlığın sorumluluk alanının genişliği dolayısıyla geri planda kalan kültürel faaliyetler için ayrı bir bakanlık kurulmasının öngörülmesidir. Bununla birlikte programda, ülke kalkınmasının yalnızca maddi kâr getiren alanları geliştirmekle ilerlemeyeceği, manevi ve sosyal alanların da ülke kalkınması için aynı paralellikte önem taşıdığı vurgulanmıştır (Hükümetler ve... 1988:183-184 ; Kantarcıoğlu 1990:55-56). Bu belirleme, halk kütüphanelerinin toplumsal değişme içindeki önemli konumunun gerek idareciler, gerekse toplumun her kesimi tarafından anlaşılması ve bu felsefe doğrultusunda işlevlendirilmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Ancak bu anlayışın kurumsallaşması ile kültürel faaliyetlerin ideolojik görüş değişikliklerinden etkilenmesi önenebilecektir. Buna karşın, halk kütüphanelerinin günümüzdeki durumları

incelendiğinde, bu programın da yazılı belge olmaktan ileriye geçemediği anlaşılmaktadır.

26.3.1971 tarihli I. Nihat Erim Hükümeti Programı:

Bu program, Cumhuriyetin ilk yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı'nın adının Kültür Bakanlığı'na çevrilmesi dışında, kültürel faaliyetlerin Kültür Bakanlığı adı altında ayrı bir Bakanlık olarak organize edilmesi bakımından bir özellik taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Kültür Bakanı da ilk olarak bu programda yer almıştır. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün ve Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kalması dolayısıyla, ilk yıllarda Halk Kütüphanelerinde örgütsel bir değişmeye etkisi olamamıştır. Bu karar aynı zamanda, halk kütüphanelerinin gerçek işlevinin anlaşılamadığının ve okul kütüphanesi işlevinden kurtulamadığının bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

1970'li yıllarla birlikte, tüm dünya ile doğru orantılı olarak Türkiye'de de görülmeye başlanan öğrenci hareketlerinin artması sonucu 1971 yılında anayasada çeşitli değişiklikler yapılmıştır. 1971 yılında kurulan yeni hükümetin programı bu değişiklikler çerçevesinde oluşturulmuş, ağırlıkla öğretim kurumlarına, çalışanlarına ve öğrencilere yönelik bir programdır. Kültürel faaliyetlere ve kütüphanelere yönelik belirlemelere yer verilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:203-204 ; Kantarcıoğlu 1990:56-57).

11.12.1971 tarihli II. Nihat Erim Hükümeti Programı:

Bir önceki programla bu program arasında dokuz aylık bir süre olmasına ve iktidar partisinin değişmemesine karşın, Kültür Bakanlığı kaldırılmış, halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Kültür Müsteşarlığı'na, Kültür Müsteşarlığı da Başbakanlığa bağlanmıştır. İncelenen tüm programlarda, eğitime ve kültüre verilen ve verilmesi gereken önemin sık sık vurgulanmasına, belirlenecek politikaların kurumsallaşmasının kaçınılmazlığına yer verilmesine karşın, 1971 yılının

başlarında oluşturulan Kültür Bakanlığı'nın, aynı yılın sonunda kaldırılması programlarda belirlenenlerin uygulamaya geçmediğinin önemli bir göstergesidir. Bununla beraber halk kütüphanelerinin de içinde yer aldığı örgütün yapısının oturtulamaması, sürekli değişiklik gösteren kurumlara ve dolayısıyla da kişilere bağlanması, kurumların çağın gerektirdiği ihtiyaçlara cevap vermesini engellediği gibi, hükümet politikalarını belirleyen bu programların uygulamada hiçbir fonksiyon taşımadığını da göstermektedir.

1971 yılı sonunda hazırlanan bu programda, kültürel ve sosyal gelişmenin Atatürk ilkeleri doğrultusunda yapılacağı ve tüm kurumların bu görüş etrafında toplanacağı belirtilmiş, bunun dışında çoğunlukla ülkede huzursuzluklara neden olan öğrenci hareketlerine, öğretim kurumlarının yeniden düzenlenmesine yer verilmiştir (Hükümetler ve... 1988:217,221-222 ; Kantarcıoğlu 1990:57-58).

22.5.1972 tarihli Ferit Melen Hükümeti Programı:

Programda eğitim politikalarının oluşturulması ve kalıcılıklarının sağlanması için öncelikle, çağın gereklerine cevap verebilecek bir Milli Eğitim Kanunu tasarısı oluşturulacağı, aynı zamanda da Cumhuriyetin kuruluşundan beri eğitimle ilgili olarak çıkartılmış tüm yasaların biraraya getirilerek, belirlenen ilkeler üzerinde bir temele oturtulacağı belirtilmiştir. Atatürk Akademisi Kanun Tasarısı, Üniversiteler Kanun Tasarısı gibi tasarıların hazırlanacağı belirtilen programda, halk kütüphanelerini direkt ya da dolaylı olarak ilgilendiren bölümler yer almamaktadır (Hükümetler ve... 1988:240-241 ; Kantarcıoğlu 1990:58-59).

15.4.1973 tarihli Naim Talu Hükümeti Programı:

Bir önceki programın özeti niteliğindeki bu kısa programda da, kültür politikaları buna bağlı olarak halk kütüphaneleri yer almamaktadır (Hükümetler ve... 1988:257 ; Kantarcıoğlu 1990:59).

26.1.1974 tarihli I. Bülent Ecevit Hükümeti Programı:

İlk, orta, yüksek ve mesleki öğretimin geliştirilmesi ve eğitim kurumlarının her açıdan çağdaşlaştırılması için, somut çözüm önerileri getirilen programda, kültür ve sanat kurumlarının geliştirilerek yaygınlaştırılması, bilimsel ve teknik araştırmaların desteklenmesi, eğitimin toplumun her kesimine fırsat eşitliği sağlaması, sporun geliştirilmesi gibi konulara değinilmiş, buna karşın eğitimin sürekliliği ve eğitimde fırsat eşitliği ilkelerini karşılayacak kurumların önemli bir kolu olan halk kütüphanesi sistemine ya da genel olarak kütüphane sistemlerine yer verilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:282-283 ; Kantarcıoğlu 1990:59-60).

17.11.1974 tarihli Sadi İrmak Hükümeti Programı:

Kültür Bakanlığı'nın yeniden hükümette yer aldığı ve halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün de bu yeni oluşum içinde yapılandırıldığı bu dönemin programında da, öğretimin geliştirilmesine yönelik belirlemelere yer verilmiş, Kültür Bakanlığı ile ilgili politikalardan söz edilmemiştir (Hükümetler ve... 1988:308-310 ; Kantarcıoğlu 1990:61-63).

31.3.1975 tarihli IV. Süleyman Demirel Hükümeti Programı:

Hükümeti oluşturan partide yeniden değişiklik görülen bu dönemin programında da, genel olarak milli eğitime ağırlık verildiği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak, hemen her programda benzer cümlelerle ifade edilen amaçlar belirlenmiş, eğitimde fırsat ve imkân eşitliği üzerinde durulmuş, ilk, orta, mesleki ve yüksek eğitimde değişiklik öngörülen konular detaylı bir şekilde ele alınmış, bununla birlikte milli kültürümüzü korumak, geliştirmek ve tüm dünyaya yaymak için izlenecek politikalara yer verilmiştir. Halk eğitimi çalışmalarının organizasyonuna önem verileceği belirtilirken, bu çalışmaların neler olacağı konusuna da değinilmiştir. Halk kütüphanelerini doğrudan ilgilendiren halk eğitimi çalışmaları konusunun ele alınmış olmasına karşın,

kütüphanelerle ilgili bir politika belirlenmemiştir (Hükümetler ve... 1988:324-326 ; Kantarcıoğlu 1990:63-65).

21.6.1977 tarihli II. Bülent Ecevit Hükümeti Programı:

Kültür Bakanlığı'nın Milli Eğitim Bakanlığı ile birleştirilerek, Milli Eğitim Bakanlığı adı altında toplandığı bu dönemde de, yapısal bir değişim olmamasına karşın bakan ve bakanlık kadrosu değişikliklere uğramış, buna bağlı olarak da politikaların sürekliliğinin sağlanması gereği mümkün olamamıştır. İlk olarak 1971 yılında hükümette yer alan Kültür Bakanlığı'nın, 5 yıl gibi kısa bir süre içinde hükümet değişimlerine paralel olarak, bir kez kaldırılıp, yeniden oluşturulması, oluşturulmasından üç yıl sonra başka bir bakanlık ile birleştirilmesi, programlarda önemi oldukça ağırdalılıklarla belirtilen kültür politikalarının ne kadar kısa süreli olduğunun açık bir göstergesidir. Aynı parti iktidarı içinde dahi bakanların, buna bağlı olarak alt kadroların değişiklik göstermesi de, kurumların kişisel görüşlere göre şekillenmesinin en önemli nedenidir. Bu doğrultuda diğerlerine göre önemli bir yenilik getirmeyen bu programda da, bir önceki hükümet döneminde alınan kararlar ve yapılan işler eleştirilmiş ve eğitimde doğan karşılıkların giderilmesi için yapılması kaçınılmaz olan işler ve izlenecek politikalar belirlenmiştir. İdeolojik yaklaşımı farklı olmasına karşın, bu program da genel olarak bir önceki programdan farklı bir bakış getirmemektedir. Öğretim kurumlarıyla birlikte tiyatro, sinema ve sportif faaliyetler yapan kurumlara yönelik düzenlemelere yer verilmesine karşın, halk kütüphaneleri bu programda da yapılacak öncelikli işler listesine girememiştir (Hükümetler ve... 1988:371-373 ; Kantarcıoğlu 1990:65-68).

27.7.1977 tarihli V. Süleyman Demirel Hükümeti Programı:

Önceki programın devamı niteliğinde ele alınan bu programda farklı olarak, gençlerin ve toplumun tüm kesimlerinin okuma ve buna bağlı olarak kitap ihtiyacına değinilmiş, yurt, burs, dinlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılayacak tesisler kurulması öngörülmüş ve boş

zamanların sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle değerlendirilmesine önem verileceği belirtilmiştir (Hükümetler ve... 1988:389-391 ; Kantarcıoğlu 1990:68-71).

Okuma-yazma bilenlerin artırılması, yeni kitaplar basılması, bilimsel araştırmaların desteklenmesi, boş zamanların sosyal, kültürel faaliyetlerle değerlendirilmesi, eğitimin çocukluktan başlayarak sürekliliğinin sağlanması gibi, incelenen hemen her hükümet programında yer alan konuların, doğrudan halk kütüphanelerinin temel görevleri arasına giren konular olmasına karşın hiç bir programda bu kurumun işlevlendirilmesi gereğine değinilmemiştir. Bu sonuç da bize, kurumun sürekliliğini sağlayacak temel adım olarak, halk kütüphaneleri oluşturmanın toplumsal kalkınmadaki öneminin anlaşılması aşamasına geçilemediğini göstermektedir.

5.1.1978 tarihli III. Bülent Ecevit Hükümeti Programı:

1978 yılı başında kurulan bu hükümet döneminde yeniden politikalar değişmiş, bir yıl önce birleştirilen Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları ayrılarak, iki ayrı bakanlık olmuşlardır. 1970'li yılların başından itibaren incelenen hükümet programları gibi bu programda da, giderek artan öğrenci hareketlerine son vererek üniversitelerin düzeltilmesi, öğretim özgürlüğü ile can ve mal güvenliğinin, eğitimde birliğin sağlanması, demokratik düzene geçilmesi, sanat ve kültür faaliyetlerinin yaygınlaştırılarak baskı ve yönlendirilmelerden uzak tutulması, yerel yönetimlerin desteklenerek toplumu karışıklıklara iten olaylardan uzak tutacak ve eğitecek kültür ve sanat merkezlerinin çoğaltılması konularına yer verilmiştir (Hükümetler ve... 1988:435-438 ; Kantarcıoğlu 1990:71-74). Halk kütüphanelerinin ortaya çıkış nedenleri arasında, demokratik toplum yapısına geçme çabaları, halk eğitiminin yaygınlaşması, okur-yazar oranlarının artması, toplumdaki ahlaksızlıkların önlenmesi, gençlerin şiddet olaylarından uzaklaştırılması gibi unsurlar bulunduğu ve sonraları gelişerek toplumun en önemli kültürel ve sosyal merkezlerinden biri haline geldiği tekrar edilerek, bu programda yapılması öngörülen işlerin, halk kütüphanesinin oluşum ve gelişim nedenleri ile ne

oranda içiçe olduğu da daha açık bir şekilde görülecektir. Bununla birlikte ilgili programda, devletin resmi yayınlarının toplumun her kesimi tarafından kolaylıkla elde edilebilir şekilde düzenlenmesi, basılarak toplum yaranna sunulması öngörölmüştür (Hükümetler ve... 1988:438 ; Kantarcioğlu 1990:74). Demokratik düzenin oluşması için gerekliliği tartışılmaz olan bu konu da, Halk Kütüphaneleri aracılığıyla çözümlenebilecek başka bir sorundur. Bu belirlemelere karşın, okul kütüphanesi anlayışından bu dönemde de kurtulamayan halk kütüphaneleri, toplumsal değişmedeki önemli işlevleri anlaşılamadığı için bu programda da yer almamışlardır.

12.11.1979 tarihli VI. Süleyman Demirel Hükümeti Programı:

1979 yılının sonlarında oluşturulan bu hükümet programında da, diğer hükümetlerin programlarından farklı olarak ortaya konmuş, değişik bakış açılarına rastlanmamaktadır (Hükümetler ve... 1988:466 ; Kantarcioğlu 1990:74-75). Hükümetlerin, buna bağlı olarak programların, ilgili konudan sorumlu kişilerin, çoğunlukla bir ya da iki yılda bir değiştii düşünülürse, programlarla belirlenmeye çalışılan temel sorunların bu kadar kısa süreler içinde çözümlenerek, yeni konulara geçilmesinin normal olarak mümkün olmadığı görülebilmektedir. Görüş farklılıklarının, eğitim ve kültür kurumlarına yansımaları sorunları giderek büyötmüş ve toplumsal çözülmeye neden olarak, demokratikleşme süreci de tersine dönmüştür.

V. 4. 4. YÖNETMELİKLER

Anayasanın yenilendiği, planlı kalkınma dönemine geçildiği, Kültür Bakanlığı'nın kurulduğu, halk kütüphanelerinin örgötsel yapısının değişikliklere uğradığı bu dönemde yürölüğe giren yeni yönetmeliklerin niteliklerinin yükseltilmesi için herhangi bir çalışma yapılmadığı, buna karşın oluşturulan yönetmeliklerin, daha önceki dönemlerde de göröldüğu gibi sık sık değişikliklere uğradığı görölmektedir.

1960-1980 döneminde görülen ilk yönetmelik değişikliği, bu dönem içinde hazırlanan Kütüphaneler Komitesi raporunda da öngörüldüğü gibi, daha sonra halk kütüphaneleri ile birleştirilen Çocuk Kütüphaneleri ile ilgili yönetmelikte yapılmıştır. 5. ve 6. maddelerinde görülen değişiklik incelendiğinde, kütüphanenin gelişimine yönelik bir değişim olmadığı görülmektedir. Buna karşın maddelere, Maarif Vekaleti yerine Milli Eğitim Bakanlığı, umumi yerine genel ifadeleri uygun görülmüş ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda olan işler eklenmiştir (Çocuk Kitaplıkları... 1961).

Toplumsal kalkınmada oldukça önemli görevleri olan kurumların, her hükümet değişimiyle birlikte adının ve yetkililerinin değiştirilmesi, buna karşın işlerlik kazandırılmasına yönelik kapsamlı çalışmalara gerek görülmemesi, tüm kurumlara olduğu gibi, bu kurumların düzenlenmesi amacıyla hazırlanan kanun ve yönetmeliklere de yansımış, izlenen bu yüzeysel politika toplumsal kurumların, dolayısıyla da toplumun gelişmemesinin temel nedeni olmuştur.

1960-1980 dönemi içinde değişikliğe uğrayarak yeniden düzenlenen bir başka yönetmelik de, Kütüphaneler Halk İare Servisi Yönetmeliği'dir. Kütüphanelerden Halka Ödünç Kitap Verme Servisi Yönetmeliği adıyla yeniden düzenlenen yönetmelik incelendiğinde, daha önce eski Türkçe ile kullanılan ifadelerin (iare-ödünç, lugat-sözlük, müracaat-başvuru, ilim-bilim, ve benzeri) yeni Türkçeye dönüştürülmesinin yanısıra, kapsam olarak da değişiklikler yapıldığı görülmektedir (Kütüphanelerden Halka... 1965:283-286). Bu doğrultuda, ödünç verilmeyen kitaplar listesinden fiyatı yatırılan depozitonun üzerinde olan kitaplar maddesi kaldırılmış, buna çözüm olarak depozito tutarı arttırılmıştır. Okuma-yazma bilen herkesin halk kütüphanelerinden ödünç kitap alabilmesi ile ilgili maddeye, maksatlı olarak iki kereden çok kitap kaybedenlere bu hakkın tanınmaması şartı eklenmiştir. İlk hazırlanan yönetmelikte 'Umumi Kütüphane' olarak adlandırılan kütüphaneler için, bu yönetmelikle 'Halk Kütüphanesi' adı kullanılmış

ve bu kavramın 'Çocuk Kütüphaneleri'ni de içerdği belirtilmiştir (Kütüphanelerden Halka... 1965:283).

Bu dönemde hazırlanarak, yürürlüğe giren bir yönetmelik de 'Kütüphaneler Arası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği'dir. 1960 yılıyla birlikte, il, ilçe halk kütüphaneleri, bucak ve köy kütüphaneleri olarak örgütlenen halk kütüphanelerinin, aranan kitap nerede olursa olsun kullanıcılarının okuma isteklerini karşılaması amacıyla düzenlenen bu yönetmelikte, işbirliğinin düzenli olarak yapılabilmesi için bir iç tüzük hazırlanması, işbirliğinin kolaylıkla yürütülebilmesi için İl Halk Kütüphaneleri tarafından, kendilerine bağlı kütüphanelerin koleksiyonlarını içeren kataloglar bulundurulması öngörülmüş, kütüphaneler arası ödünç verilecek kitaplar belirlenmiştir. Buna göre:

- a) Halk Ödünç Verme Servisi Yönetmeliği'nde ödünç verilmesinde sakınca görülmeyen kitaplar,
- b) Bir incelemede kaynak olarak kullanılacak kitaplar,
- c) Müracaat Eserleri ödünç verilmez denmektedir (Kütüphanelerarası Basma... 1965:287).

Bu belirlemelerle birlikte, ödünç verme işlemlerinin nasıl yürütüleceği de maddeler halinde belirtilmiş, kullanılacak fiş örnekleri gösterilmiştir. Ödünç verilmesi uygun görülen kitapların çok sınırlı olduğu şüphesine karşın, amacı ve yapılması uygun görülen düzenlemeler açısından olumlu ve geliştirilebilir bir düzenleme olan bu yönetmelik, halk kütüphanelerinin pek çok yönden yetersiz olması dolayısıyla uygulamaya geçirilememiştir. Bu sonuç da bize hazırlanan yönetmeliğin, yeterince araştırma yapılmadan, var olan imkanlar saptanarak yetersizlikler tamamlanmadan hazırlandığını göstermektedir.

Çok büyük değişiklikler getirmemesine karşın, uygulamada sorun çıkartan ya da okuyucuların yararlanmalarını engelleyen uygulamaların, belirlenerek çözüme

kavuşturulmaları dahi, yüzeysel değişikliklerin yanında olumlu bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Halk Kütüphanelerinin, okuma-yazma bilenlerin artması, sanayi toplumuna geçişle birlikte eğitimin süreklilik kazanması sonucu bir talep olarak ortaya çıktığına ve giderek, temel amacının toplumun bilgi edinme özgürlüğünü desteklemek olan demokratik bir merkez haline geldiğine değinmiştik. Bu noktada kurumun bilgi edinme özgürlüğünü destekleme işlevi gözönünde bulundurularak, halk kütüphanelerine sağlanacak materyalin seçimi ve bu seçimi yapacak kişiler oluşturulması büyük önem kazanmaktadır. 1975 yılında ülkemizde de, Kültür Bakanlığı ve özellikle Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı kütüphanelerin koleksiyonlarını oluşturacak materyallerin seçimini sağlamak ve bu şekilde toplumun ayırım yapmaksızın her kesiminin, bilgi, görgü ve kültürünü arttıracak, onları sevgi dolu, çağdaş, akılcı, yapıcı ve eleştirebilen bireyler haline getirecek düzeyde kurumlar haline getirmek amacıyla 'Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu' oluşturulmuştur. Kurulun, Müsteşar ya da onun görevlendireceği bir yetkili başkanlığında, Kütüphaneler Genel Müdürü, Milli Kütüphane Genel Müdürü, Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanı veya bunlar tarafından görevlendirilecek kişiler, Ankara'da bulunan üniversitelerden seçilecek bir hukukçu, bir sosyolog, bir iktisatçı, bir edebiyatçı öğretim üyesi ile, Türk Tarih ve Türk Dil Kurumundan iki üyeden oluşması öngörülmüştür (Kültür Bakanlığı Kitap... 1975:3). Hazırlanan yönetmeliğe göre, halk kütüphanelerinin koleksiyonlarına kazandırılacak eserlerin seçiminde uygulanacak esaslar da şu şekilde belirlenmiştir:

- a) Türk toplumunun bilgi, görgü ve kültür ve sanatını geliştiren; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan;
- b) Çağdaş uygarlığın akılcı, yapıcı ve yaratıcı, bilimsel görüşünü yansıtan;
- c) Siyasal aşırılıklar gözetmeyen, tek yanlı ve dogmatik olmayan; siyasal bir kuruluşun veya şahsın propagandasını yapar durumuna düşmeyen;
- ç) Ahlak kurallarına aykırı olmayan;
- d) Ticari amacı ön planda tutmayan, sömürücü bir yol izlemeyen eserler." (Kültür Bakanlığı Kitap... 1975:3).

Yönetmelikte ayrıca, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlı kütüphaneler tarafından, yerel ihtiyaçlar da gözönüne alınarak belirttikleri materyalleri liste halinde, ilgili kurulca incelenmek üzere göndermeleri de belirtilmiştir. Yönetmeliğin diğer maddeleri, satın alınmak üzere seçilen materyallerde ilgili bürokratik işlemleri kapsamaktadır.

Okuma, bilgi edinme ve dolayısıyla düşünebilme özgürlüklerinin toplumsal değişmedeki önemi, halk kütüphanelerinin bu noktadaki ağır görevi ve gelişmişliğinin kalkınma ile paralelliği düşünüldüğünde, bu yönetmeliğin söz konusu nitelikleri taşıyacak bir kurum oluşturacağı şüphe uyandırmaktadır. Bunun en belirgin nedenlerinden biri, toplumsal kalkınmada üstlendiği sorumlulukların ağırlığı altında kalan kütüphanecilere kurulda yer verilmemiş olmasıdır. Tüm ülkeye yayılmış veya yayılması planlanan halk kütüphanelerinin, bulunduğu çevrenin, kullanıcılarının, yöresel özelliklerinin, coğrafi, sosyal ve demografik özelliklerinin tek tip olmadığı düşünülürse, hiç kimsenin merkezden, ilgili bölgenin ihtiyaçlarını bilmesinin mümkün olmayacağı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ters piramit modelini uygulayan bir merkezi yönetim şeklinin, yukarıda belirtilen niteliklere sahip kütüphaneler oluşmasına zemin hazırlayamayacağını göstermektedir.

Yayın seçimine merkezden karar verilmesinin bir başka olumsuz yanı da, belli bir kültür politikası ve istikrarlı bir idari yapısı olmayan ülkelerin halk kütüphanelerinin koleksiyonlarının, bu belirsiz yapıdan birebir etkilenmesi ihtimalidir. İlgili yönetmeliğin seçim ilkeleri incelendiğinde, maddelerin bilgi edinme özgürlüğünü desteklemeye dönük olmaktan çok, kısıtlama getirmeye dönük olduğu da görülmektedir. Genel yaklaşım olarak, maddi imkanların sınırlı olduğu, yetişmiş insangücünün sağlanamadığı, eğitim seviyesi düşük olan toplumlarda merkezi yönetim şeklinin uygun görülmesine karşın, halk kütüphanesi gibi toplumun gerek sosyal, gerek ekonomik ve gerekse kültürel

alanlarda kalkınmasına destek olacak kurumlar için uygulanmasının yaradan çok zarar getirebileceği anlaşılmaktadır.

1975 yılının mart ayında yürürlüğe giren 'Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Yönetmeliği', bu tarihten üç ay sonra değişikliğe uğramıştır. Yapılan değişiklikle, kurulun oluşum amacına, milli kültürümüzün tanıtılması ve geliştirilmesi için araştırmalar yapılmasını ve temel eserlerin yazılmasını desteklemek ifadesi eklenmiş, seçici kurula Eğitim ve Personel Dairesi temsilcisi eklenirken, üniversitelerden seçilecek dört öğretim üyesi ile Türk Tarih ve Dil Kurumu üyeleri kuruldan çıkartılmıştır (Kültür Bakanlığı Kitap... 1975:13). Satın alınacak ve abone olunacak materyallerin seçiminde göz önünde bulundurulacak ilkeler de değişikliğe uğramış, buna göre:

- *a) Milletimizin bütün fertlerini Atatürk devrimlerine ve Anayasa'nın başlangıcında belirtilmiş bulunan Türk Milliyetçiliğine bağlı, kaderde, tasada, kıvançta ortak, bölünmez bir bütün halinde bilinçlendiren,
- b) Milli kültürümüzün temel eserlerinin bugünkü nesillere tanıtılmasına yardımcı olan,
- ç) Halkımızı milli şuur ve ülküler altında toplayan,
- e) Milli bütünlüğümüzü bozucu çarpık ideolojilerin gizli-açık propogandasını yapmayan,
- f) Rejimimiz aleyhinde telkinler ihtiva etmeyen,
- g) Milli ahlak ve terbiye kurallarına ve geleneklerimize, müşterek duygu ve düşüncelerimize aykırı olmayan,
- ğ) Ticari amacı ön planda tutmayan, sömürücü bir yol izlemeyen eserler," maddeleri eklenmiştir. (Kültür Bakanlığı Kitap... 1975:14).

Daha içeriğe yönelik gibi gözükse de bu değişikliklere karşın yapılan diğer değişiklikler, yönetmeliğin amacında ya da kütüphanelere işlerlik kazandırılmasında hiçbir rol oynamayacak niteliktedir. Örnek olarak vermek gerekirse: eserler ifadesi kitaplar ve dergiler olarak değiştirilmiş, olanak kelimesi yerine imkân kelimesi kullanılmış, ilgili daire ifadesi Bakanlık olarak değiştirilmiş ve bazı bürokratik işlemlerde değişiklik yapılmıştır.

Değişikliğin yürürlüğe giren yönetmeliğin uygulanmasına dahi fırsat vermeyecek kadar kısa bir süre içinde yapılması ve politik bir gösterge haline dönüşen kelime

değişikliklerine uğraması, yeni yönetmeliğin uygulamada çıkan bir problemden dolayı değil, politika bir şovdan dolayı olduğunu göstermektedir. Kurulda bulunan öğretim üyeleri ile diğer iki üyenin çıkarılarak, yerine ideolojik değişikliklerden birebir etkilenen konumdaki kişilerin uygun görülmesi, değişikliklerin uygulamaya yönelik olmadığı düşüncesini desteklemektedir. Materyal seçimi için belirlenen ilkeler incelendiğinde de, uygulayıcıların farklı yorumlarına açık, hizmet verilen bölgelerin gereksinimleri doğrultusunda ve kütüphaneleri geliştirmeye yönelik olmaktan uzak, her görüşün kendine göre değerlendirebileceği belirsiz ifadelerden oluştuğu görülmektedir. Halk kütüphanesi örgütünün ve koleksiyonlarının günümüzdeki durumu, zaman içinde artan bu tür uygulamaların doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1960-1980 dönemi içinde görülen ve zaman içinde halk kütüphanelerini olumsuz olarak etkileyen yeni bir uygulama da, ilki 'Atatürk Kültür Merkezi İşletme ve Kullanma Yönetmeliği' adıyla düzenlenen Kültür Merkezleridir. Amacı yalnızca, "Yurtiçi ve uluslararası Sahne Sanatları ile Güzel Sanatları halk kitlelerine sunmak, yaymak ve tanıtmak olarak belirlenen (Atatürk Kültür... 1976:8) bu merkezler, gerek mekansal sorunlar, gerekse halk kütüphanelerinin öneminin anlaşılabilmesi ve işletilememesi sonucu, halk kütüphanelerinin işlevlerini mekansal olarak kısıtlamışlardır. Bu sorunun halk kütüphanelerine yansımaları bir sonraki dönemde daha detaylı olarak incelenecektir.

Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği, yönetimin değişmesine paralel olarak, 1978 yılında yeniden değişikliğe uğramıştır (Kültür Bakanlığı Kitap... 1978:7-8). Buna göre, 1975 yılının haziran ayında yönetmeliğin amacına eklenen, milli kültürümüzün tanıtılmasına ve geliştirilmesine yönelik kısım yeniden kaldırılmış, yine aynı yönetmelik değişikliği ile kurula eklenen yeni üye kaldırılarak, Ankara ve Hacettepe Üniversiteleri Kütüphanecilik Bölümleri'nce görevlendirilecek birer üye, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Materyal Değerlendirme Şubesi Müdürü ile Bakanlık tarafından görevlendirilecek iki üye eklenmiştir. Sık değişimlerin, kurumun

gelişimi adına getirdiği olumsuzluklarla birlikte, belirlenen bu kurula kütüphanecilerin de uygun görülmesi, oldukça geç olmasına karşın olumlu bir gelişmedir.

Satın alınacak ve abone olunacak yayınların seçiminde gözönünde bulundurulacak ilkelerin yeniden belirlenmesinden önce, seçim işleminden amacın ne olduğu belirtilmiştir. Buna göre:

" Bakanlar Kurulu'nun yurda sokulmasını ya da dağıtılmasını yasakladığı materyal ile Yargı organlarınınca sakıncalı görülerek toplattırılmış olanlar dışında kalan her çeşit materyalden gerek görülenlerin kütüphanelerimizde yararlanmaya sunulmasıdır." (Kültür Bakanlığı Kitap... 1978:8).

Bu açıklamayı takiben belirlenen ilkelerin, mümkün olduğu kadar azaltıldığı ve sadeleştirildiği görülmektedir.

" a) Türk toplumunun bilgi, görgü, kültür ve sanat beğenisini geliştirici; örgün ve yaygın eğitimi destekleyen; ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmamıza katkıda bulunan,
b) Çağdaş uygarlığın akılcı ve yaratıcı, bilimsel görüşünü yansıtan,
c) Ahlak kurallarına ters düşmeyen yayınları." (Kültür Bakanlığı Kitap... 1978:8).

Buna ek olarak, seçilecek her türlü materyalin bir denge içinde seçilmesi gereği de belirtilmiştir. Satın alınacak yayınlarda takip edilmesi gereken işlemlerle ilgili belirlemelerin de yer aldığı yönetmelikte, aynı yönetim döneminde kullanılarak, daha sonra değiştirilen kelimelerin yeniden ilk hallerindeki kullanımına döndüğü de gözlenen bir başka değişiklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kitap-eser gibi). Bu yönetmelikte görüldüğü gibi zaman zaman gözlenen olumlu değişikliklere rağmen, yapılan değişikliklerin ve uygulamaların, oldukça sık değişen hükümetlerin görüş değişikliklerinden birebir etkilendiği ve belli bir politika izlemek yerine kişisel tercihlerle onaylandığı ya da kaldırıldığı görülmektedir. Politikaların ve uygulamaların sürekliliği sağlanmadığı sürece de, yönetmeliklerin zaman zaman olumlu değişiklikler göstermesi kalıcı bir etki getirememektedir.

Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği'nin, 26 Temmuz 1978'de değişikliğe uğramasından bir hafta sonra yeniden bir maddesinde değişiklik yapılmıştır. 19 Mart ve 10 Haziran 1975 tarihlerinde yayınlanan ve değişikliğe uğrayan yönetmeliklerin yürürlükten kaldırıldığı belirtilen bu maddenin dışında, içeriğe yönelik bir belirleme yer almamıştır (Kültür Bakanlığı Kitap... 1978:9).

1978 yılında değişikliğe uğrayan bir başka yönetmelik de 'Kütüphanelerden Halka Ödünç Kitap Verme Servisi Yönetmeliği'dir. Buna göre, yönetmeliğin ödünç verilmesinde sakınca görülen kitapları belirleyen ikinci maddesi değiştirilmiştir. Yeni oluşturulan bu maddeye göre, yalnızca yazma ve nadir eserlerle, müracaat kitaplarının ödünç verilmemesi uygun görülmüştür. Bu değişiklikle, halkın bilgi edinmesini sağlayan ödünç verme işlemine getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır. Ödünç verme işlemi ile ilgili olarak değişiklik yapılan bir başka madde de 11. maddedir. Buna göre, 1965 yılında yayımlanan yönetmelikle belirlenen, bir okuyucuya bir kitap ödünç verilmesi, sürenin 15 gün olması ve istenirse 1 hafta uzatılması maddeleri, bir okuyucuya üç kitap ödünç verilmesi, sürenin 7 gün olması şeklinde değiştirilmiştir. Halk Kütüphanelerinin, Milli Eğitim Müdürleri tarafından denetlenmesini öngören 19. madde de, ilgili kurumların Kültür Bakanlığı'na bağlanması ile yürürlükten kaldırılmıştır (Kütüphanelerden Halka... 1978:434).

1978 yılında hazırlanan ve genel olarak amacı ulusal kültür politikasını oluşturarak, Kültür Bakanlığı'nın geleceğe yönelik olarak planlama ve örgütleme çalışmalarına süreklilik kazandırmak olarak belirlenen bir yönetmelik de 'Kültür Yüksek Kurulu Yönetmeliği'dir. Kurulun, Kültür Bakanı tarafından atanan ve "Türkiye'nin kültürel etkinlik alanlarında tanınmış" (Kültür Yüksek...1993:A-120) 12 kişiden oluşması öngörülmüştür. Hükümeti oluşturan iktidar partilerinin, politikaların ve buna bağlı olarak yöneticilerin en fazla 2 yılda bir değiştiği düşünülürse, aynı süreler içinde değişikliğe uğrayan bir Kültür

Bakanı tarafından atanan bu kurulun ve uygulamalarının sürekliliği güven verici bir nitelik taşımamaktadır.

Halk Kütüphanelerinin giderek büyüyen sorunlarına çözüm getirmesi bakımından kurulun görevleri incelendiğinde, şu başlıkların halk kütüphanelerinin temel sorunlarına cevap verebilecek nitelikte olduğu görülmektedir:

- Ulusal kültür politikasının oluşturulması ve geliştirilmesi,
- Çözüm bekleyen sorunlarla ilgili görüş belirtilmesi,
- Toplumun her kesiminin kültürel etkinliklere özendirilmesi ve bu amaçla yapılacak çalışmaların desteklenmesi,
- Kültür Bakanlığına ya da başka kamu kuruluşlarına bağlı kültür kurumlarının geliştirilmesi ve yeniden örgütlenmesi için gereken çalışmaların yapılması,
- Kültürel yaşamın özerklik içinde örgütlenmesini sağlamak ve bunun için gereken kanun, tüzük, yönetmelik gibi tasarıların hazırlanmasının sağlanması (Kültür Yüksek... 1993:A-119).

Genel olarak belirlenen bu görevlere dayanarak, bir halk kütüphanesi politikasının oluşturulması, halk kütüphanelerine işlerlik kazandırılarak, toplumun her kesiminin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmasının sağlanması, halk kütüphanelerinin görüş değişikliklerinden etkilenmeyecek birer özerk kurum olarak yönetmelik ve tüzüklerinin yeniden oluşturulması, en önemlisi özerk olması gereken yapısı ve okuma, bilgi edinme ve düşünme özgürlüklerini destekleme görevi çerçevesinde, bir 'Halk Kütüphaneleri Kanunu' oluşturulması beklenmektedir. Buna karşın, yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki gelişmeler incelendiğinde, bu yönetmeliğin de kütüphaneler açısından bir gelişme getirmediği, yapılması öngörülenlerin yazılı belge niteliğinden öteye gitmediği ortaya çıkmaktadır.

1960-1980 döneminde hazırlanarak, yürürlüğe giren son yönetmelik, halk kütüphanelerinde çalışacak personelin niteliklerini arttırmaya yönelik olarak hazırlanan, 'Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Uzman Personel Yönetmeliği'dir (Kütüphaneler Genel... 1993). Halk kütüphanelerinin toplumsal değişimdeki önemli sorumluluklarını üstlenmeleri için, saptanan politikaları, hazırlanan kanun ve yönetmelikleri, standartları bilinçli bir şekilde uygulayarak, halkla ilişkilerdeki davranışlarıyla halkı kütüphanelere çekecek olan personelin, toplum içindeki statüsünü, verimliliğini, iş ve yaşam koşullarını yükseltmenin, hizmet içi eğitimi desteklemenin ve bu şekilde nitelikli personel edinmenin, tüm kurumlarda olduğu gibi halk kütüphanelerinde de önemi hatırlanacak olursa, hazırlanan bu yönetmeliğin uygulanmasının önemi de ortaya çıkacaktır.

Yönetmelikte, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nde çalıştırılacak uzman personelin, kütüphanecilik eğitimi veya kitap patolojisi, sistem analizi, bilgisayar programlaması, planlama, mimarlık, iç dekorasyon ve benzeri teknik alanlarda eğitim almış kişilerden oluşması öngörülmüş, uzmanlık sınavlarının kuralları belirlenmiştir (Kütüphaneler Genel... 1993:A-123). Halk kütüphaneleri için gerekliliği tartışılmaz olan halkla ilişkiler konusunda bir uzmanın bu yönetmelikte yer almaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Yönetmelikle belirlenen uzman, uzman yardımcılığı, başuzmanlık sınav kurulları incelendiğinde, bu kurullarda Kütüphaneler Genel Müdürü'nün de yer aldığı görülmektedir. Halk kütüphanelerinin merkezî yapısının gereği olarak oldukça doğal görünen bu durumun, Kütüphaneler Genel Müdürü'nün ve diğer yöneticilerin, kütüphanecilik eğitimi almış olmasını zorunlu kılan bir kanun olmadığı ve uygulamada bu görevlere sık sık meslek dışından kişilerin atandığı gözönünde bulundurularak gerçek bir çelişki ortaya koyduğu söylenebilir. Bu durumun halk kütüphanelerinin gelişimi açısından oldukça sakıncalı sonuçlara neden olabileceği de açıkça görülmektedir.

V. 4. 5. BÜTÇELER

1960-1980 dönemiyle birlikte, halka açık kütüphanelerin (umumi, genel, v.b adlarla anılan kütüphaneler), 'Halk Kütüphanesi' adı altında toplanması ve çeşitli yönetmeliklerle işlevlerinin belirlenmesi, ilgili kurumun 'Kütüphaneler Genel Müdürlüğü' adıyla bir genel müdürlüğe bağlanması ve sorumlulukları gittikçe artan Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılarak, Kültür Bakanlığı adıyla oluşturulan ayrı bir Bakanlık altında örgütlenmesi, halk kütüphanelerine ayrılan bütçelerin daha belirgin olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bundan önceki dönemlerde, halka açık kütüphanelere ayrılan bütçeleri incelememizin nedeni, ilgili bütçenin, 'kültür işleri', 'kitaplık giderleri' gibi genel başlıklar altında, kitap, personel, bina giderleri gibi tüm harcamaları kapsaması ve örgütlenmede görülen sık değişikliklerin bütçelerin takibine engel olmasıdır. Bu nedenler doğrultusunda halk kütüphanelerine ayrılan bütçeler, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün Kültür Bakanlığı'na bağlanmasından sonraki dönem için incelenecektir.

1971 yılındaki oluşumuyla Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nü içermeyen Kültür Bakanlığı, 18 Kasım 1974 günü yayımlanan Resmi Gazete ile yeniden oluşturulmuştur. Bu düzenlemeyle Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nü ve buna bağlı olarak halk kütüphanelerini içeren Bakanlık, 1974 yılına ait bütçe kanununun haziran ayında yayımlanması dolayısıyla, 1974 yılı bütçe kanununda yer almamaktadır. Değerlendirilebilmesi için, incelenen bütün yılların birarada görülmesinin daha uygun olacağı görüşü doğrultusunda, halk kütüphanelerine ayrılan bütçeler, 1975-1995 yıllarını kapsayacak şekilde, 1980-1995 döneminin incelenmesini takiben tablo olarak verilecektir.

1974 yılındaki bu yeni düzenlemeden önce Milli Eğitim Bakanlığı içinde yer alan halk kütüphaneleri, 1970, 1971 ve 1972 yıllarında kitaplık giderleri başlığı altında genel

olarak verilmiş, 1973 ve 1974 yılı bütçelerinde Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı altında yer almıştır. Bu doğrultuda Kültür Bakanlığına bağlı olarak, halk kütüphaneleri için 1974 yılından sonra belirginleşen bütçe kanunları incelendiğinde kültür politikalarındaki belirsizliklerin, bakanlıkların adlarına olduğu kadar verilen hizmetlerin adlarına da yansıdığı görülmektedir.

1975 ve 1976 yılı bütçe kanunu: 'Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi ve Kültürel Eserlerin Yayımları' genel başlığı altında, 'Halk, Çocuk, Gezici, Yazma ve İhtisas Kütüphanelerinin Düzenlenmesi ve Gelişimi' olarak düzenlenmiş; (1975 Yılı Bütçe Kanunu... 1975 ; 1976 Yılı Bütçe Kanunu... 1976) *1977 yılı bütçe kanunu:* 'Milli ve Çağdaş Kültür Varlıklarının Derlenmesi, Korunması, Değerlendirilmesi, Tanıtılması ile Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi' genel başlığı altında 'Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi Hizmetleri' alt başlığı ile belirtilmiş; (1977 Yılı Bütçe Kanunu...1977) *1978 ve 1979 yılı bütçe kanunu:* 'Kütüphanecilik, Eski Eserler ve Müzecilik ile Folklor Hizmetleri' genel başlığı altında 'Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi Hizmetleri' şeklinde ifade edilmiştir (1978 Yılı Bütçe Kanunu... 1978 ; 1979 Yılı Bütçe Kanunu... 1979). Bütçe kanununda, bütçeden ayrılan payları belirlemek üzere düzenlenen ifadelerin, dört yılda üç defa değiştirilmesi de, bu döneme kadar incelenen politikalarda, hizmetlerde ve bunları uygulamak amacıyla hazırlanan yasal düzenlemelerde görülen sık değişikliklere ve belirsizliklere paralel olarak uygunluk göstermektedir.

V. 4. 6. UYGULAMALAR

1920 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte başlayan yeniden yapılanma sürecinde oldukça önemli toplumsal değişimler geçiren Türk toplumu, 1960 yılıyla birlikte yeni bir toplumsal değişim süreci içine girmiştir. Siyasi huzursuzlukların giderek büyüdüğü ve ekonomik, toplumsal alanlarda da etkilerini göstererek bir askeri darbeye neden olan bu dönemde, 40 yıldır oluşturulmaya çalışılan demokratik yaşama geçiş

kesintiye uğramış, buna karşın Cumhuriyet döneminin en detaylı, temel hak ve özgürlükleri ayrıntılı olarak ele alan anayasası hazırlanmış, planlı kalkınma dönemine geçilmiştir. Bu doğrultuda kalkınma planları oluşturulmuş, örgütsel yapıda değişiklikler yaşanmış ve demokratikleşme süreci yeniden başlatılmıştır. Yaşanan bu değişimin bütün kurumlara olduğu kadar, demokratik yaşamın temel unsurları olan temel hak ve özgürlükleri destekleyen bir kurum olarak halk kütüphanelerine de önemli etkiler getirmesi gerekmektedir. Konumuz kapsamı içinde incelenen, Anayasa, kanunlar, kalkınma planları, hükümet programları, yönetmelikler içinde bu dönemde de gereken anlayışın getirilemediği sonucuna varılan halk kütüphaneleriyle ilgili olarak, aynı dönem süresince gerçekleştirilen faaliyetlerin de ele alınması, yapılması belirlenenlerle yapılanların karşılaştırılması bakımından önem taşımaktadır.

1960 yılıyla beraber yapılan ilk uygulamalardan biri her dönemde karşılaşıldığı gibi, Maarif Vekaletinin Milli Eğitim Bakanlığı olarak değiştirilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 1974 yılında Kültür Bakanlığı oluşumunun kalıcı olarak hükümette yer almasından önce, 1960-1974 yılları arasında 15 Bakan değişmiş, 1974-1980 yılları arasında ise, 6 Bakan değişmiştir. 1971 yılında Kültür Bakanlığının kurulup, 1972 yılında kaldırılması, 1977 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile birleştirilip, 1978 yılında ayrılması yine bu dönemde yaşanan politik belirsizliklerin kurumlara yansması olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960 yılıyla birlikte Halk Kütüphanesi adı altında toplanan ve tanımı yapılan kütüphaneler, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlanmış, il , ilçe halk kütüphaneleri ve gezici kütüphaneler şeklinde örgütlenmişlerdir. Parmaksızoğlu (1964:36-37)'nin belirttiği gibi, halka açık kütüphanelerin Kütüphaneler Müfettişliğinden, Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne geçişinin yarım yüzyıl sürmesi, bugünkü halk kütüphanelerinin örgütlenememesinin açık bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

60'lı yıllarda tüm dünyada oluşmaya başlayan, kültürel işlerden sorumlu bir bakanlık fikri aydınlar tarafından desteklenmiş ve üzerinde çalışmalar yapılmıştır. 1965

yılında ilk adım olarak, Milli Eğitim Bakanlığı içinde bir 'Kültür Müsteşarlığı' oluşturulmuştur. Bu oluşum halk kütüphanelerinin gelişimi açısından iki önemli etki bırakmıştır. Bunlardan biri halk kütüphanelerinin bağlı olduğu genel müdürlüğün, ilerde oluşturulacak Bakanlığın temelini oluşturan bu müsteşarlığa bağlanması, diğeri ise müsteşarlığın başına kütüphanecilik eğitimi görmüş birinin getirilmesidir. Bu iki gelişme, bu dönemde kütüphanelerin ve gelişmekte olan kütüphanecilik mesleğinin önemsendiğine, örgütsel açıdan halk kütüphanelerinin işlevsel olarak okul kütüphanelerinden çok farklı bir kültürel merkez olarak kabul edildiğine dair bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk kütüphanelerinin örgütsel yapısında gözlenen bu değişimlerle birlikte, aynı Bakanlık çatısı altında Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Amacı halk kütüphanelerinin amacıyla içiçe bulunan bu kurum, aynı Bakanlığa bağlı olan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ile hiçbir işbirliği çalışmasına gitmemiş, buna karşın halkın eğitimine katkıda bulunacak yeni kütüphaneler kurmayı önermiştir. Yalmanoğlu (1993:111) tarafından halk kütüphanelerine hiçbir zaman sağlanamayan olanaklarla kurulduğu belirtilen Halk Eğitimi Merkezleri, işbirliği yapmamanın ötesinde halk kütüphanelerinin işlevlerini üstlenerek daha da geri planda kalmasına neden olmuştur. Kurumun daha sonra Köy İşleri Bakanlığına bağlanması, işbirliğini tamamen imkânsız hale getirmiştir. Aynı devlet çatısı altında oluşturulan ve aynı amaca hizmet etmeye çalışan bunca kütüphanenin varlığı tek bir örgütte toplanabilecek maddi, manevi gücün dağılımına ve halk kütüphanesi kurumunun gelişmemesine neden olmuştur.

1960-1980 dönemi faaliyetlerinin en önemlilerinden biri olan 'Kütüphaneler Komitesi Raporu', 1961 yılında yaklaşık 1,5 ay süren bir çalışma sonucu ortaya çıkmış ve 10 yıllık gelişmeye yönelik kapsamlı ve önemli değişiklikleri kapsamıştır. Raporda 'Umumi Kütüphaneler' ve 'Halk Kütüphaneleri' ayrı başlıklar altında ele alınmış ve işlevlerinin belirlenebilmeleri için tanımları yapılmıştır. Bu durum kütüphane türlerinin işlevleriyle birlikte birbirlerinden ayrılarak, 'Halk Kütüphanesi' olarak adlandırılan

kütüphane türünün belirginleşmesine, amaç ve hedeflerinin belirlenerek bu doğrultuda örgütlenmesine bir adım olmuştur. Hazırlanan bu raporun uygulanan bir öngörüsü de, çocuk kütüphaneleri ile halk kütüphanelerinin birleştirilmesidir. Örgütsel yapıdaki gelişmelere paralel olarak çok yavaş ilerleyen kütüphane binaları ile ilgili gelişmeler de bu rapor doğrultusunda gelişmeye başlamış ve devlet, kütüphane binaları yaptırmayı kabul etmiştir (Parmaksızoğlu 1964:36-37).

Çok gecikmiş de olsa 1960 yılıyla birlikte başlayan tüm bu olumlu gelişmelere karşılık, Kütüphaneler Komitesinin hazırladığı 'Kütüphane Kanunu' gerçekleşmemiş, dolayısıyla halk kütüphanelerinin 15 bölgeye ayrılarak yeniden örgütlenmesi ile ilgili önemli öneri de rafa kaldırılmıştır. Bununla birlikte, halk kütüphanelerinde yönetim ve örgütlenme merkezi sisteme göre düzenlenmiş, Genel Müdürlük, il, ilçe, bucak ve köy kütüphanelerinin bağlı olduğu tek makam olmuştur. Dolayısıyla hiç bir kütüphane - gelişmiş ülkelerde olduğu gibi - kütüphane işlerini bağımsız olarak yürütememektedir. İşleyen bir örgütlenme ve yönetim için piramit modeli önerilirken, bununla piramitin ters dönmüş modeli uygulanmış ve giderek karmaşıklaşan bürokratik işlemler açısından işlemeyen bir sistemin ilk adımı olmuştur. Komite tarafından Basma Yazı ve Resimleri Kanunu yerine hazırlanan Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu bu dönemde de yasallaştırılmamış, derleme ile yayın alan kütüphane sayısının 1976 yılında TBMM'ne ait bir düzenleme ile altıya çıkarılmasına karşın (Türkiye Büyük... 1976), derlemeden tüm ülkenin yararlanması sağlanamamış, giderek çeşitlenen ve çoğalan kütüphane materyallerinin derleme kaçağı olması engellenememiştir. Bu da halk kütüphanelerinin ülke içinde yayımlanan eserleri içermemesine, koleksiyonların nitelik olarak halkın ihtiyaçlarından uzaklaşmasına neden olmuştur. Kütüphaneler Komitesi Raporu'nda öngörülen personel ve bina politikaları benimsenmemiş, devlet eliyle oluşturulan kütüphane binaları için, 1930'lu yıllarda Halkevleri için sakıncaları görülerek uygulanmasına son verilen tip projeler, imar planlarında yer almaması dolayısıyla gelişigüzel uygulanmaya başlamıştır. Buna karşın, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama

Bölümü Öğretim Üyesi Ullman 1962 yılında yaptığı bir konuşmada (Altaban 1994:33), şöyle demektedir:

"Kentleri yaşanabilir kılan ve asıl önemli olan eğitim tesislerine, üniversitelere, kütüphanelere, tiyatro ve konser salonlarına, doktor ve hastanelere, oyun sahaları ve parklara, güvenlik servislerine ve hatta sakin ve temiz havalı ortamlara en kolay şekilde erişilebilmesidir. Oysa kentli insanın topluca ve bireysel olarak tükettiği bu yaşamsal gereksinmelerin yerseçimi, ölçeği, boyutları ve kentteki mekansal dağılımı üzerinde, nedense, çok durulmamaktadır."

Burada şemalarla da gösterilerek önerilen, okul, hastane, klinik, sosyal hizmet birimleri, oy verme yerleri gibi hizmetlerle birlikte kütüphanelerin de, çok sayıda başlangıç noktası olan konutlardan, en kolay şekilde ulaşılabilir yerlerde olmasıdır. Uzman görüşlerine rağmen, halk kütüphanesi binası elde etmek için uygulanmaya devam edilen yer seçimi kriterleri ve tip projeler, hükümetlerin -toplumsal kalkınmadaki yeri ve önemi gelişmiş ülkelerdeki örnekleriyle kendini kanıtlamış olan halk kütüphanelerine- gerçekte ne derece önem vermediklerini gösteren iyi bir örnektir.

Kütüphaneler Komitesi Raporu'nda, halk kütüphanelerinin tanımları yapılırken halk eğitimi çalışmalarını desteklediği belirtilmiş, buna karşın uygulamada aynı Bakanlık bünyesinde oluşturulan Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılmamış, hatta halk kütüphaneleri yok sayılarak halk eğitimini destekleyecek yeni kütüphaneler kurulması önerilmiştir. Kütüphaneler Komitesi Raporunun hazırlanması ile Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün oluşumunun aynı yıllara gelmesi, incelenen her dönemde karşımıza çıktığı gibi, idealde yapılması öngörülenlerle, uygulamada gerçekleştirilenlerin uyumsuzluğuna iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Demokratik bir yapıya geçme çabaları içinde, yönetimin halka dayandırılması, insan haklarının gündeme gelmesi, kentleşmenin hızlanarak, kentleşmenin zayıf kalması, kitle iletişim araçlarının benimsenmeye başlanması, dünyanın

küreselleşmesiyle birlikte açık toplum modelinin benimsenmesi halkla ilişkiler kavramını ortaya çıkartmıştır. 1960'lı yılları takiben ülkemizde, gerek devlet sektöründe gerekse de özel sektörde bu kavramın getirileri görülmeye başlanmıştır. Buna karşın bu dönemde, halkla ilişkilerin halk kütüphanelerinin işlevlendirilmesindeki önemine ilişkin hiçbir gelişme izlenmemektedir.

Türkçeleştirilerek yayınlanan 'Kitap Kataloglama Kuralları' ve 'Dewey Onlu Tasnif Sistemi' bu dönemin önemli gelişmelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın halk kütüphanelerinde, kütüphanecilik eğitimi gerektiren bu sistemleri kullanacak nitelikte ve nicelikte personel sağlayacak yasal düzenlemelerin gerçekleştirilememesi, söz konusu standartların ülkenin her kesiminde kullanılmasını engellemiştir. Bunun sonucu olarak, kütüphane materyalleri okuyucunun yararlanabileceği şekle getirilememiş, hizmetler aksamış, kurumun profesyonelliği oluşturulamamıştır.

1962 yılında kütüphaneciliğin gelişimine katkıda bulunmak için bir seminer düzenlenmiş, varılan sonuçlar rapor halinde hazırlanmıştır (Ankara CENTO... 1962). 1961 yılında hazırlanarak, büyük bir çoğunluğu uygulamaya geçirilemeyen Kütüphaneler Komitesi Raporuyla aşağı yukarı aynı sonuçların çıkarıldığı bir raporun 1 yıl arayla hazırlanması ve bu süre içinde gerçekleştirilenlerin hazırlanan raporlardan oldukça farklı olması, bilimsel toplantı ve çalışmalarla hükümet uygulamalarının ne denli farklı olduğunu gösteren pek çok örnekten biridir.

Bu dönemde, alt yapıyı sağlayacak kurumlar oluşturulamadığı halde dünyadaki en son değişimleri model olarak alıp uygulama konusunda önem veren hükümetler, dokümantasyon ve enformasyon merkezleri oluşturma konusunda çalışmalar yapmışlar ve bu çalışmalarını sonuçlandırmışlardır. Gerek personel, gerek bina, gerek bütçe, gerek teknolojik olanaklar bakımından desteklenen bu kurumların oluşumu, gelişmiş

ülkelerdeki örnekleri gibi rekabet etmek yerine, halk kütüphanelerinin toplum içindeki kötü imajını daha da belirgin hale getirmiştir.

1966 yılında başlatılan bir uygulamayla, halk kütüphanelerinin koleksiyonlarının oluşturulmasının, tek bir merkezden, ve dolayısıyla devamlı değişen hükümetlerin siyasi görüşleriyle doğru orantılı olması, halk kütüphanelerinin toplum içindeki işlerliğini kazanamamasının en büyük nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. 1975 yılında yürürlüğe giren 'Kitap ve Süreli Yayın Seçme Kurulu Yönetmeliği'nde görülen sık değişimler, koleksiyon oluşturma konusunda sağlıklı bir kültürel politika olmadığını göstermektedir. Bugün halk kütüphanelerinin koleksiyonları incelendiğinde, 1966 yılında alınan yayın seçiminin tek merkezden yapılması kararının nedenli yanlış ve olumsuz olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Halk kütüphanelerinin koleksiyonları, enformasyon çağı olarak adlandırılan bu çağda, hizmet verdikleri bölgelerin yerel özelliklerine göre kullanıcıya cevap vermekten uzak, güncelliğini yitirmiş, sürekli değişen Bakanların ve dolayısıyla hükümetlerin siyasi görüşlerinden etkilenen, kısaca gereksinimlerin dışında kalmış kitap yığınları haline gelmiştir.

Keseroğlu'nun da (1989:150-151) belirttiği gibi, Cumhuriyet döneminin 1923-1950 tek partili, 1950-1960 çok partili dönemlerinde olduğu gibi, 1960-1980 yeni anayasalı ve planlı döneminde de bir kütüphane yasası olamamıştır. Milli kütüphane dışında hiçbir kütüphanenin kanunla belirlenen bir tanımı ve görev belirlemesi yapılmamış olması, yeterli ve güncel hizmet olanakları tanıyacak standartların belirlenmemesi, nitelikli elemanların çalışmasını teşvik edecek şartların resmi kimlik kazanmaması, kütüphanelerin kurumsallaşmalarını engelleyerek, zamanla, kişilerle ve kişilerin politik görüşleriyle sürekli değişim gösteren, istikrarsız ve çağı yakalayamayan kurumlar olmalarına neden olmuştur. Sefercioğlu (1971:68) tarafından, 1971 yılının 7.Kütüphane haftası açılışında dile getirilen bu durum, bunu izleyen yıllarda da geçerliliğini korumuştur.

Halk kütüphaneleri konusunda kalıcı politikalar üretilmediği, hükümetlerin halk kütüphanelerinin gerçek işlevlerini ve bu işlevlerle birlikte toplumsal kalkınmadaki önemli rollerini hiç bir şekilde anlayamadığının, bu dönemde yaşanan belirgin örneklerinden biri de, 1977 yılında halk kütüphanesinin adından 'Halk' sözcüğünün kaldırılması girişimidir (Keseroğlu 1989:179). Programında halk eğitimi çalışmalarının önemine değinen bu dönem hükümetinin, uygulamada böyle bir öneri getirmesi, hem hükümet programlarının ne kadar bilinçsizce hazırlandığını göstermekte, hem de halk kütüphanesi anlayışının ne düzeyde olduğunun iyi bir göstergesidir. Halk Kütüphanelerinin gelişmesinin bu anlayış değiştirilmediği sürece de mümkün olmayacağı görünmektedir.

V. 5. 1980-1995 DÖNEMİ

V. 5. 1. ANAYASA VE YASALAR

1961 anayasasının oluşturulmasıyla birlikte yeniden başlatılan demokratik ortam, 1970'li yıllarda gittikçe artan öğrenci olaylarının engellenememesi ve hükümetlerin bu konuda da sağlıklı bir politika üretememesi, kişisel karar ve çıkarların toplumsal kalkınmanın önünde yer alması sonucu, 1980 yılında gerçekleştirilen askeri darbe ile yeniden kesintiye uğramıştır. Tüm bu olumsuz gelişmelerin sebebi olarak 1961 anayasasında verilen hak ve özgürlükler gösterilmiş, bu doğrultuda yeni bir Anayasa oluşturulmasına karar verilmiştir. 1960-1980 döneminde olduğu gibi bu dönemde de, ülkenin tüm sorunlarının Anayasa ile çözüleceği inancı içinde, 1961 anayasasının açıklarını kapatacak önlemler çerçevesinde 1982 anayasası oluşturulmuştur. Bu anlayış içinde 177 madde ve 16 geçici maddeden oluşan ve tüm maddeleri 1961 anayasasına göre daha ayrıntılı ve uzun olan bu yeni Anayasa da halk oylaması ile kabul edilmiştir.

1982 anayasası ile merkezi yönetim güçlendirilmiş, buna karşılık özerklik eğilimi sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda, özerk yapısı nedeniyle anarşiye sebep olduğu düşünülen üniversitelerin yönetim özerkliği kaldırılmış, bilimsel özerkliği de belli sınırlamalar içine alınmıştır. Bu uygulamalar çerçevesinde, hükümet politikalarındaki sık değişimlerden etkilenmemesi, kalıcı politikalarla işlevlendirilerek, toplumsal yapıdaki kaçınılmaz yerlerini alması gereken halk kütüphanelerinin merkezi sistemden ayrılması ve buna bağlı olarak gelişmesi olasılığı da ortadan kalkmıştır.

1982 anayasası ile halkla ilişkiler kavramı kamu yönetimine yerleşmiştir. Buna karşın halkla ilişkilerde özel sektörde görülen gelişme, kamu kurumlarında gerçekleştirilememiştir. Halkla ilişkiler konusuyla içiçe olması kaçınılmaz olan halk kütüphaneleri de bu gelişmeden yeterince yararlanamamıştır. Özel sektör kurumlarının bu konuya verdiği önem, otel, banka, v.b. kurumların kültürel ve sanatsal faaliyetlerle halka açılmaları, halk kütüphanesi gibi kültürel yaşamı sürekli desteklemesi ve halkla içiçe olması gereken, fakat yanlış politikalar nedeniyle bu konuma gelemeyen kurumların kültürel merkez olarak çok geri planda kalmasına neden olmuştur.

1995 yılına kadar üç kez değişikliğe uğrayan 1982 anayasasına göre,

"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir." (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:36). "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir." (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:37).

Bu doğrultuda düzenlenen temel hak ve özgürlüklerden düşünce özgürlüğü, düşünce ve kanaat özgürlüğü ile düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Düşünce ve kanaatlerin açıklanması için hiç kimseye baskı yapılamayacağına açıkça belirtildiği 25. maddeyle birlikte, 26. maddede de herkesin düşünce ve kanaatlerini açıklama ve yayma özgürlüğüne sahip olduğu belirtilmiş, buna

karşın bazı durumlarda sınırlamalar getirilebilmesine açık ifadeler kullanılmıştır. Bilim ve sanat özgürlüğünü ele alan 27. maddede de, herkesin bilim ve sanatı özgürce öğrenme, açıklama, istediği konuda araştırma yapma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. 1961 anayasasında farklı olarak bu maddeye, yabancı yayınların ülkeye girmesinin kanunla düzenlenmesi zorunluluğu getirilmiştir. Bilgi edinme özgürlüğü olmadan sağlıklı bir düşünce özgürlüğü olamayacağı hatırlamırsa, bilim özgürlüğü konusunda getirilen bu sınırlamanın doğrudan bilgi edinme özgürlüğünü ve düşünce özgürlüğünü kısıtlayıcı bir anlayış getirdiği ortaya çıkmaktadır. Buna karşın anayasada bilgi edinme ve düşünce özgürlüğünün, dolayısıyla da demokratik toplum düzeninin önemli bir destekçisi olması gereken kültür kurumlarının hükümetlerin ideolojik tercihleri doğrultusunda bilgi edindirme olanaklarının sınırlanmasına karşı bir tedbir yer almamaktadır.

1982 anayasasıyla birlikte, yürütme yetkisi güçlendirilmiş ve kanunların günlük yaşama uyarlanabilmesi için yönetmelik, tüzük, karanname gibi yasal düzenlemeler öngörülmüştür. Bu doğrultuda, herhangi bir kanun çıkartılmamasına rağmen 1981 yılından itibaren halk kütüphanelerine ilişkin yönetmelik, yönerge, v.b. düzenlemelerin arttığı görülmektedir. 1982 anayasasıyla ortaya çıkan bir başka yasal düzenleme kanun hükmünde karamamelerdir. Buna göre kanun yapma yetkisini elinde bulunduran yasama organının yanısıra yürütme organına da kanunla aynı nitelikte ve etkide kurallar koyma yetkisi verilmiş, bu dönemde de çeşitli değişikliklere uğrayan Kültür Bakanlığı 1983 ve 1989 yıllarında kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenmiştir.

Merkezi yönetim ve yerel yönetim kavramları 1982 anayasasıyla tanımlanmış, merkezi ve yerel yönetimlere düşecek görevlerin belirlenmesinde bu tanımların esas alınması istenmiştir. Merkezi yönetimin Kültür Bakanlığı kolu içinde yer alan halk kütüphaneleri oluşturma görevinin yerel yönetimlere de verildiği (Dönmez 1994:479), buna karşın yerel yönetimlerin bu konuyu 90'lı yıllara kadar hemen hemen hiç ele almadığı gözlemlenmektedir. Bu yanlış örgütlenme modeli de, halk kütüphanelerinin

bugün içinde bulunduğu durumun temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1980-1995 döneminde, Vergi Kanunu'nun 14. maddesinde yapılan değişiklikle halk kütüphanelerini de içeren olumlu bir gelişme yürürlüğe girmiştir. Buna göre vergiden muaf olarak belirlenen,

"Genel bütçeye dahil dairelere, katma bütçeli dairelere, il özel idarelerine, belediyelere veya köylere bağışlanan okul, kreş, spor tesisleri ile 50 yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde 35 yatak) kapasitesinden az olmamak üzere yurt ve sağlık tesislerinin (huzurevleri dahil) inşaatı dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşaatı için ilgili kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile, mevcut tesislerin, faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdi ve ayni bağış ve yardımlar, bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurum ve kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar, (Şu kadar ki bu fıkrada geçen bağış ve yardımların miktarı, yapılacağı yerler ve tahsis edileceği kuruluşlar Bakanlar Kurulunca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.)" (5422 Sayılı Kurumlar... 1985:22) şeklindeki maddeye spor tesislerinden sonra, "...kütüphane, müze, sanat galerisi, kültür merkezi, sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin sergilendiği tesisler..." cümlesi eklenmiştir. (5422 Sayılı Kurumlar... 1995:8).

Ülkelerin gelişmişliğinin bir ölçütü olarak değerlendirilen eğitim, spor, sağlık gibi konularda hizmet veren tesislerin yapılması, geliştirilmesi ve kalkınması için girişimci kişileri teşvik etmek amacıyla 1985 yılında yürürlüğe giren bu düzenlemeye, 1995 yılında içinde kütüphanelerin de bulunduğu, kültürel konularda hizmet veren yapıların eklenmesi hem olumlu, hem de düşündürücü bir gelişmedir. 1980-1995 dönemi içinde halk kütüphanelerine bakış açısındaki ve buna paralel olarak uygulamadaki olumlu yaklaşımlara karşın, gerek konumuz kapsamı içindeki halk kütüphanelerinin, gerekse bir kültür politikası olarak bütün kültürel kurumların toplumsal kalkınmadaki yerlerinin ve önemlerinin ancak 2000'li yıllara yaklaşırken anlaşılması, kültürel kurumların hizmetlerinin neden gelişemediğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun, sinema, tiyatro, bale, konser, opera, müze ve benzeri alanlarında belli bir kültürü olan kesimlerin bile halk kütüphanelerinden minimum yararlandıkları

düşünülürse, bu yaklaşımlardan en olumsuz şekilde etkilenen kurumların, diğerlerinden farksız bir halk hizmeti veren kütüphaneler olduğu ortaya çıkmaktadır.

1980-1995 döneminde, halk kütüphanelerinin örgütsel yapısındaki değişiklikleri belirlemesi açısından ele alabileceğimiz bir başka değişiklik de Kültür Bakanlığı ile ilgili olarak yürürlüğe giren 'Kanun Hükmünde Karamamelerdir'. Buna göre, Turizm Bakanlığı ile birleştirilen Kültür Bakanlığının örgütlenmesi ve görevleri 1983 yılında; yeniden ayrı bir Bakanlık haline getirilen Kültür Bakanlığının örgütlenmesi ve görevleri yapılan değişikliklerde birlikte 1989 yılının çeşitli aylarında, kanun hükmünde karamamelerle belirlenmiştir. Halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün örgütlenmesi ve görevlerinde yapılan değişiklikler de bu karamamelerle yürürlüğe girmiştir. 1983 yılındaki karamameyle Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayınlar Genel Müdürlüğü ile birleştirilerek, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü haline dönüştürülen ilgili birimin görevleri incelendiğinde, Halk kütüphaneleriyle ilgili olarak teknik hizmetlerin dışında, kültürel faaliyetleri, bilgi edinme özgürlüğünü destekleyici hiç bir görev belirlemesi yapılmadığı görülmektedir. 1989 yılında yayımlanan karamamede buna göre bir değişiklik görülmemektedir. Aynı yılın eylül ayında yapılan değişiklikle Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tekrar Kütüphaneler Genel Müdürlüğü haline dönüştürülmüş ve görevleri belirlenmiştir. Daha önceki kararnameyle belirlenen görevlerden farklı olarak yeni kütüphaneler kurulmasını sağlamak, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı kütüphanelerle birlikte gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan halka açık kütüphanelerin idari, ilmi ve teknik faaliyetleri ele alınmış, buna karşın halka yerine 'umuma' açık ifadesiyle belirlenen kütüphanelerin kültürel faaliyetlerinden söz edilmemiştir. Görevleri belirleyen maddeler içinde, "yurtiçinde ve yurtdışında basılmış, okuyucuya faydalı yayınlar..." (Kanun Hükmünde... 1989:4) ifadesi de, bilgi edinme özgürlüğünü desteklemesi gereken halk kütüphaneleri için ilginç bir belirleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan anlaşılan, herhangi bir yayının faydalı ya da faydasız olmasına dair verilecek kararın Kütüphaneler Genel

Müdürlüğüne bırakıldığıdır. Aşağı yukarı birer yıl aralarla hükümetlerin, ideolojilerin, buna bağlı olarak da yöneticilerin değiştiği, gelen yöneticilerin bir önceki dönemde yapılanları yok saydığı düşünülürse, böyle bir yapı içinde yer alan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün, 'okuyucuya faydalı yayınlar' ifadesini ne şekilde yorumlayacağı ve bunun sonuçlarının Halk kütüphanelerine nasıl yansıtacağı çok açıktır. Bugünkü halk kütüphanelerinin durumları da bu yansımayı desteklemektedir.

1980-1995 döneminde Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün organizasyonlarıyla, 'Halk Kütüphaneleri Kanunu' ve 'Kütüphanelerarası İşbirliği Kanunu' tasarılarının yanısıra, 1934 yılında yürürlüğe giren 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu', 1978 yılında hazırlanan 'Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası' ile 1989 yılında hazırlanan 'Basılmış veya Çoğaltılmış Eserleri Derleme Kanunu' taslaklarını birarada tartışarak yeniden biçimlendirmek amacıyla çalışmalar başlatılmıştır (Haberler 1995:470). Söz konusu çalışmalar bundan önceki dönemlerde de olduğu gibi, bu dönemde de sonuca ulaştırılmamış, 1934 yılında Atatürk'ün girişimiyle sahip olduğumuz 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu' geçerliliğini korurken, bu dönemde de kütüphanelere yönelik bir kanun yürürlüğe girmemiştir. İlerleyen teknoloji ile sürekli çeşitlenen kütüphane materyalleri doğrultusunda derleme kaçaklarının artması ve bununla birlikte derlenebilen yayınlardan yalnızca üç büyük kentte bulunan halk kütüphanelerinde yararlanılabilmesi, bu doğrultuda güvenilir bir kaynak olmaktan çıkan Türkiye Bibliyografyasının zamanında yayımlanamaması, kütüphaneleri ve kütüphanecileri tanımlayan bir yasanın olmaması, sadece teknolojik alt yapıyı oluşturarak, teknolojinin gerektirdiği donanımı sağlayarak ve başka kültürler tarafından üretilen bilgileri kullanarak geçilmesi mümkün olmayan 'Bilgi Toplumu' na geçmemizin gerçekte ne kadar uzak olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950'li yıllardan itibaren çağın gerisinde kalması nedeniyle güncelleştirilmesi gereken ve üzerinde çalışılan Derleme Kanununun yenilenememesine karşın, bilgisayar programlarıyla birlikte her türlü fikir ve sanat eserlerinin telif haklarına yönelik olarak

hazırlanan 'Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun yasallaştırılabilmesi (Haberler 1995:205), hizmetlere verilen önemin derecesini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

V. 5. 2. KALKINMA PLANLARI

1980-1995 dönemi içinde belirlenen kültür politikalarını saptamak için, ilk olarak incelenecek kalkınma planı, belirlenen dönemler nedeniyle bir kısmını 1960-1980 döneminde incelediğimiz IV. Beş Yıllık Kalkınma Planıdır (1979-1983). Ana hatlarıyla bir önceki dönemde incelenen planın 1980 yılı programında, kâğıt fiyatlarında, basım ve dağıtım maliyetlerinde gerekli tedbirlerin alınmadığı, buna bağlı olarak da kitap fiyatlarının herkesin yararlanabileceği düzeyde tutulmadığı belirtilmiştir. (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:159) Satın alma gücünü düşürerek, halk Kütüphanelerinin önemini daha da arttıran böyle bir durumun varlığına rağmen, ilgili raporda ve icra planında Halk Kütüphanelerini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren hiç bir maddeye rastlanmamaktadır.

1981 yılı programında 'Milli Kültür' başlığı altında toplanan faaliyetler arasında kütüphanelerde bulunan yazma eserlerle ilgili olarak yapılan çalışmalara yer verilmiş, Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (TÜYATOK)'nun ilk fasikülünün yayınlandığı belirtilmiştir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:165). Programın 'Tedbirler' başlığı altında ise, geniş halk kitlelerine hizmet götürülen belediyeler ile özel idarelere bağlı kütüphanelerin Kültür Bakanlığı bünyesinde toplanacağı belirtilmiş, icra planında da işten sorumlu daire olarak Kültür Bakanlığı, koordinasyon ve işbirliği ile ilgili daire olarak İçişleri Bakanlığı gösterilmiş, işin yapılacağı süre olarak program dönemi verilmiştir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:167-169). Kültür Bakanlığı bünyesinde bulunan halk kütüphanelerinin daha önce incelenen dönemlerde de belirlendiği gibi nitelikleri düşünülürse, bu nitelikleri düzeltmek amacıyla çalışmalar yapmayı kalkınma planına almak yerine, sonuçlandırma ihtimali çok düşük olan böyle bir çalışmayı plana almak,

yapılması öngörülen faaliyetlerin niteliklerinin yükseltilmesindense, niceliklerinin yükseltilmesine yönelik olduğunu göstermektedir. Bu da, ideolojileri ne olursa olsun hükümeti oluşturan partilerin yüzeysel politikalarının göstergesidir. Merkezi yönetime bağlı olmasından dolayı gelişemediği, pek çok ömikle ispatlanan halk kütüphanelerini bu yönetim modelinden çıkarmak önerilirken, gerek maddi gerek manevi olarak daha özgürce hareket edebilen yerel yönetim veya özel sektör kütüphanelerini merkezi yönetim içinde örgütleme çalışmalarının ne kadar doğru bir karar olduğu açıkça ortadadır.

Toplumsal kalkınmanın sadece ekonomik kalkınma olarak algılanmadığı çağımızda, gelişmiş bir toplum ve gelişmiş bir ülke olabilmek için, ekonomik kalkınmaya verilen önem kadar kültürel kalkınmaya önem verilmesi gereği vurgulanarak başlayan 1982 yılı programında, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun eksikliklerini giderecek bir kanun tasarısı hazırlandığı, Ankara'da oluşturulması düşünülen Atatürk Kültür Merkezi için bir kanunun yürürlüğe girdiği belirtilirken halk kütüphanelerine ait bir maddeye yer verilmemiştir. Devletin kültürel faaliyetleri, maddi kültür ile manevi kültür arasında olması gereken paralelliği sağlamak amacıyla yapması gerektiği, buna karşın o güne kadar geniş kapsamlı bir kültür politikası oluşturulmadığı ve bu nedenle sorunların çözülemediği belirtilmiştir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:173-175). I. Bölümde de incelediğimiz gibi, yaşanan toplumsal değişmelerin olumlu yönde olabilmesi için, maddi kültürün , manevi kültür ile paralel düzeyde olması kaçınılmazdır. Manevi kültürün belli bir seviyede olmadığı toplumlarda maddi kültür öğelerini uygulamak zorlaşacak, bunun sonucu olarak da toplumda kültürel gecikme ortaya çıkacaktır. Bu tür doğru belirlemelerin hemen her kalkınma planında, hükümet programında, yasal düzenlemelerde yer almasına karşın uygulamada bu belirlemelerin geçerliliğini yitimesi, söylenenlerle yapılanlar arasındaki ters gelişmeyi bir kez daha karşımıza çıkartmaktadır. Durum başlığı altında belirlenen bu maddeyi takiben, tedbirler ve icra planında halk kütüphanelerini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren bir sorun ele alınmamıştır.

1983 yılı programında, daha önce de ele alındığı gibi kâğıt fiyatlarındaki pahalılık ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan kitap basımı ve yayımı sorunları ele alınmış ve bu hususta çalışmalar yapılacağı tedbir olarak belirtilmiştir. Kâğıt ve dolayısıyla kitap fiyatlarında görülen pahalılıkla önemi daha da belirginleşen halk kütüphanelerine ise programda yer verilmemiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kuruluşu hakkındaki kanun tasarısı çalışmalarının sürdürüldüğü de, halk kütüphanelerini örgütsel açıdan ilgilendiren bir başka çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:183-185).

1983 yılında DPT tarafından kalkınma planlarına hazırlık olması amacıyla, 'Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu' adı altında bir rapor hazırlanmıştır. Buna göre, 'Halk ve Çocuk Kütüphaneleri' başlığı altında durum saptaması yapılan bölümde, müstakil binalarda hizmet veren mevcut 729 Halk ve Çocuk Kütüphanesinin büyük bir kısmının kiralık ya da özel idare, vakıf, belediye gibi kuruluşlara ait binalarda hizmet verdiği, yatırım yoluyla elde edilen binaların sayısının ise 53 olduğu belirtilmiştir. Halk Kütüphanelerinin kültürel faaliyetlere de yer veren toplumsal merkezler olabilmeleri için, binalarının yatırım yoluyla elde edilen kütüphane binaları olarak yaptırılmasının ve teşvik edilmesinin önemi belirtilmiş, halihazırda 196 ilçede Halk Kütüphanesi bulunmadığı ve bunların yıllık programlara alınarak bir an önce çözümlenmesi gereği vurgulanmıştır (Milli Kültür... 1983:399). Üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerinden mezun olanların, halk kütüphanelerinde çalışmayı tercih etmemeleri sonucu ortaya çıkan personel sorunu, raporda ele alınan bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma çözüm olarak, halk kütüphanelerinde çalışacak kütüphanecilerin ücretlerinin yükseltilmesi ve mezun olan kütüphaneci sayısının artırılabilmesi için de yeni bir üniversitede daha kütüphanecilik eğitimi verilmesi önerilmiştir. Yardımcı hizmetler personeli ve lise mezunu memur yetersizliği de personel sorununun bir başka boyutu olarak ele alınmıştır (Milli Kültür... 1983:400-401). Halk Kütüphanelerinde satın alma ödeneklerinin artırılması, halen yürürlükte bulunan 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme

Kanunu'nun yetersizliği doğrultusunda yeni bir 'Fikir ve Sanat Ürünleri Derleme Kanunu' çıkarılması, halk kütüphanelerinde okuma kadar eğitici ve kültürel faaliyetlere de yer verilmesi, yazma eserlerin korunması ve kullanıma sunulması için gereken önlemlerin alınması, halk kütüphanelerinde kullanılan masa, sandalye gibi donanım elemanlarının standartlaştırılması, son yıllarda yerel yönetimlerin de katkılarıyla sayıları arttırılan kütüphanelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için gereken ödeneğin saptanarak sağlanması, raporda belirlenen diğer sorunlardır (Milli Kültür... 1983:401-403). Bu sorunların doğrultusunda alınacak tedbirlerin de belirlendiği rapordan günümüze kadar gelen süre içinde, 'Fikir ve Sanat Ürünlerini Derleme Kanunu'nun çıkarılmadığı, halk kütüphanesi binalarının yatırım yoluyla elde edilmesi için gereken düzenlemelerin yapılmadığı, personelle ilgili sorunların devam ettiği, halk kütüphanelerinde kullanılan donanım elemanlarının standartlaştırılması için kalıcı çözümler üretilmediği düşünülürse, kültür politikalarının merkezi yönetimden ayrılarak, kişilerin ve çevrelerinin görüşleriyle şekil alması yönteminden vazgeçilmeden, gelişmelerin kalıcılıklarının sağlanması mümkün olmayacak, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana hazırlanan tüm raporlar gibi, bunları takip edecek iyileştirme çabaları da yazılı belgeler olmanın ötesine geçemeyecektir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana halk kütüphanelerine yönelik olarak incelediğimiz tüm raporların, kalkınma planlarında ve hükümet programlarında yer alan tedbirlerin birbirini tekrar eden maddelerden oluşmasının nedeni de budur.

1984 yılı programı ve icra planı V. Beş Yıllık Kalkınma Planına hazırlık olması için düzenlenmiş bir ara programdır. Bu programda, durum başlığı altında kitap ve okuyucu sayılarında artış olduğu saptaması yapılırken, 1982 yılı itibarıyla 729 halk ve çocuk Kütüphanesi olduğu buna karşın 196 ilçede kütüphane bulunmadığı belirtilmiştir. Milli kütüphane ve arşivlerle ilgili maddelerin de yer aldığı programda, halk ve çocuk Kütüphaneleri ile ilgili bir tabloya da yer verilmiştir. (Kalkınma Planları, Yıllık...1989:191-192). Türkiye'nin kalkınmasında önemli yeri olduğu vurgulanan kütüphanelerin nicelik ve nitelik olarak geliştirileceği, derleme faaliyetlerine önem verileceği söylenmiş, bu

çalışmalar için verilen süreler devamlı olarak belirtilmiştir. Buradaki bir başka olumlu yaklaşım, icra planında kütüphanelerin iyileştirilmesi çalışmalarında Kültür Bakanlığı ile işbirliği yapacak ilgili daire olarak yerel yönetimler uygun görülmesidir. Bu tür yaklaşımların yöneticilerin kişisel çabalarıyla kalkınma planlarında yer alması, buna karşın sürekliliklerinin sağlanamaması, uygulamaların da değişen yönetimlerle birlikte sona ermesine neden olmaktadır. Halk kütüphanelerine de beş yılda bir kez programlarda yer verilmesiyle sorunlarının çözülmesi mümkün olamamaktadır.

1980-1995 döneminde yer alan ikinci kalkınma planı, V. Beş Yıllık Kalkınma Planıdır (1985-1989). Kültürel faaliyetlerin 'Milli Kültür' başlığı altında toplandığı bu planda, halk kütüphanelerinin yaygınlaştırılacağı, okuyucu istekleri göz önünde bulundurularak planlı ve dengeli bir şekilde nitelik yönünden geliştirileceği belirtilmiş, ardından da kitap üretiminin ucuzlatılması için çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir. Devletin Türk ve Batı kültürünün temel eserlerini aydınlara ve gençlere tanıtmak amacıyla tedbirler alacağı ve bu hizmeti bir kurum halinde örgütleyeceği de kitap yayınının artırılmasına yönelik olarak alınmış bir başka tedbirdir (Beşinci Beş... 1985:148). Bu madde ile belirlenen çalışmanın bir kültürel faaliyet olarak halk kütüphanelerinin içinde ele alınmaması ve bu hizmet için ayrı bir kurum oluşturulması, 20. yüzyılın sonlarına yaklaşan bu dönemlerde hala halk kütüphanelerinin gerçek işlevlerinin anlaşılmadığını göstermektedir.

Hiç bir dönemde uygulanmamasına rağmen hemen her programda olduğu gibi, maddi kültür öğeleriyle manevi kültür öğeleri arasında olması gereken paralelliğin öneminin belirtilmesi ile başlayan 1985 yılı programında, kültürel kalkınma çalışmalarında tiyatro, kütüphane, müze ve sahne sanatları gibi alanların gelişmelerinin değerlendirilmesi ile yetinilmeyeceği, kültürün nicelikten çok nitelik gerektiren bir konu olarak yeni bir yaklaşımla ele alınacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, kütüphane sayıları, kitap ve okuyucu sayıları, 1984 yılı itibarıyla dört il ve yedi ilçede kültür merkezleri

oluşturulduğu, 13 il ve dört ilçede inşaatların devam ettiği de halk kütüphanelerini ilgilendiren belirlemeler olarak yer almıştır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:199). Tedbirler bölümünde kütüphanelerarası bir bilgi ağı oluşturulması, incelenen kalkınma planları içinde yenilik getiren bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır. Program dönemi içinde oluşturulması öngörülen bu konu da, yazılı olmaktan öteye geçememiş bir başka çalışmadır.

Kültürel faaliyetlerin 'Milli Kültür' başlığı altında toplandığı 1986 yılı programında, kütüphane ve kültür merkezi hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı, bu doğrultuda il merkezlerine kültür merkezi, ilçe merkezleri ile kütüphane bulunmayan il merkezlerine kütüphane yapılmasına devam edileceği belirtilmiştir. Derleme konusunda mevzuat değişiklikleri gereği bu programda da yer almıştır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:209-210). Türkiye Bibliyografyası'nın çıkarılmaya devam etmesi, halk ve çocuk kütüphanelerinin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesi de tedbirler kısmında ele alınan konulardır. Halk kütüphanelerinin geliştirilmesi açısından programların, söylemleri değişik olmasına karşın, birbirlerini tekrar eden yazılı belgeler olmaktan öteye geçemedikleri görülmektedir.

1987 yılı programının kültürel durumun belirlenmesi kısmında, Türk kültürüne ait değerlerin kitap, kütüphane ve kültür merkezleri aracılığı ile yaygınlaştırılması için gereken çalışmaların yapılmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte kâğıt ve dağıtım fiyatlarındaki artış sebebiyle kitap basımında azalma olduğu, derleme faaliyetlerinin sağlıklı şekilde yürütülemediği, gerek derleme gerekse kütüphane hizmetlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için gerekli olan mevzuatın olmadığı belirlenmiştir. Programa göre, 1986 yılı itibarıyla 800 çocuk ve halk kütüphanesi bulunmakta ve yedi kütüphanenin de yapımı devam etmektedir. Ayrıca, tiyatro salonu, kütüphane, folklor ve sergi salonlarından oluştuğu belirtilen beş kültür merkezinin hizmet verdiği, sekizi program yılı içinde bitirilmek üzere 12 inşaatın devam ettiği, bazı tarihi yapıların da kültür merkezine

dönüştürüleceği sürdürülen faaliyetler arasındadır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:222-223). Bu belirlemelerle birlikte alınacak tedbirlerle ilgili kısımda da, halk kütüphanelerinin nitelik ve niceliklerinin yükseltileceği ve bir 'Kütüphane Hizmetleri Kanunu' hazırlanacağı belirtilmiştir. İcra planında alınacak bu tedbirin süresi devamlı olarak ifade edilmiştir. II. Milli Kültür Şurasının toplantısının yapılacağı da belirtilen programda, doğrudan halk kütüphaneleriyle ilişkili olmamasına karşın, diğer kütüphane türleriyle ve hizmetlerle ilgili olarak dört-beş madde yer almıştır. Bu maddelerden biri de Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun yeniden düzenlenmesine ayrılmıştır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:226-227). 1987 yılı programı incelenen diğer yıllara göre kütüphane hizmetlerinin daha ayrıntılı ve nispeten daha bilinçli olarak ele alındığı bir program olarak değerlendirilebilir. Buna göre halk kütüphaneleri için kültürel merkez anlayışı vurgulanmış ve en önemlisi hizmetlerin etkinliği için bir kütüphane kanunu hazırlanmasının gereği belirlenmiştir. Ülkelerin kütüphane anlayışının bir bütün olması gereği göz önüne alınırsa, programın kütüphane türlerine de değinmesi, derleme ile ilgili sorunları ve tedbirleri ele alması da olumlu bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın, bu program döneminde ve onu izleyen dönemlerde de bir kütüphane kanunu çıkarılmaması, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'ndaki güncelleştirmelerin yapılmaması ve derleme kaçağının günden güne artması bu olumlu gelişmelerin de diğerleri gibi uygulanmadığını göstermektedir. Bu konu 1980-1995 dönemde gerçekleştirilen faaliyetlerin incelendiği kısımda daha detaylı olarak ele alınacaktır.

1988 yılı programı da, gerek genel anlamda kültürel faaliyetler olarak, gerekse kütüphane politikalarına yönelik olarak çok ayrıntılı belirlemelerin yapıldığı bir programdır. Halk kütüphaneleri kültür hayatının canlandırılmasını sağlayan unsurlardan biri olarak ele alınmış, görüntülü ve matbu eserlerin nitelikleri ile bu eserlerin kütüphane (okul - halk) ve kültür merkezleri aracılığı ile halka sunulması için yapılan çalışmaların yetersiz olduğu belirlenmiştir. (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:243) Güncelliğini çoktan

yitirmiş olan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun yenilenmesi çalışmalarının ve mevcut 693 halk, 112 çocuk ve 12 Yazma Eser Kütüphanesinin koleksiyonlarını oluşturan yedi milyon kitabın yetersizliği de ele alınan benzer bir konudur. Yine halk kütüphanelerine yönelik olarak, yerel yönetimlerle işbirliği yapıldığı, bunun sonucu olarak 212 yeni bina temin edildiği belirtilmiştir. Bu yeni oluşturulan halk kütüphanelerine, 655 adet kadro gerektiği, bu sorunun çözülmesi halinde kütüphane sayısında %25 oranında bir artış sağlanacağı mevcut durumun belirlenmesi kısmını oluşturan durumlardan bir diğeridir. Bu belirlemeler dışında Milli Kütüphanenin durumu ve sorunlarına da ayrıntılı olarak yer verilmiştir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:244-245). Programın önemli belirlemelerinden bir diğeri de, Mili Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı bulunan halk eğitim merkezi, gençlik merkezi gibi merkezlerin faaliyet alanlarının belirlenerek aynı amaçlı faaliyetlerin tekrarını önleme gereğidir. Bu doğrultuda bir kanun hazırlanmasını öneren program, halka açık kültürel merkezlerin üstlendiği hizmetin yerel yönetimlere devredilmesi gereğini de belirtmiş, fakat halk kütüphanelerini bu hizmet içinde ele almamıştır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:252). 1988 yılı programıyla belirlenen bu sorunlar çerçevesinde, halk kütüphaneleriyle ilgili olarak alınması öngörülen tedbirler ve icra planı ile belirlenen süreler 1987 yılı programının aynısıdır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:253). Dolayısıyla burada da, halk kütüphanelerine yönelik olarak yapılan belirlemelerin daha önceki programlara göre ayrıntılı ve olumlu olmasına karşın, uygulamaya geçilememesi sorunu çözülememiştir. Belirlenen tedbirlerin hayata geçirilememesi, programda halk kütüphanelerine yer verilmesi ya da verilmemesi durumunu değiştirmemekte, sonuç sorunları gittikçe büyüyen halk kütüphaneleri için olumsuzluğunu korumaktadır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının son programı olan 1989 yılı programında da halk kütüphanelerine bakış, 1987 ve 1988 yılları ile aynı çerçeve içindedir. Okuma alışkanlığının son yıllar içinde düşüş gösterdiği, toplumun bilgi, görgü, davranış ve kültür seviyelerinin artırılması için bu alışkanlığın toplumun her kesimine yaygınlaştırılması

gereği ve bu gerekliliği karşılayacak il, ilçe halk kütüphaneleri ile ihtisas kütüphanelerinin ve yerel hizmet veren kütüphanelerin oluşturulmasının önemi belirtilmiştir. Bu sorunun çözümü için eğitim kurumlarıyla, TRT, belediyeler ve tüm ilgili kuruluşların işbirliği yapması önerilmiştir. Mevcut okuyucu ve kitap sayıları belirlenen halk kütüphaneleri ile ilgili olarak yapıldığı belirtilen bir yenilik de gece hizmetleridir. Gezici kütüphane hizmetlerinin artırıldığı, bütçe, insangücü, malzeme ve koleksiyon gibi kütüphaneleri oluşturan unsurlarda standartlaşma çalışmalarının devam ettiği, imar planlarında halk ve buna bağlı olarak işleyecek semt kütüphanelerine yer verilmesi konusunda gereksinimin ortaya çıktığı, okuyucuyu kütüphaneye çekme çalışmaları içinde mikrofiş kütüphanelerinin oluşturulması çalışmalarının başlatıldığı, İslam Ülkeleri Kütüphanecileri ve Enformasyon Bilimcileri Kongresi'nin İstanbul'da yapılacağı, Uluslararası Standart Kitap Numarası Sisteminin (ISBN) uygulanmaya başlatıldığı, okumayı teşvik amacıyla yarışmalar ve sergiler düzenlendiği, Devlet Arşivleri konusunda yapılan uygulamalar, 1989 yılı programının dörtte üçünü oluşturmaktadır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:275-276). Bu doğrultuda belirlenen tedbirler ve icra planı da aynı yoğunluktadır. Buna göre: okuma alışkanlığının kazandırılmasıyla ilgili olarak araştırmaların yapılacağı ve çıkan sonuçlar doğrultusunda çalışmalara başlanacağı, halk ve çocuk kütüphanelerinin nitelik ve niceliklerinin artırılarak, belediyelerin her mahalleye bir kütüphane kurmasına yönelik çalışmalar yapılacağı, yeni Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu hazırlanacağı, nüfusu 100.000'i aşan kentlerden başlanarak belediyelere kültür müşavirliği kadrosu oluşturmalarının destekleneceği söylenmiş, icra planında da bu işlere yönelik olarak süreler kapsamlarına göre, program süresince veya devamlı olarak belirlenmiştir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:278-283). Bir Kalkınma Planında bu kadar ağırlıklı olarak halk kütüphanelerine yer verilmesi, yapılan çalışmaların uygulamaya geçilmesi, umut verici ve olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın, bundan önceki iki planda yer alan ve sorunların temelini oluşturan 'Kütüphane Kanunu' hazırlanması konusunun bu planda yer almaması ve bu dönem içinde herhangi bir çalışmanın olmaması programların, belirli bir

kütüphane politikası olmadan, ideolojileri aynı bile olsa yöneticilerin konulara yaklaşımlarına göre belirlendiğini ve hükümette yaşanan sık değişiklikler dolayısıyla hayata geçirilemediğini açıkça gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Alınan tedbirlerin birbirlerini tamamlar nitelikte olmaması, uygulamaya geçilen tedbirlerde niceliksel değerlere yer verilmesi, genel politikalara paralel olarak sürdürülen kütüphane politikalarında da, yüzeysel görüntüler dışında niteliğe dönük olarak hiç bir gelişme olmadığını ortaya koymaktadır.

1980-1995 dönemi içinde ele alacağımız bir başka kalkınma planı da, 1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planıdır. Düzeni önceki kalkınma planlarına göre değiştirilmiş olan bu planda, 'kültür' başlığı altında yapılacaklar daha genel maddeler halinde belirlenmiş, mevcut durum saptaması yapılmamıştır (Altıncı Beş... 1989:322-324). Bu plana göre, milli kültürü gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarabilmek için araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik verileceği ve kültürel hizmetleri yürüten kurum ve kuruluşlar arası işbirliği sağlanacak, yerel yönetimlerle birlikte vakıf, kurum ve kuruluşların kültürel faaliyetlere katkısı geliştirilecek, okuma alışkanlığının benimsetilebilmesi için çalışmalar yapılacak, klasik eserlerin ve çocuk kitaplarının yayımlanması için ilgili yerler teşvik edilecek, kütüphane hizmetlerinin verimli hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması için tedbirler alınacak, belediyelerin gerek kültürel faaliyetlere, gerek kütüphane kurma ve işletme işine teşvik edilmesi sağlanacak, bütün kültürel hizmetler için gereken nitelikli elemanların eğitilmesi sağlanacaktır (Altıncı Beş... 1989:322-323).

Kütüphane kavramı geçsin ya da geçmesin, doğrudan halk kütüphanelerini ilgilendirmesi gereken bu maddelerin yanısıra Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, 'Bilim, Araştırma, Geliştirme ve Teknoloji' başlığı altında bir bölüm oluşturulmuştur. Bu bölümde, toplumun bilgi toplumu haline getirilmesi, araştırma-geliştirme alanında çalışanların ve bu alan için gereken harcamaların artırılması temel hedef olarak

belirlenmiş ve bu doğrultuda ilkeler ve politikalar saptanmıştır. Türkiye'nin gelişmiş ülkelerle arasındaki bilgi açığını kapatmak amacıyla, gerek araştırma yapmanın önemi, gerekse bu bilgilere ulaşabilmek için gereken teknolojilerin alt yapılarıyla birlikte oluşturulmasının gereği belirtilmiş ve bu doğrultuda yapılacaklar belirlenmiştir (Altıncı Beş... 1989:309-311). Ülkedeki kütüphane anlayışının ve bu doğrultuda oluşturulan kütüphane sistemlerinin bir bütün olması gereği düşünülürse, üniversite, araştırma kütüphaneleriyle, dokümantasyon ve enformasyon merkezlerinde yapılması öngörülen bu gelişmeler içinde eğitimin sürekliliğini sağlamakla görevli halk kütüphanelerinin yer almaması, bilgi toplumuna geçişle birlikte ortaya çıkan diğer kütüphane türleriyle halk kütüphanelerinin arasındaki gelişme farkını çok büyük boyutlara çıkartmıştır. Buna karşın gelişmiş ülkelerde okur-yazarlığın ve bilgiye verilen önemin artmasıyla ortaya çıkan ve gelişen halk kütüphaneleri, bilgi çağıının gerekleri doğrultusunda kendilerini yenilemişler ve kültür merkezi niteliğinin yanısıra enformasyon merkezi niteliği de kazanmışlardır. Ülkemizde ise bu gelişme, bilgi çağıına geçme çabalarıyla birlikte ters yönde olmuştur.

1990 yılı programında yapılan durum saptamasına göre, 1989 yılı Aralık ayında II. Milli Kültür Şurası düzenlenmesi öngörülmüş, Kültür Bakanlığı bir kanun hükmünde karamame ile yeniden ayrı bir bakanlık haline getirilmiş, daha önceki programda da belirlendiği gibi III. Müslüman Kütüphaneciler ve Enformasyon Bilimleri Kongresi yapılmıştır. Bunların yanısıra doğrudan halk kütüphanelerine yönelik olarak, okuma alışkanlığının kazandırılması amacıyla önemli gün ve haftalarda sergiler, toplantılar, sempozyumlar düzenlenmiş, halk kütüphanelerinin mesai saatleri dışında açık olması sağlanmış ve yayın organlarında çeşitli sloganlarla okuma alışkanlığının önemi gündemde tutulmuş, yine bu doğrultuda liselerde yarışmalar düzenlenmiştir. Türkiye'deki kütüphaneler ve bilgi merkezleri arasında işbirliğini sağlamak amacıyla Türkiye Kütüphane ve Bilgi Merkezleri Hizmetleri Danışma Kurulu oluşturulmuş ve bu kurul tarafından bir rapor hazırlanmıştır (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:289). Bu

uygulamalara karşın, mevcut halk kütüphaneleri ile yeni oluşturulan kütüphanelere gereken kadro ihtiyacı, satın alma ve bağış yoluyla kütüphanelere gönderilen yayınlara rağmen, kitap sayısının arttırılması ve kütüphane hizmetlerine etkinlik kazandırılması konularının çözülemediği belirtilmiştir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:289-290). Milli Kütüphane ve arşivlerle ilgili belirlemelerin de yer aldığı programın tedbirler kısmında ise, 1989 yılı programında ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında getirilen tedbirlerin benzeri tedbirler tekrar edilmiştir. Buna göre, okuma alışkanlığı konusunda araştırmalar yapılacak ve bu sonuçlara göre uygulamaya geçilecek, çocuk kitaplarının yayımı için gerekli kişi ve kurumlar teşvik edilecek, kitap yazarlığı ve yayımcılığının teşviki için ödüller konacak, basılı, görsel ve işitsel yayınların istatistiki kayıtları uluslararası standartlara dayandırılarak derlenecek, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu güncelleştirilecek, halk ve çocuk kütüphanelerinin nitelik ve nicelik itibariyle gelişmeleri, hizmetlerinin etkinleştirilmeleri sağlanacak ve bu konuda yerel yönetimler teşvik edilecek, kültür merkezleri yaygınlaştırılacaktır. Milli Kütüphane merkez olmak üzere araştırma kurumları ve üniversite kütüphaneleri arasında bilgi ağı oluşturulması ve telif haklarının sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması da halk kütüphanelerini dolaylı olarak ilgilendirebilecek yeni maddelerdir (Kalkınma Planları, Yıllık... 1989:293-296).

Bu programla birlikte, incelenen son dönemlerdeki programların daha çok uygulamaya yönelik tedbirler içerdiği ve çözüm aşamasına getirilemeyen sorunların da süreklilik içinde ele alındığı görülmektedir. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun güncelleştirilmesi gibi önemli konuların çözülememesi, halk kütüphanelerinin niceliksel olarak sürekli arttırılması karşısında, niteliksel olarak bir artış sağlanamaması, bir kütüphane kanunu oluşturulamaması gibi önemli alt yapısal sorunlara karşın, yaklaşık on yıl süren bir süre içinde belirlenen durum ve hedefler süreklilik göstermiş ve üst yapıya yönelik olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.

1991 yılı programında, yapılması öngörülenlerle, gerçekleştirilenler birlikte verilmiştir. Bu düzen içinde, halk ve çocuk kütüphanelerinin nitelik ve nicelik itibarıyla yükseltilmesi ve kütüphane hizmetlerinin etkinliğinin sağlanması ile ilgili belirlemelere yönelik olarak yapılan çalışmalardan bitirilen halk kütüphanelerinin hizmete açıldığı, yapımı devam edenlerin sürdürüldüğü, halk kütüphanelerinde kullanıma sunmak üzere 334.023 kitabın alındığı, 113 süreli yayına abone olduğu, kütüphane olmayan yerlerde geçici koleksiyonlarla hizmet verildiği, görme engelliler için bölümler açıldığı ve bu bölümlerin artırılması için çalışmaların sürdürüldüğü, özel gün ve haftalarda halk kütüphanelerinde çeşitli faaliyetler düzenlendiği, teknolojik araç ve gereçlerin halk kütüphanelerine kazandırılması doğrultusunda çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmiştir (Altıncı Beş... 1992:245-246). Yerel yönetimlerin Kültür Bakanlığı ile işbirliği yaparak, kültürel faaliyetlerin artırılması ve yaygınlaştırılması, okuma alışkanlığını desteklemek amacıyla mahalle ve beldelerde kütüphane kurma çalışmalarına katılması ile ilgili olarak, Kültür Bakanlığı ve yerel yönetimler arasında işbirliği yapıldığı ve 13 yerleşim yerinde kütüphanelerin hizmete açıldığı, kadro sağlanan yedi kütüphaneye de personel ataması yapıldığı programda yer alan bir başka maddeyi oluşturmaktadır (Altıncı Beş... 1992:246).

Halk kütüphanelerini dolaylı olarak ilgilendiren uygulamalara göre de, Türk klasiklerinin ve çocuk kitaplarının seçimi, yazılması ve yayınlanması için Kültür Bakanlığı tarafından çalışmalar yürütüldüğü ve baskıları tamamlanan eserlerin okuyucuların kullanımına sunulduğu belirtilmiştir. Kitap yazarlığı ve yayıncılığının teşvik edilmesi doğrultusunda tartışmalar düzenlenmiş ve ödüllendirilmiştir. Kitap, dergi, süreli yayın, gazete gibi basılı yayınlarda, görüntülü ve sesli eserlere dair kayıtların uluslararası standartlara uygun olarak tutulması konusunda da, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından başlatılan çalışmalara devam edildiği belirtilmiştir (Altıncı Beş... 1992:246-248). Milli Kütüphane ve Devlet Arşivleriyle ilgili tedbirlere yönelik olarak yapılan çalışmalar doğrultusunda bilgilerin de yer aldığı programda belirlenen tedbirlerle yapılan

çalışmaların öteki programların devamı niteliğinde olduğu buna karşın, kütüphane kanunu, halk kütüphanelerinde çalışanların özlük haklarının düzeltilmesi, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun yeniden düzenlenerek derleme kaçaklarının önlenmesi gibi temel tedbirlere yer verilmediği gözlenmektedir. Halk kütüphanesi sayısının artırılması, kütüphanelere alınan kitap sayılarının artırılması, belirlenen kadrolara elemanların atanması gibi niceliğe yönelik uygulamaların yanısıra, niteliğin artırılmasına yönelik çalışmaların yetersizliği, halk kütüphanelerinin sürekliliğini sağlayacak olan unsurların olmamasından dolayı ortaya çıkan sorunları daha da büyütülmektedir. 1991 yılı programında, 'Bilim, Araştırma-Geliştirme ve Teknoloji' başlığı altında yer alan, kütüphaneler ve araştırma kuruluşları arasında uluslararası bağlantıları da kapsayacak bir bilgisayar ağı kurulması ile ilgili tedbir doğrultusunda da konuyla ilgili fizibilite etüdlerinin yapıldığı belirtilmektedir (Altıncı Beş... 1992:211). Bu tedbirde sözü geçen kütüphanelerin türleri belirtilmediğinden, halk kütüphanelerinin bu ağ kapsamına alınıp alınmadığı bilinmemektedir.

1992 yılında kültürel faaliyetlerle ilgili durum saptanması kitap ve kütüphanelerde başlamıştır. Programda yapılan belirlemelere göre, 827'si halk, 98'i, çocuk, 13'ü Yazma Eserler ve 51'i Gezici Kütüphane olmak üzere 989 kütüphanede sekiz milyon eserle 18 milyon kişiye hizmet verilmiş, 1991 yılında da 311.201 kitap satın alınma yoluyla halk kütüphanelerine gönderilmiştir (Altıncı Beş... 1991:392). Kültür Bakanlığı tarafından 1991 yılı içinde bastırılan ve 1992 yılı içinde yayımlanması planlanan kitapların istatistiki bilgileri verilmiş, Milli Kütüphane ve arşivler konularında yapılan çalışmalar ele alınmıştır (Altıncı Beş... 1991:393-394). Halk ve çocuk kütüphanelerinin nitelik ve niceliklerinin artırılması, yerel yönetimlerin kültür ve kütüphane hizmetlerinde teşvik edilmesi, çocuk kitaplarının yazılması için teşvik sağlanması, Milli Kütüphane temel olacak şekilde bilgi ağı oluşturulması gibi tekrar edilen tedbirlerin yanısıra, kültürle ilgili konularda üretkenliği kısıtlayan yasal düzenlemelerin kaldırılması, standartlaşma çalışmalarını doğrultusunda uygulanan Uluslararası Standart Kitap Numarasının (ISBN)

yanısıra, Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası (ISSN) uygulamasına geçilmesi de yeni eklenen tedbirler olarak karşımıza çıkmaktadır (Altıncı Beş... 1991:396-398). 1991 yılından önceki programlarda yer alan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun güncelleştirilmesi ile ilgili maddenin bu programda yer almadığı görülmektedir. Bu programın yoruma çok açık olarak ifade edilmiş maddelerinden biri olan, kültürle ilgili üretkenliği kısıtlayıcı yasal düzenlemelerin kaldırılması konusu, halk kütüphanelerine işlerlik kazandırabilmek için de geçerlidir. Bu doğrultuda Ayniyat Talimatnamesi gibi, halk kütüphanelerine sağlanan materyallerin alınışıyla ilgili yönetmelikler gibi düzenlemeler işleriği engelleyen yasal düzenlemeler olarak ilk aklı gelenler arasında yer almaktadır. Toplumsal değişimin olumlu yönde olması ve kültürel gecikmeye neden olunmaması için gereken maddi kültür öğeleriyle, manevi kültür öğelerinin uyumlu gelişimi konusu ise 'Bilim, Araştırma-Geliştirme ve Teknoloji başlığı altında maddi kültür öğelerini oluşturan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, manevi kültür öğelerini oluşturan kültürel gelişmelere uyumunun sağlanması olarak ele alınmıştır (Altıncı Beş... 1991:363). Oysa esas sorun kültürel gelişmelerin, ülkemizde de hızlı bir gelişim içinde bulunan teknolojik gelişmelere göre çok geride kalmış olması ve temelin oluşturulamamasıdır.

1993 yılı programında 'Eğitim ve Kültür' başlığı altında toplanan kültürel faaliyetler, durum ve tedbirler olarak ayrılmamış, başlık iki önemli konuyu içermesine karşın, diğer programlara göre oldukça genel olarak ele alınmıştır. Yaklaşık dörtte üçü eğitim faaliyetlerine ayrılmış bulunan programda, boş zamanların değerlendirilmesinin önem kazandığı, bu konuda yerel yönetimlerin de faaliyetlerini artırdığı, halk kütüphanelerini dolaylı da olsa ilgilendiren tek madde olarak yer almaktadır. Devlet arşivleriyle ilgili olarak ele alınan bir madde dışında, kütüphaneleri içeren hiç bir faaliyete ya da soruna değinilmemiştir (Altıncı Beş... 1992:96-98). Bilim, Araştırma-Geliştirme ve Teknoloji başlığı altında ele alınan faaliyetler arasında da halk kütüphanelerini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren maddeler yer almamaktadır (Altıncı Beş... 1992:104).

Kalkınma planlarında ve yıllık programlarda belli bir dönem süreklilik gösteren halk kütüphanesi politikaları bu programla yeniden kesintiye uğramıştır. Programlarda kültürel faaliyetlerle ilgili olarak belirlenen durum ve alınacak tedbirleri kapsayan başlıklar arasında bile yıldan yıla farklılıklar (eğitim-kültür-millî kültür-eğitim ve kültür-v.b.) görülmesi, yaklaşımlar arasındaki istikrarsızlığı göstermeye yetmektedir.

1994 yılı programıyla yeniden 'Kültür' başlığı altında toplanan faaliyetler arasında, kütüphanelerde görme özürlüler için gerekli teknolojik donanımın sağlanması için pilot uygulamalara başlandığı, Ankara, İzmir, Erzurum, Eskişehir ve Uşak'ta konuşan kitaplık bölümleri açıldığı belirtilmiştir (Altıncı Beş... 1994:112-113). Millî Kütüphane ve Devlet Arşivleriyle ilgili birer maddenin de yer aldığı programda bilgi teknolojisi başlığı altında, kütüphanelerin temel konusu olan bilgi iletişiminin daha çok teknik yönüyle ele alındığı görülmektedir (Altıncı Beş... 1994:120).

1994 yılı programı destek çalışmaları olarak hazırlanan ek programda da, Kültür Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında bir kanun hükmünde karamame tasarısı hazırlandığı, halk ve çocuk kütüphanelerinde 'Okul Öncesi Çocuk Bölümleri' kurulduğu diğer bilgilere ek olarak verilmiştir (Altıncı Beş... 1994:144-145). Kamu kuruluşlarının kütüphaneleri arasında bilgi ağı oluşturulacağına ilişkin bir maddenin yer aldığı programda, bilgi çağı, bilgi toplumu gibi kavramlara sıklıkla yer verilmesine karşın, ülkelerin gelişmişliğinin temel göstergeleri arasında sayılan halk kütüphanelerinin gelişimi için esas olan yasal düzenlemelere yer verilmemiştir.

1995 yılı programı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ile Yedinci Beş yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) arasında hazırlanmış bir geçiş programıdır. Bu programda 'Kültür' başlığı altında toplanan belirlemeler de oldukça genel ifadelerle ele alınmıştır. Bu ara programın halk kütüphaneleriyle ilgili olan tek maddesi, 1994 yılı itibarıyla 1117 il ve ilçe halk kütüphanesi bulunduğu, toplam koleksiyonun 10 milyona

çıktığı ve 23 milyon okuyucuya hizmet verildiği şeklinde yer almaktadır (1995 Yılı Geçiş... 1994:205). Konuya niceliksel özellikler itibariyle yaklaşılan bu belirlemenin dışında, her programda olduğu gibi Milli Kütüphane ve Devlet Arşivleriyle ilgili bazı genel belirlemelere yer verilmiş, 1991, 1992, 1993 yıllarında Kültür Bakanlığı'na bağlı kütüphanelerle ilgili olarak istatistiki bilgi veren bir tablo da programa eklenmiştir (1995 Yılı Geçiş... 204-205,208).

Tezimizin araştırma kapsamı 1995 yılı sonuna kadar olmasına karşın, tezin hazırlanma süresi içinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1996-2000) ve 1996 yılı programının, konumuzla ilgili olan kısımlarının da 1980-1995 dönemi içinde incelenmesinin, geleceğe yönelik değerlendirme yapmak açısından sağlıklı olacağı düşünülmüştür. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 'Sosyal Gelişmeler' başlığı altında ele alınan konuların ilkinin eğitim düzeyinde görülen yetersizlikler oluşturmaktadır. Plana göre, -gelişmiş ülkelerde halk kütüphanelerine ihtiyaç duyma nedenlerinin başında gelen-okuma-yazma oranı % 80,5' lerde kalmış, eğitim politikaları oluşturulamamış, merkezi sistem karar verme özgürlüğünü ve sürecini kısıtladığı için sorunlar giderek büyümüştür (Yedinci Beş... 1995:11).

Toplumun bilgi seviyesini yükseltmek amacıyla hedeflenen çalışmalar yeterli düzeye çıkartılamamış, bilgi toplumu olmak için oluşturulması kaçınılmaz olan bilgi alt yapısı yetersiz kalmış, konuyla ilgili standartlar oluşturulamamıştır (Yedinci Beş... 1995:13).

Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki koordinasyon eksikliği çözülememiş, yerel yönetimler güçlendirilemediği için, yerel yönetimlerce yürütülmesi gereken işler merkezi yönetim yapısı içine girerek ortaya karmaşık bir yapı çıkmış, bu sebeple kamu hizmetlerinde etkinlik, verimlilik ve kaynak kullanımı gerçekleştirilememiştir. Kamu

hizmetlerinin değişen yapı içinde yeniden düzenlenerek, halka dönük bir yönetim anlayışı getirilmesi gereği vurgulanan bir başka önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (Yedinci Beş... 1995:14).

Yaklaşık 40 yıldır sürdüğü belirtilen kentleşme olgusu kültürel değişim sorununu gündeme getirmiş, kentlerin gerek üst, gerekse alt yapılarındaki yetersizlikler kentleşme sürecini yavaşlatarak kültürel değişimi olumsuz yöne çekmiştir (Yedinci Beş... 1995:15).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında belirlenecek temel amaç ve ilkeleri saptamak için yapılan ayrıntılı durum saptamasının içinden seçtiğimiz bu konular, başka alanlarda olduğu kadar halk kütüphanelerinin geri kalmasında rolü olan temel sorunlardır. Bu saptamalar karşısında çözüme yönelik olarak belirlenen temel amaç ve ilkeler de şöyledir: Ülkemizi 21. yüzyıla taşıyacağı belirtilen bu planla, "...çağdaş, üreten, gelirini adaletle paylaşan, insan haklarını ve demokratik özgürlükleri tam olarak kullanan, barış içinde bir ülke olarak..." (Yedinci Beş... 1995:16), ülkemizin gelişmiş dünya ülkeleri arasındaki yerini alması temel hedef olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, eğitim-öğretim, bilim ve teknoloji alt yapısı ileri teknolojiler kullanılarak geliştirilecek, gerek bilgi üretebilen gerekse bilgiyi en iyi şekilde kullanabilen insangücü yetiştirilecek, kamu ve özel kesimdeki örgütlenme toplumsal değişmenin gerektirdiği doğrultuda yeniden düzenlenerek geliştirilecek, yerel yönetimler güçlendirilecek, orta ve uzun vadeli kültürel politika uygulamalarının genel ilkeleri ve öncelikleri belirlenecektir. Yapılması öngörülen bu faaliyetlerin sonunda kalkınma planlarının, ülke ekonomisinin dışa açık, rekabetçi piyasa mekanizmasına dayanması sebebiyle, ekonomik ve sosyal hayatın tüm ayrıntılarını belirlemesi ve öngörülenlerin gerçekleşmesi konusunda da zorlayıcı olmasının beklenmemesi gerektiği de belirtilmiştir (Yedinci Beş... 1995:16-17). Oluşturulacak kültür politikasının, demokratikleşmiş, özgür bir toplumu hedef alacağı belirtilen 'Kültür' başlığı altında genel politikalar ele alınmış, detaylara inilmemiştir

(Yedinci Beş... 1995:26). 'Bilgi Sağlama ve Kullanma' başlığı altında da, bilgi alt yapısının yetersiz olduğu, bilgi toplama, düzenleme ve kullanıma sunma konusunda kurumlar arası işbirliği olmadığı, sağlanan bilgilerin kullanıcıya ulaşmasında önemli gecikmeler yaşandığı, mevcut durum olarak verilmiştir. Bilgi akımının ve haber alma özgürlüğünün öneminin vurgulandığı 'amaçlar, ilkeler, politikalar bölümünde ise, bilgiye ilgili tüm kişi ve kuruluşların ulaşmasının sağlanacağı, bilgi alt yapısının geliştirileceği, işbirliği ve bilgi paylaşımı için kurumlarda standartlaşmaların sağlanacağı, bilişim sektöründe çalışanların niteliklerinin artırılması için eğitimlerine önem verileceği ve 'Ulusal Bilgi Sistemi' oluşturmak için yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir (Yedinci Beş... 1995:83-84).

1996 yılı programında da, mahalli idarelerin örgütsel yapısının yerinden yönetim anlayışı içinde yeniden düzenleneceği ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımının ile ilgili çalışmaların bu yönde tamamlanacağı, halkın yerel ihtiyaçlarına yönelik faaliyetlerin yerel yönetimler tarafından yürütüleceği, halihazırda merkezi yönetim tarafından yürütülen bu tür faaliyetlerin de yerel yönetimlere devredileceği, programın temel amaçları arasında yer almıştır (Yedinci Beş Yıllık... 1996:9). Kültürle ilgili genel belirlemelerin 'Eğitim Reformu' başlığı altında yer aldığı programda, mevcut durum altında kütüphanelere yer verilmemesine karşın amaçlar başlığı altında, kültür altyapısının geliştirilmesi amacıyla il ve ilçe ölçeğinde faaliyetlere ağırlık verileceği, 1996 yılı itibarıyla 14 il ve ilçe halk kütüphanesi ile beş il ve ilçe kültür merkezinin tamamlanacağı belirtilmiştir (Yedinci Beş Yıllık... 1996:24). Milli Eğitim Bakanlığı personelinin özlük haklarının düzenlenmesi, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda değişiklik yapılması konularına değinilen programda, Kültür Bakanlığı personeline ve Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'na yönelik hiç bir düzenleme yer almamaktadır (Yedinci Beş Yıllık... 1996:25). Programın 'Bilgi Sağlama ve Kullanma' başlığı altında, Türkiye'nin bilgi alt yapısının güçlendirilmesi amacıyla Ulusal Bilgi Sistemi ve İstatistik Altyapısı Geliştirme Politikası ve Projesi

hazırladığı belirtilmiş ve yazılım ile ilgili teknik sorunlara değinilmiştir (Yedinci Beş Yıllık... 1996:70-71). 1996 yılı programında, kültürel faaliyetlerin yer aldığı konuların eğitim başlığı içinde yer alması ve yer alan konuların da çok genel ve niceliksel değerlere dayalı oluşu kültürel politikalara ve halk kütüphanelerine bakış açısını ortaya koymaktadır. Yerel yönetimlerce yürütülmesi gerekli işlerin merkezi yönetimlerden alınarak yerel yönetimlere devredilmesi ile ilgili çalışmalar, yerel bir faaliyet olması tartışılmaz olan halk kütüphaneleri için bir umut taşımakla birlikte, halk kütüphanelerinin yerel yönetimlere devredilecek faaliyetler içinde düşünülüp düşünülmediği de bilinmemektedir. Bugüne kadar incelenen tüm çalışmalarda yerel bir hizmet olarak yeniden yapılandırılması gereğinin sık sık gündeme getirilmiş olmasına karşın gün geçtikçe merkezi yapısı daha güçlendirilen ve bunun sonucu olarak sorunları daha karmaşıklaşan halk kütüphanelerinin merkezi yapı dışında düşünüldüğüne dair hiç bir uygulamanın olmaması bu ihtimali zayıflatmaktadır.

V. 5. 3. HÜKÜMET PROGRAMLARI

1980-1995 dönemi içinde kurularak yeni politikalar üreten hükümetlerin uygulamalarının, amaç ve ilkelerini oluşturan programlarını da bu doğrultuda değerlendirecek:

20.9.1980 tarihli Bülend Ulusu Hükümeti Programı:

12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri darbenin hemen arkasından oluşturulan bu hükümetin programı, ağırlıklı olarak eğitimle ilgili sorunlara ayrılmış, gerek öğrencilerin, gerekse öğretmenlerin politika dışı tutulmaları konusunda yasal ve idari düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir. Bir önceki karışık dönemin izlerinin silinmesi yönünde ağırlıklı olan bu programda, milli kültür ve sanat değerlerinin çağın gerektirdiği yöntemlerle yaygınlaştırılması ve diğer toplumlara da tanıtılmasıyla ilgili olan, (Hükümetler ve...

1988:18-19 ; Kantarcioğlu 1990:75-77) maddenin dışında kültür politikalarına ve kültürel faaliyetlere yer verilmemiştir.

13.12.1983 tarihli Turgut Özal Hükümeti Programı:

Kültür Bakanlığı'nın Turizm Bakanlığı ile birleştirdiği bu dönemin hükümet programında, ülkelerin toplumsal ve ekonomik gelişmişliklerinin eğitimdeki gelişmişliklerine paralel olarak ilerlediği ve oluşturulacak eğitim politikalarının bu anlayış içinde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiş, toplumların gelişmesinde temel unsur olduğu belirtilen kültürel politikalara ve faaliyetlere de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Buna göre, halk eğitimine süreklilik kazandırabilmek için okul dışı eğitim ve kültür faaliyetlerinin geliştirileceği, kütüphanelerin modern imkanlarla donatılarak zenginleştirilmesi, yaygınlaştırılması, okuma alışkanlığının arttırılması için gerekli tedbirlerin alınması, kitap yazımı ve yayınının desteklenmesi, fikir ve sanat eserleri sahiplerinin haklarının korunması için gereken düzenlemelerin yapılması gibi halk kütüphanelerini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren tedbirler ele alınmıştır (Hükümetler ve... 1988:54-56 ; Kantarcioğlu 1990:77-79). ğrenim süresi dışında da fikir, kültür, sanat, vb., faaliyetlerin desteklenmesi konusunun önemle vurgulandığı bu dönemde, yapılan bir bütçe görüşmesinde icraatlarının kültür ağırlıklı olacağı belirtilmiş ve kültürün tanımlarına da yer verilmiştir. Politikaların ve bu politikaları oluşturacak ilkelerin açık ifadelerle belirlendiği bu programda, alınacak tedbirlere çok genel olarak yer verilmiş, ağırlıklı olarak amaç ve hedefler vurgulanmıştır. Programı oluşturan hükümetin 6 yıl süreyle değişikliğe uğramaması belirlenen politikaların sürekliliği açısından da önem taşımaktadır.

21.12.1987 tarihli II. Turgut Özal Hükümeti Programı:

Programda bu dönem eğitimin en fazla üzerinde durulacak konulardan biri olacağı, bu doğruftuda eğitim politikalarının, toplumsal kalkınmanın vazgeçilmez bir parçası olarak yürütüleceği belirtilmiştir. Örgün eğitimin yanısıra, mesleki eğitim, hizmet içi eğitim, halk

eğitimi, yüksek eğitim gibi konularda da belirlemelerin yapıldığı programda, kültür ve sanatın toplumsal btnleşmedeki öneminin de altı çizilmiştir. Bir önceki programda da belirlendiği gibi, kütüphane koleksiyonlarının artırılması, teknolojik imkanların sağlanması, yaygınlaştırılması, okumanın teşvik edilmesi ile ilgili tedbirler tekrar edilmiştir. (Hükümetler ve... 1988:96-98)

15.11.1989 tarihli Yıldırım Akbulut Hükümeti Programı:

Bir önceki hükümetin devamı olması dolayısıyla bu hükümet programı, gerek politikaların ve bunları oluşturacak ilkelerin belirlenmesinde, gerekse tedbirlerin alınmasında benzerlik göstermektedir. Toplumsal değişmelerin olumlu yönde olabilmesi için gerekliliğini II. bölümde incelediğimiz toplumsal bütünlüğün öneminin vurgulandığı programda, kütüphane hizmetlerinin etkinliğinin arttırılacağı ve dengeli bir şekilde yaygınlaşmasının sağlanacağı, okuma alışkanlığı üzerine araştırmalar yapılarak, çalışmaların bu doğrultuda hızlandırılacağı hususunda yapılan belirlemeler programın halk kütüphaneleriyle ilgili olan kısmını oluşturmaktadır (Başbakan Yıldırım... 1989:31-32 ; Kantarcıoğlu 1990:79-81). Kültür politikalarının ve buna bağlı olarak kütüphane politikalarının daha sıklıkla yer aldığı ve öneminin uzun cmlerle vurgulandığı bu programlarda da, kütüphane kanunu, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gibi önemli yasal düzenlemelere yer verilmemesi, politikaların sürekliliğinin sağlanması ve hizmetlerin toplumsal kalkınmada üstlendiği görevi yerine getirebilmesi için öncelikle oluşturulması gereken alt yapının sağlanmasını engellemektedir.

6 Temmuz 1991 tarihli Mesut Yılmaz Hükümeti Programı:

2000'li yılların eşiğinde, bilgi toplumu çağını yaşadığımız bilinciyle, yeni bir yapılanma gereği duyulduğu belirtilen eğitim konusunda oluşturulacak politikanın, en önemli ve öncelikli devlet politikası olduğu vurgulanmıştır (Başbakan Mesut... 1991:10-12). Oldukça detaylı olarak ele alınan eğitim politikası ve uygulamalarının yanısıra, bir önceki programın tekrarı niteliğinde toplumsal bütünlüğün temelinde yatan kültür

konusuna önem verileceği, kütüphanelerin ülke çapında zenginleştirilerek, okuma alışkanlığının yaygınlaştırılacağı, halk kütüphaneleri ile ilgili olarak belirlenen tek madde olarak yer almıştır (Başbakan Mesut... 1991:19-20).

1 Aralık 1991 tarihli Süleyman Demirel Hükümeti Programı:

Eğitimin çağdaş ve etkin olmasının, çağdaş bir toplum yaratmadaki tartışılmazlığının vurgulandığı bu programda izlenecek eğitim politikasının bir tanımı yapılmıştır. Buna göre, "Laik, evrensel, cumhuriyetçi, milli kültürü geliştirici, yaratıcı, özgür düşünceye dayalı bir eğitim politikası esastır. Kişilik sahibi, nitelikli insan yetiştirmek amaçtır." denmektedir (Başbakan Süleyman... 1991:21). Programda oluşturulan kültür politikası da şu ifadelerle belirlenmiştir:

"Hükümetimizin kültür politikası kendisini tanımaktan ve açıklamaktan korkmayan bir toplum oluşturmaya yöneliktir. Bu amaç demokrasi kültürünün yerleşmesi ve tüm kültürel etkinliklerin çoğulcu demokratik bir anlayış içinde geliştirilmesiyle gerçekleştirilecektir." (Başbakan Süleyman... 1991:22).

Bu ifadeler ışığında oluşturulacak bir eğitim ve kültür politikasının uygulandığı takdirde, gerek eğitim sürecinde, gerekse eğitim sonrası devam eden yaşam sürecinde, çağın gerekleri doğrultusunda işlevlendirilmiş, bilgi edinme, okuma ve dolayısıyla düşünce özgürlüklerini destekleyen halk kütüphanelerine ihtiyacın kendiliğinden doğacağı çok açıktır.

Toplumsal yaratıcılığı kısıtlayan sansürle ilgili yasaların kaldırılacağı, telif haklarının vergiden muaf tutulacağı konularına yer verilen programda, bilgi toplumu yaratmak amacıyla, kütüphanelerin teknolojik imkanlarla donatılacağı, işlevlendirileceği ve gerek içerikleri, gerekse sayıları itibarıyla gelişmiş toplumlar düzeyine çıkarılacağı, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kültürel gelişmelerle paralel düzeyde yürütülmesine önem verileceği, yerel yönetimlerin ve özel sektörün kültürel yatırımlara yönetilmesi

konusunda tedbirlerin alınacağı, konumuzla ilgili olarak ele alınan diğer maddelerdir (Başbakan Süleyman... 1991:23).

6 Temmuz 1993 tarihli Tansu Çiller Hükümeti Programı:

Bir önceki hükümet programının devamı niteliğindeki bu programda eğitim ve kültür politikaları aynı cümlelerle yer almış, buna karşın önceki programa oranla eğitim ve kültür faaliyetlerine yönelik olarak ele alınacak uygulamalara genel olarak yer verilmiştir. Buna göre, 21. yüzyıla sağlam bir teknolojik alt yapı ile girileceği, bu doğrultuda bilimsel araştırmalara ve bilgi teknolojilerine yer verileceği, Anayasa da dahil olmak üzere demokratikleşmeyi ve çağdaş değerleri engelleyen tüm engellerin değiştirileceği, katılımcı ve çoğulcu demokratik sistem içinde demokrasi kültürünün geliştirileceği belirtilmiştir. Halk kütüphaneleri başta olmak üzere tüm kütüphane sisteminin alt yapısının oluşabilmesi için gereken bu eğitim ve kültür politikalarının ele alındığı programda, halk kütüphanelerini doğrudan ilgilendiren tedbirlere yer verilmemiştir (Başbakan Tansu... 1993:19,22-24). 6 Temmuz 1991 tarihli hükümet programının devamı olmasına ve bu programda kültürel faaliyetlere, bu doğrultuda halk kütüphanelerine detaylı bir şekilde yer verilmesine karşın, 6 Temmuz 1993 tarihli programda bir kütüphane politikası belirlenmemesi, aynı politikaları yürüten yönetimlerin programlarında dahi süreklilik bulunmadığını göstermektedir. Bu da politikaların sık değişen hükümetlerin yanısıra, yöneticilerin kişisel görüş ve bilgileri doğrultusunda oluşturulduğu ve aynı politik görüşü temsil etmesine karşın, kişilerin değişimiyle birlikte ilgili konudaki yaklaşımların da değiştiği ya da önemini kaybettiği savını güçlendirmektedir.

6 Kasım 1995 tarihli Tansu Çiller Hükümeti Programı:

Programda, kurulan hükümetin bir seçim hükümeti olduğu ve öncelikli görevlerinin 24 Aralık 1995 tarihinde yapılacak genel seçimlerin başarıyla yapılmasını sağlamak olduğu belirtilmiş ve 1,5 aylık bu ara dönemde yapılması tasarlanan işler ele alınmıştır.

Demokrasinin tanımı ile öneminin açıklanması ve insan hakları, düşünce özgürlüğü konularında yapılacak yeni düzenlemelerin ele alındığı programda, eğitim ve kültürle ilgili uygulamalara yer verilmemiştir (Başbakan Tansu... 1995:5-14).

13 Mart 1996 tarihli Mesut Yılmaz Hükümeti Programı:

Bir koalisyon hükümeti olarak, uzun süren karşılıklı görüşmeler sonucunda kurulan bu hükümet programında da, en çok vurgulanan konu demokrasinin önemidir. Bu doğrultuda hükümetin demokrasiye bakış açısı şu ifadelerle belirlenmiştir:

"Millet egemenliği, temel hakların güvence altına alınması, kanun önünde eşitlik, hukukun üstünlüğü, toplumsal, ekonomik ve siyasal çoğulculuk ve katılım, hoşgörü ve uzlaşma değerlerinin benimsenmesi gibi evrensel kabul görmüş istek ve değerler, sadece, gerçek ve güçlü bir demokrasi ile mümkündür." (Başbakan Ahmet... 1996:2).

Bu doğrultuda, devletin topluma hükmeden yapısının değiştirilmesi toplumun yönettiği devlet anlayışının getirilmesi, düşünce ve ifade özgürlüğünün de içinde yer aldığı temel hak ve özgürlüklerin geliştirilerek kalıcılıklarının sağlanması için, gerek anayasal, gerekse yasal düzenlemelerin yapılması temel düzenlemeler olarak belirtilmiştir (Başbakan Ahmet... 1996:2). Programda ülkenin içinde bulunduğu sorunların bir yansıması olarak, ekonomik ve terörle ilgili tedbirlere ağırlıkla yer verildiği, eğitim ve özellikle kültür konularının oldukça kısa ve genel olarak ele alındığı görülmektedir. Bu esaslar çerçevesinde oluşturulan yeni hükümetin eğitim politikası şu ifadelerle yer almaktadır:

"Eğitimde, Atatürk ilke ve İnkılaplarına bağlı, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş; bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı saygılı ve hoşgörülü, sevgi dolu, laik ve çoğulcu demokrasiyi davranış haline getirmiş; kişisel sorumluluk duygusu ve toplumsal duyarlılığı gelişmiş; bilgi ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek; kendi kendine yeterli ve güvenir; bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amacımızdır." (Başbakan Ahmet... 1996:10).

Oldukça uzun ifadelerle tanımlanan bu amaca karşın, eğitimin bir fonksiyonu olan kültürle ilgili bir politika belirlenmemiş, bir kaç madde halinde ele alınan kültürel uygulamalar içinde kütüphanelere, "Kütüphane hizmetleri, nitelik, nicelik ve sayıca artırılacaktır." (Başbakan Ahmet... 1996:15) cümlesi ile değinilmiştir. Halk kütüphanelerini ilgilendirebilecek bir başka madde de, merkezi yönetimlerle yerel yönetimler arasında görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımının temelini oluşturacak kanun tasansı ile ilgili düzenlemedir (Başbakan Ahmet... 1996:12). Programda eğitimin temel amacı olarak belirlenen ilkelerin, yalnızca öğrenim süreci içinde öğretileni öğrenme felsefesi ile gerçekleştirilemeyeceği, eğitimi öğrenim süreci sonrasında devam ettirecek merkezlere bu doğrultuda gereksinimin doğacağı çok açıktır. Çünkü programda belirtilen laik, çoğulcu demokrasiyi benimsemiş, katılımcı, başkalarının fikirlerine ve haklarına saygılı, toplumsal duyarlılığı ve sorumluluk duygusu olan, araştırmacı, kendini geliştiren, kendine güvenen, işini seven, çağın gerekleri doğrultusunda bilgi ve becerilerini geliştiren bir toplum ancak, bilgi edinmeyi, yeni şeyler öğrenmeyi yaşadığı sürece devam ettirmeyi kendine felsefe edinmiş düşünebilen kişiler yetiştirerek sağlanacaktır. Bu da öğrenim süresince bilgi edindirmeyi amaçlayan kütüphanelerin yanısıra, yaşam süresince bilgi edindirmeyi amaçlayan halk kütüphaneleriyle gerçekleşecektir. Eğitimin temel amacı olarak bu ilkeleri benimsemiş bir yönetimin, bu ilkeleri destekleyecek bir kütüphane politikasının olmaması, gerek konunun yeterince derinine ele alınmadığını, gerekse halk kütüphanelerinin okul kütüphanelerinden çok farklı olan işlevlerinin bu yönetim tarafından da anlaşılmadığını göstermektedir.

9 Temmuz 1996 tarihli Necmettin Erbakan Hükümeti Programı:

Bir önceki hükümetin 3 ay sonra değişmesiyle yeni oluşturulan bu hükümetin programında, Cumhuriyetin 73. yılının kutlandığı bu yılda 54. hükümetin kurulmasının ve bu 54 hükümetin ortalama görev sürelerinin ülkedeki siyasi istikrarsızlığı oldukça net bir şekilde ortaya koyduğu, buna karşın toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi,

gittikçe büyüyen sorunların çözülebilmesi için güçlü, kararlı ve istikrarlı bir siyasi yönetime ihtiyaç duyulduğu oldukça önemli bir nokta olarak vurgulanmıştır (Başbakan Necmettin... 1996:2). Araştırma kapsamımız içinde bizim de, merkezi yönetim yapısı içinde örgütlenmiş bir kurum olarak halk kütüphanelerinin, örgütsel, işlevsel ve mekansal yapısının gelişmemesinin nedeni olarak öne sürdüğümüz siyasi istikrarsızlık konusunun ve öneminin genel olarak vurgulandığı bu program, kapsam itibariyle bir önceki programla oldukça benzer özellikler taşımaktadır. Kamu yönetiminde şeffaf, katılımcı, halka dönük, eşitlik ilkesini güden demokratik bir yönetim anlayışının, düşünce özgürlüğünün de yer aldığı temel hak ve özgürlüklerin demokrasinin vazgeçilmez unsurları olduğu görüşünün, insan hakları kapsamına giren alanlardaki engellerin kaldırılması, yürürlükteki yasalarn günün gerekleri doğrultusunda yenileştirilmesi konularının, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımında yapılacak yeni düzenlemelerin benzer ifadelerle ele alındığı bu yeni programda, eğitimin temel amacı da şu kelimelerle ifade edilmiştir:

"Eğitimde, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı saygılı ve hoşgörülü, laik, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amacımızdır." (Başbakan Necmettin... 1996:11).

Bir önceki programda yer alan eğitim konusunun amacıyla, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı cümlesinin yeri değişmiş, sevgi dolu, çoğulcu demokrasiyi davranış haline getirmiş, kişisel sorumluluk duygusu ve toplumsal duyarlılığı gelişmiş, bilgi ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek, kendi kendine yeterli ve güvenilir cümleleri çıkarılmış ve bu şekilde yeni programın aynı alandaki amacı oluşturulmuştur. Bu benzerliklere karşın, bir önceki programda tek cümleyle değinilen kütüphane konusuna yer verilmemiştir. Bu durum, son yıllarda eğitim ve kültür konularına ayrılan bölümlerin giderek azaldığı hükümet programlarının, uygulamaya yönelik gerçek tedbirlere yönelik araştırmalara dayanmadan hazırlandığını göstermektedir. Bu da,

yönetimlerin, politikaların ve buna bağlı olarak hizmet anlayışlarının sık değişimi doğrultusunda, işlerin aceleyle sonuçlandırılması ve en hızlı sonuç verecek işlere öncelik verilmesi zorunluluğunun doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1920-1996 yılları arasında kurulan hükümetlerin programlarında ve 1963-1996 yılları arasında hazırlanan kalkınma planlarında ele alınan kültür ve buna bağlı olarak halk kütüphanesi politikalarını genel olarak değerlendirirsek, bu politikaların uygulamaya yönelik olarak yetersiz, süreklilik göstermeyen, temelde sorunları çözmekten uzak, araştırmalara dayandırılmadan gelişmiş güzel hazırlanmış olduğunu, kültürel faaliyetler bakımından daha ayrıntılı olarak ele alınan programlarda ise, niteliksel gelişmeye yönelik olmak yerine niceliksel gelişmeye yönelik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte önceki dönemlerde niteliğin artırılmasına yönelik olarak yer alan tedbirlere -kütüphane kanunu, personelin özlük hakları, ve benzeri yasal düzenlemeler gibi-, bilgi, bilgi çağı, bilgi toplumu kavramlarının sıklıkla kullanıldığı son yıllarda hiç yer verilmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, uygulamaya geçirilemeyecek belirlemelere yer verilmemesi açısından olumluluk gösterirken, halk kütüphanelerinin temelini oluşturacak bu düzenlemelerin hayata geçirilme olasılığını ortadan kaldırması bakımından olumsuz bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

V. 5. 4. YÖNETMELİKLER

Kalkınma planları ve hükümet programlarında yer alan kültür politikalarının bu durumu, ideolojileri ne olursa olsun yönetimlerin sağlıklı bir eğitim ve kültür politikası oluşturamadıklarını, kültür üzerinde daha ağırlıklı olarak duran yönetimlerin de oluşturdukları politikaları yazılı hale dönüştürerek kalıcılıklarını sağlayamadıkları görülmektedir. Bunun sonucu olarak da gittikçe yok olan halk kütüphanesi kurumunun hizmetlerini düzenlemek, belli standartlar getirerek kaliteyi korumak amacıyla hazırlanan yönetmeliklerin sayılarında artış gözlemlenmektedir. Sadece 1981 yılında, halk

kütüphanelerine yönelik 5 yönetmelik yayımlanması bu duruma iyi bir örnek olarak verilebilir.

İlk olarak 1965 yılında yayımlanan 'Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği' 1981 yılı sonunda yeniden düzenlenerek yürürlüğe girmiştir. Buna göre ödünç verme işleminin, il içindeki kütüphaneler arasında ya da iller arasındaki kütüphaneler arasında gerçekleştirilebildiği ve il halk kütüphanelerinin bu işlemler esnasında ildeki halk kütüphanelerinin merkezi konumunda bulunduğu belirtilmiştir (Kütüphanelerarası... 1981:18-19). 1965 yılında yayımlanan yönetmeliğe göre bazı ifadelerin değiştirildiği yönetmelik incelendiğinde önceki düzenlemeye göre kapsam itibarıyla bir değişiklik görülmemektedir. Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliğinin araştırma süremiz içinde de başka bir değişikliğe uğramaması (Kütüphanelerarası... 1993:A-229-A-232), 1965-1995 yılları içinde Halk Kütüphanelerinin gösterdiği gelişmenin de bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda yönetmeliğin, personel sorunu, ödünç verilmesi uygun görülen kitapların dışında kalan koleksiyonların yetersizliği, teknolojik imkansızlıklar dolayısıyla Halk Kütüphaneleri arasında yoğun bir ödünç verme hizmeti gerçekleştirildiği söylenememektedir.

Aynı yıl, Resmi Gazete'nin aynı sayısıyla yürürlüğe giren bir başka yönetmelik de 'Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği'dir. Yönetmelikte, il halk kütüphanesi müdürü, kütüphane müdür yardımcısı, kütüphane uzmanları, ilçe halk kütüphanesi müdürü veya yöneticisi, seksiyon şefi, kütüphaneci, yardımcı kütüphaneci, şef, mutemet, ayniyat mutemedi, ayniyat memuru, aksesyon memuru, okuma salonu memuru, depo memurları (yazma ve basma eserler), ödünç verme memuru, gezici kütüphane memuru, kütüphaneci öğretmen, daktilograf, teknisyen, cilt atölyesi personeli, şoför, kaloriferci, bekçi, bahçıvan ve hizmetlilerin görev ve sorumlulukları ayrı ayrı belirlenmiştir (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:26-38). Buna göre, il sınırı içindeki ve il merkezindeki Halk Kütüphaneleri ile bunlara bağlı şube, bölüm ve çocuk

kütüphanelerinin çalışmalarını organize etmek ve denetlemek, yeni kütüphaneler açarak geliştirmek ve halkın yararına sunmak, yıllık bütçeleri kütüphanelerin ihtiyaçlarına göre dağıtmak ve her yıl sonunda o il sınıırı içindeki kütüphanelerin çalışma raporlarını düzenleyerek Genel Müdürlüğe sunmak, personelle ilgili işlemleri Kültür Müdürlerine bildirmek, kütüphanelere yardım demekleri kurdurmak yoluyla halkın ve yerel yönetimlerin maddi - manevi desteğini sağlamak, il sınırları içindeki kütüphanelerin koleksiyonlarını kapsayan toplu katalog çalışmalarını yürütmek, personelin eğitimi için staj imkanı sağlamak, kütüphane hizmetlerinin il çapında merkezileştirilmesini sağlamak gibi işler İl Halk kütüphanecisinin görevleri olarak belirlenmiştir (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:26-27). Müdürün emirleri çerçevesinde işleri yürütmek, hizmetlerin Halk Kütüphanesine ait kanun, yönetmelik ve benzeri yasal düzenlemeler doğrultusunda yürütülmesini sağlamak, muayene, demirbaş eşya ve ayniyat sayım komisyonuna başkanlık etmek ve bu işlerin düzenli yürütmesini sağlamak, personelin iş bölümü, özlük, işe devam ve benzeri işlerini organize etmek, kütüphane istatistiklerinin düzenli yürütülmesini sağlamak, sivil savunma, yangın, hırsızlık ve benzeri olaylara karşı tedbirleri almak kütüphane müdür yardımcısının görevleri (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:27-28), kütüphanenin gelişmesine bilimsel ve teknik yönden yardımcı olmak, yeni yayınları takip ederek, kullanıcıların gereksinimleri doğrultusunda, kendi kütüphanesinin ve bu kütüphaneye bağlı şube, bölüm ve servislerdeki koleksiyonun tamamlanmasını sağlamak, kütüphanede bulundurulması uygun olmayan materyalleri takip ederek gereken işlemleri yapmak, ödünç verme servislerinin kurulmasını teşvik edici çalışmalar yapmak, materyallerin katalog ve sınıflama işlemlerini yapmak, bilim adamları ve bilimsel kuruluşların mikrofilm, fotokopi gibi isteklerini idareye bildirmek kütüphane uzmanlarının görevleri (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:28), merkez kütüphane ve ona bağlı birimlerin çalışmalarının genel hizmet politikasına, çalışma programına uygun biçimde ve bu konudaki kanun, yönetmelik ve benzeri yasal düzenlemeler çerçevesinde yürütülmesini sağlamak, halkın hizmetlerden en iyi şekilde yararlanmasını sağlayacak tedbirleri almak, yıllık olarak hazırlanan raporları ve

istatistikleri il Halk Kütüphanesine göndermek, kütüphanenin tahakkuk memurluğunu yapmak İlçe Halk kütüphanesi müdürünün görevleri (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:28), okuyucuların kütüphane çalışmaları esnasında karşılaştıkları problemleri kütüphane kaynaklarını kullanmak suretiyle cevaplamak ya da yol göstermek, aranan konularda başka kütüphanelerden temin edilecek materyaller için gereken işlemleri yapmak, sergi ve konferans gibi faaliyetler düzenlemek, süreli yayınları, derleme, bağış ve diğer yollarla gelen yayınların işlemlerini yürütmek, takibini yapmak, okuyucu hizmetine sunulmasını sağlamak, katalog ve tasnif işlemlerini kontrol etmek seksiyon şefinin görevleri (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:28-29), modern kütüphanecilik kurallarına göre materyallerin katalog ve sınıflama işlemlerini yürütmek, süreli yayınlara ait izleme kayıtlarını tutmak, teknik işlemlerin yapılmasına yardımcı olmak, fiş kataloğu oluşturmak, seksiyon şefinin olmadığı kütüphanelerde onun görevlerini yürütmek kütüphanecinin, kütüphaneci yoksa yardımcı kütüphanecinin görevleri (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:29), çocukların ve aynı zamanda ailelerinin kütüphaneden verimli bir şekilde yararlanmalarını sağlamak, çocuklar için sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlemek, üye kayıt ve ödünç verme işlemlerini yürütmek, süreli yayınları izlemek, kataloglama ve sınıflama işleri yapılmış materyallerle, ciltlenmiş materyallerin rafa çıkması için gereken işlemlerin yapılması, istatistik, demirbaş, ve benzeri işleri yürütmek kütüphaneci öğretmenin görevleri (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:33-34) olarak belirtilmiştir. Bunun dışında kalan personelin görevleri ise, kütüphanenin düzeni ve temizliği, ısıtılması, tesisatıyla ilgili işleri, bakım ve onarımı, personelin maaş ve ücretleriyle ilgili işlemleri, ayniyat işlemleri, okuma salonunun düzeni, depoların düzeni ve temizliği, ödünç verme işlemleri, gezici kütüphanenin kullanımı için gereken işlerin yürütülmesi, kütüphane yazışmaları ile ilgili işlerin yapılması, cilt işleri ve teknik işler olarak belirlenmiştir (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1981:29-38).

Çeşitli zamanlarda 'Kütüphane Kanunu' tasarıları hazırlanmasına karşın, yasallaştırılması konusunda başarıya ulaşamayan, dolayısıyla kütüphanecilik öğrenimi görmemiş kişilerin de bu görevleri yapabilmesine olanak sağlayan bir yapı içinde hazırlanmış bu yönetmeliğin, oldukça ideal ölçülerde hazırlandığı görülmektedir. İlgili bölümlerde ayrıntılı olarak değineceğimiz personelin nicelik ve nitelik itibarıyla yetersizliği sonucu satın alınan materyallerin kullanıma sunulmaması, sayısal olarak istatistiklerde görülen bir çok kütüphanenin, personel olmaması, ısıtılamaması ya da binaların yeterli olmaması gibi nedenler dolayısıyla hizmet verememesi gerçekleriyle karşı karşıya bulunan halk kütüphanelerinde bu yönetmeliğin başarıyla uygulanması da mümkün olamamaktadır. Bu nedenle bir kütüphane kanunu çıkarılması, kütüphanecilerin özlük haklarının düzenlenmesi, bu yolla nitelikli personelin halk kütüphanelerine alınması, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun düzenlenmesi, Halk Kütüphanelerinin merkezi yönetimden ayrılması gibi sorunların öncelikle halledilmesi, bu yönetmeliklerin de işlerlik kazanabilmesi için kaçınılmazdır. Bu gerçekleştirilmediği sürece bu tür yönetmeliklerle işlerliğin kazandırılması mümkün olmayacaktır. İncelenen yönetmelikte daha çok kütüphanede yasal ve teknik işlerle ilgili görevlere ağırlık verildiği, bir kültür merkezi niteliği taşıması gereken halk kütüphanelerinde yapılacak kültürel etkinliklere yönelik görevlere çok az yer verildiği, kütüphaneci öğretmen adı altında oldukça önemli bir görev üstlenmesi gereken çocuk kütüphanecisinin, belirlenen görevleri itibarıyla kütüphaneci olması gerekmediği, kütüphaneci olması kaçınılmaz olan uzmanların görevleri arasında, kütüphanelerde bulundurulması ve okuyucuya verilmesi uygun olmayan materyallerle ilgili işlemlerin yapılması gibi Halk Kütüphanesi felsefesine aykırı maddelerin olduğu görülmektedir. İlgili yönetmelik araştırma sürecimiz içinde herhangi bir değişikliğe uğramamıştır (Halk Kütüphaneleri Görev ve... 1993:A-235-A-250). 'Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nde yer alan bu belirlemeler, yönetimlerin halk kütüphanesi politikalarını açıkça ortaya koyan yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir.

Ülkemizdeki halk kütüphanelerine bakış açısını gösteren bir başka yönetmelik de, 1981 yılında beşinci kez değişikliğe uğrayan ve halk kütüphanelerinin işleri için büyük önem taşıyan, 'Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği'dir. 1981 yılında yayımlanan yönetmeliğin amacında, 1978 yılı yönetmeliğine göre bazı kelime değişiklikleri ve eklemeler yapılmıştır. Buna göre, "...çağdaş uygarlığın akılcı, yapıcı ve eleştirci görüşünü yansıtan ürünlerin eldeki olanaklar ölçüsünde..." (Kültür Bakanlığı Kitap... 1978:7) kütüphanelere kazandırmak cümlesi, "...çağdaş medeniyetin akılcı, yapıcı ve eleştirci görüşünü yansıtan eserlerin iyilerini ve yararlılarını eldeki imkanlar ölçüsünde..." (Kültür Bakanlığı Kitap... 1981:24) şeklinde değişikliğe uğramıştır. Cümlede, çağdaş uygarlık-çağdaş medeniyet, ürünler-eserler gibi, yönetimlerin kendi ideolojilerine dili alet etmeleri dışında, kapsam itibarıyla bir değişiklik getirmeyen eklemelerin yanısıra, kütüphaneler için seçilecek materyallerin 'iyilerini ve yararlılarını' ifadesinin eklenmesi, halk kütüphanelerinin bilgi edinme özgürlüğü konusundaki rolü itibarıyla düşündürücü bir nitelik taşımaktadır. Sık değişen yönetimlerden ve ideoloji farklılıklarından, merkezi yönetime bağlı olmaları dolayısıyla birebir etkilenen halk kütüphanelerine seçilecek materyallerin, iyi veya yararlı olup olmadığı da her yöneticiye ve savunduğu görüşe göre farklılık gösterecek, kişisel görüş doğrultusunda 'iyi ve yararlı' olduğuna inanılan materyaller kütüphanelerde kullanıcıya sunulurken, daha önceki yönetimler döneminde alınmış olanlar 'iyi ve yararlı' olmadıkları gerekçesiyle kullanımdan kaldırılacaklardır. Bu da gerek 'Kütüphane Hakları Bildirgesi'ne, gerekse 'Okuma Özgürlüğü Bildirgesi (American Library... 1989)'ne ters düşerek, halk kütüphanelerinin gerçek işlevlerini engellemektedir. 1981 yılında yayımlanan yönetmelikle değişikliğe uğrayan bir başka konu da, kurulu oluşturan üyelerde olmuştur. Yeni yönetmeliğe göre kurul, Bakanlık makamının onayı ile müsteşarın veya bir yetkilinin başkanlığında, Kütüphaneler Genel Müdürü, Milli Kütüphane Müdürü, Tanıtma ve Yayınlar Dairesi Başkanı, Milli Folklor ve Araştırma Dairesi Başkanı, Muhasebe Müdürü ve Bütçe Dairesi Başkanından oluşturulmuş, eski yönetmelikle kurulda yer alan Ankara ve Hacettepe Üniversiteleri Kütüphanecilik Bölümlerince görevlendirilecek birer

üye, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Materyal Değerlendirme Şubesi Müdürü ile Bakanlık tarafından görevlendirilecek iki üye çıkarılmıştır. Değişiklik olarak Milli Folklor ve Araştırma Dairesi Başkanı ile mali konularla ilgili iki yetkilinin görevlendirildiği bu yönetmelikte, ilgili üniversitelerin kütüphanecilik bölümlerinden katılacak iki üyenin çıkarılması, seçilecek materyalin yönetimlerle birlikte değişen görüşlerin Halk Kütüphanelerine seçilecek materyallere yansımaları daha da kolaylaştıracak bir yaklaşımdır. Kurulda yer alan kişilerin de her yönetim değişikliğinde mesleklerine ve deneyimlerine bakılmaksızın değiştirilebildiği düşünülürse bu yaklaşımın doğuracağı sonuçlar açıkça ortaya çıkacaktır. 1978 yılındaki yönetmelikte belirtilmesine karşın, hizmet verdiği çevrenin toplumsal yapısını, geçim kaynaklarının doğurduğu uzmanlık alanlarını, kullanıcılarının gereksinimlerini, koleksiyonun eksikliklerini çok daha iyi bilmesi tartışılmaz olan halk kütüphanesi yöneticisi ve kütüphane uzmanlarına da materyal seçimi konusunda yetki verilmemesi, seçilecek eserlerin uygunluğu konusunda şüphe yaratmaktadır.

1978 yılındaki yönetmelikle satın alınacak ve abone olunacak materyallerin seçiminde gözönünde bulundurulacak ilkeler 3 maddeye indirilmişken, bu yönetmelikle yeni ve oldukça yoruma açık maddeler eklenmiştir. Buna göre,

- a) Milletimizin bütün fertlerini Atatürk İnkılaplarına ve Anayasanın başlangıcında belirtilmiş bulunan Türk Milliyetçiliğine bağlı, kederde, tasada, kıvançta ortak, bölünmez bir bütün halinde bilinçlendiren,
- b) Milli kültürümüzün temel eserlerinin bugünkü nesillere tanıtılmasına yardımcı olan,
- ç) Halkımızı milli şuurlu ve ülküler etrafında toplayan,
- e) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren,
- j) Rejimimiz aleyhinde telkinler ihtiva etmeyen,
- h) Ticari amacı ön planda tutmayan, sömürücü bir yol takip etmeyen eserleri, satın almak üzere seçer." maddeleri eklenmiştir. (Kültür Bakanlığı Kitap... 1981:25).

- * c) Toplumumuzun bilgi, görgü, kültür ve sanatını geliştiren; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan,
- d) Çağdaş medeniyetin yapıcı ve ilmi görüşünü yansıtan,

g) Milli ahlak ve terbiye kurallarına ve geleneklerimize, müşterek duygu ve düşüncelerimize aykırı olmayan," (Kültür Bakanlığı Kitap... 1981:25).

gibi, anlam itibariyle değiştirilmeyen maddelerde de, uygarlık-medeniyet, bilim-ilim gibi görüş değişikliklerinin simgesi haline gelmiş, kavram değişiklikleri de ihmal edilmemiştir. İncelenen bu yönetmeliğin genel kapsam itibariyle, 1975 yılında oluşturulan yönetmelikle aynı olduğu görülmektedir. Bu durum, Halk Kütüphanelerinin belli bir standartta ve düzende hizmet vermesini sağlamak amacıyla oluşturulan yönetmeliklerin, politik değişimlerden ne derece etkilendiğinin iyi bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1981 Eylül ayında, aynı sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yönetmeliklerden bir diğeri de 'Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği'dir. Yönetmeliğin amacında, halk ve çocuk kütüphanelerinin asıl çalışmaları yanında, toplumun kütüphaneye ilgilerinin ve kütüphaneyle ilişkilerinin artırılması, okuma ve araştırma alışkanlığının yaygınlaştırılması amacıyla, halk kütüphanelerinde eğitici ve kültürel faaliyetler yapılması, bu yolla halk kütüphanelerinin tanımına da uygun olarak, toplumun kültürel ve sosyal kalkınmasına yardımcı olması öngörülmüştür (Kütüphanelerde Eğitici ve... 1981:21). Yönetmeliğin amacında kullanılan halk ve çocuk kütüphanelerinin asıl çalışmaları yanında ifadesi, halk kütüphanelerinin Unesco tarafından tüm dünyaca kabul edilmiş tanımlarında kullanılan, "...eğitim, kültür ve bilgi için demokratik bir kuruluş..." (IFLA Section... 1976:57), "...eğitim, kültür ve enformasyon için yaşayan bir güç..." (Unesco Public... 1994:1) ifadeleriyle ters düşmektedir. Burada belirtilen, eğitici ve kültürel faaliyetlerin Halk Kütüphaneleri için bir ek faaliyet olduğu doğrultusundadır. Eğitici ve kültürel faaliyetlerin yapılacağı günlerin (Kütüphane Haftası, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 10 Kasım Atatürk'ün Ölüm Yıldönümü, Dünya Çocuk Kitapları Haftası, yerel bayram ve festivaller, önemli kişileri anma günleri) ve ne tür faaliyetler yapılabileceğinin yönetmelikle belirlenmiş olması da

bunun bir göstergesidir. Buna karşın, özellikle çağımız Halk Kütüphaneleri, yalnızca kütüphane materyallerini ödünç vererek hizmet verme anlayışından, kitap, film, söyleşi, sergi, broşür, tiyatro, ve benzeri gibi her türlü materyal ve faaliyet aracılığıyla toplumu bilgilendirme anlayışına geçmişlerdir. Yaşanılan ya da ziyarete gidilen bir ülkede hangi otelede hangi fiyata kalabileceği, şehirler arasında hangi saatlerde otobüs bulabileceği gibi günlük yaşama ait sorulardan, bilimsel araştırmalara kadar ilk başvuru merkezler haline gelen Halk Kütüphanelerinin, ülkemizde de bu anlayış içinde yapılandırılması için bu tür yönetmeliklerin yetersizliği oldukça açıktır. Bu da öncelikle, Halk Kütüphanelerinin işlevleriyle ilgili anlayışın değişmesi ile gerçekleştirilebilecektir. Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği, 1984 yılında eklenen 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramını içine alan Gençlik Haftasında yapılacak faaliyetlerin belirlenmesi ve bu faaliyetlerin gençlik haftası düzenleme komiteleriyle işbirliği içinde yapılması ile ilgili ekleme dışında, araştırma süremiz içinde geçerliliğini korumaktadır (Kütüphanelerde Eğitici ve...1993:A-251-A-254).

1980-1995 dönemi içinde yürürlüğe giren bir başka yönetmelik de, 1934 yılında yasallaştıktan sonra uzun yıllar geçerliliğini koruyan ve gelişmeler doğrultusunda etkinliğini yitirmesi dolayısıyla değişiklikler yapılması gerektiği için çeşitli defalara yeni kanun tasarıları hazırlanan, buna karşın kanunlaştırılmayan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu gereğince yürütülen, derleme işlerini düzenlemek amacıyla çıkarılan 'Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği'dir (Basma Yazı ve... 1981:16-20). Yönetmelikle Derleme Müdürlüğü'nün görevleri, örgütsel yapısı, bu yapı içinde oluşturulan servis ve büroların görevleri belirlenmiştir. Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı bulunan Derleme Müdürlüğü'nün görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

- a) Derleme Kanununun kapsamına giren her türlü fikir ve sanat ürününü eksiksiz derlemek,
- b) İstanbul'da bulunan basımevlerinin eksiksiz olarak kayıtlarını tutmak,
- c) Derleme yükümlülüğünü yerine getirmeyenler hakkında gerekli işlemlerin yapılması için durumu ilgili makamlara bildirmek,

- ç) Derlediği fikir ve sanat ürünlerinin gerekli işlemlerini tamamlayarak 15 gün içinde derleme alan kütüphanelere bildirmek,
- d) Üç aylık ve yıllık olarak derleme istatistiklerini düzenleyerek Bakanlığa bildirmek,
- e) Aylık ve yıllık faaliyet raporlarını hazırlayarak Bakanlığa bildirmek." (Basma Yazı ve... 1981:16).

Bu altı madde ile belirlenen görevlerin, İstanbul dışındaki illerde derleme bürosu bulunuyorsa bu büro tarafından, bulunmuyorsa il halk kütüphanesi müdürlükleri tarafından, ilçelerde varsa ilçe halk kütüphanesi, yoksa Kaymakamlığın görevlendireceği bir birim tarafından yürütüleceği de ek madde olarak belirtilmiştir (Basma Yazı ve... 1981:16). Derleme işlerinin tüm yurtta düzenlenerek, ülkenin kültür birikimini oluşturan fikir ve sanat ürünlerinden toplumun yararlanmasını sağlamak ve derlenen kültürel birikimi gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla oluşturulan bu yönetmeliğin, 1934 yılında bu güne kadar değişikliğe uğramadan gelen, hızla gelişen teknoloji ve bilgi kaynakları karşısında eksiklikleri gittikçe çoğalan bir kanuna dayanması derleme ile ilgili sorunları çözmesine engel olmaktadır. Derleme Müdürlüğünün görevleri arasında yer alan, her türlü fikir ve sanat ürününü eksiksiz derlemek, derleme yükümlülüğünü yerine getirmeyenler için gerekli işlemlerin yapılması için durumu ilgili makamlara bildirmek, üç aylık ve yıllık derleme istatistiklerini düzenlemek gibi maddelerin, halen yürürlükte bulunan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'na göre yürütülmesinin sağlıklı sonuçlar vermeyeceği ortadadır. Bu kanun uyarınca yürürlükte bulunan cezanın elli lira olması dolayısıyla caydırıcı özellik taşınamaması, derlenmesi zorunlu olan materyal çeşitlerinin kanunla belirlenenlere göre çok farklılaşmış olması, Ankara, İstanbul ve İzmirle sınırdanan derleme kütüphanelerinin yetersiz kalması, yönetmelikle belirlenen görevlerin sağlıklı olarak yürütülmesini olanaksız kılmakta ve bilginin ülkelerin kalkınmışlığının göstergesi sayıldığı bir dönemde derleme kaçakları giderek yükselmekte, pek çok yayın Türkiye Bibliyografyasına ve Türkiye Makaleler Bibliyografyasına girememektedir. 1981 yılında yürürlüğe giren Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği, araştırma süremiz içinde bir değişikliğe uğramamıştır (Basma Yazı ve... 1993:A-255-A-258).

1981 yılında aynı sayılı Resmi Gazetede peşpeşe yayımlanan bu yönetmelikleri takiben, 1982 yılında yayımlanan bir yönetmelik de 'Kütüphane Haftasını Kutlama Yönetmeliği'dir. Ülkenin kültürel kalkınmasını demokratik yollarla gerçekleştirecek kurumlar olduğu belirtilen kütüphanelerin, tanıtılması, halkla ilişkilerinin sağlanması amacıyla düzenlenen yönetmelikte, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ve Türk Kütüphaneciler Demeği ile ortak düzenlenen haftada gerçekleştirilecek faaliyetler belirlenmiştir (Kütüphane Haftasını... 1993:A-269). Buna göre merkezde; kütüphane ve kütüphanecilik konularında mesleki konferanslar, kongre, ve benzeri faaliyetler yapılması, meslekte 20 yılını doldurmuş veya bir yıl içinde emekli olmuş kütüphanecilere plaket verilmesi, taşrada; Halk Kütüphanelerinde yeni yayınların tanıtımına yönelik sergiler düzenlenmesi, bir Atatürk köşesi hazırlanması, görevli personel, temizlik, tanzim, davetliler ile ilgili işlerin yürütülmesi, ilk ve orta okulların sergiyi ziyaretlerinin sağlanması, haftanın medya aracılığıyla halka duyurulması, haftayla ilgili eğitici ve kültürel konferans, film, slayt, ve benzeri gösteriler yapılması, kütüphane ve kitapla ilgili yarışmalar düzenlenmesi öngörülmüştür (Kütüphane Haftasını... 1993:A-269-A-270). Gerek halk kütüphanelerinin gerekse tüm kütüphane türlerinin halka tanıtılması, mesleki toplantılarla halkın yanısıra kütüphanecilerin de bilgilendirilmesinin sağlanması, meslek içi ve dışı ilişkilerin kuvvetlendirilmesi, kütüphanelerin kültürel ve eğitici merkezler olarak canlandırılması gibi olumlu faaliyetleri destekleyen bu yönetmelikle belirlenen amacın, Martın son haftası olarak belirlenen bir haftalık süre ile sınırlı kalmaması bu noktada önem taşımaktadır. Tüm bir yıl boyunca materyal ödünç vermek dışında hiç bir faaliyet yapmayan durağan bir yapıdan, yalnızca bir hafta için çıkılması bu amacı gerçekleştirmeye yetmeyecektir. Çağımız halk kütüphaneleri işlevleri gereği halkla içiçe olması gereken bir kültür, eğitim, iletişim merkezi anlayışıyla örgütlenmektedirler. Sağlam alt yapılara oturtulması gereken bu amaçların benimsenmediği ülkelerde, kütüphane haftası olarak kutlanan bir haftalık etkinliklerle bu amaçlara ulaşmak da mümkün olmamaktadır. Yılda bir gün olarak kutlanan 'Dünya Tiyatrolar Günü'yle ilgili etkinliklere olan ilginin fazlalığı yanısıra, yedi

gün olarak kutlanan Kütüphane Haftası etkinliklerine olan ilginin azlığı bunun açık bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

1982 yılında yayımlanan halk kütüphanelerine yönelik yönetmeliklerin en önemlilerinden biri de, ilgili kütüphanelerin kuruluş, görev ve yükümlülüklerini düzenlemek amacıyla hazırlanan 'Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği'dir. Kütüphanecinin kim olduğunu, kütüphanelerin türlerinin ve görevlerinin neler olduğunu belirleyen bir kütüphane kanunu olmaması nedeniyle önem kazanan bu yönetmeliğe göre, halk kütüphanelerinin örgütsel yapısı merkez kuruluşu ve taşra kuruluşu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu belirlemeye göre Genel Müdürlük, halk ve çocuk kütüphanelerinin merkez kuruluşu; her ilde halk kütüphanesi kuruluşu, merkez kütüphane olarak İl halk kütüphanesi ve buna bağlı olarak ilçe, bucak, kasaba ve benzeri yerleşme merkezlerinde açılan halk ve çocuk kütüphaneleri, şube kütüphaneleri ve bölümlerden meydana gelmektedir (Halk ve Çocuk... 1982:22). Bu örgütsel yapı içinde, il merkezinde kurulan şube kütüphaneleri, çocuk kütüphaneleri ve bölümleri il halk kütüphanesine, ilçe merkezinde kurulan şube kütüphaneleri, çocuk kütüphaneleri, bölümler ve gezici kütüphane İlçe halk kütüphanesine, kasaba ve köylerde hizmet veren halk kütüphaneleri ise o bölgedeki duruma göre il veya ilçe halk kütüphanesinin şubesi olarak yapılandırılmıştır. 16 yaşına kadar olan çocukların fikir ve ruh gelişimlerini sağlamak, eğitim öncesi ve eğitim süreçlerinde okuma ve bilgi edinme alışkanlığını kazandırmak ve bu yolla toplumsal kalkınmaya yararlı bir toplum elde etmek amacıyla, imkanların ve şartların el verdiği şekilde halk kütüphanelerinin içinde veya müstakil olarak çocuk bölümleri veya kütüphaneleri kurulması, halk kütüphanesi hizmetinin götürülemediği yerlerde aynı amaçlar için gezici kütüphane hizmeti sağlanması, çevre il, ilçe ve şube kütüphanelerine ait materyallerin cilt ve onarım işlerinin yapılması amacıyla, Bakanlık tarafından gerekli görülen halk kütüphanelerinin içinde bölge cilt atölyesi kurulması da bu yapı içinde belirlenen hizmetler olarak belirlenmişleridir (Halk ve Çocuk... 1982:23). Kültür Bakanlığında, ilgili Genel Müdürlüğe bağlı bulunan halk

kütüphaneleri ile bunlara bağılı bölümlerin görevleri de bu yönetmelikle belirlenmiştir. Buna göre halk kütüphanelerinin görevleri genel olarak, hizmet verdiği çevrenin okuma ve bilgi edinme gereksinimleri doğrultusunda kitap, süreli yayın, gazete, broşür, harita, film, fotoğraf, plan, ve benzeri materyalleri toplamak, düzenlemek ve okuyucuya sunmak, hizmet verdiği yöre ile ilgili bilgilerden oluşan bir koleksiyon oluşturmak, materyallerin kullanıma sunulması için gereken işlemleri yapmak, ödünç kitap vermek, okuyucunun gereksinimleri doğrultusunda kütüphanede olmayan eserler ve bilgiler için yol gösterici olmak, diğer kütüphanelerle işbirliği yapmak, ilgili yönetmelik çerçevesinde eğitici ve kültürel faaliyetler düzenlemek, özürü okuyuculara hizmet vermek, çevredeki eğitim ve kültür kuruluşlarıyla hastane, cezaevi gibi özel hizmet gerektiren kurumlara hizmet götürmek, kütüphane istatistiklerini tutmak, yıllık rapor hazırlamak, il çapında yapılacak derleme işlerini ilgili yönetmelik uyarınca yürütmek; çocuk bölümleri ve çocuk kütüphanelerinin görevleri, temel kütüphane hizmetlerinin yanısıra, göze ve kulağa hitab eden araçlarla eğitim faaliyetlerinde bulunmak, çocukları kütüphaneye çekecek kültürel faaliyetlerde bulunmak, yapılacak faaliyetlerle ilgili çalışma programları hazırlayarak Valiliğin onayına sunmak, kütüphane istatistiklerini hazırlamak; gezici kütüphanelerin görevleri, bağılı bulunduğu halk kütüphanesi tarafından belirlenerek, Valilik tarafından onaylanan yerlere Bakanlığın da görüşü alındıktan sonra belli gün ve saatlerde, ödünç verilen kitaplar ve müracaat eserleri ile hizmet götürmek, gezici kütüphane istatistiklerini hazırlamak, gezici kütüphane aracının gerekli temizlik, bakım, onarım gibi işlerini yapmak; bölge cilt atölyelerinde yapılacak işler, Bakanlığın onayında geçecek bir yıllık çalışma programı hazırlamak, kitapları ciltlenecek kütüphanelere zaman bildirmek, ciltleme işlemlerinin sağlam, kaliteli ve ekonomik olarak yapılması için bu yönetmelikle belirlenmiş kurallara uymak olarak belirlenmiştir (Halk ve Çocuk... 1982:23-25). Görevleri genel olarak bu şekilde tanımlanan halk kütüphanelerinde verilecek hizmetler de, yönetim hizmetleri, teknik hizmetler ve okuyucu hizmetleri olmak üzere 3 grupta toplanmışlardır. Buna göre, bir Devlet ve kamu kurumu olan halk kütüphanelerinde yürütülmesi gereken yönetim hizmetleri (personelle ilgili her türlü işlemler,

kütüphanelerin her türlü ödeneği için ayrılan bütçe ile ilgili işler, ayniyat talimatnamesi ile ilgili işlemler, kütüphane binalarının kullanma süreleri ile ilgili işler, sivil savunma, yangın, olağanüstü hal, ve benzeri durumlara karşı alınacak tedbirlerle, temizlik, güvenlik, ısıtma, aydınlatma, bahçe bakımı gibi iç işler), kütüphane materyalinin seçiminden, kullanıma sunulmasına kadar geçen sürede yapılması gereken teknik hizmetler (kolleksiyonu oluşturacak materyalin ilgili yönetmelik uyarınca seçimi, satın alma, bağış, devir, derleme ve resmi kurumların gönderdiği yayınlar yoluyla materyal sağlanması, ilgili yönetmelikler uyarınca ayniyat ve demirbaş kayıt işlerinin yapılması, Genel Müdürlük tarafından saptanmış standartlar doğrultusunda kataloglama ve sınıflama işlemlerinin tamamlanması, ilgili yönetmelikte belirtilen esaslar uyarınca hazırlama işleri, materyallerin ve fişlerinin yerleştirme işlerinin yapılması, ciltleme ve onarım işleri, mikrofilm, fotokopi ve diğer teknik işlerin belirlenen esaslar çerçevesinde yürütülmesi), okuyucuların halk kütüphanelerinden en iyi, en verimli şekilde yararlanması için gereken okuyucu hizmetleri (kütüphanenin temel kolleksiyonu olan müracaat eserlerinin oluşturulması, düzenlenmesi ya da kütüphanelerarası işbirliği ile kaynaklara ulaşılması şeklinde verilen müracaat hizmeti, kütüphaneyi mekân veya kaynak olarak kullanımda çıkabilecek sorunları çözmek amacıyla yapılan okuyucu rehberliği hizmeti, kütüphane içi ve kütüphanelerarası ödünç verme şartlarının ve işlemlerinin belirlendiği ödünç verme hizmeti, ödünç verilmeyen materyallerin kullanımı, kütüphaneye gereksinim duyulduğu halde kütüphane açılmayan yerlerde oluşturulacak belirli gün kütüphaneleri hizmeti, diğer kurumlara yapılacak protokol sonucu verilecek geçici koleksiyon hizmeti) şeklinde belirlenmiştir. Bu hizmetlerin yanısıra yönetmelikte, halkla ilişkiler, çocuk kütüphanelerinde kütüphane-aile birliği, Halk Kütüphanelerinde kütüphane koruma veya geliştirme demneği oluşturulmasıyla ilgili hükümler de yer almaktadır (Halk ve Çocuk... 1982:25-35). Halk kütüphanelerinde verilecek hizmetlerin yanısıra, bu hizmetlerin verilmesinde kullanılacak malzemeler de standartlaştırılmıştır (Halk ve Çocuk... 1982-36-39). Yönetmeliğin ödünç verme işleri ile ilgili maddesinde 1984 yılında, ödünç kitap verme işleminin amacında ve yapılan işlemlerde bazı

değişiklikler yapılmıştır (Halk ve Çocuk... 1993:A-289-A-290). Kapsam ve amaç itibarıyla önemli bir yenilik getirmeyen bu değişiklikler dışında yönetmelik, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. 1982 anayasası ile, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanun ve tüzük hükümlerini açıklamak ve bu hükümleri daha somut olarak uygulamak amacıyla Bakanlık ve kamu tüzel kuruluşları tarafından hazırlanan yazılı hukuk kuralları olarak tanımlanan (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1995:119) yönetmelik kavramı, konuyla ilgili bir kanun olmaması nedeniyle halk kütüphaneleri için bu amacını yerine getirememekte, belli bir temele oturtulamadığı için de uygulamada aksaklıklar çıkmaktadır. Bu sorun halk kütüphaneleriyle ilgili tüm yönetmelikler için geçerlidir. Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği ile belirlenen görevler ve hizmetler incelendiğinde, kütüphaneye seçilecek kitaplardan, kullanıcıya sunulmak üzere yapılacak kataloglama ve sınıflama işlemlerine, kullanıcının özel konularda aradığı bilgilere ulaşmasının sağlanmasından, kültürel faaliyetler ve özel durumu olan kullanıcılara götürülecek hizmetlere kadar yapılması öngörülen işlerin, dört yıllık kütüphanecilik eğitiminin yanısıra, hizmet içi eğitimle desteklenecek bir uzmanlığı gerektirdiği ortaya çıkmaktadır. Buna karşın, bu gerekliliğin yasalarla tanımlanmış olmaması, personelin ücret ve iş tatminine yönelik yasaların yetersiz olması, nitelikli kütüphanecilerin bu kurumları tercih etmemesine neden olmakta ya da bir yönetim politikası olarak bu işlerin uzmanlık gerektirdiği kabul edilmemektedir. Bunun doğal sonucu olarak da yönetmelikle belirlenen görevler yürütülememekte ya da belli bir kalite ve standard sağlanamamaktadır. Halk kütüphanelerinin başlıca görevleri arasında yer alan koleksiyon oluşturma görevi için de yönetmelikte, "Çevresinin okuma ve bilgi edinme ihtiyaçlarını karşılamak üzere kitap,.....", "Bulunduğu çevre ile ilgili araştırmalara imkân sağlamak üzere o yöre ile ilgili eserlerden..." cümleleri kullanılmıştır (Halk ve Çocuk... 1982:23). Bu belirlemeye karşın, halk kütüphaneleri yöneticileri ya da kütüphanecileri, Kültür Bakanlığı tarafından oluşturulan Kitap ve Süreli Yayın Seçme Kurulunda görev almamakta, ülkenin birbirinden oldukça farklı bölgelerinde hizmet veren Halk Kütüphanelerinin materyalleri merkezde görev yapan ve çoğunluğu kütüphaneci

olmayan kişiler tarafından seçilmektedir. Yönetmelikte belirlenen görevlerin bu şekilde yürütülen bir yayın sağlama politikasıyla toplumsal kalkınmaya yararlı olması, Halk kütüphanelerinin temel amacı olan bilgi edinme ve okuma özgürlüklerini desteklemesi mümkün olmayacaktır. Bir başka önemli nokta olarak, halk kütüphaneleri ile buralara bağlı olduğu belirtilen şube ve bölümlerin görevleri incelendiğinde, hemen her işin yapılması için Bakanlığın onayı gerektiği görülmektedir. Merkezi sistemin sonucu olan bu durum, hem bürokrasinin artarak yapılacak işlerin yavaşlamasına, hem de tüm olumsuz koşullara rağmen halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin karar verme özgürlüklerinin kısıtlanarak verimin düşmesine neden olmaktadır. Bu sistem aynı zamanda, bilgi edinme ve dolayısıyla düşünme özgürlüklerini destekleyen demokratik bir kurum olması gereken halk kütüphanelerinin, sık değişen yönetimlerden birebir etkilenecek gerçek işlevlerinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Tüm vatandaşların bilgi edinmek, kendilerini yetiştirmek için (ki bu belirleme bilgi edinme, okuma özgürlüğüne girmektedir), tüm bilgi kaynaklarından serbestçe, ücretsiz olarak yararlanmalarını sağlamak amacının bu yaklaşımlar içinde gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı da oldukça açıktır.

1983 yılında, halk kütüphanelerinin görevleri arasında incelediğimiz teknik hizmetler kapsamına giren çalışmaların belli standartlar çerçevesinde yürütülmesi, bu sayede tüm halk kütüphanelerinde hizmet kalitesinin aynı seviyede tutulması ve uluslararası standartlara da uyum sağlanması amacıyla, 'Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Kütüphanelerde Teknik Çalışmalar Yönergesi' adı altında bir düzenleme yapılmıştır. Bu yönergeyle ilk olarak, halk kütüphanelerindeki koleksiyonu oluşturan materyallerinin demirbaş kayıt işlemleri ayrıntılı olarak tarif edilmiştir. 'Kitap Kataloqlama Kuralları' ve 'Dewey Onlu Sınıflama Sistemi'nin standart olarak seçildiği kataloqlama ve tasnif işlerinin dışında, kitapların damgalanması, yer numaralarının verilmesi gibi hazırlık işleri, kütüphane kataloglarının ve katalog fişlerinin hazırlanması, kitapların raflara yerleştirilmesi, süreli yayınların

kaydedilmesi, ciltlenmesi, okuyucu hizmetlerine sunulması, kütüphane istatistiklerin düzenlenmesi ile ilgili yapılacak işler ve uyulacak standartlar oldukça ayrıntılı şekilde belirlenmiştir (Kültür ve Turizm... 1993:C-5-C-26). Ülkenin dört bir yanına dağılarak, sayıları gittikçe çoğalan, buna karşın hizmet etkinlikleri oturtulamayan halk kütüphaneleri için teknik işlemlerde standartlar getirmenin olumlu yanına karşın, incelediğimiz diğer yasal düzenlemelerde de karşılaştığımız gibi, personelin yeterli olmaması, kütüphanecilik eğitimi şartı aranmaması, teknik imkanların yetersiz olması gibi sebepler nedeniyle yönergenin uygulamadaki başarısı tartışmaya açıktır. İlgili bölümde ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz, kataloglama, sınıflama, konu başlıkları verme gibi işlerin, eğitilmiş personel olmaması nedeniyle Genel Müdürlük tarafından yürütülmesi gibi uygulamalar, bu durumun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her yönetim döneminde (kalkınma planları, yıllık programlar, hükümet programları aracılığı ile) övülen halk kütüphaneleri sayılarının artırılması yerine, var olan kütüphanelerin niteliklerinin artırılması önerisi bu nokta önem kazanmaktadır.

1986 yılında, 1939 yılında yürürlüğe giren ve halihazırda da geçerliliğini koruyan 'Ayniyat Talimatnamesi'ne ek olarak, 1955 yılında çıkarılan 'Kütüphanelere Mahsus Ayniyat Talimatnamesi'nin kütüphanecilere yönelik bazı maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır (Duman 1995:219). Bilgi toplumu olmaya hazırlanan bu yüzyılda, kütüphaneler için önemi tartışılmaz olan kütüphane kanunu, derleme kanunu, özlük hakları ile ilgili kanunlar yasallaştırılmamışken, kütüphanecilerin maaşlarından her ay %2 oranında bir güvence parası kesmeyi yasallaştırarak, miktar çok olmamasına karşın, kitapları demirbaş eşya, kütüphaneleri depo, kütüphanecileri de bekçi olarak gören bir anlayışı açıkça ortaya koyan böyle bir uygulamanın kaldırılması oldukça önemli bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

1986 yılında yürürlüğe giren bir başka yönetmelik de, 5422 sayılı Vergi Kanununda yapılan yeni düzenleme doğrultusunda çıkarılan, 'Okul, Kreş, Spor, Yurt ve Sağlık

Tesisleri ile Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Bulunan Kurum ve Kuruluşlara Yapılacak Bağış ve Yardımlar Hakkında Yönetmelik'tir. Bu yönetmelikle, vergiden muaf sayılan kurumlara yapılacak bağış ve yardımların miktarı ve gerekli işlemler belirlenmiştir. Bu doğrultuda, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmesi öngörülen bilimsel araştırma ve geliştirme kurumlarını da kapsayan yönetmelik, her hangi bir kütüphane türünü kapsamamaktadır (Okul, Kreş,... 1986:2307). Belli bir kültürel kalkınma politikası içinde yer almayan kütüphane kurumunun, bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri içinde de yer almayışı, ülkedeki kütüphane kurumlarının bir bütün olarak verilen ödevlerin yapılması için bilgi depolayan yerler olmaktan öteye gidemediği bu tür düzenlemelerle daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

1981 yılında beşinci kez değişikliğe uğrayan 'Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği', 1988 yılında altıncı kez adıyla birlikte değişikliğe uğramıştır. 'Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği' adıyla yayımlanan yönetmeliğin amacı, herkesin yorumuna göre değişebilecek uzun cümlelerden arındırılarak, "Bakanlıkça satın alınacak veya desteklenecek yayımların seçim kurallarını belirtmektir." şeklinde ifade edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın... 1993:A-439). Bu yönetmeliğe göre yeni yayın seçme kurulu, Kültür ve Turizm Bakanı veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürü, Kütüphanecilik Hizmetleri ile ilgili Genel Müdür Yardımcısı, Kütüphane Hizmetleri Dairesi Başkanı ve Milli Kütüphane Başkanı olarak değiştirilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın... 1993:A-439). Yine bu yönetmeliğe göre illerde inceleme komisyonları oluşturulması öngörülmüş, bu komisyonlar da Kültür ve Turizm Müdürünün başkanlığında, İl Halk Kütüphanesi Müdürü, müdür yardımcısı ve bir kütüphaneciden oluşturulmuş, müdür yardımcısı olmayan illerde komisyona bir kütüphanecinin daha dahil edilmesi öngörülmüştür. Bu doğrultuda oluşturulan komisyon, il kapsamındaki Halk Kütüphanelerinden gelen talepleri, okuyucu gereksinimlerini göz önüne alarak, satın almak, bağış ya da değişim yoluyla kütüphaneye kazandırmakla görevlendirilmiştir

(Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın... 1993:A-440). Yeni düzenlemeyle belirlenen kurulu oluşturanların, - bu görevlerdeki kişilerin kütüphanecilik eğitimi almış olmalarının kaçınılmaz olduğu görüşü doğrultusunda- hepsinin kütüphaneci olması halk kütüphaneleri koleksiyonlarının gelişimi adına olumlu bir adımdır. Bununla birlikte doğrudan yayın seçme kurulunda görev verilmemiş olmalarına karşın, oluşturulacak inceleme komisyonlarının ağırlıklı olarak kütüphanecilerden oluşması da, 1988 yılına kadar gerçekleştirilememiş bir ilk olarak önem taşımaktadır. Bu olumlu değişiklikler, sürekli değişen yönetimlerle birlikte yayın seçme kurulunda görev yapacak kişilerin de aynı sıklıkta değişmesi, halk kütüphanelerinde inceleme komisyonunu oluşturacak kütüphaneci bulunamaması gibi uygulamada çıkabilecek olumsuz yanlarına karşın, yaklaşım olarak bu görevlerin kütüphaneciler tarafından yürütülmesi gereğinin kabul ettirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda hizmetlerin il bazına indirilmesi çabaları da, merkezi yönetimden kaynaklanan sorunların hafifletilmesi açısından ayrıca önem taşımaktadır. Yönetmelikte, yayın seçimi için esas alınacak ilkeler, "ğ) Siyasi amaçlı ve propogandaya yönelik olmayan, k) Okuyucular tarafından aranan ve hizmet verilecek çevrenin ihtiyaçlarına cevap verici mahiyette olan," (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın... 1993:A-441) eklemeleri dışında, 1981 yılında yayımlanan yönetmelikte belirlenen ilkelerle aynıdır. Netlikten oldukça uzak olan bu ilkeler, ülkenin istikrarsız yapısı içinde sürekli değişen yönetimlerin kendi görüşleri doğrultusunda yorumlayabilecekleri uzun ve yuvarlak ifadelerden oluşmakta bu durum da, eğitim ve kültür adına demokratik bir kuruluş olarak bilgi edinme özgürlüğünü desteklemeyi hedef alan Halk Kütüphanelerinin koleksiyonlarının da, yönetimlere paralel olarak sürekli değişiklik göstermesine neden olmaktadır.

1990 yılında, Kültür Bakanlığının teşkilat ve görevlerini kapsayan Kanun Hükmünde Karamame doğrultusunda, Kültür Müdürlüklerinin Görev-Yetki Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında bir yönetmelik yayımlanmıştır. Bakanlığa bağlı halk kütüphaneleri ile Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün de içinde bulunduğu çeşitli kültürel

kurumlar tarafından verilen hizmetlerin, belli bir düzen içinde yürütülmesini sağlayacak esasları kapsayan bu yönetmeliğe göre oluşturulan kültür müdürlükleri, kültür işleri şube müdürlüğü ile idari ve mali işler şube müdürlüğü'nden oluşan yönetim ve denetim mercileri olarak belirlenmiştir (Kültür Müdürlüklerinin... 1990:3). Buna göre genel olarak kültür faaliyetleriyle ilgili belirlenen görevler şunlardır: il içindeki her türlü kültürel faaliyetlerin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesiyle ilgili araştırma yapmak, bu konuda toplantılar düzenleyerek, Valiliğe ve Bakanlığa bildirmek, il içindeki kültürel faaliyetleri takip etmek, teşvik etmek, kanun, yönetmelik, ve benzeri yasal düzenlemelerle belirlenmiş kültürel faaliyetlerin gerçekleşmesini sağlamak, gerektiğinde diğer kültürel kurum ve kuruluşlarla işbirliğini sağlamak, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun gerektirdiği işlemleri yapmak, Bakanlığın genelgesi çerçevesinde işletmelerde gösterilen, kiraya verilen veya satılan video, sinema filmlerinin, ses kayıtlarının kontrollerini yapmak, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve güvenliğini sağlamak, kültür anlaşmaları çerçevesinde ülkemize gelen yabancıların araştırmalarına yardımcı olmaktır (Kültür Müdürlüklerinin... 1990:4). Kültür Bakanlığını il düzeyinde temsil görevini üstlenen kültür müdürlükleri idari ve mali işlere ilişkin olarak da, personel alımı için gereken işlemleri yapmak, personelin özlük işlerini yapmak veya yapılmasını sağlamak, resmi yazışmaların işleyişini sağlamak, kültür müdürlüğüne bağlı birimlerin yangın, doğal afet, ve benzeri felaketlerden korunmasını sağlamak, yıllık faaliyet raporlarını yapmak ve düzenli olarak Bakanlığa bildirmek, mali işlemleri yürütmek, personel için hizmetiçi eğitim kursları düzenlemek, kültür müdürlüğüne bağlı birimlerin hizmet yapıları ile ilgili satın alma, kamulaştırma ve kiralama gibi işlemlerde birlikte binaların bakım, onarım ve benzeri inşaat işlerini ilgili kanunlar çerçevesinde takip etmek, müdürlüğe bağlı birimlerde yapılacak denetleme ve incelemeleri rapor halinde Bakanlığa bildirmek, gerekli birimlerde ayniyat işlemlerinin ilgili yönetmelik uyarınca yapılmasını sağlamak, kültürel faaliyet amaçlı kurulan demeklerin iyi hizmet vermesine yardımcı olmak, Bakanlık mensupları için sosyal tesis yapılmasını sağlamak için çalışmalarda bulunmak gibi görevler belirlenmiştir (Kültür

Müdürlüklerinin... 1990:4-5). Halk kütüphanelerini de doğrudan ilgilendiren bu görevleri, kültür müdür yardımcıları ve şube müdürleriyle birlikte yürütmesi öngörülen kültür müdürlerinin atanması için de, memuriyeti süresince en az 2 yıl yöneticilik veya müfettişlik yapmış olması şartı belirtilmiştir (Kültür Müdürlüklerinin... 1990:6). 1993 yılında yönetmeliğe yapılan bir eklemeye, kültür müdürlüklerinin koordinasyona ilişkin görevleri başlığı altında, Bakanlığın ilde Valiliğe bağlı kuruluşlarıyla, ilçelerde Kaymakamlığa bağlı kuruluşların kültürel faaliyetleriyle ilgili koordinasyonu sağlamak, Bakanlığın ilde teşkilatlanmış ve doğrudan merkeze bağlı olan taşra teşkilatı ile kültür müdürlüğüne bağlı taşra teşkilatının faaliyetleri ile ilgili bilgi toplamak, müdürlüğün görev alanı olan il dışında teşkilatlanmasına karşın, görevi itibarıyla bu ilde faaliyet gösteren ve doğrudan merkeze bağlı bulunan taşra teşkilatının faaliyetleri hakkında bilgi toplamak ve koordinasyonları sağlamak ve bu konularda oluşturduğu bilgileri aylık ve yıllık olarak Valiliğe ve Bakanlığa bildirmek olarak belirlenmiştir (Kültür Müdürlüklerinin... 1993:A-488). Kültür müdürlükleri adı altında bir birimin oluşturulması, ters piramit şeklinde oluşmuş merkezi yönetimin bir kolu olan Kültür Bakanlığına bağlı kurumların ve dolayısıyla Halk Kütüphanelerinin, doğrudan merkeze bağlı olmalarından dolayı ortaya çıkan temel sorunların il bazında çözülebilmesi açısından olumlu bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Sorunu halk kütüphaneleri açısından ele aldığımızda, sayıları yıldan yıla arttırılan, buna karşın koleksiyonunun yetersizliği, personelinin yetersizliği, hatta çoğu zaman personel olmaması, kütüphane binasının ve tesisatının elverişsizliği, kütüphaneci olmaması nedeniyle hizmetlerin çağın gerektirdiği düzeyde yürütülememesi gibi temel sorunları nedeniyle, hizmet olarak yok sayılabilecek durumda bulunan pek çok halk kütüphanesinin tüm bu bölgelere göre çeşitlilik gösteren sorunlarının, başvurulabilecek tek makam olarak, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından incelenmesi ve çözülmesinin ne derece imkansız olduğu görülmektedir. Bu anlamda, sorunların çözülmesine yönelik görevlerin il bazında dağıtılması hem Kütüphaneler Genel Müdürlüğünün işlerini hafifletecek, hem de merkezi yönetimin ağırlaştırdığı işlerin daha hızlı yürütmesini sağlayarak çözüme ulaştıracak bir

uygulamadır. Kütüphaneler Komitesi Raporu'nda önerilen 'Bölge Halk Kütüphaneleri'nin işlevi ve önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu olumlu tarafına karşılık, gerek kültürel faaliyetler konusunda, gerekse idari ve mali işler konusunda bir yönetim ve denetim birimi olarak oluşturulan kültür müdürlerinin, farklı amaçlarla hizmet veren çeşitli kültür kurumlarından sorumlu olması özellikle kültürel faaliyetlerle ilgili görevlerde sorunlara neden olabilecek bir durum olarak karşımıza çıkabileceği gibi, görüş farklılıklarıyla atanan ve kültür konusunda yeterli eğitim görmemiş kişilerin yetersizliklerinden doğabilecek çeşitli sorunların kültürel kurumlara yansımaları arttırabilecek şekilde oluşturulmuş olması, halk kütüphanesi yönetimlerine kısıtlama getirmesi açısından önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu uygulamaların aynı çıkmaz noktada birleşmesi, halk kütüphaneleri de dahil olmak üzere kültürel kurumların, merkezi yönetimlere bağlı ve kültür olgusunun toplumsal değişmedeki yerinin anlaşılammamış olmasının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1980-1995 dönemi ile birlikte yürürlüğe giren en son yönetmelik, yedinci kez değişikliğe uğrayan 'Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği'dir. Yeni yönetmeliğin, "Bakanlığa bağlı kütüphanelere satın alınacak, bağış ve değişim yoluyla kazandırılacak yayınların seçim kurallarını belirlemek" (Kültür Bakanlığı Yayın... 1995:8) olarak belirtilen amacı, 1988 yılında belirtilen amaca göre, bazı kelime değişiklikleri dışında kapsam itibariyle değiştirilmemiştir. Yayın seçme kurulunda da değişiklik yapılmayan yeni yönetmelikle, daha önce kültür ve turizm müdürlerinin başkanlığında toplanan yayın inceleme komitesi başkanlığına il halk kütüphanesi müdürü getirilmiştir. Böylece komisyon, il halk kütüphanesi müdürü, müdür yardımcısı ve bir kütüphaneciden oluşturulmuştur (Kültür Bakanlığı Yayın... 1995:9). Daha önce de belirttiğimiz gibi, gerek yeterli eleman bulunamaması, gerekse bu konuda bir kanun olmamasına dayanarak, kütüphanecilerin bulunması gereken görevlere meslek dışı kişilerin atanması sonucu, bu komisyonu oluşturacak kişilerin kütüphaneci olmamaları ihtimaline karşın, yedi kez değişikliğe uğrayan bu yönetmelikte, gerek yayın seçme kurulunda, gerekse yayın

inceleme komisyonunda kütüphaneci olması gereken kişilere yer verilmesi, en azından yaklaşım itibariyle önem taşımaktadır. 1995 yılındaki yönetmelikte 'Yayın Seçme Ölçütleri' başlığı altında belirlenen ilkelere, ulus-millet; şuur-bilinç; muhteva-içerik gibi her yönetim değişikliği sonucu yapılan kelime değişiklikleri dışında yeni bir madde eklenmiştir: "e) Demokrasi, laiklik, insan hakları, düşünce özgürlüğü gibi ulusal ve evrensel değerleri benimseyen koruyan ve geliştiren," (Kültür Bakanlığı Yayın... 1995:10) Daha önceki yönetmelikle yalnızca ulusal kültürün gelecek kuşaklara tanıtılmasını sağlayan yayınlara yer verilirken, yeni yönetmelikte bu ifade ulusal ve evrensel kültürün temel eserleri şeklinde değiştirilmiştir (Kültür Bakanlığı Yayın... 1995:9). Hizmetleriyle bilgi edinme özgürlüğünü ve bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkacak düşünce özgürlüğünü desteklediği, eğitim, kültür ve bilgi için yaşayan demokratik bir güç olduğu belirtilen halk kütüphanelerinin koleksiyonlarının, hepsi birbirinin parçası olan demokrasiyi, laikliği, temel hak ve özgürlükleri destekleyici nitelikte olmaması, verilen hizmetlerin de amacına ulaşmadığının açık bir göstergesidir. Bu maddenin halk kütüphanelerinde yayın seçme ilkeleri arasına girdiği tarih, ülkemizde bu konuya bakış açısının ne kadar geri kaldığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, ufak bir ayrıntı gibi görünen ikinci ekleme de halk kütüphanelerinin içinde buldukları durumdan kurtularak, gerçek işlevlerini üstlenmesi için gereken bakış açısını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Toplamların gelişmesinde bilginin büyük önem kazandığı çağımızda, toplum gelişmesinde oldukça önemli sorumluluklar üstlenen halk kütüphanelerinin, yalnızca ulusal kültürün temel eserlerini içermesi, evrensel kültüre yer vermemesi kabul edilemeyecek bir durumdur. İki 1975 yılında yürürlüğe giren yayın seçme yönetmeliğinde 20 yıl sonra görülen bu olumlu değişikliklere karşın, olumlu adımların ve bu adımların atılmasında önemli rol oynayan kütüphanecilik eğitimi görmüş, konusunda uzmanlaşmış kişilerin değişen yönetim ve görüşlerden etkilenmesinin engellenemediği bir yapı içinde halk kütüphanelerinin istenilen düzeye çıkarılması da mümkün olmayacaktır.

V. 5. 5. BÜTÇELER

1980-1995 döneminde, Kültür Bakanlığına ayrılan bütçe içinde halk kütüphanelerinin hangi hizmetlerin içinde yer aldığını incelemek de, bu dönemde izlenen halk kütüphanesi politikasını bir ölçüde göstermektedir.

1980 yılı bütçe kanununda, 'Kütüphanecilik, Eski Eserler ve Müze ile Folklor Hizmetleri' ana başlığı altında, 'Kütüphaneciliğin Geliştirilmesi Hizmetleri' olarak düzenlenmiş (1980 Yılı Bütçe Kanunu... 1980); *1981 yılı bütçe kanununda*, 'Kültür ve Sanat Hizmetleri' ana başlık olarak belirlenmiş, 'Kütüphanecilik Hizmetleri'ne alt başlık olarak yer verilmiş (1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1981); *1982 yılı bütçe kanununda*, 'Kültür, Sanat, Eğitim Hizmetleri' ana başlığı altında, 'Kütüphanecilik Hizmetleri' olarak düzenlenmiş (1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1982); *1983-1995 yılları arasındaki bütçe kanunlarında*, 'Kültür ve Sanat Hizmetleri' ana başlığı altında, 'Kütüphanecilik ve Yayın Hizmetleri' olarak düzenlenmiştir (1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1982 ; 1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1983 ; 1985 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1984; 1986 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1985 ; 1987 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1986 ; 1988 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1988 ; 1989 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1988 ; 1990 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1989 ; 1991 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1990 ; 1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1992; 1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1992 ; 1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1993; 1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu... 1994).

Belirlenen bütçe kanunlarındaki hizmet başlıklarının da, 1983'lü yıllardan itibaren süreklilik kazandığı görülmektedir. 1980-1995 dönemi içinde incelediğimiz kalkınma planlarında, yıllık programlarda ve hükümet programlarında da karşılaştığımız bu durumdaki benzerlik, 1980-1995 dönemi içinde halk kütüphanelerini de içeren kültür faaliyetlerine süreklilik kazandırıldığı saptamasını desteklemektedir. Bu sürekliliğin, Anayasa doğrultusunda hak ve yükümlülükleri belirleyen ve kanun adı verilen yazılı

politikalarla sabitleştirilememesi, olumlu gelişmelerin tersine dönebilmesi konusunda her zaman tehlike taşımaktadır. Yönetmeliklerin, yasaların uygulanmasını sağlayacak gerekli kuralları oluşturduğu düşünülürse, o konuda bir kanun olmadan hazırlanıp uygulanmaya çalışılan yönetmelikler belli durumlarda yetersiz kalacak bu durumda yöneticiler, çoğu zaman zorunlu olarak yönetmeliklerin dışına çıkacaklardır. 21. yüzyıla geçmeye hazırlanan bir ülkede, hala bir halk kütüphanesi politikası belirlenerek, yasallaştırılmamış olması, yönetmeliklerle belirlenen halk kütüphanesi hizmetlerinin yönetimden yönetime, hatta kişiden kişiye değişiklik gösteren uygulamalarla ilerleyememesi, hem çağdaş, demokratik, katılımcı toplum anlayışına ters düşmekte, hem de ülkenin de 'Bilgi Toplumu' olma yolunda aslında ne kadar geri kaldığını göstermektedir.

V. 5. 6. UYGULAMALAR

1980-1995 dönemi içinde halk kütüphaneleri ile ilgili politikaların belirlenmesi konusunda, gerek kalkınma planları, gerek hükümet programları, gerekse yönetmeliklerde belirlenen tedbirlere yönelik değerlendirmelerimiz sonucu ortaya çıkan nispeten olumlu tablo, aynı dönemde gerçekleştirilen uygulamaların da değerlendirilmesiyle esas sonuca ulaşılabilecektir. Bu şekilde hem ortaya çıkan sonuçlar daha sağlıklı olacak, hem de ülke politikalarını göstermesi açısından kıstas olarak belirlenen Anayasa, yasalar, kalkınma planları, hükümet programları, yönetmelikler ve benzeri düzenlemelerin uygulamaya hangi oranda yansıdığı ortaya çıkacaktır.

1980-1995 dönemi içinde de, halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu Bakanlığın ve buna bağlı olarak Genel Müdürlüğün isminin ve işlevlerinin belirlenmesinde bir süreklilik sağlanamamıştır. İlgili dönem içinde Kültür Bakanlığı, 1981 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı haline, 1983 yılında da Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü haline dönüştürülmüştür. 1989 yılı başlarında yeniden Kültür

Bakanlığı adı altında işlevlendirilen Bakanlığı takiben, 1989 yılı sonlarında da Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tekrar Kütüphaneler Genel Müdürlüğü adı altında toplanmıştır. Yönetim değişikliklerinin, kurumların isimlerine, işlevlerine, dolayısıyla da hizmetlerine yansması geleneğiyle birlikte 1980-1995 dönemi içinde 9 kez hükümet değişmiş, 14 kez Kültür Bakanı, buna bağlı olarak ilgili Genel Müdür ve diğer yönetici kadrosu değişikliklere uğramıştır. 1920-1950 ve 1960-1980 dönemlerinde hükümetler değişikliklerinin 20'den aşağı düşmediği, 1950-1960 arası 1 yıllık dönemde dahi 5 kez değiştiği bilgileri doğrultusunda bu dönemde, 1996 yılında yaşanan sık değişimler dışında yönetimlerin daha uzun süreler (6 yıl, 5 yıl gibi) iş başında kaldığı ve dolayısıyla hizmetlerde süreklilik sağlanmasının da bu durumun sonucu olduğu ortadadır. 1920-1995 yılları arasında görülen yönetim değişikliklerine paralel olarak, hizmetlerde de ne kadar sık aralıklarla değişimler yaşandığı bu rakamlarla belirginleşmektedir. Yazılı hale getirilerek kalıcılıkları sağlanamayan halk kütüphanesi politikalarının bu sıklıkta değişmesi, aynı ideoloji altında birleşen yönetimlerin görevlendirdiği farklı yöneticilerin farklı uygulamalarından dahi birebir etkilenmesi, halk kütüphanesi adı altında oluşturulan kurumun gelişmemesinin temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. 1980-1995 dönemi, özellikle demokratikleşme sürecinin yeniden başlatıldığı 1983 yılından sonra, belirlenen amaçların en uzun sürelerle uygulandığı, sürekliliklerinin sağlandığı bir dönem olarak, farklı ve olumlu bir yan taşımaktadır.

1980-1995 dönemi içinde Halk Kütüphanelerinin örgütsel yapısında doğrudan bir değişiklik gözlenmemektedir. 1982 anayasası ile merkezi yönetimin daha güçlendirilmesi, bilimsel özerklik de dahil olmak üzere özerklik eğiliminin kısıtlanması, temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlandırmalar dolaylı olarak halk kütüphanelerine de yansmıştır. Bu genel etkileşim doğrultusunda merkezi yönetimden kaynaklanan sorunlar halk kütüphanesi sayılarıyla doğru orantılı olarak artmış ve karmaşıklaşmış, temel hak ve özgürlüklerle birlikte okuma ve düşünce özgürlüklerine getirilen

kısıtlamalar, bilgi edinme özgürlüğü çerçevesinde halk kütüphanelerini de etkilemiş, işleriğinin sağlanması için özerk bir yapıda olması ihtimali zayıflamıştır.

1980'lerden sonra halkla ilişkiler kavramı kamu hizmetlerine yerleşmiş, kurumların hizmetlerini tanıtması ve halkın güveniyle birlikte işleriğini kazanabilmesi için kaçınılmaz olmuştur. Planlı kalkınmanın gerekliliğinin, doğum kontrolü yasasının öneminin halka benimsetilmesi gibi çeşitli uygulamalar, gerek o dönemde gerekse de günümüzde, yönetimde halkla ilişkilerin ne denli kaçınılmaz olduğunu ülkemiz ölçeğinde de gösteren çok önemli örneklerdir (Seçim ve Coşkun 1995:41). Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus, halkla ilişkiler, reklam ve propoganda kavramlarının birbirlerinden çok farklı anlam taşıdığıdır. Özellikleri ve oluşmaları için gerekli olan şartlar birbirlerinden farklı olan bu üç kavramın en belirgin farklılığı, "halkla ilişkilerin yönetim için, reklamın ticaret için, propagandanın ise daha çok politika için kullanıldığı"dır. Buna göre halkla ilişkiler şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Özel veya tüzel kişilerin belirlenmiş kitlelerle, dürüst bağlar kurup geliştirerek, onları olumlu inanç ve eylemlere yönelten, tepkileri değerlendirerek tutumlara yön veren, böylece karşılıklı yarar sağlayan ilişkileri sürdürme yolundaki planlı çabaları kapsayan bir yöneticilik sanatıdır." (Fındık 1988:70).

Halk kütüphanelerinin temel kuruluş nedeninin halkın bilgi edinme gereksiniminin karşılanması olduğu, dolayısıyla halk olmadan işleriğini kazanmasının mümkün olmadığı düşünülürse, halkla ilişkilerin tanımına dayanarak halk kütüphaneleri için hayati önem taşıdığı sonucuna varmak şaşırtıcı olmayacaktır. 1982 anayasasıyla birlikte kamu yönetimine giren halkla ilişkiler konusunda 1980-1995 döneminde de, halk kütüphanelerinde yasal düzenlemeler çerçevesinde profesyonel bir uygulama yapılmamıştır. Bununla birlikte, kişisel çabalar doğrultusunda 1990-1995 yılları arasında halkla ilişkilere yönelik bazı çalışmalar yürütülmüş ve bu çalışmalarla ilgili olarak da Genel Müdürlük ödüllendirilmiştir. Kamuoyunun ilgisini çekme çabası içinde oldukça

önemli olan bu çalışmaların sürekliliğinin sağlanması, kişisel çabalar olmaktan çıkarılması için yasal düzenlemelerle belirlenmesi ve profesyonel anlamda yürütülmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmemesi durumunda ise halk kütüphanelerinde yürütülen halkla ilişkiler ve bunun hizmetlere yansması da yönetim değişiklikleriyle şekillenecektir.

1981 yılı başlarında, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı dolayısıyla başlatılan ve halk kütüphanelerinin eğitimde süreklilik gerektiren işlevlerini ortaya çıkaran bir uygulama da, 2. okuma-yazma seferberliğidir. Toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesinin, o toplumdaki okur-yazar oranları ve temel eğitimin düzeyi ile paralel olarak gelişme gösterdiği bilinen bir gerçektir. Buna karşın yalnızca okuma-yazma öğretmeyi amaçlamak, yasalarla mecburi tutulan ilköğretimden sonra eğitimi devam ettirmemek, sadece okur-yazar oranlarını istatistiksel olarak yükseltecek, gerçek okur-yazarlığa - edinilen okuma-yazma becerisini kişisel eğitimi için okuyarak ve okuduklarından sonuç çıkararak kullanabilme- etki etmeyecektir. Bu doğrultuda, ilk okuma-yazma seferberliğinin gerçekleştirildiği yıllarda Halkevleri ve Halk Odaları açılması ve bu kurumların içinde bir kütüphane oluşturma şartının konulması, okuma-yazma becerisini kullanabilmek için imkân tanıma amacıyla bu seferberliğin bir parçası olarak oluşturulmuşlardır. Millet Mekteplerinin, Halkevlerinin kapatılmasıyla sona eren bu hizmeti kapamak amacıyla, 1953 yılında Halk Dershaneleri açılmış, 1960'lı yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Halk Eğitim Genel Müdürlüğü oluşturulmuş, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi kurumlar tarafından okuma-yazma kursları düzenlenmiştir. Gerek kalkınma planlarında önemle ele alınmasına, gerekse Milli Eğitim Temel Yasasıyla belirlenmesine karşın, okuma-yazma oranları önemli bir artış göstermemiştir (Şenalp 1987:183). 1981 yılında başlatılan 2. Okuma-yazma seferberliği sırasında ise, 1. okuma-yazma seferberliğinde Halkevlerinin üstlendiği görev halk kütüphanelerine verilmemiştir. Gerek halkın kütüphanelere çekilmesi, tanıtımın yapılması, gerekse halk kütüphanelerine gerçek işlevlerinin kazandırılması için önemli

bir adım oluşturabilecek bu fırsat da değerlendirilememiştir. Halkın ücretsiz olarak yararlanabileceği kütüphanelerle desteklenmeyen bir okuma-yazma seferberliğinin, niteliksel olarak amacına ulaşması ne derece mümkün değilse, öğrencilerin ödev yapma yeri olarak algılanan ve bu doğrultuda işlevlendirilen halk kütüphanelerinin de niteliklerinin yükseltilmeden, kültür düzeyimizin belli bir seviyeye gelmesi de beklenmemelidir. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan şudur ki, kalkınma planlarında, hükümet programlarında sık sık yer verilen okuma-yazma seferberliği gibi, yeni eğitim kanunları oluşturmak gibi, yeni halk kütüphaneleri açmak gibi tedbirler yüzeysel kalmakta, niceliksel olarak bazı değerler artıyormuş gibi görünse de niteliksel değerler yükseltilmediği için kültür alt yapısı oluşmamaktadır.

Halk kütüphanelerinin işlevsel niteliklerine yönelik olarak 1982 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, ülkemiz şartları doğrultusunda milli kültürün bir tanımını yaparak, bir kültür politikası belirlemek ve bunu ilgili alanlara göre işlevlendirecek modeller oluşturmak amacıyla, I. Milli Kültür Şurası çerçevesinde bir rapor oluşturulmuş ve buna bağlı olarak yeniden yapılandırılması önerilen Bakanlığın yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Buna göre, Unesco tarafından yapılan milli kültür ve kültür politikası tanımları şöyledir:

"Kültür, bir insan toplumunun kendi tarihi gelişmesi hususunda sahip bulunduğu şuurdur; o suretle ki, söz konusu insan topluluğu bu tarihi gelişme şuuruna bağlı olarak varlığını sürdürme azmini taşır ve onun gelişmesini sağlar." (I. Milli Kültür... 1982:90).

"Belirli bir zamanda toplumda var olan fizik ve beşeri kaynaklardan optimum ölçülerde yararlanarak bazı kültür ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerçekleştirilen şuurlu ve maksatlı işlerin bütünü. Böylece metodlu ve maksatlı olarak amaçlar tayin edilir, öncelikler belirlenir, insanların fikir, düşünce ve eserleri nakledilerek bu yolla sosyal hayatın vasfı yükseltilmiş olur." (I. Milli Kültür... 1982:90).

Bu tanımlar doğrultusunda Atatürk'ün izlediği kültür politikası da ele alınmıştır. Buna göre benimsenen politika, kültürel kimliğin korunmasına dayandırılmakta, kültürün

zenginleştirilmesine, başka kültür öğelerinden kendi yapısına uygun olanları almaya açık tutulmakta, buna karşın taklitçiliği içermemektedir (I. Milli Kültür... 1982:91). Bu temeller doğrultusunda oluşturulacak kültür politikasının ilkeleri belirlenmiş ve bir dizi öneri sunulmuştur. Bunların içinde Halk Kütüphanelerini de ilgilendiren öneriler genel olarak şunlardan oluşmuştur:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yeniden 2 ayrı Bakanlık haline getirilmesi,
- Devletin, sık değişen yönetimlere rağmen kalıcı ve süreklilik gösteren bir kültür politikası izlemesi,
- Kültürel öğelerin belirlenmesi, korunması ve örgütsel bir yapı içinde geliştirilmesi ile ilgili olarak alınacak tedbirler için Bakanlıktan ayrı bir uzman heyet oluşturulması,
- Kültür konusunda hizmet veren kurumlar için özgür ve özerk kurumlaşma anlayışı getirilmesi, kültür alanında ulusal bir örgütlenme modeli geliştirilmesi (I. Milli Kültür... 1982:92-94).

Kültür hizmetlerinin organizasyonu için oluşturulan komisyonda da, genellikle geri kalmış veya gelişmekte olan toplumlarda geçerliliğini sürdüren 'Formdan Fonksiyona' uygulamasının bırakılarak, çağdaş bir organizasyonun gereği olarak 'Fonksiyondan Forma' yönelen bir uygulama takip edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Halk kütüphanesi hizmetini de içeren tüm kamu hizmetlerinde görülen dağınık yapının, tekrarların, işbirliği yoksunluğundan doğan kopuklukların, hizmet bölünmelerinin, sonuç getirmeyen harcamaların nedeni olarak da, toplum üzerinde söz sahibi olan tek otoritenin organizasyonları, inceleme, araştırma ve değerlendirmeye dayalı olarak değil, kendi çevresinin görüşlerine dayalı olarak kurmasına imkân veren Formdan Fonksiyona uygulaması gösterilmiştir. Burada varılan sonuç, özellikle eğitim, kültür gibi ideolojik değişimlerden en kolay şekilde etkilenebilen sektörlerin, yöneticilerin ideolojik görüşlerinin birinci plana çıkması halinde çok büyük ve ciddi boyutlarda tehlikelerle karşılaşması olarak belirlenmiştir (I. Milli Kültür... 1982:100-101). Bu saptama da, araştırma kapsamımız içinde kültür hizmetlerinin bir kolu olarak incelediğimiz halk

kütüphaneleri ile ilgili olarak varılan sonuçla tam bir paralellik göstermektedir. Burada ortaya çıkan durum, kültür hizmetlerinin bir devlet politikası olarak benimsenmesi ve diğer politikaların üzerinde tutularak, bu yaklaşım içinde organize edilmesi ve yürütülmesidir. Yıldan yıla sayılarının artırılmasıyla, yönetimlerin övünç kaynağı haline gelen halk kütüphanelerinin gelişmesi ve çağın gerekleri doğrultusunda işlevlendirilebilmesi için izlenmesi gereken tek politika bu olmalıdır. Örgütsel, işlevsel ve mekansal nitelikler için gerçekleştirilmesi zorunlu olan diğer aşamalar bunu takiben kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Bu genel çerçeve içinde, oluşturulması önerilen Bakanlığın yetki ve sorumlulukları şöyle belirlenmiştir:

- . Uzun ve kısa vadeli programlar oluşturmak ve buna göre uygulama projeleri yapmak, kaynak yaratmak,
 - . Kültür hizmetlerinin işlerliğini bozacak engelleri ortadan kaldırmak,
 - . Merkezi yönetimle, özerk veya gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği sağlamak,
 - . Kültürel faaliyetleri en küçük toplum birimlerinden, yurtdışında yaşayan Türklere kadar yaymak,
 - . Kültürel hizmetlerdeki dağınıklığı gidermek amacıyla, yönetimin daha güçlü ve etkili olabilmesi için tüm resmi kuruluşlardaki kültür bölümlerini ilgili Bakanlığa devretmek,
 - . Yerel yönetimlere kendi bölgelerinde her türlü kültürel faaliyeti yürütmek üzere sorumluluklar yüklemek ve teşvik etmek,
 - . Tüm kültür kurumlarını cazip yerler haline getirmek,
 - . Yeni yetki ve sorumlulukların daha kolay yerine getirilebilmesi için gereken idari, mali ve hukuki düzenlemeleri yapmak,
 - . Konuyla ilgili personelin niteliklerini ve buna bağlı olarak ücretlerini arttırmak,
 - . Türkiye'yi ve Türk kültürünü yurtdışında da tanıtmak (I. Milli Kültür... 1982:106-107).
- Tüm kültür faaliyetlerinin organizasyonuna yönelik model önerisiyle birlikte kütüphanelerle ilgili olarak oluşturulan komisyon da, 'Kütüphane-Dokümantasyon-Arşiv

Raporu' hazırlamışlardır. Bu raporda kütüphanelerin genelde bugünkü durum ve sorunları belirtilmiş, buna bağlı olarak da kısa ve uzun vadede yapılması gerekli öneriler getirilmiştir.

Kısa Vadede yapılması zorunlu olanlar işler:

- . Bir bilim politikası oluşturarak, bilgi birimlerinin yeniden organize edilmesini sağlamak,
- . Bir kütüphane yasası hazırlamak ve kütüphaneleri ilgilendiren tüm mevzuatı gözden geçirerek hizmetlere engel olanları düzeltmek,
- . Bilgi birimlerine ayrılacak ödeneklerin toplum kalkınmasındaki önemini üst makamlara anlatmak ve ikna etmek,
- . Kütüphanelerin teknolojik gelişmelerin gereklerine ayak uydurmasını sağlamak,
- . İlgili personelin niteliklerini ve buna bağlı olarak da ücretlerini arttırmak.

Uzun Vadede yapılması gerekenler:

- . Bilgi birimlerini ilgilendiren tüm işlem ve hizmetlerin standartlaştırılmasını sağlamak,
- . Aynı amaca yönelik merkezlerde işbirliğini sağlayarak, ulusal bilgi ağına hazırlanmak,
- . Ülkenin kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda kalkınabilmesinin temeli olan bilgi birimlerinin her yönden çağa uygun hale getirilmesini sağlamak (I. Milli Kültür... 1982:64-68). 1980-1995 dönemi kültür politikalarını belirlemek amacıyla incelediğimiz kalkınma planlarında, yıllık programlarda ve hükümet programlarında da karşılaştığımız belirlemeler ve çözüm önerileri ile birebir aynı olan bu raporun oluşturulduğu dönemi takibeden gelişmeler incelendiğinde, raporda belirlenen tanım çerçevesinde kalıcı bir kültür politikası oluşturulamadığı, ilgili kanunların çıkarılmadığı, personelin özlük haklarına yönelik düzenlemelerin yapılmadığı, kültürel hizmetlerle ilgili tedbirlerin yönetim değişimlerinden etkilenmemesi için önerilen uzman heyet önerisinin değerlendirilmediği, özgür ve özerk kurumlaşma anlayışının getirilmediği, toplantı sonuçlarının büyük bir çoğunluğunun benzerleri gibi hayata geçirilmediği, Halk

kütüphanelerinin, bu dönemde de içinde buldukları atıl yapıdan kurtulamadıkları görülmektedir.

1980-1995 yılı içinde, çok geç kalmış olmalarına rağmen, gerçekleştirilmiş olumlu uygulamaların ilki 1987 yılıyla birlikte halk kütüphanelerine alınan kitapların bütçenin cari giderler bölümünden çıkartılıp, yatırım giderleri bölümüne aktarılmasıdır. Toplumsal kalkınmadaki yerini belirlemeye ve anlatmaya çalıştığımız halk kütüphanelerinin, temel varoluş nedeni olan bilgiyi içeren materyallerin bu yıla kadar, kırtasiye gibi, yakıt gibi, cari gider sayılması, bu kurumun toplumsal kalkınmadaki önemli işlevinin hangi düzeyde anlaşıldığının çok önemli bir göstergesidir. 1987 yılına kadar süren bu anlayış, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra halk kütüphanelerinin gelişimi için gösterilen çabalann temel yaklaşımlar değişmeden yerlerine oturtulamayacağını gösteren bir nitelik taşımaktadır. Uygulamanın bu dönemde değiştirilerek yatırım kapsamına alınması, 1980-1995 dönemi içinde hazırlanan rapor, kalkınma planları ve hükümet programlarında da yer alan, halk kütüphanelerine kitap alımı için ayrılan ödeneklerin artırılması yönünden olduğu kadar, gelişmiş ülkelerde bir toplumsal kalkınma göstergesi olarak değerlendirilen halk kütüphanelerine gereken bakış açısının temel taşlarından birini oluşturması yönünden büyük önem taşımaktadır. Hiç bir uygulamanın, o işin felsefesi benimsenmeden, alt yapısı oluşturulmadan gerçek yerine oturtulamayacağı gözönüne alınırsa, bu uygulamanın da işin felsefesinin benimsenmesi açısından ne kadar önem taşıdığı ortaya çıkacaktır. Bu önemli düzenlemeyle birlikte aynı yıllar içinde, kütüphane olmayan yerlere 'Belirli Gün Kütüphaneleri'nin açılması, 'Geçici Koleksiyonlar'la hizmet götürülmesi, bir kısım halk kütüphanelerinin geceleri açılması, uygulamaları başlatılmıştır. Çağdaş halk kütüphanesi anlayışı doğrultusunda gerçekleştirilen bu uygulamalar, kalkınma planları ve yıllık programlarda belirlenen tedbirlere, Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği'ne de uygunluk göstermektedir.

1988 yılı başlarında, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde ve Bakanlığın bu konudaki görevleri doğrultusunda, halk kütüphanesi standartlarının oluşturulması ve hizmetlerin bu standartlar çerçevesinde yürütülerek belli bir kalitenin üzerinde tutulması amacıyla, uzmanlardan oluşan komiteler kurulmuştur. Meslek içinden veya uzmanlık alanına göre meslek dışından 59 kişinin görev aldığı sekiz komisyonun çalışmalarını rapor haline getirilmiş ve aynı yıl içinde yayınlanmıştır. Amacı,

"... halkın kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınmasına bilgi ihtiyacını karşılayarak katkıda bulunan halk kütüphanelerinin kuruluş, çalışma ve işleyişi ile yurt çapında dağılım esaslarını belirlemektir." (Kütüphanelerde Yasal... 1988:20).

şeklinde belirtilmiş olan Halk Kütüphaneleri Kanunu Tasarısı'nda öncelikle halk kütüphanesi kurulacak yerlere ilişkin standartlar belirlenmiştir. Buna göre, her il merkezinde bir il halk kütüphanesi, her ilçe merkezi ile belediye bölgelerinde bir ilçe halk kütüphanesi, nüfusu 50.000'in üzerinde bulunan il veya ilçelerde ve diğer yerleşim birimlerinden belediye teşkilatı bulunanlarda şube kütüphanesi kurulması, bunun dışında kalan yerleşim birimlerine gezici kütüphane ile hizmet verilmesi veya geçici hizmet birimleri kurulması öngörülmüştür. Bu doğrultuda kurulan halk kütüphanelerinin çocuk, gençlik ve yetişkin bölümlerinden oluşması, gereken kütüphanelerde cilt atölyeleri kurulması, oluşturulacak diğer hizmet bölümlerine okuyucu gereksinimleri gözönüne alınarak karar verilmesi önerilmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:20). Halk kütüphanelerinin il halk kütüphanesi kanalıyla Genel Müdürlüğe bağlı olmasının belirtildiği raporda il halk kütüphanesinin görevleri de, hizmet verdiği çevrenin gereksinimleri doğrultusunda kütüphane hizmetleri sunmak, bu hizmetleri geliştirmek ve yaygınlaştırmak, yeni hizmet birimlerinin oluşumu için Genel Müdürlüğe öneriler götürmek, bağlı birimlerin mesleki denetimi ile koordinasyonlarını sağlamak olarak belirlenmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:21). Örgütsel ve işlevsel yapısı bu şekilde tanımlanan Halk kütüphanesinin mekansal yapısı kütüphane arsası, kütüphane binası ve

donanımı olarak başlıklandırılmıştır. Buna göre halk kütüphaneleri için imar planlarında yer ayrılması, devlet ve özel idare arazilerinin doğrudan, belediye, özel ve tüzel kişilere ait arazilerin kamulaştırılarak tahsis edilmesi, kütüphane binalarının devlet, özel idare, belediye, özel ve tüzel kişilerce yaptırılması ve Bakanlık tarafından işletilmesi, bina projeleri oluşturulurken Genel Müdürlükle işbirliği yapılması, donanım için belli standartlar oluşturulması önerilmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:21). Mali hükümlerin belirlendiği bölümde ise, il özel idareleri gelirlerinin %2'si ile belediye gelirlerinin %1'inin kütüphane hizmetleri için ayrılması, hizmetlerle ilgili olarak sağlanan diğer gelirlerin, yapım, onarım, kırtasiye, ve benzeri hizmetlerde kullanılmak üzere Bakanlık bütçesinde açılacak özel bir tertibe gelir kaydetmek için ve Genel Müdürlük programı içinde açılacak proje, program ve faaliyetler için ödenek kaydetmeye Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın yetkili olması ifadeleri yer almıştır (Kütüphanelerde Yasal... 1988:21-22). Kütüphane yaptırma demeklerine yapılacak yardımların kaynakları, halk kütüphaneleri için yapılacak arsa, bina yapımı, donanım için gereken alımlar, ve benzeri her türlü yardım ve bağışların vergiden muaf olması da tasarıyla belirlenmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:22). Söz konusu kanun tasansı bu dönemde de yürürlüğe girmemiş buna karşın, tasarı içinde yer alan önerilerin bir kısmı uygulamaya konmuştur. Halk kütüphanelerinin imar planlarında yer alması için bir tasarı hazırlanması, binaların elde edilmesinde ve donanım elemanlarının sağlanmasında belediye ve diğer kurumların katkılarının sağlanması, kütüphanelere yapılacak yardım ve bağışların vergiden muaf tutulması uygulamaları 1990'lı yılları takibeden dönem içinde gerçekleştirilenler arasında yer almaktadır.

Kütüphanelerde yasal düzenlemeler konusunda, Bakanlık tarafından daha önce hazırlanan ilgili tasarı temel alınarak oluşturulan bir diğer çalışma da 'Kütüphanelerarası İşbirliği Kanunu Tasansı'dır. Halk kütüphanelerini de kapsamak üzere her tür kütüphanede yapılacak işbirliğinin esaslarını belirlemek amacıyla hazırlanan bu tasarıya göre esaslar, idari, teknik ve okuyucu hizmetleri olarak üç ayrı başlık altında toplanmıştır

(Kütüphanelerde Yasal... 1988:22-26). Buna göre, idari hizmetlerde işbirliği için bir danışma kurulu oluşturulması ve bu kurulun oluşumu ve görevlerinin hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenmesi, tecrübeli personelin, personeli olmayan kütüphanelerde geçici sürelerle çalışması, az kullanılan güncelliğini kaybetmiş kütüphane materyalleri için ortak bir depo oluşturulup kütüphanelerarası malzeme kullanımının yine hazırlanacak bir yönetmelik çerçevesinde kullanılması; teknik hizmetlerde işbirliği için bölgesel kapsamda toplu kataloglar hazırlanması, yabancı dildeki bilimsel eserler için hazırlanacak toplu kataloğun Milli Kütüphane tarafından oluşturularak paylaşımına sunulması, her ilde bir il toplu kataloğu ve buna bağlı olarak kütüphanelerarası toplu katalog oluşturulması, mesafe olarak birbirlerine yakın olan kütüphanelerin koleksiyonlarını belirli konularda geliştirerek, her kütüphanenin farklı bir konuda hizmet vermesi, kataloglama kurallarıyla, katalog fişlerinde standartlaşmaya gidilmesi; kütüphanelerarası materyallerin ödünç alınıp verilmesi anlamına gelen okuyucu hizmetlerinde işbirliği için Türkiye'de basılan yayınların ödünç verilmesine derleme nüshası alan kütüphanelerin merkez olması, yurt dışında basılan yayınların ödünç verilmesinde Milli Kütüphanenin merkez olması öngörülmüştür (Kütüphanelerde Yasal... 1988:26).

Bu çalışmadan bir yıl sonra, 1989 yılında, halk, çocuk, okul kütüphaneleri ile Milli Kütüphane, üniversite, yüksek okul, araştırma kütüphaneleri, özel kütüphaneler, enformasyon ve dokümantasyon merkezlerinin koordinasyonu ile ilgili çalışmalar yapmak üzere 'Türkiye Kütüphane ve Bilgi Merkezleri Hizmetleri Danışma Kurulu'nun Kurulması ile ilgili Yönerge Taslağı' adı altında bir çalışma yapılmıştır. Kütüphanelerarası İşbirliği Kanunu Tasarısında önerilen danışma kurulu, Kültür Bakanı başkanlığında, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Milli Kütüphane Başkanlığı, TBMM Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, Tübitak, Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Yök ve Türk Kütüphaneciler Demeği Genel Başkanlığı temsilcilerinden oluşturulmuştur

(Türkiye Kütüphane ve... 1989:1-2). Kurulun görevleri, Kütüphanelerarası İşbirliği Kanun Tasarısını oluşturan esasların aynısı olarak belirlenmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:26 ; (Türkiye Kütüphane ve... 1989:2). Kütüphane ve bilgi merkezlerinin ulusal ve uluslararası kullanımı için yapılacak işbirliği ve uzmanlaşma yöntemlerini belirlemek ve uygulanmasını sağlamak için gereken koordinasyonu kurmak da kurulun bu konudaki yetkileri olarak belirlenmiştir (Türkiye Kütüphane ve... 1989:3). Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komitesi toplantısında hazırlanan, Kütüphanelerarası İşbirliği Kanunu Tasarısı'nın da eklendiği yönerge taslağıyla belirlenen danışma kurulu, 13.5.1989 günü toplanmış ve toplantıya tüm üyelerle birlikte uzman olarak iki kişi davet edilmiştir. Kültür Bakanı tarafından, bilgi toplumu olabilmek için düşünce özgürlüğünün, bilimsel araştırmaların ve buna bağlı olarak da kültürün ve kütüphanelerin önemini vurgulayan bir konuşma ile başlayan toplantıda,

- Kütüphanelerarası işbirliği için öncelikle bir kanun ve buna bağlı olarak tüzük, yönetmelik, ve benzeri yasal düzenlemelerin yapılması,
- Okuma alışkanlığını destekleyen halk kütüphanelerinin yerel yönetimlerin de desteği ile artırılması,
- Bir toplu katalog oluşturulması,
- Milli kütüphanenin yeryüzündeki tüm bilgileri toplamayı hedefleyen bir bilgi merkezi haline getirilmesi,
- Otomasyon çalışmalarının ilgili yerlerle ilişkiye geçilerek ele alınması,
- Kütüphanelerarası uzman personel değişiminin önemle uygulanması,
- Genel Müdürlük tarafından toplu bir kütüphane ve bilgi merkezleri envanteri yapılması,
- Bu kararların ve yönerge taslağının kurul üyeleri ve kütüphanecilik bölümleri tarafından tartışılması,
- Yerel yönetimlerin kültürel faaliyetlerini belirleyecek bir el kitabı hazırlanması ve İşleri Bakanlığı tarafından gönderilecek bir genelge ile bu görevlerin uygulanmasının sağlanması,

- Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun güncelleştirilmiş tasarisinin yasallaştirılması,
- Merkezi Milli Kütüphane olmak üzere kütüphanelerarası bir bilgi ağı kurulması,
- Dewey Onlu Sınıflama Sistemi kitabının tercüme edilerek basılması,
- Okuma alışkanlığının yaygınlaştırılmasıyla ilgili olarak kütüphanelerle birlikte yazar, yayıncı, okur ve dağıtıcı bakımından da yaklaşılarak olaya bir bütün olarak bakılması ve Genel Müdürlük tarafından bu konuda bir paket proje hazırlaması kararları alınmıştır (Türkiye Kütüphane ve... 1989).

Bir ülkedeki kütüphane sisteminin bütün olduğu ve olaya kütüphanelerin gelişimi için bu şekilde yaklaşılmasının da kaçınılmaz olduğu göz önüne alınarak, Kültür Bakanının değişmesine rağmen Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komitesi toplantısında alınan kararların uygulanması için çalışmaların devam ettirilmesi olumlu bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesleki eğitim almış bir Genel Müdürün olması ve profesyonel olması gereken bu kişilerin görevlerinin, ilgili Bakanın değişimine karşın devam etmesinin yapılan çalışmaların sürekliliği açısından önemini gösteren bu çalışma da sonuçlandırılmamış, tasarı kanunlaşmamıştır. Danışma kurulu toplantısıyla belli bir program içinde yürütülmesi öngörülen çalışmalar, Dewey Onlu Sınıflama Sistemi kitabının tercüme edilmesi dışında gerçekleştirilmemiştir. Özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin, bu tür hizmetlerinde etkinliğin artırılabilmesi, ekonomikliğin sağlanabilmesi ve imkanlar dahilinde elde olan kaynaklardan maksimum düzeyde yararlanılabilmesi için varlığı kaçınılmaz olması gereken bu tür bir tasarıdan faydalanılmaması, benzer şekilde emek harcanarak oluşturulan benzeri çalışmalar gibi bu çalışmanın da uygulamaya konulmaması gerçekte hizmetlerin yokluktan değil, var olan imkanları doğru yerlere kullanamamaktan ve gerekli organizasyonları yapamamaktan kaynaklandığını gösteren örneklerden bir diğeridir.

Standartlarla ilgili olarak oluşturulmuş komisyonların ilki olan 'Kitap (Koleksiyon) Standartları Komitesi'nin hazırladığı rapora göre, dönem dönem koleksiyonun ayıklanması, güncelliğini yitirmiş bilgilerin bulunduğu materyallerin koleksiyona dahil edilmemesi ve bu konuda yabancı uzmanlar tarafından ortaya konan standartlarla, kendi kütüphanecilerimizin deneyimlerine göre ortaya çıkan sayılardan oluşan standartlara göre ayıklama yapılması, Halk Kütüphanelerinde bulunan yazma ve eski harfli basma eserlerin daha iyi korunup, değerlendirilebilmeleri için başka merkezlere aktarılmaları, yapılan bağışların kullanıcıların gereksinimlerine göre kabul edilip, değerlendirilemeyecek olanların ayıklanması önerilmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:31-32). Yayın seçimi ilkesi olarak mahkeme tarafından yasaklanmamış her yayının, okuyucunun kullanımına sunulabilecek en kısa zamanda ve en uygun yöntemle, hizmet verilen bölgenin gereksinimleri doğrultusunda sağlanması ve en küçük yerleşme biriminde (3000) kurulacak bir halk kütüphanesinin temel koleksiyonunun en az 5000 olması ve bu sayının Türkiye Bibliyografyasının son 10 yıllık ciltleri gözden geçirilerek düzenlenmesi gereği vurgulanmıştır. Bunu takiben uç noktalardaki illerin nüfusları ve bu illerde bulunan kütüphanelerdeki kitap sayıları esas alınarak, dünya standartları ve ülkemiz koşulları karşılaştırılmış ve buna göre halk kütüphanelerinde bulundurulacak kitap, dergi ve gazete standartları ile gezici kütüphane koleksiyonlarının standartları belirlenmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:33-34). 'Personel ve İnsan Gücü Planlaması Komitesi' raporunun oluşturulmasına da, Genel Müdürlüğün bu konuda daha önce hazırladığı taslak ve dokümanlar rehberlik etmiş ve bu doğrultuda kütüphane sayısı, personel sayısı, nitelikleri ve statüleri, kütüphanelerin bölgelere göre dağılımı ile ilgili mevcut durum belirlenmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:35-36). Bu doğrultuda kütüphaneci, kütüphane müdür yardımcısı ve kütüphane müdürünün tanımları yapılmış ve yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusa göre personel standartları saptanmıştır (Kütüphanelerde Yasal... 1988:36-40). 'Tefriş-Donatım-İç Mimari Standartları Komitesi' raporunda da, kütüphane malzemeleri olarak belirlenen kitap rafları, depo rafları, sürekli yayın rafları, çocuk bölümleri için kitap havuzu, katalog dolabı, ödünç verme bankosu,

okuyucu masaları, gazetelik ve benzeri malzemelerin türleri, boyutları, malzemeleri ve özellikleri ile ilgili standartlar belirlenmiş ve ilgili çizimler verilmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:41-52). Konuyla ilgili yasal düzenlemeler ve kaynaklar kullanılarak oluşturulan 'Basılı Malzeme Standartları Komitesi' raporunda, belirlenen basılı malzemelerle ilgili örnekler ayrı ayrı gösterilmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:53-84). Halk kütüphanelerinin çağdaş bir görünüm kazanabilmesi için önem taşıyan bir başka konu olarak toplanan 'Bina ve Kütüphane Planlaması Komitesi'nin raporunda da, öncelikle mevcut sorunlar saptanmış, daha sonra da öneriler getirilmiştir. Buna göre, Halk Kütüphanelerinin merkezde olmaması dolayısıyla ulaşım güçlükleriyle karşılaşılması, seçilen arsaların büyüklük açısından esnek olmaması, jeolojik ve topografik özelliklerinin uygun olmaması, mülkiyet açısından (özel mülkiyet olması, kamulaştırma ve satın alma sorunları gibi) yatırımı engelleyecek özelliklerde olması, imar planlarında kütüphanelere yer ayrılmadığı için uygun arsaların bulunamaması gibi arsa seçiminden kaynaklanan sorunlar, kütüphane türünün ve kapasitesinin yanlış belirlenmesinden kaynaklanan sorunlar, fonksiyonel olmaması, ihtiyaç programlarının ihtiyacı belirlememesi, malzeme seçiminin doğru olmaması, iklimsel ve yerel özellikler yeterince araştırılmaması gibi mimari projelendirilmeden kaynaklanan sorunlar, yapı gerçekleştirilirken ortaya çıkan sorunlar, kullanıma geçildikten sonra kütüphane yönetimi tarafından yapılan fonksiyonel değişikliklerle ilgili sorunlar, halk kütüphanesi binalarının elde edilmesinde kullanılan tip proje yönteminden kaynaklanan (projenin uygulandığı her yerin ayrı iklimsel ve topografik özellikler taşıması, imar planlarına uygunluk göstermemesi, yöresel mimari aykırı kalması, çekicilik unsuru taşıması, ekonomik olmaması gibi) sorunlar belirlenmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:86-87). Bu sorunlar çerçevesinde de, merkez kütüphanelerin yerleşim birimlerinden en fazla 3-4 km. uzaklıkta olması, şube kütüphanelerinin ise 1,5-2 km. uzaklıkta olması, toplu taşıma güzergahı üzerinde, yaya ulaşımına elverişli ticaret merkezlerine yakın yerlerde olması, arsanın esneklik sağlayabilecek büyüklükte olması, okuma salonlarının gürültü, ışık ve benzeri yönlerden uygun yerleştirilmesi, jeolojik ve topografik özelliklerinin uygun

olması, mülkiyet açısından problemsiz olması, imar planlarına uygun olması, kapasitesi doğrultusunda otopark imkanı taşıması önerilmiş ve merkez kütüphaneler ve şube kütüphaneleri için birer ihtiyaç programı verilmiştir. Kütüphane tipi (merkez-şube kütüphanesi) ve adedi, okuyucu salonları için oturma yerleri, personel çalışma odaları ve dolaşım alanları, depolar, çok amaçlı salonlar için nüfusa göre standart önerileri getirilmiş, halk kütüphanelerinin ısıtma, havalandırma, aydınlatma, yangın gibi teknik özellikleri üzerinde de belirlemeler yapılmıştır (Kütüphanelerde Yasal... 1988:87-93). Standartların belirlenmesiyle ilgili olarak hazırlanan son rapor, 'Halk Kütüphanelerinde Bütçe Standardı Komitesi'nin raporudur. 1986, 1987 ve 1988 yıllarında halk kütüphanelerine ayrılan bütçelerin değerlendirilmesiyle başlayan raporda, son dönemlerde bütçelerde görülen artışlara karşın, değerler fiyat artışlarıyla birlikte ele alındığında artışların aksine azalmalar görüldüğü, yasal olarak engel olmamasına karşın özel idare bütçesinden ve belediye bütçesinden halk kütüphaneleri için ödenek ayrılmadığı belirtilmiştir (Kütüphanelerde Yasal... 1988:95-96). Bu doğrultuda halk kütüphanelerine ayrılan bütçelerin artırılması, kütüphanelere yardım transfer tertibinin açılması, Bakanlık fonlarından halk kütüphanesi hizmetleri için para aktarılması, özel ödenek tertibinin açılması, halk kütüphanelerinden elde edilecek fotokopi çekim gelirleri, geciken ya da kaybedilen kitap gelirleri, kitap satışı gelirleri, video, bilgisayar, ve benzeri gelirler, bağış ve diğer gelirlerin kütüphanelere ayrılan ödeneğe dahil edilmesi, özel idarelerin ve belediyelerin belli oranlarda halk kütüphanelerine ödenek aktarması önerilmiş, bu konuda IFLA standartları verilerek, bu standartlar çerçevesinde Türkiye'deki durum ortaya konmuştur (Kütüphanelerde Yasal... 1988:96-97).

İki kanun tasarısı ve altı başlıkta oluşturulmuş komiteler ve ortaya çıkan raporlar genel olarak değerlendirildiğinde öncelikle, çok geç kalınmış olmakla birlikte, kütüphanelerin ve kütüphanecilik mesleğinin gelişiminde temel olacak bu konuların daha gecikmeden ele alınmış olması, oluşturulan komitelerde, kütüphanecilikle beraber mimarlık, hukuk, maliye, eğitim, planlama, istatistik, ve benzeri konuların uzmanlarına

yer verilmesi, çalışmanın aynı yıl içinde yayımlanması halk kütüphanelerinin alt yapılarının oluşturulması ve yeniden işlevlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Buna karşın, uzun araştırmalar gereken bu konuları üç gün içinde sonuca ulaştırma isteği, gerçekte halk kütüphanelerini geliştirmek ve ortaya çıkan sonuçları uygulamak için değil, ilgili Genel Müdürlüğün ve dolayısıyla Bakanlığın döneminde gerçekleştirilen faaliyetler listesine yenisini eklemek amacıyla organize edilmiş bir çalışma kaygısını uyandırmaktadır. Oluşturulan standartların, Türkiye şartlarında uygulanabilir olması için, bilimsel verilere oturtularak, her biri için ayrı ayrı araştırmalar yaparak hazırlanması gereği düşünülürse bunun üç gün içinde sonuçlandırılmasının çok güven verici olmadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir çocuk kütüphanesi rafının standartlaştırılması için öncelikle Türk çocuklarının antropometrik özelliklerinin saptanması, bir koleksiyon standardı oluşturabilmek için yılda ortalama ne kadar yayın yapıldığına dair gerçek bilgilerin saptanması, bunu saptayabilmek için derleme kaçaklarını önleyecek yasaların yeniden düzenlenmesi, Türkiye Bibliyografyası ve benzeri yayınların güncelleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle belli standartlar oluşturmak, bu standartların uygulanması için tek başına yeterli değildir. Bu doğrultuda, hazırlanan komite raporlarının da genellikle net standartlar ortaya koymaktan çok, ilgili konudaki sorunlarla, çözümü için gereken temel ilkeleri saptamak amacıyla hazırlandığı görülmektedir. İlgili Bakanlık ve Genel Müdürlük tarafından halk kütüphaneleriyle ilgili yasal düzenlemeleri ve standartları oluşturmak için yapılan bu organizasyon, bir ön hazırlık olması, değişik meslek dallarının uzmanlarını biraraya getirmesi ve yönetimin halk kütüphanelerine bakışını yansıtması bakımından bir önem taşımaktadır. Çalışma, genel değerlendirme raporunda da çeşitli defalar vurgulandığı gibi (Kütüphanelerde Yasal... 1988:99-103) devam ettirilmemiş, 13.2.1989 tarihinde makam onayı ile belirlenen standartların uygulamaya geçildiği belirtilmesine karşın (Kütüphaneler ve... 1989:11), 1989 yılını takiben incelenen dönemler içinde faaliyetlerin süreklilik kazanmadığı görülmektedir. Alınan kararların belli bir plan çerçevesinde yapılmamasının, yönetimlerde yaşanan sık değişimler nedeniyle yapılan işlerin detaylarına inilememesinin, izlenen politikaların

sürekli olarak göstermemesinin, buna bağlı olarak da sorunların çözülememesinin bir başka örneği olarak bu çalışma da, kaynak bir eser olmaktan öteye geçememiştir.

1988 yılında, gerek en güncel olarak 'Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komitesi' toplantısında, gerek halk kütüphaneleri ile ilgili olarak hazırlanan diğer raporlarda, gerekse de ilgili yönetmeliklerde belirtildiği doğrultuda, halk kütüphanelerinde teknik hizmetlerde standartlaşmanın sağlanması, dolayısıyla hizmetlerde kalitenin yükseltilmesi, kütüphanelerarası işbirliğinin gerçekleştirilebilmesi, halk kütüphanesi hizmetlerinin uluslararası düzeyde de ulaşılabilirliğinin sağlanması için kataloglama kuralları standartlaştırılmıştır. Bu olumlu uygulamayla birlikte, halk kütüphanelerinde çalışacak kütüphaneci sorununun çözülememesi, pek çok halk kütüphanesinde bu standartları kullanacak nitelikte, kütüphanecilik eğitimi görmüş personel bulunamaması dolayısıyla uygulamada aksaklıklar ortaya çıkmıştır. 1994 yılında bu aksaklığa çözüm getirmesi amacıyla başlatılan, kataloglama, sınıflama işlemlerinin Genel Müdürlük personeli tarafından yürütülmesi ve kartlarının üretilerek ilgili kütüphanelere iletilmesi ile ilgili çalışma, 1995 yılı sonundan itibaren ürünlerini vermeye başlamış, yayınların temel fişleri halk kütüphanelerine gönderilmiştir (Haberler 1996:94). Bilgilerin kullanıcılara ulaşabilmesi için pratik ve özverili bir çözüm olmasına karşın, kısa vadeli bir çözüm getiren bu uygulama, kütüphanecilik mesleğinin tanımını yapan, kütüphanecinin niteliklerini belirleyen bir kütüphane kanunu olması gereğini, bu kanuna göre halk kütüphanelerinde çalışacak personelin özlük hakları ile ilgili düzenlemelerin yapılarak yasallaştırılması gereğini, aksi takdirde alt yapıya yönelik sorunlar çözülmeyen alandan kararların uygulamaya geçirilemeyeceğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Hemen her uygulamanın hayata geçirilmesiyle ortaya çıkan aksaklıkların, temelde aynı noktalarda birleşmesi, halk kütüphanelerinin bir bütün içinde ele alınması gerektiğini ve sorunların çözümü için öncelikle kütüphane kanunu, kütüphanecilerin özlük hakları, derleme kanunu gibi yasal düzenlemelerin yapılması, bu doğrultuda halk kütüphanesi politikalarının kurumsallaşmasının sağlanarak alt yapının

oluşturulması gerekmektedir. Bu alt yapı sağlanmadan hayata geçirilen uygulamaların yerlerine oturtulması, hizmetlerde etkinliğin sağlanması mümkün olmayacaktır.

1988 yılında halk kütüphanelerinin işlevsel niteliklerine yönelik olarak gerçekleştirilen bir başka uygulama da, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü için 'Merkez Teşkilatı Görev ve Hizmet Kılavuzu' adı altında bir düzenleme yapılarak, halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu merkezde görev yapan yönetici kadrosunun yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi ve onaylanarak yürürlüğe girmesidir. Bu doğrultuda halk kütüphanelerinde gerçekleştirilmesi zorunlu işlerle ilgili şubeler oluşturulmuş, daha sistemli çalışabilmek için hangi şubenin hangi işden sorumlu olacağı belirlenmiştir. Ülkedeki tüm halk kütüphanelerinin tek merkezden yönetilmeye çalışılmasının, dolayısıyla personel, bina, materyal alımı, standartların oluşturulması, kütüphanelerarası işbirliğinin sağlanması, ısıtma, aydınlatma, yakacak alımı gibi her türlü sorunun halk kütüphanesi sayılarıyla birlikte artmasının önlenmesine bir adım olması açısından ve günün şartları içinde, olumlu bir uygulamadır. Bununla birlikte, iletişimin kolaylaşması, bürokrasinin azalması, sorunların çözümünde daha bilinçli sonuçlara varılması, hizmetlerin yürüyebilmesi ve gereksinimlerin belirlenmesi için bu uygulamanın yeterli olmayacağı, halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu yönetim modelinin değiştirilmesi gerektiği, gelişmiş ülkelerdeki örneklerden olduğu kadar, araştırmamız kapsamı içinde de ortaya çıkan bir sonuçtur. Genel Müdürlükle ilgili olarak gündeme gelen bu pratiğe yönelik uygulamalar da, merkezi yönetim anlayışı ile çözülmeye çalışılan sorunların tıkanması dolayısıyla üretilmekte, bu da bize sayıları giderek arttığı halde işlevsellikleri sağlanamayan halk kütüphaneleri için başka bir örgütlenme modeli oluşturmak gerektiğini göstermektedir.

Merkezi yönetim şeklinin doğurduğu karmaşık yapının işlemez hale geldiğini ve halka açık olarak işleyecek yeni modellere gereksinim duyulduğunu ortaya koyan bir başka örnek de, 1980'li yıllarla birlikte yerel yönetimlere bağlı halk kütüphaneleri

oluşturulmasıyla ilgili örneklerdir. Bunun bu dönemdeki ilk örneği, 1980 yılında İstanbul'da kurulan Atatürk Kitaplığı'dır. Kitaplığın binası özel bir kuruluş tarafından inşa ettirilerek 1976 yılında İstanbul Belediyesi'ne bağışlanmış ve gereksinim doğrultusunda, 1988-1989 yıllarında yeniden düzenlenerek halk kütüphanesi haline dönüştürülmüştür (Haseki 1990:48). Yeniden düzenlenen kütüphanenin hizmetlerinde istenilen kalitenin sağlanamamasıyla ilgili nedenler incelendiğinde, gerek bürokrasi nedeniyle aksayan işlerin, gerek yönetimdeki belirsizlikler nedeniyle kütüphaneye yoğunlaşamaması, gerek kütüphanenin bağlı bulunduğu belediyede politik ortamın yoğunluğu ve kütüphanecinin görevlerinin anlaşılabilmesi nedeniyle meslek dışı kişilerin, sürgün olarak kütüphaneye verilmesi, kadro sorunu nedeniyle yeni eleman alınamaması, halkla ilişkileri yürütecek bir uzmanın sağlanamaması gibi, hiç yabancı olmadığımız bir takım nedenlerle karşılaşılmaktadır (Haseki 1990:52-53). Bu da, halk kütüphanesinin bağlı olduğu üst kurum (merkezi ya da yerel yönetim altında) neresi olursa olsun öncelikle alınacak kararların ve uygulamaların politik etkilerden kurtulması için gereken düzenlemelerin yapılması, kütüphane kanunu ile mesleğin ve görevlerin kapsamının belirlenerek yasallaştırılması gereğini ortaya koymaktadır. Aksi takdirde bir yerel hizmet olması nedeniyle yerel yönetimlere bağlanan halk kütüphaneleri aynı şekilde politik değişimlerden, görüş farklılıklarından, kişisel kararlarla verilen hizmetlerden etkilenen ve bilgi edinme özgürlüğünü destekleyen, demokratik kurumlar olamayacaklardır.

1990 yılıyla birlikte, İstanbul Kitaplığı ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi adı altında oluşturulan iki kütüphanenin de halka açık olması ve vakıf desteği ile kurulması bir anlamda da , örgütsel, işlevsel ve mekansal olarak iyi organize edilmiş, çağın gereklerine uygun bilgi verebilen halk kütüphanelerine ihtiyaç duyulduğunu, merkezi yönetimin çatısı altında bu kurumun istenilen düzeye gelmesine duyulan güvenin kalmaması sonucu alternatif çözümler üretildiğini gösteren örneklerdir. İstanbul'da halk kütüphanelerinin koleksiyonlarını ödev yapmak amacıyla kullanan öğrenci sayısı oranının, genel kullanım içinde yüzde 95 olduğu (Koç 1994b:175), bu

sayının halk kütüphanesi istatistiklerinde normal okuyucu sayısı gibi yer aldığı ve diğer yerleşim yerlerinde de durumun benzer olduğu gözönüne alınırsa, Türkiye'de okul kütüphanesi probleminin çözülmesi durumunda halk kütüphanelerinin boş kalacağı, görünen bir gerçektir. Buna ek olarak, okur-yazarın oranlarının ve kütüphane sayılarının yüksek olduğu, kültürel faaliyetlerin büyük bir yoğunlukla yapıldığı İstanbul düzeyindeki kentler için, UNESCO'nun oluşturduğu standartlara göre kişi başına 3 kitap düşmesi gerekmektedir. Kitapların, niteliği, gereksinimlere uygunluğu, güncelliği gibi özelliklerine bakılmaksızın yapılan istatistiklere göre, İstanbul'da kişi başına iki kitap düşmektedir (Şenalp 1987:183). Bu sayının da halk kütüphanelerini kullanan okuyucu sayılarından farksız olarak, nitelik itibarıyla gerçeği yansıtmadığı düşünülürse, 1990'lı yıllarla beraber Bakanlığa bağlı halk kütüphanelerinden bağımsız olarak oluşan ve halka açık olarak hizmet veren kütüphanelerin oluşum nedenleri de ortaya çıkmaktadır.

Halk kütüphaneleriyle ilgili olarak belirlediğimiz çözüm bekleyen tüm bu sorunların ve yeniden işlevlendirilmeleri için gösterilen çabaların yanısıra, 1990 yılında bazı bölgelerde yapılan halk kütüphanesi binalarının, gerekenden büyük mekânlara sahip olduğu gerekçesiyle kültür merkezine dönüştürülmesi, halk kütüphanesi işlevi de kültür merkezi içinde bir alt hizmet olarak sürdürülmesi uygulaması başlamıştır. Bu, gerek halk kütüphanesi, gerekse kütüphaneci kimliğinin toplumsal kalkınmadaki yerinin, gelişmiş ülkelerdeki uygulamaların tersine yok olmaya bırakıldığı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla Bayındırlık Bakanlığı tarafından tip projeler üretme yoluyla elde edilen kimliksiz halk kütüphanesi binalarına karşın, kültür merkezlerinin Kültür Bakanlığı tarafından mimari yarışma yoluyla elde edilmesi de halk kütüphanelerine verilen önemi gösteren bir başka uygulamadır. Daha önce de kültür müdürlüklerinin yerleştirildiği halk kütüphanesi binalarının, işlemeyen, atıl ve gereksiz mekânlar olduğu anlayışının, içinde halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu bir 'Genel Müdürlüğün' yer aldığı kurum tarafından da kabul edilerek, düzeltmek yerine yok edecek uygulamalar yapmak, okur yazar olan kesimin dahi halk kütüphanelerini kullanmamalarını ve bu kurumun düzelerek çağın

gereklerine cevap verebileceğine inanmamalarını haklı çıkartmaktan başka hiç bir işe yaramayacaktır (Sefercioğlu 1990:1). İngilizcede kent merkezi anlamına gelen 'civic center'ın karşılığı olarak belirtilen, "Hükümet binaları, mahkeme, kütüphane veya galerinin bulunduğu şehrin merkezi" tanımı, kent merkezini oluşturan yapılardan birinin de kütüphane binaları olduğunu ve bunun yasalarda da yer aldığını açıkça göstermektedir.⁴ Bununla birlikte kent merkezine sık inmeyenler için de her mahallede, yine mahallenin merkezi bir yerinde olmak şartıyla halk kütüphanesi binalarına yer verilmektedir.

Ülkemizde ise okuma-yazma oranlarının en yüksek olduğu büyük kentlerimizde yer alan halk kütüphanelerinin gerek dağılımında, gerekse de yer seçiminde tutarsızlıklar olması, mahallelerde, halkın evinden çıkıp rahatça ulaşabileceği halk kütüphanelerinin yok denecek kadar az olması, iş, alışveriş ve ulaşımın yoğun olduğu kent merkezlerinde, işaretlerle belirlenmiş, çekici kütüphane yapılarına rastlamanın imkânsız olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun günümüze değin oluşmamasının en önemli nedenlerinden biri, yönetimlerin halk kütüphanelerinin toplum kalkınmasındaki önemini ve gerekliliğini anlamamış olması, buna bağlı olarak da Cumhuriyet dönemiyle birlikte oluşturulan imar planlarında bu kurumlara yer ayrılmamış olmasıdır. Toplumsal değişme süreci içinde önemli bir rol üstlenen Halkevleri oluşturulurken hizmet vereceklerin bölgelerin en merkezi yerleri seçilmiş, binalar devrin önemli mimarlarına yaptırılacak kadar önemsenmiştir. Halkevlerinin oluşturulduğu dönemlerde, büyük şehirlerin dahi bugünkü çarpık görünüşlerinden ve kalabalıklıklarından çok uzak olması, dönemin yönetiminin söz konusu kurumlara öncelik vermesi, istenilen bölgelerin seçilmesi açısından yapıcı bir rol oynamıştır. 1950'lerden sonra yaşanan hızlı kentleşmeyle birlikte, kasabalardan, büyük kentlere kadar tüm yerleşim yerlerinin dolup taşıdığı, imar planlarının yönetimlerin siyasi çıkarları doğrultusunda oluşturulduğu, kâr getirmeyen

⁴ 'civic center', Harf-İndeksli 160.000 kelime ve tanım; İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü: 171.

kurumlara raġbet edilmeyen günümüzde, halk kütüphaneleri için yer seçimi kriterlerinin ideale uygun doġrultuda yeniden düzenlenmesi imkansız kadar zor görünmektedir. Durum böyle iken halk kütüphanesi binalarının, 21. yüzyıla hazırlanılan bu aġda başka bir kuruma tahsis edilmesi söz konusu kurum adına atılmış önemli bir geri adım olarak deġerlendirilebilir. Kültür merkezleri binalarının elde edilmesi doġrultusunda ortaya çıkan imknsızlıklara çözüm olarak ve gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar incelenerek, halk kütüphanelerinin bilgi edindirme niteliġi bozulmadan korunması, buna karşı az kullanılan meknların kültürel faaliyetlerin de yapılabilmesi amacıyla yeniden düzenlenmesi, böylece hem bölgenin kültürel faaliyetlerini tanıtılmak ve yaymak için gereken mekân sorunu halledilirken, hem de kullanıcıların bu faaliyetler aracılıġıyla kütüphanelere çekilmesinin mümkün olabileceġi daha akılcı bir çözüm olarak ortadadır.

1992 yılını takiben 1996 yılı başlarına kadar geçen süre içinde halk kütüphanelerinin, okul kütüphanesi işlevi görmesinden kurtararak, toplumun her kesimine hizmet verebilmesi, sıcak ve işler mekânlar haline dönüştürülerek halkın ilgi ve güvenini kazanabilmesi, halkla ilişkilerin saġlanması amacı ön planda tutulmuştur. Bu doġrultuda, okul öncesi ocuk, ocuk, gençlik ve yetişkinler bölümlerini içeren, imkanlar çerçevesinde her türlü kütüphane materyaliyle donatılmış, bilgi edinme ve okuma zgrlġn destekleyen birer kültür merkezi niteliġinde kuruluşlar haline dönüştürmek üzere 'mek Kütüphane' uygulaması başlatılmıştır. Bu anlayış içinde,

.Çeşitli kurum, demek ve kişilerin desteġi ile halk kütüphanelerine yeni işlevler kazandırılması,

.Kolleksiyonları oluşturan materyallerin çeşitlendirilmesi,

.Yasak yayın uygulamasının kaldırılması,

. Halk Kütüphanelerine sınavla yalnız kütüphanecilik eġitimi görmüş kişilerin alınması,

.Yetiştirme yurtları, ocuk yuvaları, huzurevleri, cezaevleri gibi özel kullanıcısı olan yerlere halk kütüphanesi hizmeti götürülmesi,

.Güncel konularda toplantılar düzenlenerek halkın kütüphanelere çekilmesi,

- .Halkla ilişkilerin sağlanması için çeşitli çalışmalar yapılması,
 - .Kentleşme sorununun yoğunluk gösterdiği bölgelere prefabrik yapım yöntemiyle kültür evleri açılması,
 - .Halk kütüphanesi binalarının elde edilme yöntemlerinin olanaklar çerçevesinde çeşitlenmesi,
 - .Halkın sıklıkla kullandığı yerlere halk kütüphaneleri açılması,
 - .Kütüphane binalarına imar planlarında yer verilmesi için çalışmalar başlatılması,
 - .Yerel yönetimlerle işbirliği yapılması,
 - .Personele hizmet içi eğitim programları uygulanması,
 - .Personel yetersizliği nedeniyle yürütülemeyen uygulamalara pratik çözümler üretilmesi,
- halk kütüphanesi adınının bu kurumlara verilmesinden sonra gerçekleştirilen en önemli uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalar, gerçekleştirilmeleri bakımından olduğu kadar, yıllardır süregelen halk kütüphanesi anlayışının değiştirilmesi ve uygulamaya yansıtılması bakımından da önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

1980-1995 dönemi içinde -özellikle 1987/1995 yıllarını kapsayan yıllık programlar-hazırlanan kalkınma planları, demokratik yaşamın yeniden başlatıldığı 1983 yılından itibaren, hizmetlerin etkinliği için alınan tedbirlerde sürekliliğin görüldüğü hükümet programlarında, bu dönemde sayılarında önemli artışlar görülen halk kütüphanesi yönetmeliklerinde, I. Milli Kültür Şurası, Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komite Toplantısı gibi halk kütüphanelerinin gelişimine yönelik olarak düzenlenen toplantıların sonuç raporlarında önerilen tedbirlere yönelik olarak uygulamalarda paralellik görülmektedir. Buna göre, halk kütüphanelerinin sayıları artmış, okul öncesi çocuk, okul, gençlik ve yetişkin bölümlerinden oluşan örnek kütüphane uygulamaları ile halkevleri anlayışından yola çıkarak kültürevi uygulaması başlatılmış, kütüphane-eğitim çalışmaları birarada yürütülerek kültürel merkez anlayışı getirilmiş, halk kütüphanelerinin oluşumu için yerel yönetimlerle işbirliği yapılarak

önerilen merkezi yönetim-yerel yönetim dengesinden yararlanmak için adım atılmış ve semt kütüphanelerinin çoğalmasına ağırlık verilmiş, çeşitli kurum, demek, özel ve tüzel kişilerle işbirliği yapılarak hizmet alınmış ve hizmet götürülmüş, yayın alımı için ödenekler artmış, okumayı yaygınlaştırmak amaçlı etkinlikler düzenlenmiş, kütüphane binalarının elde edilmesinde kullanılan yöntemler çeşitlendirilmiştir. Buna karşın 1990'lı yıllara kadar sıklıkla yer almasına karşın, bu yılları içeren programlarda yer verilmeyen kütüphane kanunu oluşturulması ve Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun güncelleştirilmesi, personelin özlük haklarının düzeltilmesi çalışmalarını gerçekleştirilememiştir. Gerek yıllık programlarda, gerekse toplantı raporlarında ele alınan, kütüphanelerarası toplu kataloglar hazırlanması, Milli Kütüphane merkez olmak üzere kütüphaneler ve araştırma kurumları arasında bir bilgi ağı oluşturulmasına yönelik belirlemeler uygulamaya geçirilmediği gibi, 1996 yılında kurulan Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi oluşumuna Milli Kütüphane dahil edilmemiştir.

Halk kütüphaneleri açısından üst yapıya yönelik olumlu gelişmelerin gözlemlendiği 1980-1995 dönemi içinde de, uygulamaların öncelikle kalıcılıklarının, sonra da sürekliliklerinin sağlanması için gerçekleştirilmesi zorunluluk gösteren alt yapı çalışmaları yapılmamıştır. Bununla birlikte araştırma kapsamı dışında kalmasına karşın, tezimizin devam ettiği süre içinde ortaya çıkması ve konunun ilgili kanunlarla belirginleştirilmediği, özerk ve özgür bir örgütlenme modeline dönüştürülmediği takdirde, uygulamaların ne kadar kısa sürelerde kesilip, tersine dönebileceğini, bu şekilde de 5-6 yılda gerçekleştirilenlerin en başa dönebileceğini çok açık olarak göstermesi bakımından, 1996 yılında halk kütüphanelerine yönelik olarak gerçekleştirilen bazı temel uygulamalara yer verilmesi gerekmektedir.

1990'lı yıllarda birlikte görülen hareketliliğin sürdürülmesi, yapılan çalışmaların artırılması için, Bakanlık bünyesi içinde gerçekleştirilen faaliyetlerin toplandığı yayınlarda geleceğe yönelik olarak da belirlemeler yapılmıştır. Ancak, 1996 yılı

başlarında hükümetin dört ay ara ile iki kez değişmesi sonucu ilgili Bakan da iki kez değişikliğe uğramış, buna bağlı olarak da Genel Müdürlükteki tüm yönetici kadrosu değişmiştir. Kültür Bakanlığı'nda görevli 200 bürokratin değiştirildiği ve bu değişimin en yoğun olarak yaşandığı kısmın Kütüphaneler Genel Müdürlüğü olduğu bilgileri doğrultusunda, tüm ülkede sayılarıyla birlikte sorunları da artan halk kütüphanelerinin yönetildiği tek merkez olan Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün, Genel Müdür ve yardımcılarında oluşan üst kadrosunun tümüyle kütüphanecilik dışı mesleklerden oluşturulduğu, halk kütüphanelerinin de bağlı bulunduğu kültür müdürlerinin değiştirildiği ortaya çıkmaktadır (Haberler 1996:196 ; Karabağlı 1996:1). Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün oluşumundan sonra incelenen dönemler içinde sık sık yaşanan bu durumun daha önceki dönemlere göre farkı, son dönemlerde meslekten ve uzman kişilerin, ideolojik yansımalarından uzak görünen profesyonel yönetim anlayışlarıyla toplum içinde varlık göstermeye başlayan halk kütüphanesi kurumunun, bu gelişmeler doğrultusunda meslekten olmayan kişilerle yeniden atıl yapısına dönmesidir. Bir kurumun başarı grafiğinin yıllarca aynı yönde ilerlemesiyle, yükselme kaydettikten sonra tekrar aşağı doğru inmesinin arasında büyük bir fark olacağı bilinen bir gerçektir. Meslek içinden dahi görüş farklılıklarıyla şekillenmemesi gereken halk kütüphanelerinin, merkezi yönetimden kaynaklanan sorunlarının çözümleriyle uğraşılan bir dönemde, yöneticilerin meslek dışı kişilerden oluşturulması sonucu önemli bir sorunla daha karşı karşıya kalacağı çok açıktır. Bu noktada verilecek en iyi örnek, kütüphanecilik eğitimi almış personel olmaması nedeniyle kataloglama ve sınıflama yapılamayan, dolayısıyla da kullanıma çıkarılamayan yayınların kartlarının kısa vadede, merkezdeki bilgisayar programı aracılığıyla üretilerek halk kütüphanelerine gönderilmesi gibi bir karar, kütüphanecilik mesleğini bilmeyen bir kadronun almasının mümkün olamayacağıdır.

Milli Kütüphanenin kurulmasında, kütüphaneciliğin temellerinin atılmasında büyük katkıları olan Adnan Ötügen'e Bakan düzeyinde bir yöneticinin söylediği, "kütüphanecilik gibi basit bir iş için..." cümlesinde bulunan anlayışın aradan geçen uzun yıllara karşın

değiştirilemediği (Sefercioğlu 1991:91) ve bu anlayış sürdürüldüğü sürece de yapılan hiç bir gelişmenin yerine oturtulamayacağı çok açıkça görülen bir gerçektir. Türk Kütüphaneciliği dergisinin baş yazıları incelendiğinde, Kütüphaneler Genel Müdürlüğünde sık sık yaşanan ve bir daha gerçekleşmemesi için temennilerde bulunan bu durumun, 1996 yılında bu derece köklü değişikliklerle yeniden yaşanması, geçen yıllar içinde aslında hiç bir gelişme olmadığını göstermektedir.

Son dönemlerde bilgi edinme özgürlüğünü destekleyen, demokratik bir kuruluş olarak kullanıcıları, görüşü ne olursa olsun dilediği bilgiye, yayına ulaştırabilen kütüphaneler ve bu doğrultuda yönetmelikler oluşturma yaklaşımına karşı, yönetim değişimiyle birlikte atamaları takibeden ikinci uygulamanın, halk kütüphanelerine alınacak yayınların yönetimin görüşlerini yansıtacak yayınlara dönüştürülmesi (Karabağlı 1996:2), yönetmeliklerle belirlenen yasal düzenlemelerin gerçekte hiç bir fonksiyonu olmadığını bir göstergesidir. 1994 yılı 'Kültür İstatistiklerine göre sayıları 1059'a ulaşan halk kütüphanelerinin, kitap alımının oldukça düşük olduğu ülkemizde hala yayınevleri için bir gelir kaynağı olduğu düşünülürse, oldukça sık değişen yönetimlerin de kendi görüşleri çerçevesinde yayınlar alarak, halk kütüphanelerine ideolojilerini yansıtmakla birlikte, aynı görüşteki yayınevlerine de kazanç sağlamak amacı güttükleri ve bu noktada halk kütüphanelerini araç olarak kullandıkları ortaya çıkmaktadır.

21. yüzyıla girmeye hazırlanan ve son yıllardaki uygulamalarla gelişme potansiyeli taşıyan halk kütüphanelerine bakış açısının ne kadar hızlı değişebileceğini gösteren bu olumsuz gelişmeler, halk kütüphanelerinin kalıcı bir gelişme gösterebilmesi için ilk iş olarak, ideolojik görüşlerden birebir etkilenmesine neden olan merkezi yönetim şeklinden çıkarılarak, özerk ve özgür kurumlar olmasının sağlanması, bunu takiben de çıkarılacak bir kütüphane kanunu ile kütüphanenin ve kütüphanecinin tanımlarının yapılması gereğini, aksi takdirde faaliyetler ne kadar olumlu olursa olsun sürekliliğin sağlanamayacağını ve bunun sonucu olarak da halk kütüphanesi kurumunun giderek

yok olacağını göstermektedir. Kentleşme ve kentlileşme ile ilgili olarak, 1950'de ülke nüfusunun beşte biri kentte yaşarken, 1990'larda yansı kentlerde yaşadığı, 2000'li yıllarda bu oranın %75-80'i bulacağı tahminleri doğrultusunda, ülkenin kentleşmesinden çok, köyden kente göç eden bu nüfusun kentlileşmesinin önem taşıyacağı ortadadır (Kartal 1992:227). Türkiye'de nüfusun 69.694.000 olacağı tahmin edilen (Türkiye İstatistik... 1996) 2000'li yıllar için bu bilgiler ışığında, kentlileşme ve toplumsallaşma konusunda önemli sorumluluklar üstlenmesi gereken halk kütüphanelerini yok etmeye yönelik uygulamalar yapmak, sadece halk kütüphaneleri için değil, yaşanan toplumsal değişimin sonuçları ve yansımaları için de geriye götürücü etkiler yapacaktır.

Türkiye'deki toplumsal değişimleri etkileyen politikaların halk kütüphanelerine yansımaları değerlendirdiğimiz bu bölümde, 'Halka Açık Kütüphanelerin' 'Halk Kütüphanesi' adı altında toplandığı ve bağlı olduğu 'Kütüphaneler Müdürlüğü'nün' 'Kütüphaneler Genel Müdürlüğü' olarak yapılandırıldığı 1960 yılı temel alınarak, halk kütüphaneleriyle ilgili olarak belirlenen istatistiklerden bazı sonuçlar çıkarmak, politikalara ve hizmetlere yönelik olarak yaptığımız değerlendirmeleri temel istatistiksel değerler için de yaparak daha sağlıklı bir sonuca ulaşmak gerektiğine inanmaktayız. Bu tablolar oluşturulduğu dönem içinde (Kasım 1996), halk kütüphanelerine ait 1995 yılı istatistikleri yayınlanmadığı ve Kültür Bakanlığında bilgi almak bu konudaki emir doğrultusunda mümkün olamadığı için veriler 1994 yılı sonuna kadar verilebilmiştir.

34 yıllık bir dönemi içermesi bakımından beşer yıllık dönemler için incelediğimiz ve ayrı ayrı dönemler yerine bir bütün olarak görülmesinin daha anlamlı olacağına karar verdiğimiz değerler üç kaynaktan araştırılmış ve sonuçlar birbirinden farklı olarak karşımıza çıkmıştır. Buna göre, 1994 yılı için toplam Halk Kütüphanesi sayısı, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan Kültür İstatistiklerinde 1059 (Kültür İstatistikleri... 1996), yine Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan Türkiye İstatistik Yılığında değişebilir rakam olarak 1062 (Türkiye İstatistik... 1996), Kültür

Bakanlığı tarafından yayınlanan T.C. Kültür Bakanlığı adlı yayında 1184 (T.C. Kültür... 1995) şeklinde değişiklik göstermektedir. Bu örnekte olduğu gibi halk kütüphanelerini ilgilendiren tüm verilerde bu tür tutarsızlıklar görülen kaynaklardan Kültür İstatistikleri, devletin resmi verilerini içermesi ve incelenen üç kaynak içinde en son basımı itibariyle en güncel tarihli olması bakımından esas olarak alınmıştır. Kültür İstatistikleri 1960-1973 yılları arasında Milli Eğitim İstatistikleri, 1974-1975 yıllarına Kültür ve Spor İstatistikleri olarak düzenlenmiştir. 1960-1990 yılları arası nüfus verileri de ilgili yıllardaki Genel Nüfus Sayımı kaynaklarından alınmıştır.

Tablo 3 : Beş Yıllık Dönemlerde Türkiye'de Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Nüfus

Yıl	Nüfus	Halk Kütüphanesi Sayısı	Sonuç
1960	27754640	152	182600 kişiye 1 Halk Kütüphanesi
1965	31391421	226	138900 kişiye 1 Halk Kütüphanesi
1970	35605176	327	108864 kişiye 1 Halk Kütüphanesi
1975	40347719	379	106458 kişiye 1 Halk Kütüphanesi
1980	44736957	517	86531 kişiye 1 Halk Kütüphanesi
1985	50664558	664	76302 kişiye 1 Halk Kütüphanesi
1990	56473036	810	69719 kişiye 1 Halk Kütüphanesi
1994	61183000*	1059	57774 kişiye 1 Halk Kütüphanesi

* 1996 Türkiye İstatistik Yıllığı'ndan Alınan Nüfus Tahmini

1960-1994 arası 34 yıllık dönemde, ülke nüfusundaki %120'lik artışa karşılık Halk Kütüphanesi sayısında %596'lık bir artışın olduğu görülmektedir. 1961 Kütüphaneler Komitesi Raporuyla öngörülen, çocuk kütüphanelerinin halk kütüphaneleri ile birleştirilmesi uygulamasının da rol oynadığı bu artışa rağmen, 1994 yılında ülkemizde 57774 kişiye ancak 1 halk kütüphanesinin düştüğü görülmektedir. Öte yandan 1994 yılında halk kütüphanesi başına düşen ortalama okuyucu sayısının yılda 20986, ayda 1748 ve günde 69 olduğu gözönüne alındığında, teorik olarak 1 halk kütüphanesine düşen 57774 kişinin %36,3'ünün yılda 1 kere, %3,02'sinin ayda 1 kere ve %0,1'inin günde 1 kere kütüphaneyi kullandığı ortaya çıkmaktadır. İstatistiklerde görünen tüm

kütüphanelerin aynı düzeyde hizmet vermediği gözönüne alınmadan verilen bu sonuçlar, halk kütüphanelerinin hizmet vermesi gereken gerçek kitlenin kütüphaneleri kullanması durumunda ortaya çıkacak tablonun göstergesi olarak, kalkınma planlarında, hükümet programlarında ve kütüphane haftalarının açılış konuşmalarında dilimizden düşürmediğimiz 'Bilgi Toplumu, Bilgi Çağı' hedeflerine böyle bir tablo ile ulaşmanın gerçekte mümkün olmayacağını belirgin olarak göstermektedir.

Tablo 4 : Beş Yıllık Dönemlerde Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Okuyucu Sayıları (yılda, ayda, günde)

Yıl	Okuyucu Sayısı	Halk Küt.lsi Sayısı	Yılda	Ayda	Günde	Artış %
1960	1334525/	152	8779/12	731/25	29	-
1965	2338823/	226	10348/12	862/25	34	17.24
1970	4192324/	327	12820/12	1068/25	43	26.47
1975	5967825/	379	15746/12	1312/25	52	20.93
1980	8944172/	517	17300/12	1441/25	58	11.53
1985	14895904/	664	22433/12	1869/25	75	29.31
1990	17172497/	810	21200/12	1766/25	71	-5.34
1994	22224261/	1059	20986/12	1748/25	69	-2.81

Halk kütüphanesi ile okuyucu arasında bir ilişki arandığında, bir halk kütüphanesinde bir gündeki ortalama okuyucu sayısının 34 yılda %1565 artmış olmasına rağmen, bir günde bir kütüphaneye gelen ortalama okuyucu sayısının ancak 69'a ulaştığı görülmektedir. Toplam okuyucu sayısındaki %1565'lik artışa karşılık, kütüphane başına düşen yıllık, aylık ve günlük okuyucu sayısındaki artış sadece %139 dolayındadır. Halk Kütüphanesi kullanıcılarının %95'ini öğrencilerin oluşturduğu sonucuna varılan araştırmaları da gözönünde bulundurarak, ülkemizde halk kütüphanelerinin hedeflediği şekilde düzenli olarak hizmet verdiği bir halk kitlesi olmadığı söylemek mümkündür.

Tablo 5 : Beş Yıllık Dönemlerde Kütüphane Başına Düşen Ortalama Kitap Sayısı

Yıl	Kitap Sayısı	Halk Kütüphaneleri Sayısı	Kütüphane Başına Düşen Ortalama Kitap	Artış %
1960	1369760	152	9011	-
1965	2025037	226	8960	-0.56
1970	3034367	327	9279	3.56
1975	3822033	379	10084	8.67
1980	4666156	517	9025	-10.50
1985	6422463	664	9672	7.16
1990	7931561	810	9792	1.24
1994	10203057	1059	9634	-1.61

1960-1990 arası 34 yıllık bir sürede, halk kütüphanelerindeki toplam kitap sayısında %644'lük bir artış olmasına karşılık, halk kütüphanesi başına düşen ortalama kitap sayısındaki artışın yalnızca %7.01 olduğu görülmekte ve kitap sayısındaki artışın kütüphane sayısındaki artıştan kaynaklandığı, bununsa kütüphanelerdeki koleksiyonlara yok denecek kadar az yansıdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca halk kütüphanesi başına düşen ortalama 9000-9700 arasındaki kitap sayısı, 'Kitap Standartları Komitesi' tarafından Türkiye şartları için belirlenen, 10000 nüfusa kadar kişi başına 1 kitap standardını dahi karşılayamamaktadır. (Kütüphanelerde Yasal... 1988:33) Söz konusu istatistiklerde yer almasına karşın satın alınan, bağış ya da değişim yoluyla oluşturulan bu koleksiyonların ne kadarının hizmet verilen bölge için uygun, güncel, sağlıklı bilgiler içerdiği sorusu bu noktada önem kazanmaktadır. Basit bir kıyaslamayla, ülkemizdeki Halk Kütüphanelerindeki koleksiyonların nitelik açısından olduğu kadar, nicelik itibariyle de ne denli zayıf olduğunu görebilmek mümkündür: Ülkenin en büyük kütüphanesi konumundaki Milli Kütüphane, 1.500.000 milyon cilt kitaba, ülkedeki 1059 halk kütüphanesi toplam 10 milyon kitaba sahiptir. Buna karşın Amerika'daki Kongre Kütüphanesi 24.000.000 milyon cilt kitaba, Newyork Halk Kütüphanesi 7.000.000 cilt kitaba, Boston Halk Kütüphanesi ise 6,5 milyon cilt kitaba sahiptir. (Halman 1995:384)

Tablo 6 : Beş Yıllık Dönemlerde Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Personel Sayısı

Yıl	Personel Sayısı	Halk Kütüphanesi Sayısı	Kütüphane Başına Düşen Ortalama Personel	Artış %
1960	472/	152	3.1	-
1965	700/	226	3.1	-
1970	1054/	327	3.2	3.22
1975	1300/	379	3.4	6.25
1980	2326/	517	4.5	32.35
1985	2909/	664	4.4	-2.22
1990	3331/	810	4.1	-6.81
1994	3550/	1059	3.3	-19.51

1960-1994 arası 34 yıllık dönemde halk kütüphanesi başına düşen personel sayısında %6'lık bir artış olmasına karşılık, 1994 yılında personel sayısı kütüphane başına ortalama 3.3 olmuştur. Bu sayı, 'Personel ve İnsangücü Planlaması Komitesi' tarafından Türkiye şartları için belirlenen, nüfusu 10000'e kadar olan yerleşimlerdeki halk kütüphanelerinde bulunması gereken personel standardıdır (Kütüphanelerde Yasal... 1988:37). 1994 yılında ortalama sayı 3.3 olduğuna ve büyük kentlerimizdeki halk kütüphanelerinde çalışan personel sayısı bu sayının çok üzerinde olduğuna göre, pek çok yerleşim yerinde de bu sayının bir veya iki kişiye düştüğü, bazı kütüphanelerin ise personelsizlikten çalışmadığı söylenebilir. İstatistiklerde yer alan personel sayısının ne kadarın (1992-1993 yıllarında halk kütüphanelerine yalnızca kütüphaneciler alınmasına rağmen) kütüphanecilik eğitimi almış kişilerden oluştuğu ve hizmetlerin etkinliği için çalışabildiği de ayrı bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1995 Yılı Yatırım Programı Hazırlama Esasları uyarınca 1995 yılı yatırım tekliflerinin 1994 yılı fiyatlarıyla hazırlanması öngörülmüştür (1995 Yılı Yatırım... 1994:3). Aynı esaslar, geçmiş yıllardaki cari harcamaların 1994 yılı fiyatlarına dönüştürülmesi için, 1967 yılından bu yana her yıla ait yatırım deflatörlerini belirlemiştir

(1995 Yılı Yatırım... 1994:18). Böylece, cari harcamalar ilgili yılın deflatörüne bölünerek 1994 yılı fiyatlarına dönüştürülebilmektedir.

Genel bütçe içinde, 'Kütüphanecilik ve Yayın Hizmetlerine ayrılan miktarın önemli bir bölümünün (bina, teçhizat, kitap) yatırım hizmeti olması nedeniyle, yatırım deflatörleri kullanılarak, çeşitli yıllardaki bütçenin 1994 yılı fiyatlarına dönüştürülerek karşılaştırılması mümkündür.

Tablo 7 : 1975-1994 Yılları İçindeki 5er Yıllık Dönemlerde Genel Bütçelerde Genel Kütüphanecilik ve Kütüphanecilik Hizmetleri Yatırım Projelerine Ayrılan Miktarlar ile Bunların 1994 Fiyatlarıyla Karşılıkları ve Artış / Eksiliş Oranları

Yıl	Bütçe Ödeneği	Yatırım Deflatörü	1994 Fiyatlarıyla Karşılığı	Yıllık Artış %
1975*	847532251	0.00040	211883000000	-
1980	563709000/	0.00363	155291000000	-26.70
1985	2839898000/	0.01628	174440000000	+12.33
1990	55397000000/	0.13591	407600000000	+133.66
1994*	706546000000/	1.00000	706546000000	+73.34

*1975 yılı Kültür Bakanlığının oluşumunu takibeden dönemle birlikte, Halk Kütüphanelerinin Kültür Bakanlığı bütçelerinde yer almaya başladığı yıl olması dolayısıyla temel alınmıştır.

*1995 yatırım programı 1994 yılı fiyatlarıyla yapılmıştır. Bu durum gerçeği yansıtmadığından 1995 yılı bütçesi bu listeye dahil edilmemiştir.

Tablo incelendiğinde, 1975-1980 arasındaki beş yıllık dönemde, Genel Kütüphanecilik ve bunların yatırım projelerine ayrılan ödenekte %26.70'lik bir azalma olduğu, sonraki dönemlerde ise arttığı görülmektedir. Bu ödeneklerin halk kütüphanesi başına düşen ortalama miktarları hesaplandığında şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo 8 : Bütçe Ödeneklerinin Halk Kütüphanesi Başına Düşen Ortalama Miktarları

Yıl	1994 Fiyatlarıyla Bütçe Ödeneği	Halk Kütüphanesi Sayısı	Halk Kütüphanesi Başına Ortalama Ödenek
1975	211883000000/	379	559058040 TL.
1980	155291000000/	517	300369430 TL.
1985	174440000000/	664	262710840 TL.
1990	407600000000/	810	503209870 TL.
1994	706546000000/	1059	667182240 TL.

Her iki tabloya da bakıldığında özellikle 1990-1994 döneminde, gerek genel bütçe ödeneğinde gerekse Halk Kütüphanesi başına düşen ortalama ödenekte artış görülmektedir. 1987 yılında kitap alımının cari giderler bölümünden yatırım bölümüne aktarılmasının da büyük oranda rol oynadığı bu artışa rağmen, kütüphane başına düşen ortalama kitap sayısında 1975-1994 arasında herhangi bir artış olmadığı, aynı şekilde personel sayısında da bir artış olmadığı dikkate alındığında, bütçedeki artışın kitap ve personel sayılarının artırılmasına herhangi bir katkıda bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu da ödeneklerin, halk kütüphanelerinin niteliklerinin artırılmasına yönelik olarak kullanılmaktan çok, niceliklerinin artırılmasına yönelik olarak kullanıldığı konusundaki değerlendirmelerimizi kanıtlamaktadır.

1920-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980-1995 dönemleri içinde halk kütüphaneleri açısından değerlendirdiğimiz anayasaların, kanunların, kalkınma planları ve yıllık programların, hükümet programlarının, yönetmelik ve benzeri yasal düzenlemelerin genel olarak bir değerlendirmesini yaptığımızda halk kütüphanelerinin toplumsal değişme içindeki önemli rolünün ve bu role temel olacak felsefesinin 'Halkevleri' uygulaması dışında hiçbir dönemde anlaşılamadığı ortaya çıkmaktadır. Halk kütüphanesi bilincinin toplumun oluşumunda alması gereken yeri almaması, bu anlayışla oluşturulan Halkevlerinin çok partili dönemin başlamasıyla birlikte, başka bir parti tarafından kurulması gerekçesiyle kapatılması, ülkenin ekonomik, toplumsal, kültürel, politik alanlarda temellerinin oluşturulduğu Cumhuriyet dönemini takibeden yıllarda halk kütüphanesinin gelişimini oldukça yavaşlatmıştır. Bu doğrultuda örgütsel yapı da, ülke genelinde kişisel kararla gelişen olaylar ve bu olaylara bağlı olarak oluşturulan anayasalarla gittikçe güçlenen merkezîyetçi yapı içinde yerini almıştır. Eğitim sisteminin, öğretileni öğrenme felsefesine dayandırılması, okul ve üniversite kütüphanesi gibi zorunlu olarak gidilen kütüphanelerin dışında bir kütüphaneye gereksinim yaratılmaması, okur-yazar oranlarının standartların altında olduğu toplumun da bu konuda bilinçlenmesini engellemiştir. Bu durum halk kütüphanelerinin okul

kütüphanesi, milli kütüphanenin de büyük bir halk kütüphanesi gibi görülmesine ve işlevsel yapılarıyla ilgili düzenlemelerin bu doğrultuda gelişmesine sebep olmuştur. Halk kütüphanesi anlayışının mekânsal yapıya da yansımalarıyla bir bütün olarak yanlış şekilde oluşan kütüphanelerin toplumsal değişim içinde etkin bir rol üstlenmesi mümkün olmamıştır.

Sosyal ilişkiler ve aile yapısındaki bağıllık ve dayanışmanın zayıflaması, dilde nesiller arası kopukluklar olması, milli bütünlüğe yönelik iç ve dış tehlikelere karşı birliğin sağlanamaması, din ve mezhep ayrılıklarının giderilememesi, eğitim ve öğretimin milli olma özelliğini yitmesi, toplumda demokratik yapıya geçilememiş olunması, aydınların toplumla yabancılaşması, dolayısıyla toplum içinde kültürel yabancılaşmanın ortaya çıkması, bireylerde topluma dahil olmama şuurunun yerleşmesi, ekonomik istikrarsızlık dolayısıyla ahlaki değerlerin zedelenmeye başlaması, işsizlik, orta sınıfın yok olması, adalet sisteminin zedelenmesi, Anayasa dışına çıkma eğilimlerinin artması, kültür ve sanat faaliyetlerinin toplumda birleştirici olmak yerine, bölücü faaliyetler göstermesi, toplumda yaşanan değişim sürecinde toplumsal yapıya uygun yeni toplumsal kurumların ve düzenin kurulamamış olması, buna bağlı olarak da toplumsal dengelerin sağlanamaması, milli tarih şuurunun bir bütün olarak gelişmemesi, milli eğitim ve kültür politikalarında ve bu politikaları uygulayacak olan kurumlarda belirsizliklerin yoğunlaşması, geleneksel toplum yapısı ile modern toplum yapısı arasında denge ve uyum kurulamaması sebebiyle toplumsal değişimlerin sağlıklı sonuçlar vermemesi, gibi toplumsal çözülme belirtilerinin artarak, toplumsal kurumların işlevlerini engellemesi, toplumsal sistemde kopuklukların yaşanması, bir toplumsallaşma kurumu olan halk kütüphanelerinin de tıkanmasına neden olmuştur.

VI. BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞMENİN ÖNEMLİ BİR DİNAMIĞI OLARAK HALK KÜTÜPHANELERİ İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

VI. 1. GİRİŞ

Bilginin toplumsal değişimin önemli bir etkeni olduğu gerçeğinin benimsendiği toplumlarda eğitime yeterince önem verilmiştir. Toplumsal değişimin bir getirisi olarak, örgün öğretimin dışında kalan yaşam sürecinde de eğitimin devam etmesi gerekliliği ortaya çıktıktan sonra bu doğrultuda da çalışmalar başlatılmıştır. Toplumsal değişim sürecinde, Eğitimsel-Bilimsel ve Kültürel amaçlı bir üst yapı kurumu olarak tanımladığımız halk kütüphanelerinin ortaya çıkışı da bu noktada şekillenmiştir. Bu süreç içinde, devletin yapısı doğrultusunda uygulanabilir bir kütüphane yasası üzerinde çalışılmaya başlanan ilk konulardan biri olmuştur. Burada vurgulanması gereken temel nokta, eğitim sistemi gibi kütüphane sisteminin de bir bütün olarak ele alınmasıdır. Tür olarak farklı adlarla ve farklı amaçlarla şekillenmelerine karşın, kütüphanelerin toplumsal değişimdeki önemli rollerini üstlenecek şekilde işlevlendirilebilmeleri için, bir bütün olarak kütüphanecilik felsefesinin anlaşılması gerekmektedir. Oluşturulacak kütüphane sisteminin uygulanabilir bir alt yapıya sahip olması ve kalıcılığının sağlanması için bu ön şarttır. Gelişmiş ülkelerde önceleri sadece bu konunun önemini benimsemiş gönüllü ve hayırsever gruplar tarafından maddi ve manevi anlamda desteklenen bu anlayış, eğitim politikasının da aynı doğrultuda yürütülmesi ile giderek toplumsallaşmıştır. Okul ve üniversite kütüphaneleri gibi bir eğitim kurumuna bağlı ve bir anlamda zorunlu olarak ortaya çıkmayan, buna karşın örgün eğitimin bittiği noktada önem kazanan halk kütüphanesi hizmetlerinin ve hizmet vereceği kesimin oldukça geniş bir yelpazeye yayılması, işlevlendirilmelerinde sorunlar çıkmasına neden olmuştur.

Gardner (1971) tarafından derlenip aktarılan somut bilgilere göre, 19. yüzyıl sonunda yapılan dört çalışma gelişmiş ülkelerde halk kütüphanesi kurumunun ve hizmetinin alt yapısını oluşturmuştur. Buna göre, dünyadaki ilk kütüphane yasasına sahip olan İngiltere'de, yasanın çıkış tarihi olan 1850 yılından bir yıl önce, 'Lordlar Kamarası' ve 'Avam Kamarası'ndan oluşan İngiliz Parlamentosu'nun 'Avam Kamarası'nda, halk kütüphaneleri konusunda çalışacak bir komite oluşturulmuş ve burada temel ilkeler belirlenmiştir. Buna göre benimsenen birinci ilke, halk kütüphanelerinin ve buna bağlı olarak yönetimlerinin, politik ve dini etkilerden uzak tutulmasıdır. İkinci ilke ise, halk kütüphanelerinin yaşaması için toplanacak verginin, bireylerin verdikleri vergiyle orantılı bir şekilde toplanması gereği olarak belirlenmiştir. Benimsenen bu ilkelerle, halk kütüphanelerinin süreklilik kazanması için yasal bir temele dayandırılması gerekliliği anlaşılmıştır.

1850 yılında oluşturulan bu kanun uygulamada yeterince etkin olmadığı için 1855 yılında değiştirilmiş, eksiklikleri de şu şekilde belirlenmiştir:

- Bölge yönetim kurullarının hizmetler için harcıyacağı bütçenin sınırlandırılmış olması,
- Yayın sağlamanın sadece bağış yoluyla yapılabilmesi,
- Yasanın zorunlu değil, tavsiye edici olması. Hizmetlerin geliştirilmesini engelleyen bu aksaklıklar daha sonra yenilenen yasayla düzeltilmiştir (Nakib 1988:64).

İngiltere'deki uygulamayı takiben, 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında pek çok ülke kendi halk kütüphanesi kanununu oluşturmuş ve 1949 yılında halk kütüphanelerinin gereksinim ve işlevleri üzerine ilk uluslararası deklarasyon Unesco tarafından yayımlanmıştır. Burada belirlenen ilkelere göre halk kütüphaneleri, eğitim, uluslararası ilişkilerin artması ve bu yolla barışın sağlanması için yaşayan bir güçtür. Halk kütüphaneleri yaşam boyu sürecek evrensel eğitimde, demokrasi inancının uygulamalı bir göstergesidir. Halk kütüphanelerinin temel hizmeti, yetişkinlerin eğitim ihtiyacını karşılamaya yönelik gibi gözükse de, çocukları ve gençleri de eğiterek yeni nesiller

hazırlamaya yardımcı olmak da bu hizmetin içinde yer almalıdır. Bu saptamalar doğrultusunda demokratik bir kurum olarak insanlar tarafından ve yine insanlar için işletilen halk kütüphanelerinin, uygulanabilir bir kanunla kurulması ve sürdürülmesi, tamamen veya kısmen halkın vergileriyle desteklenmesi, meslek, dini görüş, sınıf, ırk ayırımı yapmadan herkese açık olması ve eşit haklar tanınması gerektiği sonuç olarak belirlenmiştir.

1953 yılında da, gelişmiş ülkelerde halk kütüphaneleri üzerine ilk seminer (The Ibadan Seminar) yine Unesco tarafından düzenlenmiş ve seminerin sonuçlarını kapsayan bir genel rapor (Development of Public Libraries in Africa) yayınlanmıştır. Bu Raporda, hazırlanacak halk kütüphanesi kanunu ile; hizmetlerin sürdürülmesi, uygun bir mali desteğin sağlanması ve ulusal standartlarda etkin bir yönetimin getirilmesi için bu konuda otorite olacak uygun kişilere yetki verilmesi önerilmektedir. Bunun yanısıra ulusal plan niteliğindeki kütüphane kanunu, kütüphane harcamaları için bir üst sınır getirmeyecek, kanunla belirlenecek zorunlu uygulamalar için gerekli olan uygun şartların temelini oluşturan finansın, tüm gerekli kütüphane materyalinin, denenmiş bir organizasyon modelinin, eğitilmiş ve tecrübeli personelin varlığını sağlayacak, sadece nitelikli ve eğitilmiş personel çalıştırma zorunluluğu getirecek, profesyonel kütüphanecilerin hizmetleri idare etmesini sağlayacak, kütüphanelerarası kitapların ödünç verilmesi böylece kitap kaynaklarının tüm bölgede yararlanmaya açık olmasını, koleksiyonların görüş farklılıkları gözetmeden herkese ulaşmasını ve hizmetlerin herkese ücretsiz olmasını belirleyecek ilkeleri içermelidir. Bu duruma ek olarak, zorunlu olmayan yasaların idarecilere daha fazla yaratıcılık getirdiği ve dolayısıyla iş tatminini arttırdığı düşüncesinin yaygın olmasından dolayı yukarıda ilkeleri belirlenen zorunlu bir yasayı kabul ettirmenin güç olduğu da belirtilmiştir.

Halk kütüphanesi kanunları üzerinde yoğun çalışma ve tartışmaların gündeme geldiği bu dönem içinde (1955), Uluslararası Kütüphane Demekleri Federasyonu

(IFLA)'na bağılı Halk Kütüphaneleri Bölümü de, halk kütüphanesi hizmetlerinin gelişmesi üzerine bir memorandum yayımlamıştır. Buna göre, yerel otoritelerin (yönetimlerin) halkın vergileriyle oluşturulan halk fonlarının, halk kütüphanesi amaçları için kullanılması konusunda yetki vermesi, kütüphaneler için yerel harcama miktarına sınır getirilmemesi, gelişmenin sınırlı kalmaması için maddi fonların çok iyi tanımlanması, yönetimlerin diğer yerlerdeki hizmetlerin tümünün ya da bir parçasının sağlanması için ortak programlara girebilecek ve maddi yardım yapabilecek şekilde yetki vermesi, her yerel otoritenin (yönetimin) doğrudan yerel meclise (local council) bağılı bir kütüphane komitesi ataması, her yerel otoritenin (yönetim) şartlara göre uygun eleman atayacak güce sahip olması ve personelle ilgili düzenlemelerin diğer memurlara (local government officer) uygulanabilir nitelik taşıması, tüm hizmetlerin kapsadığı yerin sakinlerine herhangi bir ücret talep etmeden sunulması, hizmetlerin öncelikle o yerin sakinlerine yönelik olmakla birlikte dışardan gelecek kullanıcılara da açık ve ücretsiz olması öngörülmüştür. Her eyaletin kabul edeceği kütüphane kanunlarını oluşturan bu önlemlerin belirlendiği memorandumla, imkânları el verdiğiince tüm yerel otoritelerin (yönetimlerin) halk kütüphanesi hizmetlerinin sürdürülmesi için, olabilecek en kısa zamanda zorlayıcı olması gerektiği de vurgulanmıştır.

Aynı yıl halk kütüphaneleri üzerine bir başka seminer (The Delhi Seminar) Unesco tarafından düzenlenmiştir. Hindistan'da düzenlenen bu toplantıya 12 Asya ülkesinden kütüphaneciler katılmıştır. Bu seminerde ortaya çıkan ana fikir, kalıcı ve gelişen ulusal bir halk kütüphanesi hizmetinin, bir bütün olarak kontrol edilebilmesi ve hizmetin işbirliği içinde yürütülebilmesinin sadece, belirlenen hususları içerecek bir kanun ile gerçekleştirilebileceğidir. Buna göre oluşturulacak yasanın içermesi gereken temel hususlar da, hizmetlerin ücretsiz ve eşit olması, kütüphanenin kendi bölümleri içinde bile hizmetlerin bağımsız olarak yürütülmesi, maddi anlamda yeterli bir halk desteğinin sağlanması, bölge kütüphane kurullarının halk kütüphanesi hizmeti veren birimlerin yönetiminden sorumlu olacak şekilde yapılandırılması şeklinde belirlenmiştir. Bu

Raporda (Public Libraries for Asia) halk kütüphaneleri için sözü geçen idari yapı ile, bir merkez kütüphane kurulu veya federal yapı içinde danışmanlık fonksiyonu ile ulusal yapıya bağlı bir çok halk kütüphanesi yapısına işaret edildiği belirtilmiştir. Halk kütüphanesinin gelirini oluşturacak kaynakların temelinin, halkın vergileriyle oluşan fonlar olarak ifade edildiği Raporda, ülkenin yapısına göre yerel, ulusal, bölgesel kaynaklardan da hizmetin kurulmasını desteklemek amacıyla yararlanılabileceği ve oranların belirlenmesi ile ilgili kararların hükümetlere bırakılması önerilmektedir. Yönetimle ilgili olarak da, halk kütüphanelerinin en küçük özerk hizmet birimi olarak tanımlanmasının önemi vurgulanmış, seçilecek alanın mali ve idari gelişim için uygun ve yerel hükümet sınırları içinde olması, ideal gelişim için, kırsal ve kentsel bölgeleri birlikte kapsamı gereği belirtilmiştir (Gardner 1971:16-20).

Tüm dünyada halk kütüphanelerinin ve hizmet felsefesinin kavranması ve gelişerek bugünkü yapısına kavuşmasının temelini oluşturan bu çalışmalarda varılan ortak noktaları topladığımızda ortaya çıkan belirlemeler şunlardır:

- Halk kütüphanesi gereksiniminin ve kullanımının başlıca koşulunun okur-yazarlık olduğu,
- Bu doğrultuda kalıcı ve sürekli gelişen bir halk kütüphanesi hizmeti için öncelikle, her ülkenin kendi yapısal özellikleri doğrultusunda hazırlanacak uygulanabilir bir yasanın yürürlüğe konması,
- Hizmetlerin yürütülmesi için gereken maddi desteğin esas olarak, hizmet götürülen halkın vergilerinden oluşacak fonlardan sağlanması ve belirlenecek verginin bireylerin verdiği vergilerle orantılı olarak alınması, ülkenin idari yapısı doğrultusunda, halk kütüphanesi kurumunun oluşturulması ve geliştirilmesi için ulusal ve yerel düzeylerde de sağlanacak maddi desteğin belirlenmesi ve bu maddi gelir için bir üst sınır konulmaması,

- Halk kütüphanesi yönetiminin profesyonel kütüphaneciler tarafından ve hizmetlerin meslek eğitimi görmüş nitelikli personel tarafından yürütülmesi ve söz konusu hizmetlerin bağımsız olması,
- Hizmetlerin ulusal bir kalkınma planı içinde ve yine ulusal standartlarda tanımlanarak, hiç bir görüş ayrılığına yer vermeyecek şekilde toplumun her kesimine ücretsiz ve eşit olarak sunulması,
- Gerek maddi, gerekse hizmetlere yönelik olarak kütüphanelerarası işbirliğine olanak tanınması,
- Özerk bir hizmet birimi olarak halk kütüphaneleri için, yerel otoriteler (yönetimler) tarafından bir kütüphane kurulu atanması ve bu kurulun il meclisine (city council) karşı sorumlu olması, yönetimlerin gereken finansmanı kullanabilecek, hizmetlere uygun elemanları atayabilecek yetkilerle donatılması,
- Belirlenen bu ilkeleri içerecek halk kütüphanesi kanununun uygulamaya konulması.

Bu temel belirlemelerle birlikte, yaşanan toplumsal değişimler doğrultusunda gereksinimlerin değişmesi, yayın sayısının artması, teknolojinin ciddi boyutlarda gelişmesi, kullanıcı tipinin, materyallerin çeşitlenmesi, bilgiye ulaşımın uzmanlaşma gerektirmesi gibi çeşitlendirilebilecek nedenlerle yasalar yetersiz kalmış ve yeniden yapılanma çalışmaları gündeme gelmiştir (Gardner 1971:22). Bu çalışmalar, toplumsal değişme içinde halk kütüphanelerinin yaşayan ve gelişen bir organizma olarak tanımlanan rolü alabilmesi için gerekliliğini, 'Toplumsal Değişmede Halk Kütüphanelerinin Rolü' başlıklı Bölümde belirlediğimiz 'değerlendirme' aşamasına uygulamalı bir örnek olarak gösterilebilecek bir nitelik taşımaktadır.

Gelişmiş ülkelerde halk kütüphanesi kanunlarının çağın gereklerine uydurulması çalışmalarının yanısıra, bu ülkelerin 19. yüzyılda halk kütüphanelerinin oluşumu ve gelişimi aşamalarında geldikleri seviyeye yeni ulaşabilmiş bazı Afrika ve Asya ülkelerinde aynı hataların tekrarlanmaması gerektiği, aksi takdirde çağın gerektirdiği

düzeye ulaşmalarının hiç bir dönemde mümkün olmayacağı belirtilmektedir. Bu noktada önemli olan geçmişi tekrarlamak değil, geçmişten ders almaktır (Gardner 1971:22).

1960'lı yıllarla birlikte ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızı, iç göçlerle gerçekleşen hızlı kentleşme ve kentleşme sorunu, bilim dallarında ve bilgi kaynaklarında görülen çeşitlenmeler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uzmanlaşma gibi nedenlerle bilgiye verilen önem giderek artmış ve üretim biçimi haline geldiği için çağa 'Bilgi Çağı', bu üretim biçimini benimseyen toplumlara da 'Bilgi Toplumu' adı verilmiştir. Sanayi toplumu olma sürecini ve dolayısıyla sanayi alt yapısını tamamlayarak, 1960'lı yıllarla birlikte bilgi toplumuna geçiş yapan ülkelerde manevi kültür öğelerinin, hızla ilerleyen maddi kültür öğelerinin gerisinde kalması ve değerlerini kaybetmeye başlaması sonucu kültürel kimliğin korunması yolunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu noktada daha da önem kazanan bireylerin toplumsal gelişmeye katılımı, maddi kültür unsurlarında görülen gelişmeler yardımıyla artırılmıştır. Gerek maddi kültür, gerekse manevi kültür öğelerinin gelişiminin temelinde yatan bilgi, demokratik bir yapı ile varlığından söz edilebilen toplum katılımının sağlanması konusunda ön plana çıkmıştır.

Toplumsal değişimin toplumsal bütünleşme şeklinde gelişmesi için bilginin öneminin bu şekilde benimsenmesiyle birlikte, üretilen bilginin kullanıcılarına ulaştığı yerler olarak kütüphaneler ve bilgiyi ulaştıran kişiler olarak uzmanlaşan kütüphaneciler, çok önemli bir hizmetin ve mesleğin sahipleri olarak şekillenmişlerdir. 1960'lardan bu yana, bu durumun oldukça hızlı yaşandığı Amerika Birleşik Devletleri'nde kütüphanecilik mesleğinin, en çok tercih edilen on meslek dalı arasında yer almasının nedeni alt yapının bu şekilde gelişmesidir. Bu aşamada vurgulanması gereken bir başka nokta da, manevi kültür öğelerinin gelişimi için toplumsal katılımın sağlanması, bunun içine demokratik yapının tartışılan bir konu olmaktan kurtularak yerleşmiş bir sistem olması gereğidir. Demokratik yapının varlığı ulusal bir eğitim ve kültür politikasıyla desteklenen düşünce özgürlüğünü, dolayısıyla bu kavramın içinde yatan bilgi edinme özgürlüğünü de

birlikte var etmektedir. Demokratik yapının varlığı ile düşünce özgürlüğünün anlamının tartışıldığı toplumlarda halk kütüphanesi sistemini destekleyecek sağlam bir alt yapı oluşturulamamış demektir.

Bu belirlemeler ışığında ortaya çıkanları toplarsak, bilgi toplumuna geçebilmek için, sanayi toplumu sürecinin tamamlanması ve buna bağlı olarak bilgi teknolojisi üretecek alt yapının oluşturulması, bilginin önemini kavramış bir toplum olarak, özelleşmiş bilgiye doğrudan ulaşımın sağlanması, bir ekonomik kalkınma aracı olarak bilginin üretimi, pazarlanması ve iş alanı haline getirilmesi, toplumsal kalkınmaya toplumsal katılımı ulaşılabileceği gerçeğiyle bilgi edinme özgürlüğünün benimsenmesi, bilginin maddi kültür ögesi olarak değerinin yanında manevi kültür ögesi olarak değerinin unutulmaması, gerçekleştirilmesi gerekli temel aşamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu 1920 yılından günümüze kadar geçen süreç içinde halk kütüphanelerinin geçirdiği aşamaları, kültürel politikalar ve toplumsal değişmeye temel olan olaylar çerçevesinde inceleyerek değerlendirdiğimiz araştırmamız, gelişmiş ülkelerde oluşan halk kütüphanelerinin bugünkü duruma gelebilmeleri için temel aldıkları ve yukarıda özetlenen çalışmalarla karşılaştırıldığında, ülkemiz halk kütüphanesi hizmetinin alt yapısının, gelişmiş ülkelerin 19. yüzyılda ulaştıkları seviyeye dahi gelemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Bunun temel nedeni, bir eğitim ve kültür politikası olarak okur-yazarlık sorununun çözülememiş ve öneminin özümsememiş olmasından kaynaklanmaktadır. 1928 yılında yürürlüğe giren harf devrimini takiben ülkede başlatılan, kentsel ve kırsal bölgelerin tümünü kapsayacak şekilde resmi eğitim kurumlarıyla, bunu destekleyen eğitim-kültür merkezleriyle bir bütün olarak ele alınan ve belli bir süre oldukça başarılı olarak yürütülen okuma-yazma seferberliği, oluşturulan bu eğitim ve kültür kurumlarının yönetim biçiminin, politik etkilerden uzak tutulacak bir örgütlenme modeliyle kurulmaması sonucu devam

ettirilememiştir. Bunu takibeden dönemlerde de, benzeri bir eğitim anlayışıyla okur-yazarlık sorununa gereken önem, ulusal bir politika olarak verilmemiştir.

21. yüzyıla girmeye hazırlanılan bu dönemde, yalnızca beş yıllık ilk öğretimin zorunlu olduğu, eğitim politikası olarak öğretileni öğrenme felsefesinden çıkılmadığı, dolayısıyla istatistiklerde yer alan okur-yazar oranlarının fonksiyonel okur-yazarlarla birlikte, beş yıllık eğitimle okuma-yazma öğrenip, resmi eğitimle kazandığı bu beceriyi toplumsal ya da bireysel gelişme için kullanmayan oldukça geniş bir kesimi de kapsadığı, fonksiyonel okur-yazarlığın gelişmiş bir ülke olabilme çabasındaki yerinin, bu çabanın temeli olduğunun anlaşılmadığı bir ülkede halk kütüphanesi hizmetine gereksinim duyulmasını ve bu hizmetin önemsenmesini beklemenin anlamsız olduğu bilimsel bir gerçektir. Çok çeşitli kaynaklardan olduğu kadar, uygulanmış modellerden de belirlenebilen, kütüphanelerin varlığının okur-yazarlığa bağlı olduğu, okur-yazarlığın fonksiyonelleşmesinin demokratik bir uygulamanın göstergesi olarak özellikle halk kütüphanelerine gereksinim doğurduğu gerçeğinin ışığında, öncelikle başarılması gereken aşama okur-yazarlık anlayışının, beş yıllık zorunlu eğitimle kazandırılacak bir beceri olduğu anlayışından kurtarılması ve eğitimin düşünmeyi öğrenme ya da bir geçiş dönemi olarak öğrenmeyi öğrenme felsefesi içinde yeniden yapılandırılmasıdır. Öğretilenleri tekrar etmeye dayanan, merak etmeye, düşünmeye fırsat vermeyen ve resmi eğitim sürecinin bitimiyle noktalanmış bir eğitim politikasıyla halk kütüphanesi kurumuna gereksinim doğurmak veya gelişmiş ülkelerden alınmış bir model olarak verilen hizmetleri işlevlendirebilmek mümkün değildir.

Okur-yazarlığın fonksiyonelleşmesini sağlayacak ve giderek benimsenecek bir eğitim politikası, doğal olarak yaşamın her anında bilgiye ihtiyaç duyan, her türlü düşünceye açık, demokratik bir toplum yapısını da beraberinde getirecektir. Katılımcı bir yönetim sistemi içinde, toplumun her kesimindeki insanlara açık, eşit ve ücretsiz olarak hizmet veren, hizmet verdiği kesimi çeşitli nedenlerle sınırlamadığı gibi, bir felsefe

olarak hizmetin temelini oluşturan bilginin kaynaklarını da, farklı düşünceleri yansıttığı için sınırlamayan halk kütüphanesi kurumu bu noktada bir gereksinim olarak kendini gösterecektir. Toplumsal değişimin sonuçlarından biri olarak ülkemizde görülen, teknoloji ithali sonucu maddi kültür öğelerindeki bilinçsiz gelişmeye karşın, toplumsal normları oluşturan değer, inanç, kanun, gelenek/görenek ve ahlak kurallarından oluşan manevi kültür öğelerinin geri planda kalması, giderek önemini kaybetmesiyle son dönemlerde ivmesi yükselen toplumsal çözülme belirtileri tüm toplumsal kurumları olduğu gibi, halk kütüphanesi kurumunu da tıkamıştır. Bu noktadan başlayarak, var olan halk kütüphaneleri için bir yeniden yapılandırma çalışması içine girerek, başarılı olmuş ülkelerin modellerinden ve deneyimlerinden yararlanarak ülkemiz gerçekleri doğrultusunda uygulanabilecek yeni bir model oluşturmanın kaçınılmazlığı ortadadır.

Oluşturulacak modelin yukarıda temel yaklaşım olarak benimsenmesi gerektiğini vurguladığımız eğitim modeliyle bütünlük içinde yürütülmesi, başarılı olunabilmesi için ön şarttır. Halk kütüphanelerinin, diğer kütüphane türleriyle birlikte bir bütün olarak ele alınması da bir başka ön şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülkede toplumsal değişimin olumlu yönde gelişmesini sağlayarak, toplumsal kalkınmaya yardımcı olan eğitim ve okur-yazarlık kavramlarıyla birlikte ortaya çıkan kütüphane kavramı en genel şekliyle, örgün eğitimin ilk, orta, lise seviyelerinde 'Okul Kütüphaneleri', üniversite, yüksekokul seviyelerinde 'Üniversite Kütüphaneleri', iş hayatı ile ilgili bilgi gereken düzeylerde 'Kurum-Araştırma Kütüphaneleri', örgün eğitim öncesi ve sonrası yaşam süresince bireysel ve toplumsal gelişimle ilgili olarak 'Halk Kütüphaneleri', yurtiçi ve yurtdışında üretilen bilgilerin tümünü kapsayan ulusal bir bilgi merkezi olarak 'Milli Kütüphaneler'i kapsayan bir bütünden oluşmaktadır. Oluşturulacak model halk kütüphaneleri için geçerli olsa da, öncelikle benimsenmesi gereken, bunun ulusal bir kütüphane sisteminin bir parçası olması gerektiğidir. Bu felsefenin benimsenmediği ülkelerde, bütünün parçaları eksik olarak gelişecek ve hizmetin yürüyebilmesi için, var olan parçalar eksik olan öncelikli parçaların işlevlerini üstleneceğinden kendi işlevlerini

yerine getiremeyeceklerdir. Buna en yakın örnek olarak ülkemiz kütüphanelerinin gelişimi gösterilebilir. Örgün eğitimin bir parçası olarak orta öğrenime hizmet vermesi gereken okul kütüphanesi sisteminin, okul yönetimlerinin kişisel çabalarıyla oluşturulmuş birkaç kütüphane dışında kurulamamış olması, öğrencilerin gereksinimleri doğrultusundaki kütüphane hizmetlerinin kendiliğinden halk kütüphanesi kurumuna yüklenmesine neden olmuştur. Okul kütüphanelerinin oluşturulamamasının yanısıra, kütüphanecilik felsefesi içinde gerçek halk kütüphanesi anlayışının ve toplumsal değişimdeki yerinin yönetimler tarafından benimsenmemesi sonucu, halk kütüphanelerimiz okul kütüphanesi olarak görülmüş ve uygulamaya da bu şekilde yansımıştır. Bununla birlikte, okulların verdikleri eğitim doğrultusunda yeterli ve güncel kaynaklarla donatılmış, nitelikli kütüphanecilerin hizmet verdiği, sıcak mekânlardan oluşturulmuş okul kütüphanelerinin oluşturulmasıyla, sayısal olarak yıldan yıla arttırmaya özen gösterilen halk kütüphanelerinin bomboş kalacağı açıkça görülebilen bir gerçektir. Okul kütüphanelerinin hizmet verememesi halk kütüphanelerinin yanısıra, üniversite, araştırma kütüphanesi gibi kütüphane türlerine de yansımış, bu kütüphaneler okul kütüphanesi kullanıcılarına hizmet vermek durumunda kalmışlardır. Oluşturulacak modelin işleyebilmesinin ön koşullarından biri olarak değindiğimiz, eğitim politikasının öğrenmeyi ve düşünmeyi öğrenme felsefesi anlayışıyla yeniden yapılandırılması çalışmalarının başlatılmaması durumunda da, örgün eğitimin sona ermesinden sonra kişiler kendilerini geliştirmeye yönelik yeni bilgilere ihtiyaç duymayacak, bunun sonucu olarak halk kütüphanesi adı verilen kurumların işlevleri yok olacaktır. Diğer türlere göre gerek koleksiyon gerek yönetim gerek personel gerekse de maddi açıdan daha iyi durumda olan üniversite kütüphanelerinin, koleksiyonlarının aynı seviyede olmaması, yeni kurulan üniversitelerin belli bir yıldan önceki bilgileri içermemesi, üniversite kütüphaneleri arasında işbirliğinin oturtulamamış olması, kurumlara bağlı araştırma ve bilgi merkezlerinin yeni yeni benimsenmeye başlaması, halk kütüphanelerinin gerektiği şekilde hizmet verememesi, gerek üniversite öğrencilerini, gerekse de halk kütüphanesi kullanıcısı olması gereken kesimi Milli Kütüphaneye yönlendirmektedir. Diğer kütüphane

türlerinde görülen yetersizliklerin yanısıra, hizmet felsefesinin anlaşılammış olması, örgütlenmesinde ve düzenlenmesinde yaşanan yanlışlıklar, ilgili kanunların güncelliğini yitirmesi ve ulusal bir kütüphanenin ve/veya bilgi merkezinin işlevinin o ülkenin kültürel kimliğinin göstergesi olduğu anlayışının oturtulamaması sonucu, Milli Kütüphane de büyük bir halk kütüphanesi görünümüne bürünmüştür. Alt yapının oluşturulamamış olmasına karşın, bilgi çağının gereği doğrultusunda gelişmiş ülkelerden alınan modellerle biçimlendirilmeye çalışılan yeni bilgi merkezlerinin işletilmesi gibi tüm örnekler demokratik bir yapı içinde, eğitim politikasıyla, kültür politikasıyla birlikte, tüm kütüphane türlerini beraber ele alacak bir kütüphane sisteminin ne derece önemli olduğunu, ülke şartları içinde yaşanmış ve sonuçları görülmüş bir uygulama olarak ortaya çıkarmaktadır.

Fonksiyonel okur-yazar kavramının benimsetilmesi ve bilgiye sürekli ihtiyaç duyan, çalışmalarını bilimsel temellere dayandıran bireylerin yetiştirilmesi, bilgi üretiminin desteklenmesi için öğrenmeyi öğrenme ve düşünmeyi öğrenme modellerinden oluşan bir eğitim politikası oluşturulması kaçınılmazdır. Demokratik toplum yapısının oluşumunun, hakların belirlenerek savunulmasının, düşünce özgürlüğünün desteklenmesinin ve ülkemizin içine girdiği toplumsal çözülme belirtilerinin ortadan kaldırılmasının, oluşturulacak eğitim politikasına paralel olarak yürütülmesi, sanayi alt yapısıyla desteklenen ulusal bilgi politikası oluşturulması, bu politika içinde yerleri belirlenecek bilgi merkezlerinin bir bütün olarak sistematize edilmesi de gerçekleştirilmesi zorunlu aşamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak belirlemeye çalışılan bu aşamalar gerçekleştirilmeden bilgi toplumu haline dönüşmek ve bu değişme içinde halk kütüphanesi kurumuna gelişmiş ülkelerdeki halk kütüphanesi işlevlerini yükleyerek olumlu sonuçlara ulaşmayı beklemek mümkün değildir. Yukarıda çok genel olarak belirlemeye çalıştığımız bu noktaların, kısa zaman dilimleri içinde uygulamaya konularak sonuç vereceği görüşünün, utopik bir görüş olmaktan ileri gitmeyeceği bilinciyle, önerilen modelin araştırma kapsamı içinde elde edilen sonuçlarla,

ülkenin içinde bulunduğu şartlar gözönünde bulundurularak uygulanabilir olması temel alınmıştır.

VI. 2. MODEL ELDE ETME SÜRECİ

I. Adım: Amaçların Belirlenmesi:

Sunduğu bilgilerin çeşitliliği ile bireyin bilgilenmesini ve öğrendikleri üzerine düşünmesini sağlayarak, kendi doğrularını ve yaşam felsefesini kurmasına yardımcı olan ve bu getirinin kalkınmaya dönüşmesini sağlayan bir toplumsallaştırma kurumu olarak halk kütüphanelerinin amaçları, 'Halk Kütüphanesi Kavramı ve İşlevi' adını verdiğimiz bölümde incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda, Türkiye şartları içinde işletmeyi hedeflediğimiz halk kütüphanelerinin amaçlarının neler olması gerektiğini belirlemek gerekmektedir. Buna göre halk kütüphanelerinin yerel yapısı içinde sonradan oluşturulabilecek özel amaçları için yol gösterecek başlıklar:

1. Geleceğin bireylerini potansiyel okur-yazar bir kitle olarak yetiştirmek amacıyla, örgün eğitim öncesi çocuklara verilecek hizmetleri belirlemek ve bu kitleyi kütüphaneye çekecek çalışmalara öncelik vermek, çocukların bilinçlendirilmesi aracılığıyla aileleri eğitmek,
2. Örgün eğitim içinde yer alan, başka bir potansiyel kitle olarak gençlerin eğitimlerini desteklemek ve yapmakla zorunlu oldukları ödevler dışında bilgilenmelerini ve düşünmelerini sağlayacak hizmetlere yer vermek, bu yolla bilginin kişisel ve toplumsal gelişmede temel bir gereksinim olduğu anlayışına öncülük etmek,
3. Örgün eğitimin sona ermesiyle başlayan yaşam sürecinde, bilgiye duyulan gereksinimi her düzeyde karşılayabilecek hizmetler üstlenmek, bilgi üretimine katkıda bulunmak,
4. Toplumun değer, inanç, kanun, gelenek, görenek ve ahlak kurallarının geliştirilerek toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunacak kaynaklara erişimi sağlamak ve bu yolla ulusal barışın sağlanmasına ve korunmasına öncülük etmek,

5. Günlük hayatı kolaylaştırıcı ve yönlendirici bilgileri düzenleyerek halkın kütüphanelere çekilmesini sağlamak ve aynı zamanda bir enformasyon merkezi hizmeti vermek,
6. Toplum içinde yeralan farklı görüşleri içeren ve bilimsel niteliği olan her türlü kaynağa yer vererek, özlenen demokratik yapıyı ve onun ayrılmaz bir parçası olan düşünce özgürlüğünü desteklemek,
7. Toplumun her kesimine hitabedecek şekilde kültürel ve sanatsal etkinliklere yer vererek, bireysel yaratıcılığı ve kültürel gelişmeyi desteklemek ve böylece toplumsal ve kültürel merkez kimliğini geliştirmek,
8. Sunulacak bilgi kaynaklarının yerel üretim biçimi dikkate alınarak yapılmış ciddi araştırmalar sonucu seçilmesine özen göstererek, hizmet götürülmesi hedeflenen kitleye uygun bir hizmet politikası belirlemek,
9. Belirlenen hizmet politikası ve etkinliklerle ilgili kararların verilmesinde halkın katılımını sağlayarak, demokratik bir yapının oluşumu için gerekliliği tartışılmaz olan katılım ve örgütlü çalışma bilincini geliştirmek, bu şekilde toplumsal değişme süreci içindeki temel görevini üstlenmek olmalıdır.

İşlerliğin sağlanabilmesi için, belirlenen bu amaçların gerek en üst düzeydeki yöneticiler, gerek kütüphane yöneticileri, gerekse personel tarafından iyi özümsemesi büyük önem taşımaktadır. İnsanın inanmadığı, önemsemediği bir hizmeti başka bir grup insana sunarken verimli olması, yaratıcı olması ve verdiği hizmetin geri besleme yapmasını beklemesi mümkün olmayacağına göre, yaptığı ya da yönlendirdiği işin amaçlarına inanmasının gerekliliği de ortaya çıkmış olmaktadır.

2. Adım: Engellerin Belirlenmesi:

- Kavramsal Engeller:

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren günlük yaşama girmeye başlayan kütüphaneler ve kütüphanecilik kavramlarının, geçen 77 yıllık süre içinde genel olarak kütüphanelerin gerek örgütsel, gerek işlevsel ve gerekse mekânsal açıdan gelişmemelerine paralel

olarak, toplum üzerinde olumlu bir etki bıraktıklarını söylemek mümkün değildir. Gereksiz ve silik bir kurumu ifade eden bu kavram, kütüphaneci kavramının da aynı paralellikte gereksiz ve silik bir tiplendirme içinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu genel yaklaşıma ek olarak, okul kütüphanelerinin olmamasından dolayı çoğunlukla öğrenciler tarafından kullanılan halk kütüphaneleri, kavram olarak yukarıda belirlediğimiz amaçsal değerleri ifade etmemektedir. Toplumun büyük bir çoğunluğu için halk kütüphanesi kavramı, okul kütüphanesi kavramından farklı bir anlam taşımamaktadır. Bunun yanısıra halk kütüphanelerinin işlevsel olarak da okul kütüphanesi görevlerini yüklenmiş olması, halk kütüphanesinin gerçek anlamını ve işlevlerini bilen kişiler için de, kullanım açısından caydırıcı etken olmuştur. İncelenen kalkınma planları, hükümet programları ve ilgili yönetmeliklerle de ortaya çıkan, halk kütüphanesi kavramının yöneticiler düzeyinde de okul kütüphanesi anlamından ileri bir anlam taşımamasıdır.

- Yönetmelik Engeller:

Halk kütüphanelerinin toplumsal değişim içindeki rollerini üstlenememiş olmalarının en önemli nedenlerinden biri de yerel bir hizmet olmalarına karşın, merkezi hükümete bağlı bir yönetim içinde yapılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan toplumların ortak modeli olarak belirtilen formdan fonksiyona uygulaması da karşımıza çıkan önemli yönetmelik engellerden biridir. Bu uygulamayla karşımıza çıkan klasik organizasyon modeli şu çerçevede ile belirtilmektedir:

"KLASİK ORGANİZASYON MODELİ

- Çok yönetmelik kademe ve yavaş bürokrasi.
- İşler en küçük elemanlarına bölünmüş.
- Bireysel çalışma.
- Kararlar en üst düzeyde oluşur.
- Düşünme ve Yapma, yöneticiler ve çalışanlar arasında bölünmüştür.
- Bilgiler, kararların oluşması amacıyla yukarı doğru, kapsamı daralarak aktarılır.
- Çalışanlar 'değiştirilebilir' bir unsur olarak algılanır.
- Ücretler iş sınıflarına göre düzenlenir.
- Yapılan işin kalitesi başkaları tarafından kontrol edilir.
- Hata yapmamak ya da hataları yakalamak için çalışılır." (Acar 1996:10).

Bu tür uygulamanın, yöneticilerin hizmetlere yönelik olarak aldığı kararları bilimsel araştırma ve incelemelere dayanarak vermek yerine kendi görüşleri doğrultusunda vermeye yönelik olması, ülkenin siyasi istikrarsızlığından doğan sık yönetim değişiklikleri doğrultusunda, tüm kamu hizmetlerinde olduğu gibi halk kütüphanelerinde de, bu değişikliklere paralel olarak dağınık, tekrarlardan oluşan, süreklilik göstermeyen, işbirliğinden yoksun, niteliksiz, kişisel politikalarla belirlenen bir hizmet yapısı oluşturmasına neden olmuştur. Halk kütüphanesi kavramını özümseyememiş yöneticilerle birleşen bu yönetim modeli, eğitim ve kültür hizmeti veren ve politik etkilere en açık olan bu kurumlarda ciddi engeller oluşturarak tehlikeli boyutlar doğurmuştur. En temel amaç olarak toplumsal bütünleşmeyi hedeflemesi gereken halk kütüphaneleri bu yönetim şekliyle, toplumsal çözülmeye duyarız kurumlar haline dönüşmüştür.

- Mali Engeller:

Osmanlı İmparatorluğundan devralınan ülkenin ekonomik durumunun, Cumhuriyetin ilanını takibeden dönemlerde de çok çeşitli nedenlerle düzeltilememesi, izlenen devletçilik politikasıyla devletin önemli bir iş kapısı haline gelmesi, iç göçlerle artan işsizliğin önemli boyutlara ulaşması, ekonomik politikanın kişisel çıkarlara dönük bir hal alması, merkezi hükümet yönetimi altında giderek çoğalan kamu hizmetlerine ayrılan bütçelere ciddi kısıtlamalar getirilmesine neden olmuştur. Okul gibi, hastane gibi birinci derece önemli sorunların dahi çözülmesini engelleyen bu olumsuz çerçevede, kavramsal ve yönetsel bakımlardan sorunlarını çözememiş olan halk kütüphanesi kurumu mali açıdan da engellerle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bütçe ödeneklerinin, belli bir plana göre halk kütüphanelerinin kullanımına tahsis edilmeyerek bir merkezden kullanılması da kütüphanelerin kendi imkânlarını bilememelerine ve bir plan yapamamalarına neden olmaktadır.

- Fiziksel Engeller:

Merkezi yönetimin bir parçası olarak, önceleri Milli Eğitim Bakanlığı içinde daha sonra ise Kültür Bakanlığı altında örgütlenen halk kütüphanelerinin binaları, Bayındırlık Bakanlığı tarafından üretilen tip projelerle elde edilmektedir. Belli bir standart içinde

hazırlanması ve ekonomik olması nedeniyle, belli dönemlerde tüm dünyada uygulanan ve kısa bir süre içinde terk edilen bu uygulama halk kütüphaneleri için önemli engeller teşkil etmektedir. İhtiyaç programları sağlıklı şekilde oluşturulmadan hazırlanan halk kütüphanesi projeleri uygulandıkları bölgelerin ihtiyaçlarını karşılayamamakta, bununla birlikte değişik iklim ve coğrafik özellikler dolayısıyla, uygulanan bölgelerde farklı sorunlara neden olmaktadır. Ekonomik olması nedeniyle tercih edilen tip proje uygulaması, farklı bölgelerde farklı hizmetler için değişebilir mekânlar oluşturma imkanı sağlamaması, niteliksiz malzeme ve elemanlar kullanılması sonucu kurumun işlevini yok edici sorunlara neden olmuş, sürekli onarım masrafları gerektirdiği için ekonomiklik gerekçesi sağlanamamış, kurumda kaliteyi ve verimliliği yükseltecek standartlar getirmek yerine silik bir kamu yapısı kimliği kazandırılmıştır. Toplumsal değişme sürecindeki öneminin kavranamamış olmasının bir başka göstergesi olarak, kentsel gelişimin önceliklerini belirleyen imar planlarında da yer almaması dolayısıyla ulaşılabilir yerlerde ve eşit yoğunlukta oluşturulamayan halk kütüphaneleri, birbirini tamamladıkları görülen kavramsal, yönetsel ve mali engellere eklenen fiziksel engellerle toplum içindeki varlıklarını tümüyle yitirmişlerdir.

3. Adım: Altyapı Kavramsal Modeli

Oluşturulacak modelin işlerlik kazanabilmesi, öncelikle altyapısının sağlam temellere oturtulmasına ve bunun yasal belirlemelerle geçerliliğinin sağlanmasına bağlıdır. Altyapı modelini oluşturan öğelerin yetkili merci tarafından politik ve ideolojik görüş farklılıklarından etkilenmeyecek şekilde düzenlenen bir kanun çerçevesinde uygulanmaları, kurumun ve hizmetlerin sürekliliği için ön şarttır.

- Yönetim Özerkliği:

Halk kütüphanelerinin olumsuz yönde gelişmesinde önemli rolü olan yönetsel engellerin kaldırılması için yönetim özerkliğinin sağlanması kaçınılmazdır. Halk kütüphanelerinin merkezi yönetime bağlı olması ve bu yönetim biçiminin de kişisel politikalarla yönlendirilen kararlara imkân tanınması sonucu ortaya çıkan ve halk kütüphanelerine yansıyan

olumsuz tablo, hizmetin yerel yönetimlere bağlı olması alternatifini doğurmaktadır. Buna karşın ülkemizde, yerel yönetimlerin bugünkü yapısı içinde, belirlediğimiz yönetsel engellerin ortadan kaldırılması mümkün değildir. Yerel yönetimlerin, merkezi yönetimlere göre daha uzun sürelerde görevde kalma ve yerel hizmetleri içermeye avantajlarına karşın, halk kütüphanelerinin işlediği için birinci planda önemli olan, politik ve ideolojik görüş farklılıklarından etkilenmeyecek bir yönetim modeli için uygun değildirler. Yönetim özerkliğinden kastedilen çıkabilecek çok çeşitli mahzurlardan dolayı, her halk kütüphanesinin kendi kendini yönetmesi, kararlarını kendi kendine alması olamayacağına göre, ülkenin idari yapısının imkân verdiği şekilde özerk işleyecek bir üst kurul ile buna bağlı alt kurulların belirlenmesi, yönetimde özerkliğin sağlanmasının en uygun şekli olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, oluşturulacak kurulların, hazırlanacak halk kütüphaneleri kanunuyla, politik ve ideolojik görüşlerden mümkün olabildiği kadar uzak tutulması sağlanmalıdır. Gelişmiş ülkelerde 'Klasik Organizasyon Modeli'nin yerini alan yeni yönetim modelinin temel çerçevesi, halk kütüphaneleri modelinin ilkelerini oluşturmalıdır. Buna göre:

"FONKSİYONLARARASI YÖNETİM MODELİ

- Az yönetsel kademe ve yatay bütünleşme.
- Fonksiyonlar birleştirilmiş.
- Ekip çalışması.
- Kararlar tüm düzeylerde oluşabilir.
- Her çalışan yaptığı iş hakkında düşünür, öğrenme sürekli bir süreçtir.
- Her aşama, karar oluşturmak amacıyla bilgi toplar ve kullanır.
- Çalışanlar örgütün en değerli unsurudur ve sürekli eğitilirler.
- Ücretler gereken becerilere göre düzenlenir.
- Üretim kalite kontrolle birleşmiştir.
- Başarı elde etmek için çalışılır." (Acar 1996:10).

- Mali Özerklik:

Halk kütüphanelerinin oluşumu, gelişimi ve hizmetlerinde sürekliliğin sağlanması için, yönetim özerkliği kadar önemli olan bir başka konu da mali özerkliliktir. Bunun için öncelikle, halk kütüphanelerinin hizmet olarak yerel, yatırım olarak ulusal getirileri olması dolayısıyla, ulusal ve yerel yönetimler tarafından desteklenmesi gereği

benimsenmelidir. Bu, İskandinav ülkeleri gibi halk kütüphaneleri açısından gelişmiş pek çok ülkede geçerli olan bir gelir sağlama yöntemidir. Burada önemli olan, halk kütüphanelerinin merkezi ve yerel yönetimlerden alacağı maddi desteğin oranlarının ve hangi kalemlerden ayrılacağına yöneticilere bırakılmaması, hazırlanacak halk kütüphaneleri kanunuyla belirlenmesidir. Örneğin merkezi yönetimin kültür, eğitim ya da bilgi hizmetleri içinden belirlenecek bir oran, yerel yönetimlerde halktan alınan emlak vergileri içinden belirlenecek bir oran kanunla belirlenen sürekli geliri olarak önerilebilir. Merkezi ve yerel yönetimlerden sağlanacak bu payların yanısıra her halk kütüphanesinin, hizmet verdiği bölgenin yerel yönetiminin kültürel ve sanatsal faaliyetler için ayırdığı ödeneklerden de imkanlar doğrultusunda ek destek alması da yönetmeliklerle belirlenebilir. Böylece halk kütüphaneleri için ayrılacak payların, yönetimde bulunanların kişisel kararları doğrultusunda eksiltip, çoğaltılması engellenecek ve yerel bir hizmet olarak yönetimler arası bir rekabet doğurarak gelişmeyi destekleyecektir. Belirlenen bütçenin üst kurulun denetiminde, halk kütüphaneleri tarafından hazırlanan yıllık çalışma programları doğrultusunda belirlenecek miktarlarda serbestçe kullanılması yine kanunla öngörülmelidir. Yasal dayanağı bulunan bu yapı, halk kütüphanelerine ayrılan bütçelerin daha sağlıklı, daha etkin şekilde kullanılmasını sağlayacak, hem hizmet verdiği bölgeye, hem de bu bölgeler aracılığı ile ülkeye katkıda bulunacak ve maddi desteğin gerçek bir yatırıma dönüşmesi sağlanacaktır.

- Tanımlanmış Personel Nitelikleri:

Etkin bir halk kütüphanesi hizmetinin sağlanmasının en önemli koşullarından biri de personelin nitelikleridir. Bununla birlikte nitelik kavramı kişiden kişiye değişebileceği için tercih edilecek personelin, belirlenen amaçlar doğrultusunda tanımlanarak kaliteyi arttırmaya yönelik standartlar getirilmesi gerekmektedir. Bunun için de, halk kütüphanelerinde çalışacak personelin özlük haklarıyla ilgili kanunların bu modele göre yeniden düzenlenerek, istenen nitelikteki kişileri bu göreve çekebilecek düzeye getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemiz için, kanunla belirlenecek niteliklerin başında, kütüphanecilik mesleğinin ve kütüphanecinin tanımı yapılarak,

kütüphanecilerin yönetimde ve uzmanlık gerektiren konumlarda bulunmaları zorunluluğu gelmelidir. Bu önceliği takiben halk kütüphanelerinin genel ve her yerde değişiklik gösterebilecek hizmetleri doğrultusunda personel kriterlerini belirlemek, hazırlanacak halk kütüphanesi kanununun bir başka bölümünü oluşturmalıdır. Her halk kütüphanesinde halkla ilişkiler konusunda uzman bir personelin yer alması da yasal düzenleme içinde yer almalıdır. Yetkili kurul tarafından belirlenecek personel kriterleri çerçevesinde, halk kütüphanesi yöneticileri kendi gereksinimleri doğrultusunda personel seçebilmelidir.

- Fiziksel Standartlar:

Halk kütüphanesi binalarının elde edilme yöntemlerinin belirlenmesi ve imar planlarında halk kütüphanelerine yer ayırma zorunluluğu getirilmesi ile yeni yapılacak kütüphanelerin fiziksel engellerle karşılaşmaları öncelikle önlenmelidir. Bununla birlikte var olan binaların da, en verimli şekilde kullanılabilir duruma getirilmeleri için gerekli çalışmalar yapılmalı, fiziksel standartlarla da desteklenen kimliksiz görüntüler kaldırılmalıdır. Bundan sonraki aşama ise nüfus, verilecek hizmetin türü ve büyüklüğü, bölgenin iklimsel ve topografik özellikleri, iç donanım elemanlarının standartları gibi halk kütüphanelerinin kendileri tarafından yürütülecek çalışmalar doğrultusunda standartların belirlenmesi ile ilgili çalışmalar olmalıdır. Bu şekilde, ülkemizde birer okul kütüphanesi gibi işleyen halk kütüphanelerinde öğrenciler için bölümler ayrılabilir ve hareketli (modüler) sistemlerle oluşturulacak bu tür bölümler, gereksinim ortadan kalktığı anda kütüphaneyi oluşturan diğer mekânlara dahil edilebilir. Böylece işler bir okul kütüphanesi sistemi kurulana kadar halk kütüphaneleri bu işlevi de üstlenebilirler. Fiziksel standartlarla ilgili olarak yapılacak çalışmalar doğrultusunda, halk kütüphaneleri için, iç donanım elemanları üretecek firmalar desteklenmeli, rekabet yaratılarak standartlar yükseltilmelidir. Fiziksel standartlarla ilgili temel belirlemeler hazırlanacak kanunla belirlenmeli ve geçerliliğini sürdüren kanunlarda (imar kanunu, v.b.) bu doğrultuda düzenlemeler yapılmalıdır. Bu çerçevede, fiziksel standartlara yönelik olarak

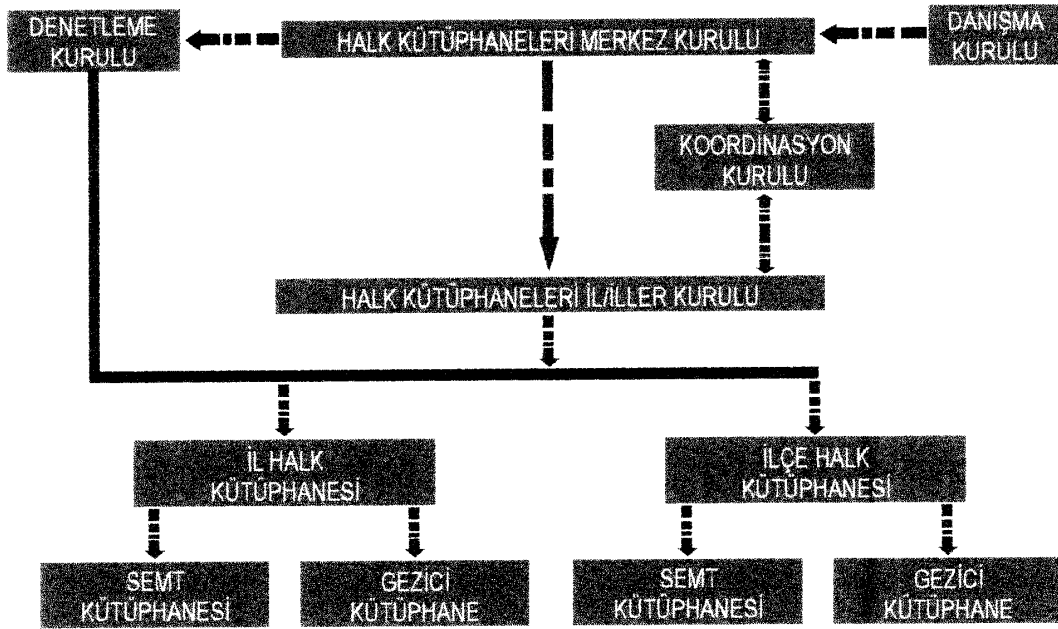
yürütülecek geniş çaplı çalışmalar üst kurulun danışmanlığında ve denetiminde yürütülmelidir.

4. Adım: Üst Yapı Modeli

Model elde etme sürecinin son adımı olan üst yapı modeli, alt yapı kavramsal modelini oluşturan yönetim özerkliği, mali özerlik, tanımlanmış personel nitelikleri ve fiziksel standartların kanun ve yönetmeliklerle tanımlanması ve yaşama geçirilmesi gereken aşamadır. Bu aşamada öncelikle, alt yapı kavramsal modeliyle ortaya konan temel belirlemeleri esas alan bir kanun tasarı hazırlanması ve bu tasarının yasalaştırılarak uygulamaya geçecek hale gelmesinden sonra, kanunla yetkili kılınacak kurullar tarafından hazırlanacak yönetmeliklerle işler duruma getirmesi gerekmektedir.

Burada önerilen model herhangi başka bir model önerisine dayandırılmamış, tümüyle araştırma bulguları ve ülkenin idari yapısı gözönünde bulundurularak tasarlanmıştır. Ülkenin idari yapısının tam özerkleşmeye imkân vermemesi doğrultusunda, önerilen model bağlı olduğu üst kurumun politik görüş farklılıklarından etkileşimin en aza indirgenmesini amaçlamaktadır. Ülkenin bu yapı içinde oluşturulmuş özerk, tarafsız kurum ve kuruluşların işleyiş modellerinden de yararlanmıştı. (T.C. Devlet Teşkilatı... 1992) Üst yapı modelimiz uygulanmaya başladıktan sonra işleyiş durumunda ortaya çıkabilecek sorunlar, gereksinimler doğrultusunda, yeniliklere ve değişikliklere açık olacak şekilde bir çerçeve model olarak oluşturulmuştur.

Şekil 2 : Halk Kütüphaneleri Örgütü İşleyiş Modeli

Gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse ülkemizde yaşanan deneyimler ışığında, halk kütüphanelerinin bir toplum kurumu olarak işlerlik kazanabilmesinin ilk şartı olarak ortaya çıkan yönetim özerkliği, bu yeni örgütlenme modelinde, 'Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu' adı altında yasal olarak tanımlanan kurul tarafından sağlanacaktır. Herhangi bir üst mercinin politik etkisi olmadan karar alabilen, dolayısıyla politik ve ideolojik görüş farklılıklarından etkilenmesi mümkün olabildiğince engellenen 'Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu'nun oluşumu şöyledir:

- Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu Başkanı
- Yüksek Öğretim Kurulu Temsilcileri
- Kütüphanecilik Bölümleri Temsilcileri
- Milli Eğitim Bakanlığı Temsilcisi
- Kültür Bakanlığı Temsilcisi
- Türk Kütüphaneciler Odası Temsilcileri

- Türk Belediyeler Birliği Temsilcisi
- Meslek Odaları Temsilcileri
- Devlet Planlama Teşkilatı Temsilcisi

Bu dağılım içinde 'Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu Başkanı', önerilen Merkez Kurulu'nun belirleyeceği adaylar arasından, oy çokluğu ile seçilerek göreve gelecektir. Modelin elde edilme süreci içinde ilk adım olarak belirlenen amaçsal değerler çerçevesinde, okul öncesi dönemden başlayarak, örgün eğitim sürecinde ve örgün eğitim sonrası yaşam sürecinde toplumu her konuda bilgilendirmeyi ve bu yolla toplumun kültür ve iletişim merkezi haline gelmeyi hedefleyen halk kütüphanesi kurumunun karar mekanizması olarak 'Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu' ülkenin idari yapısı içinde bu hedefleri temsil eden kişilerden oluşturulmuştur. Buna göre merkez kurulun, yüksek öğretimi temsilen Yüksek Öğretim Kurulu tarafından belirlenecek en az iki veya üç temsilci, Kütüphanecilik Bölümlerini temsilen birer kişi, ilk ve orta öğretimi temsilen Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenecek bir temsilci, hükümetin kültürel faaliyetlerini temsilen Kültür Bakanlığı tarafından belirlenecek bir temsilci, yerel bir hizmet olması dolayısıyla yerel yönetimleri temsilen Türk Belediyeler Birliği tarafından belirlenecek bir kişi, demokratik bir yapının sözcüleri ve toplumsal kalkınmanın önemli iş kollarının temsilcileri olarak meslek odaları (sanayi ve ticaret odaları, mimar-mühendis odaları, barolar birliği gibi) tarafından belirlenecek temsilciler, Devlet Planlama Teşkilatı'nı temsil etmek ve kalkınma planları, yıllık programlar içinde halkın eğitimi için alınacak tedbirlerin önerilmesinde iletişimi sağlamak için DPT tarafından belirlenecek bir temsilci ve ülkedeki kütüphanelerin gelişiminde önemli görevler üstlenmesi gereken, şu anki konumuyla Türk Kütüphaneciler Demeği'ni temsilen en az iki temsilciden oluşması gerekmektedir. Genel olarak kütüphanelerin gelişiminde üstlenmesi gereken önemli rolünü belirlemekte ve üstlenmekte oldukça geri planda kalan Türk Kütüphaneciler Demeği'nin bu oluşum içinde söz sahibi olabilmesi için Türk Kütüphaneciler Odası olarak örgütlenmesi kaçınılmaz gözükmeğdir. Demeğin, bir Oda olarak yeniden

yapılandırılmasındaki önem meslek odalarının ülkemizde, özel bir kanunla ve temsil ettiği mesleğin haklarını korumak amacıyla kurulan, o mesleği icra eden kişilerin üye olmakla zorunlu olduğu, dolayısıyla yaptırımları konusunda demeklere göre önemli bir yere ve güce sahip olan bir düzenlemeler olmasındadır. Türk Kütüphaneciler Demeği'nin kanunların oluşmasında, mesleğin ve dolayısıyla meslekle ilgili kişi ve kurumların toplumsal değişme içindeki rollerini üstlenebilmesinde etkin bir sivil toplum örgütü olabilmesi için de böyle bir yapıda örgütlenmesi kaçınılmaz görülmektedir.

İdeal uygulama olarak, okul kütüphaneleri için bir sistem oluşturarak, işlerlik kazandırılması, halk kütüphanelerinin dışında kalan kültürel faaliyetlerin de (tiyatro, bale, opera, v.b.) özerk bir yapıya kavuşturulması durumunda bu kurulda görev alacak kişilerin değiştirilmesi mümkün olacaktır. Bu işleyiş içinde ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda geliştirilebilecek 'Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu'nun temel görevleri de şunlardan oluşmaktadır:

- Altyapı kavramsal modeliyle belirlenen temel ilkeler çerçevesinde hazırlanan kanun maddelerini günlük yaşama uyarlayacak olan yönetmelikleri hazırlamak, gereğinde bu yasanın geliştirilmesi için önerilerde bulunmak ve halk kütüphanelerinin işlerliğine yönelik kanun tasarıları hazırlamak,
- Sistemin işleyiş düzeni içinde danışma kurulunu, denetleme kurulunu ve koordinasyon kurulunu oluşturmak ve akışı sağlamak,
- Yatırımlarla ilgili kararları almak,
- Genel bütçeyi hazırlamak ve kabul edilen bütçeyi yönetmek,
- Halk kütüphanelerinde gereksinim duyulan personelin niteliklerini ve kadro ihtiyacını belirlemek,
- Halk kütüphanelerine atanacak müdürlerin (il / ilçe) seçimi ve atama koşullarını belirlemek,
- Halk kütüphanelerinin belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için gerekli politikalara karar vermek ve bunların uygulanmasını sağlamak,

- Yayın seçimi konusunda genel yaklaşımı belirleyecek kararlar almak,
- Kanunlarla belirlenen politikaların, il / iller kurulu tarafından uygulanmasını sağlamak ve denetlemek,
- Belirlenen politikalarla, alınan kararların ve yürütülen hizmetlerin toplumsal değişmelere cevap verip vermediği konusunda değerlendirmeler yapmak ve gerekli durumlarda yeniliklere gitmek için öncü olmaktır.

Genel çerçeve itibariyle bu görevlerle donatılan merkez kurulu, öncelikli olmak üzere, yönetimle ilgili kararlarda, mali konularda, personelin nitelikleriyle ilgili belirlemelerde, yayın seçme politikalarında, hizmetlere yönelik standartların oluşturulmasında, fiziksel standartların hazırlanmasında ve ortaya çıkabilecek çeşitli konularda kendilerine yol göstermek amacıyla bir 'Danışma Kurulu' oluşturur. Konu uzmanlarından oluşması gereken bu kurulun görevi, merkez kurulun belirleyeceği politikalarda ve alacağı kararlarda danışmanlık yapmaktır. Bunun dışında karar almak ve uygulamak gibi yetkilere sahip değildir.

Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu tarafından oluşturulacak bir başka kurul da, danışma kurulunun rehberliğinde, merkez kurul tarafından alınan kararların, çıkarılan yasal düzenlemelerin uygulanıp uygulanmadığını, belirlenen amaçlar doğrultusunda kütüphanelerin hizmet verip vermediğini denetleme görevi üstlenecek olan 'Denetleme Kurulu'dur. Bu kurul belirlenen süreler içinde halk kütüphanelerini denetleyerek, merkez kurula rapor hazırlamakla görevlidir.

Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu ile illerde oluşturulacak 'Halk Kütüphaneleri İl / İller Kurulu' arasında iletişimi sağlamak amacıyla oluşturulacak bir diğer kurul da 'Koordinasyon Kurulu'dur. Merkez kurulun, genel ilkeleri belirlemek amacıyla aldığı kararları, hizmet verdiği yerin gereksinimleri doğrultusunda şekillendirerek uygulayacak, oluşturulacak yasayla öngörülen maddelere uyulmasını sağlayacak olan 'Halk

Kütüphaneleri İl / İller Kurulu' ile sürekli iletişim içinde olması, belirlenen politikaların ve alınan kararların hizmetlerde etkin olabilmesinin ön koşuludur. Aksi takdirde örneklerini sıklıkla yaşadığımız teori-uygulama sorunları bu sistemi de işlemez duruma getirecektir. Bu sebeple alınan kararların uygunluğunu ya da uygulama doğrultusunda düzeltilmesi gereken kararları belirlemek ve halk kütüphanelerinin toplumsal değişme içindeki rollerini yerine getirmeyi hızlandırmak için koordinasyon kurulunun oluşumu oldukça önemlidir.

Ülkenin idari yapısı, bu şekilde belirlenen bir Merkez Kurul tarafından yönetilen ve tamamen özerk bir yapıya imkân vermemesi, daha doğrusu böyle bir yapının uygulanabilir olmaması nedeniyle bu kurulun bir üst merciye bağlı olması gerekmektedir. Danışma, denetleme ve koordinasyon kurullarıyla desteklenen Merkez Kurul'un, yönetsel ve mali özerkliği ve diğer gerekli belirlemelerinin yasallaştırılmasından sonra bu modelin çeşitli önerilerde yer aldığı gibi Başbakanlığa veya bugünkü uygulamasıyla Kültür Bakanlığı'na bağlanması mümkün olabilecektir. Bununla modelin ülkenin idari yapısı içinde uygulanabilirliği de sağlanacaktır.

Halk kütüphanesinin doğası gereğince yerel bir hizmet olduğu ve halk kütüphaneleri bakımından gelişmiş ülkelerde yerel otoritelere bağlı olarak hizmet verdiği bilgileri ışığında, bu modelde de hizmet verdiği yerin ve kullanıcıların gereksinimleri doğrultusunda kararlar alabilen bir yapı içinde yerleştirilmesine karar verilmiştir. Tartışmalara ve bu konuda yoğunlaşan çalışmalara rağmen ülkemizde geçerliliğini sürdüren yerel yönetim yapısı, halk kütüphanelerine verilmesi kaçınılmaz olarak belirlenen özerklikleri sağlayacak nitelikte değildir. Bu nedenle, Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu altında il ve ilçelerde kendi içlerinde de özerk bir statü sağlanan halk kütüphaneleri için 'Halk Kütüphaneleri İl / İller Kurulu' önerilmektedir. Bu kurul tek bir il için oluşturulabileceği gibi yakınlık, coğrafi durum, nüfus yoğunluğu, örgütlenmede görülen imkansızlıklar gibi çeşitli nedenlerden dolayı bir kaç il için de

oluşturulabilecektir. İlgili kurullar il ve ilçe halk kütüphaneleriyle birlikte, bunlara bağlı olarak hizmet veren semt kütüphanelerini ve gezici kütüphaneleri ve bu sistem içinde yer alacak tüm alt birimleri kapsamaktadır. İlçe halk kütüphaneleri, kullanıcı tipinin ve hizmet verdikleri yerin, idari yapı içinde bağlı olduğu ilden farklı gereksinimlerden oluşabilmesi ve bürokrasinin azaltılarak yöneticilerin ve personelin daha verimli çalışması, hizmetlerin daha etkin hale getirilmesi, bunların sonucu olarak ilçelerin de kendi içinde özerk olması düşüncesi ile il halk kütüphanelerine bağlanmamıştır. Her il ve ilçe halk kütüphanesi kendi hizmet sınırları içinde oluşturulacak semt ve gezici kütüphanelerden sorumlu olacaktır. Bununla birlikte modelin uygulanmaya başlamasında sonra ortaya çıkacak ihtiyaçlara göre, il ve ilçe halk kütüphanelerine bağlı yeni birimlerin (belirli gün kütüphaneleri, danışma büroları, v.b.) eklenmesi mümkün olacaktır. Bu belirlemelerle Halk Kütüphaneleri İl / İller Kurulu da şu kişilerden oluşmaktadır:

- Halk Kütüphaneleri İl / İller Kurulu Başkanı
- İl Özel İdare Temsilcisi
- Yerel Yönetim Temsilcisi
- İlçe Halk Kütüphanesi Temsilcileri
- Mevcut Meslek Odaları Temsilcileri
- Türk Kütüphaneciler Odası Şube Temsilcileri
- Üniversite Temsilcileri
- İlk ve Orta Öğretim Temsilcisi

Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu'nun oluşumu ile aynı yaklaşım içinde belirlenen Halk Kütüphanesi İl / İller Kurulunda, kurul başkanı olarak İl Halk Kütüphanesi Müdürü, temsil edilen ilin birden fazla olduğu özel durumlarda müdürler arasından seçilecek bir kütüphane müdürü, ilin ve ilçelerin gereksinimlerinin belirlenmesinde yardımcı olmak üzere İl Özel İdare Temsilcisi, hizmet sınırları içinde iletişim sağlamak, yerel hizmetlerin (kültürel, sanatsal, v.b.) belirlenmesinde ve kanunla belirlenen maddi destek dışında

alınabilecek ek desteklerin sağlanmasında işbirliği içinde olmak için bir yerel yönetim temsilcisi, ülkenin idari yapısı içinde ilgili ile bağlı ilçelerde, ilden bağımsız olarak hizmet veren İlçe Halk Kütüphanelerinin Müdürleri arasından belirlenecek temsilciler, (varsa) o bölgede kendi konularında sorunları çözmek amacıyla örgütlenmiş meslek odalarının şubelerinden seçilecek temsilciler, önerilen oluşumuyla (varsa) Türk Kütüphaneciler Odası Şube Temsilcileri, belirlenecek hizmetlerde yüksek öğretimi temsilen (varsa) o yerdeki üniversiteden belirlenecek temsilciler ve okul kütüphanelerine yardımcı olmak ya da okul kütüphanesinin boşluğunu kapatmak amacıyla bir bölüm belirlemek için kütüphanenin hizmet verdiği sınırlar içinde eğitim veren okullardan seçilecek temsilcilerden oluşan kurulun görevleri de şu başlıkları kapsamaktadır:

- Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu'nun belirlediği politikalar ve çizdiği genel çerçevede içinde aldığı kararları uygulamak veya hizmet verilen şartlar ve gereksinimlere göre uyarlamak,
- Hizmet verilen yerin şartlarını ve gereksinimlerini belirleyerek, standartlar için öneri getirmek,
- Her il ve ilçe halk kütüphanesi için ayrı ayrı olmak üzere yıllık bütçe gereksinimini belirlemek ve koordinasyon kurulu aracılığıyla merkez kurula sunmak,
- Merkez kurulun belirlediği yayın seçme politikası içinde, gereksinim duyulan yayınları il ve ilçelerden gelen saptamalarla belirlemek ve sağlanması için gereken işlemleri yapmak,
- Gereksinim duyulan personelin nitelik ve nicelikleriyle birlikte kadro ihtiyacını belirlemek,
- İl ve ilçe halk kütüphaneleri tarafından yürütülecek çalışmalar doğrultusunda belirlenen, mekân ihtiyacı, iç donanım elemanları ile ilgili ihtiyaçlarla, ülke genelinde fiziksel standartların saptanmasında merkez kurula yol gösterici olmak,
- İl ve ilçe halk kütüphanesi müdürlerinin teklifleri doğrultusunda personelin eğitimi için hizmet-içi eğitim seminerleri düzenlemek ve düzenlenmesi için teşvik etmek,

- Halk kütüphanelerinde düzenlenecek kültürel ve sanatsal etkinliklere destek olmak ve bu yönde kütüphane yetkililerini yaratıcı kılmak,
- İl ve ilçe halk kütüphanelerinde hizmete yönelik standartların uygulanmasını sağlamak ve bu doğrultuda uygulamaların eksikliklerini belirleyecek değerlendirme çalışmalarını belli aralıklarla yürütmektir.

Bu genel çerçeve içinde belirlenen 'Halk Kütüphaneleri Modeli'nin oluşumunda önemle üzerinde durulan yaklaşım, modelin ayrıntılara inmeyen bir çerçeve model olmasıdır. Bunun nedeni de tüm gelişmiş ülkelerde geçerliliğini koruyan fonksiyondan forma uygulamasının temel alınmasıdır. Burada önem taşıyan, belirlenen genel hatlar içinde yürütülmeye başlanan modelin toplumsal değişme süreci içinde, ihtiyaçlara ve model oluşturulurken görülemeyen sorunlara göre detaylandırılması ve toplumsal yapı içinde tanımlanarak, şekillendirilmesidir. Başka bir deyişle ülkenin idari, sosyal, ekonomik, siyasi yapısı içinde uygulanabilir olmasıdır. Aksi takdirde teoride uygulanabilir görünen bir model, pratikte önemli sorunlar çıkarabilecek, bu durumda detaylara kadar inilerek hazırlanan ve uygulanan modellerde geri dönmek oldukça zor ve pahalı bir yöntem olarak zorluklar çıkarabilecektir. Buna karşın belirli aralıklarla değerlendirmeye tabi tutulan modeller, ülkenin yapısına uygun ve sağlıklı bir şekilde gelişecek, karşılaşılan problemler daha küçük hamlelerle çözülebilecektir. Bu gelişebilir model içinde öncelikle, alt yapıya yönelik olarak belirlenen yönetim özerkliği, mali özerklik, tanımlanmış personel nitelikleri ve fiziksel standartlarla ilgili, uygulanabilir maddelerin oluşturulup bir kanun olarak yürürlüğe girmesinin ve bu doğrultuda gereksinim duyulan diğer yasal düzenlemelere yol açılmasının, modelin işlerliğinin denenmesinde en önemli rolü üstlendiği konusundaki belirlemenin altı çizilmelidir.

VII. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

VII. 1. SONUÇ

Aynı topraklar üzerinde, belli bir üretim biçimiyle örgütlenerek birarada yaşamaya başlayan ve tarihsel gelişim içinde ortak bir kültüre sahip olan insan toplulukları, göçebe toplum yapısından çıkarak yerleşik düzen içinde örgütlenmeye başladıktan sonra, ortaya çıkan ilişkiler doğrultusunda gerek birey olarak, gerekse de toplum adı verilen insan kümeleri olarak gelişmeye başlamışlardır. Bireylerin aralarındaki ilişkilerin belli bir düzen içinde yürümesi için bir takım kurallar ortaya çıkmış ve bu kurallar o toplumun yapısına göre şekillenmişlerdir. Sosyal ilişkileri belli bir düzen içinde toplamak amacıyla ortaya çıkan bu kuralların biraraya gelmesi ile de toplumsal kurumlar oluşmuşlardır.

Sözlü kültürün yerini yazılı kültüre bırakmasıyla, gelişmenin ön koşulu olarak ortaya çıkan okur-yazarlık ve okur-yazarlığın fonksiyonelleşmesiyle ortaya çıkan bilgi ihtiyacı, toplumların oluşumuyla birlikte önem kazanmış ve bu önem her dönemde sürekli artan bir ivmeyle günümüze kadar gelmiştir. Bir toplumsal kurum olarak, bireyleri bilgilendirmeyi ve bu yolla eğitmeyi amaçlayan eğitim kurumu da bilgiye duyulan gereksinim doğrultusunda gelişmiştir. Eğitimin bir yaşam boyunca devam eden bir süreç olması ve örgün eğitim süreci içinde verilen temel bilgilerin gelişme için yeterli olmaması sonucu, eğitimi destekleyeceği gibi, sürekliliğini de sağlayacak yeni toplumsal kurumlara ihtiyaç duyulmuş ve bunun sonucu olarak kütüphane kurumu ortaya çıkmıştır.

Toplumsal değişme süreci içinde ortaya çıkan kütüphane kurumunun genel amacı bireyleri gereksinim duyulan bilgilerle donatarak, toplumsal değişmeye yön vermektir. Bu süreç içinde önceleri yalnızca okur-yazar olan belli bir kesim tarafından kullanılan ve benzer amaçlara hizmet eden kütüphaneler, daha sonraları yaşanan toplumsal

değişmelerle ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda, farklı amaçlara hizmet eden türlere ayrılmışlardır. Demokrasi kavramıyla birlikte insan haklarının tartışılmaya başlanması, düşünce özgürlüğünün ortaya çıkması, halkın katılımına dayanan yönetim biçiminin benimsenmesi, eğitim politikalarına fırsat eşitliği görüşünün hakim olması, yaşam boyu eğitimin önemli bir destekçisi olan kütüphane kurumu içinde yeni bir türün doğmasına neden olmuştur. Halk kütüphanesi adı altında oluşan bu kurumun temel amacı, halkın her kesiminde kullanıcılara açık, ücretsiz bilgi hizmeti vermek ve bu yolla demokratik bir yapının gereklerinden olan düşünce özgürlüğünü desteklemek ve fonksiyonel okur-yazarlığı artırarak toplumsal değişmeye yön vermektir. Bu gelişmeler doğrultusunda eğitim politikaları da değişmiş, önceleri öğretileni öğrenme felsefesi sürdürülürken, daha sonraları bu felsefe yerini öğrenmeyi öğrenme ve son dönemlerde düşünmeyi öğrenme felsefelerine bırakmış, bu şekilde de düşünmeyi ve buna bağlı olarak üretmeyi sağlamayı amaç edinen halk kütüphanelerinin, birer bilgi merkezi olarak şekillenmesine gereksinim doğmuştur. Bu şekillenme de, içinde bulunduğumuz döneme adını veren 'Bilgi Çağı'nda genel olarak kütüphanecilik mesleğinin, kütüphane kurumunun, özel olarak halk kütüphanelerinin önemli bir statü kazanmasına neden olmuştur.

Belirdi temel ilkeler çerçevesinde, gelişmiş ülkelerde 19. yüzyıldan sonra hızlı bir gelişim içine giren ve toplumsal değişme içindeki rolünü üstlenen halk kütüphaneleri, her toplumda aynı gelişmeyi gösterememişlerdir. Toplumsal kurumların sağlıklı işleyemediği, toplumsal bütünleşmenin yerini toplumsal çözülmeye bıraktığı toplumlarda, tüm toplumu bilgilendirmeyi amaçlayan toplumsal bir kurum olarak halk kütüphanelerinin işlevlerini yerine getirmesi, ülkelerin belli bir medeniyet seviyesine gelmesi bakımından eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması kadar önem taşımaktadır.

Bu noktada, halk kütüphanelerinin işlevlerini yerine getirerek toplumsal değişme içindeki rolünü üstlenemediği ülkemizde (Türkiye), bu sorunun nedenlerini ve sonuçlarını incelemek amacıyla temel problemi, "Toplumun sosyo-kültürel kalkınmasında rol oynayan kaynak kurumlardan, toplumsal eğitimin sürekliliğini sağlaması gereken halk kütüphanelerinin işlevlerini yerine getirememesinin nedenleri nelerdir ve bu nedenler nasıl ortadan kaldırılabılır?" sorusuyla belirleyebileceğimiz bu araştırma konusu ortaya çıkmıştır.

Bu problem doğrultusunda araştırmamızın hipotezi de ,

"1. Hızlı nüfus artışı, göçler, hızlı kentleşme ve yeni teknolojilerin hızlı ithali ile ivme kazanan toplumsal değişme sürecinde, halk kütüphaneleri etkili bir rol üstlenecek biçimde organize edilip geliştirilememiştir.

2. Kültürel değişme süreci, toplumsal kalkınmayı hedefleyen ortak bir amaç doğrultusunda gelişen politik kararlar yerine, hükümetler ve hatta bakanlar düzeyinde, belli bir kültürel planın parçası olmayan gelişigüzel politik kararlarla yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak, başlangıçta toplumsal bir gereksinmeden doğmayan halk kütüphaneleri, gelişmiş toplumlardan alınmış bir model olarak, zaman içinde topluma sonradan kazandırılmış bir gereksinim haline gelebilecek bir etkinliğe de kavuşturulamamıştır." şeklinde iki aşamalı olarak belirlenmiştir.

Bu belirlemeler çerçevesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu 1920 tarihi temel alınarak, toplumsal değişmelere neden olan ara kesitler belirlenmiş ve 1920 yılından itibaren başlangıcı Osmanlı İmparatorluğuna uzanan olaylara da yer verilerek halk kütüphanelerinin gelişimi ve bu gelişimi etkileyen temel olaylar kronolojik olarak incelenmiştir. Bir ülkedeki kültürel politikaların, o ülkenin sosyal, kültürel ve siyasi yapısı içinde belirgin olarak, anayasalardan, kanun ve yönetmeliklerden, kalkınma planları, yıllık programlar ve icra planlarından ve hükümet programlarından belirlenebileceği

görüşü doğrultusunda ve incelenen ara kesitlerle belirlenen dört dönem içinde, bu kaynakların halk kütüphanelerini doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren bölümleri belirlenerek, 76 yıllık dönem içinde, sürdürülen politikalara karşın gerçekleştirilenler değerlendirilmiştir. Bu yöntem içinde sınıadığımız hipotezimiz, belirlediğimiz tarihi kapsamın dışında kalmasına karşın, araştırma süresi içinde gelişen ve hipotezi destekleyen 1996 yılı uygulamaları da kapsam içine alınarak kanıtlanmıştır.

Araştırma kapsamı içinde 1920-1950, 1950-1960, 1960-1980, 1980-1995 dönemleri içinde incelenen ve yorumlanan verilerden elde edilen sonuçlar bütün dönemleri kapsayacak şekilde verilecektir.

Osmanlılar döneminde özel kişilere ait özel koleksiyonlar olarak gelişmeye başlayan kütüphaneler, 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkan kütüphane tipiyle vakıflara bağlanmış, 19. yüzyılın ortalarında ise bir eğitim kurumu olarak, eğitimin bir bütün olarak düzenlenmesi çalışmaları kapsamında ilk kez ve resmen kamu görevi kimliği kazanarak devlet eliyle idare edilmeye başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, eğitimin birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat) kanunuyla resmi olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanan halka açık kütüphaneler tüzel kişilerin malı olmaktan alınarak devletin malı haline getirilmiş ve bu uygulamayla 'Merkeziyetçi Kütüphane Sistemi' içinde örgütlenmenin temelleri atılmıştır.

1960 yılına kadar çok çeşitli adlar altında toplanan halka açık kütüphaneler, milli kütüphane, okul kütüphanesi, araştırma kütüphanesi ve halk kütüphanesi gibi pek çok kütüphane türünün amaçlarını üstlenmiş, kavram ve amaçlar açısından belli bir ayırım yapılamadığı ve belli bir program içinde oluşturulmadıkları için ne şekilde örgütlenmesi gerektiği konusunda da sağlıklı bir karar verilememiştir. Osmanlı İmparatorluğundan devralınan toplumun, Osmanlı egemenliği ve giderek güçlenen devlet baskısı altındaki bastırılmışlığı, halkın devletten kopmasına, kültürel kimliğin giderek yok olmasına,

ekonomik kaygıların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Savaşçı kimliği dolayısıyla yerleşik düzeni benimseyemeyen, dolayısıyla da kentleşme ve kentleşmenin getirdiği gelişmelerin yaşanmasını engelleyen Osmanlı yönetimi, bilgiden yoksun olan toplumu, yapılanların Allah ve Devlet adına yapıldığına inandırarak, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi toplumsal değişmeye neden olacak bir halk hareketini, örgütlenmeyi engellemiştir. Toplumunu oluşturan kesimlerin savunduğu farklı görüşlerin bu oluşum içinde, demokratik yöntemlerle tartışılarak gelişmelerinin mümkün olamaması, bunun doğal sonucu olarak düşünce özgürlüğü bilincinin ve yaratıcılığın gelişmemesi, Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönemi gerçekleştirilmek istenen politikaları büyük ölçüde etkilemiş olumsuz bir alt yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem içinde devam eden savaşlar, ekonomik durumun düzeltilememiş olması, toplumun giderek fakirleşmesi, bir üretim biçimi olarak tarımın yalnızca aileleri geçindirmeye yetmesi ve bu gelişmelerin bilgiye olan ihtiyacı geri plana atması, öngörülen eğitim ve kültür politikalarını gerçekleştirilmeyi engellemiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in oluşumundan sonra kültür politikalarının merkezîyetçi sistem içinde örgütlenmesi, kültürel faaliyetlerin devlet tarafından organize edilmesi ve gerçekleştirilmesi, devrimler aracılığıyla halka verilen hakların, gelişmiş toplumlarda olduğu gibi mücadeleler sonucu elde edilmek yerine devlet tarafından verilmesi, toplumda düşünme-ifade etme, buna bağlı olarak okuma, bilgi edinme gereksinimi yaratılmasını engellemiş, bu öğretileni öğrenme felsefesi içinde sürdürülen eğitim politikalarıyla da desteklenmiştir.

1950 yılına kadar geçerliliğini koruyan tek partili dönem içinde benimsenen bir ilke olarak halkçılık ve buna bağlı olarak halk katılımı, demokratik toplum, toplumun tabanını oluşturan köylünün eğitilmesi, eğitimde sürekliliğin sağlanması ve kültürel kurumlarla desteklenmesi gibi yaklaşımlar üzerinde önemle durulmuş ve politikalar bu doğrultuda oluşturulmaya başlanmıştır. Bu şekilde başlatılan "okuma-yazma" seferberliği, gerçekleştirilen devrimlerle birlikte eğitim kurumlarının yeniden yapılandırılması, okur-yazarlığın fonksiyonelleşmesinin sağlanması için yeni kültür kurumları oluşturulması,

kültürel kimliğin kazandırılması için çalışmaların hızlandırılması doğrultusunda ilk defa programlı bir şekilde ele alınmış ve uygulamaya geçilmiştir. Bunun sonucu olarak, araştırma kapsamı içinde incelediğimiz halk kütüphanesi anlayışına çok yakın bir çerçevede hizmet veren çeşitli kurumlar ortaya çıkmıştır. Okdukça başarılı görünen bir grafiğe karşın, gerçekte hizmet vermeyi hedeflediği kitleye ulaşamadığı iddia edilen bu kurumlar, tarihimizin demokrasiye geçişi için dönüm noktası olması gereken çok partili hayata geçişle birlikte, başka bir görüşün ürünü olmaları dolayısıyla yok edilmişlerdir. Bununla birlikte, başlatılan okuma-yazma seferberliği de, okuma-yazmayı öğrenen, buna karşın bu beceriyi kullanmayı öğrenemeyen bir kitle oluşturmaktan ileri gidememiştir. Siyasi görüş farklılıklarının içinde özelliklerini yitirerek kültürel kurumlar olmaktan çıkan ve politik kurumlar haline gelen bu merkezlerin gelişimi ve yok oluşu yanında, merkezi hükümetlerin politikalarına bağlı olarak işleyen halka açık kütüphaneler örgütlenme açısından atıl bir yapı içine itilmişlerdir.

Toplumun sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yapısını belirleyen bu gelişmeler içinde, bir gereksinim olarak ortaya çıkmayan kütüphaneler, gelişmiş toplumlardan alınan bir model olarak toplumsal yapı içinde uyarlanmaya çalışılmış, bu doğrultuda bilginin önemini anlamış, eğitim ve kültür politikalarını belirlemiş ülkelerden getirilen veya söz konusu ülkelere gönderilerek bu konularda eğitilen uzman kişilere incelemeler yaptırılmış, raporlar oluşturulmuş, toplantılar düzenlenmiş, buna karşın çalışmaların sonunda ortaya çıkan tedbirler uygulamaya geçirilememiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan toplumun üretim biçimi halkın kendisini geçindirmeye yönelik olarak yaptığı tarımdır. Buna karşın üretimin bilgiye gereksinim duyulmadan, geleneksel metodlarla yürütülmesi, eğitim politikalarının toplumun üretim biçimine göre şekillendirilmemesi, ekonomik güçlüklerin giderek artması ve ileri toplumların üretim biçimi olarak ilerleme kaydettikleri sanayileşme için başlatılan alt yapı çalışmalarının uygulamada başarılı olamaması, 1950'lerden itibaren görülmeye

başlayan iç göçlerle kentleşmenin hızlanmasına neden olmuştur. Aynı yıllar içinde çok partili hayata geçiş ve yönetimde bulunanların, önceki dönemde yapılanların üzerine yenilerini eklemek yerine, yapılanları yok ederek yenilerini yapma politikası gütmesi ile eğitim ve kültür konularında çözüm bekleyen sorunlar giderek artmaya başlamıştır. Bunun başlıca nedeni de, hizmet felsefesinin belirlenen politikalara bağlı olmak yerine, kişisel kararlara bağlı olarak yürütülmesi, eğitim ve kültür politikalarının öneminin raporlarda belirtildiğinin tersine anlaşılammış olmasından kaynaklandığı yapılan incelemelerle ortaya çıkmaktadır. Bu tutum, hizmet felsefelerinin ülkenin istikrarsız yapısı ve plansız gelişimi içinde sürekli değişen yönetimlere ve görüşlere uygun olarak değişiklik göstermesine neden olmuş, kültürel hizmetler veren kurumlar da, kültürel konuların doğası gereği bu durumdan en fazla etkilenen kurumlar olmuşlardır.

Plansız kalkınmanın doğal bir sonucu olarak, toplumda huzursuzluklar başlamış ve demokratikleşme süreci 1960 yılında gerçekleştirilen askeri darbe ile kesintiye uğramıştır. Bu döneme kadar halka açık kütüphanelerde toplumsal değişimleri etkileyecek düzeyde bir gelişme gerçekleştirilememiştir.

1961 anayasası ülkenin, halkın katılımıyla belirlenmiş ilk anayasasıdır. Anayasa ülkenin tüm sorunlarını çözmeye yönelik olarak hazırlanmış ve gerek yöneticiler gerekse halk tarafından tüm sorunların, kabul edilen bu anayasayla çözüleceğine inanılmıştır. 1876 yılında hazırlanan ve Türk tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin çıkarılmasıyla da sorunların çözüleceği beklentisinin tarihteki tekrarı olan bu uygulama, aynı zamanda planlı kalkınma dönemi içine girmeyi kanunlarla belirlemesi nedeniyle de, toplumsal değişimde önemli bir ara kesit olmuştur. İnsan haklarının, dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin ayrıntılı olarak belirlendiği ve demokratik yapının desteklendiği bu anayasayla devlet örgütlenmesi giderek büyümüş, yıldan yıla artan iç göçlerle devlet önemli bir iş kapısı haline gelmiş ve zaman içinde işe uygun eleman yerine, elemana

uygun iş anlayışının yerleşmesine neden olmuştur. Bu uygulama da konu uzmanlığının gelişmesini engellemiştir.

Kültürel ve düşünsel hayatın canlandığı bu dönem içinde halk kütüphanelerinin tanımı ve amaçları belirlenerek, örgütsel, işlevsel ve mekânsal gelişmeleri için çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda halk kütüphanesi adı altında toplanarak, bir genel müdürlük tarafından idare edilen halk kütüphaneleri örgütü için önerilen örgütlenme modelleri de, benzerleri gibi uygulamaya geçirilememiştir. Eğitimi ve iletişimi sağlayan bazı kurumların özerk yapıya kavuşturuldukları bu dönem içinde de halk kütüphanelerinin, giderek büyüyen, aynı oranda karmaşıklaşan merkezi hükümet yönetiminden ayrılmadığı, kültürel, düşünsel yaşamı destekleyen bir kurum olarak benimsenmediği gözlemlenmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan kırk yıl sonra halk kütüphanesi kavramının bir tanım kazanması ve müdürlükten genel müdürlüğe çıkarılması örgütsel gelişimin hızını göstermeye yetmektedir. 1960'lı yıllarda birlikte hazırlanmaya başlayan kalkınma planlarında, kütüphanelere yer verilmemesi, yer verilen yıllarda niceliksel artışın, niteliksel artışın önüne geçmesi kütüphanelerin bir kalkınma aracı olarak değerlendirilmediğinin bir başka göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1961 anayasasıyla birlikte başlayan demokratik süreç, toplumsal yapının, süreklilik gösteremeyen ve kişilerle değişen politikalarla bozulması sonucu 1970 yılında verilen muhtıra ile tehlikeye girmiş, 1971 ve 1973 yıllarında anayasada yapılan değişikliklerle temel hak ve özgürlüklere sınırlamalar getirilmiş, ancak 1980 yılında demokratik hayatın yeni bir askeri darbe ile kesintiye uğraması engellenememiştir. Ülkenin bu genel yapısı içinde, toplumsal değişmelerin tüm olumsuz sonuçlarından etkilenen halk kütüphaneleri bu süreç içinde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınarak Kültür Bakanlığı altında örgütlenmek dışında bir gelişme gösterememiştir. Halk kütüphanelerinin Kültür Bakanlığı altında örgütlenmesi, işlevsel olarak okul kütüphanesi anlayışından kurtularak, kültür merkezi

anlayışının gelmesi ve hizmetleri şekillendirecek yasal düzenlemelerin bu yönde yapılması konusunda umut veren bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır.

1982 yılında oldukça geniş bir halk katılımı ile kabul edilen yeni anayasaya da, ülkenin tüm sorunlarını çözecek bir kurtarıcı gözüyle bakılmış ve 1961 anayasasının neden olduğu düşünülen maddelerinde kısıtlamalara gidilmiştir. Bu anlayış içinde hazırlanan 1982 anayasasıyla, demokratikleşmenin şartlarından olan pek çok temel hak ve özgürlüğe sınırlamalar getirilmiş, kurumlara verilen özerklikler kaldırılmış, kamu yönetimlerinde merkeziyetçilik güçlendirilmiş, eğitim ve kültür faaliyetlerinin kontrolü merkezi yönetim altında daha sıkılaştırılmıştır. Bu dönemde yerinden yönetimin tanımı anayasayla verilmiş, gittikçe karmaşıklaşan merkezi yönetimden yerel yönetimlere aktarılması gereken hizmetler üzerinde yeterince durulmuş olmasına karşın ilgili konuda girişimler oldukça sınırlı kalmıştır.

Merkeziyetçiliğin güçlendirilmesini takiben giderek artan bürokratik işlemler, halk kütüphaneleri gibi tek merkezden yönetilen ve tüm ülkede yaygınlaştırılmaya çalışılan kurumlarda, çok kısa sürelerde çözülmesi gereken işlemlerin birikerek kurumların işlemez duruma gelmesine neden olmuştur. Gerek kanun, yönetmelik, kalkınma planları gibi kültürel politikaların izlenebildiği kaynaklardan, gerekse yapılan uygulamalardan izlenebildiği gibi bu dönem içinde kültürel hizmetlere daha fazla yer verilmiş, bu hizmetlerle ilgili politikaların sürekliliği sağlanmış ve bu doğrultuda halk kütüphaneleri de işlevsel olduğu kadar mekânsal açılardan gelişme göstermiştir. Ancak bu gelişmeler, 1996 yılında oldukça kısa süreler içinde gerçekleştirilen halk kütüphanelerinin bağlı bulunduğu merkez teşkilatındaki yönetim değişikliklerinden olumsuz yönde etkilenmiştir. Çoğunlukla ideolojik görüşlere dayalı olarak yapılan uygulamalar, yapılacak uygulamaların kanunlarla desteklenen sağlam bir yapıya oturtulmasının gerektiğini açıkça göstermektedir.

Yapmış olduğumuz inceleme ve değerlendirmeler ışığında araştırmamızın sonuçlarını özetlemek gerekirse;

I. Cumhuriyetten önceki dönemlerden başlayarak, Cumhuriyetin ilanı ile başlayan dönemde de okur-yazarlığın yaygınlaştırılması ve fonksiyonelleşmesi için gerekli olan kalıcı politikalar oluşturulamamıştır. Okur-yazarlığın önemini kavramak için gereken bilincin yerleşmemesi gerek örgün ve yaygın, gerekse sürekli eğitime dolayısıyla da bilgiye gereksinim duymayan bir toplumun oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle okur-yazarlığın yaygınlaşmasına ve gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan kütüphane kurumuna maddi ve manevi destek sağlayacak gruplar olmamış ve kütüphane kurumu toplumdan gelen bir talep olarak ortaya çıkmamıştır.

II. Demokratik bir yapının hayata geçirilebilmesi için gereken alt yapı oluşturulamamış, bu doğrultuda gelişmiş ülkelerden alınmış bir model olarak örgütlenen halk kütüphanelerine, gittikçe güçlenen, büyüyen ve karmaşıklaşan merkeziyetçi yönetim yapısı içinde gereken önem verilmemiştir. Bununla birlikte halk kütüphanesi kurumu ülkenin, kişisel kararlarla şekillenen plansız gelişmesinden, ideolojik görüş farklılıklarından birebir etkilenmiş ve toplumsal değişme içindeki etkin rolünü üstlenecek bir yapı geliştirilememiştir.

III. Gerek örgün eğitimi yönlendirecek politikaların gelişmeyi destekleyecek yönde belirlenememesi, gerek eğitimde sürekliliğin sağlanamaması, okur-yazarlığın fonksiyonelleştirilememesi ve düşünmeye ve üretmeye yönlendirilemeyen toplumun kültür alt yapısının oluşturulamamasına karşın, son yıllarda ön plana çıkan teknolojinin ithali, maddi kültür unsurları ile manevi kültür unsurlarının arasındaki dengesizliğin daha da belirginleşmesine neden olmuş ve bu durum bir toplumsal kurum olan halk kütüphanelerine yansımıştır.

IV. Toplumsal değişimdeki önemi anlaşılmadığı için etkin bir şekilde organize edilemeyen halk kütüphaneleri bu olumsuz gelişme içinde etkili olmadıkları gibi ters yönde etkilenerek, ciddi boyutlara ulaşan toplumsal çözümler içinde işlevini kaybetmiş bir toplumsal kurum haline gelmiştir.

VII. 2. ÖNERİLER

Araştırmamızın VI. Bölümünde, halk kütüphanelerinin içinde buldukları durumdan kurtularak toplumsal değişimde etkin olabilecek şekilde yeniden yapılandırılmaları için gereken şartlar belirlenmiş ve bu doğrultuda uygulanabilecek ve uygulamaya geçildikten sonra ortaya çıkacak sorunlar ve/veya gereksinimler doğrultusunda değiştirilebilecek bir çerçeve model önerilmiştir. Buna göre ortaya çıkan öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Merak etmeyi, düşünmeyi, araştırmayı, üretmeyi sağlayacak, yaratıcılığı destekleyecek bir eğitim politikasının benimsenmesi alt yapının oluşumu için ilk şart olmalıdır.

- Okur-yazarlığın fonksiyonelleşmesine önem verilmesi ve bu doğrultuda eğitimde sürekliliğin sağlanması için gereken çalışmalar başlatılmalıdır.

- Düşünce özgürlüğünün demokratik bir yapının temeli olduğu görüşünün benimsenerek eğitim ve kültür politikalarının bu temel görüş çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

- Ülkede hizmet veren tüm kütüphane türleri bir bütün olarak ele alınmalı ve oluşturulacak bir kütüphane kanunu çerçevesinde kütüphaneler ve kütüphanecilik mesleği tanımlanmalı, türlerine göre kütüphanelerin amaçları ve işlevleri belirlenmelidir.

- Halk kütüphanelerinin amaçları ve hedefleri belirlenmeli, bu doğrultuda yaşanmış deneyimlerden yararlanarak, uygulanabilir bir halk kütüphaneleri kanunu hazırlanmalı ve toplumsal değişmelerin gerektirdiği yeniliklere, uygulamada çıkabilecek sorunlara açık olması sağlanmalıdır.

Hazırlanacak kanunla;

- Halk kütüphanelerinin yönetim özerkliği ve mali özerkliği çok açık ifadelerle belirlenmeli,

- Çalışacak personelin nitelikleri saptanmalı ve bu konuyla ilgili olarak, hali hazırda geçerli olan kanunlarda düzenlemeler yapılmalı,
- Fiziksel standartların oluşturulması için gereken temel belirlemeler yapılmalı, bu belirlemeleri engelleyen uygulamalar ve yasal düzenlemeler yeniden ele alınmalı,
- Bu kanun doğrultusunda oluşturulacak üst yapının işlediği, uygulamanın her aşamasında değerlendirilerek gerekli düzenlemeler yapılmalı,
- Gerek alt yapıyı oluşturan kanun, gerekse de üst yapıyı oluşturan uygulamanın sonuçları, toplumsal değişme süreci içinde değerlendirilmeli ve belli aralıklarla gereksinim duyulan yenilikler yapılmalıdır. Değerlendirme aşaması, oluşturulan modellerin işlediğini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Araştırmamızın sonucunda, ortaya çıkan bulgularla birlikte ülkenin idari yapısı da göz önünde bulundurularak, halk kütüphanelerinin yeniden organizasyonuna yönelik bir model önerisi hazırlanmıştır. Bu modelin çıkış noktası, halk kütüphanelerinin gelişebilmesi için ülkenin idari yapısı içinde, kütüphanelerde yönetim özerkliği sağlayacak bir örgütlenme biçimi oluşturmanın gerekliliği olmuştur. Bu oluşumun ilk adımı olarak, yetkili kılınacak bir üst komisyon tarafından halk kütüphaneleri kanun tasarısı oluşturulması ve bu tasarının meclis tarafından kabul edilerek yasallaşması gereği belirlenmiştir. Oluşumlarından beri halk kütüphanelerinin gelişmesini engelleyen nedenler olarak ortaya çıkan kavramsal, yönetsel, mali, fiziksel engelleri ortadan kaldırarak, yönetsel ve mali özerkliği sağlayacak, kütüphanecilerin özlük haklarını yeniden düzenleyecek, fiziksel standartların sağlanmasını sağlayacak temel belirlemeleri ele alacak bu kanunun gerekliliğinin belirlenmesinden sonra, kanunun halk kütüphanelerinde uygulamaya dönüşmesini sağlayacak üst yapı modeli düşünülmüştür. Bu modelde halk kütüphanelerinin gelişiminden sorumlu olacak mercilerin belirlenmesi gerekmektedir. Merkezi yönetimden ayrılan örgütün, yerel bir hizmet olması dolayısıyla yerel yönetimlere bağlanması yönetsel özerkliğinin gerçekleştirilmesine uygun olmadığı için, ülkenin idari yapısı içinde bunu sağlayabilecek bir merkez kurulu oluşturulması

düşünülmüştür. Bu kurulu da, doğal üyeler olarak yer alan kütüphaneciler dışında, halk kütüphaneleri için belirlediğimiz amaçsal değerler çerçevesinde, eğitimde sürekliliği sağlayacak bir kurum olması nedeniyle ülkenin her düzeyde eğitim ve kültür politikalarını belirleyen kurumların temsilcileri; yerel bir hizmet vermesi nedeniyle yerel yönetim temsilcileri; demokratik bir yapının parçası olması nedeniyle ülkenin yapısı içinde söz sahibi olan sivil toplum örgütleri temsilcileri; önemli bir kalkınma aracı olması nedeniyle planlama kurumu temsilcilerinden oluşturulmuştur. Bu kurul yürürlüğe giren halk kütüphaneleri kanunu doğrultusunda herhangi bir üst merciye bağlı olmadan karar alabilen, uygulayabilen en üst merci olarak düşünülmüştür. 'Danışma Kurulu', 'Denetleme Kurulu' ve 'Koordinasyon Kurulu' ile fonksiyonelleşen 'Halk Kütüphaneleri Merkez Kurulu'nun görevleri de araştırmamızda ortaya çıkan bulgular ve halk kütüphanelerinin amaçları değerlendirilerek belirlenmiştir. Yerel bir hizmet olması, her türlü gereksinimin (personel, yayın, finans, v.b.) yerel olarak belirlenebilmesi ve fonksiyonlararası yönetim modelinin uygulanabilmesi için halk kütüphanelerinin il ve ilçelerde kendi aralarında da özerk olmaları düşünülmüş ve bunu sağlamak için 'Halk Kütüphaneleri İl / İller Kurulu' adı altında bir kurul oluşturulmuş ve bu kurulun üyeleri ve üyelerin görevleri de merkez kurulunun oluşumu ile aynı yaklaşım içinde belirlenmiştir. Bu şekilde oluşturulan modelin ülkenin idari yapısı içinde Başbakanlık veya Kültür Bakanlığı'na bağlanması, halk kütüphanelerinin mümkün olduğunca politik ve ideolojik etkilerden uzaklaşması amacını etkilemeyecektir.

Bu model, araştırmamızda elde edilen bulgularla birlikte, gelişmiş ülkelerde halk kütüphanelerinin oluşumundan elde edilen deneyimlerin sonuçları ve ülkenin yapısı birarada değerlendirilerek ortaya çıkmış, herhangi bir başka modelden alınmamıştır. Bu nedenle uygulanabilirliğinin denenmesi ve bunun sonucu olarak ortaya çıkacak bulgular ışığında değiştirilmeye ve geliştirilmeye açık olması işlerliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu gerekçeyle model önerimiz, bir çerçeve model önerisi olarak verilmiş, ayrıntılara inilmemiştir.

KAYNAKÇA

ACAR, Nesime

- 1996 "Fonksiyonlararası Yönetim."
Kalkınmada Anahtar Verimlilik, 96, Aralık: 10.

ACAROĞLU, Türker

- 1973 "Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında: Kültür ve Sanat İşleri."
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXII, 3-4: 103-109.

- 1990 "Derleme Yasasını Değiştirme Gerekçeleri."
Türk Kütüphaneciler Demeği 40.Yıl Kütüphanecilik Kurultayı.
Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği, 169-175.

AKBULUT, Mustafa

- 1975 "Planning for the Development of Public Libraries in Turkey."
(Yayımlanmamış Doktora Tezi)
Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- 1980 "Halk Kütüphanesi Politikası."
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXIX, 3: 173-177.

"Akhisar Türk Ocağı."

- 1341 Türk Yurdu, Eylül: 612.

AKTEPE, M.Münir

- 1981 "Cumhuriyet Devrinde Kurulan Kitaplıklar: Tarih Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi ve Burada Bulunan Belgelerle Yazma Eserler."
Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan.
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 185-187.

AKYÜZ, Kenan

- 1986 "Türk Ocakları."
Bellekten, L, Nisan: 201-228.

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz

- 1991 "Temel Hak ve Özgürlükler Açısından Anayasa Yargısı."
Amme İdaresi Dergisi, XXIV, 3: 27-46.

ALPAY, Meral

- 1975 "Halk Kütüphanesi Kanunu Gerekli mi?."
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, XXIV, 4: 289-294.
- 1981 "Harf Devriminin Kütüphaneler Açısından Önemi."
Harf Devriminin 50.yılı Sempozyumu.
Ankara: Türk Tarih Kurumu, 125-128.
- 1994 "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kütüphane Alanında Gözlenen Başarılar."
Kütüphanecilikte Bilgi-Belge İşbirliği, Milli Kütüphanelerarası İletişim ve Dünyadaki Teknolojik Gelişmelerin Aktarımında İlkelerin Tesbiti Sempozyumu.
Bildiriler. 22-25 Eylül 1992.
Ankara: Kültür Bakanlığı, 3-9.

ALTABAN, Özcan

1994 "Bir Toplu Tüketim Hizmeti Olarak Kentlerde İlköğretimin Mekansal Sunumu Üzerine."

İlhan Tekeli (Ed.), Kent, Planlama, Politika, Sanat: Tank Okyay Anısına Yazılar. (1. Kitap)

Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 33-44.

1986 "Kentte Yapılaşmayı Belirleyen Süreçler."

Ankara: 1985'den 2015'e.

Ankara: ODTÜ, Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 31-42.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

1989 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994). 1991 Yılı Programı, İcra Planı Uygulama Raporu.

1992 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) 1992 Yılı Programı.

1991 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) 1993 Yılı Programı.

1992 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) 1994 Yılı Programı Destek Çalışmaları. Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler.

1994 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu

1993 Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı.

American Library Association

1989 **Intellectual Freedom Manual**. Third Edition.

Chicago: ALA.

"Andrew Belschner Joseph Vincent SMWM."

1995 **Interior Design**. LXVI, August, 10: 58-63.

"Ankara Atatürk Kültür Merkezi İşletme ve Kullanma Yönergesi."

1993 **T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyatı**.

Ankara: Kültür Bakanlığı, C-27-C-31.

"Ankara CENTO Kütüphaneciliği Geliştirme Semineri Raporu."

1962 (Çev. Necmettin Sefercioğlu),

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XI, 3-4: 104-113.

Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 30.000 Yurddaşı Çatısı Altında Topladı. 1935-1936.

1936 Ankara: y.y.

"Atatürk Kültür Merkezi İşletme ve Kullanma Yönetmeliği."

1976 **T.C. Resmi Gazete**, 26 Kasım, 15775: 8-11.

"Atatürk Kültür Merkezi İşletme ve Kullanma Yönetmeliği."

1993 **T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyatı**.

Ankara: Kültür Bakanlığı, A-99-A-108.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III.

1989 4. Baskı.

Ankara: Türk Tarih Kurumu.

AYBAY, Rona

1983 "Anayasa ve İnsan Hakları."

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, I: 55-64.

"Ayniyat Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyesi.

Ankara: Kültür Bakanlığı, D-1-D-23.

AYTAÇ, Fethi

1994 Merkezi İdareden Mahalli İdarelere Devredilecek Hizmetler.

Ankara: Türk Belediyecilik Derneği, Konrad Adenauer Vakfı.

"Bakanlık Kaldırılması ile İlgili İşlem."

1981 T.C. Resmi Gazete, 10 Aralık, 17540: 1-2.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu."

1952 Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, I, 2: 177-178.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği."

1981 T.C. Resmi Gazete, 21 Eylül, 17465: 16-18.

"Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyesi.

Ankara: Kültür Bakanlığı, A-255-A-258.

BAŞARAN, İbrahim Ethem

1986 "Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir?"

Öğretmen Dünyası. VII, 74: 4-6.

"Başbakan Ahmet Mesut Yılmaz Tarafından 8 Mart 1996 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı."

1996 T.C. Resmi Gazete, 13 Mart, 22579: 1-18.

"Başbakan Mesut Yılmaz tarafından 30 Haziran 1991 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı."

1991 T.C. Resmi Gazete, 6 Temmuz, 20921: 1-20.

"Başbakan Necmettin Erbakan Tarafından 7 Temmuz 1996 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı."

1996 T.C. Resmi Gazete, 9 Temmuz, 22691: 1-16.

"Başbakan Süleyman Demirel tarafından 25 Kasım 1991 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı."

1991 T.C. Resmi Gazete, 1 Aralık, 21068: 1-30.

"Başbakan Tansu Çiller tarafından 30 Haziran 1993 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı."

1993 T.C. Resmi Gazete, 6 Temmuz, 21629: 1-24.

"Başbakan Tansu Çiller tarafından 31 Ekim 1995 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı."

1995 T.C. Resmi Gazete, 6 Kasım, 22455: 5-14.

"Başbakan Yıldırım Akbulut tarafından 10 Kasım 1989 Günü Türkiye Büyük Millet Meclisine Okunan Hükümet Programı."

1989 T.C.Resmi Gazete, 16 Kasım, 20344: 1-44.

BAŞGÖZ, İlhan

1995 Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk: Sorunlar-Çözüm Aramaları-Uygulamalar.

Ankara: Kültür Bakanlığı.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933-34, Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği.

1935 İstanbul: Devlet Matbaası.

(Neşriyat 60).

BAYSAL, Jale

1973 "Cumhuriyet Döneminde Türk Kütüphaneciliğinin Gelişmesi."

Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan.

İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 99-112.

1983 "Kütüphanecilik."

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, V: 1305-1322.

1991 Kıtap ve Kütüphane Tarihine Giriş.

İstanbul: Türk Kütüphaneciler Demeği İstanbul Şubesi.

BELGE, Murat

1983 "Kültür."

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, V: 1287-1304.

"5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile ilgili Değişiklikler."

1985 T.C. Resmi Gazete, 11 Aralık, 18955: 21-25.

"5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile ilgili Değişiklikler."

1995 T.C. Resmi Gazete, 2 Haziran, 22301: 8.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

1985 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

"1930 Kurultayına Arzedilen Merkez, İlim ve Sanat ve Mürakebe Heyetleri Raporları-
Merkez Heyeti Raporu."

1930 Türk Yurdu, IV-XXIV, Mart-Nisan, 27-28;221-222: 96-125.

"1975 Yılı Bütçe Kanunu"

1975 T.C. Resmi Gazete, 1 Mart, 15164: 351-360.

"1976 Yılı Bütçe Kanunu"

1976 T.C. Resmi Gazete, 1 Mart, 15515: 365-377.

"1977 Yılı Bütçe Kanunu"

1977 T.C. Resmi Gazete, 1 Mart, 15865: 380-397.

"1978 Yılı Bütçe Kanunu"

1978 T.C. Resmi Gazete, 1 Mart, 16215: 893-896.

"1979 Yılı Bütçe Kanunu"

1979 T.C. Resmi Gazete, 1 Mart, 16565: 859-894.

"1980 Yılı Bütçe Kanunu"

1980 T.C. Resmi Gazete, 1 Mart, 16916: 782-814.

"1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1981 T.C. Resmi Gazete, 28 Şubat, 17265: 471-492.

"1982 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1982 T.C. Resmi Gazete, 24 Şubat, 17615: 411-446.

"1983 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1982 T.C. Resmi Gazete, 18 Aralık, 17902: 376-411.

"1984 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1983 T.C. Resmi Gazete, 23 Kasım, Mük.18230: 368-403.

"1985 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1984 T.C. Resmi Gazete, 31 Aralık, Mük.18622: 198-212.

"1986 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1985 T.C. Resmi Gazete, 31 Aralık, Mük.18975: 195-210.

"1987 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1986 T.C. Resmi Gazete, 30 Aralık, Mük.19327: 190-207.

"1988 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1988 T.C. Resmi Gazete, 28 Nisan, Mük.19798: 197-216.

"1989 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1988 T.C. Resmi Gazete, 28 Aralık, Mük.20033: 187-207.

"1990 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1989 T.C. Resmi Gazete, 30 Aralık, Mük.20388: 144-152.

"1991 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1990 T.C. Resmi Gazete, 28 Aralık, Mük.20739.

"1992 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1992 T.C. Resmi Gazete, 29 Mart, Mük.21186.

"1993 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1992 T.C. Resmi Gazete, 29 Aralık, Mük.21450.

"1994 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1993 T.C. Resmi Gazete, 29 Aralık, Mük.21803: 163.

"1995 Mali Yılı Bütçe Kanunu"

1994 T.C. Resmi Gazete, 28 Aralık, Mük.22155.

1963 Yılı Programı.

1963 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

1964 Yılı Programı.

1963 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

1965 Yılı Programı.

1964 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

1966 Yılı Programı.

1965 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

1967 Yılı Programı.

1966 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

1995 Yılı Geçiş Programı Destek Çalışmaları. Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler.

1994 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

1995 Yılı Yatırım Programı Hazırlama Rehberi.

1994 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

I. Milli Kültür Şurası

1983 Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

"Bölge Sanat Okullarının Kültür Bakanlığı Tarafından Yönetilmesi Hakkında Kanun."

1935 T.C. Resmi Gazete, 15 Nisan: 3029.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi.

1994 İstanbul: Milliyet.

CAMPBELL, H.C.

1983 Developing Public Library Systems and Services.

Paris: Unesco.

CAMPBELL, H.C.

1988 Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi.

(Çev. Bengü Çapar),

Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

CARLESON, Edvard

1979 İbrahim Müteferrika Basımevi ve Bastığı İlk Eserler.

(Yayına Haz. Mustafa Akbulut).

Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği.

CEM, İsmail

1971 Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi.

İstanbul: Cem Yayınevi.

CUNBUR, Müjgan

1960 "Kütüphanecilik Bakımından Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, IX, 3-4: 83-88.

1962 "Vakfiyelere Göre Eski Türk Kütüphanelerinin Yönetimi."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XI, 1-2: 3-21.

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi

1940 Ankara: Zerbamat.

CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi

1940 Ankara: Zerbamat.

CHP Halkevleri Öğreneği

1938 Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-42

1942 y.y: t.y.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1940 Çalışmaları

1941 Ankara: Ulus Basımevi.

CHP Halkodaları Talimatnamesi

1939 Ankara: Ulus Basımevi.

ÇAĞLAYAN, A. Armağan

1991 "1961 ve 1982 Anayasalarında Düşünce Özgürlüğünün Düzenlenmesi."

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul:İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler
Ana Bilim Dalı.

ÇAKIN, İrfan

1973 "Kütüphane ve Enformasyon Hizmetlerinin Planlanması."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXII, 1-2: 64-75.

1982 "Kütüphanecilikte Felsefi Yaklaşım."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXXI, 4: 155-157.

1986 "Kütüphanenin Toplumsal Konumu ve İşlevleri."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXXV, 1: 8-16.

ÇALIŞLAR, Aziz

1988 Ulusal Kültür ve Sanat.

İstanbul: Cem Yayınevi.

ÇAPAR, Bengü

- 1981 "Planlı Kalkınma Döneminde Kütüphane Hizmetlerine Yasalar Açısından Genel Bir Bakış."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXX, 1: 24-32.

- 1985 "Halk Kütüphanesi Hizmetinin Nüfus Açısından Planlanması."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXXIV, 4: 165-170.

- 1987a "Halk Kütüphanesi Hizmetinin Yaygınlaştırılması ve Planlanması".

Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler.

Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 37-43.

- 1987b "Kütüphane Hizmetlerinin Planlanmasında Unesco'nun Rolü ve Türkiye."

Türk Kütüphaneciliği, I, 4: 162-174.

ÇAVDAR, Tefik

- 1983 "Halkevleri."

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, IV: 877-884.

- 1983 "Türkiye'de Nüfus ve Nüfus Sorunu."

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, VI: 1552-1562.

ÇEÇEN, Anıl

- 1990 Halkevleri.

Ankara: Gündoğan.

ÇELİK, Ahmet ve Y. TONTA

1996 "Düşünce Özgürlüğü, Bilgi Edinme Özgürlüğü ve Bilgi Hizmetleri."

Bilgi Edinme Özgürlüğü. Haz. Y. Tonta ve A. Çelik.

Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1-13.

ÇETİN, Sabahattin

1989 Sosyal Demokrat Kültür Politikası İçin Engeller ve Olanaklar- Yerel Yönetimlerin Örgütlenme Modelleri.

İstanbul: Tüses.

"Çocuk Kitaplıkları Yönetmeliğinde Yapılacak Değişiklik Hakkında."

1961 T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 3 Temmuz, XXIV: 1160.

"Çocuk Kütüphaneleri Hakkında Yönetmelik."

1952 T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 24 Kasım, XV, 722: 201-207.

"Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğinde Yapılacak Değişiklik Hakkında."

1957 T.C. Maarif Vekaleti Tebliğler Dergisi, 16 Aralık, XX, 986: 237-245.

"Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğinin 6. Maddesinde Yapılan Değişiklik Hakkında."

1955 T.C. Maarif Vekaleti Tebliğler Dergisi, 2 Mayıs, XVIII, 849.

DEMİR, F. ve Ş. KARATEPE

1986 Anayasa Hukukuna Giriş.

İzmir: Bilgehan Basımevi.

DEMİRSOY, Ali

1996 Son İmparatora Öğütler "Bilim Toplumu".

Ankara: Meteksan.

Demokrasi Nedir?

1992 Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.

Devlet İstatistik Enstitüsü

1964 Genel Nüfus Sayımı 23.10.1960.

Ankara: DİE.

1969 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. 24.10.1965.

Ankara: DİE.

1973 Genel Nüfus Sayımı. İdari Bölünüş 25.10.1970.

Ankara: DİE.

1977 Genel Nüfus Sayımı. İdari Bölünüş 26.10.1975.

Ankara: DİE.

1981 Genel Nüfus Sayımı. İdari Bölünüş 12.10.1980.

Ankara: DİE.

1986 Genel Nüfus Sayımı. İdari Bölünüş 20.10.1985.

Ankara: DİE.

1991 Genel Nüfus Sayımı. İdari Bölünüş 1990.

Ankara: DİE.

"Devlet Memurları Kanunu."

1965 T.C. Resmi Gazete, 23 Haziran, 12056: 3044.

DEWEY, John

1952 Türkiye Maarifi Hakkında Rapor. 2.bs.

Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

DEWEY, Melvil

1962 Dewey Onlu Tasnif ve Relatif Endeks. 15.bs.

İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Dictionnaire Larousse-Ansiklopedik Sözlük.

t.y. İstanbul: Milliyet.

Dissertation Abstracts International: A. The Humanities and Social Sciences.

1965 An Arbor: Xerox.

DOLLOT, Louis

1991 Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür.

(Çev. Özlem Nudralı),

İstanbul: İletişim Yayınları.

DÖNMEZ, Mustafa

1994 "Belediyelerin Görevleri."

Aylık İlim ve Meslek Dergisi, L, 589: 475-484.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

1979 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DUMAN, Hasan

1984 Beyazıt Devlet Kütüphanesi.

İstanbul:TKD İstanbul Şubesi.

DUMAN, Hasan

1995 "Son On Yılda Kilometre Taşlarımız."

Türk Kütüphaneciliği, IX, 3: 217-227.

DUMAN, Hasan

1996 "XXXI. Kütüphane Haftası "Düşünce Özgürlüğünün Olmazsa Olmazı:

Bilgi Edinme Özgürlüğü" Paneli'ne Sunulan Bildiri."

Bilgi Edinme Özgürlüğü.

Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği, 61-69.

Düstur

1989 Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü,
XXVIII.

Düstur

1990 Ankara: Başbakanlık Basımevi, XXIX.

EMSEN, Şemim

1960 "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, IX, 1-2: 14-35.

1960 "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi:II."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, IX, 3-4: 119-126.

ERGİNAY, Nilgün-Yasemin Şakacı

1994 "Türk Toplumunda Kitabın Yeri Ve Önemi."

Gazi'nin Sesi. 10: 32-33.

ERKAL, Mustafa

1984 Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme.

Ankara: Mayaş Yayınları.

ERKAL, Mustafa E.

1991 Sosyoloji (Toplumbilimi).

İstanbul: Der Yayınları.

ERSOY, Osman

1963 "Gezici Kütüphaneler II."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XII, 1-2:31-42.

1966 Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma.

Ankara: Güven.

1972 "Merkeziyetçi ve Merkeziyetçi Olmayan Ülkelerde Kütüphane."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXI, 1: 14-20.

1993 "Ata Kütüphaneci: Aziz Berker."

Türk Kütüphaneciliği, VII, 1: 17-20.

ERSOY, O. ve A. KUŞAT

1965 "Ayniyat Talimatnamesi ve Kütüphaneciliğimiz."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XIV, 3- 4: 11-18.

ERÜNSAL, İsmail E.

1988 Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri.

Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

FINDIK, Esra

1988 "Halk Kütüphaneleri ve Halkla İlişkiler."

Türk Kütüphaneciliği, II, 3: 99-102.

FINDIK, Esra

1988 "Kütüphanecilikte Halkla İlişkiler."

Türk Kütüphaneciliği, II, 2: 69-73.

GARDNER, Frank M.

1971 Public Library Legislation: A Comparative Study.

Paris: UNESCO.

"Genelgeler."

1952 T.C. Milli Eğitim Vekaleti Tebliğler Dergisi, XV, 722: 201.

GOODYEAR, Mary L.

1993 "Information and Democracy: A Study of the Relationship Between State Information Policies and Democratic Governance."

(Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Denver: University of Colorado

GÖKMAN, Muzaffer

1952 "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk'e Ait Bir Hatıra."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, I, 2: 111-114.

GÜLLE, Tayfun

1996 "Türkiye'de Bilgi Edinme Özgürlüğüne İlişkin Sorunlar."

Bilgi Edinme Özgürlüğü. Haz. Y. Tonta ve A. Çelik.

Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği, 22-45.

GÜRDAL, O., S. NARINÇ, A. YILDIZELİ, B. YILMAZ

1993 Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni-Türk Kütüphaneciliği: Dizin (1952-1992).

Ankara: Kùltür Bakanlığı.

GÜVENÇ, Bozkurt

1991a İnsan ve Kùltür. 5. Bs.

İstanbul: Remzi Kitabevi.

1991b "Kentlerin Kimliği ve Antalya Örneği Üzerine Notlar, Öneriler, Örnekler."

Mimarlık, 1: 72.

"Haberler."

1992 Türk Kütüphaneciliği, VI, 4: 240-242.

"Haberler."

1993 Türk Kütüphaneciliği, VII, 1: 69-75.

"Haberler."

1995 Türk Kütüphaneciliği, IX, 2: 204-207.

"Haberler."

1995 Türk Kütüphaneciliği, IX, 3: 356-358.

"Haberler."

1995 Türk Kütüphaneciliği, IX, 4: 466-471.

"Haberler."

1996 Türk Kütüphaneciliği, X, 1: 88-94.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

1996 Yüksek Lisans ve Doktora / Sanatta Yeterlilik Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi.

" Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği."

1981 T.C. Resmi Gazete, 21 Eylül, 17465: 26-38.

"Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyatı.
Ankara: Kültür Bakanlığı, A-235-A250.

Halk Kütüphanesi Hizmetlerinin Yurt Sathında Yaygınlaştırılmasında Mahalli İdarelerden Beklentilerimiz.

1990 Ankara: Kültür Bakanlığı.

"Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği."

1982 T.C. Resmi Gazete, 19 Ağustos, 17787: 22-39.

"Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyatı.
Ankara: Kültür Bakanlığı, A-279-A-300.

Halk ve Çocuk Kütüphanelerinin Dünü ve Bugünü.

1991 Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.

Halkevleri Tüzüğü ve Yönetmeliği.

1973 Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

"Halkevleri, ve Halkodalan".

1946 Mimarlık, 3-4: 5-8.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları

1934 Ankara?: Hakimiyet-i Milliye Matbaası.

Halkevlerinin Doğuşu. 19 Şubat 1932 Açılışın İlk Haftası.

1971 Ankara: Halkevleri Genel Merkezi.

HALMAN, Talat "Babil'den Kütüp-Uzay'a".

1995 (Çev. Meral Alakuş),

Türk Kütüphaneciliği, IX, 4: 377-385.

HANÇERLİOĞLU, Orhan

1986 Toplumbilim Sözlüğü.

İstanbul: Remzi.

Harf-İndeksli 160.000 kelime ve tanım; İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü.

1993 İstanbul: Redhouse, s.171.

HASEKİ, Nazan

1990 "İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nın Halk Kütüphanesi

Olarak Düzenlenmesi Amacıyla Yapılan Çalışmalar."

Türk Kütüphaneciler Demeği 40. Yıl Kütüphanecilik Kurultayı.

Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği, 48-53.

HEFFENİNG

1955 "Kütüphane".

İslam Ansiklopedisi, VI: 1129.

Hükümetler ve Programları. I. Cilt 1920-1960.

1988 (Haz. Nuran Dağlı, Belma Aktürk),

Ankara: TBMM.

Hükümetler ve Programları. II. Cilt 1960-1980.

1988 (Haz. Nuran Dağlı, Belma Aktürk),

Ankara: TBMM.

Hükümetler ve Programları. III. Cilt 1980-1987.

1988 (Haz. Nuran Dağlı, Belma Aktürk),

Ankara: TBMM.

IFLA Halk Kütüphaneleri Seksiyonu

1987 Halk Kütüphaneleri İçin Hizmet Kılavuzu.

(Çev. Sevgi Hısım),

Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel

Müdürlüğü.

IFLA Section of Public Libraries. 3.ed.

1986 Guidelines for Public Libraries.

München: Saur.

İCİMSOY, Oğuz

1996 "İdari Belgelere Erişim Hakkı: Bilgi Edinme Özgürlüğü Kanunları."

Bilgi Edinme Özgürlüğü. Haz. Y. Tonta ve A. Çelik.

Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 46-54.

İĞDEMİR, Uluğ

1939 Halkevi Kütüphaneleri İçin Rehber.

İstanbul: Matbaai Ebuzizziya.

İLGÜREL, Mücteba

1981 "Millet Mektepleri."

Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan.

İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 25-35.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.

y.t Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.

"Jean-Pierre Melville Media Centre and Marguerite Durand Library in Paris, France."

1990 Wettbewerb, September, 1431: 8.

Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl (1963-1967)

1963 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl (1968-1972)

1968 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Kalkınma Planları, Yıllık Programlar ve İcra Planlarında Kültür

1989 Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

KANTARCIOĞLU, Selçuk

- 1990 Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür.
Ankara, Kültür Bakanlığı.

KANTARCIOĞLU, Sevim

- 1983 "Çağdaş Kültür ve Medeniyet Kavramları Işığında Atatürk'ün Kültür
Anlayışı."
Milli Kültür, XXXX, Haziran: 4-8.

"Kanun Hükmünde Karamameler."

- 1983 T.C. Resmi Gazete, 14 Aralık, 18251: 358-385.

"Kanun Hükmünde Karamameler."

- 1989 T.C. Resmi Gazete, 2 Mart, 20096: 1-11.

"Kanun Hükmünde Karamameler."

- 1989 T.C. Resmi Gazete, 6 Kasım, 20334: 3-7.

Kanun Hükmünde Karamameler Külliyatı

- 1987 Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

KAPTAN, Saim

- 1993 Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri.
Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü.

KARABAĞLI, Hülya

- 1996 "200 Bürokrat Doğu'ya Sürüldü."
Cumhuriyet. 18 Kasım: 1,17.

KARABAĞLI, Hülya

1996 "Tarikat Liderlerine Kütüphane Önceliği."

Cumhuriyet. 10 Temmuz: 2.

KARASAR, Niyazi

1991 Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. 4.bs.

Ankara: Sanem Matbaacılık.

KARAYALÇIN, Yaşar

1952 Kütüphanelerimize Umumi Bir Bakış.

Ankara: y.y.

KARAER, İbrahim

1990 "Türk Ocağı Kütüphaneleri (1912-1931)."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, IV, 2: 55-59.

1992 Türk Ocakları (1912-1931).

Ankara: Türk Yurdu Neşriyatı.

KARTAL, S. Kemal

1992 Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme.

Ankara: Adım Yayıncılık.

KAYNARDAĞ, Arslan

1983 "Yayın Dünyası."

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, X: 2824-2836.

KESEROĞLU, Hasan

1989 Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Durum.

İstanbul: Türk Kütüphaneciler Demeği İstanbul Şubesi.

49. Cumhuriyet Hükümeti'nde Kültür Bakanlığı.

1993 Ankara: Kültür Bakanlığı.

KOCABAŞOĞLU, Uygur

1991 "Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine
Değin Gözlemler."

Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu.

Ankara: Türk Tarihi Kurumu, 114-124.

KOÇ, Havva

1994a "Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi."

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. I: 311-312.

1994b "Kütüphaneler."

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. V: 172-176.

KONGAR, Emre

1978 "Türkiye'de Kültürün ve Kültür Politikasının Dünü, Bugünü, Yarnı: Ulusal
Kültürün Evrensel Boyutlara Ulaşması İçin Düşünce Alanındaki Engeller
Kaldırılmalıdır."

Milliyet Sanat Dergisi. 30 Ocak, 262: 3-11.

1985 Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği.

İstanbul: Remzi Kitabevi.

1989 Kültür Üzerine.

İstanbul: Remzi Kitabevi.

KORKUD, Refik ve S. YIĞITBAŞ

t.y. Cumhuriyet Takvimi.

Ankara: Türkiye Fikir Ajansı.

KOŞAY, Hamit Zübeyr

1341 "Başlangıç."

Paul Guyaş. Halk Kütüb-hanelerinin Suret-i Te'sis ve Usul-i İdaresi. Çev.

Ahmed Safvet.

İstanbul: Matbaa-i Amire, 3-4.

KOŞAY, Hamit Zübeyr

1926 "Kütüb-hanelerde Yapılacak Tedrici İslahât."

Muallimler Birliği, I, 7:315-317.

KOŞAY, Hamit Zübeyr

1960 "Kütüphanelere Dair."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, IX, 1-2: 36-40.

KUBİLAY, Ayşe Yetişkin

1994 "Kütüphaneler (Mimari)."

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, V: 176.

KUMAR, R.P.

1995 The Socio-Economic Impact of Libraries in Developing Countries.

(1995 IFLA Konferansına sunulmuş bildiridir).

"Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği."

1975 T.C. Resmi Gazete, 19 Mart, 15182: 3-4.

"Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik."

1975 T.C. Resmi Gazete, 10 Haziran, 15261: 13-14.

"Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği."

1978 T.C. Resmi Gazete, 26 Temmuz, 16358: 7-8.

"Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliğinin Değiştirilmesine İlişkin Yönetmelik."

1978 T.C. Resmi Gazete, 3 Ağustos, 16366: 9.

"Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu Yönetmeliği."

1981 T.C. Resmi Gazete, 21 Eylül, 17465: 24-26.

Kültür Bakanlığı

1993 Kültürel Yaşamı Demokratikleştirmeyi Amaçlayan Yasa Taslakları.

Ankara: Kültür Bakanlığı.

"Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği."

1995 T.C. Resmi Gazete, 26 Nisan, 22269: 8-10.

Kültür İstatistikleri 1978.

1981 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1979.

1982 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1980.

1983 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1981-1982-1983.

1985 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1984.

1986 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1985.

1986 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1986.

1988 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1987.

1989 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1988.

1990 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1989.

1991 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1990.

1992 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1991.

1993 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1992.

1994 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1993.

1995 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür İstatistikleri 1994.

1996 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

"Kültür Müdürlüklerinin Görev-Yetki, Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik."

1990 T.C. Resmi Gazete, 13 Temmuz, 20573: 3-6.

"Kültür Müdürlüklerinin Görev-Yetki, Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyesi.

Ankara: Kültür Bakanlığı, A-485-A-490.

Kültür ve Spor İstatistikleri. Milli, Halk ve Çocuk Kütüphaneleri 1974.

1977 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Kültür ve Spor İstatistikleri. Milli, Halk ve Çocuk Kütüphaneleri 1975.

1978 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı."

1986 T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi, 486-491.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Kütüphanelerde Teknik Çalışmalar Yönergesi."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyesi.

Ankara: Kültür Bakanlığı, C-5-C-26.

"Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyyatı.

Ankara: Kültür Bakanlığı, A-439-A-442.

Kültür Yapıları.

1994 İstanbul: YEM Yayın, 138-143.

"Kültür Yüksek Kurulu Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyyatı.

Ankara: Kültür Bakanlığı, A-119-A120.

Kültürel Gelişmenin Dünya Onyılı ve Türkiye.

1990 İstanbul: Unesco-Mimarlar Odası.

"Kütüphane Haftasını Kutlama Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyyatı.

Ankara: Kültür Bakanlığı, A-269-A-270.

"Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Uzman Personel Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyyatı.

Ankara: Kültür Bakanlığı, A-123-A128.

"Kütüphaneler Halk İare Servisi Yönetmeliği."

1953 T.C. Milli Eğitim Vekaleti Tebliğler Dergisi, 6 Nisan, XVI, 741: 11-14.

"Kütüphaneler Halk İare Servisi Yönetmeliğinin 5. Maddesinde Yazılı Depozito Hakkında."

1959 T.C. Maarif Vekaleti Tebliğler Dergisi, 8 Haziran, XXII, 1060.

Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü 1986'dan 1990'a.

1989 Ankara: Kültür Bakanlığı.

Kütüphaneler Yasası Tasarısı

1975 Taslak.

(Metin Teksirdir.)

"Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği."

1965 T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 9 Ağustos, XXVIII, 1367: 287-288.

"Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği".

1981 T.C. Resmi Gazete, 21 Eylül, 17465: 18-20.

"Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyatı.
Ankara: Kültür Bakanlığı, A-229-A232.

"Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği."

1981 T.C. Resmi Gazete, 21 Eylül, 17465: 21-23.

"Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği."

1993 T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyatı.
Ankara: Kültür Bakanlığı, A-251-A-254.

Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma.

1988 Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.

"Kütüphanelerden Halka Ödünç Kitap Verme Servisi Yönetmeliği."

1965 T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 2 Ağustos, XXVIII, 1366: 283-286.

"Kütüphanelerden Halka Ödünç Kitap Verme Servisi Yönetmeliğinin 2. ve 11.

Maddelerinin Değiştirilmesine ve 19. Maddesinin Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik."

1978 T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 11 Eylül, XXXI, 1998: 434.

Library and Information Science Abstracts

1969- London: Library Association.

Library Literature

1934- NewYork: H.W. Wilson

Library Science Abstracts

1950-1969 London: Library Association.

Maliye Vekaleti Muhasebat Umum Müdürlüğü

1938 Ayniyat Talimatnamesi.

Ankara: Damga Matbaası.

MITTERMEYER, Diane

1994 "The Public Library Boards of Trustees Versus The Committees of City Council: A Power Game."

Canadian Journal of Information and Library Science, XIX, 1: 1-17.

Milli Eğitim Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları

Kitaplıkların İstatistikleri 1944-1945

1947 Ankara: Başbakanlık İstatistik Müdürlüğü.

Milli Eğitim İstatistikleri. Milli, Halk, Çocuk, Üniversite ve Okul Kütüphaneleri 1959-1968.

1972 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Milli Eğitim İstatistikleri. Milli, Halk, Çocuk Kütüphaneleri 1969-1973.

1977 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

1983 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

"Milli Kütüphanenin Kuruluşu Hakkında Kanun"

1952 Türk Kütüphaneciler Demeği, I, 2:174-176.

MONTVILOFF, Victor

1995 National Information Policy.

(1995 IFLA Konferansına sunulmuş bildiridir.)

"Muhasebei Umumiye Kanunu."

1927 T.C. Resmi Gazete, 1050, 14 Haziran.

NAKİB, Bülent

1988 İngiltere'de The British Library Örgütü, Üniversite ve Halk Kütüphaneleri,

İnceleme Raporu.

Antakya: Türk Kütüphaneciler Demeği Hatay Şubesi.

NIEGAARD, Hellen

1994 "Unesco's 1994 Public Library Manifesto."

(1994 IFLA Konferansına sunulmuş bildiridir.)

"Okul, Kreş, Yurt ve Sağlık Tesisleri ile Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Bulunan Kurum ve Kuruluşlara Yapılacak Bağış ve Yardımlar Hakkında Yönetmelik."

1986 T.C. Resmi Gazete, 17 Eylül, 19224: 2307-2308.

Okyanus Ansiklopedik Sözlük

1971 Pars Tuğlacı (ed.)

İstanbul: Pars Yayınevi, I: 818.

ONAT, Esen

1982 Mekansal Düzenin Kuruluşu ve Mimarlıkta Tasarlama Üzerine Kavramsal

Bilgiler.

Ankara: ADMMA.

ONAT, Esen

1996 "Mimari Akımlar 1."

Yapıdan Seçmeler 8.

İstanbul: YEM Yayın, 88-93.

ONAT, Zeynep

1989 "Halk Kütüphanelerinin Mekansal Organizasyonu."

(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

ORAN, Sabri

1944 "Balıkesir Halkevi".

Mimarlık. 1: 13-14.

ORTAYLI, İber

1983 "Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme".

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, V: 1296-1297.

ÖLÇEN, Ali Nejat

1988 Halkevlerinin Yokedilişi.

Ankara: Halkevleri Genel Merkezi.

ÖRİK, Nahid Sım

1939 "Kütüphaneler Meselesi."

Ülkü, XIII, 76:371-372.

ÖRİK, Nahid Sım

1946 "Umumi Kütüphanelere Dair."

Tanin, 7 Eylül: 5.

ÖTÜKEN, Adnan

1956 İstanbul'un Kütüphaneleri Hakkında 48 Yıl Önce Zamanın Sadrazamına
Sunulmuş Bir Rapor.

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, V, 3: 206-226.

1979 Kütüphaneciliğimiz İçin...

Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği.

ÖZBAY, Hasan

1989 "Günümüz Türk Kentlerindeki Kaybolan Birliktelik: Kent ve Mimar, Sunuş."

Mimarlık, 5: 44-47.

ÖZDEMİR, Hikmet

- 1983 "Cumhuriyet Döneminde Bilimsel ve Teknolojik Araştırma."
Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, I: 266-275.

ÖZDEMİRCİ, Fahrettin

- 1987 "Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Halk Kütüphanelerimiz."
Türk Kütüphaneciliği, I, 4: 196-208.
- 1991 "Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi."
Türk Kütüphaneciliği, V, 4: 209-211.

ÖZKALP, Enver

- 1994 Sosyolojiye Giriş.
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

ÖZMEN, Selahattin

- 1983 "Üretimde Devlet: Kamu İktisadi Teşebbüsleri."
Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. II: 426-446.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet

- 1964 "Kütüphanelerin Gelişmesinde Temel Unsurlar."
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XIII, 3-4: 36-37.

PLESSNER, M.

- 1955 "İstanbul Kütüphaneleri."
İslam Ansiklopedisi, VI: 1129-1130.

RAUX, Henri F.

- 1952 "Türkiye'nin Bibliyografya Alanındaki İhtiyaçlarının Karşılanması ve Türk Milli Bibliyografya Enstitüsü."
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, I, 2:120-126.

SAĞLAMTUNÇ, Tülin

- 1980 "Ankara'da Halk Kütüphanesi Hizmeti."
(Yayımlanmamış Doktora Tezi)
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- 1987 "Halk Kütüphanelerinde Gelişmeler ve Yeni Eğilimler".
Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler.
Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 23-35;
62-77.
- 1990 "Toplumun Kültürel Kalkınmasında Halk Kütüphanelerinin Rolü."
TKD 40.Yıl Kütüphanecilik Kurultayı.
Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği, 54-58.
- 1994 Çağdaş Kütüphanecilik ve Düşünce Özgürlüğü Üzerine...
İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.
- 1995 "Cumhuriyetimizin 70. Yılında Halk Kütüphaneciliğimiz."
Türk Kütüphaneciliği, IX, 2: 135-143.
- 1995 "Public Libraries in Turkey."
Türk Kütüphaneciliği, IX, 3: 245-248.

SAĞLAR, Fikri

1992 Ulusaldan Evrensele Çağdaş Kültür I-II.

Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

1996 Ulusaldan Evrensele Çağdaş Kültür'4.

Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

SAHİL, Sare

1986 "Cumhuriyet Sonrası Türk Toplumsal Yapısı."

(Yayımlanmamış Doktora tezi)

Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

SAKAOĞLU, Necdet

1992 Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi.

İstanbul: İletişim Yayınları.

1994 "Halk Eğitimi Merkezleri."

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, III: 517-518.

SALGIR, Abdülkadir

1973 "Cumhuriyetin 50. Yılında Kültür Kuruluşlarının Planlanması ve

Kütüphanelerimiz."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXII, 3-4: 93-109.

SANÇAR, Necdet

1963 "Kadıköy Kütüphane-i Umumisi."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XI, 3-4: 116-119.

SARAOĞLU, Reşat

- 1990 "Toplumsal Değişmenin Bir Aracı Olarak Halkevleri."
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
İstanbul: Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAYAR, Zeki

- 1936 "Devlet İnşaatında Tip-Plan Usulünün Mahzurları."
Arkitekt, 9: 259-260.

SEÇİM, Hikmet ve S.COŞKUN

- 1995 Halkla İlişkiler.
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.

SEFERCİOĞLU, Necmeddin

- 1971 "Kültür Bakanlığı ve Kütüphaneler".
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XX, 3: 129-130.
- 1988 "Milli Kütüphane'nin Devlet Teşkilatındaki Yeri".
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, II, 1: 1-2.
- 1990 "Değişmesi Beklenen Anlayış".
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, IV, 1: 1-2.
- 1991 "Depreşen Haksızlık".
Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, V, 3: 91-92.

SONAT, Seyfi

- 1945 "Bartın Halkevi Binası".
Mimarlık, 2-3: 19-22.

SOYSAL, Mümtaz ve F. SAĞLAM

1983 "Türkiye'de Anayasalar."

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, I: 18-52.

SOYSAL, Özer

1969 Çağdaş Eğitim ve Türkiye'de Okul Kütüphanesi.

Ankara: Güven Matbaası.

1971 "Kütüphaneciliğimizin Ana Sorunları ve Okul Kütüphanesi.

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XX, 3: 131-135.

1976 "XIX. ve XX. Yüzyıllar Osmanlı Siyasal Yaşamı'nın Kütüphane Kurumu'nu Etkileyen İki Olgusu."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXIV, 4: 250-261.

1986 "Halk Kütüphanesi Hizmeti Nasıl Örgütlenmeli?".

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, XXXV, 1: 3-7.

1987 "Cumhuriyet ve Kütüphaneciliğimiz."

Kütüphanecilik Dergisi. Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları, 1: 17-78.

SÖNMEZ, Cemil

1993 Atatürk ve Okuma Sevgisi.

Ankara: Kültür Bakanlığı.

STUMMVOLL, Joseph

1935 "Yeni Türkiye'de Kütüphanecilik."

Ayın Tarihi, 23, II. Teşrin: 325-329.

ŞAN, Ayten

1992 "Türklerde Kütüphane".

Turing -Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, LXXX, 359: 27-30.

ŞAYLAN, Gencay

1983 "Türkiye Cumhuriyeti'nde Devlet Yapısının Evrimi".

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, II: 388-410.

ŞENALP, Leman

1957 "Danimarka Halk Kütüphaneleri."

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni, VI, 4:77-80.

1987 "Okuma-Yazma Seferberliği ve Halk Kütüphanelerimiz."

Kütüphanecilik Dergisi. Belge Bilgi Kütüphane Araştırmaları, 1: 179-185.

TANILLI, Server

1982 Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş.

İstanbul: Say Kitap Pazarlama.

TEKELİ, Hasan

1994 Bilgi Çağı: Bilgi Çağının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri.

İstanbul: Simavi Yayınları.

"Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbelikler İle İlgili Bir Takım Ünvanların

Men ve İlgasına Dair Kanun." (30.11 1925 tarih ve 677 sayılı)

1924 T.C. Resmi Gazete, 6 Mart, 63.

"Teşkilatı Esasiye Kanunu."

1943 TBMM Kavanin Mecmuası, Devre 1, I, 25 Mart: 89-90.

"Teşkilatı Esasiye Kanunu."

1942 TBMM Kavanin Mecmuası, Devre 2, II: 365-372.

"Tevhid-i Tedrisat Kanunu" (3.3.1340 tarih ve 430 sayılı)

1925 T.C. Resmi Gazete, 13 Aralık, 243.

TEZCAN, Mahmut

1984 Sosyal ve Kültürel Değişme.

Ankara: Ankara Üniversitesi.

THOMPSEN, C.ve E.SYDNEY ve M.D.TOMPKINS

1962 Yetişkinlerin Eğitiminde Halk Kütüphaneleri.

(Çev. Behire Abacıoğlu),

Ankara: Unesco.

THOMPSON, Lawrence S.

1952 Türkiye'de Kütüphaneleri Geliştirme Programı: A Program for Library

Development in Turkey.

İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Toplum Kalkınması Hamlemizde Halkevleri Semineri.

t.y y.y.: Halkevleri Genel Merkezi.

TUNAYA, Tank Zafer

1952 Türkiye'de Siyasi Partiler: 1859-1952.

İstanbul: y.y.

TUNÇAY, Mete

1981 Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931.

Ankara: Maya Matbaacılık.

TURABIAN, Kate L.

1987 A Manual for Writers for Term Papers Theses and Dissertations. 5th ed.

Chicago: Chicago University Press.

TURAN, Şerafettin

1990 Türk Kültür Tarihi.

Ankara: Bilgi Yayınevi.

Türk Dil Kurumu. Yeni Baskı.

1988 Türkçe Sözlük.

Ankara: TDK.

Türk Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler Araştırması.

1994 Ankara: DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü.

Türk Kütüphaneciler Demeği Bülteni

1952-1986 Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği.

Türk Kütüphaneciliği

1987- Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği.

Türk Kütüphaneciler Demeği Genel Merkezi

1995 2000'e Beş Kala Kütüphaneciliğimiz ve Bilgi Hizmetlerindeki Sorunlanmıza Çözüm Önerileri.

Ankara: Türk Kütüphaneciler Demeği.

Türk Kütüphaneciler Demeği Genel Yönetim Kurulu

- 1995 "2000'e Beş Kala Kütüphaneciliğimiz ve Bilgi Hizmetlerindeki Sorunlarımıza Çözüm Önerileri."
Türk Kütüphaneciliği, IX, 1: 65-77.

"Türk Ocakları Yasası."

- 1928 Türk Yurdu, Nisan.

Türkiye Bibliyografyası

- 1935- Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.

TBMM

- 1994 (Haz. Engin Karapınar),
Ankara: TBMM.

TBMM Kavanin Mecmuası

- 1935 Devre:5, XV: 531-532.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplığı Kanunu."

- 1976 T.C. Resmi Gazete, 1934, 1 Şubat.

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası."

- 1962 T.C. Kurucu Meclis Kanunlar Dergisi, XXXIV, 1 Kasım: 941-971.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

- 1995 Ankara: Seçkin Yayınevi.

T.C. Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü

1972 Genel Tahlili Fihrist III.

Ankara: Başbakanlık Basımevi.

T.C. Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü

1958 Umumi Tahlili Fihrist.

Ankara: Başvekalet Devlet Matbaası.

T.C. Devlet Teşkilatı Rehberi

1992 Ankara: TODAİ.

T.C. Kültür Bakanlığı 1994

1994 Ankara: Kültür Bakanlığı.

T.C. Kültür Bakanlığı 1995

1995 Ankara: Kültür Bakanlığı.

T.C. Kültür Bakanlığı Yürürlükteki Yönetmelikler Yönergeler Külliyesi

1993 Ankara: Kültür Bakanlığı.

T.C. Maarif Vekaleti, Kütüphaneler Müdürlüğü.

1956 Kütüphanelere Mahsus Ayniyat Talimatnamesi Tatbikatı.

Ankara: Maarif Basımevi.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

1961 Kütüphaneler Komitesi Raporu.

Ankara: M.E.B.

T.C. Resmi Gazete

1920- Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

T.C. Resmi Gazete

1971 13897, 16 Temmuz: 1.

T.C. Resmi Gazete

1974 15066, 18 Kasım: 1-2.

T.C. Sicilli Kavaninin Umumi Fihrist Kısım 1. Tahlili ve Hecai (1815)-(1953)

1955 (Haz. S. Corio),
İstanbul: Cihan Kitaphanesi.

Türkiye İstatistik Yıllığı 1995

1996 Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

Türkiye Kütüphane ve Bilgi Merkezleri Hizmetleri Danışma Kurulu'nun Kurulması İle İlgili Yönerge Taslağı.

1989 Ankara: Kültür Bakanlığı.

Türkiye Kütüphaneleri Rehberi

1957 Ankara: Milli Kütüphane Bibliyografya Enstitüsü.

Türkiye Makaleler Bibliyografyası

1952- Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.

Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980

1990 Sina Akşin (ed.)
İstanbul: Cem Yayınevi

Türkiye'de ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Gençlere Yönelik Kütüphane Hizmetleri

1989 Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

TÜTENGLİ, Cavit Orhan

1978 "Kültür ve Sanatta Kurumlaşma."

Milliyet Sanat Dergisi, 30 Ocak, 262: 17.

"Umumi Kütüphanelerimiz."

1937 Ulus, 7 Nisan: 2

"Under the Big Top."

1993 Architectural Record, March: 94-101.

UNESCO Public Library Manifesto (November 1994)

1994

UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi (Kasım 1994)

1995 (Çev. Yaşar Tonta),

Türk Kütüphaneciliği, IX, 2: 144-147.

USHERWOOD, Bob

1991 "Politics and the Public Library Service."

Journal of Librarianship and Information Science, XXIII, 2, June: 75-85.

WASSERMAN, Paul

1989 "Kütüphanelerde Politikanın Biçimlendirilmesi."

Aysel Yontar (ed.), Kütüphanecilikle İlgili Seçme Metinler.

İstanbul: TKD İstanbul Şubesi, 33-43.

WITHERS, F.N.

1989 Kütüphane Hizmeti Standartları (Milletlerarası Bir İnceleme)

(Çev. Sönmez Taner, Aysel San),

Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel
Müdürlüğü.

YALÇIN, Ziya

1993 "Halk Kütüphanesi Hizmetinin Geliştirilmesi ve İşlevsel Kılınması."

1. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu.

Ankara: Kültür Bakanlığı, 102-107.

YALMANOĞLU, Nezaket

1993 "Halk Kütüphaneciliği Kavramı."

1. Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu.

Ankara: Kültür Bakanlığı, 111-114.

YAZICI, Mustafa

1984 Atatürk'ün İzinde Milli Eğitim, Kültür ve Turizm Bakanlıkları Tarihi.

Ankara: Emel Matbaacılık.

"Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)."

1995 T.C. Resmi Gazete, 25 Temmuz, 22354.

"Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) 1996 Yılı Programı."

1996 T.C. Resmi Gazete, 2 Haziran, 22654.

Yedinci Milli Eğitim Şurası

1962 Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 5-15 Şubat.

Yeni Strateji ve Kalkınma Planı. Üçüncü Beş Yıl (1973-1977)

1973 Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

"Yönetmelikler."

1953 T.C. Milli Eğitim Vekaleti Tebliğler Dergisi, XVI, 741: 11-14.

YURTSEVER, Hüseyin

1989 "Tasarımda Arayışlar: Yapılaşmadan Tasarıma."

Mimarlık, 1: 65.

EK-1

*1920-1995 Yılları Arasında Türkiye'de Halk Kütüphanelerinin Gelişimini Gösteren Olaylar, Tarihler, Sonuçlar

T.C. DE OLAYLAR/ SONUÇLAR	TARİHLER	HALK KÜTÜPHANELERİNİN GELİŞİMİNE ETKİLERİ
1920-50		
TBMM Hükümetinin Kuruluşu	1920	Maarif Vekaleti içinde Hars Dairesi oluşturulması ve Halka Açık Kütüphanelerin Örgütlenmesi
1921 ANAYASASI		
Maarif Kongresi	1921	Eğitim ve Kültür alanlarında uygulanacak politikalar için ilk planlı ve örgütlü çalışma girişimleri
Maarif Vekaleti Kütüphaneler Müfettişliği Oluşturulması	1921	Halka açık kütüphanelerde örgütlenme ve ilk denetim
Ankara Umumi Kütüphanesinin Açılması	1922	TBMM Hükümetinin kuruluşunu takiben Maarif Vekaletinin içinde bir halka açık kütüphane oluşturulması
TBMM'nin Açılışı	1923	Cumhuriyetin Resmen İlan Edilmesi
CHF (sonra CHP)'nin Kurulması	1923	Parti Programlarının oluşması, eğitim / kültür işlerinin programa bağlanması
Birinci Heyet-i İlimiye	1923	Eğitim başlığı altında Milli Kültür, Milli Arşiv, Halk Eğitimi gibi konuların ele alındığı ciddi çalışmalar yapılması
1924 ANAYASASI		
Tevhid-i Tedrisat Kanununun Kabul Edilmesi	1924	1869 Maarif-i Umumiyye Nizannamesi ile Maarif Nezaretine bağlanan kütüphanelerin vakıf tüzel kişiliklerinin mali olmaktan çıkarak devlet mali haline getirilmeleri
John Dewey'in Raporu	1924	Maarif Vekaletinin ve halka açık kütüphanelerinin geliştirilmesi için bir uzman getirilmesi ve bu konuda verilen ilk rapor
İlköğretimin zorunlu ve parasız olmasının anayasada yer alması	1924	Eğitim ve kültür faaliyetlerinin halka inmesi, halka açık kütüphane ihtiyacına esas olması
Notlar ve Kütüphanelere Dair adlı kitabın yayınlanması (Celal Esat Arseven)	1924	Fiş kataloğun gündeme gelmesi ve standartlaşma çalışmaları

Türk Ocaklarının Cumhuriyet sonrası yeniden örgütlenmesi	1924	Hükümetin Kültür Politikası Doğrultusunda Halka Açık Kültür Merkezleri Oluşturma Çabaları
Hamit Zübeyr Koşay'ın Hars Dairesi Müdürlüğüne Atanması	1925	Kütüphanelerin genel durumu üzerine detaylı bir raporun hazırlanması ve Hars Dairesinin bu konudaki görevlerinin belirlenmesi
Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması ile ilgili Kanunun Çıkarılması	1925	1927 yılında, bu yasa ile koleksiyonlarının Maarif Vekaletine bağlı kütüphanelere aktarılması
İlk Çocuk Kütüphanesinin Türk Ocakları tarafından Kurulması	1925	Yeni kurulan Cumhuriyetin kütüphanelere verdiği önemin belirginleşmesi
Halk Kütüphanelerini Suret-i Tesisi ve Usul-i İdaresi (Paul Guyaş) (Çev.A. Saffet)	1925	Çağdaş kataloglama kurallarının ilk kez gündeme gelmesi, İlk Gezici Kütüphaneler Yönetmeliğinin bu eserde yer alması
İlk Kütüphanecilik Kursunun İstanbul'da Fethi Ethem Karatay tarafından Açılması	1925/26	Kütüphanecilik eğitimi için girişimler
Kütüphaneler, Müzeler, G. Sanatlar Müdürlüğü adı altında üç ayrı Şube Müdürlüğü'nün Oluşturulması	1926	Maarif Vekaletinde alt örgütlenme çalışmaları ve Kütüphanelerin ayrı bir Şube Müdürlüğü haline getirilmesi
Kütüphaneler Müfettişliğinin Kaldırılması	1926	Kütüphanelerde örgütlenme modeli için arayışlar
Her kademedeki eğitimin parasız hale getirilmesi	1926	Eğitimin her kesime açık hale getirilmesi, halk eğitimini destekleyecek merkezlere ihtiyaç artışı
İlk Nüfus Sayımı	1927	Okur-yazar oranlarının, buna bağlı olarak okul, kütüphane gereksiniminin saptanması
Cumhuriyet Halk Fırkası 2. Kongresi	1927	Halkçılık ilkesi ve bu doğrultuda Halka açık kültür merkezleri oluşturulması gereği
Muhasebe-i Umumiye Kanunu	1927	Kütüphane çalışanlarına ceza uygulamaları getiren Ayniyat Yönetmeliğinin dayandığı kanunun yürürlüğe girmesi
Türk Harflerinin Kabulü	1928	Okuma-yazma seferberliğinin başlatılması, Milli Kütüphane oluşumunun gündeme gelmesi, ilk yaygın eğitim kurumlarının ve kültür merkezlerinin oluşumu, kütüphane kurumunun ve işlevlerinin önem kazanması

Maarif Vekaleti Hars Dairesi Kütüphaneler Müdürlüğü Kurulması	1929	Eğitim ve kültür hayatında görülen gelişmelerle birlikte örgütlenmede de yeni arayışlar
Millet mekteplerinin açılması	1929	Halika dönük ilk yaygın eğitim kurumları ile beraber kurumsal eğitimi destekleyecek kültürel merkezlere gereksinim duyulması, halkın bu konularda bilinçlendirilmesi
Batı ile Kültürel İlişkilerin Geliştirilmesi	1929	Tüm kurumlarda olduğu gibi Kütüphanelerde de batıda uygulanan modellerden örnek alınması
Türk Ocaklarının Kapatılması	1931	Kütüphane işlevlerinin sona ermesi ve yeni bir model olan Halkevlerine, koleksiyonlarının devredilmesi
Cumhuriyet Halk Fırkası 3. Kongresi	1931	Parti Programı Oluşturulması ve Halkevlerinin Kurulması için karar alınması
Türk Tarih Kurumunun Kuruluşu	1931	Araştırma faaliyetlerinin hızlanması
Devletçilik kavramı ve uygulamalarının gündeme gelişi	1931	Tüm faaliyetlerin (kültürel faaliyetler dahil) devlet eliyle yürütülmesinin benimsenmesi
Halkevlerinin Kurulması	1932	Halkevlerinin oluşturulmasında herkese açık bir kütüphane olması şartının konması ve devlet politikası olarak kütüphanelere önem verilmesi, bunun bir göstergesi olarak da Halkevleri Kanunu hazırlanarak yasallaştırılması
Türk Dil Kurumunun (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) Kuruluşu	1932	Dilin sadeleştirilmesi çabaları (okuma-yazmanın kolaylaşması araştırmaları), eğitim ve buna bağlı olarak okumanın kolaylaştırılması
Halk Kütüphanelerine ait resmi istatistiklerin düzenli olarak çıkmaya başlaması	1932-1933	Kütüphanelerle ilgili sistematik bir plan ve program yapılabilmesi için gerekli istatistiksel bilgilerin resmi olarak yayınlanması
Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu	1934	Ülkede basılan tüm yayınların 5 kütüphanede toplanması gereği ve buna bağlı olarak hızlandırılması gereken Milli Kütüphane oluşumu
J.S. Stummvoll'un kütüphanelerle ilgili raporu	1935	Kütüphanelerin düzenlenmesi için uzman görüşlerine başvurulması, buna bağlı olarak planlı çalışmaların gereğinin ortaya çıkması, kütüphanecilerin eğitimi için yeniden kurs açılması

Maarif Vekaleti'nin Kültür Bakanlığı adı altında toplanması	1935	İsim değişikliğinin dışında kütüphaneleri etkileyen yapısal bir değişiklik olmamasıyla birlikte kültür kavramının eğitim kavramının önüne geçmesi
Yaşar Nabi Nayır'ın kütüphanelerle ilgili raporu	1937	Kütüphanelerin giderek kötüleşmesi ve çözüm yolları için yeni bir raporun hazırlanması gereğinin ortaya çıkması
Nahid Sırrı Örik'in kütüphanelerin gelişimi ile ilgili raporu	1939	Kütüphanelerde yapılması gereken çalışmaların planı ile ilgili bir başka raporun hazırlanması ve kütüphanelerle ilgili bazı standartların oluşturulması
Ayniyat Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesi	1939	Kütüphanecinin ayniyat muhasibi, kütüphanenin ambar, kitapların demirbaş eşya olarak tanımlanması ve getirilen bürokratik işlemlerle işlemlerin sınırlandırılması ve yavaşlaması
Köy Enstitülerinin Kurulması	1940	Eğitimin kırsal alana yaygınlaştırılması, buna bağlı olarak doğacak kütüphane ihtiyacı
Halkodalarının Kurulması	1940	Kültürel faaliyetlerin, Halkevi açmaya maddi olanakların el vermediği bölgelere yaygınlaştırılması
Kültür Bakanlığı adının Maarif Vekaletine Dönüştürülmesi	1941	Bakanlığa bağlı kütüphanelerde gerek örgütsel, gerekse işlevsel gelişimler olmamasına karşın Bakanlığın isminin dönem dönem değişikliğe uğraması
A.Ü Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Kursları (Adnan Ötügen)	1942	Üniversite düzeyindeki ilk kütüphanecilik bölümünün çekirdeğinin oluşturulması
Maarif Vekaleti adının Milli Eğitim Bakanlığı olarak değiştirilmesi	1946	Yapısal değişikliklere gerek olmasına karşın göreceli değişikliklerin sıklaşması
Milli Kütüphanenin hizmete açılması	1946	Adları farklı, işlevleri aynı olan kütüphanelerde işlevsel ayrımlara gereksinim duyulması
Bibliyotekçinin El Kitabı adlı eserin yayınlanması (A. Ötügen)	1947	Kütüphanecilik alanında ilk kapsamlı Türkçe eserin yayınlanması
Milli Kütüphanenin yeni binasında hizmete açılması	1948	Adları milli kütüphane olan kütüphanelerin halk kütüphanesi olması ve amaçların farklılaşması
Türk Kütüphaneciler Derneğinin Kurulması	1949	Tüm dünyada olduğu gibi kütüphanelerin gelişiminde önemli roller üstlenen bir meslek derneğinin kurulması

Unesco Türkiye Millî Komisyonunun Oluşması	1949	Kütüphanecilik Eğitimi, Halk Kütüphaneleri ve genel olarak kütüphanecilik için Unesco desteği sağlanması için imkan doğması
1950-1960		
Çok Partili Döneme Geçiş	1950	Demokratik yaşama geçiş süreci
Millî Kütüphane Kuruluş Kanunu	1950	Millî Kütüphanenin Bakanlığa bağlı müstakil müdürlük olarak örgütlenmesi ve yasa ile kurulan ilk kütüphane olma özelliğini taşıması
Halkevlerinin Kapatılması	1950-51	Kültürel merkezlerin hükümetlerin politik görüşlerinden etkilenmelerinin sonuçları ve buna bağlı olarak önemli bir tarihi birikimin Bakanlığa bağlı kütüphanelere tümüyle aktarılamaması
Dr. Lawrence S. Thompson'ın kütüphanelerle ilgili raporu	1951-52	Halk Kütüphanesi ve Umumi Kütüphane farkını ortaya koyan yeni bir raporun hazırlanması
Türk Ocaklarının Yeniden Açılması	1952	Kültürel kurumların esas amaçlarının dışına çıkılarak siyasi görüş farklılıklarına alet olması ve gerçek işlevlerini yerine getirememesi
Yaşar Karayalçın'ın kütüphanelerle ilgili raporu	1952	Aynı amaçlara hizmet eden kütüphanelerin plansızlığı ve gelişmemelerinin nedenleri ile rapor hazırlanması
Bibliyografya Enstitüsünün Kuruluş Kanunu	1952	Kütüphanelerin örgütlenmesi, aynı zamanda Türkiye'de çıkan tüm eserlerin belli bir yayında toplanması çalışmaları
Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteninin yayınlanması	1952	İlk ve sürekli meslek dergisinin çıkarılması ve özellikle Halk Kütüphaneleri konusunda bilimsel makalelerin yayınlanması
İlk Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğinin Yayınlanması	1952	Kütüphane türlerini belirleyecek tanımların ve buna bağlı olarak işlevlerinin yasal düzenlemelerle belirlenmesi
Halk İare Servisi Yönetmeliğinin Yayınlanması	1953	Halk Kütüphanelerinin önemli bir işlevi olan ödünç verme sisteminin yasal düzenlemelerle belirlenmesi
Millî Eğitim Bakanlığının Maarif Vekaleti olarak isim değiştirmesi	1954	Daha önemli toplumsal değişme gereksinimlerine karşın, Türk dilinin politik görüşlere alet olması ve Bakanlık isimlerine yansımaları
A.Ü Dil,Tarih,Coğrafya Fakültesi'nde Kütüphanecilik Eğitimine Üniversite Düzeyinde Geçilmesi	1954	Kütüphaneciliğin bilim dalı olarak kabul edilmesi

Kütüphanelere Mahsus Ayniyat Talimatnamesi Hazırlanması	1955	Ayniyat Talimatnamesinin kütüphanecilere getirdiği sınırlamaların çözülmesi gereğine karşın, kütüphanelerde kimlerin ayniyattan sorumlu olacağını belirlenmesi
Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğinde Değişiklikler Yapılması	1955	Kütüphane politikalarının belirlenmesinde değişiklikler
Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğinde Değişiklikler Yapılması	1957	Kütüphane politikalarının saptanamaması ve bunun olumsuz yansımaları
İlk Gezici Kütüphane Uygulamasının Hizmete Girmesi	1958	İmkânlar çerçevesinde şekillenen hizmetin halk kütüphanesi hizmetinin amaçlarını kütüphane hizmeti verilemeyen köylere kadar ulaştırılması için girişimlerde bulunulması
Halk İare Servisi Yönetmeliği	1959	Uzmanlara danışılmadan hazırlanan yönetmeliğin amacına ulaşamaması sebebiyle yenilenmesi
Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği	1959	Halka açık kütüphanelerin ve çocuk kütüphanelerinin işlevleriyle okul kütüphanelerinden ayrılabilmesinin yasal düzenlemelerle belirlenmesi
1960-1960		
1960 İhtilali	1960	Politikaların Değişmesi
Maarif Vekaleti adının yeniden Milli Eğitim Bakanlığı'na dönüştürülmesi	1960	Eğitim ve kültür işlerinin plan ve program çerçevesinde yürütülmemesinin gelişmeleri engellediği konusunda sürekli yazılan raporlara karşın, ilgili Bakanlığın her hükümet değişikliğinde isim değiştirmesi
Kütüphaneler Müdürlüğünün Kütüphaneler Genel Müdürlüğü olması	1960	Halka açık kütüphanelerin Bakanlığa bağlı bir genel müdürlük düzeyinde ele alınması
Halka açık Kütüphanelerin Halk Kütüphanesi Adıyla Örgütlenmesi	1960	Halka açık kütüphanelerin tek bir isim altında toplanarak tanımlanması yapılması ve buna bağlı olarak işlevlerinin belirlenmesi
İl Halk Kütüphanelerinin Örgütlenmesi (İl, İlçe, Gezici Kütüphaneler)	1960	Örgütlenme ve işbirliği çalışmaları
Halkla İlişkilerin Türkiye'de Gelişmeye Başlaması	1960	Kamu kuruluşlarında (dolayısıyla kütüphanelerde de) hizmetlerin daha halka dönük ve demokratik yollarla yürütülmesinin önem kazanması

Planlı Döneme Geçiş	1960	Kütüphanelerde de planlı çalışma girişimlerinin başlatılması ve kütüphanecilerin biraraya gelmesi
Devlet Planlama Teşkilatının Kurulması	1960	Kütüphaneleri de içeren planlama çalışmaları alanında kurumsallaşma
Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün Kurulması	1960	Yetişkin eğitimi için dinlenme, eğlence yerlerinde, tren ve vapurlarda, kooperatiflerde kütüphanelerin kurulması çalışmalarıyla birlikte Halk Kütüphanesi görevlerinin aynı devlet çatısı altında dağıtılarak etkinliğinin zayıflatılması
TKD'nin yurt çapında örgütlenmesi	1960	Meslek derneğinin örgütlenmesi ve yurda yayılması çalışmaları
1961 ANAYASASI		
Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği'nde yeniden değişiklikler yapılması	1961	Politikalardaki belirsizliklerin kütüphane yönetmeliklerine de yansması
Genel Seçimler ve TBMM'nin açılması	1961	Demokratik hayata geçiş ve bu değişimlerden tüm kurumlarla birlikte kütüphane yönetimlerinin de etkilenmesi
Anayasanın yenilenmesi ve planlı dönemin anayasa ile tanımlanması	1961	Halk Kütüphaneleri için 10 yıllık bir plan hazırlanması (Kütüphaneler Komitesi Raporu)
Kütüphaneler Komitesi Raporunun Hazırlanması	1961	Tüm kütüphanelerle birlikte Halk kütüphanelerini de kapsayan bir gelişme raporunun kütüphaneciler tarafından hazırlanması
Halk Kütüphaneleri için Kitap Kataloqlama Kurallarının yayınlanması	1961	Halk Kütüphaneleri hizmetlerinde uluslararası düzeyde standartlaşma çalışmaları
Kütüphaneler Komitesi Raporunu da içeren planın onaylanması	1962	İlk kez kütüphaneciler tarafından çözüm yolları saptanması için araştırma yapılarak rapor hazırlanması
Dewey Onlu Tasnif Sisteminin 15. basımının tercüme edilmesi	1962	Halk kütüphanelerinde kullanılacak kataloqlama ve sınıflama kurallarında standartların uygulanması
CENTO Kütüphaneciliği Geliştirme Semineri'nin yapılması	1962	Halk Kütüphanelerinin amaç ve işlevlerinin belirlenmesi ve bunun için de gerçekleştirilmesi zorunlu olan işlerin saptanarak uygulamaya geçilmesi için bir toplantı yapılması ve rapor hazırlanması

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963	Kültür politikalarında planlı dönem ve ilk kalkınma planının yayımlanması
İstanbul Üniversitesi'nde Kütüphanecilik Bölümünün Kurulması	1964	Kütüphanecilik eğitiminin yaygınlaştırılması
Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk Kültür Müsteşarlığının Kurulması ve Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün buraya bağlanması	1965	Kültüre verilen önemin tüm dünya ile birlikte Türkiye'de de gündeme gelmesi ve bugünkü Kültür Bakanlığının temelini oluşturan bu birimin başına bir kütüphanecinin getirilmesi
Kütüphanelerden Halka Ödünç Kitap Verme Servisi Yönetmeliğinin Yeniden Düzenlenmesi	1965	Uzmanlara danışılmadan oluşturulan ve bir kanuna dayanmayan yönetmeliklerin yıldan yıla değişikliklere uğraması ve bu durumun kütüphanelerin işlerliğine yansması
Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği	1965	Kütüphanelerarası işbirliği çalışmalarının yasal düzenlemelerle belirlenmesi
Dokümantasyon/Enformasyon kavramlarının kütüphanecilik literatürüne girmesi, kullanıcı tipinin değişmesi	1965	1963 yılında TÜBİTAK'ın ve bunu takiben TÜR DOK'un kurulması bilgiye anında ulaşmayı sağlayan bu tür merkezlere öncülük etmesi ve araştırmalara verilen önemin bilimsel boyutlarda ele alınması, bu gelişmelerle birlikte Halk Kütüphanelerindeki yetersizliklerin belirginleşmesi
Bakanlığa bağlı tüm kütüphanelerde ihtiyaç duyulan yayınlarm merkezden alınmasına karar verilmesi	1966	Merkezi sistemin getirdiği olumsuzlukların Halk Kütüphanelerinin yönetimlerinde giderek daha etkili olması, yöneticilerin karar verme yetkilerinin yok olması
Kültür Bakanlığının kurulması	1971	Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kalması kararı ile birlikte Halk Kütüphanesi kavramına kültür merkezi işlevi kazandırılması çabaları yerine, okul kütüphanesi işlevinin ağır basması
Kültür Bakanlığının Kaldırılması	1972-73	Kültür politikalarında belirsizlikler
Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün bağlı bulunduğu Kültür Müsteşarlığının Başbakanlığa bağlanması	1972	Üst yönetim değişiklikleri ile birlikte politikaların oluşturulamaması ve kütüphanelere yansması
Hacettepe Üniversitesi'nde Kütüphanecilik Bölümünün Kurulması	1974	Kütüphanecilik eğitiminin yaygınlaştırılması

Kültür Bakanlığı'nın Yeniden Kurulması	1974-75	Kültür Müsteşarlığı ve Halk Kütüphanelerinin de bu Bakanlığa bağlanması
Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınlar Seçme Kurulu Yönetmeliği	1975	Halk Kütüphanelerine alınacak materyallerin seçimi için gereken ilkelerin yasal düzenlemelerle belirlenmesi
Yönetmeliğin aynı yıl değiştirilmesi	1975	Kültürel politikaların kurumsallaşamaması ve kütüphanelerin temel işlevlerine yansması
1970 yılında yürürlüğe giren Devlet Memurları Kanununda değişiklikler yapılması	1975	Bu kanunla Halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin Teknik Hizmetler / Eğitim Öğretim Hizmetleri yerine Genel İdare Hizmetleri sınıfına dahil edilmesi
Kültür Merkezlerinin Oluşturulması (İstanbul Opera Binasının Kültür Merkezi niteliği kazanarak Atatürk Kültür Merkezi adını alması)	1976	Amacı her türlü kültürel ve sanatsal faaliyeti yurt içi ve yurt dışında tanıtmak olan kurumların zaman içinde, Halk Kütüphanelerinin yetersizliklerinden yararlanarak, işlevlerini mekansal olarak yüklenmesi
Kültür Bakanlığı'nın Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı adını alması	1977	Gerek isim gerekse örgütlenme aşamalarında örgütün en üst düzeyinde yaşanan belirsizliklerin, oluşturulması ve kurumsallaştırılması gereken esas politikalara yansması
Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarının tekrar ayrı bakanlıklar haline getirilmesi	1978	Hükümetlerin politikalarındaki belirsizlikler ve değişen hükümetlerin eğitim ve kültür politikalarındaki karmaşıklığının isim gibi oldukça yüzeysel bir alanda dahi çözümlenememesi ve politika saptamanın ilgili Bakanlığın isminin değişiminden ileriye gidememesi
Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayınlar Seçme Kurulu Yönetmeliği'nde değişiklikler yapılması	1978	Kütüphanelere sağlanacak materyal seçimi için gereken ilkelerin kurumsallaşamaması ve değişen politikalarından etkilenmesi
Yönetmeliğin aynı yıl değiştirilmesi	1978	Politikalardaki belirsizliklerin yüzeysel değişikliklerle düzeltilmeye çalışılması
Kütüphanelerden Halka Ödünç Kitap Verme Servisi Yönetmeliği'nde değişiklik yapılması	1978	Halk Kütüphanelerinin en önemli hizmetlerinden biri olan ödünç verme hizmetinin de tanımlanamaması
Kültür Yüksek Kurulu Yönetmeliği	1978	Kültür politikalarının oluşturulması ve kültürel faaliyetlerin işlerlik kazanması gibi çözülemeyen işlerin, yeni oluşturulan birimlere aktararak çözülmeye çalışılması

Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Uzman Personel Yönetmeliği	1979	Halk Kütüphanelerinde çalışacak personelin standartlarının yükseltilmesi çalışmaları
1980 - 1995		
1980 İhtilali	1980	Demokrasinin Yeniden Kesintiye Uğraması
2.Okuma-Yazma Seferberliği	1981	Yetişkin eğitiminde halka açık kütüphanelerin öneminin yeniden gündeme gelmesi
Kültür Bakanlığı Kitap ve Süreli Yayımlar Seçme Kurulu Yönetmeliği'nde değişiklikler yapılması	1981	Altı yılda beş kez değişen yönetmeliklerin kütüphanelerin işlevlerine yansması
Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği	1981	Kütüphanelerarası işbirliği çalışmalarının gerektirdiği yasal düzenlemelerin yeniden tanımlanması
Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği	1981	Halk Kütüphanelerinde çalışacak personelin görev ve sorumluluklarının yasal düzenlemelerle belirlenmesi, işbölümünde standartlaşma
Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği	1981	Kütüphanelerin gerek eğitici, gerek kültürel faaliyetler düzenlemesinin yasal düzenlemelerle tanımlanması, Halk Kütüphanelerinin okul kütüphanesi işlevlerinden farklı bir işlev kazanması
Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği	1981	1934 yılında yürürlüğe giren kanun gereğince yürütülen ve güncelliğini yitirmiş olan derleme hizmetinin yeniden düzenlenmesi
Kültür Bakanlığı'nın Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile birleştirilerek adının Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak değiştirilmesi	1981	Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün Kültür İşleri Müsteşarlığına bağlı olarak örgütlenmesi
1982 ANAYASASI		
Kütüphane Haftasını Kutlama Yönetmeliği	1982	Topluma kütüphaneleri ve kütüphane hizmetlerini tanıtmaya amacıyla bir hafta düzenlenmesi ve içeriğinin yasal düzenlemelerle belirlenmesi
Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği	1982	Halk ve Çocuk Kütüphanelerinde verilecek hizmetlerin yasal düzenlemelerle tanımlanarak geliştirilmeye çalışılması

Birinci Milli Kültür Şurası	23-27 Ekim 1982	Kütüphaneler de dahil tüm kültür hizmetlerinin geliştirilmesi, bir milli kültür politikası belirlemek amacıyla komisyonların kurularak, raporların hazırlanması
Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın örgütlenmesinde değişiklikler	1983	Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ile Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün birleşerek Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü olması ve kültür müsteşarlığı kanalı ile bu Bakanlığa bağlanarak görevlerinin yeniden belirlenmesi
Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü Kütüphanelerde Teknik Çalışmalar Yönergesi	1983	Halk Kütüphanesi hizmetlerinde yapılacak teknik işlemlerin (kayıt, kataloglama, istatistikler, vb.) standartlaşması
Kütüphanelere Mahsus Ayniyat Talimatnamesi Tatbikatı Yönergesi'nin Para Kesintisi İle İlgili Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması	1986	Kütüphanecilerin rahat çalışmasını engelleyen maaşlarından her ay %2'lik güvence parası kesilmesi uygulamasının kaldırılması
Okul, Kreş, Spor, Yurt ve Sağlık Tesisleri ile Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Bulunan Kurum ve Kuruluşlara Yapılacak Bağış ve Yardımlar Yönetmeliğinin Yürürlüğe girmesi	1986	Eğitim, spor, sağlık tesisleriyle, bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurumlara bağış ve yardımda bulunacakların vergiden muaf tutulmasına karşın kütüphanelerin ilgili kanun ve yönetmelik içine alınmaması
Halk Kütüphanelerinde kitap alım ödeneğinin bütçenin elektrik, yakacak vb gibi cari giderler bölümünden çıkartılarak, köprü, baraj gibi yatırımlar bölümüne dahil edilmesi	1987	Kitap alım ödeneğinin artırması ve bilginin dolayısıyla da kütüphanelerin ülke için bir yatırım olduğunun yasal düzenlemelerle kabul ettirilmesi
Belirli Gün Kütüphanelerinin açılması, geçici koleksiyonlarla hizmet götürülmesi Bir kısım Halk Kütüphanelerinin gece hizmete açık tutulması	1987-1988	Kütüphanelerden daha fazla yararlanılmasını sağlamak için hizmetlerin çeşitlendirilmesi
Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komitesi Toplantıları	1988	Halk Kütüphaneleri için hayati önem taşıyan standartlaşma çalışmalarının başlatılması
Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği'nde değişiklikler yapılması	1988	Yayın seçme ilkelerinin altıncı kez yeniden düzenlenmesi ve ilk kez seçilecek yayınlarda karar verme sürecine Halk Kütüphanecilerinin dahil edilmesi

Anglo Amerikan Kataloqlama Kurallarının Halk Kütüphanelerinde kullanılmaya başlanması	1988	Tüm Halk Kütüphanelerinde uygulanacak kataloqlama hizmetlerinde standartlaşma sağlanması
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü için Merkez Teşkilatı Görev ve Hizmet Kılavuzu hazırlanması ve onaylanması	1988	Kültür Bakanlığı tarihinde ilk kez genel müdürden şube müdürüne tüm görev ve yetkilerin tanımlanarak uygulamaya dönük işbölümü yapılması
Atatürk Kitaplığının Kuruluşu	1988-1989	Bakanlığa bağlı Kütüphanelerin yetersizliği ve belediyelerin görevleri arasında yer alan kütüphane kurma görevlerinin biraraya gelmesi ile Bakanlıktan bağımsız olarak Halk Kütüphaneleri oluşturulması
Türkiye Kütüphane ve Bilgi Merkezleri Hizmetleri Danışma Kurulu'nun Kurulması ile ilgili yönerge taslağı hazırlanması	1989	Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma Komitesi Raporları doğrultusunda kütüphanelerarası işbirliği için bir danışma kurulu oluşturulması, çalışmalarda sürekliliğin sağlanması
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nün ayrı Genel Müdürlükler haline getirilmesi	1989	Halk Kütüphanelerinin bağlı bulunduğu Genel Müdürlüğün ayrılması, buna bağlı olarak yönetimin ve politikaların yeniden değişmesi
Kültür Müdürlüklerinin Görev-Yetki, Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik hazırlanması	1990	İl sınırları içinde Kütüphanelerin de bağlı bulunduğu bir yönetim ve denetim merci olarak oluşturulan kültür müdürlüklerinin statü ve görevlerinin belirlenmesi
Halk Kütüphanelerinin mekansal olarak Kültür Merkezleri ile birleştirilmesi	1990	Halk Kütüphanelerinin sahip olduğu mekanları yeterince kullanamaması nedeniyle Kültür Merkezleri ile birleştirilmesi ve Kütüphane işlevinin bir alt işlev olarak bu merkez içinde yer alması
İstanbul Kitaplığı, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi gibi kütüphanelerin kurularak halka açılması	1990	Merkezi yönetime bağlı olarak örgütlenen Halk Kütüphanelerinin gereksinimlere cevap verememesi sonucu, vakıf, yerel yönetimler, özel girişimlerle bilgi merkezlerinin oluşturulmasına yönelik girişimlerde bulunulması

Or-an Sevgi Yılı Halk Kütüphanesinin Açılması ve Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi ile birlikte 'Örnek Halk Kütüphanesi' olarak düzenlenmesi. Kütüphanelerde dekorasyon ve koleksiyonun çağdaştırılması	1992	Halk Kütüphanelerine gerçek işlevlerini kazandırmak amacıyla her açıdan gelişmelere ayak uydurması ve bölgesinin kültür merkezi olması yolunda yapılan çalışmalar, örnek kütüphane uygulamasıyla birlikte, okul öncesi çocuk, çocuk, gençlik, yetişkin ve görme özürlü okuyucular bölümlerinin oluşturulması
II Halk Kütüphanelerinde 'Okul Öncesi Çocuk' Bölümlerinin Açılması	1992	Okuma ve kütüphaneye gitme alışkanlığının eğitim öncesi dönemden çocuklara kazandırılması amacıyla kütüphane materyallerinin çeşitlenmesi (oyuncak, resimle kitap, çizgi film kaseti, v.b.)
Halk Kütüphanelerine Sınavla Kütüphanecilik Eğitimi Görmüş Kişilerin Alınması	1992-1993	Halk Kütüphanelerinde personel niteliklerinin artırılmasına yönelik uygulamalar başlatılması
Yasak yayınların depolardan kütüphanelere çıkarılması, halkın ilgisi çerçevesinde, düşünme ve okuma özgürlüğünü de destekleyecek toplantılar düzenlenmesi	1993	Halk Kütüphanelerinde halkın ilgi ve güvenini yeniden kazanma çalışmalarının başlatılması ve halk eğitimi ile kültürel faaliyetlere ağırlık verilmesi
Adalet Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Kültür Bakanlığı arasında protokol oluşturulması	1993	Geçici Koleksiyonlarla Hizmet Gödürülmesi uygulamasına dayanılarak, yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, huzurevi, cezaevleri, çocuk işahavleri gibi bilginin ulaşmasının son derece önemli olduğu kesimlere de bilgi ulaştırarak, hizmetin toplumun her kesimine yayılması çalışmaları
Prefabrik Kütüphane Binaları uygulamaları	1993	Gelir seviyesi düşük kesimlere daha kısa zamanda, ucuz, kullanışlı ve güler yüzlü yapılar yapılarak, hizmetin her kesime yaygınlaştırılması ve belediyelerle işbirliği çalışmaları
Varan Çocuk Kütüphanesinin açılması Kültür Bakanlığı'nca Tren Garlarında Kitap Satış Mağazaları uygulaması	1993	Özel teşebbüslerin kütüphane açmaları için rekabet oluşturulması, halkın kütüphanelere alıştırılması ve gelişmiş toplumlarda olduğu gibi her türlü boş zamanın okuyarak değerlendirilmesi alışkanlığının yaygınlaştırılması

İmar Kanununda Halk Kütüphaneleri ile ilgili değişiklik tasarısı hazırlanması Halk Kütüphaneleri oluşturulması için Yerel Yönetimlerle İşbirliği Yapılması	1993	Toplu yerleşim yerlerinde Bakanlık standartları çerçevesinde Halk Kütüphanesi yapma zorunluluğu getirilerek kütüphanelerin kolay ulaşılabilir yerlerde oluşmasının sağlanması, yerel yönetimlerin yasal olarak da görevleri arasında yer alan kütüphane oluşturma çalışmalarına maddi olarak katkıda bulunması
Kütüphane, Müze, Kültür Merkezi, Tiyatro gibi Kültür ve Sanat Tesislerinin Kurumlar Vergisinden Muaf Tutulması	1995	Kütüphane binası yaptırımının yasal olarak teşvik edilmesi
Anglo Amerikan Kataloqlama Kurallarının ve Dewey Onlu Sınıflama Sisteminin uygulanabilmesi amacıyla merkezden alınan yayınların katalog kartlarının merkezde üretilerek dağıtılması	1995	Eğitimli eleman gerektiren standart hizmetlerin yapılabilmesi ve yeni yayınların belli standartlar içinde kullanıcılara sunulabilmesi, hizmetin nitelikli olabilmesi için kısa vadeli çözüm yolları bulunması
Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliğinin Yeniden Değişmesi	1995	Bilgi hizmetlerinin başlıca kaynağı olan yayınların satın alınmasındaki ilkelerin sağlıklı şekilde belirlenememesi ve değişen yönetimlerden etkilenmesi, bununla birlikte Halk Kütüphanelerinin, halk eğitimi, okuma ve düşünce özgürlüğünü sağlama işlevlerini yerine getirebilecek sağlıklı, güncel ve tarafsız yayım politikaları oluşturamaması
Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Kabul Edilmesi	1995	Bilgisayar Programları ile her türlü fikir ve sanat eserlerini içeren ve telif hakları konusunda önemli düzenlemeler getiren bir yasanın yürürlüğe girmesi, buna karşın yeni Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu Tasarısının yasallaştırılması ile ilgili çalışmaların gündeme alınmaması
Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanununun (1934), Düşün ve Sanat Ürünlerini Derleme Yasası (1976) ile Basılmış veya Çoğaltılmış Eserleri Derleme Kanunu (1989) tasarılarının Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından yeniden biçimlendirilmek üzere ilgili kuruluşların görüşlerine sunulması	1995	1956 yılından beri tasarılar halinde gündeme gelen yeni Basma Yazı ve Resimler Kanun Tasarısının yasallaşması ile ilgili çalışmaların yeniden ele alınması

* Bu tablo tezin kapsamı içinde ele alınan tarihsel olayların kronolojik bir çizelgesidir.